KALENDARZ

1934

ZKP

ZJEDNOCZENIE
KOLEJOWCÓW
POLSKICH

KALENDARZ

„ZJEDNOCZENIA KOLEJOWCÓW POLSKICH"

NA 1934 ROK

ROCZNIK II

NAKŁADEM
ZARZĄDU GŁÓWNEGO ZJEDNOCZENIA KOLEJOWCÓW POLSKICH
WARSZAWA — 1934 R.

Akt Zjednoczenia

w dniu 9 maja 1929 r.

W sali Towarz. Łyżwiarskiego w m. stoł. Warszawie zebrani delegaci Związków: Polskiego Związku Kolejowców i Związku Kolejarzy „Zjednoczenie Zawodowe Polskie” w obecności zaproszonych przedstawicieli Sejmu, Rządu, Władz państwowych i pokrewnych organizacyj, zatwierdzili uchwały zarządów Głównych obu Związków, powzięte w dziesiątą rocznicę odzyskania Niepodległości, o zjednoczeniu Polskiego Związku Kolejowców ze Związkiem Kolejarzy „Zjednoczenie Zawodowe Polskie” w jedną organizację pod nazwą:

Zjednoczenie Kolejowców Polskich,

co stwierdzamy własnoręcznemi podpisami.

Prezydent Rzeczypospolitej Mościcki

M. St. Warszawa, dn. 9 maja 1929 r.

PRZEDMOWA.

Doświadczenie z roku poprzedniego okazało, że Kalendarz Z. K. P. jest wydawnictwem pożytecznem i że może być tem, czem go zrobić pragnęliśmy: źródłowym informatorem w każdej chwili potrzebnych, praktycznych i pożytecznych wiadomości z dziedziny życia państwowego, związkowego i gospodarki kolejowej. Jednomyślny sąd dodatni, wydany przez Kolegów, a także przez przedstawicieli Ministerstw i Dyrekcyj P. K. P., przez przedstawicieli Centralnych związków pracowniczych o pierwszym roczniku naszego Kalendarza na rok 1933, był dla nas wyrazem ich uznania oraz zachętą do wydania drugiego rocznika, z którym przychodzimy obecnie.

Mamy nadzieję, że Kolejowiec Polski będzie miał, dzięki niniejszemu wydawnictwu, ułatwioną możność informacji w wielu bezpośrednio obchodzących go sprawach.

Kalendarz tegoroczny został w porównaniu z pierwszym rocznikiem — znacznie rozszerzony w treści, dotyczącej rad i wskazówek praktycznych.

Spodziewamy się przeto, że Kalendarz Z. K. P i w tym roku, podobnie jak i w roku ubiegłym, znajdzie wśród Kolegów-Kolejowców miłe przyjęcie i odda im znaczne usługi, jako informator pożyteczny i praktyczny. W tej to nadziei pracę tę podjęliśmy.

ZARZĄD GŁÓWNY Z. K. P.

OPINJA CENTRALI ZWIĄZKÓW PRACOWNIKÓW PAŃSTWOWYCH W POLSCE O KALENDARZU Z. K. P. NA ROK 1933.

Warszawa, dn. 21 października 1933 r.

NACZELNY KOMITET
Pracowników Państwowych, Kolejowych
i Komunalnych w Warszawie.

Szanowny Zarząd
Zjednoczenia Kolejowców Polskich
Warszawa
Aleja Jerozolimska 101

Dziękując uprzejmie za przesłany nam egzemplarz „Kalendarza Zjednoczenia Kolejowców Polskich“ na rok 1933, oznajmiamy, po zaznajomieniu się z jego treścią, że uważamy go za szczególnie szczęśliwą próbę dostarczenia zarówno organizacjom zawodowym, jak niemniej ich członkom w formie podręcznej niezbędnych wiadomości z wszystkich dziedzin, z któremi każdy w ciągu roku stykać się musi; pod tym względem wspomniany kalendarz wyróżnia się nader korzystnie z pośród wszystkich niemal wydawnictw tego rodzaju i właśnie tylko ze względu na jego stałą wartość użytkową możnaby uważać rozszerzenie części zapiskowej za rzecz pożądaną.

Sekretarz: (—) Dr. KONCEWSKI

Prezes: (—) KRAJEWSKI

I. KALENDARJUM NA ROK 1934

CHARAKTERYSTYKA ROKU 1934.

Rok 1934 jest rokiem zwyczajnym i liczy 365 dni. Na niedziele i święta przypada razem 67 dni (najwięcej w maju i grudniu po 8). **Wiosna** zaczyna się 21 marca o godz. 8-ej (porównanie dnia z nocą); **Lato** — dnia 22 czerwca o godz. 4-ej (dzień najdłuższy, noc najkrótsza); **Jesień** — dnia 23 września o godz. 19-ej (porównanie dnia z nocą); **Zima** — dnia 22 grudnia o godz. 14-ej (dzień najkrótszy, noc najdłuższa). W ciągu 1934 r. nastąpią dwa zaćmienia słońca i dwa księżyca. U nas widoczne będzie tylko jedno zaćmienie księżyca dnia 30 stycznia 1934 r Wejście księżyca w półcień (Ziemi) o godzinie 15 minut 8. Wejście księżyca w cień o godzinie 17 minut 1. Środek zaćmienia o godz. 17 m. 42. Wyjście księżyca z cienia o godz. 18 m. 24. Wyjście księżyca z półcienia o godz. 20 m. 16.

Rok 1934 od Narodzenia Chrystusa jest: 7442-im ery bizantyjskiej; **6647-ym** ery juljańskiej (używanej w chronologji i astronomji); **5694-ym** ery żydowskiej; **2681-ym** ery babilońskiej; **1352**-im ery mahometańskiej; **1145**-ym od pierwszej wzmianki o Polsce (wojna Karola W. 789 r.); **969**-ym od chrztu Polski; **494**-ym od wynalezienia druku; **442**-im od odkrycia Ameryki; **352**-im od wprowadzenia kalendarza gregorjańskiego; **143**-im od uchwalenia Konstytucji 3 Maja; **104**-ym od powstania listopadowego; **71**-ym od powstania styczniowego; **57**-ym od wynalezienia telefonu; **38**-ym od wynalezienia radjografji; **20**-ym od wybuchu wojny światowej; **16**-ym od Zjednoczenia Państwa Polskiego; **16**-ym od zakończenia wojny światowej; **15**-ym od zawarcia pokoju wersalskiego; **13**-ym od uchwalenia Konstytucji 17 marca; **12**-ym ery faszystowskiej; **9**-ym od wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej (I.VI.1926 i powtórnie 9.V.1933 r.) prof. Dr. Ignacego Mościckiego.

ŚWIĘTA NARODOWE POLSKI.

23 stycznia — rocznica powstania styczniowego 1863 r.; **17 marca** — rocznica uchwalenia Konstytucji 1921 r.; **3 maja** — rocznica Konstytucji 1791 r.; **6 sierpnia** — Święto Wojsk Polskich; **15 sierpnia** — rocznica zwycięstwa w 1920 r. nad bolszewikami, Dzień Żołnierza; **11 listopada** — rocznica wskrzeszenia Niepodległej Ojczyzny; **29 listopada** — rocznica powstania listopadowego 1830 r.

DNIE ŚWIĄTECZNE W POLSCE.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15.XI.1924 r. o dniach świątecznych (D. U. R. P. Nr. 101, par. 928, 1924 r.) oraz zmieniająca powyższe rozporządzenie Ustawa z dnia 18/III. 1925 r. (D. U. R. P. Nr. 34, poz. 234, 1925 r.) ustala dla urzędów i zakładów państwowych, kolejowych i t. p. następujące dnie wolne od pracy:

1. Wszystkie niedziele w ciągu roku.
2. Nowy Rok 1 stycznia.
3. Trzech Króli 6 stycznia.
4. Oczyszczenie Najśw. Marji Panny 2 lutego.
5. Drugi dzień Wielkiej Nocy.
6. Trzeciego Maja.
7. Wniebowstąpienie Pańskie.
8. Drugi dzień Zesłania Ducha Świętego.
9. Boże Ciało.
10. Św. Apostołów Piotra i Pawła 29 czerwca.
11. Wniebowzięcie Najświętszej Marji Panny 15 sierpnia.
12. Wszystkich Świętych 1 listopada.
13. Niepokalane Poczęcie Najświętszej Marji Panny 8 grudnia.
14. Boże Narodzenie 25 i 26 grudnia.

ŚWIĘTA RUCHOME W 1934 ROKU:

Imienia Jezus	2 stycznia
Niedziela Starozapustna	28 „
„ Mięsopustna	4 lutego
„ Zapustna	11 „
Popielec	14 „
Niedziela 1. Wstępna	18 „
„ 2. Sucha	25 „
„ 3. Głucha	4 marca
„ 4. Śródpostna . . .	11 „
„ 5. Męki Pańskiej (czarna) .	18 „
„ 6. Palmowa	25 „
Wielkanoc	1—2 kwietnia
Krzyżowe dni	7—8—9 maja
Wniebowstąpienie Pańskie . . .	10 maja
Zesłanie Ducha Św. (Zielone Świątki) . .	20—21 maja
Trójcy Świętej	27 maja
Boże Ciało	31 „
Chrystusa Króla	28 października
Niedziela 1-sza Adwentu . . .	2 grudnia

Karnawału, licząc od Nowego Roku do Popielca, iest tygodni 6.

SUCHE DNI.

Pierwsze — 21, 23 i 24 lutego (w 1-szym tygod. Wielkiego Postu)
Drugie—23, 25 i 26 maja (w świątecznym tygod. Zesł. Ducha Św).
Trzecie — 19, 21 i 22 września (w tygodniu po 14 września)
Czwarte — 19, 21 i 22 grudnia (w tygodniu po 2-ej Niedz. Adw).

O POŚCIE.

Na mocy Kodeksu Prawa Kanonicznego obecnie sprawa postu przedstawia się w sposób następujący:

1) Używanie nabiału, jaj, oraz wszelkich tłuszczów dozwolonem jest we wszystkie dni całego roku.

2) We wszystkie święta, w które wierni obowiązani są do słuchania mszy św. chociażby przypadały one w dni postne byle nie w czasie Wielkiego Postu — wolno jest jadać mięso.

3) W Wielką Sobotę od południa post ustaje.

4) Nie wolno używać mięsa: a) we wszystkie piątki całego roku; b) piątki i soboty podczas Wielkiego Postu; c) Środę Popielcową; d) w tak zwane kwartały (środa, piątek i sobota) a mianowicie: 1) w drugim tygodniu Wielkiego Postu, 2) w świątecznym tygodniu Zielonych Świątek; 3) w tygodniu po 14 września i 4) w tygodniu po III niedzieli Adwentu i e) 4 wigilje: a) przed Zielonemi Świątkami, b) przed Wniebowzięciem Matki Boskiej, c) przed Wszystkimi Świętymi i d) przed Bożem Narodzeniem.

5) W dni Wielkiego Postu, z wyjątkiem niedziel, w które jada się mięso, jak poniedziałek, wtorek, środa i czwartek — wolno jadać takowe tylko raz na dzień.

CZASY ZAKAZANE.

W czasie od 1 niedzieli Adwentu do Bożego Narodzenia włącznie i od Środy Popielcowej do Niedzieli Wielkanocnej włącznie zabaw weselnych wyprawiać nie wolno.

ŚWIĘTA GRECKO-KATOLICKIE I PRAWOSŁAWNE W 1934 R.

Daty podane w nowym stylu, a nazwy świąt w języku polskim, w myśl uchwały Św. Synodu bisk. prawosł. w 1924 r: Święta ruchome oznaczone gwiazdką (*).

Boże Narodzenie 7—9 stycznia;
Nowy Rok 14 stycznia;
Trzech Świętych 12 lutego;
Oczysz. N. P. M. 15 lutego;
Niedziela Palm.*) 1 kwietnia;
Zwiastow. N. M. P. 7 kwietnia;
Wielkanoc*) 8, 9, 10 kwietnia
Wniebowst. Pańskie*) 17 maja;
Zesłanie Ducha Św. 27 maja;
Święta Trójca 28 maja;
Wszyst. Święt.ych 3 czerwca;
Boże Ciało 7 czerwca;
Św. Piotra i Pawła 12 lipca;
Przemien. Pańskie 19 sierpnia;
Wnieb. N. M. P. 28 sierpnia;
Ścięcie Św. Jana 11 września;
Nar. N. P. M. 21 września;
Podw. Św. Krzyża 27 września;
N. P. M. Obr. 14 października;
Ofiarow. N. P. M., 4 grudnia;
Św. Mikołaj 19 grudnia;
Niepok. Pocz. N.P.M. 22 grud.

ŚWIĘTA RUCHOME
rzymsko - katolickie w latach 1934 — 1942.

Daty świąt ruchomych zależą od daty Świąt Wielkanocnych, przypadających na pierwszą niedzielę po pełni księżyca, która następuje po wiosennem zrównaniu dnia z nocą. Jeżeli owa t. zw. pełnia wielkanocna wypada na niedzielę, wówczas obchodzi się święto w najbliższą niedzielę. Święta ruchome rzymsko-katolickie w latach 1934 — 1942 podaje poniższa tabela.

Rok	Popielec	Wielkanoc	Wniebowstąpienie	Zesłanie Ducha Świętego	Trójcy Świętej	Boże Ciało	Niedziela I-sza Adw.
1934	14 lutego	1 kwietnia	10 maja	20 maja	27 maja	31 maja	2 grudnia
1935	6 marca	21 kwietnia	30 maja	9 czerwca	16 czerwca	20 czerwca	1 grudnia
1936*)	28 lutego	12 kwietnia	21 maja	31 maja	7 czerwca	11 czerwca	25 lutego
1937	10 lutego	28 marca	6 maja	16 maja	23 maja	27 maja	29 listopada
1938	2 marca	17 kwietnia	26 maja	5 czerwca	12 czerwca	16 czerwca	27 listopada
1939	22 lutego	9 kwietnia	28 maja	18 maja	25 maja	8 czerwca	3 grudnia
1940*)	25 lutego	24 marca	2 maja	12 maja	19 maja	23 czerwca	1 grudnia
1941	26 lutego	13 kwietnia	22 maja	1 czerwca	8 czerwca	12 czerwca	30 listopada
1942	18 lutego	5 kwietnia	14 maja	24 maja	31 maja	4 czerwca	29 listopada

*) Rok przestępny.

ALFABETYCZNY WYKAZ IMION

(Imiona słowiańskie oznaczono gwiazdką obok daty*).

Abraham P. 16 marca
Adam 24 grudnia
Adelajda 16 grudnia
Adolf 17 czerwca
Adrjan 8 września
Agapit 18 sierpnia
Agata 5 lutego
Agaton 10 stycznia
Agnieszka 21 stycznia i 20 kwietnia
Albert 1 listopada
Albin 22 stycznia, 1 lutego, 16 marca
Aleksander 27 lutego, 3 maja, 12 grudnia
Aleksy 17 lipca
Alfons 23 marca, 2 sierpnia i 2 listopada
Alfred 3 lipca, 28 październ.
Alicja 21 czerwca
Alina 16 czerwca
Alojzy 21 czerwca
Amarant 7 listopada
Ambroży 7 grudnia
Anakleta 13 lipca
Anastazja 22 stycznia, 27 lutego, 15 kwietnia, 14 sierp., 28 października, 5 i 25 grud-
Anastazy 22 stycznia, 27 kwietnia, 17 sierpnia
Andrzej 4 lutego, 16 maja 10 i 30 listopada
Anatol 3 lipca
Anicet 17 kwietnia
Aniela 30 marca, 18 listopada
Anna 26 lipca
Antoni 17 stycznia, 10 maja, 13 czerwca, 5 lipca
Antonina 1 marca, 12 czerwca, 31 paździelnika
Anzelm 21 kwietnia
Apolinary 23 lipca
Apolonja 9 lutego
Arkadjusz 12 stycznia, 7 lipca
Arnold 18 lipca
Artur 6 października
Atanazy 2 maja
Augustyn 28 maja i 28 sierpnia
Aurelja 26 września
Aureljusz 16 czerwca

Balbina 31 marca
Baltazar 6 stycznia
Barbara 4 grudnia
Barnaba 11 czerwca
Bartłomiej 24 sierpnia
Bazyli 2 stycznia, 15 kwietnia, 14 czerwca
Beata 8 marca
Benedykt 21 marca, 16 kwiet
Benjamin 31 marca
Bernard 20 sierpnia
Bernardyn 20 maja
Bibjana 2 grudnia
Blanka 28 listopada
Błażej 3 lutego*)
Boguchwał 22 marca*)
Bogumił 10 czerwca i 20 grud
Bogusław 22 marca*)
Bolesław 22 lipca i 19 sierpnia*)
Bonawentura 14 lipca
Bonifacy 14 maja i 5 czerwca
Bożidar 9 maja*)
Bronisław 22 lipca, 19 sierpnia i 6 października*)
Bronisława 1 września*)
Brunon 6 października
Brygida 1 lutego i 8 paździer.

Cecylja 22 listopada
Celestyn 6 kwietnia, 19 maja
Celina 8 czerwca i 21 paźdz.
Cezary 25 lutego i 27 sierpnia
Cyprjan 16 i 26 września
Cyryl 9 lut., 18 marca i 7 lipca
Czesław 12 stycznia, 19 maja i 20 lipca*)

Damazy 23 lutego, 11 grudnia
Damjan 27 września
Daniel 3 stycznia, 21 lipca
Dawid 30 grudnia
Delfina 26 listopada
Dezydera 23 maja
Domicela 7 maja, 6 lipca
Dominik 4 sierpnia
Donat 17 lutego, 7 sierpnia
Dorota 6 lutego
Djonizy 8 kwietnia, 9 paździer.
Dyzma 26 marca

Edmund 30 października, 16 listopada
Edward 13 października
Edyta 5 grudnia
Efrem 18 czerwca
Eleonora 21 lutego
Eligjusz 1 grudnia
Elżbieta 8 lipca, 5 i 19 list.
Emanuel 26 marca
Emeryk 5 listopada
Emilja 22 marca, 30 czerwca
Emiljan 8 sierpnia, 11 września, 11 października
Emma 19 kwietnia
Epifanjusz 7 kwietnia
Ernest 12 stycznia i 7 listop.
Erazm 3 czerwca, 25 listopada
Eryk 18 maja
Estera 18 listopada
Eugenja 25 grudnia
Eugenjusz 4 stycznia i 30 grudnia
Eustachy 20 września
Eustazjusz 29 marca
Euzebjusz 14 sierpnia, 16 grud.
Ewa 24 grudnia
Ewaryst 26 października
Ezechjela 10 kwietnia

Fabjan 20 stycznia
Faustyn 15 lutego
Faustyna 10 grudnia
Felicjan 9 czerwca
Felicjata 6 marca i 23 list.
Feliks 18 stycznia, 21 lutego, 23 mar a, 18 i 30 maja, 30 sierp ia, 6 i 21 listopada
Ferdynand 30 maja
Fidelis 24 kwietnia
Filemon 29 listopada
Filip 1 i 26 maja, 23 sierpnia, 13 i 20 września, 22 października, 29 listopada
Flawjan 28 stycznia
Florencja 27 października
Florencjusz 27 października
Flora 24 listopada
Florjan 4 maja
Florentyna 20 czerwca
Fortunat 1 czerwca
Franciszek 29 stycznia, 2 kwietnia, 11 maja, 4 czerwca, 17 września, 4 i 10 października, 3 grudnia
Franciszka 9 marca, 11 maja, 10 października
Fryderyka 5 marca

Gabrjel 27 lutego i 24 marca
Gaston 6 lutego
Gaweł 16 października
Gedeon 18 czerwca
Genowefa 3 stycznia, 9 listo-
Gerard 16 października
Gerazym pap. 5 marca
Gertruda 17 marca i 15 list.
Gerwazy 19 czerwca
Gotfryd 13 stycznia, 8 listop.
Gracjan 18 grudnia
Grzegorz 4 i 10 stycznia, 13 lutego, 12 marca, 9 i 25 maja, 25 sierpnia, 10 września, 17 listopada
Gustaw 2 sierpnia
Gwidon 12 września

Hadrjan 5 marca
Halina 16 czerwca, 17 listop.
Helena 2 marca, 22 maja, 18 sierpnia
Henryk 19 stycznia, 15 lipca

Hermenegilda 13 kwietnia
Hieronim 30 września
Hilary 14 stycznia
Hipolit 13 sierpnia
Honorata 11 stycznia
Hubert 3 listopada
Hugon 1 kwietnia
Hygin 11 stycznia

Ida 13 kwietnia
Idzi 1 września
Ignacy 1 lutego, 31 lipca, 23 października
Ildefons 23 stycznia
Innocenty 8 lipca
Irena 5 kwietnia, 5 maja, 20 października
Ireneusz 25 marca i 28 czerwca
Irma 24 grudnia
Izabella 15 marca, 31 sierpnia
Izydor 4 kwietnia, 10 maja

Jacek 17 sierpnia, 11 września
Jadwiga 15 października
Jakób 21 kwietnia, 1 maja, 1 czerwca i 25 lipca
Jan 10, 12, 15, 17 i 27 stycznia 8 lutego, 8,27 i 28 marca, 6 13, 15, 16 i 27 maja, 12, 24 i 26 czerwca, 12 lipca, 9 i 29 sierpnia, 7 września, 1 i 20 października, 24 i 26 listopada, 27 grudnia
January 10 lipca, 19 września
Janusz 21 listopada*)
Jarosław 21 i 24 kwietnia, 27 listopada*)
Jerzy 19 i 23 kwietnia*)
Joachim 16 sierpnia
Joanna 24 maja, 21 sierpnia
Jolanta 17 czerwca
Józef 4 i 15 lutego, 17 i 19 marca, 18 kwietnia, 20 lipca, 27 sierpnia, 18 września
Józefat 26 kwietnia i 14 list.
Julja 22 maja
Juljan 9 i 27 stycznia, 17 lutego, 16 marca
Juljanna 16 lutego
Juljusz 12 kwietnia, 1 lipca, 20 grudnia
Justyn 5 września
Justyna 14 kwietnia, 16 czerwca, 26 września, 30 listopada

Kacper 6 stycznia
Kaj 22 kwietnia
Kajetan 7 sierpnia
Kalikst 14 października
Kamil 18 lipca
Karol 28 stycznia, 4 listopada
Karolina 5 lipca
Kasjan 13 sierpnia
Katarzyna 22 marca, 30 kwietnia i 25 listopada
Kazimierz 4 marca
Kinga 24 lipca
Klara 12 sierpnia
Klaudja 15 lutego
Klaudjusz 6 czerwca, 7 lipca
Klemens 15 marca, 23 listopada
Kleofas 25 września
Klotylda 3 czerwca
Konrad 19 lutego, 26 listopada
Kordula 22 października
Kornel 16 września
Kosma 27 września
Konstancja 18 lutego, 12 kwietnia
Konstanty 11 marca
Kornel 16 września
Kornelja 31 marca
Kryspin 25 października
Krystyna 13 marca i 24 lipca
Krzysztof 25 lipca
Ksawery 3 grudnia
Kunegunda 3 marca, 30 lipca

Lambert 16 kwietnia
Leokadja 9 grudnia
Leon 13 stycznia, 20 lutego, 11 i 19 kwietnia, 26 czerwca, 3 lipca

Leonard 27 lutego, 6 listopada
Leontyna 15 marca
Leopold 15 marca, 15 list.
Longin 15 marca
Lucjan 7 stycznia
Lucyla 31 października
Lucyna 30 czerwca, 17 paźdz.
Ludwik 12 lutego, 19 sierpnia
Ludwika 30 lutego, 15 kwietnia, 25 sierpnia

Ładysław 26 i 29 września*)
Łazarz 17 grudnia
Łucja 6 lipca, 13 grudnia
Łukasz 18 października

Maciej 24 lutego
Makary 2 stycznia, 29 marca
Maksymiljan 21 lutego, 12 października
Małgorzata 22 lutego, 10 czerwca, 13 i 20 lipca, 27 sierpnia, 17 października
Manswet 28 listopada
Marceli 16 stycznia
Marcin 11 i 12 listopada
Marcjan 9 stycznia, 6 marca, 17 czerwca
Marek 25 kwietnia
Marja 23 stycznia 2 i 11 lutego, 25 marca, 9 i 26 kwietnia, 3, 29 i 31 maja, 7 czerwca, 9, 16 i 22 lipca, 5, 15 i 26 sierpnia, 8, 12, 15 i 21 września, 7 października, 16 i 20 listopada, 7, 10 i 18 grudnia
Marjan 17 stycznia, 30 kwietnia, 17 czerwca, 19 sierpnia, 17 października
Marjusz 19 stycznia, 13 lutego
Marta 29 lipca
Martyna 30 stycznia
Mateusz 21 września
Matylda 14 marca
Maurycy 22 września, 8 listop.
Medard 8 czerwca
Melchior 7 września
Metody 7 lipca
Mikołaj 10 września, 6 grud.
Mieczysław 1 stycznia*)
Mirosław 26 lutego*)
Mirosława 26 lipca*)
Michał 23 maja, 29 września
Modest 15 czerwca
Monika 4 maja

Napoleon 15 września
Narcyz 29 października
Natalja 27 lipca
Nikander 7 listopada
Nikodem 1 czerw., 15 września
Norbert 6 czerwca

Olimpja 26 marca
Onufry 12 czerwca
Otton 16 stycznia, 24 lipca

Pankracy 3 kwietnia, 12 maja
Pantaleon 27 lipca
Patryk 17 marca
Paschalis 17 maja
Paulin 22 czerwca
Paulina 22 czerwca
Paweł 15, 18 i 25 stycznia, 2 marca, 28 kwietnia, 26, 29 i 30 czerwca
Pelagja 11 marca, 12 października, 20 grudnia
Petronela 31 maja
Piotr 10 i 31 stycznia, 8, 22 i 23 lutego, 27 i 29 kwietnia, 19 maja, 29 czerwca, 1 sierpnia, 9 września, 19 i 29 października, 4 grudnia
Pius 5 maja, 11 lipca
Placyd 5 października
Polikarp 26 stycznia
Prakseda 21 lipca
Prokop 8 lipca*)
Prot 11 września
Prosper 25 czerwca
Protazy 19 czerwca
Przemysław 1 kwietnia*)

Rafał 24 października

Rajmund 23 stycznia, 31 sierp.
Regina 7 września
Remigjusz 1 października
Robert 13 maja, 7 czerwca
Roch 27 kwietnia, 16 sierpnia
Roman 23 i 28 lutego, 9 sierpnia, 17 listopada
Romuald 7 lutego
Rościsław 17 stycznia*)
Rozalja 4 września
Róża 30 sierpnia
Ryszard 3 kwietnia
Rufin 30 lipca

Sabina 27 października, 5 i 11 grudnia
Salomea 17 listopada
Saturnin 29 listopada
Scholastyka 10 lutego
Sebastjan 20 stycznia
Serwacy 13 maja
Seweryn 8 stycznia, 23 października
Soter 22 kwietnia
Stanisław 13 lutego, 8 maja, 4 sierpnia, 13 listopada*)
Spirydjon 14 grudnia
Stefan 2 września
Stefanja 22 listopada
Sykstus 28 marca
Symeon 18 lutego
Sylwerjusz 20 czerwca
Sylwester 31 grudnia
Szczepan 3 sierpnia, 26 grudnia
Szymon 18 lipca, 3 września, 28 października

Tadeusz 28 października
Tekla 23 września
Telesfor 5 stycznia
Teodor 7 stycznia, 26 marca, 20 kwietnia, 4 lipca, 9 listopada
Teodozja 20 marca
Teofil 6 i 28 lutego, 5 marca, 27 kwietnia, 20 grudnia
Teresa 1, 3 i 15 października
Tomasz 7 marca, 22 września, 2 paźdz., 9, 21 i 29 grudnia
Tymoteusz 24 stycz., 24 marca, 21 maja, 22 sierpnia
Tytus 6 lutego

Urban 19 grudnia
Urszula 21 października

Wacław 28 września*)
Walentyn 14 lutego
Walerjan 27 listop., 15 grudnia
Walerja 9 grudnia
Walery 28 stycznia
Wanda 23 czerwca*)
Wawrzyniec 10 sierpnia, 5 września*)
Wenancjusz 18 maja
Weronika 9 lipca
Wiktorja 23 grudnia
Wiktor 26 lutego, 28 lipca
Wilhelm 25 czerwca
Wit 15 czerwca*)
Witold 12 listopada*)
Wincenty 22 stycznia, 8 i 20 marca, 5 kwietnia, 21 maja, 19 lipca
Witalis 9 stycznia, 28 kwietnia
Władysław 27 czerwca, 24 września, 15 grudnia*)
Włodzimierz 6 stycznia, 18 kwietnia, 11 sierpnia*)
Wojciech 23 kwietnia, 1 maja*)

Zacharjasz 14 marca, 5 list.
Zbigniew 15 i 31 marca*)
Zdzisława 28 listopada, 16 grudnia*)
Zdzisław 29 stycznia*)
Zenon 23 czerwca, 9 lipca, 22 grudnia
Ziemowit 19 października*)
Zofja 15 maja
Zuzanna 11 sierpnia
Zygfryd 25 lutego
Zygmunt 2 maja
Zyta 27 kwietnia

STYCZEŃ

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m.	SŁOŃCA zach g. m.
1	P	**Nowy Rok.** Obrz. Pańsk.	7^{45}	15^{34}
2	W	Im. J e z u s. Makarego	7^{45}	15^{35}
3	S	Genowefy p.	7^{45}	15^{36}
4	C	Eugenjusza	7^{45}	15^{37}
5	P	† Telesfora m.	7^{45}	15^{38}
6	S	**Trzech Króli**	7^{44}	15^{39}
7	N	Lucjana m.	7^{44}	15^{41}
8	P	Seweryna op.	7^{44}	15^{42}
9	W	Juljana m	7^{43}	15^{43}
10	Ś	Agatona	7^{43}	15^{45}
11	C	Hygina pap. Honoraty p.	7^{42}	15^{46}
12	P	† Arkadjusza m.	7^{41}	15^{47}
13	S	Gotfryda i Leona	7^{41}	15^{49}
14	N	Hilarego Dk.	7^{40}	15^{5}[illegible]
15	P	Pawła 1. pust.	7^{39}	15^{52}
16	W	Marcelego pap. m.	7^{38}	15^{54}
17	Ś	Antoniego op.	7^{37}	15^{55}
18	C	Stolicy św. Piotra	7^{37}	15^{57}
19	P	† Henryka b. m	7^{35}	15^{59}
20	S	Fabjana i Sebast. m. m.	7^{35}	16^{00}
21	N	Agnieszki p. m.	7^{33}	16^{02}
22	P	Wincentego, Anastazji	7^{32}	16^{04}
23	W	Zaśl. N.M P., Rajmunda	7^{31}	16^{05}
24	Ś	Tymoteusza b. m.	7^{30}	16^{07}
25	C	Nawr. św. Pawła Ap.	7^{29}	16^{09}
26	P	† Polikarpa m. b.	7^{27}	16^{11}
27	S	Jana Chryzostoma Dk.	7^{26}	16^{13}
28	N	Walerego b.	7^{25}	16^{14}
29	P	Franciszka Sal b. Dk.	7^{23}	16^{16}
30	W	Martyny p. m.	7^{22}	16^{18}
31	Ś	Piotra z Nolasko	7^{20}	16^{20}

Zmiany księżyca

☾ dnia 8 o godz. 23
🌑 „ 15 „ 15
☽ „ 22 „ 13
🌕 „ 30 „ 18

Gwiazdy spadające 1-4-go kwadrantydy. Częściowe zaćmienie księżyca 30-go o godz. 15^{08}

Złote myśli:

„O ile polepszycie dusze Wasze o tyle polepszycie prawa Wasze i powiększycie granice".

A. Mickiewicz
(Księgi Pielgrz. Polskiego. Rozdz. XX).

— o —

„Intensywna i konkretna praca ekonomiczna, stwarzająca widoczne i realne wartości, wpływa decydująco na kształtowanie się zdrowej psychiki społecznej"

Eugen. Kwiatkowski
(„Dysproporcje")

— o —

„Porządek trzyma— a nieład obala".

Stanisław Wyspiański

Kalendarzyk historyczny na styczeń.

8. 1918. Oredzie Wilsona o Polsce niepodległej.
10. 1569. Otwarcie Sejmu dotyczącego Unji Lubelskiej.
17. 1920. Wojska pol. obejmują przyznane Polsce terytorjum.
18. 1919. Kongres w Paryżu.
22. 1863. Rocznica wybuchu powstania styczniowego.
23. 1919. Napad Czechów na Śląsk, walki do 3 lutego.

LUTY

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m	zach g. m.
1	C	Ignacego bp. m.	7^{19}	16^{22}
2	P	**M. B. Gromnicznej**	7^{17}	16^{23}
3	S	Błażeja b. m.	7^{15}	16^{25}
4	N	Andrzeja Kors. bp.	7^{14}	16^{27}
5	P	Agaty p. m.	7^{12}	16^{29}
6	W	Tytusa b., Doroty p. m.	7^{10}	16^{31}
7	Ś	Romualda op.	7^{09}	16^{33}
8	C	Jana z Matty	7^{07}	16^{35}
9	P	† Apolonji p. m.	7^{05}	16^{37}
10	S	Scholastyki p.	7^{03}	16^{38}
11	N	Zj. się N.M.P. w Lourdes	7^{01}	16^{40}
12	P	7 założycieli Serwit.	7^{00}	16^{42}
13	W	Grzegorza II pap.	6^{58}	16^{44}
14	Ś	†† Popielec, Walent.	6^{56}	16^{46}
15	C	† Faustyna m.	6^{54}	16^{48}
16	P	†† Juljanny p. m.	6^{52}	16^{50}
17	S	†† Juljana z Kapad.	6^{50}	16^{52}
18	N	Symeona b. m.	6^{48}	16^{54}
19	P	† Konrada w.	6^{45}	16^{56}
20	W	† Leona b.	6^{43}	16^{58}
21	S	†† Suche dni. Feliksa b.	6^{41}	17^{00}
22	C	† Stolicy św. Piotra	6^{39}	17^{02}
23	P	†† Such. d. Piotra Dk.	6^{37}	17^{03}
24	S	†† Suche d. Macieja ap.	6^{35}	17^{05}
25	N	Cezarego m	6^{32}	17^{07}
26	P	† Wiktora m.	6^{30}	17^{09}
27	W	†Aleksandra b.	6^{28}	17^{11}
28	Ś	†† Teofila m.	6^{26}	17^{12}

Zmiany księżyca

☾ dnia 7 o godz. 10
🌕 „ 14 „ 2
☽ „ 21 „ 7

13-go całkowite zaćmienie słońca w Polsce niewidoczne.

Złote myśli:

„Ludzie, kochani ludzie! Gdybym tak mógł jak nie mogę, wyzwoliłbym waszą duszę, na skalną pchnąłbym ją drogę..."

„A szkoda, że brak wam odwagi, albo, że siły nie macie: Dla ócz, oderwanych od dołów, świat w innej zalśniłby szacie".

Jan Kasprowicz

— o —

„Cnota i mądrość zyskują na uroku, gdy ich ludzie szukają".

Platon

— o —

„Ś w i a t u dajesz kształt przez twoje czyny.

Stanisław Wyspiański

Kalendarzyk historyczny na luty.

9. 1919. Otwarcie Sejmu Konstytucyjnego w Warszawie.
14. 1386. Chrzest Jagiełły w Krakowie.
15. 1831. Zwycięstwo Dwernickiego pod Stoczkiem.
18. 1386. Jagiełło poślubia Jadwigę.
19. 1472. Urodziny Mikołaja Kopernika.
20. 1919. Piłsudski Naczelnikiem Państwa.
23. 1859. Zgon Zygmunta Krasińskiego.
27. 1578. Hołd pruski złożony Batoremu.

MARZEC

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m	SŁOŃCA zach g. m
1	C	† Albina b.	6^{24}	17^{14}
2	P	†† Pawła m., Heleny wd.	6^{22}	17^{16}
3	S	†† Kunegundy ces.	6^{19}	17^{18}
4	N	Kazimierza królew. w.	6^{17}	17^{20}
5	P	† Gerazyma pap.	6^{15}	17^{21}
6	W	† Marcjana bp. i Felicjaty	6^{13}	17^{23}
7	Ś	† Tomasza z Akw. Dk.	6^{10}	17^{25}
8	C	† Wincentego Kadł.	6^{08}	17^{27}
9	P	†† Franciszki Rzym. wd.	6^{06}	17^{28}
10	S	†† 40 męczenników	6^{04}	17^{31}
11	N	Konstantyna W.	6^{01}	17^{32}
12	P	† Grzegorza W. pap. Dk.	5^{59}	17^{34}
13	W	† Krystyny p. m.	5^{57}	17^{36}
14	Ś	† Matyldy król.	5^{55}	17^{37}
15	C	† Klemensa Dworzaka w.	5^{52}	17^{39}
16	P	†† Juljana z Cyl.	5^{50}	17^{41}
17	S	†† Józefa z Arymatei	5^{48}	17^{43}
18	N	Cyryla J.	5^{45}	17^{44}
19	P	† Józefa Obl. N. M. P.	5^{43}	17^{46}
20	W	† Teodozji	5^{41}	17^{48}
21	Ś	† Benedykta op.	5^{38}	17^{50}
22	C	† Katarzyny szwedz.	5^{36}	17^{51}
23	P	†† Feliksa m	5^{34}	17^{53}
24	S	†† Gabrjela arch.	5^{32}	
25	N	Zwiast. N. M. P.	5^{29}	17^{56}
26	P	† Teodora	5^{27}	17^{58}
27	W	† Jana Damasc.	5^{24}	18^{00}
28	Ś	† Jana Kapistrana	5^{22}	18^{01}
29	C	† W. Czwartek. Eustazj.	5^{20}	18^{03}
30	P	†† W. Piątek,	5^{18}	18^{05}
31	S	†† W. Sobota,	5^{15}	18^{06}

Zmiany księżyca

○ dnia 1 og odz. 11
☾ „ 8 „ 19
● „ 15 „ 13
☽ „ 23 „ 3
○ „ 31 „ 2

Gwiazdy spadające licznie od 27 marca do 2 kwietnia.

Złote myśli:

„Codziennie trzeba walczyć o nadzieję, codziennie walczyć o siłę wytrwania".

Józef Piłsudski
(Pisma, mowy i rozk.)

— o —

„Godna człowieka jest tylko ta praca, która go przerasta".

Ferdynand Goetel

— o —

„Obchodź się z ludźmi jak słońce, które złym i dobrym świeci".

„Pracuj z zapałem. W wielu razach zapał stanowi o zwycięstwie".

„Młodość, która ma z czasem być chlubą narodu, do prawa karności niech nawyka z młodu".

Ks. Al. Krasiński

Kalendarzyk historyczny na marzec.

10. 1863. Langiewicz zostaje dyktatorem.

14. 1923. Rada Ambasadorów uznaje wschodnie granice Polski.

17. 1921. Uchwalenie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

18.1921. Zawarcie pokoju z ZSRR w Rydze.

KWIECIEŃ

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g m.	SŁOŃCA zach g. m
1	N	**Wielkanoc**	5^{13}	18^{08}
2	P	Franciszka z Pauli	5^{11}	18^{10}
3	W	Ryszarda bp.	5^{08}	18^{12}
4	Ś	Izydora bp. Dk.	5^{06}	18^{13}
5	C	Wincentego Ferer.	5^{04}	18^{15}
6	P	† Celestyna pap.	5^{02}	18^{17}
7	S	Epifanjusza bp. m.,	4^{59}	18^{18}
8	N	Dionizego bp.	4^{57}	18^{20}
9	P	Marji Kleofasowej	4^{55}	18^{22}
10	W	Ezechjela proroka	4^{52}	18^{24}
11	Ś	Leona W. pap. Dk.	4^{50}	18^{25}
12	C	Juljusza pap.	4^{43}	18^{27}
13	P	Hermenegildy	4^{46}	18^{29}
14	S	Justyna m.	4^{43}	18^{30}
15	N	Bazylego	4^{41}	18^{32}
16	P	Benedykta J.	4^{39}	18^{34}
17	W	Aniceta p.	4^{37}	18^{36}
18	Ś	Opieki św. Józefa, Apol.	4^{34}	18^{38}
19	C	Jerzego b.	4^{32}	18^{40}
20	P	† Teodora W.	4^{30}	18^{42}
21	S	Anzelma b. Dk.	4^{27}	18^{43}
22	N	Sotera i Kaja pap. m.	4^{25}	18^{45}
23	P	Wojciecha b m.	4^{23}	18^{47}
24	W	Fidelisa ze Sygm.	4^{21}	18^{48}
25	Ś	Marka Ewang.	4^{19}	18^{50}
26	C	NMP. Dobrej Rady	4^{17}	18^{52}
27	P	† Piotra K. Dk., Zyty	4^{15}	18^{53}
28	S	Pawła od Krzyża	4^{13}	18^{55}
29	N	Piotra z Werony m.	4^{11}	18^{57}
30	P	Katarzyny ze Sienny	4^{09}	18^{59}

Zmiany księżyca

☾ dnia 7 o godz. 1
● „ 14 „ 2
☽ „ 21 „ 22
○ „ 29 „ 14

Gwiazdy spadające zwane Lirydami 19-20.

Złote myśli:

„Ten jest najmędrszy, co jeszcze w pokoju, rozmyśla, co ma przypaść w przyszłym boju".

Mikołaj Rey

— o —

„Trzeba charakterów dumnych, twardych i pracowitych, wiedzących, że to, co im w wielkim pędzie życia zdobyte przekazano, mają mnożyć i oddać następcom i lepszym i silniejszym; nie marnować; lecz mnożyć pracą, walką, poświęceniem i jednego pyłku starego polskiego prochu nie oddać nikomu, ani nie pozwolić zdeptać".

Kornel Makuszyński

Kalendarzyk historyczny na kwiecień.

3. 1849. Zgon Juljusza Słowackiego.

4. 1794. Bitwa pod Racławicami.

15-28. 1924. Założenie i otwarcie Banku Polskiego.

17. 1794. Powstanie Kilińskiego w Warszawie.

19. 1919. Wyzwolenie Wilna od bolszewików.

19. 1922. Przyłączenie Wileńszczyzny do Polski.

MAJ

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m.	zach g. m.
1	W	Filipa i Jakóba Apost.	4^{07}	19^{0}
2	Ś	Zygmunta	4^{05}	19^{02}
3	C	**Król. Korony Polskiej**	4^{03}	19^{03}
4	P	† Znal. św Krz., Moniki	4^{01}	19^{05}
5	S	Piusa V pap.	3^{59}	19^{07}
6	N	Jana w Oleju	3^{57}	19^{09}
7	P	Dni krzyż. Domiceli	3^{56}	19^{10}
8	W	" " Stnisława b. m.	3^{54}	19^{12}
9	Ś	" " Grzeg. z N. D.	3^{52}	19^{13}
10	C	**Wniebowst.** P., Izyd rol.	3^{51}	19^{15}
11	P	† Król. Apost. Franc.	3^{49}	19^{17}
12	S	Pankracego	3^{47}	19^{18}
13	N	Serwacego	3^{45}	19^{20}
14	P	Bonifacego m.	3^{44}	19^{21}
15	W	Zofji	3^{42}	19^{23}
16	Ś	Andrzeja Boboli	3^{41}	19^{25}
17	C	Paschalisa Baylon.	3^{39}	19^{26}
18	P	† Wenancjusza m.	3^{38}	19^{28}
19	S	†† Piotra Celestyna	3^{36}	19^{29}
20	N	**Zielone Świątki**	3^{35}	19^{31}
21	P	**Poniedz. św.,** Tymot.	3^{34}	19^{32}
22	W	Heleny	3^{32}	19^{33}
23	Ś	†† S. d Dezyderj. b m.	3^{31}	19^{34}
24	C	N.M.P. Wsp., Joanny m.	3^{30}	19^{36}
25	P	†† Such. d. Grzeg. VII	3^{29}	19^{37}
26	S	†† S. d. Filipa Nereusza	3^{27}	19^{39}
27	N	Bedy Dk , Jana	3^{26}	19^{40}
28	P	Augustyna b.	3^{25}	19^{41}
29	W	Marji Magdal. de Pazzis	3^{24}	19^{43}
30	Ś	Feliksa pap. m.	3^{23}	19^{44}
31	C	**Boże Ciało,** N.M.P. Pośr.	3^{22}	19^{45}

Zmiany księżyca

☾ dnia 6 o godz. 8
○ „ 13 „ 14
☽ „ 21 „ 16
● „ 28 „ 23

Złote myśli:

„...Miej radość w duszy, bo tylko radość nie nuży".

Jan Kasprowicz

— o —

„Każdy naród jest Robinsonem na wyspie. Gdy sam nie wyrobi sobie warunków bytu, musi zginąć".

Bolesław Prus

— o —

„Dość płaczu, dość narzekań, dość pogrzebów; niech się uroczysta msza za umarłych odprawia bez końca, ale w kościele, — a reszta niech otrze oczy, roześmieje się głośno, potem niech usta zaciśnie i idź jeden z drugim szukać nowych dróg, budzić nowe życie, ożywiać nowe pędy, a wszystko mądrze, z rozwagą, cierpliwie i wspólnie".

Kornel Makuszyński

Kalendarzyk historyczny na maj.

3. 1971. Uchwalenie Konstytucji 3 Maja.

12—14 1926. Wypadki majowe. Prezydent Wojciechowski zrzeka się urzędu.

16.1573. Pierwsze „Pacta Konventa".

29. 1861. Zgon Joachima Lelewela.

CZERWIEC

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m.	zach g. m.
1	P	† Jakóba Strepy b.	3^{21}	19^{46}
2	S	Sadoka i Towarzyszów	3^{21}	19^{47}
3	N	Erazma b. m.	3^{20}	19^{48}
4	P	Franciszka	3^{19}	19^{49}
5	W	Bonifacego	3^{18}	19^{50}
6	Ś	Norberta b., Klaudjusza	3^{17}	19^{52}
7	C	Roberta op.	3^{16}	19^{52}
8	P	† Medarda b	3^{16}	19^{53}
9	S	Felicjana	3^{15}	19^{54}
10	N	Małgorzaty Kr., Bog. b.	3^{15}	19^{55}
11	P	Barnaby ap.	3^{14}	19^{56}
12	W	Jana F. w.	3^{14}	19^{56}
13	Ś	Antoniego z Padwy	3^{14}	19^{57}
14	C	Bazylego W.	3^{14}	19^{58}
15	P	† Modesta	3^{13}	19^{58}
16	S	Aliny	3^{13}	19^{59}
17	N	Jolanty, Adolfa, Inoc.	3^{13}	20^{00}
18	P	Efrema Dk.	3^{13}	20^{00}
19	W	Gerwazego i Protazego	3^{13}	20^{00}
20	Ś	Sylwerjusza pap. m.	3^{13}	20^{00}
21	C	Alojzego Gonzagi	3^{13}	20^{01}
22	P	† Paulina b.	3^{13}	20^{01}
23	S	**Naj. S. P. J.**, Zenona m.	3^{14}	20^{01}
24	N	Nar. św. Jana Chrz.	3^{14}	20^{01}
25	P	Prospera b. w.	3^{14}	20^{01}
26	W	Jana i Pawła	3^{15}	20^{01}
27	Ś	Władysława króla	3^{15}	20^{01}
28	C	Ireneusza bp. m.	3^{16}	20^{01}
29	P	**Piotra i Pawła** ap.	3^{16}	20^{01}
30	S	Wspom. św. Pawła Ap	3^{17}	20^{01}

Zmiany księżyca

- ☾ dnia 4 o godz. 14
- 🌕 „ 12 „ 3
- ☽ „ 20 „ 8
- 🌑 „ 27 „ 6

Gwiazdy spadające Ponus - Winnekidy 27-30-go.

Złote myśli:

„Własne cierpienia uczą, że nie trzeba nikomu robić przykrości". **Bolesław Prus**

— o —

„Prawdę swą należy mówić głośno, nie schlebiając ani rzeczom, ani wypadkom ani stosunkom, ani ideom". **St. Żeromski**

— o —

„Wielka to tajemnica serce otworzyć w człowieku. Każdy ma serce, nawet najgorszy ze złych. Nie wierzę, żeby był na świecie bodaj jeden jedyny człowiek do gruntu zły, beznadziejnie, do którego niema żadnej drogi". **Andrzej Strug**

Kalendarzyk historyczny na czerwiec.

1. 1926. Obiór Prezyd. Rzplitej P. Pr. Ig. Mościckiego.

4. 1926. Zaprzysiężenie na Zamku Prezydenta I. Mościckiego.

9. 1815. Kongres Wiedeński uchwala utworzenie Królestwa Polskiego.

14. 1793. Ostatni Sejm Polski w Grodnie.

28. 1919. Podpisanie Traktatu Wersalskiego z Niemcami.

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m.	SŁOŃCA zach g. m.
1	N	**Przenajśw. Krwi P. J., R.**	3^{17}	20^{02}
2	P	**Nawiedzenie N. M. P.**	3^{18}	20^{02}
3	W	Leona pap., Anatola b.	3^{19}	20^{01}
4	Ś	Teodora bp.	3^{20}	20^{00}
5	C	Antoniego Zacc.	3^{21}	19^{59}
6	P	† Łucji p. m.	3^{22}	19^{58}
7	S	Cyryla i Metodego	3^{23}	19^{57}
8	N	Elżbiety Król.	3^{24}	19^{57}
9	P	Weroniki, Mikołaja	3^{25}	19^{56}
10	W	7 Braci męcz.	3^{26}	19^{55}
11	Ś	Piusa I pap. m.	3^{27}	19^{55}
12	C	Jana Gwalberta	3^{28}	19^{54}
13	P	† Anakleta pap., Małg.	3^{29}	19^{53}
14	S	Bonawentury bp. Dk.	3^{30}	19^{52}
15	N	Rozesłanie św. Apost.	3^{32}	19^{51}
16	P	M. B. Szkaplerznej	3^{33}	19^{50}
17	W	Aleksego w.	3^{34}	19^{49}
18	Ś	Szymona z Lipnicy	3^{35}	19^{48}
19	C	Wincentego a Paulo	3^{37}	19^{47}
20	P	† Bł. Czesława	3^{38}	19^{46}
21	S	Daniela, Praksedy p.	3^{39}	19^{44}
22	N	Marji Magdaleny	3^{41}	19^{43}
23	P	Apolinarego b. m.	3^{42}	19^{42}
24	W	Bł. Kingi kr., Krystyny	3^{43}	19^{41}
25	Ś	Jakóba ap.	3^{45}	19^{39}
26	C	Anny matki NMP.	3^{46}	19^{38}
27	P	† Pantaleona m., Natalji	3^{47}	19^{36}
28	S	Wiktora pap.	3^{49}	19^{35}
29	N	Marty p.	3^{51}	19^{33}
30	P	Rufina m.	3^{52}	19^{32}
31	W	Ignacego z Loyoli	3^{54}	19^{30}

Zmiany księżyca

☾ dnia 3 o godz. 21
● „ 11 „ 18
☽ „ 19 „ 20
○ „ 26 „ 13

Częściowe zaćmienie księżyca 26-go w Polsce niewidoczne. Gwiazdy spadające Abnarydy 27 — 31-go.

Złote myśli:

„Człowiek tyle jest wart, ile myśli o pożytku ogółu". „Czynnie kochaj kraj"

Józef Weyssenhoff

— o —

„...Kto się patrzeć nie nuży, pod pyłu powłoką suchą, zieloność zobaczy niezwiędłą, z słoneczną się spotka otuchą"

Jan Kasprowicz

— o —

„Szlachectwo polskiej duszy w tem leży, że zawsze była czysta, że nie znała dróg krętych i że miała swoją twarz własną".

Kornel Makuszyński

Kalendarzyk historyczny na lipiec.

1. 1869. Unja Lubelska.
4. 1890. Złożenie zwłok Adama Mickiewicza w Krakowie.
7. 1572. Śmierć Zygmunta Augusta.
15. 1410. Zwycięstwo pod Grunwaldem.

SIERPIEŃ

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m.	SŁOŃCA zach g. m.
1	Ś	Piotra w okowach	3^{55}	19^{28}
2	C	NMP. Anielskiej, Alfonsa	3^{57}	19^{27}
3	P	† Znal. rel. św Szczep.	3^{50}	19^{25}
4	S	Dominika w.	4^{00}	19^{23}
5	N	MB. Śnieżnej	4^{01}	19^{22}
6	P	Przemienienie Pańskie	4^{03}	19^{20}
7	W	Kajetana, Donata m.	4^{05}	19^{18}
8	Ś	Emiljana	4^{06}	19^{16}
9	C	Jana Vianney, Rom. m.	4^{08}	19^{14}
10	P	† Wawrzyńca m.	4^{09}	19^{12}
11	S	Zuzanny p.	4^{11}	19^{10}
12	N	Klary p.	4^{13}	19^{09}
13	P	Hipolita i Kasjana mm.	4^{14}	19^{07}
14	W	†† Euzebjusza b.	4^{16}	19^{05}
15	Ś	**Wniebowzięcie NMP.**	4^{17}	19^{03}
16	C	Joachima, Rocha,	4^{19}	19^{01}
17	P	† Jacka w.	4^{21}	18^{59}
18	S	Heleny ces.	4^{22}	18^{57}
19	N	Ludwika z Tuluzy bp.	4^{24}	18^{55}
20	P	Bernarda op. Dk.	4^{25}	18^{52}
21	W	Joanny Fr. de Chautal	4^{27}	18^{50}
22	Ś	Tymoteusza m.	4^{29}	18^{48}
23	C	Filipa Benicjusza	4^{30}	18^{46}
24	P	† Bartłomieja Ap.	4^{32}	18^{44}
25	S	Ludwiki kr.	4^{34}	18^{41}
26	N	MB. Częstochowskiej	4^{36}	18^{39}
27	P	Józefa Kalas	4^{37}	18^{37}
28	W	Augustyna bp. Dk.	4^{39}	18^{34}
29	Ś	Ścięcie św. Jana Chrzc.	4^{41}	18^{32}
30	C	Róży Limańskiej	4^{43}	18^{30}
31	P	† Rajmunda, Izabelli	4^{44}	18^{28}

Zmiany księżyca

🌗 dnia 2 o godz. 7
🌑 „ 10 „ 10
🌓 „ 18 „ 6
🌕 „ 24 „ 21
🌗 „ 31 „ 21

Zaćmienie słońca pierścieniowe 10-go, widoczne na południ. półkuli. Gwiazdy spadające zwane łzami Św. Wawrzyńca 13-go(Persaidy).

Złote myśli:

„Sam człowiek stwarza wolność i niewolę".
Stanisław Wyspiański
(Hamlet)

— o —

„...Wielki wysiłek miljona serc, pragnących miłości, może zbudować świat na nowo, piękniejszy i lepszy, nie przez kamienowanie, ani nie przez klątwę, lecz przez pracę, Boga samego godną, przez oczyszczenie się, przez mocne i nieugięte pożądanie braterstwa".
Kornel Makuszyński

Kalendarzyk historyczny na sierpień.

5. 1772. Traktat pierwszego rozbioru Polski.
5. 1864. Stracenie ostatnich 5 członków Rządu Narodowego.
15. 1920. Cud nad Wisłą; pogrom bolszewików.
20. 1672. Zdobycie Kamieńca przez Turków.
31. 1579. Batory zdob. Połock.

WRZESIEŃ

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m.	zach g. m.
1	S	Bronisławy, Idziego	4^{46}	18^{25}
2	N	Stefana kr.	4^{48}	18^{23}
3	P	Szymona Słup.	4^{49}	18^{21}
4	W	Rozalji p.	4^{51}	18^{18}
5	Ś	Wawrzyńca Justyna	4^{52}	18^{16}
6	C	Zacharjasza proroka	4^{54}	18^{14}
7	P	† Anast., Reg., Jana m.	4^{56}	18^{12}
8	S	Narodzenie NMP.	4^{58}	18^{09}
9	N	Piotra Klawera	4^{59}	18^{07}
10	P	Mikołaja z Tolentynu	5^{01}	18^{04}
11	W	Prota i Jacka mm.	5^{02}	18^{02}
12	Ś	Imienia N. M. P.	5^{04}	18^{00}
13	C	Filipa m.	5^{06}	17^{58}
14	P	† Podwyższenie św. Krz.	5^{07}	17^{55}
15	S	N.M.P Bolesnej, Nikod.	5^{09}	17^{53}
16	N	Kornela i Cyprjana	5^{11}	17^{51}
17	P	Stygmat św. Franciszka	5^{12}	17^{48}
18	W	Józefa z Kupertynu	5^{14}	17^{46}
19	Ś	†† Such. d. Januarego, k.	5^{16}	17^{44}
20	C	Eustachego m.	5^{17}	17^{41}
21	P	†† Such. d. Mateusza	5^{19}	17^{39}
22	S	†† Such. d. Tomasza	5^{20}	17^{36}
23	N	Tekli p. m.	5^{22}	17^{34}
24	P	N.M.P. od wykupu niew.	5^{24}	17^{32}
25	W	Bł. Władysława z Gieln.	5^{25}	17^{30}
26	Ś	Cyprjana i Justyny mm.	5^{27}	17^{27}
27	C	Kosmy i Damjana mm.	5^{29}	17^{25}
28	P	† Wacława kr.	5^{30}	17^{22}
29	S	Michała arch.	5^{32}	17^{20}
30	N	Hieronima Dk.	5^{34}	17^{18}

Zmiany księżyca

● dnia 9 o godz 1.
☽ „ 16 „ 13.
○ „ 23 „ 5.
☾ „ 30 „ 13.

Początek jesieni astronom. 23-go równa noc jesienna.

Złote myśli:

„...Miecz jeśli fałszem hartowan, łamliwszy się staje, kruchy".

Jan Kasprowicz
(z „Księgi ubogich")

— o —

„...Że zapracować sobie potrzeba pogodę i ciszę jasną, ucz, się duszo, od wsi cichych, od starych krzywych pługów i lepianek lichych, co kryją już dziesiąte pokolenie młode..."

Leopold Staff
(„Dzień pracy").

— o —

„Trzeba umieć żądać i wiedzieć, czego żądać".

Stanisław Wyspiański
(„Wyzwolenie")

Kalendarzyk historyczny na wrzesień.

1. 1682. Jan III osw. Trembowlę
5. 1580. Stefan Batory zdobywa Wielkie Łuki.
5. 1831. Bohaterska śmierć gen. Sowińskiego obrońcy Woli pod Warszawą.
9. 1814. Sprowadzenie zwłok ks. Józefa do Warszawy.
12. 1683. Zwycięstwo Jana Sobieskiego pod Wiedniem.
21. 1699. Turcy oddają Polsce Kamieniec Podolski.

PAŹDZIERNIK

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m.	SŁOŃCA zach g. m.
1	P	Bł. Jana z Dukli	5 35	17 16
2	W	Aniołów Stróżów	5 37	17 13
3	Ś	Teresy od Dziec. Jez.	5 39	17 11
4	C	Franciszka z Asyżu	5 40	17 09
5	P	† Placyda m.	5 42	17 06
6	S	Brunona op.	5 44	17 04
7	N	**M. B. Różańcowej**	5 45	17 02
8	P	Brygidy wd.	5 47	17 00
9	W	Dionizego bp. m.	5 49	16 58
10	Ś	Franciszka Borgji	5 50	16 55
11	C	Emiljana	5 52	16 53
12	P	† Maksymiljana b.	5 54	16 50
13	S	Edwarda kr.	5 56	16 48
14	N	Kaliksta pap. m.	5 57	16 46
15	P	Teresy p., Jadwigi ks	5 59	16 44
16	W	Gerarda	6 01	16 42
17	Ś	Małgorzaty Marji Alac.	6 03	16 40
18	C	Łukasza ew.	6 04	16 37
19	P	† Piotra z Alkantary	6 06	16 35
20	S	Jana Kantego, Ireny	6 08	16 33
21	N	Urszuli p. m.	6 10	16 31
22	P	Korduli p. m., Filipa	6 11	16 29
23	W	Ignacego, Seweryna	6 13	16 26
24	Ś	Rafała arch.	6 15	16 24
25	C	Kryspina	6 17	16 22
26	P	† Ewarysta p. w. Lucj.	6 19	16 20
27	S	Sabiny, Florencji m.	6 21	16 18
28	N	**Chr. Króla,** Szymon, Tad.	6 23	16 16
29	P	Narcyza	6 25	16 14
30	W	Edmunda	6 27	16 12
31	Ś	†† Antoniny, Lucyli	6 28	16 10

Zmiany księżyca

● dnia 8 o godz. 16
☽ „ 15 „ 20
○ „ 22 „ 16
☾ „ 30 „ 9

Złote myśli:

„By ktoś na twojem poległ słowie, potrzebna tobie szczerość w mowie"
Stanisław Wyspiański
(Achilles)

— o —

„Tworzeniem nowych wartości i rozmnażaniem nowego dobra trzeba wyniszczać w ludziach samą zawiść i samą nienawiść".
Stefan Żeromski
(„Przedwiośnie")

— o —

„Przedewszystkiem trzeba uzdrowić człowieka. Wszyscy są zatruci nienawiścią. Jakkolwiek ją nazwać czy przezwać, zawsze ona i wszędzie ona nie dopuszcza człowieka do prawdy".
Andrzej Strug

Kalendarzyk historyczny na październik.

2. 1431. Unia Horodelska z Litwą.
10. 1791. Klęska pod Maciejowicami.
15. 1817. Śmierć T. Kościuszki.
17. 1863. Powstanie Rządu Narodowego z Traugutem na czele.
24. 1795. Traktat rozbioru Polski między Rosją a Prusami.

LISTOPAD

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wsch g. m	SŁOŃCA zach g. m.
1	C	**Wszystkich Świętych**	6^{00}	16^{08}
2	P	† Dzień Zaduszny	6^{32}	16^{06}
3	S	Huberta bp.	6^{34}	16^{05}
4	N	Karola Boromeusza bp.	6^{36}	16^{03}
5	P	Zacharjasza i Elżbiety	6^{37}	16^{01}
6	W	Leonarda, Feliksa	6^{39}	15^{59}
7	Ś	Amaranta, Nikandra	6^{41}	15^{58}
8	C	Gotfryda i Maura	6^{43}	15^{56}
9	P	† Teodora m.	6^{45}	15^{54}
10	S	Andrzeja z Awelinu	6^{47}	15^{53}
11	N	Marcina bp.	6^{48}	15^{51}
12	P	Marcina p., 5 Braci Pol.	6^{50}	15^{49}
13	W	Stanisława Kostki	6^{52}	15^{48}
14	Ś	Józefata b. m.	6^{54}	15^{46}
15	C	Leopolda, Gertrudy p	6^{55}	15^{45}
16	P	† M. B. Ostrombr., Edm.	6^{57}	15^{44}
17	S	Grzegorza Cud., Salomei	6^{59}	15^{42}
18	N	Romana m.	7^{01}	15^{41}
19	P	Elżbiety kr.	7^{02}	15^{40}
20	W	Ofiarowanie N. M. P.	7^{04}	15^{38}
21	Ś	Feliksa Wal.	7^{06}	15^{37}
22	C	Cecylji p. m.	7^{07}	15^{36}
23	P	† Klemensa pap m.	7^{09}	15^{35}
24	S	Jana od Krzyża Dk.	7^{11}	15^{34}
25	N	Katarzyny p. m.	7^{12}	15^{33}
26	P	Jana Berchm., Konr. w.	7^{14}	15^{32}
27	W	Walerjana bp.	7^{15}	15^{31}
28	Ś	Zdzisławy, Mansweta	7^{17}	15^{30}
29	C	Saturnina i Filemona	7^{19}	15^{29}
30	P	† Andrzeja Ap., Justyny	7^{20}	15^{29}

Zmiany księżyca

● dnia 7 o godz. 6
☽ „ 14 „ 4
○ „ 21 „ 5
☾ „ 29 „ 7

Gwiazdy spadające Leonidy 13—18-go.

Złote myśli:

„Bać się przeciwnika i przez bojaźń siły własne zmniejszać znaczy: siły przeciwnika powiększać".

Szekspir — Ryszard II

— o —

„Szczęście Ojczyzny tak długo trwa, jak długo ona w obywatelach swoich coraz lepszą i wznioślejszą się staje".

Jul. Kaden Bandrowski
(Wiara przeciw przemocy).

— o —

„Wyrobienie charakteru, to podwalina powodzenia. Dbajmy o kształcenie charakteru własnego i swoich najbliższych".

Bolesław Prus

Kalendarzyk historyczny na listopad.

1. 1893. Śmierć Jana Matejki.
4. 1794. Rzeź Pragi.
11. 1918. Wyzwolenie Warszawy.
26. 1855. Śmierć Adama Mickiewicza.
28. 1907. Śmierć Stanisława Wyspiańskiego.
29. 1830. Początek powstania listopadowego.
29 i 30. 1808. Walki pod Samosierrą.

GRUDZIEŃ

Dnie		Święta rzym.-katolickie	SŁOŃCA wschód g. m	SŁOŃCA zachód g. m.
1	S	Eligjusza b. Natalji	7^{21}	15^{28}
2	N	Bibjany p. m.	7^{23}	15^{28}
3	P	Franciszka Ksawerego	7^{24}	15^{27}
4	W	Barbary p. m.	7^{26}	15^{26}
5	Ś	Saby op., Anastazji	7^{27}	15^{25}
6	C	Mikołaja b.	7^{28}	15^{25}
7	P	† Ambrożego b. Dk.	7^{30}	15^{25}
8	S	**Niepokalane Pocz. NMP.**	7^{31}	15^{24}
9	N	Leokadji p., Walerji p.	7^{32}	15^{24}
10	P	N. M. P. Loretańskiej	7^{33}	15^{24}
11	W	Damazego, Sabiny	7^{34}	15^{24}
12	Ś	Aleksandra m.	7^{35}	15^{23}
13	C	Łucji p. m.	7^{36}	15^{23}
14	P	† Spirydjona bp.	7^{37}	15^{23}
15	S	Walerjana bp.	7^{38}	15^{23}
16	N	Euzebjusza, Albina	7^{39}	15^{24}
17	P	Łazarza b.	7^{40}	15^{24}
18	W	Oczekiwanie NMP.	7^{41}	15^{24}
19	Ś	†† Suche dni, Urbana	7^{41}	15^{24}
20	C	Teofila, Juljusza	7^{42}	15^{25}
21	P	†† Such. d. Tom. Ap.	7^{43}	15^{25}
22	S	†† Suche d. Zenona m	7^{43}	15^{26}
23	N	Wiktorji p. m.	7^{44}	15^{26}
24	P	†† Wigilja, Adama i Ewy	7^{44}	15^{27}
25	W	**Boże Narodzenie**	7^{45}	15^{27}
26	Ś	**Szczepana męcz.**	7^{45}	15^{28}
27	C	Jana ap. i ewang.	7^{45}	15^{29}
28	P	† Młodzianków	7^{45}	15^{30}
29	S	Tomasza bp. m.	7^{46}	15^{30}
30	N	Eugenjusza bp.	7^{46}	15^{31}
31	P	Sylwestra pap.	7^{46}	15^{31}

Zmiany księżyca

dnia 6 o godz. 18
„ 13 „ 12
„ 20 „ 22
„ 29 „ 3

Złote myśli:

Stokroć jest łatwiej
przygadać drugiemu
Niżli co robić porządnie samemu.
Niemcewicz (Bajki)

— o —

„Nasze winy idą z nami wszędy".
Stanisław Wyspiański

— o —

Gdzie dużo słów
tam mało czynów:
Wyczerpie się zapał na
gadanie,
Na czyny sił nie stanie.
Kraszewski

— o —

Ucieka nędza
przed tym, kto oszczędza.
Ale kto trwoni
wkrótce ją dogoni.
Al. Fredro

— o —

„Ten tylko pojął dobrze co to znaczy życie, kto obowiązki swoje pełni należycie".
Ks. A. Krasiński

Kalendarzyk historyczny na grudzień.

2. 1872. Śmierć Wincentego Pola.
5. 1830. Chłopicki dyktatorem.
13. 1587. Śmierć Stefana Batorego.
16. 1577. Gdańszczanie składają Batoremu przysięgę na wierność.
23. 1595. Zawarcie Unji w Brześciu.

WIECZNY KALENDARZ DLA LAT 1801—1980

I. LATA							II. MIESIĄCE											
							Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec	Lipiec	Sierpień	Wrzesień	Październik	Listopad	Grudzień
1801	1829	1857	1885		1925	1953	4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
1802	1830	1858	1886		1926	1954	5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
1803	1831	1859	1887		1927	1955	6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
1804	1832	1860	1888		1928	1956	0	3	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
1805	1833	1861	1889	1901	1929	1957	2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
1806	1834	1862	1890	1902	1930	1958	3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
1807	1835	1863	1891	1903	1931	1959	4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
1808	1836	1864	1892	1904	1932	1960	5	1	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
1809	1837	1865	1893	1905	1933	1961	0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
1810	1838	1866	1894	1906	1934	1962	1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
1811	1839	1867	1895	1907	1935	1963	2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
1812	1840	1868	1896	1908	1936	1964	3	6	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
1813	1841	1869	1897	1909	1937	1965	5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
1814	1842	1870	1898	1910	1938	1966	6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
1815	1843	1871	1899	1911	1939	1967	0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
1816	1844	1872		1912	1940	1968	1	4	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
1817	1845	1873		1913	1941	1969	3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
1818	1846	1874		1914	1942	1970	4	0	0	3	5	1	3	6	2	4	0	2
1819	1847	1875		1915	1943	1971	5	1	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
1820	1848	1876		1916	1944	1972	6	2	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
1821	1849	1877	1900	1917	1945	1973	1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
1822	1850	1878		1918	1946	1974	2	5	5	1	3	6	1	4	0	2	5	0
1823	1851	1879		1919	1947	1975	3	6	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1
1824	1852	1880		1920	1948	1976	4	0	1	4	6	2	4	0	3	5	1	3
1825	1853	1881		1921	1949	1977	6	2	2	5	0	3	5	1	4	6	2	4
1826	1854	1882		1922	1950	1978	0	3	3	6	1	4	6	2	5	0	3	5
1827	1855	1883		1923	1951	1979	1	4	4	0	2	5	0	3	6	1	4	6
1828	1856	1884		1924	1952	1980	2	5	6	2	4	0	2	5	1	3	6	1

III. Dnie tygodnia

Niedziela	1	8	15	22	29	36
Poniedziałek	2	9	16	23	30	37
Wtorek	3	10	17	24	31	
Środa	4	11	18	25	32	
Czwartek	5	12	19	26	33	
Piątek	6	13	20	27	34	
Sobota	7	14	21	28	35	

WYJAŚNIENIE

Aby odszukać dzień tygodnia jakiejś daty np. 18 czerwca 1903 r. szukamy od tablicy I lata w rzędzie 1903 na prawo do tablicy II miesiące i tu znajdujemy cyfrę 1; dodajemy ją do liczby dni szukanej daty (tu 18) i otrzymujemy 19; w tablicy III dnie tygodnia pod liczbą 19 otrzymujemy czwartek.

ZAPISKI OSOBISTE
POSIADACZA NINIEJSZEGO KALENDARZA Z.K.P.

Imię i nazwisko ....

Data urodzenia .... miejscowość ....

Data chrztu .... wyznanie .... Dzień imienin ....

Szkoły ukończone ....

Inne studja ....

Stosunek do służby wojskowej ....

Przebieg służby wojskowej ....

....

....

Odznaczenia w wojsku ....

....

Odznaczenia osobiste poza służbowemi ....

Nr. książeczki wojskowej .... P. K. U. ....

„ dowodu osobistego (paszportu) .... wydanego ....

przez urząd ....

Nr. legitymacji służbowej ....

„ karty jazdy P. K. P. .... Nr. karty tramwajowej ....

„ książeczki oszczędn. P. K. O. .... hasło ....

„ polisy ubezpieczeniowej .... data asekuracji na życie ....

suma .... na lat .... data zawarcia ubezpieczenia ....

wysokość składki zł. ....

Nr. losu loteryjnego .... Nr. loterji państw. ....

„ dolarówki ....

„ innych papierów wartościowych ....

„ obligacji Pożyczki Narodowej .... suma ogólna zł. ....

N-ry legitymacyj towarzystw, do których posiadacz Kalendarza Z.K.P. należy ....

....

....

....

Wzrost .... cm. waga .... klg. objętość piersi .... cm.

objętość w pasie .... cm.

Nr. czapki .... Nr. kołn .... Nr. koszuli ....

„ rękawiczek .... Nr. obuwia .... Nr. roweru ....

„ zegarka .... cena zł. .... firma ....

ZAPISKI RODZINNE
POSIADACZA NINIEJSZEGO KALENDARZA Z. K. P.

Stan rodzinny ....
Data ślubu .... parafja .... Nr. aktu ....
Imię żony i nazw. panieńskie ....
Dzień urodzenia żony .... miejscowość ....
Data chrztu żony .... wyznanie .... Nr. metryki ....
wydanej przez urząd ....
Nr. paszportu żony .... wydanego dnia .... r ....
przez urząd ....
Imiona dzieci 1) .... 2) .... 3) .... 4) .... 5) ....
Data urodzenia 1) .... 2) .... 3) .... 4) .... 5) ....
Miejsce urodz. 1) .... 2) .... 3) .... 4) .... 5) ....
Data chrztu 1) .... 2) .... 3) .... 4) .... 5) ....
Imiona i nazwiska rodz. chrzestnych
1) ....
2) ....
3) ....
4) ....
5) ....
Parafja 1) .... 2) .... 3) .... 4) .... 5) ....
Nr. metryki 1) .... 2) .... 3) .... 4) .... 5) ....
Stosunki rodzinne: Imiona rodziców moich i nazwisko panieńskie matki ....
Imiona rodziców żony i nazwisko panieńskie teściowej ....
....

Rocznice rodzinne — Dzień:	urodzin	imienin	ślubu	śmierci
1. Ojca				
2. Matki				
3. Żony				
4. Sióstr				
5. Braci				
6. Dzieci 1)				
2)				
3)				
4)				
5)				
7. Teścia				
8. Teściowej				
9. Rodziców Chrzestnych dzieci 1)				
2)				
3)				
4)				
5)				

ZAPISKI RÓŻNE

POSIADACZA NINIEJSZEGO KALENDARZA Z. K. P.

Rocznice rodzinne, znajomych i przyjaciół

Dzień	Miesiąc	Rok	Jaka rocznica	Imię i nazwisko	Adres i Nr. telefonu

Notatnik telefoniczny.

Najbliższy telefon domowy ....

" urząd poczt.-telegr ....

" lekarz .... akuszerka ....

" apteka ....

" posterunek straży ogniowej ....

" posterunek policji państwowej ....

" posterunek kolejowy ....

NOTATNIK ADRESOWY
POSIADACZA NINIEJSZEGO KALENDARZA Z. K. P.

Imię i nazwisko	Miasto	Ulica	Nr. telefonu

WAŻNIEJSZE TELEFONY SŁUŻBOWE

Nazwisko wzgl. urząd	Nr. telefonu	Nazwisko wzgl. urząd	Nr. telefonu

ZAPISKI SŁUŻBOWE
POSIADACZA NINIEJSZEGO KALENDARZA Z. K. P.

Miejsce pracy (urząd) ....

Stanowisko służbowe ....

Uposażenie: grupa ....

Miesięczne uposażenie w złotych (brutto) ....

" potrącenia " ....

" uposażenie na ręce w złotych (netto) ....

Ilość lat wysługi emerytalnej ....

Data przejścia na emeryturę ....

Zmiany służbowe w 1934 r. ....

....

....

....

Delegacje służbowe w 1934 r. ....

....

....

....

Odznaczenia i kary w 1934 r.

....

....

....

....

Egzaminy służbowe w 1934 r. ....

....

....

....

Wymiar urlopu wypoczynkowego w 1934 r. ....

....

Choroby i urlopy doraźne w 1934 r. ....

....

....

DOKUMENTY SŁUŻBOWE

Wyszczególnienie	Urząd	Data	Nr.
	wydania		

DOWODY TOŻSAMOŚCI OSOBY

Wyszczególnienie	Urząd	Data	Nr. i serja
	wydania		
Mój			
Żony			
Dzieci: 1)			
2)			
3)			
4)			
5)			

SKOROWIDZ WAŻNIEJSZYCH INSTRUKCYJ SŁUŻBOWYCH, OBOWIĄZUJĄCYCH POSIADACZA NINIEJSZEGO KALENDARZA Z. K. P.

Dzień	Miesiąc	Rok	Nr.	Urząd wydający	Wyszczególnienie	Data i Nr. zmiany

TERMINY I CZAS NOSZENIA UMUNDUROWANIA

Data otrzymania umundurowania	Wyszczególnienie	Czas noszenia	Uwagi

TABLICA UPOSAŻENIA I POTRĄCEŃ W 1934 ROKU

Wyszczególnienie	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	m	i	e	s	i	ą	c	e				
Pobory:												
Uposażenie w złot												
Dodatek mieszk.												
Należność za deleg.												
Ryczałt rozjazdowy												
Ryczałt kancelar.												
Premje za:												
Renumeracje za:												
Zaliczki zwrotne												
Zapomogi bezzwrot												
Razem złotych												

Potrącenia:												
Podatek dochod.												
%% opłaty emeryt.												
Czynsz za mieszk. skarb.												
Opłata za świadcz.												
Opał												
Światło												
Umundurowanie												
Kary administr.												
Pożyczka Narod.												
Zaliczki zwrotne												
Składki społeczne												
L. O. P. P.												
Liga Morska i Koln.												
Składki na Z.K.P.												
Składki na K.P.W.												
Razem złotych												
Wydatki na:												
1) Utrzymanie												
2) Ubranie												
3) Kształc. dzieci												
4) Obsługę												
5) Zdrowie												
6) Kult. rozrywki												
Razem zł.												

TERMINARZ REGULACJI ZOBOWIĄZAŃ PIENIĘŻNYCH

Imię i nazwisko wierzyciela	Data zaciągnięcia długu	Terminy spłaty											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		daty miesięcy											

KALENDARZYK RYBACKI NA ROK 1934.

Na podstawie rozporz. Min. Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 27.X.1932 r. Dz. U. R. P. Nr. 105, poz. 874, czas ochronny dla ryb i raków na wodach otwartych jest następujący:

1) dla jesiotra od 1 czerwca do 31 lipca;
2) „ łososia i troci od 1 października do 31 grudnia;
3) „ pstrąga strumieniowego od 15 paźdz. do 15 grudnia;
4) „ pstrąga źródlanego od 15 paźdz. do 15 grudnia;
5) „ głowacicy od 15 marca do 15 maja;
6) „ siei od 15 października do 31 grudnia;
7) „ sielawy od 15 października do 31 grudnia;
8) „ raków: a) dla samca od 15 października do 15 marca;
b) dla samicy od 15 października do 31 lipca.

Wyszczególnione wyżej gatunki ryb i raków nie mogą być sprzedaw., ani podawane w jadłodajniach, podczas oznaczonych czasów ochronnych, z wyjątkiem pierwszych pięciu dni tychże.

Nadto nie mogą być sprzedawane, ani podawane ryby, dla których ustanowione zostały następujące wymiary ochronne, oznaczające długość ryby od początku głowy do końca najdłuższego promienia płetwy ogonowej, a mianowicie dla:

jesiotra (Acipeuser sturio L.)	100 cm.
czeczugi (Acipeuser ruthenus L.)	40 „
łososia (Salmo salar L.)	35 „
troci (Salmo trutta L.)	35 „
pstrąga strumieniowego (Salmo fario L.)	25 „
pstrąga źródlanego (Salmo fontinalis Mitch.)	25 „
głowacicy (Hucho hucho L.)	40 „
lipienia (Thymallus thymallus L.)	28 „
siei (Coregonus lavaretus L.)	40 „
sielawy (Coregonus albula L.)	18 „
sandacza (Lucioperca lucioperca L.)	35 „
szczupaka (Esox lucius L.)	28 „
leszcza (Abramis brama L.)	25 „
cyrty (Vimba vimba L.)	20 „
brzany (Barbus barbus L.)	25 „
świnki (Chondrostoma nasus L.)	20 „
lina (Tinea tinea L.)	18 „
jazia (Leuciscus idus L.)	20 „
klenia (Leuciscus cephalus L.)	20 „
wzdręgi (Scardinius erythrophtalmus L.)	15 „
płotki (Rutilus rutilus L.)	15 „
wyrozuba (Rutilus frisii Nordmann)	40 „
węgorza (Anguilla anguilla L.)	35 „
raka szlachetnego (Potamobius astacus L.)	9 „
raka długoszczypcego (Potamobius leptodaetylus Esch.)	10 „

KALENDARZYK MYŚLIWSKI NA ROK 1934*)

Na podstawie Rozporządzeń Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych na wymienione poniżej gatunki zwierzyny i ptactwa nie wolno polować we wskazanych terminach, w pozostałej zaś części roku czas obronny nie obowiązuje.

Nazwa gatunku zwierzyny lub ptactwa i okres czasu, w którym obowiązuje czas ochronny:

Niedźwiedzie — od 15 stycznia do 15 grudnia;
Jelenie-byki, daniele-rogacze — od 1 listopada do 15 września;
Sarny - kozły — od 1 listopada do 15 maja;
Dziki — od 1 marca do 30 kwietnia;
Rysie — od 15 stycznia do 15 grudnia;
Żbiki — od 15 lutego do 30 listopada;
Kuny leśne (tumaki) i norki — od 1 marca do 30 listopada;
Borsuki — od 1 grudnia do 31 października;
Wiewiórki — od 1 marca do 30 listopada;
Zające - szaraki — od 15 stycznia do 20 października;
Zające - bielaki — od 15 lutego do 31 października;
Głuszce - koguty — od 15 maja do 15 marca;
Cietrzewie - koguty — od 1 czerwca do 15 sierpnia;
Cietrzewie - kury w woj.: wileńskiem, białostockiem, nowogródzkiem, poleskiem i wołyńskiem — od 15 września do 15 sierpnia;
Jarząbki, pardwy — od 1 lutego do 15 sierpnia;
Bażanty - koguty — od 1 lutego do 31 października;
Bażanty - kury — od 1 grudnia do 31 października;
Kuropatwy w woj.: wileńskiem, białostockiem, nowogródzkiem, poleskiem, wołyńskiem, krakowskiem, lwowskiem, stanisławowskiem i tarnop. — od 1 listopada do 31 sierpnia;
Kuropatwy w woj. pozostałych — od 1 grudnia do 31 sierpnia;
Przepiórki — od przylotu do 31 sierpnia;
Dzikie indyki - samce — od 15 maja do 15 października;
Dzikie indyki - samice — od 1 stycznia do 15 października;
Słonki — od 15 maja do 15 sierpnia;
Bataljony — od 1 czerwca do 10 lipca;
Dzikie kaczory — od 1 czerwca do 15 lipca;
Dzikie kaczki (samice i młode) oraz inne ptactwo wodne i błotne — od 1 marca do 15 lipca;
Dzikie łabędzie, dzikie gęsi — od 15 maja do 31 lipca;
Dzikie gołębie, drozdy, kwiczoły, paszkoty — od 1 lutego do 15 sierpnia;
Ptaki krukowate i drapieżne z wyjątkiem jastrzębi-gołębiarzy, krogulców, wron i srok — od 1 lutego do 15 sierpnia.

---

*) Źródło: Wykaz czasów ochronnych na zwierzynę łowną — zestawiony przez Polski Związek Stowarzyszeń Łowieckich w Warszawie na r. 1934.

Pozatem **całkowita ochrona (przez cały rok) obowiązuje na: żubry, łosie - byki, sarny - kozy i koźlęta, łanie i cielęta jeleni i danieli, bobry, niedźwiedzice od niedźwiedziątek, dropie, dropie kamionki (strepety), świstaki, głuszce - kury, czarne bociany, orły przednie i pustynniki.**

W województwie śląskiem obowiązują następujące terminy ochronne:

Jelenie - byki i daniele - byki — od 16 listopada do 15 września;
Sarny - kozły — od 1 listopada do 31 maja;
Zające - szaraki — od 15 stycznia do 15 października;
Borsuki — od 1 grudnia do 31 sierpnia;
Jarząbki i pardwy — przez cały rok;
Bażanty - koguty — od 15 lutego do 15 października;
Dzikie kaczki — od 1 grudnia do 10 lipca.

Reszta terminów ochronnych jak na obszarze całej Rzeczypospolitej Polskiej.

Ponadto, zgodnie z Rozporządzeniem Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 28 kwietnia 1933 r. w wojew. poznańskiem i pomorskiem obowiązuje całkowita ochrona (przez cały rok) na sarny - kozły.

Przez cały rok wolno polować na: wilki, wydry, kuny domowe, tchórze, gronostaje, łasice, króliki, jastrzębie - gołębiarze, krogulce, sroki i wrony.

Wszystkie terminy ochronne rozumieć należy włącznie.

II. ŚWIAT i POLSKA w LICZBACH

Źródła: Rocznik Instytutu Kartograficznego im. E. Romera — r. I - III J. Wąsowicz i A. Zierhoffer. „Świat w cyfrach". Książnica Atlas. Mały Rocznik Statystyczny R. 1930 — 1933.

POZNAJ ŚWIAT!

MOTTO: „Cudze chwalicie, swego nie znacie,
Sami nie wiecie, co posiadacie".
Wincenty Pol

GLOB ZIEMSKI W LICZBACH

WŁAŚCIWOŚCI FIZYCZNE ZIEMI

Masa ziemi . .	6.000.000.000.000.000.000.000 tonn
Powierzchnia kuli ziemskiej : . .	510.082.000 klm² = 100 %
Objętość ziemi	1.082.841.315.400 klm³
Powierzchnia strefy gorącej . .	202.966.000 klm² = 39,7%
„ „ zimnej . .	41.846.000 klm² = 8,3%
„ „ umiarkowanej .	265.270.000 klm² = 52,0%
Tor ziemi (Ekliptyka)	936.250.000 klm

Promień równika 6.378.388 klm.; ½ osi ziemskiej 6.356.909 klm. Obwód równika 40.076.560 klm; Obwód zwrotnika 36.778.000 klm. Obwód połud. 40.003.423 klm.; Obwód koła polar. 15.996.280 klm. Średnia odległość od słońca 149.450.000 klm.; Średnia odległość księżyca 384.403 klm. Średnia wysokość lądów 825. m.; Najwyższe wzniesienie (M-t Everest) 8 882 m. Najgłębsze wiercenie na ziemi: w Kaliforni 3243 m, w Europie — w Czuchowie, koło Gliwic 2.240 m. (Temperatura w głębi 83° C).

OBSZAR KONTYNENTÓW I OCEANÓW

Powierzchnia lądów	149,9 miljon. km²
Powierzchnia oceanów	361,1 miljon. km²

	powierzchni miljon. km²	% lądu	powierzchni kuli ziemskiej	średnia wysok. w m.
Europa	10,0	6,7	2,0	297
Azja	44,2	29,7	8,7	970
Afryka	29,7	19,9	5,8	671
Ameryka Płn. . .	24,1	16,2	4,7	715
Ameryka Pd. . . .	17,8	12,0	3,5	582
Australja i Oceanja .	9,0	6,0	1,8	346
Antarktyda . . .	14,1	9,5	2,7	2.000

POWIERZCHNIA I GŁĘBOKOŚĆ OCEANÓW

	ogółem powierzchni miljon. km²	% pow. morza	głębokość: średnia w m.	największa w m.
Ocean Spokojny .	180	49,8	4282	10793
„ Atlantycki .	105	29,5	3926	8526
„ Indyjski .	75	20,7	3963	7000

ROZMIESZCZENIE LĄDÓW I MÓRZ NA GLOBIE

	% powierzchni lądu	morza	
Półkula Północna . . .	39,3%	60,7%	= 100%
„ Południowa .	19,1%	80,9%	= 100%
„ Lądowa . . .	46,7%	53,3%	= 100%
„ Morska . . .	10,0%	90,0%	= 100%

PODZIAŁ LĄDU ŚWIATA

	Europa	Azja	Afryka	Ameryka Płn.	Ameryka Płd.	Australja
Wyspy . .	8%	6%	2%	17%	1%	15%
Półwyspy .	19%	14%	—	8%	—	5%
Kontynent .	73%	80%	98%	75%	99%	80%

NAJWIĘKSZE WYSPY ŚWIATA

Nazwa	Pow. tysięcy km²	Nazwa	Pow. tysięcy km²
Grenlandja	2.176	Kuba	115
Nowa Gwinea	786	Nowa Funlandja . . .	111
Borneo	770	Luzon (Filipiny) . . .	106
Madagaskar	600	Islandja	105
Ziemia Baffina	450	Mindanao (Filipiny) . .	96
Sumatra	410	Jezo (Japonja)	94
Wielka Brytanja . . .	230	Irlandja	82
Hondo	227	Haiti	77
Celebes	170	Sachalin	75
N. Zelandja, w. płd. . .	150	Tasmanja	68
Jawa	126	Cejlon	66
N. Zelandja, w. płn. . .	115	Szpicberg	63

ŚREDNIE ROCZNE TEMPERATURY NA ŚWIECIE

(W stopniach C. Liczby rzymskie oznaczają miesiące)

Ziemi +14'3, półkuli płn. +15'2, półkuli płd. +13'4.

W styczniu +12'6, w lipcu +16'4.

Na równiku +26'3, na biegunie płn. —22'7, na biegunie płd. —25°.

Na 50° szer. płn. (Polska) +5'8.

Średnia O° w punktach: Śnieżka (—7'3, I +8'3, VII), Hapa-

randa (—11'9, II+15'0, VII), Archangielsk (—13'7, I +15'8, VII), Winnipeg (—21'7, I +15'8, VII).

Najniższa: Framheim (Antarktyda), —25, (najzimniej VIII, średnio —44'8, najcieplej XII, śr. —6'7).

Najwyższa: Massaua (Morze Czerwone) +30'2 (najzimniej I, śr. +25'0, najcieplej VII, śr. +35'2).

Najniższa notowana —67'8, Wierchojańsk, I. 1892.

Najwyższa notowan +58'0, oaza Azizia (Trypolis), wrzesień r. 1922.

ŚREDNIE OKRESY ZAMARZANIA RZEK NA ŚWIECIE

(Liczby oznaczają ilość dni zamarznięcia w roku).

Lena koło Kireńska	203	Św. Wawrzyń. k. Quebec	141
Dźwina koło Archangielska	199	Wołga k. Astrachania	111
Ob k. Tomska	179	Amur k. Nikołajewska	96
Jenissej k. Jenissejska	170	Hudson k. Albany	92
Ural k. Orenburga	155	Wisła k. Warszawy	60
Wołga k. Kazania	147	Łaba k. Hamburga	39
Newa k. Leningradu	147	Dunaj k. Gałaczu	37
		Ren k. Kolonji	21

ZLEWISKA WÓD ŚWIATA

Oceany	Europa	Azja	Afryka	Ameryka Płn.	Ameryka Płd.	Austr.—Oc.	Antarktyd.*)	Kontynenty
	Powierzchnia zlewisk w miljonach $km.^2$							
Atlantycki	7,5	12,2	9,6	17,5	14,4	—	2,6	63,8
Indyjski	—	7,6	4,5	—	—	2,7	7,2	22,0
Spokojny	—	9,6	—	4,4	0,9	1,4	4,3	20,6
Obszary bezodpływowe	2,5	14,8	15,6	2,2	2,5	4,9	—	42,5
Razem	10,0	44,2	29,7	24,1	17,8	9,0	14,1	148,9

*) Podział schematyczny.

NAJWIĘKSZE DORZECZA NA ŚWIECIE

Główna rzeka	Powierzchnia w miljon. $km.^2$	Główna rzeka	Powierzchnia w miljon. $km.^2$
Amazonka	7,0	Amur	2,0
Kongo	3,7	Jang-cy-kiang	1,8
Mississipi	3,25	Ganges - Bramaputra	1,7
La Plata	3,1	Wołga	1,46
Ob	3,1	Zambezi	1,4
Nil	2,9	Rzeka św. Wawrzyńca	1,25
Niger	2,5	Saskaczewan-Nelson	1.1
Jenisej	2,5	Oranja	1,0
Lena	2,35	Hoangho	1,0

DŁUGOŚĆ WYBRZEŻY CZĘŚCI ŚWIATA

Ameryka Płn.	75.200 km.	Afryka	30.400 km.
Azja	69.600 „	Ameryka Poł.	28.800 „
Europa	37.800 „	Australja	19.600 „

NAJWYŻSZE GÓRY ŚWIATA

Czomolungma — Mt. Everest w Azji	8882 m
Aconcaqua w Ameryce Poł.	7000 „
Mac Kinley w Ameryce Półn.	6240 „
Kilimandżaro w Afryce	6010 „
Mont Blanc w Europie	4810 „
Cartensz w Australji (Novo Gwinea)	4788 „
Markham w Antarktydzie	4600 „
Góra Kościuszki w Australji	2241 „

WULKANY NA ŚWIECIE

Na świecie czynnych wulkanów jest 231, zagasłych 194. W tej liczbie w Europie czynnych 8, zagasłych 3; w Azji czynnych 93, zagasłych 93; w Ameryce czynnych 78, zagasłych 51; w Afryce czynnych 7, zagasłych 8. Pozostałe znajdują się na wyspach Oceanu Spokojnego i Atlantyku.

NAJWYŻSZE GÓRY W EUROPIE

Francja: Mont Blanc	4.810 m
Szwajcarja: Dufour Spitze, Monte Rosa	4.601 „
Włochy: Gran Paradiso	4.061 „
Austrja: Gross Glockner	3.798 „
Hiszpanja: Mulhacen	3.481 „
Niemcy: Zugspitze	2.963 „
Bułgarja: Muss Alla	2.930 „
Grecja: Olympos	2.918 „
Jugosławja: Ljubetrn	2.700 „
Albanja: Maja Dżaravisa	2.677 „
Czechosłowacja: Gerlach	2.663 „
Norwegja: Galdhoppigen	2.560 „
Rumunja: Negoi	2.536 „
P o l s k a: Rysy	2.503 „
Szwecja: Kebnakaisse	2.135 „
Islandja: Hvannadalshnukr	2.120 „
Portugalja: Sierra de Estrella	1.991 „
Rosja: Toell-pos-is	1.688 „
Anglja: Ben Nevis	1.343 „
Finlandja: Haltiotunturi	1.256 „
Irlandja: Carranthuohill	1.040 „
Węgry: Matra	1.010 „
Estonja: Munnamaeggi	324 „
Łotwa: Gaising	313 „

NAJWAŻNIEJSZE JEZIORA ŚWIATA

W Europie: Kaspijskie 438 000 km², Ładoga (Rosja) 18.130, Onega (Rosja) 9,500, Wener (Szwecja 5.570, Wetter (Szwecja) 1.960, Saima (Finlandja) 1.760, Melar (Szwecja) 1.685, Ilmeń (Rosja) 920, Genewskie (Szwajcarja) 582, Bodeńskie (Szwajcarja) 538, Garda (Włochy) 370, Lago Maggiore (Włochy) 212, Como (Włochy) 146, Czterech Kantonów (Szwajcarja) 114, Zurychskie (Szwajcarja) 88, Narocz (Polska) 80,5, Snudy-Strusto (Polska 63,5, Lugańskie (Szwajcarja) 49.

W Azji: Aralskie (Rosja) 67.800, Bajkalskie (Rosja) 34.930, Bałkasz (Rosja) 20.600, Wan (Turcja) 3 680, Morze Martwe (Palestyna) 915.

W Ameryce Płn.: Jezioro Górne 82.350, Michigan 58.100, Huron 60.000, Niedźwiedzie 29.000, Niewolników 26.000, Erie 25.800, Winnipeg 24.600, Ontario 18.750, Atabaska 7.400.

W Ameryce Centr.: Nikaragua 7.700.

W Ameryce Płd.: Makaraibo 16.800.

W Afryce: Wiktorja 68.500, Tanganika 35.100, Njassa 31.100, Czad 18.000, Rudolf 10.250, Leopolda 8.200, Meru 4.500.

NAJWIĘKSZE RZEKI ŚWIATA

w Europie:	klm.
Wołga	3600
Dunaj	2860
Dniepr	2150
Don	1860
Dźwina	1780
Peczora	1580
Ural	1550
Dniestr	1371
Ren	1225
Elba	1165
Wisła	**1125**
Dźwina	1024
Loara	1002
Tajo	910
Niemen	910
Odra	905
Drina	840
Rodan	810
w Azji:	
Jang-tse-kiang	5600
Irtysz	5500
Jenisiej	5200
Lena	4600
Amur	4480
Hoangho	4100
Ob	3640
Indus	3180
Ganges	3000
Eufrat	2780
Amu Darja	2200
w Afryce:	
Nil	6500
Kongo	4200
Niger	4180
Zambezi	2660
Oranje	1860
Lipmopo	1600
w Ameryce:	
Missisipi	6730
Amazonka	5570
Missouri	4210
Athabaska	4000
Lorenzo	3820
La Plata	3700
Yukon	3280
Rie Gr. del Norte	2800
Colorado	2700
Saskaczewan	2440
Columbja	2250

w Australji:

Murray (Darling) . . .	3490	Orinoko	2250

ROLA, ŁĄKI, LASY I NIEUŻYTKI NA ŚWIECIE.

	rola	łąki	lasy	nieużytki	
Europa	27%	24%	28%	21%	= 100%
Azja	18%	45%	17%	20%	= 100%
Afryka	12%	35%	25%	28%	= 100%
Ameryka	12%	40%	30%	18%	= 100%
Australja i Oceanja	5%	40%	30%	25%	= 100%
Antarktyda . . .	—	—	—	100%	= 100%

ZALUDNIENIE ZIEMI

(Ilostan mieszkańców szacunkowo na początku roku)

	w 1927 r.	w 1928 r.	w 1930 r.	na 1 klm.²
Europa . . .	480.000.000	484.000.000	495.000.000	49
Azja	1.039.000.000	1.045.000.000	1.059.000,00	24
Afryka . . .	138.000.000	139.000.000	145.000.000	4,8
Ameryka Płn. .	158.000.000	160.000.000	165.000.000	6,7
Ameryka Poł. .	74.000.000	75.000.000	79.000.000	4,3
Australja i Oceanja	9.300.000	9.500.000	9.000.000	1,1
Antarktyda . .	1.340	1.340	2.200	—
Razem (okrągło):	1.898.000.000	1.912.000.000	1.953.000.000	

Średnia gęstość zaludnienia ziemi bez Antarktydy 12,6 — 14,9 na 1 klm.². Na 1.000 mężczyzn przypadało 900 kobiet w Australji, Stanach Zjedn., Kanadzie, Argentynie, południ. Afryce. W krajach Europy zasadniczo na tysiąc mężczyzn przypada więcej, niż 1.000 kobiet.

RASY ŚWIATA

I. Europeidzi 600 milj.: rasa nordyczna 400 m.; śródziemnomorska 200 miljonów.

II. Mongoloidzi 1025 milj.: a) rasa dynarska 130 milj.; b) ostycka 140 m.; c) mongolska 650 m.; d) indjańska 40 m.; e) malajska 65 m.

III. Negryci 270 miljonów: a) murzyni 115 milj.; b) Drawida 150 m.; c) Melanezyjczycy 1 m.; d) Papuasi 1 m.

IV. Rasy prymitywne 0,3 miljona: a) Austraiczycy, b) Ainosi, c) Hotentoci, d) Pygmeje, e) Negrito, f) Wedda.

NARODY ŚWIATA

I. Narody białe 680 milj.: **a) Romanie 210 mijl.;** w tem Hiszpanie 67, Włosi 47, Francuzi 45, Portugalczycy 35, Rumuni 14; **b) Germanie 254 milj.;** w tem: Anglo-Sasi 135, Niemcy 90, Holendrzy 9, Szwedzi 8, Norwedzy 4, Duńczycy 4; **e) Słowianie**

175 milj. w tem: Rosjanie 73, Rusini 37, **Polacy 30,** Czesi i Słowacy 11, Serbowie, Chorwaci i Słoweńcy 12, Białorusini 6, Bułgarzy 5; **d) inni 43 milj.** w tem: Irlandczycy 12, Węgrzy 10, Grecy 7, Finowie i Estończycy 5, Łotysze i Litwini 4, Albańczycy 1.

II. Hindusi z Syngalezami, Gurkami i Drawida 368 milj.

III. Żydzi 14 milj.

IV. Arabowie, Turcy i Persowie 100 milj.: w tem: Arabowie 34, Turcy 32, Nubijczycy i Etiopowie 15, Persowie 19.

V. Mongołowie 692 milj.: w tem: Chińczycy 542, Japończycy i Koreańczycy 83, Indochińczycy 44, Tybetańczycy 7, Mongołowie 3.

VI. Murzyni 109 milj. VII. Malajowe 67 milj. VIII. Indjanie 14 miljonów.

Żródło: Rocznik Instytutu Kartograf. Im. E. Romera „Świat w cyfrach". I. Wąsowicz i A. Zierhoffer.

GŁÓWNE JĘZYKI ŚWIATA

Najwięcej rozpowszechniony jest język chiński — używa go 330 miljonów ludzi; dalej idzie angielski — 150 miljonów; rosyjski 100 miljonów, niemiecki (z holenderskim) — 100 miljonów hiszpański — 50 miljonów, francuski — 45 miljonów, włoski — 35 miljonów, **polski** — 27 miljonów.

RELIGJE ŚWIATA

a) Chrześcijańskie:		
katolicy	364	milj.
ewangelicy	210	„
prawosławni	160	„
inni	10	„
b) Żydzi	15	milj.
c) Mahometanie	250	„
d) Bramini	265	„
e) Budd. i pokr.	645	„
f) Inni	115	„
Razem	**2.034**	**milj.**

USTROJE POLITYCZNE PAŃSTW NA ŚWIECIE

Różnych ustrojów politycznych jest na świecie 225, a mianowicie:

1) Państwo kościelne. 2) Monarchje: absolutna — 1, konstytucyjne — 23 (w tem 3 cesarstwa, 17 królestw, 3 księstwa). 3) Republiki — 40, republiki sowieckie — 7. 4) Dominja —5. 5) Kolonje — 103. 6) Terytorja mandatowe — 9. 7) Inne formy rządów (sułtanaty, emiraty, kondominja, terytorja pod nadzorem Ligi Narodów, terytorja pozostające pod opieką, sfery wpływów) — 36.

W politycznym i terytorjalnym podziale świata w 1933 r. zaszły nast. ważniejsze wydarzenia:

Z dniem 3.I.1933 zakończyła się 19-letnia okupacja Nicaraguy przez wojska amerykańskie. Prezydenturę Nicaraguy objął dr. Juan Sacasa.

Liga Narodów na nadzwyczajnej sesji w sprawie zatargu chińsko-japońskiego powzięła uchwałę nieuznania nowej republiki mandżurskiej za państwo niepodległe.

Z końcem maja 1933 r. rząd australijski ogłosił aneksję bieguna południowego i przylegających wysp Antarktydy.

Do ważniejszych traktatów, zawartych w ub. r. należały: t. zw. pakt czterech, pakt wschodni, oraz konwencja regjonalna zawarta między Z. S. R. R. i Rumunją.

Żródło: Kalendarz „Il. Kurjera Codziennego" na r. 1934.

ŚWIĘTA NARODOWE RÓŻNYCH PAŃSTW

12 lutego — Stolicy Apostolskiej; **24 lutego** — Estonji; **7 kwietnia** — Grecji; **17 maja** — Hiszpanji; **17 maja** Norwegji; **23 maja** — Rumunji; **3 czerwca** Anglji; **16 czerwca** — Szwecji; **4 lipca** — Stanów Zjednoczonych, Ameryki Północnej; **14 lipca** — Francji (zburzenie Bastylji); **1 sierpnia** — Szwajcarji; **31 sierpnia** — Holandji; **26 września** — Danji; **3 października** — Bułgarji; **28 października** — Czechosłowacji; **31 października** — Japonji; **11 listopada** — Włoch; **15 listopada** — Belgji; **15 listopada** — Brazylji; **18 listopada** — Łotwy; **6 grudnia** — Finlandji; **17 grudnia** — Jugosławji (królestwa Serbów, Kroatów i Słoweńców: S. H. S.); **Polska — 3 maja i 11 listopada.**

HYMNY NARODOWE RÓŻNYCH PAŃSTW

Anglja: „God save the king" (1743) i „Rule Britannia" (1740). **Austrja:** „Got erhalte Franz der Kaiser" (1797). **Belgja:** „Qui l'aurait de l'arbitraire" (1830). **Bułgarja:** „Szumi Marica okrvalena" (1883). **Czechosłowacja:** „Kde domov muj?" (1840?). **Danja:** „Kong Chistian stod ved höjen mast" (1778). **Finlandja:** „Vart land" (843). **Francja:** „Allons enfants de la patrie" (1792). **Holandja:** „Wilhelmus van Nassouven" (1570) i „Wien Neerlandsch bloed" (1820). **Jugosławja:** „Boże pravde ti szto spase" (1872). **Litwa:** „Lietuva, tevyne musu, tu didvyru zeme". **Łotwa:** „Deews, swehti Latwiju". **Niemcy:** „Deutschland, Deutschland über alles" (1841). **Norwegja:** „Ja vi elsker dette landet". **Portugalja:** „Horoes do mar" 1890). **Szwecja:** „Ur Svenska hjertans djup en gang " 1844) i „Du gamla, du friska, du fjellhöga Nord" **Stany Zjednoczone:** „Hail, Colubmia". **Polska:** „Jeszcze Polska nie zginęła.

Żródło: Kalendarz „Iskier" za lata 1929/1932.

BARWY RÓŻNYCH PAŃSTW

Anglja — na niebieskiem polu dwa przecinające się krzyże czerwone; **Austrja** — czerwono-biało czerwona; **Belgja** — czarno-żółto-czerwona wzdłuż drzewca; **Bułgarja** — biało-zielono-czerwona; **Czechosłowacja** — biało-czerwona z trójkątem niebieskim przy drzewcu; **Danja** — czerwona z białym krzyżem; **Estonja** — niebiesko-czarno-biała; **Finlandja** — biała z niebieskim krzyżem; **Francja** — niebiesko-biało-czerwona wzdłuż drzewca; **Grecja** — 9 równoległych pasów biało-niebieskich, w lewym rogu krzyż na tle niebieskiem; **Hiszpanja** — dwa pasy czerwone na żółtem tle; **Holandja** — czerwono-biało-niebieska; **Jugosławja** — niebiesko-biało-czerwona; **Litwa** — żółto-zielono-czerwona; **Łotwa** — biały pas na czerwonem tle; **Niemcy** — czarno-czerwono-żółta; **Norwegja** — niebieski krzyż na czerwonem; **Portugalja** — zielono-czerwona z herbem wzdłuż drzewca; **Rosja** — czerwona ze złotemi literami; **Rumunja** — niebiesko-żółto-czerwona wzdłuż drzewca; **Szwajcarja** — biały krzyż w środku na czerwonem tle; **Szwecja** — żółty krzyż na niebieskiem tle; **Turcja** — gwiazda i półksiężyc na czerwonem; **Węgry** — czerwono-biało-zielona; **Włochy** — wzdłuż drzewca zielono-biało-czerwona z herbem.

Argentyna — niebiesko-biało-czerwona; **Chiny** — czerwono-żółto-niebiesko-biało-czarna; **Japonja** — czerwone słońce na białem; **Persja** — żółty lew ze słońcem na białem tle, obramionem zielono; **Syjam** — biały słoń na czerwonem; **Stany Zjednoczone** — 13 pasów poziomych białych i czerwonych naprzemian; w lewym rogu 48 gwiazd na niebieskiem tle; **Egipt** — półksiężyc i trzy gwiazdy na zielonem tle; **Australja** — duża i pięć małych gwiazd na niebieskiem tle, w górnym rogu przy drzewcu w małym prostokącie barwy angielskie; **Brazylja** — na zielonem tle żółty romb z błękitną kulą ziemską pośrodku.

Gdańsk — dwa białe krzyże z koroną na czerwonem tle.

Polska — dwa pasy równoległe podłużne, z których górny biały, dolny czerwony (cynober).

Źródło: Kalendarz „Iskier" za lata 1929/1932.

WAŻNIEJSZE PAŃSTWA I KOLONJE NA ŚWIECIE

Powierzchnia, ludność, import, eksport, koleje, urzędy pocztowe, linje telegraficzne, samochody, stolice i główne porty ważniejszych państw na świecie.

Uwzględniono ostatnie, dostępne dane oficjalne. Małe litery użyte zostały dla posiadłości i kolonij. Źródło: Świat w cyfrach. I. Wąsowicz i A. Zierhoffer. Rocznik Instyt. Kartogr. Im. E. Romera. R. 1929.

C. = cesarstwo; Kr. = królestwo; Ks. = księstwo; Rp. = Rzeczpospolita; S. = sułtanat.

Kraj	Powierz. w tys. km²	Ludność w tys.	Mieszk. na km²	Import w milj. zł.	Eksport w milj. zł.	Koleje w tys. km.	Urzędy poczt.	Linje tel. w tys. km	Samoch. w tys.	Stolica i główny port (ludność w tysiącach)
Afganistan (Kr.)	731	10,000	14	119	99	—	—	—	—	Kabul (140)
Argentyna (Rp).	2.979	10,647	3,6	5,745	4,773	38	3,645	150	365	Buenos Aires (2116)
Austrja (Rp.)	84	6,534	78	3,540	2,434	7	2,753	12	40	Wiedeń (1.866)
Belgja (Kr.)	30	8,130	257	8,030	6,823	10	1,705	9	159	Bruksela (869) Antwerpja
Kongo Belgijskie	2,148	12.950	5,3	303	378	4	78	7	1	Leopoldville (2), Boma
Brazylja (Rp.)	8,511	40,273	4,7	2,359	2,927	32	4,794	46	200	Rio de Janeiro (1730)
Bułgarja (Kr.)	103	5,479	53	553	426	3	578	6		Sofja (213), Warna (61)
Chiny z Mandżurją i Bargą (Rp)	4,993	443440	87	7,550	5,700	9	—	90	19	Nankin (396), Szanghaj (1.500)
Turkestan Wsch. (Singkiang)	1,425	2.519	1,7	—	—	—	—	—	—	Ili
Tybet	1,150	1,500	1,3	—	—	—	12	—	—	Lhasa (20)
Czechosłowacja (Rp)	140	14,726	105	4,333	4,823	14	3,724	21	79	Praga (843)
Danja (Kr)	43	3,551	83	4,303	3,787	5	1,429	4	113	Kopenhaga (771)
Egipt (Kr.)	994	14,218	14	2,155	2,020	5	4,153	20	30	Kairo (1.065), Aleksandrja (573)
Estonja (Rp.)	35 rol.upr. 48	1,107	23	41	40	2	2.888	10	2	Tallinn (122)

Kraj	Powierz. w tys. km²	Ludność w tys.	Mieszk. na km²	Import	Eksport	Koleje w tys. km	Urzędy poczt.	Linje tel. w tys. km	Samoch. w tys.	Stolica i główny port (ludność w tysiącach)
				w milj. zł.						
Finlandja (Rp.)	388	3,634	9	1	1,190	5	3,231	10	36	Helsingfors (212)
Francja (Rp.)	551	41,835	76	19,100	15,610	367	23,160	213	1,490	Paryż (4.765), Marsylja (652)
W. M. Gdańsk (Rp).	2	408	202	Pol. ob. cel. patrz. v. Pol.			137	—	2	Gdańsk (236)
Grecja (Rp.)	130	6,205	48	1,220	665	3	1,230	20	14	Ateny (459), Pireus (252)
Hiszpanja (Rp)	503	22,817	47	4 402	4,140	16	10,456	54	190	Madryt (883), Barcelona (753)
Holandja (Kr)	34	7,920	234	9.053	6,440	4	1,314	—	119	Haga (409), Amsterdam (727)
Japonja (C)	382	64,448	169	7.112	6,763	20	9,241	48	96	Tokjo (1.996), Kobe (644)
Jugosławja (S. H. S.) (Kr)	249	11,997	48	1,365	1,109	10	2,192	24	10	Belgrad (112), Split (25)
Litwa (Rp)	56	2,258	40	278	295	2	420	—	1	Kowno (92), Kłajpeda (36)
Łotwa (Rp)	66	1,900	29	172	143	3	1,449	3	2	Ryga (338)
Niemcy (Rp)	469	62,593	133	23,070	26,730	56	30.812	222	679	Berlin (4.024), Hamburg (1.079).
Norwegja (Kr)	324	2.810	9	2,130	1,370	4	4,346	17	46	Oslo (250)
Persja (Kr)	1,647	9,000	5	1,610	2,640	0,5	413	25	7	Teheran (320), Buszehr (27)
Polska (Rp)	388	32.120	83	2.246	2,433	17	3,315	27	41	Warszawa (1.130), Gdynia (33)
Portugalja (Rp)	90	5,621	63	810	325	3	1,922	9	31	Lizbona (530)
Rumunja (Kr)	275	18,025	61	1,195	1,510	11	6,390	14	37	Bukareszt (631), Konstanca (58)

Stany Zjednoczone (Rp)	7,839	122,698	16	28,530	35,210	426	49,482	396	26697	Waszyngton (540), Nowy Jork (11.000)
Szwajcarja (Rp) .	41	4,066	38	4,556	3,147	6	4,012	34	81	Berno (109)
Szwecja (Kr) . .	448	6,142	15	4,162	3,879	17	4,222	43	145	Sztokholm (502)
Turcja (Rp) . .	763	13,660	18	1,150	705	6	2,000	6	3	Angora (75), Konstantynopol (542)
Węgry (Kr) . . .	93	8,684	93	1,310	1,450	9	2,373	9	13	Budapeszt (1.421)
Wielka Bryt. (Kr)	242	46,041	190	43,350	25,855	33	22,223	46	1,530	Londyn (8.203)
Dominja:										
Irlandja	69	2 972	43	2,615	2,015	5	2,192	11	48	Dublin (419)
Związ. Poł. Afryki	1,983	7,693	3,4	2,872	1,462	18	3,016	9	149	Capetown (246) Pretoria (100)
Australja	7,704	6,551	0,3	5,845	4,298	44	8,617	138	564	Canberra (8), Sydney (1239)
Włochy (Kr) . .	310	41,145	133	8,435	5,905	22	11,100	65	292	Rzym (1.013), Neapol (843)
Z. S. R. R. (w tem):	21,317	146,985	6,9	5,078	4,965	77	12,669	140	58	Moskwa (2.019), Leningrad (1.616)
Rosja	19,744	100,858	5,5	—	—	—	—	—	—	Moskwa (2019)
Ukraina	452	29,020	64	—	—	—	—	—	—	Charków (410)
Białoruś	127	4,954	40	—	—	—	—	—	—	Mińsk (124)
Zakaukazja	185	5,851	32	—	—	—	—	—	—	Tyflis (283)
Turkmenistan . . .	491	1,034	2,1	—	—	—	—	—	—	Samarkanda (101)
Uzbekistan	176	4,240	2,4	—	—	—	—	—	—	Taszkient (312)
Tadżykistan . . .	142	1,128	7	—	—	—	—	—	—	Stalinabad (Diuszambe) (6)

OBSZAR I LUDNOŚĆ PAŃSTW KOLONJALNYCH

Kraj	Obszar w tysiącach km²					Ludność w tysiącach				
	Ogółem	Azja	Afryka	Ameryka	Australja	Ogółem	Azja	Afryka	Ameryka	Australia
Belgja	2,469	—	2,439	—	—	22,875	—	15.000	—	—
Danja	2,317	—	—	2,270	—	3,598	—	—	15	—
Francja	12,286	842	10.763	91	39	102,151	23,995	36,539	544	148
Hiszpanja	839	—	334	—	—	23,223	—	928	—	—
Holandja	2,085	1,900	—	151	—	59,066	51,350	—	199	—
Japonja	675	673	—	—	2	90,395	—	—	—	69
Portugalja	2,519	23	2.406	—	—	14,726	1.177	—	—	—
Z. S. R. R.	21,250	17,239	—	—	—	145,493	31,900	—	—	—
Stany Zjednoczone	9,854	298	—	1,541	18	131,541	11,670	—	119,644	327
Wielka Brytanja	34,429	5,588	9,898	10.100	8,726	506,899	344,534	53,035	11,983	8,726
Włochy	2,422	3	2,255	—	—	42,742	105	2,088	—	—

LUDNOŚĆ NIEKTÓRYCH PAŃSTW WEDŁUG JĘZYKA LUB NARODOWOŚCI W ODSETKACH

Belgja

Język:

Flamandzki	43
Francuski	39
Flamandzki i francuski	13
Inne	5

Czechosłowacja[1])

Narodowość:[2])

Czesko-słowacka	66
Niemiecka	23
Węgierska	6
Inne	5

Jugosławja

Język:

Serbski i kroacki	74
Słoweński	9
Niemiecki	4
Węgierski	4
Albański	4
Inne	5

Łotwa

Narodowość:

Łotewska	73
Rosyjska	11
Żydowska	5
Niemiecka	4
Inne	7

Niemcy

Język:

Niemiecki	98,0
Polski (wraz z dwujęzycznymi)	1,4
Inne (wraz z dwujęzycznymi)	0,6

Polska

Język:

Polski	69
Inne	31

Szwajcarja

Język:

Niemiecki	71
Francuski	21
Włoski	6
Inne	2

Węgry

Język:

Węgierski	90
Niemiecki	7
Słowacki	2
Inne	1

Z. S. R. R.

Narodowość:

Rosyjska	53
Ukraińska	21
Białoruska	3
Żydowska	2
Inne	21

---

[1]) Obywatele czeskosłowaccy. [2]) W odsetkach ogółu obywateli czeskosłowackich. Ponadto było niepodzielonych według narodowości, obywateli obcych państw 2% ogółu ludności.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1932 r.

LUDNOŚĆ NIEKTÓRYCH PAŃSTW WEDŁUG GRUP WIEKU

Grupy wieku	Anglja z Walja 1921	Francja 1926	Holandja 1920	Niemcy 1925	Polska 1921	Szwecja 1920	Włochy 1921	Z. S. R. R. 1926	Stany Zjednocz. Am. 1930
W odsetkach ogółu ludności (mężczyźni i kobiety razem)									
Ogółem	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
0—9	18,1	14,8	22,2	15,8	21,6	19,3	20,1	25,5	19,6
10—19	18,9	16,2	20,3	20,4	26,1	19,5	21,0	23,2	19,2
20—29	16,1	16,5	16,5	18,4	16,8	16,3	16,3	17,6	16,9
30—39	14,7	13,9	13,2	14,2	11,4	13,3	12,9	11,9	14,9
40—49	13,2	13,3	10,9	12,4	9,3	10,8	10,6	8,8	12,2
50—59	9,6	11,5	8,1	9,6	7,6	8,6	8,6	6,3	8,7
60 i wyż.	9,4	13,8	8,8	9,2	7,2	12,2	10,5	6,7	8,5
Na 100 mężczyzn przypada kobiet									
Ogółem	**109,6**	**108,3**	**101,3**	**106,7**	**106,9**	**103,7**	**102,6**	**107,0**	**97,6**
0—9	98,4	98,1	96,8	96,9	98,4	96,1	96,1	99,0	97,4
10—19	100,9	98,6	97,9	98,7	104,5	96,4	97,8	103,1	99,2
20-29	119,2	102,2	102,1	107,1	114,9	100,3	109,2	111,8	103,0
30-39	117,1	119,9	103,6	122,0	117,0	106,2	112,5	111,3	98,3
40—49	109,9	113,2	103,9	108,8	109,2	106,1	103,8	104,6	92,5
50—59	108,0	108,0	104,2	104,5	106,2	113,6	101,6	118,6	91,1
60 i wyż.	125,9	125,2	110,8	120,1	106,7	123,4	103,6	126,9	97,2

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

LUDNOŚĆ NIEKTÓRYCH PAŃSTW[1]

w miljonach.

Chiny	457,8	Hiszpanja	23,7	Węgry	8,7
Z. S. R. R.	162,1	Rumunja	18,0	Beglja	8,2
St. Zj. Am.	124,8	Meksyk	16,4	Holandja	8,1
Niemcy	65,6	Turcja	15,6	Austrja	6,7
Japonja	64,5	Egipt[3]	14,8	Szwecja	6,2
Anglja[2]	46,3	Czechosłow.	14,7	Finlandja	3,5
Francja	41,9	Jugosławja	13,9	Norwegja	2,8
Włochy	41,9	Afganistan	12,0	Litwa	2,4
Brazylja	41,1	Sjam	11,8	Łotwa	1,9
Polska	**32,6**	Argentyna	11,7	Estonja	1,1

[1]) Według ostatnich danych. [2]) W. Brytanja z Północną Irlandją. [3]) Na terenach zamieszkanych (bez pustyni).

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA NIEKTÓRYCH PAŃSTW[1])

na 1 km powierzchni

Egipt[2]	421	Austrja	80	Turcja	20
Belgja	277	Francja	76	Afganistan	18
Holandja	236	Rumunja	61	St. Zj. Am.	16
Anglja[3]	189	Jugosławja	56	Szwecja	14
Japonja	169	Hiszpanja	47	Finlandja	9
Niemcy	139	Litwa	43	Norwegja	9
Włochy	135	Chiny	41	Meksyk	8
Czechosłow.	105	Łotwa	29	Z. S. R. R.	8
Węgry	94	Estonja	23	Brazylja	5
Polska	84	Sjam	23	Argentyna	4

[1]) Według ostatnich danych. [2]) Na teranach zamieszkanych (bez pustyni). [3]) W. Brytanja z Północną Irlandją.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

MIASTA LICZĄCE POWYŻEJ MILJONA MIESZKAŃCÓW

Miasta	Rok	Ludność w tys.	Miasta	Rok	Ludność w tys.
Europa:			Szanghaj	1927	1.500
Londyn	1931	4.397[1])	Kalkuta	1931	1.161
Berlin	1932	4.288	Bombaj	1931	1.158
Paryż	1931	2.891	**Afryka:**		
Moskwa	1931	2.781	Kair	1930	1.103
Leningrad	1931	2.228	**Ameryka**		
Wiedeń	1930	1.839	Nowy York	1930	6.930
Warszawa	1933	1.181	Chicago	1930	3.376
Hamburg	1932	1.137	Buenos Aires	1930	2.116
Glasgow	1931	1 088	Filadelfja	1930	1.951
Rzym	1933	1.049	Detroit	1930	1.569
Budapeszt	1932	1.020	Rio de Janeiro	1932	1.545
Medjolan	1933	1.013	Los Angeles	1930	1.238
Birmingham	1931	1.002	**Australja:**		
Azja:			Sidney	1932	1.256
Ossaka	1930	2.454	Melbourne	1932	1.031
Tokio	1930	2.071			
Hankou	1927	1.584			

[1]) Wielki Londyn 8.203 tys.

Uwaga: Ludność miast podano w miarę możności bez przedmieść.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

UŻYCIE ZIEMI W %% OGÓLNEJ POWIERZCHNI PAŃSTW

	Ziemie uprawne	Lasy	Łąki i pastw.	Nieużyt. i inne
Czechosłowacja	42,2	33,1	18,3	6,4
Finlandja	6,1	60,3	3,6	30,0
Francja	41,4	19,0	20,6	19,0
Hiszpanja	31,7	49,0		19,3
Jugosławja	25,7	30,5	17,6	26,2
Niemcy	43,8	27,0	17,1	12,1
Norwegja	2,1	23,2	0,8	73,9
Polska	48,6	24,1	16,9	10,4
Rumunja	42,2	24,6	13,8	19,4
Szwecja	9,4	59,9	2,2	28,5
W. Brytanja	20,1	4,1	48,1	27,7
Włochy	42,0	16,0	22,5	19,5
Z. S. S. R.	30,0	40,5	12,0	17,5
Stany Zjednoczone	19,0	36,0	30,0	15,0

Źródło: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera; I. Wąsowicz i A. Zierhoffer: „Świat w cyfrach" za 1932 r.

PRODUKCJA WAŻNIEJSZYCH PAŃSTW

(Cyfry oznaczają odsetki w stosunku do produkcji światowej).

Źródło: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera. I. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" za 1932 r.

Pszenica w 1930 r.: Z. S. R. R. — 23,1; Stany Zjedn. — 18,1; Kanada — 8,4; Indje brytyjskie — 8,2; Argentyna — 5,1; Francja — 4,9; Włochy — 4,5; Australja — 4,4; Hiszpanja — 3,1; Niemcy — 3,0; Rumunja — 2,8; **Polska** — 1,8; Jugosławja — 1,7; Węgry — 1,6; Bułgarja — 1,2; Czechosłowacja — 1,1; Wielka Brytanja — 0,9; Inne państwa — 6,1; cały świat — 100% = = 1.277,3 miljon. q.

Jęczmień w 1930 r.: Z. S. R. R. — 20,7; Stany Zjedn. — 17,8; Kanada — 7,5; Niemcy — 7,2; Indje brytyjskie — 6,4; Rumunja — 6,0; Hiszpanja — 5,5; Japonja — 4,0; **Polska** — 3,7, Czechosłowacja — 3,1; Danja — 2,7; Francja — 2,5; Korea — 2,2; Wielka Brytanja — 2,1; Alger — 2,1; Marokko — 1,5; Węgry — 1,4; inne państwa — 3,6; cały świat — 100% = 397,7 miljonów q.

Żyto w 1930 r.: Z. S. R. R. — 47,3; Niemcy — 16,0; **Polska** — 14,5; Czechosłowacja — 3,6; Stany Zjednoczone — 2,7; Francja — 1,5; Węgry — 1,4; Litwa — 1,3; Hiszpanja — 1,1; Austrja — 1,1; Belgja — 1,0; Szwecja — 1,0; inne państwa — 7,5; cały świat — 100% = 479,8 miljon. q.

Owies w 1930 r.: Stany Zjedn. — 28,7; Z. S. R. R. — 26,3; Kanada — 9,3; Niemcy — 8,0; Francja — 6,2; **Polska** — 3,3; Wielka Brytanja — 3,2; Czechosłowacja — 1,8; Rumunja — 1,6; Szwecja — 1,5; Danja — 1,5; Hiszpanja — 1,1; Argentyna — 1,0; Irlandja — 0,9; Finlandja — 0,8; inne państwa — 4,8; cały świat — 100% = 708,8 miljon. q.

Kukurydza w 1930 r.: Stany Zjednoczone — 45,8; Argentyna — 8,2; Z. S. R. R. — 4,1; Rumunja — 3,9; Brazylja — 3,8; Jugosławja — 3,0; Włochy — 2,6; Indje holenderskie — 1,7; Indje brytyjskie — 1,7; Zw. Płdn. Afryki — 1,3; Węgry — 1,2; Meksyk — 1,1; inne państwa — 21,6; cały świat — 100% = 1.154 miljon. q.

Ryż w 1930 r.: Indje brytyjskie — 39,6; Chiny — 20,9; Japonja — 9,7; Indochiny — 4,8; Indje holenderskie — 4,3; Syjam — 4,0; Korea — 2,8; Filipiny — 1,8; Formoza — 1,1; inne państwa — 11,0; cały świat — 100% = 1.245 miljon. q.

Ziemniaki w 1930 r.: Z. S. R. R. — 28,3; Niemcy — 24,8; **Polska** — 16,3; Francja — 7,1; Stany Zjednoczone — 5,2; Czechosłowacja — 4,3; Wielka Brytanja — 2,4; Hiszpanja — 2,2; Belgja — 1,4; Holandja — 1,4; Austrja — 1,3; Irlandja — 1,3; Kanada — 1,2; Włochy — 1,0; inne państwa — 1,8; cały świat — 100% = 1,896,4 miljon. q.

Cukier w 1930/31 r.: a) buraczany: Niemcy — 8,8; Z. S. R. R. — 6,6; Francja — 4,2; Czechosłowacja — 3,9; Stany Zjednoczone — 3,7; **Polska** — 2,7; Wielka Brytanja — 1,7; Włochy — 1,4; Hiszpanja — 1,1; inne państwa — 6,6; cały świat — 100% = 11,807 miljon. ton; b) trzcinowy: Indje brytyjskie — 11,0; Kuba — 10,8; Jawa — 10,4; Japonja z Formozą — 3,2; Brazylja — 3,1; Hawaii — 2,9; Filipiny — 2,6; Portorico — 2,4; Australja — 1,8; Argentyna — 1,4; Peru — 1,4; San Domingo i Haiti — 1,3; inne państwa — 7,0; cały świat — 100% = 17,225 miljon. ton. Ogółem produkcja cukru wynosi 29,032 miljon. tonn.

Buraki cukrowe w 1930 r.: Z. S. R. R. — 19,5; Niemcy — 19,2; Francja — 11,3; Stany Zjednoczone — 10,7; Czechosłowacja — 8,0; **Polska** — 6,4; Wielka Brytanja — 3,9; Włochy — 3,9; Hiszpanja — 3,0; Belgja — 2,5; Holandja — 2,4; Węgry — 1,9; Szwecja — 1,5; Danja — 1,4; Austrja — 1,0; Jugosławja — 1,0; inne państwa — 2,4; cały świat — 100% = 776,9 miljon. q.

Wino w 1930 r.: Francja — 27,8; Włochy — 24,0; Hiszpanja — 11,0; Alger — 8,8; Rumunja — 5,5; Portugalja — 4,4; Argentyna — 3,6; Jugosławja 2,6; Węgry — 2,5; Niemcy — 1,9; Bułgarja — 1,7; Chile — 1,4; inne państwa — 4,8; cały świat — 100% = 151,2 miljon. hektolitrów.

Kawa w 1930 r.: Brazylja — 64,8; Kolumbja — 9,0; Salvador — 3,1; Indje holenderskie — 2,9; Guatemala — 2,4; Meksyk — 2,0; Wenezuela — 2,0; Haiti — 1,7; Nikaragua — 1,1; inne państwa — 11,0; cały świat — 100% = 19 miljon. q.

Herbata w 1929 r.: Chiny 2.550 miljon. q.; Indje brytyjskie — 1.933 miljon. q.; Indje holenderskie — 1.480 miljon. q.; Cejlon — 1.141 miljon. q.; Japonja — 394 miljon. q.; Formoza 111 miljon. q.

Tytoń w 1930 r.: Stany Zjedn. — 42,6; Z. S. R. R. — 11,2; Brazylja — 6,8; Indje holenderskie — 5,1; Grecja — 4,4; Japonja — 4,1; Włochy — 3,1; Filipiny — 3,0; Mandżurja — 2,6; Turcja — 2,1; Kuba — 1,9; Węgry — 1,9; Rumunja — 1,6; Bułgarja — 1,5; Niemcy — 1,4; Francja — 1,4; Kanada — 1,0; Alger — 1,0; inne państwa — 3,3; cały świat 100% = 16070 tys. q.

Bawełna w 1929/30 r.: St. Zjedn. — 59,2; Indje brytyjskie — 15,5; Chiny — 6,6; Egipt — 6,1; Z. S. R. R. — 5,2; Brazylja — 1,9; Meksyk — 0,9; inne państwa — 4,6; cały świat — 100% = 27,141 tysięcy bel po ok. 227 kg.

Konopie, zbiór włókien w 1929 r.: Z. S. R. R. — 42,3% prod. świat.; Filipiny — 28,7; Włochy — 12,1; Jugosławja — 3,5; **Polska** — 3,0; Korea — 2,7; Rumunja — 2,6; Japonja — 1,2 [1]); inne kraje — 3,9; cały świat — 100% = 7.421 tysięcy q.

Konopie, zbiór nasion w 1929 r.: Z. S. R. R. — 92,5%; **Polska** — 3,9; inne kraje — 3,6; cały świat — 100% = 6.272 tysięcy q.

Len, zbiór włókien w 1929 r.: Z. S. R. R. — 57,9%; **Polska** — 10,9; Litwa — 5,6; Francja — 4,2; Łotwa — 3,6; Belgja — 3,1; Holandja — 2,6; Niemcy — 1,7; Estonja — 1,6; Czechosłowacja — 1,6; Jugosławja — 1,5; inne państwa — 5,7; cały świat — 100% = 6.047 tysięcy q.

Len, zbiór nasion w 1929 r.: Argentyna — 41,2; Z. S. R. R — 21,7; St. Zjedn. — 14,0; Indje Br. — 10,6; Urugwaj — 2,6;

---

[1]) w 1928 r.

Polska — 2,5; Kanada — 1,7; inne państwa — 5,7; cały świat — 100% = 30.885 tys. q.

Jedwab w 1930 r.: Japonja — 382,1 tys. ton kokonów; Włochy — 52,7; Korea — 17,4; Z. S. R. R. — 16,9 [1]); Syrja — 3,6; Grecja — 2,5 [1]); Bułgarja — 2,5; Turcja — 1,9 [1]); Francja — 1,8; Indochiny — 1,5 [1]); Jugosławja — 1,3 [1]).

Jedwab sztuczny w 1930 r.: St. Zjedn. 27,5% prod. świat.; Włochy — 15,3; Niemcy — 13,8; Wielka Brytanja — 11,3; Francja — 9,2; Japonja — 8,1; Holandja — 4,2; Belgja — 2,8; Szwajcarja — 2,4; inne państwa — 5,4; cały świat — 100% = 196 tysięcy ton.

Jedwab sztuczny w 1901 — 1930; średnia produkcja roczna w tonnach w ll.: 1901 — 1905 — 3.200 ton; w ll. 1906 — 1910 — 7.000 ton; w ll. 1911 — 1915 — 10 000 ton; w ll. 1916 — 1920 — 18.100 ton; w ll. 1921 — 1925 — 52.500 ton; w ll. 1926 — 1930 — 160.000 ton.

Konie: Z. S. R. R. — 31,2 miljon. sztuk; na 1.000 mieszk. przypada koni (212); St. Zjedn. — 12,8 (120); Argentyna — 9,9 (980); Brazylja — 5,3 (130); **Polska** — 4,1 (130); Niemcy — 3,5 (56); Kanada — 3,3 (330); Francja — 3,0 (74); Indje Bryt. — 2,2 (7); Rumunja — 2,0 (115); Australja — 1,9 (340); Japonja — 1,5 (23); Wielka Brytanja — 1,2 (271); Jugosławja — 1,1 (92); Meksyk — 1,0 (60); Włochy — 1,0 (25); Kolumbja — 1,0 (125).

Bydło rogate: Indje Bryt. — 146,8 miljon. szt., na 1.000 mieszk. przypada (480 szt.); Stany Zjednoczone — 59,0 (560); Z. S. R. R. — 53,8 (370); Brazylja — 34,3 (850); Argentyna — 32,2 (3.200); Niemcy — 18,5 (290); Francja — 15,6 (390); Australja — 11,3 (2 020); Zw. Płdn. Afr. — 10,5 (1.360); **Polska** — 9,4 (300); Kanada — 8,9 (890); Urugwaj — 8,4 (4.890); W. Brytanja — 7,8 (177); Włochy — 6,9 (170); Turcja — 6,9 (500); Madagaskar — 6,8 (1.900); Kolumbja — 6,7 (840); Meksyk — 5,6 (330); Kuba — 4,9 (1.360); Ang. Afr. Wsch. — 4,9 (1.360); Syjam — 4,8 (420); Czechosłowacja — 4,5 (310); Rumunja — 4,3 (250); Irlandja — 4,0 (1.330); Nowa Zelandja — 3,8 (2.700); Hiszpanja — 3,7 (170).

Trzoda chlewna: Stany Zjedn. — 52,3 miljon. szt., na 1.000 mieszk. (494 szt.); Niemcy — 23,4 (374); Brazylja — 16,2 (400); Z. S. R. R. — 13,2 (90); Filipiny — 9,8 (950); Francja — 6,1 (150); **Polska** — 6,0 (190); Danja — 4,9 (1 425); Hiszpanja — 4,8 (225); Kanada — 4,0 (445); Argentyna — 3,8 (375); Włochy — 3,2 (79); Czechosłowacja — 3,1 (210).

Owce: Australja — 105,6 miljon. szt., na 1.000 mieszk. przypada (19.200 szt.); Z. S. R. R — 100,6 (685); Stany Zjedn. — 51,9 (490); Zw. Płd. Afr. — 45,0 (5.850); Argentyna — 44,4 (4.300);

---

[1]) w 1929 r.

Indje Bryt. — 35,5 (116); Nowa Zelandja — 30,8 (21.900); W. Brytanja — 24,7 (562); Urugwaj — 22,5 (13.000); Hiszpanja — 19,4 (910); Rumunja — 12,4 (714); Peru — 11,3 (2.400); Francja — 10,5 (258); Turcja — 10,2 (740); Włochy — 9,9 (244).

Wełna w 1929 r.: Australja — 25,1% prod. świat.; Z. S. R. R. — 10,9; St. Zjedn. — 10,0; Argentyna — 8,9; Zw. Płdn. Afr. — 8,1; N. Zelandja — 7,6; Urugwaj — 4,1; W. Brytanja — 2,9; Hiszpanja 2,7; Rumunja — 1,5; Indje Bryt. — 1,4; Chiny — 1,4; inne państwa — 15,4; cały świat — 100% = 1.647 tysięcy ton.

Rybołówstwo morskie, wartość połowu w 1928 r. w miljon. złotych: St. Zjedn. z Alaską—1.036,0; Japonja — 926[1]); W. Brytanja — 858,0; Hiszpanja — 545,0; Kanada — 472,0; Francja — 352,8; Niemcy — 161,3; Norwegja — 194,0; Holandja — 101,7; Danja — 91,4; Portugalja — 86,0; Szwecja — 69,0.

Węgiel kamienny w 1930 r.: St. Zjedn. — 39,9% prod. świat.; W. Brytanja — 20,4; Niemcy — 11,8; Francja — 5,5; Z. S. R. R. — 3,9[2]); **Polska** — 3,1; Japonja — 2,4; Belgja — 2,3; Indje Bryt. — 1,9; Chiny — 1,4[3]); Czechosłowacja — 1,2; Holandja — 1,0; Zw. Poł. Afr. — 1,0; Australja — 0,9[4]); inne państwa — 3,3; cały świat — 100% = 1.209,9 miljon. ton.

Węgiel kamienny w ll. 1901 — 1930, średnia roczna produkcja w ll. 1901 — 1905 — 786 milj. ton; w ll. 1906 — 1910 — 996 miljon. ton; w ll. 1911 — 1915 — 1.119 miljon. ton; w ll. 1916 — 1920 — 1,137 miljon. ton; w ll. 1921 — 1925 — 1.110 miljon. ton; w ll. 1926 — 1930 — 1.248 miljon. ton.

Ropa naftowa w 1930 r.: Stany Zjedn. — 62,7% prod. świat.; Wenezuela — 10,4; Z. S. R. R. — 9,4; Persja — 3,1; Meksyk — 3,0; Rumunja — 2,9; Indje holend. — 2,7; Kolumbja — 1,5; Peru — 0,8; Argentyna — 0,7; Trynidad — 0,7; Indje Bryt. — 0,6; Saxawak — 0,4; **Polska** — 0,3; inne kraje — 0,8; cały świat — 100% = 196.392 tysięcy ton.

Ropa naftowa w ll. 1906 — 1930; średnia roczna produkcja w ll. 1906 — 1910 — 33,5 miljon. ton; udział % Polski (3,8); w ll. 1911 — 1915 — 52,2 (2,6); w ll. 1916 — 1920 — 73,8 (1,1); w ll. 1921 — 1925 — 132,5 (0,7); w ll. 1926 — 1930 — 182,7 (0,4).

Węgiel brunatny w 1930 r.: Niemcy 146,0 miljon. ton; Czechosłowacja — 19,3; Węgry — 6,2; Jugosławja — 4,9; Kanada — 3,1;

---

[1]) w 1925 r.

[2]) z węglem brunatnym; [3]) w 1928 r.; [4]) w 1929 r.

Austrja — 3,1; Rumunja — 2,0; Australja — 1,8; Bułgarja — 1,6; Francja — 1,1.

Stal, żelazo surowe w 1930 r.: St. Zjedn. — 41,8% świat. prod.; Francja — 13,3; Niemcy — 12,1; Wielka Brytanja — 8,0; Z. S. R. R. — 6,0; Belgja — 3,9; Luksemburg — 2,7; Japonja — 2,2; Czechosłowacja — 1,9; Włochy — 1,4; Kanada — 1,1; **Polska** — 1,0; inne państwa — 4,6; cały świat — 100% = stali 95.500 tys. ton i żelaza surowego 80.100 tysięcy ton.

Rudy żelaza w 1930 r.: Stany Zjedn. — 32,9% prod. świat.; Francja — 26,9; Wielka Brytanja — 6,6; Szwecja — 6,2; Z. S. R. R. — 5,6; Luksemburg — 3,7; Hiszpanja — 3,6; Niemcy— 3,2; Indje Brytyjskie — 1,4; Alger — 1,2; Czechosłowacja — 1,0; Chile — 0,9; inne państwa — 6,8; cały świat — 100% = 180.310 tys. ton.

Rudy żelaza w ll. 1901 — 1930; średnia roczna produkcja w tysiącach ton; w ll. 1901 — 1905 — 98.700; w ll. 1906 — 1910 — 131.300; w ll. 1911 — 1915 — 152.100; w ll. 1916 — 1920 — 127.000; w ll. 1921 — 1925 — 115.000; w ll. 1926 — 1930 — 174.200 tys. ton.

Ołów hutniczy w 1930 r.: Stany Zjedn. 34,8% prod. świat.; Meksyk — 13,3; Australja — 9,7; Kanada — 8,1; Hiszpanja — 7,4; Niemcy — 6,8; Belgja — 4,8; Indje Bryt. — 4,7; **Polska** — 2,5; Francja — 1,9; Włochy — 1,4; Tunis — 1,1; inne państwa — 3,5; cały świat — 100% = 1.729 tys. ton.

Miedź — metal w 1930 r.: Stany Zjedn. — 47,4% prod. świat.; Chile — 12,5; Kongo Belg. — 8,5; Niemcy — 7,5; Kanada — 6,2; Japonja — 4,7; Meksyk — 3,9; Z. S. R. R. — 3,1; Hiszpanja — 1,7; Jugosławja — 1,5; inne państwa — 3,0; cały świat — 100% = 1.657 tys. ton.

Rudy cyny w 1930 r.: Malakka — 37% prod. świat., Boliwja — 21,4; Indje Holend. — 19,7; Syjam — 6,4; Nigerja — 5,0; Chiny — 4,0; W. Brytanja — 1,4; Iindje Bryt. — 1,1; Australja — 1,0; inne kraje — 3,0; cały świat — 100% = 176 tys. ton.

Cynk hutniczy w 1930 r.: Stany Zjedn. — 32,1% prod. świat.; Belgja — 12,7; **Polska** — 12,4; Kanada — 7,9; Niemcy — 7,7; Francja — 6,5; Australja — 4,0; W. Brytanja — 3,5; Meksyk — 2,1; Japonja — 1,7; inne państwa — 9,4; cały świat — 100% = 1.404,5 tys. ton.

Aluminjum w 1930 r.: Stany Zjedn. — 38,9% prod. świat.; Kanada — 13,1; Niemcy — 11,3; Francja — 9,7; Norwegja — 9,2; Szwajcarja — 7,7; inne państwa — 10,1; cały świat — 100% = 267,1 tys. ton.

Siarka w 1930 r.: Stany Zjedn. 32,6% prod. świat.; Włochy — 11,1; Japonja — 1,8; inne państwa 4,5; cały świat — 100% = 3.143 tys. ton.

Fosforyty w 1929 r.: Stany Zjedn. — 37,4% prod. świat.; Tunis — 24,1; Marokko fr. — 15,5; Alger — 7,2; Nauru i Baneba — 5,4; Wyspy Paumotu — 2,2; Egipt — 2,1; Francja — 1,5; Indje Holend. — 1,2; Curaçao — 1,0; inne kraje — 2,4; cały świat — 100% = 10.395 tys. ton.

Sole potasowe w 1930 r.: Niemcy — 68,0% prod. świat.; Francja — 24,9; Stany Zjedn. — 2,7; Polska — 2,1; inne państwa — 2,3; cały świat — 100% = 2.033 tys. ton. K_2O.

Sól kuchenna w 1929 r.: Stany Zjedn. — 15,4% prod. świat.; Niemcy — 11,4; Z. S. R. R. — 9,6; Chiny — 9,0; W. Brytanja — 7,2; Indje Bryt. — 6,3; Hiszpanja — 3,9; Francja — 3,5; Włochy — 3,1; Japonja — 2,4; Indje Holend. — 1,9; **Polska** — 1,5; inne państwa — 24,8; cały świat — 100% = 27.400 tysięcy ton.

Nikiel w 1928 r.: Kanada — 39,5 tysięcy ton; Stany Zjedn. — 4,8 tys. ton.; Francja — 2,0 tys. ton.

Srebro w 1930 r.: Meksyk — 42,9% prod. świat.; Stany Zjedn. — 20,5; Kanada — 10,7; Peru — 6,8; Australja — 4,2; Indje Bryt. — 2,9; Boliwja — 2,4; Niemcy — 2,2; Japonja — 2,0; Ameryka Środk. — 1,3; Hiszpanja — 0,9; inne państwa — 3,2; cały świat — 100% = 7.644,6 ton.

Platyna w 1929 r.: Z. S. R. R. — 52,8% prod. świat.; Kolumbja — 24,1; Związek Płd. Afryki — 15,8; Kanada — 6,8; inne państwa — 0,5; cały świat — 100% = 5.876 kg.

Złoto w 1930 r.: Zw. Poł. Afryki — 52,4% prod. świat.; Stany Zjedn. — 10,9; Kanada — 10,3; Z. S. R. R. — 4,9; Meksyk — 3,3; Rodezja — 2,7; Australja — 2,1; Indje Bryt. — 1,8; Japonja — 1,6; Afr. Bryt. zach. — 1,0; inne kraje — 9,0; cały świat — 100% = 636,4 ton.

Diamenty w 1929 r.: Zw. Płd. Afryki — 49,9% prod. świat.; Kongo Belg. — 26,0; Wybrzeże Zł. — 9,0; Afr. Bryt. Zach. — 8,1; Angola — 4,3; Gujana bryt. — 1,7; inne kraje — 1,0; cały świat — 100% = 1.468,0 kg.

Wydobycie złota i srebra w ll. 1906 — 1930; w ll. 1906 — 1910 średnia roczna produkcja złota — 652,3 ton, srebra — 6.135,2 ton; w ll. 1911 — 1915 średn. roczn. prod. złota 691,4 ton, srebra 6.389,1 ton, w ll. 1916 — 1920 prod. złota — 589,2 ton, srebra — 5.548,1 ton; w ll. 1921 — 1925 prod. złota 541,8 ton, srebra — 6.936,4 ton; w ll. 1926 — 1930 prod. złota 612,7 ton, srebra 7,920,2 ton.

MAJĄTEK NARODOWY NIEKTÓRYCH PAŃSTW

Kraj	W miljardach złotych	Na głowę złotych	Kraj	W miljardach złotych	Na głowę złotych
Stany Zjedn.	3.900	33.000	Australja . . .	130	20.000
Wielka Bryt.	9[illegible]0	21.000	Belgja	110	14.500
Francja . . .	630	15.000	Czechosłowacja .	100	7.500
Niemcy	530	8.5 0	Szwecja . . .	85	14.000
Japonja . . .	380	6 000	Rumunja . . .	77	4.420
Z. S. R. R. . .	380	2.500	Szwajcarja . .	65	3.500
Włochy	240	6.500	Holandja . . .	65	8.000
Kanada	230	14.000	S. H. S. . . .	55	3.570
Brazylja . . .	2[illegible]0	6.000	Austrja	45	6.500
Argentyna . . .	150	13 000	Węgry	40	4.500
Polska	140	4.700			

Źródło. Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera, I. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach".

BUDŻETY NIEKTÓRYCH PAŃSTW EUROPEJSKICH W 1931 R

(W miljonach zł. za r. 1930/31. Liczby w nawiasach oznaczają wydatki i dochody na jednego mieszkańca).

Państwa	Wydatki		Dochody	
W. Brytanja	38.726	(842.1)	37.229	(80[illegible].5)
Czechosłowacja	2.621	(177.9)	2.549	(173 0)
Francja	17.629	(422.0)	17.663	(422.6)
Hiszpanja	3.845	(163.1)	3.885	(164.7)
Japonja	7.076	(109.4)	6.865	(106.1)
Jugosławja	1.340	(96.5)	1.340	(96.5)
Niemcy	24.947	(386.9)	22.641	(351.1)
Polska	2.814	(88.8)	2 751	(86.8)
Rumunja	1.985	(110.1)	1.985	(110.1)
Szwajcarja	986	(241.8)	998	(244.7)
Włochy	9.615	(233.9)	9.405	(228.8)

OBCIĄŻENIE DŁUGAMI NIEKTÓRYCH PAŃSTW W 1931 R.

(Na 1 mieszkańca w złotych. Liczby w nawiasach oznaczają stan w r. 1930 bez nawiasów — 1931 r.).

W. Brytanja	(7 178)	7 156	Szwecja	(702)	719
Norwegja	(1 327)	1 287	Czechosłowacja	(588)	598
Holandja	(1 263)	1 229	Austrja	(349)	435
St. Zjedn.	(1 240)	1 210	Japonja	(384)	405
Włochy	(1 010)	1 059	Niemcy	(343)	398
Danja	(916)	870	Polska	(133)	139

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

HANDEL ZAGRANICZNY NIEKTÓRYCH PAŃSTW W 1930 R.

PAŃSTWA	przywóz milj. zł.	wywóz milj. zł.	udział w ogólnych obrotach
Wielka Brytanja	43.350	25.855	13,6%
Stany Zjednoczone	28.530	35.210	12,5%
Niemcy	23.070	26.730	9,8%
Francja	19.100	15.610	6,8%
Holandja	9.053	6.440	3,0%
Belgja	8.030	6.823	2,9%
Włochy	8.435	5.905	2,8%
Z. S. R. R.	5.078	4.965	2,0%
Czechosłowacja	4.333	4.823	1,8%
Hiszpanja	4.402	4.140	1,7%
Danja	4.303	3.787	1,6%
Szwecja	4.162	3.879	1,6%
Szwajcarja	4.556	3.147	1,5%
Austrja	3.540	2.434	1,2%
Polska	2.246	2.433	0,9%
Ogółem obroty handl. świata	267.100	242.000	100,0%

ZWIĄZKI ZAWODOWE W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH NA DZIEŃ 1 STYCZNIA 1931 R.

Pracownicy i robotnicy zorganizowani w związkach zawodowych

	w tysiącach		w tysiącach		w tysiącach
Z. S. R. R.	13.489	Belgja	748	Jugosławja	49
Niemcy	8.370	Szwecja	651	Nowa Zelandja	40
Włochy	3.733	Holandja	571	Bułgarja	32
Anglja	3.719	Japonja	370	Indje Holend.	32
St. Zj. Am.	2.890	Danja	339	Rumunja	30
Meksyk	1.837	Szwajcarja	291	Łotwa	26
Francja	1.281	Argentyna	280	Finlandja	24
Czechosłow.	1.213	Indje Bryt.	171	Luksemburg	18
Polska	987	Norwegja	141	Afryka Połudn.	16
Hiszpanja	946	Węgry	141	Urugwaj	6
Austrja	767	Irlandja	102	Estonja	6
		Grecja	53		

Źródło: L'Année Sociale 1931, Geneve 1932.
Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

BEZROBOCIE W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH EUROPEJSKICH W LATACH 1926—1932

Państwa	31 Grudnia						
	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Bezrobotni zarejestrowani w tysiącach							
Stany Zj. Am.	—	—	—	—	—	10,304	12,100
Niemcy	—	—	—	2,851	4,384	5,668	5,773
Włochy	181	414	364	409	642	982	1,130
Czechosłowacja	71	46	39	53	240	485	750
Francja	21	28	10	11	21	165	303
Polska	190	165	126	185	300	312	220
Szwecja[1]	48	51	50	54	83	107	129
Irlandja	27	29	28	26	26	31	101
Węgry	13	14	13	17	53	65	75
Norwegja	31	29	24	22	27	35	42
W. m. Gdańsk	—	—	—	16	24	33	39
Rumunja	—	14	72	7	36	49	31
Finlandja	2	2	3	9	9	16	20
Łotwa	5	3	5	6	10	22	17
Estonja	4	4	8	6	6	9	14
Jugosławja	—	—	6	6	10	15	14
Bezrobotni otrzymujący zasiłki w tysiącach							
Anglja	1,432	1,194	1,334	1,344	2,500	2,671	2,776
Niemcy	1,749	1,400	1,830	1,985	2,833	3,148	2,073
Austrja	205	207	203	227	295	330	368
Francja	17	13	1	1	12	147	277
Holandja	36	45	38	49	81	158	223
Polska	97	74	44	80	104	150	82
Belgja	16	23	12	16	64	129	—
Danja	89	87	78	63	71	91	—
Odsetek bezrobotnych							
Niemcy[1]	16,7	12,9	16,7	20,1	31,7	42,2	45.1
Danja[1]	32,2	31,6	28,4	22,4	24,6	32,2	42,8
Norwegja[1]	29,6	28,0	22,1	18,9	25,5	27.2	42,4
Holandja[2]	12.1	14,9	11,5	12,3	18.2	27,8	37,3
Szwecja[1]	19.1	18,6	17,3	16,3	22,9	27,1	31,5
Anglja[3]	11,9	9,8	11,1	11,0	20,2	20.9	21,7
Czechosłowacja[2]	1,5	1.3	1,7	2,3	8,3	11,3	16,9
Szwajcarja[3]	5,6	4,5	4,0	4,2	6,6	10,1	13,6

[1]) Wśród zorganizowanych w związkach zawodowych. [2]) Zarejestrowani w stosunku do zatrudnionych. [3]) Zarejestrowani w stosunku do ubezpieczonych na wypadek bezrobocia.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

POZNAJ POLSKĘ!

MOTTO: **„Polska — to wielka rzecz".**
Stanisław Wyspiański

POLSKA W LICZBACH.

Powierzchnia Ziem Polskich . . . . . . 388.600 km²

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE POLSKI.

Najdalsze wysunięcie granicy państwowej:

na północ 55⁰ 51' szerokości północnej (w pow. brasławskim woj. wileńskiego);

na południe 47⁰ 44' szerokości północnej (w pow. kosowskim woj. stanisławowskiego);

na zachód 15⁰ 47' długości wschodniej od Greenwich (w pow. międzychodzkim woj. poznańskiego);

na wschód 28⁰ 22' długości wschodniej od Greenwich (w pow. dziśnieńskim woj. wileńskiego).

Rozciągłość z południa na północ wynosi 8⁰ 07', co odpowiada 903 km.

Rozciągłość z zachodu na wschód wynosi 12⁰ 35', co odpowiada 864 km. liczonym na równoleżniku 52⁰.

GRANICE POLSKI.

Nazwa odcinka granicy.	Długość w klm.	W % % ogólnej długości granic
Ogólna długość granic Polski	**5.534**	100.0
Granice lądowe	5.394	97,5
Granice morskie	140	2,5
w tem zatoka Pucka	68	1,2
Odcinki granicy lądowej		
z Niemcami	1.912	34,5
w tem z Prusami Wschodniemi . .	607	11,0
ze Związkiem Sowieckich Socjalistycznych Republik	1.412	25,5
z Czechosłowacją	984	17,8
z Litwą	507	9,2
z Rumunją	349	6,3
z Wolnem miastem Gdańskiem	121	2,2
z Łotwą	109	2,0

Na 1 klm. granicy przypada 70,2 km powierzchni, na 1 km. granicy morskiej przypada 2774,2 km² powierzchni.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1933 r.

CZAS NARODOWY POLSKI

Południk na którym leży Warszawa jest 21 wschodni, a jego przedłużenie stanowi południk 159 zachodni.

Najdłuższy dzień trwa w południowej Polsce 15³/₄ godzin
" " " w północnej " 17¹/₄ "

Czas narodowy polski, a więc **warszawski,** obowiązujący w Polsce wlg. uchwały Sejmu z dn. 1.VI.1922 r. jest wcześniejszy **od uniwersalnego,** lub **zachodnio-europejskiego,** obliczonego wlg. południka, przechodzącego przez Greenwich około Londynu, o jedną godzinę (uniwersalny — 1) i obliczony jest dla 15^{0} południka, przechodzącego przez Görlitz w Niemczech; jest późniejszy o jedną godzinę od czasu **wschodnio-europejskiego,** wlg. południka 30^{0} od Greenwich, przechodzącego przez Pułkowo pod Leningradem w Rosji, który jest wcześniejszy o dwie godziny od uniwersalnego, używanego w Anglji, Belgji, Francji i na półw. Pirenejskim.

STRUKTURA NATURALNA ZIEM POLSKICH

Polska odrodzona po wojnie światowej zajmuje dziś obszar Europy, na którym stykają się przejściowo odrębne krajobrazy zasadnicze naszego kontynentu, tworząc niż polski; bogaty w typy krajobrazowe, otoczony na południu przez łańcuchy górskie Karpat, na południowym zachodzie Sudety, na północnym zachodzie morze Bałtyckie, na południowym wschodzie Morze Czarne, na północnym wschodzie równinę rosyjską. To bogactwo typów krajobrazowych w Polsce jest jednym z podstawowych warunków rozwojowych naszego społeczeństwa, oraz przyczyną główną pewnych tendencji odśrodkowych, które przyroda łagodnemi formami przejściowemi wiąże w całość przyrodzoną, wiąże drogami wodnemi i lądowemi w całość zwartą gospodarczo-polityczną, którą nazywamy Polską.

Średnie wzniesienie Polski 223 m. nad poziomem morza.

Najwyższe wzniesienie Polski (Rysy) 2503 m. nad poziomem morza.

KSZTAŁT POLSKI.

Zarysy i kształty Polski są dosyć zwarte i dość jednostajne. Falowanej linji Karpat przeciwstawia się silnie wgięta w korpus Polski granica północna i wygięte lekko na zewnątrz faliste granice zachodnia i wschodnia. Znamienne dla kształtów Polski są zatoki lądowe (terytorja innych państw), wciśnięte w terytorjum Polski i półwyspy: Pomorski z odnogą Hel, otoczony wodami Bałtyku między Rzeszą i Prusami Wsch., Suwalski między Prusami Wsch. i Litwą, Wileński między Litwą, Łotwą i Rosją, Śląski między Niemcami i Czechosłowacją, oraz cypel północno wschodni (okopy św. Trójcy) między Czechosłowacją, Rumunją i Rosją. To są terytorja niebezpieczne pod względem strategicznym, zwłaszcza t. zw. Korytarz Pomorski i Wileński. Najbardziej centralne obszary Polski znajdują się

między Brześciem n/B. a Radomiem. Dzisiejszy kształt Polski choć jest podobny do kształtu starej Rzeczypospolitej Polskiej przedrozbiorowej, lecz jest niekorzystny pod względem strategicznym, politycznym i gospodarczym*).

MISJA HISTORYCZNA I KULTURALNA POLSKI*)

Jerzy Kamiński

Polska współczesna wskutek swego położenia geograficznego jest obszarem centralnym w Europie ścierających się wpływów trzech różnych kultur: Południowej, Zachodniej i Wschodniej Europy.

Podczas wojny światowej, jak wiadomo, zrodziła się **„zasada narodowościowa"**, że każdy naród ma prawo do samodzielnego bytu państwowego. Zasada ta gorąco popierana przez Prezydenta Ameryki W. Wilsona, zwyciężyła na konferencji pokojowej w Wersalu i wywarła wpływ decydujący na losy i kształtowanie się granic niepodległego Państwa Polskiego. Wywołała plebiscyty na naszych ziemiach, spory i walki Narodu polskiego o lepsze granice odrodzonego Państwa. Zaważyła także na dalszych losach rozwojowych tysiącletniej wysokiej kultury Narodu polskiego i jego dziejowej misji, czyli posłannictwie historycznem, kulturalnem i gospodarczem w świecie.

Idea polityczna, myśl przewodnia, naszego rozwoju państwowego, po zakończeniu sporów i walk o dobre granice, po ukształtowaniu się niepodległego państwa opiera się na następujących pięciu zasadach naczelnych, a mianowicie na:

1) **zasadzie narodowościowej** — niezawisłego, zgodnego współżycia pokojowego z innemi narodami;

2) **zasadzie ekonomicznej** — zjednoczenia gospodarczego i takiegoż wyzyskania wszystkich ziem polskich do siebie gospodarczo przynależnych;

3) **zasadzie historycznej** — nawiązania do świetnych tradycji złotego wieku Polski; do idei Jagiellońskiej: zespolenia z Polską tego, co się z Nią, z Jej kulturą, z biegiem czasu, zrosło;

4) **zasadzie strategicznej** — obronności granic i spokojnego bytu państwowego;

5) **na zasadzie komunikacyjnej** — obejmującej zagadnienia: a) niezależnego dostępu do morza, b) panowania nad ujściem Wisły i nad obszarem W. m .Gdańska, c) panowania nad obszarem karpacko-bałtyckim, nad pasem wielkiego pogranicza między morzami Bałtyckiem a Czarnem, d) swobodnego tranzytu między państwami Południa, Zachodu i Wschodu Europy, e) należytego wyzyskania roli Polski, jako państwa tranzytowego, jako pożądanego pośrednika dla innych państw w przejmowaniu

*) **Źródła:** Pawłowski — Bystroń — Peretjatkowicz — Polska współczesna, 1926 r.

i łączeniu obcych sobie kultur południowej, zachodniej i wschodniej Europy oraz wykorzystania w całej pełni roli pożądanego, dobrego, naturalnego pośrednika w wymianie dóbr różnego rodzaju między państwami Europy i Azji oraz innych krajów.

KLIMAT POLSKI

Stacja	Wzn. n. p. morza *m*	φ (N)	λ (E)	Temperatura (w stopn. C)				Opad rocz *w mm*
		stopni i minut		średnia roczna	I	VII	amplit. roczna	
Hel	5	54^{36}	18^{48}	7,6	—0.7	17,4	18,1	542
Chojnice	163	53^{42}	17^{34}	6,8	—2,9	17,5	20,4	546
Wilno	106	54^{41}	25^{18}	6,2	—5,2	18.3	23,5	590
Poznań	60	52^{25}	16^{56}	8.2	—1,5	18,7	20,2	494
Warszawa	125	52^{14}	21^{2}	7,2	—3 5	18,4	21,9	585
Pińsk	140	52^{7}	26^{6}	6.6	— 5,0	18,7	23,7	600
Kraków	220	50^{4}	19^{58}	7,6	—3,4	18,4	21,8	640
Lwów	338	49^{50}	24^{1}	7,2	— 4,4	18,7	23,1	707
Horodenka	290	48^{40}	25^{30}	7,3	— 5.4	19,1	24,5	537
Zakopane	846	49^{17}	19^{58}	4,6	— 5,6	15,3	20,9	1101
Jabłonica	900	48^{19}	24^{30}	4,0	—8,5	14,7	23,2	1004

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

DORZECZA I WYSOKOŚĆ BEZWZGLĘDNA.

Dorzecza	% powierzchni Polski	Stopnie wysokości				
		0— 150 *m*	150 — 300 *m*	300 — 500 *m*	500— 1000 *m*	nad 1000 *m*
Wisła	46.7	37%	49%	10%	3%	1%
Niemen	13.4	36%	64%	—	—	—
Odra	12.1	70%	26%	3%	—	—
Dźwina	2.6	67%	33%	—	—	—
Rzeczki pobrzeża Bałtyku . .	0.8					
Zlewisko Bałtyku	75.6					
Dniepr	14.8	34%	66%	—	—	—
Dniestr	8.6	1%	29%	50%	16%	4%
Dunaj	1.0	—	21%	29%	28%	22%
Zlewisko morza Czarnego . . .	24.4					
Polska	**100.0**	**38%**	**49%**	**9%**	**2%**	**2%**

Źródło: Rocznik Instytutu Kartograficznego im. E. Romera: I. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" r. 1932.

NAJWYŻSZE GÓRY W POLSCE

Tatry.

Tatry Wysokie

Rysy	m.	2503
Niższe Rysy	„	2438
Mięgusz. W.	„	2437
Mięguszowiecki n. Czarnym	m.	2405
Mięguszowiecki Śr.	„	2390
Cubryna	„	2378
Hińczowa Turnia	„	2377
Wołowa T.	„	2375
Świnica	„	2306
Kozi Wierch	„	2295
Żabi Szczyt	„	2252
Granaty	„	2250

Tatry Zachodnie

Bystra	m.	2250

Beskidy Zachodnie

Góry Raczohalskie

Racza	m.	1236

Beskid Śląski

Skrzyczne	m.	1250
Barania G.	„	1214

Beskid Wysoki

Babia Góra	m.	1725
Pilsko	„	1557
Polica	„	1367

Gorce

Turbacz	m.	1311

Pieniny

Trzy Kor.	m.	982

Beskid Sądecki

Radziejowa	m.	1265

Beskidy Wschodnie

Bieszczady

Pikuj	m.	1405

Gorgony

Sywula	m.	1818
Wysoka	„	1808
Doboszanka	„	1757

Czarnohora

Howerla	„	2058
Pop Iwan	„	2026

Łysogóry

Łysica	m.	611

NAJWAŻNIEJSZE JEZIORA POLSKI

Powierzchnia w klm²

	klm.²	głęb. w metr.
Narocz (Wileńskie)	82,0	18,5
Dryświaty (Wil.)	41,0	53,0
Gopło (Poznańskie)	36,5	33,0
Drywiaty (Wileń.)	36,0	50,0
Świteź (Wołyńskie)	27,0	
Wygonoskie (Pol.)	26,0	
Wigry (Białostoc.)	24,0	44,0
Dzisna (Wileńskie)	23,0	
Żarnowieckie (Pomorze)	15,0	16,0
Wdzydze (Pom.)	14,0	55,0
Charyszewskie (Pomorze)	14,0	30,0
Powidzkie (Pozn.)	12,0	40,3
Pakoskie	8,0	15,9
Świteź (Nowogr.)	1,5	13,0
Morskie Oko (Tatry)	0,33	54,0
Wielki Staw (Tatry)	0,35	78,0
Czarny Staw nad Morskiem Okiem	0,21	84,4

RZEKI POLSKI

Ogółem 388,828 klm² powierzchni dorzeczy

	klm.²
Wisła	160.875
Dniepr	65.063
Niemen	57.167
Odra	46.030
Dniestr	41.165
Dźwina	11.044
Dunaj	5.290
Małych rzek:	
Bałtyckie	1.694

Źródła: Roczn. Min. Skarbu 1924 r. Polska dzisiejsza, Edward Maliszewski, Warszawa.

POWIERZCHNIA I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY POLSKI W DN. 1.IV.1933 R.

Grupy województw Województwa	Powierzchnia w tys. km²	Liczba powiatów	Liczba miast	Liczba gmin wiejskich i obszar dwor.
Polska	**388.6**	**264**	**637**	**14,624**
Woj. centralne . .	137,8	92	228	1,302
M. st. Warszawa	0,1	4	1	—
Warszawskie . .	29,5	23	59	302
Lódzkie	19,0	13	46	232
Kieleckie . . .	25,6	20	40	313
Lubelskie . . .	31,2	19	33	276
Białostockie . .	32,4	13	49	179
Woj. wschodnie . .	124,4	37	61	368
Wileńskie . . .	29,0	9	15	96
Nowogródzkie .	23 0	8	10	87
Poleskie	36,7	9	14	79
Wołyńskie . . .	35.7	11	22	106
Woj. zachodnie . .	47.2	61	170	6,931
Poznańskie .	26,6	31	118	4,556
Pomorskie .	16,4	19	34	1 982
Śląskie	4.2	11	18	393
Woj. południowe .	79,2	74	178	6,023
Krakowskie . .	17,4	18	54	1,860
Lwowskie . . .	28,4	27	61	2,246
Slanisławowskie	16,9	12	28	825
Tarnopolskie . .	16,5	17	35	1,092

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

WOLNE MIASTO GDAŃSK.

Obszar: 1893 km.² + 58 km.² Zalewu Wiślanego.

Ludność: (1929): 407.629 mieszk., w tem 9,2% Polaków.

Wyznania: 58,1% protest., 36,7% katol., 2,4% mojżesz., 2,8% innych.

Miasta: Gdańsk — 236.000; Sopot — 31.000; Nowy Dwór — 3.000; Nytych — 3.000; gm. Orunja — 13.000.

Powiaty: Gdańsk m., Sopot m., Gdańskie Wyż, Gdańskie Niz, Wielkie Żuławy.

Budżet: w tys. guld. gdańsk. (1,72 zł.): 89.622 (1931 r.).

Flota: 60 okrętów morskich — 127.603 ton i 491 okrętów rzecznych, w tem ponad 100 ton.

ROLA, ŁĄKI, LASY I NIEUŻYTKI W POLSCE.

Województwa	Pola orne	Łąki	Pastwisk.	Lasy	Nieużytki i inne	Na 100 miesz. przyp.: ról ha	lasów ha
Warszawa	63,9	6,0	6,7	12,8	10,6	60,0	10,7
Łódź	60,0	6,4	6,6	16,2	10,8	52,0	10.7
Kielce	56,2	5,9	5 4	22,2	10,3	5[illegible],4	23,6
Lublin	55,5	9,7	6,1	19,2	9,5	72,8	29,7
Białystok	45,7	10,0	7,2	24 6	12,5	100,1	56,8
Wilno	39,4	12,4	11,2	19,4	17,6	111,0	72,5
Nowogródek	42,7	12,9	8,7	23,9	11,8	111,8	80 2
Polesie	22,5	19,2	9,7	28,6	20,0	127,8	143,2
Wołyń	47,7	11,8	5,9	20,4	14,2	81,0	61,8
Poznań	63,3	7,5	2,5	19,1	7,6	88,8	24,5
Pomorze	54,9	6,4	3,3	24,8	10,6	98,5	39,2
Śląsk	43,0	7,3	6,0	32,1	11,6	17,7	12,8
Kraków	51,6	6,4	9,4	23,2	9,4	44,4	20,2
Lwów	50,3	9,6	8,2	24,7	7,2	48,1	25,6
Stanisławów	34,8	12,2	11,9	34,2	6,9	43,2	47,8
Tarponol	66,6	6,0	3,8	16,6	7,0	72,0	19,8

Źródła: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera, I. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" r. 1932.

LUDNOŚĆ POLSKI WEDŁUG JĘZYKA OJCZYSTEGO NA PODSTAWIE SPISU 1931 R.

Grupy województw	Ogółem ludności w tys.	W tem z językiem ojczystym: polskim (w tysiącach)	innym (w tysiącach)	polskim (w odsetkach)	innym (w odsetkach)
Polska	**32,133**	**22,208**	**9,925**	**69,1**	**30,9**
Woj. centralne[1])	13,3[illegible]0	11,100	2,290	82,9	17,1
„ wschodnie[1])	5,548	1,826	3,722	32,9	67,1
„ zachodnie[1])	4,499	4,[illegible]88	411	90,9	9,1
„ południowe[1])	8,505	5,038	3,467	59,2	40,8

[1]) Bez wojska skoszarowanego.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

LUDNOŚĆ POLSKA POZA GRANICAMI KRAJU.

Według zestawień „Rady Organizacyjnej Polaków z Zagranicy" w Warszawie, stan ludności polskiej, zamieszkałej poza granicami kraju w dniu 1 sierpnia 1931 roku, przedstawiał się

następująco (daty przybliżone, nowe zestawienie było w z. r opracowywane):

St. Zjedn. A. P.	4.000.000	Anglja	3.000
Niemcy	1.500.000	Szwajcarja	3.000
Francja	800.000	Estonja	2.000
Z. S. R. R.	800.000	Kuba	2.000
Czechosłowacja	238.000	Australja	1.000
Brazylja	200.000	Włochy	1.000
Litwa	200.000	Turcja	800
Kanada	100.000	Finlandja	500
Rumunja	100.000	Meksyk	500
Argentyna	80.000	Szwecja	350
Łotwa	70.000	Luksemburg	300
Belgja	30.000	Bułgarja	200
Gdańsk	30.000	Indje Holenderskie	100
Węgry	30.000	Grecja	100
Austrja	20.000	Hiszpanja	100
Jugosławja	16.000	Japonja	100
Danja	13.000	Norwegja	100
Chiny	6.000	Persja	100
Holandja	6.000	Portugalja	100

Z tego wypada wedle części świata na Europę 3.863.750, na Amerykę 4.382.500, na Azję 7.100, na Australję 1.000. (Afryka w powyższem zestawieniu nie jest uwzględniona). — Ogółem zatem, według powyższych danych, ilość Polaków zagr. wynosi **8.254.350.**

RUCH WYCHODŹCZY W POLSCE.

(Liczby w nawiasach określają ruch wychodźczy w roku 1931, liczby bez nawiasów — ruch w roku 1932).

Wychodźtwo ogółem	**(76.005)**	**21.439**
Do krajów europejskich	(64.235)	11.772
w tem: do Francji	(28.396)	8.133
do Niemiec	(32.302)	388
Do krajów pozaeuropejskich	(11.770)	9.667
w tem: do St. Zjedn. A. Płn.	(1.353)	1.433
do Kanady	(1.326)	1.118
do Argentyny	(4.423)	2.056
do Palestyny	(1.535)	2.879
Powrót ogółem	**(87.678)**	**38.574**
Z krajów europejskich	(80.455)	32.706
w tem: z Francji	(26.174)	25.126
z Niemiec	(45.689)	1.470
Z krajów pozaeuropejskich	(7.223)	5.868

Źródło: Kalendarz „Ilustrowanego Kurjera Codziennego" (I. K. C.) na 1934 r.

POLITYCZNY USTRÓJ POLSKI

Najbardziej demokratyczna wśród konstytucyj państwowych konstytucja polska orzeka, że władza należy do całego Narodu, czyli do wszystkich obywateli, którzy rządzą za pośrednictwem wybieranych przez siebie przedstawicieli (444 do Sejmu i 111 do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej).

Polska jest Rzecząpospolitą: władza zwierzchnia w państwie należy do całego Narodu, każdy obywatel jest cząstką państwa. Obywatele wszystkich narodów w Polsce: Polacy, Rusini, Niemcy, Żydzi, Litwini, mają te same obowiązki i prawa.

Władza dzieli się na ustawowdawczą, wykonawczą i sądową. Wszystkie te władze są organami Narodu jako najwyższego zwierzchnika.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona została w dn. 17 marca 1921 r. i ogłoszona w Dzienniku Ustaw Rzplitej Polskiej. Ustawą z dnia 2 sierpnia 1926 r. zmienione zostały artykuły 4, 25, 26 oraz uzupełnione artykuły 22, 44, 58 Konstytucji Rzplitej Polskiej z dn. 17.III.1921 r. odnośnie następujących spraw: a) sposobu uchwalania budżetu Państwa, b) prawa rozwiązywania Sejmu i Senatu, c) wydawania rozporządzeń z mocą ustawy przez Prezydenta Rzplitej, d) postępowania w stosunku do posła, naruszającego art. 22 Konstytucji, e) głosowania nad wnioskiem, żądającym ustąpienia Rady Ministrów, lub poszczególnych Ministrów.

Źródło: Rocznik Polityczny i Gospodarczy P. A. T. za 1932 r. str. 113 i 189.

NAJWYŻSZE WŁADZE PAŃSTWOWE

Prezydent Rzplitej Polskiej: kanc. cywilna, Zamek, telefon 5-82-93.

Sejm i Senat Rzplitej: Wiejska 4-6-8, tel. 551-20.

Prezydjum Rady Ministrów: Pałac Namiestnikowski, Krak. Przedm. 46/48, tel. 555-00.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych: Wierzbowa 1, tel. 5-13-35, 555-60.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych: Nowy Świat 69, tel 662-50.

Ministerstswo Skarbu: Rymarska 3/5, tel. 11-58-55, 11-64-67.

Ministerstwo Spraw Wojskowych: Nowowiejska 1/3/5, tel. 8-04-20, 8-04-40.

Ministerstwo Sprawiedliwości: Długa 7, tel. 12-18-67.

Ministerstwo Wyzn. Rel. i Ośw. Publiczn.: Al. Szucha 25, tel. 8-02-20.

Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych (połączenie 2 ministerstw w r. 1932): Pałac Prymasowski, Senatorska 15, telefon 639-01.

Ministerstwo Komunikacji: Nowy Świat 14, tel. 555-86 i ul. Chałubińskiego 4, tel. 552-00.

Ministerstwo Poczt i Telegrafów: Plac Napoleona 6, telefon 555-20.

Ministerstwo Przemysłu i Handlu: Elektoralna 2, tel. 457-20.

Ministerstwo Opieki Społecznej: Długa 38/40, tel. 5-61-60.

Najwyższa Izba Kontroli Państwa: Żórawia 44, tel. 555-73, Nowogrodzka 21, tel. 8-44-39; Złota 22, tel. 688-44; Długa 50, tel. 11-49-86.

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI W POLSCE W LATACH 1928 — 1932

Grupy województw / Rok	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny
	w tysiącach				na 1000 mieszkańców			
Polska . . 1928	295	991	504	487	9,6	32,3	16,4	15,9
1929	299	994	519	475	9,6	32,0	16,7	25,3
1930	300	1.016	490	526	9,5	32,3	15,6	16,7
1931	273	966	495	471	8,6	30,2	15,5	14,7
1932	270	432	487	445	8,3	28,7	15,0	13,7
Przeciętn. rocznie								
1923—1927	262	1.000	513	487	8,9	33,9	17,4	16,5
1928—1932	288	980	499	481	9,1	31,1	15,8	15,3
Woj. centralne . .	119	403	203	200	9,1	30,5	15,4	15,1
„ wschodnie . .	51	189	84	105	9,3	34,7	15,4	19,3
„ zachodnie . .	38	126	64	62	8,5	28,2	14,3	13,9
„ południowe .	80	262	148	114	9,5	31,1	17,5	13,6

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

SKŁAD ZAWODOWY LUDNOŚCI POLSKI WEDŁUG DANYCH 1921 R.[1])

Wyszczególnienie	Ogółem	Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo	Gornictwo i przemysł	Handel i ubezpieczenia	Kumunikacja i transport	Inne zawody
	w odsetkach					
Zawodowo czynni i bierni	**100,0**	**63,8**	**15,4**	**6,2**	**3,3**	**11,3**
Zawodowo czynni .	100,0	72,3	10,3	3,7	1,8	11,9

[1]) Obliczenie dla całej Polski łącznie z terenami, których nie objął spis 30.IX.1921 r.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

WIĘKSZE MIASTA W POLSCE

Miasta	Liczba mieszkańców w tysiącach				
	1900[1])	1910	1921[2])	1931	1933
Warszawa	594	781	937	1 179	1,181
Łódź	310	408	452	605	604
Lwów	160	206	219	316	315
Poznań	117	157	169	247	248
Kraków	91	152	184	221	232
Wilno	139	181	129	196	201
Katowice	32	43	50	127	128
Częstochowa . .	41	73	80	118	121
Bydgoszcz . . .	52	58	88	118	119
Lublin	46	66	94	113	117
Sosnowiec . . .	—	99	86	109	112

1) Warszawa, Łódź, Wilno, Lublin, Częstochowa 1897 r.
2) Wilno 1919 r.
Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

PRODUKCJA POLSKI ODRODZONEJ

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.
Rocznik Instytutu Kartograficznego im. E. Romera. J. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" za 1932 r.

WIELKA WŁASNOŚĆ ROLNA (NAD 50 HA), 1921 R.

Rodzaj własności	Powierz. w tys ha	% obszar. państwa	% obszar. wiel włas.
Własność prywatna	10.490,0	27,0	73,9
Własność państwowa . . .	3.351,9	8,7	23,6
Inna publiczna	361,0	0,9	2,5
Ogółem	**14.202,9**	**36,6**	**100,0**

GOSPODARSTWA WIEJSKIE w 1921 R.[1])

Wielkość gospodarstwa w ha	Ilość gospodarstw w tys.	Powierz. w tys. ha	Role	Lasy
			w % powierzchni	
Niżej . . 1	605,8	307,4	68,9	0,7
1—5	1.504,7	4.200,8	68,3	2,7
5—10	733,3	5.150,8	62,8	4,1
10—20	311,5	4.190,2	61,1	4,9
20—50	76 4	2.141,4	57,8	7,0
50—100	11,2	754,9	56,7	9,8
nad 100	18,9	13.589.2	28,6	49,8

1) Obszar spisu z 30.IX.1921 r.

REFORMA ROLNA W LATACH 1919 — 1929

Rozparcelowano ha w latach 1919 — 14.209; 1920 — 74.261; 1921 — 224.060; 1922 — 221 638; 1923 — 163.511; 1924 — 132 643; 1925 — 121.189; 1926 — 217.404; 1927 — 245.410; 1928 — 222.548; 1929 — 163.221; razem — 1.800.094.

GOSPODARKA LEŚNA

Drzewa leśne — rodzaj lasu i % ogólnej powierzchni lasu: Sosna — 60%; Świerk — 12; Olcha — 6; Dąb — 5; Jodła — 3; Brzoza — 3; Buk —3; Jesion — 2; Grab — 1%.

PRODUKCJA DREWNA

Województ.	tys. m²	m³/ha lasu	Województ.	tys. m²	m³/ha lasu
Warszawa .	872,0	2,5	Poznań .	1.183,4	2,6
Łódź . .	708,5	2,5	Pomorze .	1.016,2	2,9
Kielce . .	1.614,4	2,6	Śląsk . .	325,2	2,3
Lublin . .	1.493,8	2,3	Kraków .	1 231,1	3,0
Białystok	1.696,6	2,5	Lwów . .	2.184,7	3,2
Wilno . .	1.228,7	1,7	Stanisławów	2.143,7	3,4
Nowogródek	1.043,9	1,8	Tarnopol .	855,3	3,1
Polesie .	2.319,2	1,8			
Wołyń . .	1.496,6	1,8	**Polska . .**	**21.413,4**	**2,4**

ZBIÓR I WYDAJNOŚĆ NAJWAŻNIEJSZYCH ZIEMIOPŁODÓW W LATACH 1909 — 1930

Rodzaj ziemiopłodu	Średni zbiór w mili q			Zbiór z ha (w q)		
	1909/13	1925/29	1930	1909/13	1925/29	1930
Pszenica	16.8	16.5	22.4	12.4	12.3	13.6
Żyto	57.1	61.9	69.6	11.2	10.9	11.8
Jęczmień	14.9	14 0	14.6	11.8	12.1	11.9
Owies	28.1	23.2	23.5	10.2	11.5	10.7
Ziemniaki . . .	247.9	264.6	304.0	103.0	107.0	116.0
Buraki cukrowe .	41.1	42.2	47.2	245.0	202.0	255.0
Len — nasiona	0.44	0.66	0 59	5.5	5.9	5,1
Len — włókna	0.41	0.56	0.44	5.1	5.0	3.8
Konopie — nasiona	0.17	0.20	0.22	5.4	6.6	6.9
Konopie — włókna	0.19	0.19	0.21	6.2	6.4	6.6

OBSZAR OBSIANY I ZBIÓR WAŻNIEJSZYCH ZIEMIOPŁODÓW 1930

Województwo	Pszenica		Zyto		Jęczmień		Owies		Ziemniaki		Buraki cukrowe	
	obszar tys. ha	zbiór q/ha	obszar tys. ha	zbiór q/ha	obszar tys. ha	zbiór q ha	obszar tys. ha	zbiór q ha	obszar tys. ha	zbiór q/ha	obszar tys. ha	zbiór q ha
Warszawa . . .	139,9	15,2	751,8	12,7	75,3	14,0	142,5	11,4	260.8	130	28,0	238
Łódź	56,6	16,0	527,5	13,5	26,8	13,6	102,1	11,7	196,7	148	8,3	237
Kielce	125,9	14,8	499,2	12,0	125,2	11,7	167.3	12,0	250,9	118	6,6	199
Lublin	192,9	14,2	520.7	11,8	126,2	13,4	213,8	12.8	237,6	123	13,7	210
Białystok . . .	60,0	12,3	446,8	10,7	66,5	8,3	179,0	9,2	178,2	102	0,4	159
Wilno	17,4	9.9	308,5	8 9	76,6	8.5	125,9	8,5	106,3	88	—	—
Nowogródek . .	21,5	10,8	283,6	9,8	64,9	8,3	121,5	9,1	110,4	106	—	—
Polesie	19,3	10,0	340,3	9,8	45,2	8,0	85,1	8,1	156,4	78	—	144
Wołyń	197,5	12,5	382,4	10,6	122 0	12 8	186.2	11,7	140,4	81	8,0	171
Poznań	148,7	19,4	618,0	14,4	112,8	17,6	136,9	14,1	269.0	161	84,8	291
Pomorze . . .	56,9	19,6	303,6	12,9	53,5	16,1	67,9	13,1	134,9	131	19,0	256
Śląsk	9,1	16,9	52,6	15,4	5,9	15,8	34 6	11,6	42,7	119	0,6	211
Kraków	110,1	10,8	189 7	11,3	65,[illegible]	9,8	190,1	9,0	151 7	94	0,5	244
Lwów	194,7	11,6	329,2	11.0	106.5	11.1	218,1	9,7	200,8	99	6,9	252
Stanisławów . .	83,8	11,8	119 2	11,0	32,2	10,6	111,2	9,8	106,3	100	3,3	194
Tarnopol . . .	211,2	11,2	221.9	10.5	128,3	10,2	104,8	10,5	128,7	102	4,9	165
Polska . . .	**1 645,5**	**13,6**	**5.895,0**	**11,8**	**1.233,6**	**11,9**	**2.187,0**	**10 7**	**2 671,8**	**116**	**185,0**	**255**

RYBOŁÓSTWO MORSKIE 1929

Rybaków	1.370	Sieci	31.819		
Łodzi motorowych . .	125	Połów	2.783 tonn	Przeciętny połów } na rybaka	2.030 kg
Łodzi niemotorowych . .	865			Przeciętny dochód } na rybaka	2.635 zł.

HODOWLA ZWIERZĄT DOMOWYCH

Województwo	Konie	Bydło rogate	Owce	Świnie
	w tysiącach			
Warszawa[1])	355.2	8[illegible]3.8	64.7	482.8
Łódź	228.3	565.6	37.6	313.2
Kielce	286.5	705.4	40.7	354.8
Lublin	392.3	734.8	73.5	631.9
Białystok	324.5	568.3	371.8	396.0
Wilno	208.6	398.8	342.2	276.4
Nowogródek	200.5	384.5	301.0	257.2
Polesie	212.4	606.9	444.8	309.9
Wołyń	411.9	624.2	149.9	423.8
Poznań	295.0	835.6	155.5	857.0
Pomorze	159.3	399.4	171.6	441.7
Śląsk	33.1	132.9	4.0	101.0
Kraków	158.4	769.7	49.7	258.7
Lwów	383.8	939.4	52.4	401.9
Stanisławów	169.5	449.8	159.5	194.8
Tarnopol	283.4	480.4	73.2	346.1
Polska	**4.102.7**	**9.399.5**	**2.492.1**	**6.047.2**

[1]) Z miastem st. Warszawą.

GÓRNICTWO I PRZEMYSŁ

PRODUKCJA GÓRNICZA 1913 — 1930

Wyszczególnienie	1913	1920	1923	1926	1929	1930
	tysiące tonn					
Węgiel kamienny	40.970	30.700	36.098	35.757	46 236	37.506
„ brunatny	192	248	171	76	7[illegible]	55
Ropa naftowa	1.071	765	737	796	675	663
Gaz ziemny (Mm³)	30	405	390	481	467	487
Sól kuchenna	189	263	363	339	569	534
Sole potasowe	2	10	62	2[illegible]8	359	306
Rudy żelaza	474	184	450	317	659	477
„ cynku	509	260	260	405	374	412
„ ołowiu	54	11	15	18	17	17

ZATRUDNIENIE W GÓRNICTWIE I PRZEMYŚLE 30/VI 1931

(W zakładach ponad 20 robotników).

Wyszczególnienie	Robotnicy w tysiącach	Robotnicy w % ogółu
Górnictwo	131.9	22.7
Hutnictwo	46.7	8.1
Przemysł przetwórczy	401.8	69.2
W tem:		
Włókienniczy	128.6	22.1
Metalowy	58.5	10.1
Spożywczy	45 6	7.9
Mineralny	43.6	7.5
Drzewny	39.0	6.7
Chemiczny	32.5	5.6
Budowlany	19.0	3.3
Papierniczy	12.0	2.1
Poligraficzny	9.6	1.6
Odzieżowy	9.1	1.6
Skórniczy	4.3	0.7
Razem robotników	580.4	100.0

SILNIKI W ZAKŁADACH PRZEMYSŁOWYCH I-VII KAT. 31/XII 1927

Wyszczególnienie	Ilość zakładów z silnikami	Ogólna moc silników w K.M.
Ogółem	16.868	3,589.211
Górnictwo	506	1,219.575
Hutnictwo	44	395.146
Przemysły:		
Mineralny	811	118.238
Metalowy, maszynowy	1.655	105.098
Chemiczny	494	178 253
Zapałczany	10	1.337
Włókienniczy	1.477	257.681
Papierowy	194	52.867
Skórniczy	249	15.088
Drzewny	2.278	120,415
Spożywczy	7.990	361.951
Odzieżowy	214	3.617
Budowlany	121	6.931
Poligraficzny	564	10.146
Elektrownie i wodociągi	261	742.868

PRZEMYSŁ HUTNICZY I MINERALNY 1913 — 1930

Wyszczególnienie	1913	1920	1923	1926	1929	1930
	produkcja tysięcy tonn					
Żelazo surowe	1.055	411	520	327	706	478
Stal	1.619	972	1.132	788	1.377	1.237
Cynk	192	87	97	124	169	174
Ołów	42	10	20	28	36	40
Koks	918	—	1.373	1.113	1.858	1.799
Przetwory ropy	—	608	610	710	595	581
Gazolina	—	1	2	18	35	39
Cement	573	275	625[1])	1.176[1])	1.008	832

[1]) Produkcja klinkru i cementu.

PRZEMYSŁ WŁÓKIENNICZY ŁÓDZKI I WARSZAWSKI
ILOŚĆ CZYNNYCH WRZECION 1914 — 1929

Przemysł	1/I 1914	1/I 1925	1/I 1927	1/I 1928	1/I 1929
	tysiące wrzeciono-zmian				
Bawełniany	1.705	1.978	2 298	2 551	1.834
Wełniany	814	473	592	608	898
Lniany	22	8	6	19	18
Jutowy	31	20	18	26	29

PRZEMYSŁ DRZEWNY I PAPIERNICZY

a) Tartaki 1930:

Zakładów czynnych — 1610; Robotników w XII — 17.752; Przerobiono drzewa — 6.318 tys. m³.

b) Fabryki celulozy, masy drzewnej, tektury i papieru 1930:

Zakładów	54
Robotników w XII	12.238

Produkcja: papieru 130,5 tys. tonn; tektury 33,1 tys. tonn; celulozy 63,1 tys. tonn; masy drzewnej 44,9 tys. tonn.

PRZEMYSŁ ZAPAŁCZANY

Zakładów czynnych — 10; Robotników — 2.440; Produkcja milj. pudełek 921,5.

PRODUKCJA NAWOZÓW SZTUCZNYCH 1928

Zakładów	38		
Produkcja ogółem	826,9 tys. t.	fosforowo-azotowe	24,1 tys. t.
w tem: fosforowe	256,2 „ „	potasowe	348,1 „ „
azotowe	183 „ „	mieszane	17,7 „ „

FABRYKI TYTONIU I CYGAR 1930

Zakładów 17; Robotników 11.901. **Produkcja:** cygar 77,1 milj. szt.; papierosów 10.657,8 tys. tonn; tytoniu 13,3 tys. tonn.

Rok	Browarnictwo			Gorzelnictwo				
	Ilość zakładów	Ilość robotników	Produkcja piwa w tysiącach hl	Ilość zakładów	W tem przem.	W tem roln.	Ilość robotników	Produkcja spirytusu surowego w tys. hl
1926	268	5.321	1.690	1.282	36	1.246	4.602	579
1927	247	6.219	2.097	1.402	40	1.362	6.404	663
1928	194	6.218	2.511	1.424	32	1.392		729
1929	179	5.637	2.786	1 471	26	1.445		878
1930	186	5.459	2.516					

Rok	Cukrownictwo		Drożdżownictwo			Octownie		
	Ilość zakładów czynnych	Produkcja w wartości kryszt. tys. tonn	Ilość zakładów	Ilość robotników	Produkcja drożdży tys. tonn	Ilość zakładów	Ilość robotników	Produkcja octu w tysiącach hl
1926	71	517,3	17	455	8,5	117	233	102,3
1927	72	506,2	18	491	9,6	121	264	110,5
1928	71	670,9						
1929	70	824,3						

POLSKA W ŚWIATOWEJ PRODUKCJI.

Ogólne zbiory światowe w 1930 r.

(w. milj. q. — kwintal = 100 kg).

Pszenica — 1214 milj. q., w tem St. Zjedn. Am. Półn. 234 milj. q. (I miejsce); Polska 18 milj. q.

Żyto — 459 milj. q., w tem Z. S. R. R. 221 milj. q.; Polska — 62 milj. q.

Jęczmień — 386 milj. q., w tem St. Zjedn. Am. Półn. 63 milj. q.; Polska — 14 milj. q.

Owies — 684 milj. q., w tem St. Zjedn. Am. Półn. 187 milj. q. Polska — 24 milj. q.

Ziemniaki — 1888 milj. q., w tem Z. S. R. R. — 460 milj. q. Polska — 277 milj. q.

Buraki cukrowe — 630 milj. q., w tem Niemcy — 177 milj. q. Polska — 44 milj. q.

Len — nasienie — 36,5 milj. q., w tem Argentyna — 10,8 milj. q. Polska — 0,7 milj. q.

Len — włókno — 5,6 milj. q., w tem Z. S. R. R. — 3,3 milj. q. Polska — 0,5 milj. q.

Konopie — nasienie — 6,2 milj. q., w tem Z. S. R. R. — 5,7 milj. q. Polska — 0,2 milj. q.

Konopie — włókno — 5,5 milj. q., w tem Z. S. R. R. — 3,3 milj. q. Polska 0,2 milj. q.

Cukier bur. — Niemcy I miejsce, Polska — 6 miejsce.

Spirytus 100% — Niemcy I miejsce, Polska 6 miejsce.

Ropa naftowa — 196,4 milj. ton, St. Zjedn. Am. Półn. I miejsce, 122,9 milj. t. Polska — 11 miejsce, — 0,7 milj. ton.

Surowiec żelaza — 80,1 milj. ton, St. Zjedn. Am. Półn. I miejsce — 32,3 milj. ton; Polska 13 miejsce — 0,5 milj. ton.

Stal — 95,5 milj. ton; St. Zjedn. Am. Półn. I miejsce — 41,4 milj. ton; Polska — 10 miejsce — 1,2 milj. ton.

Cynk — 1405 tys. ton, St. Zjedn. Am. Półn. I miejsce — 452 tys. ton; Polska — 3 miejsce — 174 tys. ton.

Ołów — 1629 tys. ton; St. Zjedn. Am. Półn. I miejsce — 582 tys. ton, Polska — 9 miejsce — 42 tys. ton.

Sól (w 1929 r.). — St. Zjedn. Am. Półn. I miejsce — 4227 tys. ton, Polska, 11 miejsce — 569 tys. ton.

Węgiel kam. (1930 r.) — St. Zjedn. Am. Półn. I miejsce — 482 milj. ton, Polska 6 miejsce, — 38 milj. ton.

Węgiel brunatny — Niemcy I miejsce — 146 milj. ton; Polska 7 miejsce — 0,1 milj. ton.

Tytoń (1927 r.) — 13492 tys. q., w tem St. Zjedn. Am. Półn. 6003 tys. q., Polska — 48 tys. q.

Zapasy węgla kamiennego szacowane są w Polsce na 62,170 miljardów ton (do głęb. 1000 metr.).

POLSKA WŚRÓD PAŃSTW EUROPY.

Pod względem **obszaru** na 7-em miejscu, po Z. S. R. R., Francji, Hiszpanji, Niemczech, Szwecji i Finlandji. (Obszar Finlandji jest o 93 km.² większy od obszaru Polski).

Pod względem **długości granic** — na 7-em miejscu, po W. Brytanji z Irlandją, Włoszech, Szwecji, Niemczech, Hiszpanji i Francji.

Pod względem **ludności** — na 6-em miejscu, po Z. S. R. R., Niemczech, W. Brytanji z Irlandją, Francji i Włoszech.

Pod względem **gęstości zaludnienia** — na 8-em miejscu, po Belgji, Holandji, W. Brytanji z Irlandją, Niemczech, Włoszech, Czechosłowacji i Węgrzech.

Pod względem **naturalnego przyrostu ludności** — na 2-em miejscu po Związku Soc. R. R.

Pod względem **wartości majątku narodowego i obciążenia wydatkami i długami państwowemi** (obliczenie w złotych na 1 mieszkańca):

Majątek narodowy		**Wyd. państw. rocz.**		**Długi państwowe**	
St. Zjedn.	33.000	W. Brytanja	736	W. Brytanja	7.330
W. Brytanja	21.000	Holandja	345	Szwajcarja	2.114
Francja	15.000	Norwegja	345	St. Zjedn.	1.518
Belgja	14.500	Francja	313	Holandja	1.458
Szwecja	14.000	Niemcy	311	Norwegja	1.302
Argentyna	13.000	Szwecja	291	Danja	814
Niemcy	8.500	St. Zjedn.	271	Szwecja	682
Holandja	8.000	Włochy	216	Czechosłow.	678
Czechosłow.	7.500	Czechosłow.	188	Austrja	462
Włochy	6.500	Finlandja	188	Japonja	378
Austrja	6.000	Austrja	85	Rumunja	144
Brazylja	6.000	**Polska**	**76**	Niemcy	135
Polska	**4.700**			**Polska**	**118**

HANDEL ZAGRANICZNY POLSKI.

(W miljonach złotych):

Ogółem	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Przywóz	1.539	2 892	3.362	3 111	2.246	1.468	862
Wywóz	2 246	2 515	2.508	2.813	2.433	1.878	1.084
Saldo	+707	− 377	—854	—298	+187	+410	+222

Wartość przywozu do Polski z Europy w r. 1931 wynosiła w odsetkach 76,3%, wywozu do krajów europ. 94,1, z Ameryki 14,9, do Ameryki 1,3, ze St. Zj. 10,5, do St. Zj. 0,7.

Źródło: Mały Rocznik Statyst. 1932 i 1933 r.

MAJĄTEK SKARBOWY POLSKI W DN. 1.I.1927 R.

RODZAJ MAJĄTKU	Wartość w milionach zł	Wartość w %%
Nieruchom. i ruchom. w adm. cyw. i wojsk.	3,364	20,5
Majątki ziemskie	554	3.4
Lasy państwowe	2.681	16,4
Państwowe zakłady chowu koni	6	0,0
Środki komunikacji	8.467	51,6
Bogactwa mineralne	278	1,7
Przedsiębiorstwa państwowe	347	2,1
Udział państwa w przedsięb. prywatnych	32	0,2
Monopole państwowe	136	0,8
Banki państwowe	75	0,5
Udział Państwa w bankach Polskim i pryw.	6	0,0
Lokaty, należności i gotowizna Skarbu Państwa	456	2,8
Razem wartość majątku państwowego brutto	**16.402**	100.0
Pasywa (długi, bilon i inne)	3 785	23.1
Wartość majątku państwowego netto	**12.617**	76,9

Źródło: Majątek Państwa Polskiego wyd. Min. Skarbu.

SYSTEM MONETARNY W POLSCE

Na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 13.X.1927 r. o stabilizacji złotego (Dz. U. R. P. Nr. 88 p. 790 z dn. 13.X.1927 r.) waluta Rzeczypospolitej oparta jest na złocie. Jednostką rachunkową waluty polskiej jest złoty (zł.). Złoty dzieli się na 100 groszy (gr.). Z jednego kilograma czystego złota wybija się 5924,44 złotych. Jedynie monety złote wybijane na podstawie tego rozporządzenia, oraz bilety Banku Polskiego są środkami płatniczemi, mającemi moc umarzania zobowiązań przez zapłatę bez ograniczenia kwoty, o ile w myśl obowiązujących przepisów zapłata w inny sposób nie jest przewidziana.

Wprowadzenie nowej jednostki monetarnej jest wynikiem ustalenia przez Rząd planu stabilizacyjnego, ogłoszonego w formie wspomnianego rozporządzenia.

Na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 5 listopada 1927 r. w sprawie zmiany ustroju pieniężnego (Dz. U. Rz. P. Nr. 97 p. 855 z dn. 5/XI/1927 r.) wybijanie monet należy do praw zwierzchniczych Państwa i jest wyłącznie jego przywilejem.

Wybijane będą monety złote po 100 zł., 50 zł. i 25 zł.; srebrne po 10 zł., 5 zł. i 2 zł., niklowe po 1 zł., 50 gr., 20 gr. i 10 gr., bronzowe po 5 gr. 2 gr. i 1 gr.

Monety złote po 25 zł. otrzymują nazwę dukata. Monety złote będą wybijane ze stopu zawierającego na 1000 części ogólnej wagi 900 części zł. i 100 części miedzi. Z jednego klg. tego stopu wybija się 5332 złote.

Waga monet po 100 zł. wynosi 18,7546 grama, średnica 30 mm. Waga monet po 50 zł. wynosi 9,3773 grama, średnica 24 mm. Waga monet po 25 zł. wynosi 4,68865 grama, średnica 19,5 mm.

Monety srebrne po 5 zł. wybijane będą ze stopu zawierającego na 1000 części ogólnej wagi 750 części srebra i 250 części miedzi.

Monety srebrne po 2 zł. wybijane będą ze stopu zawierającego na 1000 szęści ogólnej wagi 500 części srebra i 500 części miedzi.

Waga monet po 10 zł. wynosi 24 gramy, po 5 zł. wynosi 18 gramów, waga monet po 2 zł. wynosi 10 gramów.

Monety niklowe wybijane będą z czystego niklu. Waga monet po 1 zł. wynosi 7 gramów, średnica 25 mm. Waga monet po 50 gr. wynosi 5 gramów, średnica 23 mm. Waga monet po 20 gr. wynosi 3 gramy, średnica 20 mm. Waga monet po 10 groszy wynosi 2 gramy, średnica 17,6 mm.

Monety bronzowe wybijane są ze stopu zawierającego na 1000 części ogólnej wagi 950 części miedzi, 40 części cyny i 10 części cynku. Waga monet po 5 gr. wynosi 3 gramy, 2 gr. 2 gramy i 1 gr. 1,5 grama. Wzory monet ustala Minister Skarbu w drodze rozporządzeń, podając jako załączniki wizerunki odnośnych monet w graficznej reprodukcji.

O ile zapłata w myśl obowiązujących przepisów nie jest przewidziana w inny sposób, monety wypuszczone przez Skarb Państwa są środkami płatniczemi, mającemi moc umarzania zobowiązań przez zapłatę: monety zł. bez ograniczenia kwoty, monety srebrne 10 i 5 zł. do kwoty pięciuset zł., monety 2 zł. oraz niklowe 1 zł. do kwoty 100 zł., pozostałe monety niklowe i bronzowe łącznie do kwoty 10 zł. przy każdej wypłacie.

Kasy państwowe przyjmują monety wszelkich rodzajów w każdej ilości przy wszystkich wpłatach, z wyjątkiem tych wpłat, które w myśl obowiązujących przepisów winny być uiszczone w monetach złotych.

DŁUGI PAŃSTWOWE POLSKI W LATACH 1928—1933

Stan na 1.I

Długi	1928	1929	1930	1931	1932	1933
	w milionach złotych					
Ogółem	**4,161**	**4,170**	**4,073**	**4,413**	**5,029**	**5 054**
Wewnętrzne . . .	299	360	382	421	459	510
Zagraniczne . . .	3,862	3,81[illegible]	3,[illegible]91	3,992	4,570	4,514

DOCHODY I WYDATKI BUDŻETOWE W POLSCE W LATACH 1928/29 — 1933/34.

Wyszczególnienie	Rzeczywiste					Budżet
	1928/9	1929/30	1930/1	1931/2	1932/3	1933/4
	w milionach złotych					
Dochody	**3,008**	**3,029**	**2,751**	**2,262**	**2,002**	**2,059**
Daniny publiczne .	1,[illegible]37	1,73[illegible]	1,461	1,177	978	1,016
Monopole	890	886	805	678	625	661
Administracja .	246	269	343	226	303	211
Zaopatrzenie . . .	29	27	24	33	54	50
Długi państwowe .	1	—	—	—	—	—
Przedsiębiorstwa .	105	111	118	148	42	155
Fundusze	—	—	—	—	—	16
Wydatki . . .	**2,841**	**2,993**	**2,814**	**2.467**	**2,244**	**2.458**
Administracja . .	2,314	2,40[illegible]	2,221	1,902	1,755	1,815
Zaopatrzenia .	279	306	322	320	294	295
Długi państwowe .	228	251	266	242	188	338
Przedsiębiorstwa .	20	31	5	3	7	7
Fundusze . .	—	—	—	—	—	3

UPADŁOŚCI W POLSCE OGŁOSZONE W LATACH 1927—1932

Grupy województw Rodzaj firmy	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Polska	**204**	**288**	**516**	**835**	**769**	**547**
Woj. centralne . .	96	176	302	479	432	335
„ wschodnie . .	5	1	4	5	12	13
„ zachodnie . .	69	82	137	199	197	124
„ południowe .	34	29	73	152	128	75
Firmy przemysłowe	57	109	133	250	248	194
„ handlowe .	143	174	372	571	491	311
„ kredytowe .	4	5	3	8	19	35
„ inne . . .	—	—	8	6	11	7

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

WYDATKI I DOCHODY PAŃSTWOWE W POLSCE W LATACH 1931/32 — 1933/34.

Wyszczególnienie	Wydatki			Dochody		
	Rzeczywiste		Budżet	Rzeczywiste		Budżet
	1931-1932	1932-1933	1933-1934	1931-1932	1932-1933	1933-1934
	w miljonach złotych					
Ogółem	**2,467**	**2,244**	**2,458**	**2,262**	**2,002**	**2,059**
w tem zwyczajne	**2,386**	**2,174**	**2,376**	**2,143**	**1,911**	**1,952**
A. Administracja	2,464	2,237	2,448	1,436	1,335	1,277
Prezydent Rzeczyp.	3	3	3	0	0	0
Sejm i Senat	9	8	8	0	0	0
Kontrola Państwowa	5	5	5	0	0	0
Prezyd. Rady Ministrów	3	3	3	0	0	0
Min. Spraw Zagranicz.	48	43	43	10	9	15
„ Spraw Wojsk.	761	761	823	3	3	3
„ Spraw Wewnętrz.	213	195	202[1]	13	9	23[1]
„ Skarbu	115	119	122	1,287	1,165	1,086
„ Sprawiedliwości	104	97	101	51	59	73
„ Przem. i Handlu	25	29	32[1]	12	13	15[1]
„ Komunikacji	4	3	23[1]	1	1	3[1]
„ Rolnictwa	21	17	23[1]	6	2	3[1]
„ W. R. i O. P.	357	322	325[1]	2	2	4[1]
„ Robót Publicz.	58	38	—[2]	15	13	—[2]
„ Opieki Społecznej	155	101	100	1	1	2
„ Reform Rolnych	19	10	—[2]	2	3	—[2]
„ Poczt i Telegraf.	2	1	2	0	0	0
Emerytury	156	162	158	33	54	50
Renty inwalidz. i pensje	164	132	137	—	—	—
Długi państwowe	242	188	338	—	—	—
B. Przedsiębiorstwa	3	7	7	148	42	105
w tem:						
Koleje państwowe	—	—	—	67	5	50
Poczta, telegr. i telefon	—	—	—	42	24	25
Lasy państwowe	—	—	—	33	12	28
Przed. przem. hand. i górniczo - hutnicze	—	—	—	3	0	2
C. Monopole	—	—	—	678	625	661
Sól	—	—	—	45	49	49
Tytoń	—	—	—	350	340	350
Spirytus	—	—	—	261	201	230
Zapałki	—	—	—	6	21	18
Loterja państwowa	—	—	—	16	14	14
D. Fundusze	—	—	3	—	—	16

[1] Dane nieporównywalne z poprzedniemi wobec zmiany zakresu działania Ministerstwa. [2] Ministerstwo zostało zniesione

PŁATNICY PODATKU DOCHODOWEGO W POLSCE WEDŁUG DOCHODU W LATACH 1930 i 1931

Rodzaj dochodu	Liczba płatników 1930	Liczba płatników 1931	Suma podatku 1930	Suma podatku 1931
	w tysiącach		w milj. zł.	
Dochody fundowane	—	—	**315**	**251**
Nieruchomości gruntowe[2]) . .	187	153	39	21
Przemysł rolny	9	8	2	2
Budynki	301	285	24	24
Górn., hutn i przem fabryczny	29	29	114	82
Rzemiosło	96	101	13	13
Handel	259	263	92	78
Zajęcia zawodowe, zatrudnienia zarobkowe	40	44	16	17
Tantjemy	1	1	1	1
Kapitały pienięż., prawa maj. .	18	22	10	10
Inne dochody	18	18	4	3
Dochody niefundowane[3]) (z wynagrodzeń za pracę najemną i uposażeń służbowych) . . .	**554**	**477**	**88**	**80**

[1]) Płatnicy liczeni są tyle razy, ile mają oddzielnych rodzajów dochodu. [2]) Łącznie z nadzwycz. wyrębem lasu, [3]) Liczby nie obejmują pracowników urzędów, przedsiębiorstw i monopoli państwowych.

DOCHÓD PŁATNIKÓW PODATKU DOCHODOWEGO W POLSCE USTALONY PRZEZ WŁADZĘ WYMIAROWĄ W LATACH 1929 — 1931

Rodzaj dochodu	1929	1930	1931
	w miljonach złotych		
Dochody fundowane	**3,909**	**3,618**	**3,245**
Nieruchomości gruntowe[1]) . .	865	597	390
Przemysł rolny	33	31	28
Budynki	358	383	415
Górn., hutnictwo, przem. fabr.	706	615	477
Rzemiosło	272	316	324
Handel	1,301	1,265	1,177
Zajęcia zaw. zatrudn. zarob. .	220	239	252
Tantjemy	9	9	8
Kapitały, prawa majątkowe .	85	102	114
Inne dochody	60	61	10

[1]) Łącznie z nadzwyczajnym wyrębem lasu.

PŁATNICY PODATKU DOCHODEGO W POLSCE WEDŁUG WYSOKOŚCI DOCHODU W 1929 R.

Rodzaj dochodu	Ogółem	Wysokość dochodu rocznego w tys. zł.						
		do 2,6	2,6-3,0	3,0-4,0	4,0-6,0	6,0-12,0	12,0-30,0	30 i wyżej
	Liczba płatników w tysiącach							
Fundowane . .	6[illegible]3	319	59	90	75	68	32	1
Niefundowane . .	581	45	120	173	150	[illegible]5	16	

KONSUMCJA NA GŁOWĘ SUROWCÓW W Kg.

Statystyka spożycia niektórych artykułów w Polsce

Daty za rok 1932 w kg. na głowę ludności:

Pszenica 56,4; **żyto** 138,9; **jęczmień** 34,0; **owies** 58,1; **ryż** 1.3; **herbata** 0,05; **kawa** 0,21; **kakao** 0,18; **cukier** 9,20; **węgiel** 565,5; **sól** 11,3.

RUCH CEN W POLSCE W LATACH 1922—1932

Rok	Wskaźnik cen hurtowych w Polsce			Wskaźnik cen detalicznych w Warszawie				Wskaźnik kosztów utrzymania w W-wie	
	Ogólny	Artykuły rolne	Artykuły przemysłowe	Ogólny	Artykuły rolne	Artykuły przemysłowe	Żywność	Ogólny	Żywność
	Ceny w 1927 r. = 100								
1922	71	58	82	.	.	.	.	42	50
1923	82	56	107	.	.	.	.	54	59
1924	103	86	115	.	.	.	.	107	109
1925	106	99	110	112	111	113	111	111	109
1926	89	82	94	93	86	97	88	87	85
1927	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1928	101	97	104	104	100	108	100	101	98
1929	96	86	103	107	105	110	105	102	95
1930	82	69	94	101	91	111	92	95	82
1931	71	60	79	88	78	98	79	86	72
1932	62	52	70	77	66	87	68	79	64

Uwaga. Wskaźniki obliczone zostały według cen wyrażonych w złocie.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

WAHANIA CEN HURTOWYCH I KOSZTÓW UTRZYMANIA W POLSCE W LATACH 1925—1932.

Wskaźniki w l.l.	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
	Przeciętna roczna mniejsza (—) lub większa (+) niż w roku poprzednim o %%							
Cen hurtowych .	+ 3	— 16	+ 13	+ 1	— 5	— 14	— 14	— 12
Kosztów utrzymania . . .	+ 4	— 22	+ 15	+ 1	+ 1	— 7	— 9	— 9

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

CENY ARTYKUŁÓW PIERWSZEJ POTRZEBY W HANDLU DETALICZNYM W POLSCE W LATACH 1929 — 1932

Artykuły	Rok	Miasta						
		Warszawa	Łódź	Wilno	Poznań	Katowice	Kraków	Lwów
		Przeciętne roczne ceny w złotych						
Chleb żytni pytlowy za 1 kg	1929	0,50	0,45	0,49	0,45	0,50	0,[illegible]8	0,49
	1930	0,43	0,36	0,39	0,38	0,41	0,40	0,41
	1931	0,46	0,39	0,40	0,41	0,42	0,43	0,43
	1932	0,42	0,38	0,40	0,38	0,40	0,42	0,42
Mąka pszen. za 1 kg	1929	0,91	0,78	0.96	0,83	0.83	0,86	0,81
	1930	0,86	0,68	0,83	0,70	0,69	0,71	0,65
	1931	0.65	0,51	0,60	0,56	0.50	0,53	0,[illegible]0
	1932	0,60	0,55	0,55	0,57	0,58	0,60	0,52
Ziemniaki za 1 kg	1929	0,18	0,15	0.13	0,15	0,13	0,14	0,13
	1930	0,12	0,10	0,09	0,11	0,11	0,12	0,12
	1931	0,15	0,11	0,12	0,10	0,11	0,13	0,12
	1932	0,11	0,09	0,09	0,08	0,09	0,11	0,08
Mięso woł. za 1 kg	1929	3,34	2,89	2,53	3,33	3 30	3,03	2,43
	1930	2,89	2,46	2,23	3.05	2,80	2,78	2,27
	1931	2.17	1,75	1,68	2,05	1.93	1,99	1,50
	1932	1,61	1,31	1,05	1,69	1,77	1,54	1,01
Słonina za 1 kg	1929	3,81	3 92	4,16	3,[illegible]5	3.80	3,88	3,75
	1930	3,28	3,32	3,76	3,00	3,18	3,[illegible]0	3,43
	1931	2,08	2,15	2,28	2,15	2,32	2,[illegible]6	2,11
	1932	1,88	1,96	2,13	1,80	2,07	2.16	1,78

CENY ARTYKUŁÓW PIERWSZEJ POTRZEBY W HANDLU DETALICZNYM W POLSCE W LATACH 1929 — 1932

Artykuły	Rok	Miasto — Warszawa	Łódź	Wilno	Poznań	Katowice	Kraków	Lwów
		Przeciętne roczne ceny w złotych						
Mleko za 1 litr	1929	0,53	0,47	0,39	0,41	0 49	0,47	0,45
	1930	0,45	0,36	0,36	0,35	0,45	0,40	0,40
	1931	0.39	0 33	0.28	0,[illegible]0	0 39	0,36	0,35
	1932	0,34	0,29	0,25	0,24	0,32	0,27	0,28
Masło za 1 kg	1929	7,19	6,91	6,48	7,20	7.68	6,86	6,57
	1930	5,87	5,38	5,63	5,87	6,13	5,68	5,32
	1931	4,84	4,86	4.21	5 13	5.29	4,86	4,39
	1932	3,99	4,26	3,61	3,98	3,92	3,96	3,82
Jaja za 1 sztukę	1929	0,23	0,25	0,21	0 25	0,24	0,21	0,20
	1930	0,18	0,18	0.17	0,18	0,18	0,16	0,15
	1931	0,14	0,15	0 13	0,15	0,15	0,13	0,12
	1932	0,12	0,12	0,10	0,11	0,12	0,10	0,09
Węgiel za 10 kg	1929	0,81	0,77	0,74	0,74	0,57	0,58	0,80
	1930	0,81	0,76	0,70	0.76	0,60	0.55	0,80
	1931	0 81	0 73	0,66	0,74	0,60	0.52	0,80
	1932	0,78	0,71	0.70	0.69	0,60	0,54	0,78
Mydło za 1 kg	1929	2,16	2,20	2,30	2,50	2,00	2,20	2,10
	1930	2,14	2,13	1,83	2,40	2,00	2 21	2,15
	1931	1,93	1,86	1,63	2,22	2.00	2,12	1,90
	1932	1,72	1,54	1,48	1,99	1.87	1,72	1,62

CENY DETALICZNE NIEKTÓRYCH ARTYKUŁÓW PRZEMYSŁOWYCH W POLSCE[1]), WYRAŻONE W KILOGRAMACH ŻYTA, KILOGRAMACH WIEPRZA I W PŁACY ROBOTNIKA ROLNEGO

ARTYKUŁY	Przed wojną	1925--1926	1927--1928	1929--1930	1930--1931	1931--1932	Luty 1933
w kilogramach żyta[2])							
Pług — 1 szt. .	134	139	100	220	239	191	256
Superfosfat[3]) 10 kg	35	41	20	44	43	27	39
Garnek em. 10 szt	61	96	51	118	141	127	169
Kamasze — 1 para	78	161	99	220	233	150	170
Madapolam — 10 m	61	98	53	108	103	75	91
Nici Nr. 50—10 szp.	17	37	20	42	45	33	42

ARTYKUŁY	Przed wojną	1925-1926	1927-1928	1929-1930	1930-1931	1931-1932	Luty 1933
Cukier — 10 kg .	46	61	36	83	88	72	91
Sól — 10 kg . . .	6	17	8	17	19	16	22
Wódka — 1 litr . .	11	18	14	30	35	29	32
Tytoń — 1 kg . .	115	225	141	375	404	335	472
Mydło — 10 kg . .	51	95	52	107	109	79	103
Węgiel — 100 kg .	23	24	15	40	44	35	45
Nafta — 10 kg .	16	26	16	40	43	33	47

w kilogramach wieprza żywej wagi[2])

ARTYKUŁY	Przed wojną	1925-1926	1927-1928	1929-1930	1930-1931	1931-1932	Luty 1933
Pług — 1 szt . . .	23,0	19,7	20,8	21,2	35,7	47,6	51,3
Superfosfat[3]) 10 kg	6,1	5,9	4,2	4,2	6,4	6,8	7,8
Garnek em. 10 szt	10,5	13,6	10,6	11,4	21,1	31,6	33,8
Kamasze — 1 para	13,4	22 9	20 7	21 2	34.7	37,3	34,1
Madapolam — 10 m	10,5	13,9	11,1	10,4	15,4	18,7	18,1
Nici Nr. 50— 10 szp.	2,9	5,3	4,2	4.0	6,7	8,4	8,5
Cukier — 10 kg .	7,8	8,7	7,4	8.0	13.1	17,9	18.1
Sól — 10 kg . . .	1,0	2,4	1,7	1,7	2,9	4 0	4,5
Wódka — 1 litr . .	1,8	2,6	2 9	2,9	5.2	7,2	6,4
Tytoń — 1 kg . .	19.7	32,0	29,4	36,2	60,3	83,5	94,4
Mydło — 10 kg . .	8,7	13.6	10,9	10,3	16 3	19,7	20,6
Węgiel — 100 kg .	3,9	3,4	3,1	3,9	6,5	8,8	9,0
Nafta — 10 kg . .	2.7	3,7	3,3	3,9	6,4	8,4	9 4

w % rocznej płacy robotnika rolnego (ordynarjusza)

ARTYKUŁY	Przed wojną	1925-1926	1927-1928	1929-1930	1930-1931	1931-1932	Luty 1933
Pług — 1 szt. . .	.	.	2,22	4,06	4,27	3.92	5,29
Superfosfat[3]) 10 kg	.	.	0,44	0,81	0.77	0.55	0,81
Garnek em. 10 szt	.	.	1 13	2,18	2,52	2.61	3,49
Kamasze — 1 para	.	.	2,20	4,06	4,16	3,08	3,51
Madapolam — 10 m	.	.	1,18	1,99	1.84	1.54	1,88
Nici Nr. 50—10 szp.	.	.	0,41	0,77	0,80	0,68	0,87
Cukier — 10 kg	.	.	0,80	1,53	1,57	1,48	1,88
Sól — 10 kg . . .	.	.	0,18	0.31	0,34	0,33	0,45
Wódka — 1 litr . .	.	.	0.31	0,55	0,63	0.60	0,66
Tytoń — 1 kg . .	.	.	3,13	6,92	7,21	6,88	9,75
Mydło — 10 kg . .	.	.	1,16	1,97	1 95	1,6	2,13
Węgiel — 100 kg	.	.	0,33	0,74	0,79	0,72	0.93
Nafta — 10 kg . .	.	.	0,36	0.74	0,77	0,68	0,97

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

[1]) Według notowań w Warszawie. [2]) Według cen płaconych producentom przeciętnie w Polsce. [3]) Według cen hurtowych.

WSKAŹNIKI PŁAC W POLSCE W LATACH 1924—1932
Rok 1927 = 100,0

Rok	Robotnicy przemysłowi			Urzędnicy państwowi	
	Wskaźnik realnej[1]) wartości wypłaconych zarobków	Wskaźniki płac			
		w złocie	realnych[1])	w złocie	realnych[1])
1924	.	119,3	105,6	120,7	.
1925	89,2	119,0	102,2	133,3	116,9
1926	76,0	85,6	94,7	85,4	95,3
1927	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1928	121,8	109,9	109,4	107,6	106,8
1929	129,6	118,4	116,2	112,8	110,8
1930	114,4	118,8	125,2	112,8	118,5
1931	97,7	110,9	128,5	101,2	116,8
1932	75,2	102,1	129,9	89,6	113,6

[1]) Według wskaźnika kosztów utrzymania.

Źródło: Obliczenia Głównego Urzędu Statystycznego i Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen oraz Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

PORÓWNANIE KOSZTÓW ŻYWNOŚCI W NIEKTÓRYCH MIASTACH W POLSCE

Miasta	Wskaźniki Warszawa = 100,0 w latach			Miasta	Wskaźniki Warszawa = 100,0 w latach		
	1914	1931	1932		1914	1931	1932
Warszawa	100	100	100	Łódź	94	89	90
Kraków . .	123	92	99	Sosnowiec . .	98	90	89
Katowice	118	93	88	Białystok	88	81	88
Borysław	103	90	96	Częstochowa .	94	82	88
Drohobycz . . .	90	82	93	Toruń	97	85	88
Bydgoszcz	119	88	92	Stanisławów . .	117	76	87
Dąbrowa Górn. . .	98	97	97	Zawiercie . . .	89	80	86
Lwów	130	86	92	Brzeżany	—	70	79
Wilno	84	89	92	Kołomyja	112	73	78
Będzin	95	90	91	Równe.	82	73	78
Poznań	110	87	91	Horodenka	—	71	77

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

BUDŻETY RODZIN ROBOTNICZYCH W POLSCE[1]) W LATACH 1927, 1928

Wyszczególnienie	1927	1928			
		Grupy zamożności według rocznej sumy wydatków na jedn. konsumcyjną			
	Wszystkie grupy	I do 599 zł	II 600—899 zł.	III 900—1199 zł	IV 1200 zł i więcej
Liczba zbadanych rodzin .	69	7	32	21	9
Ogólna suma przychodów i rozchodów na rodzinę czteroosobową[2]) w złotych.					
Przychody netto ogółem .	2.601	2.744	1.527	2.386	3.230	4.995
Rozchody netto ogółem .	2.575	2.746	1.561	2.377	3.227	5.027
Przychody w odsetkach						
Przychody netto ogółem .	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Zarobki głowy rodziny .	78,5	79,7	87,1	80,0	77,8	77,3
Zarobki członków rodziny	9,2	11,1	6,7	8,3	12,3	1[illegible],3
Wartość świadczeń otrzymanych w naturze . .	3,5	3,1	2,8	3,6	2,8	2,6
Świadczenia społeczne .	2,7	2,7	1,6	4,3	1,[illegible]	1,0
Dochód od subl. i stołown.	0,5	0,7	—	0,4	1 3	0,9
Dochód z własn. gospod.	1,9	0,7	0,2	1,2	0,3	0,1
Podarunki i zapom. pryw.	1,3	1,1	0,0	1,6	0 8	0,6
Dochód ze sprzed. rzeczy	0,2	0,1	—	0,2	0,0	—
Pozostałe dochody . . .	0,1	0,0	—	—	0,1	—
Przychód ze sprzed. mająt.	0,1	0,1	—	0,1	1 0	0,2
Przychód z zaciągn. dług.	2,0	0,7	1,6	0,3	2,0	0,0
Rozchody w odsetkach						
Rozchody netto ogółem .	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Żywność	58,8	56,5	66,1	60,1	54,9	41,6
Alkohol	1,7	1,9	0,5	1,1	2,4	3,6
Tytoń	2,4	2,1	1,7	1,9	2,2	2,7
Komorne	4,8	4,7	5,3	5,1	3,8	4,7
Urządz. i utrzym. miesz.	2,0	2,4	0,6	2,0	3,3	2,5
Opał i światło	4,3	4,4	4,9	4 8	4,1	3,8
Higjena i zdrowie . . .	2,0	1,8	1,4	1,8	1,8	2,2

[1]) Do porównania wzięto wyłącznie rodziny, które prowadziły rachunki domowe przez cały okres dwóch lat sprawozdawczych. [2]) Głowa rodziny (1,00 jednostka konsumcyjna), żona głowy rodziny (0,85 jednostki konsumcyjnej), dziecko w wieku 14—17 lat (0,80 jednostki konsumcyjnej) oraz dziecko w wieku 3—7 (0,50 jednostki konsumcyjnej) czyli razem cztery osoby = 3,15 jednostkom konsumcyjnym.

c. d. ROZCHODY W ODSETKACH

Wyszczególnienie	1927	1928				
	Grupy zamożności według rocznej sumy wydatków na jedn. konsumcyjną					
	Wszystkie grupy		I do 599 zł	II 600—899 zł.	III 900—1199 zł.	IV 1200 zł i więcej
Odzież, bielizna i obuwie	13.5	15,2	12,1	13,3	15,3	19,9
Kul., oświat. i wyd. społ.	2,9	3,0	0,6	2,7	3,9	2,9
Ubezpieczenia	3,6	3,9	3.7	3,9	3,9	4,2
Podatki	0.9	1,2	0,1	1,0	1.3	1,8
Inne wydatki	2,2	2,4	0 5	1,9	3,1	3,1
Na nabycie majątku . .	0,	0.4	1,2	0,1	—	3,1
Na spłatę długów . . .	—	0,1	1,3	0,3	0,0	0,9

PRZECIĘTNE ROCZNE SPOŻYCIE NIEKTÓRYCH ARTYKUŁÓW W RODZINACH ROBOTNICZYCH W POLSCE NA JEDNOSTKĘ KONSUMCYJNĄ W LATACH 1927, 1928

Artykuły		1927	1928				
		Grupy zamożności według rocznej sumy wydatków na jednostkę konsumcyjną					
		Wszystkie grupy		I do 599 zł.	II 600--899 zł	III 900--1199 zł.	IV 1200 zł. i więcej
Chleb żytni	kg	154 04	150,40	177.18	146,62	156,01	122,25
Bułki i ciasto	„	11.82	14 21	4,00	9,64	19,40	36,90
Mąka pszenna	„	25,06	25,04	22.18	21 84	31,93	26,16
Mąki inne	„	21,29	16,55	2.22	24,79	10,75	7,48
Kasze i ryż	„	10.35	10,17	9,03	9,96	11,59	8,71
Groch i fasola	„	5.89	5,55	9 13	4,08	7,02	4,68
Kartofle	„	225,61	198,86	169,73	204.04	204,66	193,62
Inne jarzyny .	„	55 70	58,16	32,87	58,25	59.69	86.29
Mleko	l	80,61	81,54	38,66	77,36	93,43	124,95
Masło	kg	1,98	1,9	0,98	1,71	2,37	3,57
Ser	„	1.03	1,09	0,50	0,78	1,67	1.77
Śmietana	l	1.22	1,44	0 94	1.34	1,48	2 50
Jaja	kg	2,39	2,80	0,65	2,17	3,47	7,04
Mięso, wędliny, ryby	„	35.61	39,54	19.74	32,63	50.90	69 22
Tłuszcze	„	13 08	13,50	8,05	13 55	15 67	14,00
Cukier, słodycze	„	19,68	20,99	11,73	20,63	22,84	29,57
Herbata	„	0,12	0,12	0,07	0,09	0,19	0,18
Kawa	„	0 27	0,27	0.12	0,25	0,29	0,52
Owoce	„	6,08	9,97	2,08	8,26	10,28	28,47

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

BUDŻETY DOMOWE RODZIN PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH W WARSZAWIE 1932 R.

Wyszczególnienie	Grupy zamożności według rocznej sumy wydatków na jednostkę konsumcyjną			
	Wszystkie grupy	I do 1799 zł.	II 1800—2999 zł.	III 3000 zł i więcej
Liczba zbadanych rodzin . .	71	19	33	19
Ogólna suma rocznych przychodów i rozchodów na rodzinę czteroosobową w złotych				
Przychody netto ogółem . . .	10,135	6,120	9.454	16,554
Rozchody netto ogółem . . .	10,128	6,158	9,480	16,534
Przychody w odsetkach				
Przychody netto ogółem . . .	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Zarobki głowy rodziny	79,4	79,7	82,4	74,0
Zarobki członków rodziny . .	10,5	7,1	8,1	14,3
Pozostałe pozycje przychodów .	10,1	13,2	9,5	11,7
Rozchody w odsetkach				
Rozchody netto ogółem	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Żywność	28,2	33,6	31,4	21,6
Alkohol i tytoń	2,1	2,6	2,2	1,6
Komorne	13,5	14,3	12,8	13,7
Urządzenie mieszkania . . .	4,6	1,9	3,6	6,8
Opał i światło	4,6	5,6	4,8	3,8
Higjena i zdrowie	3,5	2,7	3,7	3,4
Odzież, obuwie, bielizna . . .	12,5	12,8	12,8	12,1
Kultura i oświata	6,4	4,8	5,8	7,8
Ubezpieczenia i podatki . . .	9,3	7,1	8,9	10,5
Inne wydatki	11,6	8,3	10,4	14,1
Rozchód na majątek i długi . .	3,7	7,0	3,6	4,6
Przeciętne roczne spożycie niektórych artykułów na jednostkę konsumcyjną				
Chleb . . . . kg	88,9	94,9	88,7	82,2
Bułki i ciasto . . . . . „	33,5	25,0	33,7	43,4
Mąka . . . . „	24,2	27,0	24,1	21,1
Kasza i ryż . . . . . . „	12,2	11,0	12,6	12,8
Groch i fasola . . . . . „	2,5	2,5	2,8	1,9
Kartofle . . . . „	162,7	202,3	147,4	142,7
Inne jarzyny . . . . . . „	63,8	47,5	67,2	77,4
Mleko l	149,8	141,2	143,6	171,5

BUDŻETY DOMOWE RODZIN PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH W WARSZAWIE 1932 R. (c. d.)

Przeciętne roczne spożycie niektórych artykułów na jednostkę konsumcyjną.

Wyszczególnienie		Grupy zamożności według rocznej sumy wydatków na jednostkę konsumcyjną			
		Wszystkie grupy	I do 1799 zł	II 1800—2999 zł.	III 3000 zł. i więcej
Masło	kg	15,7	9,6	16,1	22,7
Ser	"	4,4	2,9	4,7	5,9
Śmietana	l	7,8	4.5	8,9	10,0
Jaja	kg	12,6	10,2	13,9	13,3
Mięso, wędliny, ryby	"	82,3	58,1	88,8	100,0
Tłuszcze prócz masła	"	10,7	11.7	10.8	8,8
Cukier i słodycze	"	33,5	27,6	37,4	33,2
Owoce i przetwory owocowe		28,3	9,4	31,0	46,6

Źródło: Dane ankiety przeprowadzonej przez Unję Związków Zawodowych Prac. Umysł. Mały Rocznik Statyst. za 1933 r.

STRUKTURA BUDŻETÓW RODZIN ROBOTNICZYCH W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH

Państwa	Rok	Rozchody					
		Ogółem	Żywność	Komorne	Odzież, obuwie, bielizna itd.	Meble i sprzęty	Inne
		w odsetkach ogółu rozchodów					
Czechosłowacja	1927	100,0	54,4	3,8	13,2	3,0	25,6
Danja	1927	100,0	38,9	10,3	12 0	4,3	34,5
Holandja	1923-24	100,0	39,8	12,9	9,1	4,6	33,6
Japonja	1926-27	100,0	35,6	13,2	13,0	2,5	35,7
Niemcy	1927-28	100,0	41,2	10,0	12,7	3.9	32,2
Norwegja	1927-28	100,0	41,4	12 0	12.2	2,4	32,0
Polska	1928	100,0	56,5	4,7	15,2	2,4	21,2
Grupy zamożności I	"	100,0	66,1	5.3	12,1	0,6	15.9
II	"	100,0	60,1	5,1	13,3	2,0	19,5
III	"	100,0	54,9	3,8	15,3	3.3	22,7
IV	"	100.0	44,6	4,7	19,9	2,5	28,3
Szwajcarja	1921	100,0	45,1	11,2	10,9	4,1	28,7
Z. S. R. R.	1928	100,0	45,4	7,2	19,5	3,2	24,7

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

BEZROBOCIE W POLSCE W LATACH 1925 — 1932.
Poszukujący pracy zarejestr. w państw. urzędach pośredn. pracy

Rok	31 III	30. VI	30 IX	31 XII	31 III	30 VI	30. IX	31. XII
	w tysiącach				w %% liczby ubezpieczonych w kasach chorych			
1925	138,0	127,2	153,4	251,3				
1926	295,5	243,3	185,2	190,1	15,9	12,3	9,0	9,4
1927	205,8	159,4	116,8	165,3	9,8	7,0	5,0	7,4
1928	167,0	116,7	79,9	126,4	7,2	4,5	3,0	4,9
1929	170,4	105,1	81,8	185,3	6,8	3,8	2,9	7,3
1930	289,5	205,0	170,5	299,8	11,7	7,8	6,4	12,4
1931	372,5	274,9	246,4	312,5	16,0	11,2	10,1	14,3
1932[1])	360,0	264,1	150,4	220,2				

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1932/3.
[1]) Wiadom. Gł. Urz. Stat. 1932 r. 25.XI.1932.

ZWIĄZKI ZAWODOWE W POLSCE W LATACH 1930 i 1931

Rok Centrale związkowe	Liczba związków	Liczba oddziałów	Liczba członków: zarejestrowanych	Liczba członków: płacących składki	Dochody	Wydatki	Nakłady roczne czasopism związk. w tys egzemplarzy
			w tysiącach		w tysiącach złotych		
Ogółem							
1930	314	7.856	979	731	23.102	22.743	15.962
1931	290	7.843	987	684	21.269	21.057	15.145
w tem:							
Związ. Stow. Zawodowych .	27	1.410	223	143	5.217	5.261	3.467
Zjedn. Zawodowe Polskie . .	14	1.944	184	144	5.431	5.461	4 481
Z. Z. Z. . . .	27	592	153	114	905	862	2.315
Chrześć. Zjedn. Zawodowe . .	7	389	102	43	233	235	141
Centr Zrz. Klas Związ. Zawod.	14	201	40	27	173	171	203
Związki robotnicze							
1931	137	3.935	615	353	5.090	5.215	4.815
Związki pracowników umysłowych prywatnych							
1931	96	868	83	59	2.158	2.274	664
Związki pracowników państwowych i samorządowych							
1931	57	3.040	289	272	14.021	13.568	9.666

Źródło: Roczniki Pracowniczych Zw. Zawod. za lata 1930 i 1931. Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

ZAWODOWE ZWIĄZKI KOLEJOWE W 1932 R.

Według urzędowych danych Ministerstwa Komunikacji.

Stan na lipiec 1932 r.

1.	Zjednoczenie Kolejowców Polskich. Warszawa, Al. Jerozolimskie 101, tel. 309-11, 519-88 i 343-22	58.660
	(W tem: na polskich kol. państw. 55.585, na kolejach dojazd. i pryw. 600, emerytów i rencistów 2.475).	
2.	Związek Zawodowy Prac. Kolejowych Rzp. P., Warszawa, Czerwonego Krzyża 20, tel. 311-11 i 18-97	39.947
3.	Związek Urzędników Kolejowych Rzp. P., Warszawa, Wybrzeże Helskie 5, tel. 10-26-35	11.764
4.	Związek Zawodowy Maszynistów Kolejowych. Warszawa, Chmielna 9, tel. 195-28	9.133
	(Wg. ostat. urzęd. danych z sierpnia 1930 r., gdyż członkowie Z. Z. M. w urzędowej statystyce M. K. nie figurują).	
5.	Związek Zawodowy Drużyn Konduktorskich. Warszawa, Widok 7, tel. 169-03	8.004
6.	F. K. P. Federacja Kolejarzy Polskich w Katowicach	3.176
7.	Związek Kolejowych Pracowników Drogowych. Toruń, ul. Warszawska 10	2.129
8.	Związek Umysłowych Pracowników Kolejowych. Lwów, ul. Szumlańskich 17, tel. 40-02	1.572
9.	C. Z. K. Centr. Związek Zawodowy Prac. Kolej. Warszawa, Brukowa 29 m. 6	1.385
10.	Zrzeszenie Techników Kolejowych. Warszawa, Koszykowa Nr. 37/7	756
11.	Związek Polskich Inżynierów Kolejowych. Warszawa, Krucza 14, tel. 9-60-82	740
12.	Związek Zwrotniczych. Poznań, ul. Poznańska 57	661
13.	Zrzeszenie Pracow. Administracji Techn. Warsztat. i Parowoz. Warszawa, Żórawia Nr. 42 m. 75 . . .	493
14.	Zrzeszenie Lekarzy Kolejowych. Warszawa, Chmielna 38, tel. 108-14	413
15.	Bezp. Zw. Maszynistów Kol. w Poznaniu	393
16.	Związek Prawników Kol. Warszawa, Nowy Świat 14	274
	Razem	139.500

Na ogólną ilość personelu etat (84475) i nieetat (80265) P. K. P. — 164740 ogólna liczba zorganizowanych wynosi 84,69%

III. GOSPODARSTWO DOMOWE

JAK ZDOBYĆ DOBROBYT?

W dzisiejszych ciężkich czasach kryzysowych, kiedy prawie wszyscy uginają się pod ciężarem trosk i kłopotów codziennych, wynikających z braku pieniędzy, gdyż zarobki maleją, a drożyzna życia wzrasta z dnia na dzień, kiedy nędza zagląda do naszych ognisk domowych, należy mężnie spojrzeć w oczy niebezpieczeństwu i dzielnie chcieć własną pracą, własnym wysiłkiem zdobyć i osiągnąć dobrobyt własny i rodziny.

Trzeba według powiedzenia Anglików: „siać słowo, by zbierać czyn, siać czyn, by zbierać przyzwyczajenie, siać przyzwyczajenie, by zbierać charakter, siać charakter, by zbierać szczęsną dolę".

Trzeba — zdaniem naszem — mężnie przebijać się przez życie, dzielnie dążyć do zwycięstwa nad biedą i niedostatkiem. Należy każdą chwilę wolną od pracy i godziwego odpoczynku, poświęcić na dochodowe zajęcia uboczne, na walkę z lenistwem, zniewieściałością, niedbalstwem i marnotrawstwem czasu, sił, zdrowia i pieniędzy.

Trzeba pamiętać, że każdy grosz zaoszczędzony, to grosz zarobiony, że grosz do grosza, jak ziarno do ziarna, dają złota miarkę; otwierają drogę do powodzenia w życiu, do dobrobytu. Oszczędni Francuzi mówią, że „niema tak małych zarobków, by nie można było z nich cośkolwiek zaoszczędzić".

Dobrobyt można osiągnąć jedynie wytrwałą, cierpliwą i celową pracą i oszczędnością. A więc oszczędzajmy! Nie należy bać się przeszkód, gdyż istnieją one po to, by je brać, zwyciężać i śmiało zdążać w wyścigu pracy do zamierzonego celu, z ufnością we własne siły, we własny charakter i zdolności.

„Chcieć, to znaczy móc, a móc, to znaczy chcieć". Nauczcie się chcieć dobrobytu, silnie, długo i wytrwale, a zwalczycie biedę i osiągniecie dobrobyt. Potęga Waszej woli zwycięży wszystkie przeszkody, o ile ujmiecie ją w karby planowych regularnych działań i wysiłków równych i nieprzerwanych. Zdobywajmy przymioty, które podnoszą naszą osobistą wartość, wartość naszego ducha i charakteru.

Pamiętajmy, że trzeba pomagać sobie samemu, a wówczas i inni nam pomogą i wspólnym wysiłkiem wszystkich obywateli zcześnie kryzys i bieda, a dobrobyt zapanuje w kraju.

Aby ułatwić każdemu pracownikowi kolejowemu wejście na drogę do dobrobytu, podajemy tutaj sposoby najprędzej prowadzące do tego celu — osiągnięcia własną pracą dobrobytu.

Redakcja.

Inż. Józef Lewandowski

Kierownik Wydziału Hodowli
Warszawskiej Izby Rolniczej.

KOLEJARZ — HODOWCĄ

RADY I WSKAZÓWKI PRAKTYCZNE DLA POCZĄTKUJĄCYCH HODOWCÓW: DROBIU, KRÓLIKÓW, KÓZ, ŚWIŃ I BYDŁA

Myliłby się, ktoby sądził, że hodowlą zwierząt zajmować się powinni tylko specjaliści — rolnicy. W Polsce, gdzie jest stosunkowo mało ludzi lubiących zwierzęta, mających zamiłowanie do hodowli, jest bardzo wskazane, aby szersze warstwy zainteresowały się hodowlą zwierząt. Inaczej jest zagranicą: tam jest znacznie więcej rozwinięta hodowla zwierząt przez osoby często nie mające nic wspólnego z rolnictwem; szczególniej drobne zwierzęta i ptactwo są hodowane w miastach i miasteczkach, stanowiąc częstokroć źródło ubocznego dochodu.

Kolejarz, który posiada kawałek ziemi, powinien się starać, aby przez trzymanie zwierząt, zwiększyć dochód z niewielkiej przestrzeni ziemi, a da się to osiągnąć, jeśli do tej sprawy zabierzemy się w sposób racjonalny i ze znajomością rzeczy. Trudno jest w krótkim artykule wyłożyć zasady hodowli, postaram się jednak dać najważniejsze wskazówki, odsyłając interesujących się hodowlą do popularnych broszur i książek.

Przystępując do chowu jakiegokolwiek zwierzęcia, trzeba pamiętać o tem, że jeśli żądamy od niego, aby nam dawało dochód w postaci różnych produktów, a więc czy to jajek, czy mleka, wełny, czy mięsa, czy wreszcie jako produktu ubocznego, a bardzo ważnego w postaci nawozu, — to powinniśmy zwierzęciu temu stworzyć dobre warunki, a więc dać mu odpowiednią karmę, pomieszczenie i dbać o jego czystość. U nas bardzo często jest naodwrót: chcemy mieć dochód z inwentarza, a żywimy go byle czem, trzymamy w ciasnych ciemnych chlewkach i nie dbamy o czystość; nic dziwnego, że tak traktując zwierzęta, nie możemy się spodziewać od nich dochodu. Na niewielkim kawałku ziemi powinniśmy trzymać tylko odpowiednio dobrane, dobre gatunki zwierząt i utrzymywać je w porządku, dobrze odżywiać, a wówczas i dochodu od nich możemy się spodziewać.

Najważniejszą rzeczą jest **odpowiednie żywienie:** przystępując do zaprowadzenia w swojem gospodarstwie chowu jakiegokolwiek rodzaju ptactwa, czy zwierzęcia większego, należy się zastanowić nad tem, czy mamy odpowiednią karmę; do ilości posiadanej paszy należy dostosować ilość i rodzaj trzy-

manych zwierząt, tak, aby nie cierpiały nigdy głodu, i były żywione równo przez cały rok, to jest tak, aby nie było okresów braku paszy, kiedy zwierzę jest niedostatecznie żywione. Następnie posiadać musimy **odpowiednie pomieszczenie,** które musi być dostosowane do potrzeb zwierzęcia i dawać mu schronienie przez cały rok; budynek ten może być w najprostszy sposób zbudowany; nie chodzi tu o jakieś doskonałe pomieszczenie, byleby tylko zabezpieczał zwierzę zimą przed chłodem, latem zaś przed gorącem i był czysty. Dalszą rzeczą będzie **umiejętne pielęgnowanie** zwierząt, utrzymywanie w czystości, zarówno pomieszczenia, jak i samego zwierzęcia. Dopiero zabezpieczywszy te najważniejsze warunki, w których zwierzę będzie się znajdowało, można przystąpić do właściwego chowu. Nie każdy się urodził hodowcą, ale bardzo wielu ludzi może zostać dobremi hodowcami, jeśli dąży do poznania zasad hodowli, co da się osiągnąć przez czytanie i przez własną praktykę.

Na małym kawałku ziemi powinniśmy przedewszystkiem trzymać zwierzęta drobne, jak króliki, drób, kozy, na nieco większym gospodarstwie możemy sobie pozwolić na chów trzody chlewnej, na jeszcze większym, możemy się zdobyć nawet na trzymanie krów. „Według stawu grobla" — mówi przysłowie; nie można się rzucać na wielkie rzeczy, lepiej poprzestać na małych, ale dokładnie je wykonać. Każda odmiana zwierząt dobrze chowana, może stanowić źródło dochodu.

Ze zwierząt,które kolejarz może w swem, niewielkiem gospodarstwie chować, wymienić należy następujące: 1) drób, 2) króliki, 3) kozy, 4) trzoda chlewna, 5) krowy.

1) **Chów drobiu,** nie wymaga dużych obszarów. Najważniejszą rolę gra hodowla kur, następnie gęsi i kaczek. Przystępując do chowu ptactwa domowego, należy mieć odpowiednie kurniki, nie można drobiu trzymać byle gdzie np. w sieni, albo w chlewie, gdzie jest trzoda. Kurniki najlepsze są drewniane, zupełnie prosto zbudowane, byleby chroniły drób przed zimnem i były odpowiednio urządzone i czysto utrzymane. Dla kur przeznaczyć trzeba pewną przestrzeń (okólnik), gdzie mogą chodzić i grzebać dowoli; gęsi i kaczki możemy trzymać, gdy jest w pobliżu woda, gdyż w tych warunkach najlepiej się hodują. Kiedy hodujemy głównie dla produkcji jaj, mniejszą rolę gra hodowla na mięso; jako produkt uboczny mamy pierze choć kurze pierze gra małą rolę, ceni się zaś głównie pierze gęsi i kaczek.

Do chowu wybierać należy kury rasowe, gdyż one dają i więcej jaj i lepsze mięso od zwyczajnych, bezrasowych kur. Rasą dla nas najodpowiedniejszą są polskie **zielononóżki,** kury bardzo odporne na choroby, dobrze się chowające i nieśne; wszędzie tam, gdzie mamy zbyt na jaja, powinniśmy dążyć do

trzymania tej rasy kur. Jeśli mamy zbyt na mięso kurze, względnie kurczęta, to możemy chować kury t. zw. **karmazyny,** pochodzące z Ameryki, większe od zielononóżek, cięższe i wobec tego dające więcej mięsa; pozatem ta odmiana kur jest też dość nieśna. Jeślibyśmy chowali kury zwykłe, to wybierać należy tylko dobre kury, odpowiedniej budowy i pochodzące z jaj od dobrych niosek. Dobra nioska może dać rocznie 200 jaj, podczas gdy u nas przeważnie kury dają 70 — 80 jaj rocznie. Nieśność kury zależy w dużym stopniu od jej żywienia: kura żywiona byle czem, trzymana w zimnem pomieszczeniu nie niesie się. Jeśli chcemy mieć dochód z kur, to nie wystarczy żywienie samemi ziemniakami lub jakiemikolwiek odpadkami; kura musi dostać w paszy pewną ilość ziarna; może to być ziarno gorsze, poślednie, (owies, pszenica, jęczmień), ale jednak — ziarno. To samo dotyczy i innych rodzajów drobiu, a więc gęsi i kaczek, które tylko wówczas będą się dobrze tuczyły, jeśli otrzymają odpowiednią karmę. (Ob. Kalendarz ZKP 1933 r., str. 28).

2) **Chów królików** — może być prowadzony na najmniejszym nawet kawałku ziemi. Może dać dość duże zyski, byleby był dobrze prowadzony. Króliki chowamy dla ich mięsa, które ma często zbyt do dużych miast, dla skórek i sierści. Najlepiej chować króliki nadające się do ogólnego użytku, a więc takie, które dają i dobre mięso i skórki, pokryte miękkim puszystym włosem; taką rasą jest rasa królików popielato-szarych; są to **szynszyle,** lub popielato-błękitnych t. zw. **niebieskich-wiedeńskich.** Te dwie rasy są najodpowiedniejsze. Pozatem niezłe są **angory** białe o bardzo puszystym włosie, nadającym się do różnych wyrobów, tak jak wełna owcza.

Króliki umieszczamy w miejscu zacisznem, gdyż wiatr im szkodzi. Stajenkę robimy ze starej paki, lub beczki; o drzwiczkach z siatki, aby klatka była widna; dno musi mieć otworki, żeby gnojówka odpływała. Do hodowli wybieramy króliki dobrze wyrośnięte, zdrowe w wieku conajmniej 8 miesięcy. Samiczki mają młode 3 razy do roku. Parując króliki, wpuszczamy samicę do klatki samca (nie samca do samiczki, gdyż wówczaz nie nastąpi zapłodnienie). Samica nosi małe 30—32 dni; ma ona 6—12 młodych, jednak pozostawiamy zwykle tylko 6—8, aby je dobrze wykarmiła.

Najlepszą paszą są dla królików latem zielone pasze jak: różne chwasty, liście, gałązki drzew, zimą zaś siano i okopowe (ziemniaki surowe są szkodliwe, dajemy więc parowane); prócz tego samicom ciężarnym i karmiącym oraz młodzieży dajemy pasze treściwe jak owies i otręby.

Zabijamy króliki w wieku 6—10 miesięcy, uderzeniem za uszami, od grudnia do marca, gdyż wówczas futerko jest najładniejsze. Skórkę należy zdjąć zaraz po zabiciu, przecinając koło tylnych skoków i ściągając ku dołowi. Skórkę dobrze roz-

piętą należy wysuszyć. Mięso królicze jest białe; jest ono smaczne i pożywne, u nas niestety mało jeszcze używane.

3) **Chów kóz.** O kozie mówi przysłowie, że „na kamieniu się wyśpi i kwartę mleka da". Rzeczywiście koza jest zwierzęciem niewybrednem, ale też u nas przeważnie traktowana jest źle, żywiona byle czem i daje mleka niewiele; tymczasem jednak koza dobra, pochodząca po mlecznej matce, odpowiednio zbudowana i dobrze żywiona, może dać do 6 litrów mleka. Dlatego też wybierać do chowu powinniśmy sztuki tylko dobre. Najlepiej chować kozy białe, bezrożne t. zw. **saaneńskie.** Ta rasa kóz odznacza się tem, że mleko jest pozbawione przykrego zapachu, tak właściwego innym gatunkom kóz. W małem gospodarstwie koza jest zwierzęciem bardzo pożytecznem: podczas gdy krowa wymaga lepszej paszy, dobrego pastwiska i odpowiedniego pomieszczenia — koza wykorzystuje doskonale różne odpadki gospodarstwa domowego, a przytem zaletą jej jest, że daje bardzo tłuste, pożywne mleko, zdrowe szczególniej dla dzieci. Daje często dwojaki, a nieraz nawet trojaki. Jakkolwiek koza jest mało wybredna, jednak jeśli chcemy, aby dawała dużo mleka, to możemy ją żywić normalnie, to znaczy latem paszą zieloną, przyczem koza zjada doskonale wszelkie chwasty i woli twarde, ostre nieraz, od delikatnych; zimą powinna otrzymywać okopowe i suche pasze, jak siano, słoma, plewy i koza karmiąca, dodatek pasz treściwych, jak otręby, śruty zbożowe i makuchy. Koza jest zwierzęciem bardzo przyjacielskiem, należy się z nią obchodzić łagodnie; stajenka powinna być w zimie dość ciepła, sucha, kozę należy codziennie czyścić szczotką końską.

Kozie mleko najlepsze jest, jako dodatek do kaszy i do potraw; doskonałe również są serki kozie: bardzo smaczne, tłuste. Traktując kozy odpowiednio, możemy łatwo utrzymać kilka sztuk na małej przestrzeni, np. ¼ hektara, zamiast krowy.

4) **Chów trzody chlewnej.** Trzodę możemy trzymać w większem nieco gospodarstwie, ale nawet na małym kawałku ziemi, np. ½ hektara, możemy corocznie kilka sztuk wytuczyć, o ile rozporządzamy odpadkami kuchennemi i wogóle potrzebną karmą. Jakie świnie możemy chować, zależy od tego, w jakich warunkach się znajdujemy. Świnia dostarcza mięsa i tłuszczu, rozróżniamy zatem kierunki mięsny i słoninowy. W Polsce możemy chować różne typy świń, a wybór ich zależy od możliwości zbytu. W okolicach gdzie są t. zw. **bekoniarnie,** to jest fabryki wyrabiające boczki, czyli bekony, chowamy świnie specjalne, typu bekonowego. Do tego celu najlepiej nadaje się, bardzo u nas rozpowszechniona rasa **wielka biała angielska.** Blizko miast, gdzie jest zbyt na świeże mięso (wieprzowinę), trzymamy świnie typu mięsnego; możemy się posługiwać **polską świnią kłapouchą lub niemiecką.** W dalszych okolicach, szczególniej na kresach wschodnich, najodpowiedniej jest chować świnię słoni-

nową, np. **polską świnię długouchą.** Jest ona wzrostu dużego, późno dojrzewa, tułów ma krótki, grzbiet kurpiowaty; maść biała lub łaciata. Daje dobrą słoninę.

Przystępując do chowu trzody, trzeba pomyśleć o odpowiednim chlewie; świnia wbrew utartemu mniemaniu jest zwierzęciem czystem i powinna być czysto utrzymana. Jeżeli wala się w błocie, to tylko dla tego, że jest zwierzęciem, lubiącem wilgoć i wodę; bardzo chętnie wchodzi do wody i pławi się Możemy prowadzić hodowlę trzody, to znaczy trzymać maciory i posługując się knurami, będącemi w sąsiedztwie, przychowywać prosięta, lub też zajmować się tylko tuczeniem świń, to jest kupować sztuki chude i we własnem gospodarstwie je tuczyć, na swoje potrzeby czy na sprzedaż. Wychów prosiąt wymaga odpowiedniego doboru rodziców, odpowiednio urządzonego chlewa i umiejętności żywienia młodych sztuk; na to można sobie pozwolić w normalnem gospodarstwie. W warunkach gospodarstwa kolejarza właściwszą i łatwiejszą drogą będzie opas świń. Opas możemy prowadzić w kierunku mięsnym i słoninowym. Przy większym opasie sztuki bijemy w wieku 8 — 10 miesięcy przy wadze 100 — 150 kg.; otrzymujemy mięso soczyste, poprzerastałe tłuszczem, wprost do spożycia. Opas słoninowy daje jędrną, grubą słoninę, mięso zaś suche, nadające się na wyroby masarskie. Świnie bijemy w wieku 18 miesięcy i starsze, o wadze dochodzącej do 300 kg. Przy produkowaniu bekonów dążymy do osiągnięcia wagi 90 kg. w młodym wieku (około 6 miesięcy). Najkorzystniejszą porą opasu jest jesień i zima. Opas powinien trwać nie dłużej ponad 120 dni, a raczej krócej. Pierwszy okres, przygotowawczy trwa 5 — 6 tygodni i w tym czasie zwierzę rozpychamy, przygotowując do spożywania dużej ilości paszy; dajemy dużo pasz włóknistych, a więc okopowizn, plew i pasz treściwych — mączystych, jak otręby. Drugi okres trwa około 5 tygodni, jest to właściwe tuczenie, osadzanie tłuszczu; dajemy w tym okresie pasze zawierające dużo mączki (skrobi), a więc głównie ziemniaki, zmniejszając dawkę plew. Ostatni okres, czyli dotuczanie trwa 2 — 3 tygodni, jest to osadzanie tłuszczu; świni przybywa na wadze niewiele. Dajemy głównie jęczmień, aby poprawić jakość słoniny; dajemy też trochę ziemniaków. Zieleni i plew nie dajemy. Chów trzody chlewnej racjonalnie prowadzony, może być źródłem poważnego dochodu.

Dawka na każde 100 kg. żywej wagi: I okres: ziemniaków 7—9 kg., plew seradeli 0,5 kg., otrąb żytnich 1 kg., kuchu lnianego 0,5 kg.; II okres: ziemniaków 5—6 kg., jęczmienia śruty 0,7 kg., otrąb żytnich 1 kg., kuchu lnianego 0,6 kg.; III okres: ziemniaków 2,5—4 kg., jęczmienia śruty 2,5 kg., otrąb żytn. 0,5 kg.

5) **Chów bydła.** Jeśli zdecydowaliśmy się trzymać krowę, czy też kilka krów mlecznych, to należy zastanowić się, czy

mamy odpowiednią paszę i nie trzymać za dużo, a tylko tyle, ile można dobrze wyżywić. Tylko krowa dobrze żywiona da mleko, a zatem nie opłaci się trzymać krów lichych i źle je żywić. Na 1 krowę w ciągu roku potrzeba 60 — 70 ct. metr. buraków lub połowę tego ziemniaków, 20 cetnarów słomy na paszę i ściółkę, nie licząc siana. Latem pastwisko, zimą zaś nieraz przy lepszej mleczności konieczny dodatek otrąb i makuchów, co wyniesie 3 — 4 metr. przez miesiące zimowe. Krowy powinniśmy trzymać takiej rasy, jaka jest przeznaczona dla danego okręgu; mamy w Polsce bydło krajowe **polskie czerwone,** dające mleko o wysokiej wartości tłuszczu i bydło **nizinne czarno-białe,** pochodzące z Holandji o mleku chudszem, ale bardziej mleczne. Bydło nizinne chowane jest, z grubsza biorąc, na Zachodzie, czerwone na Wschodzie Polski.

Krowa wymaga obory dość ciepłej, gdyż w zimnej oborze nie będzie dobrze doiła, jest pozatem wymagająca co do czystości; trzeba pod nią obficie słać i stale czyścić. Latem trzeba dążyć do tego, aby żywić na pastwisku; można do tego celu zużytkować małe kawałki trawy, miedze, rowy, pasąc na uwięzi, a w każdym razie dawać paszę soczystą, zieloną. Zimą przeciętną dawką dla krowy, dającej 10 litrów mleka będzie: 30 kg. buraków, 8 kg. słomy, 2 kg. otrąb i 1 kg. makuchu rzepakowego. Przy dawce siana, możemy obroku dawać mniej. Krowa chodzi z cielęciem około 9 miesięcy; przed wycieleniem i zaraz po wycieleniu należy ją silnie żywić, gdyż w przeciwnym razie mleka ne będzie. Należy też bardzo dokładnie doić, a w razie, gdyby wymię było spuchnięte i zaczerwienione smarować tłuszczem i często zdajać, niedopuszczając do zepsucia wymienia. Ważną rzeczą jest, aby krowa była w odpowiednim czasie zacielona, to jest nie za wcześnie i nie za późno po ocieleniu, a więc najlepiej w 2 — 3 miesiące po wycieleniu. Jeśli mieszkamy blisko miasta, gdzie jest mleko drogie, trzymamy krowy, nie przechowując cieląt, w okolicach odleglejszych, gdzie mleko jest tańsze, może się nieraz opłacić przychowanie jałówki. Zawsze krowa wychowana u siebie będzie lepsza od kupnej, więc też o ile możności, staramy się przychowywać cielęta. Chować jednak warto tylko po dobrej krowie i dobrym buhaju, o ile taki znajduje się w okolicy. Wogóle należy pamiętać o tem, że tylko odpowiednio żywiona i traktowana krowa da nam dochód i przystępując do chowu bydła zabierać się należy do tego ze znajomością rzeczy.

Interesującym się hodowlą zwierząt polecamy następujące książeczki: Hodowla bydła — Inż. M. Kwasieborski; Jak dojść do dobrej krowy — Inż. J. Lewandowski; Wychów cieląt — Inż. J. Lewandowski; Konkurs tuczenia świń — Inż. W. Dusoge; Dobre nioski — M. Karczewska; Chów królików — I. Zabłocka.

Inż. E. Błaszczyk
Inspektor ogrodniczy
Warszawskiej Izby Rolniczej.

MAŁE OGRÓDKI

RADY I WSKAZÓWKI PRAKTYCZNE DLA ZAKŁADAJĄCYCH OGRÓDKI WARZYWNE I OWOCOWE NA WŁASNY UŻYTEK. PRZETWORY OWOCOWE, KUKURYDZA. SUSZENIE GRZYBÓW

Mamy w Polsce dziesiątki, a może i setki tysięcy ludzi pracy, którzy po przez swoje warunki, w jakich mieszkają, mają możność użytkować drobne skrawki ziemi. To racjonalne zużytkowanie kawałków ziemi ma kolosalną wartość, zarówno pod względem materjalnym, jak i duchowym.

Zewnętrzny wygląd mas pracującego proletarjatu, odpowiada ściśle jego stanowi gospodarczemu. Częste niedojadanie lub nieracjonalne, bo zbyt jednostajne jedzenie odbija się zarówno na stanie psychicznym człowieka, jak również na jego zdrowiu i sile fizycznej.

Owoce i warzywa traktowane są przez narody kulturalne oddawna, jako artykuły pierwszej potrzeby, narówni z ziemniakami, chlebem i t. p. U nas w Polsce jest to zbytek tak wielki, że zaledwie jedna rodzina na tysiąc spożywa ogrodowizny w ilości dowolnej. Uzasadnia to twierdzenie stosunek np. ilości drzew owocowych do ilości mieszkańców, lub znikomo mały w porównaniu do innych krajów procent ludzi uprawiających własnoręcznie swój mały ogródek.

Najnowsze badania naukowe nad witaminami dowiodły, że w owocach i jarzynach znajdują się związki chemiczne nieocenione i niezastąpione żadnemi innemi pokarmami, potrzebnemi do odżywiania organizmu ludzkiego.

Tysiące pracowników kolejowych stać na to, aby przestali zadawalniać się tem co spożywają do tej pory; życie swoje mogą własnym wysiłkiem wzbogacić i urozmaicić z korzyścią dla zdrowia. Owoce i warzywa oraz przetwory z nich stać się powinny, jak najprędzej, artykułami stałego użytku domowego w każdym domu kolejowca polskiego.

OGRÓDEK WARZYWNY

Nie wszystkie rośliny warzywne równie dobrze udają się na świeżym gnoju, nie wszystkie jednakowo dobrze udają się przychodząc jedne po drugich. Pozatem wiele roślin posiada mniejwięcej jednakowe zapotrzebowania pokarmowe, lecz mię-

dzy niemi są niekiedy pod tym względem poważne różnice. Z tych też względów rośliny warzywne dzielimy na pewne grupy i każdą z nich trochę odmiennie traktujemy pod względem nawożenia. Słowem stosujemy zmianowanie roślin.

Jeśli chodzi o uprawę warzyw w małym ogródku stosujemy trójpolówkę to znaczy, że cały teren dzielimy na trzy, równej wielkości, pólka i w każdym roku gnoimy tylko jedno pólko i za każdym razem inne. Tym sposobem każde pólko otrzyma gnój co 3 rok, a nie jak to się często widzi w małych ogródkach że rok rocznie gnoi się całą powierzchnię. Otrzymujemy więc takie pólka, na których przychodzą rośliny: w pierwszym roku po nawozie, w drugim roku po nawozie i w trzecim roku po nawozie.

Ponieważ nawożenie samym obornikiem jest niewystarczające, przeto uzupełnia się je nawozami sztucznemi w ilościach poniżej podanych licząc w stosunku na 100 m. kwadr.:

PÓLKO I.

W pierwszym roku po oborniku.

1) kainit 6—8 kg lub sól potasowa 20% — 3—4 kg.
2) superfosfat lub tomasówka 2 kg.
3) dodatek nawozów sztucznych azotowych podczas wzrostu roślin (pogłównie) w dwuch dawkach: saletrzak lub nitrofos, lub saletra sodowa syntetyczna — 6 kg.

PÓLKO II.

W drugim roku po nawozie:

1) kainit 6—8 kg. lub sól potasowa 20% — 3—4 kg.
2) superfosfat lub tomasówka — 3 kg.
3) dodatek nawozów sztucznych azotowych podczas wzrostu roślin (pogłównie) w dwuch dawkach: saletrzak lub nitrofos lub saletra sodowa syntetyczna — 6 kg.

PÓLKO III.

W trzecim roku po nawozie:

1) kainit 6—8 kg. lub sól potasowa 20% — 3—4 kg.
2) superfosfat lub tomasówka — 3 kg.
3) wapna palonego mielonego w jesieni — 10 kg.

U w a g a: Kto ma **popiół drzewny,** może nim zastąpić kainit lub sól potasową, dając dawkę 2-krotnie większą niż kainitu a 4-krotnie większą niż soli potasowej.

Schematycznie pólka te przedstawiają się następująco Przyczem podano odrazu rozplanowanie poszczególnych warzyw, wymieniając najodpowniedjsze odmiany dla małego ogródka.

SCHEMAT ROZPLANOWANIA WARZYW DLA MAŁEGO OGRÓDKA

Pólko I

zagon I	
Kapusta biała głowiasta wczesna — kopenhaska lub średniowczesna — Sława Enkhuizenu	Kapusta głowiasta biała późna Ama-ger lub Brunświcka
zagon II Kapusta głowiasta biała późna Amager (na ziemie zwięzłe, żyzne) lub Brunświcka (na ziemie lżejsze i uboższe).	
Kapusta włoska Vertus lub Ulmska	Kapusta czerwona holenderska
Kalafiory wczesne - Erfurckie Nr.1 po sprzęcie kalafiorów można zasiać szpinak	Kalafjory późne — duńskie
Ogórki Przybyszewskie lub Zakrzewkowskie; na kresach wschodnich — trockie. Brzegi zagona obsadzić sałatą — Królowa majowych oraz kalarepką — wiedeńską białą.	
Pomidory: Best of all lub Bonny best lub lukullus.	

Pólko II

Cebula żytawska kulista żółta.			
Buraki ćwikłowe egipskie płaskie.			
Marchew nantejska.			
Pietruszka cukrowa	Selery praskie	Pory	Czosnek
Brukiew Hoffmana żółta.			
Kukurydza			

Pólko III

Fasola baryłkowa — Bomba — na ziarno.	
Fasola - Bomba — na ziarno	Soja wileńska
Fasola szparagowa na zielono w strąkach — Hinricha lub Triumf	
Fasola Złotodeszcz na zielono i na ziarno.	
Groch na zielono wczesny Cud Ameryki	Groch na zielono późniejszy Telefo (podpierać chróstem)
Bób ogrodowy Windsor.	

Wyżej omówione rośliny warzywne nie obejmują wszystkich, a zwłaszcza tych, które rosną przez kilka, a nawet przez kilkanaście lat na tem samem miejscu jak np. rabarbar, szparagi, chrzan, truskawki, poziomki. Wszystkie te rośliny winny znaleść się w każdym, nawet najmniejszym ogródku, lecz pod uprawę ich należy przeznaczyć oddzielny kawałek ziemi; będzie to więc pólko czwarte, które jednakże musi być traktowane zupiełnie oddzielnie.

Rolę przeznaczoną pod warzywnik należy uprawiać w jesieni — wyorać lub przekopać do pełnej głębokości i **pozostawić w ostrej skibie na zimę** (nie wyrównywać broną lub grabiami).

Pole przeznaczone pod rośliny kapustne (kapusta, kalafjory, brukiew, kalarepa) ogórki i pomidory — wynawozić obornikiem w jesieni, przyczem nawóz należy przykryć płytko ziemią.

Wczesną wiosną rolę zruszyć zapomocą brony zwykłej i brony sprężynowej lub kultywatora lub ręcznie zapomocą motyczki zębatej zw. Norcross'em. Po zruszeniu roli rozsiać na każdem polu nawozy pomocnicze: o czem była mowa wyżej.

Nawozy azotowe wysiewać pod rośliny już ukorzenione pogłównie w dwuch dawkach: po pierwszem i po drugiem pieleniu i zruszeniu ziemi. Nawozy przykryć zapomocą brony lub motyczki zębatej Norcross.

Na glebach zwięzłych, ciężkich i zlewnych, jest wskazane płytko przeorać lub przekopać rolę na wiosnę przed wysiewem nawozów sztucznych. Na glebach lżejszych, czynnych i przewiewnych, orka lub przekopanie wiosenne jest zbyteczne, a nawet szkodliwe. W tym wypadku siew i sadzenie warzyw uskuteczniamy na roli po orce zimowej, doprawionej zapomocą brony i sprężynówki, lub ręcznie zapomocą grabi i motyczki zębatej Norcross.

Gdy przygotujemy rolę pod zasiew należy porobić zagony (120 cm. szer.). Brózdy powinny być **możliwie najpłytsze** i zagony płaskie, a nie wypukłe po środku. Rośliny warzywne należy sadzić rzadko.

Najlepszą porą do sadzenia jest dzień dżysty lub pochmurny, a w dnie słoneczne — pora wieczorowa. Natomiast siew winien odbywać się w porze przy stanie gleby nie mażącej się.

Ile należy wysiewać nasion? Niżej podaję ilość wysiewu najważniejszych nasion na 1 ar (1 ar = 100 m. kwadratowym). Przyczem zaznaczyć należy, że mowa jest tylko o nasionach dobrze oczyszczonych i o dużej sile kiełkowania. Na targach, jarmarkach, w przygodnych sklepach — lepiej nasion nie kupować. Wartość nasion w stosunku do wartości warzyw jest

minimalna, z tego też względu robienie oszczędności na jakości bywa często zawodne.

Jednocześnie dla orjentacji podaję średni plon z 1 ara z poszczególnych upraw:

TABLICA ŚREDNIEGO PLONU Z 1 ARA Z POSZCZEGÓLNYCH UPRAW

	siew	daje plon
Brukiew	10 gr.	400 kg
Buraki	150—200 „	200 „
Cebula wysiew wprost do gruntu wysiew na jedno okno w inspekcie 50—60 gr., dla obsadzenia flancówką 1 ara potrzeba 3/4 okna inspektowego	50—60 „	120 „
Czosnek	10 kg (ząbków)	120 „
Dynia	30 gr	250 „
Fasola (zależnie od odmiany)	0,7—1,25 kg	15—20 „
Groch	1—1,5 „	15—20 „
Kalafjory	3—5 gr	4 kopy
Kapusty biała, czerwona, włoska	10 „	300 kg
„ bruksełka	10 „	50 „
Marchew	40 „	200 „
Ogórki	40—50 „	6—8 kóp
Pomidory	1—1½ „	150 kg
Pietruszka	60 „	200 „
Pory	30 „	40 kóp
Rzodkiewka	10 „	
Rabarbar	10 „	300 kg
Rzodkiew	200—250 „	150 kg
Sałata — wysiew na rozsadniku	2—4 „	18 kóp
„ wysiew na okno inspektowe	20 „	
Selery wysiew na okno inspektowe	2—3 „	120 kg
Słonecznik	50—60 „	
Szczaw	30—40 „	
Szpinak	250—300 „	50—80 „
Szparagi	50 „	35 „

Ponieważ z tego zestawienia nie wszyscy mogą sobie obliczyć ile im potrzeba nasion dla małego ogródka warzywnego, przeto podaję zapotrzebowanie nasion dla trzech różnej wielkości ogródków **210 m. kw.** (3 pólka, każde długości 10 m., a szer. 7 m.); **300 m. kw.** (3 pólka, każde długości 10 m., szerokości 10 m.); **750 m. kw.** (3 pólka, każde długości 25 m., szerokości 10 m.).

TABLICA ZAPOTRZEBOWANIA NASION DLA TRZECH RÓŻNEJ WIELKOŚCI OGRÓDKÓW

NAZWA WARZYW	Wielkość poletka					
	210 m. kw.		3 0 m. kw.		750 m. kw.	
	porcja	gramy	porcja	gramy	porcja	gramy
1. Bób Windsor		150		220		700
2. Brukiew Hoffmana żółta	1			3		10
3. Buraki ćwikłowe egipskie . . .		30		40		80
4. Cebula żytawska, nasienie . .		5		10		40
5. „ „ dymka . . .		50		80		200
6. Czosnek w ząbkach (wysadza się 100 gr. na 1 m. kw.		50		75		150
7. Dynia melonowa (do obsadz. kompostów		3		3		5
8. Soja		150		225		600
9. Fasola Sans Rival lub Tryumf . .		80		120		300
10. Groch Cud Ameryki		80		120		300
11. „ Rapid		80		120		300
12. Kalarepa biała Wiedeńska . . .		3		5		10
13. Kapusta głow. biała wczesna Kopenhaska						8
14. Kapusta głow. późna Amager lub Brunświcka	1			3		10
15. Kapusta czerwona późna holenderska lub berlińska	1		1			3
16. Kapusta włoska Ulmska					1	
17. Kukurydza wczesna Bydgoska . .		15		20		40
18. Marchew Nantejska		15		20		30
19. Mak niebieski	1			3		10
20. Ogórki gruntowe Zakrzewkowskie		10		15		25
21. Pietruszka cukrowa		5		10		20
22. Pory „Słoń" lub „Karantańskie" .						5
23. Rzodkiewka różowa z białym końcem		10		20		30
24. Sałata gruntowa królowa majowych lub kamienna głowa . .	1		1		1	
25. Szpinak		20		30		50
26. Szczaw wielkolistny z Bellewille .		3		5		10
27. Słonecznik olbrzymi	1			3		8

Siew i sadzenie rozsady:

Kapusta głowiasta biała — wczesna i późna sadzi się na zagonie w trzy linje; w linji poszczególne rośliny co 60 — 70 cm Sadzi się od 15 kwietnia do 1 czerwca.

Kapusta włoska i czerwona sadzi się w trzy linje; w linji co 50 cm.

Kalafjory sadzi się w trzy linje; w linji co 50 — 60 cm.

Ogórki sieje się po 8-ym maja wzdłuż rowka biegnącego środkiem zagonu, głębokości 2—3 cm., w odstępach 2—3 cm.

Sałatą obsadza się brzegi zagonów dając odstępy 30 cm.

Kalarepą obsadza się brzegi zagonów dając odstęp co 25—30 cm., lub w pięć linji na zagonie.

Pomidory wysadza się po 15 maja, w dwie linje; w linji co 80 — 100 cm. Rośliny przenosi się z bryłami ziemi i sadzi pod szpadel do pierwszych liści.

Cebulę sieje się i sadzi w 6 linji; rozsadę i dymkę sadzi się w linji co 10 cm; siew ręką w rowki głębokości 2 cm. Po zasypaniu rowków — uklepać. Brzegi zagonów można obsadzać również cebulą z dymki.

Buraki ćwikłowe Marchew Pietruszka	siew ręką w 4 linje — rowki głębokości $1\frac{1}{2}$—2 cm. Po zasypaniu rowków uklepać. Pietruszkę i marchew siać jaknajwcześniej.

Selery sadzi się po 15 maja w 4 linje; w linji co 30 cm.

Pory sadzi się w 5 linji; w linji co 25 cm.

Czosnek rozmnaża się z ząbków; sadzić w 5 linji; w linji co 10 cm.

Brukiew sadzi się w trzy linje; w linji co 40 cm.; sadzić można do 1 lipca.

Kukurydza. Siew po 8-ym maja w trzy linje, pod motyczkę wrzucając po 2—3 ziarnka w odstępach 30 cm.

Fasola siew po 8-ym maja w 4 linje pod motyczkę, wrzucając po 3—4 ziarnka w odstępach 25 — 30 cm.

Groch wysiewa się jaknajwcześniej w 3—4 linje w rowki głębokości 4—5 cm i w odstępach 2—3 cm. Po siewie rowki zasypać i ziemię nieco ugnieść.

Bób sieje się w trzy linje; w linje co 25—30 cm pod motyczkę po 2—3 nasiona. Siać należy jaknajwcześniej.

Soja siew po 1-ym maja w cztery linje w rowki głębokości 3—4 cm. w odstępach co 10 cm.

Literatura popularna z warzywnictwa:

J. Brzeziński: Hodowla warzyw, str. 293, cena zł. 11.—

St. Brzozowski: Inspektowa hodowla warzyw pod szkłem . . . . „ 4.—

Br. Gałczyński: Ogród warzywny na 200 m^2 str. 36, „ 0,50

Karczewska: O uprawie warzyw, str. 112 . . „ 3.10

C. Wyrzykowski: Przechowywanie warzyw, str. 32, „ 1.—

Książki te nabyć można w książnicy dla rolników, Warszawa ul. Kopernika 30.

Sad na użytek własny może być założony na każdej glebie z jednym wyjątkiem, gdy woda występuje mniej niż na 70 cm. licząc od powierzchni.

Ulepszenia zapomocą nawożenia — gleb piaszczystych — gliną, marglem, miałem torfowym, lub gleby gliniastej — piaskiem, wapnem i miałem torfowym, mogą ziemie pod sad poprawić lecz charakteru gleby nie zmienią.

Do charakteru gleby należy przystosować gatunki i odmiany.

Kraj nasz nie posiada we wszystkich swych częściach jednolitego klimatu, stąd też i sadownictwo musi uwzględnić różnolitość tychże warunków. Spotyka się okolice, gdzie przeważa jabłoń i wszystkie inne rodzaje drzew owocowych, jako mniej dostosowane do miejscowych warunków przyrodniczych, schodzą na plan dalszy; są inne okolice, gdzie przewagę ma śliwa; są wreszcie takie — gdzie poważny odsetek drzew stanowią czereśnie i wiśnie. Na dobór rodzajów drzew owocowych wpływają warunki przyrodnicze, a nie upodobanie ludności.

Warunki przyrodnicze narzucają co i gdzie można sadzić, a odnosi się to nie tylko do rodzajów drzew owocowych, ale w równym stopniu i do odmian. Weźmy, jako przykład, tak powszechnie znaną odmianę jabłka, jak Antonówka. Najpiękniejsze owoce i najbardziej wartościowe daje ta odmiana na północno-wschodnim krańcu Polski, a więc w Wileńszczyźnie i Nowogródczyźnie. Tam Antonówka jest owocem zimowym. W centralnych województwach ta sama odmiana jest odmianą wczesno jesienną, często przedwcześnie osypującą się z drzewa. Wreszcie w woj. Krakowskiem lub Poznańskiem odmiana ta dojrzewa jeszcze wcześniej i jest przez to odmianą mało cenną.

Każdy więc rodzaj drzew owocowych i każda odmiana posiada swe odrębne wymagania. Antonówka, jako drzewo, równie dobrze rośnie w Wileńszczyźnie jak i Poznańskiem, jednakże wartość owocu jest różna. Pozatem należy zaznaczyć, że takich odmian, jak wymieniona Antonówka, któreby mimo swej różnej użytkowej wartości, równie zdrowo rosły na wschodzie jak zachodzie jest bardzo niewiele. Olbrzymia większość odmian mogących być uprawianemi w Polsce ma zasięg niewielki.

A więc stworzenie jakiegoś schematu sadu, który byłby odpowiedni dla wszelkich zakątków kraju i który byłby odpowiedni na wszelkie typy gleb, jest rzeczą niemożliwą.

Co to są drzewa karłowe. W sadownictwie rozróżniamy drzewa zwykłe, silnie rosnące, dłużej żyjące, wchodzące później w okres owocowania, wielkie; i — drzewa karłowe, słabo rosnące, krócej żyjące, wcześnie rodzące, małe. Istotną różnicę w charakterze tych drzew wywołuje najczęściej podkładka czyli ta

roślina, na której drzewka są zaszczepione. Ona to, wolniej rosnąc od przyszczepka sprawia, że szczep nabiera cech drzewka karłowego. Dodać jednakże należy, że słabo rosnąca odmiana, przytem sama z siebie wcześnie i obficie płodna i w ziemi lichej, nosi cechy drzewa karłowego.

Ponieważ karły zawdzięczają swe cechy głównie podkładkom, przeto powinniśmy się z temi ostatniemi zapoznać. Dla gruszy karłowej podkładką jest tylko pigwa, dla jabłoni dwie, ale odmienne wzrostem wymaganiami: jabłoń słodka i jabłoń rajska. Słodka rośnie silniej, wyrasta większa i ukorzenia się głębiej niż jej krewniaczka rajska. Dlatego może być sadzona na ziemiach suchszych niż tego wymaga rajska. Rajska wymaga ziemi dobrze wilgotnej, żyznej, choćby nawet płytkiej, gdyż sama się płytko ukorzenia. Na niej zaszczepione jabłonie wyrastają niewielkie. Pigwa jest to krzew czuły na mróz, płytko się korzeniący, żarłoczny, wymagający wiele wody. Korzenie grusz karłowatych należy zabezpieczać przed mrozem przez obsypywanie pnia kopczykiem na wysokość 50 — 60 cm.

Jak sadzić drzewka? czy na silnie, czy na słabo rosnących podkładach?

Kto ma dużą przestrzeń do obsadzenia lepiej zrobi gdy będzie sadził drzewka uszlachetniane na silnie rosnących podkładach (dzikach), kto ma mały ogródek lepiej gdy go obsadzi drzewkami uszlachetnionemi na karłowych podkładkach. Najczęściej się zdarza, że w ogródku na swój użytek, sadzi się drzewka obydwuch typów.

Do kogo zwracać się o informacje w sprawach gatunków i odmian?

O ile łatwo jest dać schemat ogródka warzywnego o tyle trudno jest dać taki sam schemat ogródka owocowego. Bowiem każda błędna lub niedość ścisła informacja, tycząca się ogródka warzywnego — to strata jednego roku; w ogródku owocowym — błąd popełniony mścić się będzie lat kilkadziesiąt; usunięcie go niezawsze jest możliwe. Dlatego zakładając sad należy zasięgnąć kompetentnej rady. **Rady takie udzielają bezpłatnie:**

1) Izby Rolnicze (znajdują się we wszystkich miastach wojewódzkich z wyjątkiem Nowogródka, Tarnopola i Stanisławowa),

2) Okręgowe Towarzystwa Rolnicze (znajdujące się we wszystkich miastach powiatowych),

3) Redakcje czasopism ogrodniczych i rolniczych dla swych czytelników.

Pytając o gatunki i odmiany drzewek owocowych należy podać następujące informacje: 1) powiat 2) określić jakość gleby i podłoża na głębokości 1½ metra, 3) na jakiej głębokości występuje woda zaskórna, 4) czy istnieje pochylenie gruntu i w którą stronę świata, 5 czy teren ten jest osłonięty np. budynkami, la-

sem i z której strony, 6) jakie w pobliżu rosną drzewa, 7) jak wielki ma być sad.

Jak gęsto można sadzić drzewka owocowe?

Drzewa	Szczepione na:	Odległość w mtr.	Drzewa	Szczepione na:	Odległość w mtr.
Jabłonie	dziku	10 × 10	Wiśnie	antypce	5 × 5
„	słodce	5 × 5	Śliwy	„	5 × 5
„	rajskiej	3 × 3	Morele	„	5 × 5
Grusze	dziku	8 × 8	Krzewy		
„	pigwie	5 × 5	Maliny	$1^1/_2 \times 1^1/_2$ lub $1^1/_2 \times 1$	
Czereśnie	dzik. czereś.	10 × 10	Porzeczki		2 × 2
„	antypce	8 × 8	Agrest		2 × 2

Jakie drzewka sadzić? wysokie czy niskie (pienne czy niskopienne)?

Do sadów amatorskich najlepiej nadają się drzewka niskopienne a nawet krzaczaste. Zalety tych drzewek są liczne. Osłon od wiatrów takie sady nie potrzebują, wiatry w nich czynią minimalne szkody. Im wyższy jest pień drzewa tem owocowanie bywa poźniejsze. Drzewka niższe rodzą więcej niż drzewka o pniach wysokich. Zbiór owoców, przerywanie ich, walka z chorobami i szkodnikami, podpieranie gałęzi drzew silnie owocujących i wiele innych czynności daleko łatwiej i szybciej i taniej można wykonać przy drzewach niskopiennych. Podkreślić należy, że to co wyżej było powiedziane odnosi się do drzew zwykłych szczepionych na dzikach; drzewa t. zw. karłowe zawsze są prowadzone jako niskopienne.

Najodpowiedniejszy wiek drzewek do rodzenia. Jest rzeczą powszechnie wiadomą, że każda roślina znosi tem lepiej przesadzanie, im jest młodsza. Sadzenie młodych drzewek, choćby nawet niepozornych, lepsze daje wyniki w przyszłości, niżeli sadzenie drzew starszych, a przez to bardziej okazałych. Najodpowiedniejszym materjałem są drzewka dwu i trzyletnie, są one na tyle młode, że znoszą dobrze przesadzanie, pozatem mają już uformowane korony.

Uprawa gleby pod sad i zaprawianie dołów.

U drzew owocowych rozrastające się korzenie sięgają zazwyczaj daleko poza obwód korony i często zasięg ich przekracza siedmiokrotnie zasięg korony. Z tego wynika, że rozpowszechnione i zalecane kopanie dołów i zaprawianie ich różnemi nawozami naturalnemi lub sztucznemi, które jakoby na dłuższy czas ma zapewnić pożywienie drzewku jest bezcelowe, gdyż już w pierwszym roku po posadzeniu, większość korzeni wychodzi poza granice przygotowanego dołu.

Co się zaś tyczy głębokości dołów, to należy powiedzieć, że prawie wszystkie korzenie znajdują się w warstwie gleby do

60 cm, nieliczne tylko korzenie sięgają głębiej. Doły głębokie często używane przy sadzeniu drzewek, nie wpływają zupełnie na rozmieszczenie korzeni, które w tym wypadku nie rozrastają się bardziej wgłąb, niż korzenie drzewek sadzonych w małe dołki.

Kopanie więc dołów szerokich i głębokich jest czynnością bezużyteczną dla drzewa, a bardzo często szkodliwą.

Drzewka owocowe należy sadzić na glebie przygotowanej w ten sam sposób, jak się to czyni pod różne kultury rolne, a więc najlepsza jest głęboka orka z pogłębiaczem lub ręczne przekopanie łopatą na cały sztych. Po zrównaniu roli kultywatorem i bronami lub grabiami, **należy sadzić drzewka w dołki zaledwie tej wielkości, jak wielkie są korzenie drzewka.**

Warunkiem niezmiernie ważnym dobrego sadzenia jest staranne ubicie ziemi na korzeniach. Pozatem, jeśli sadzi się wiosną, należy drzewko podlać obficie wodą, licząc jeden do dwuch kubłów wody na drzewko.

Nie należy również zakopywać pod drzewko wszelkiego rodzaju nawozów naturalnych, jak również sztucznych, lecz **trzeba zasilać całą powierzchnię pod drzewkami.** Gdy powierzchnia gleby będzie nawożona, woda deszczowa wszelkie pokarmy, potrzebne roślinom, do korzeni przyniesie.

Jaka jest najwłaściwsza pora do sadzenia? Sadzić można w czasie całego okresu uśpienia drzewka, a więc od czasu zrzucenia liści, w okresie jesiennym, co ma miejsce u nas około połowy października, aż do wiosny, póki się drzewka nie zaczynają rozwijać, to jest do końca kwietnia, względnie pierwszych dni maja. A więc, jeśli zimą pogoda pozwala i ziemia nie jest zmarznięta, sadzić można drzewka z powodzeniem. Istnieje jednak zasada, że **im drzewko wcześniej jest posadzone, tem lepiej się przyjmuje.** Sadzenie jesienne szczególnie jest pożądane na ziemiach lżejszych, a więc suchszych; natomiast na glebach ciężkich wilgotnych, a więc zimnych, bardziej wskazane jest sadzenie wiosenne.

Przycinanie korzeni i koron przy sadzeniu. Im korzenie drzewek przy sadzeniu są większe, tem drzewko lepiej się przyjmuje i lepsze daje przyrosty w pierwszych latach. Należy więc oszczędzać korzenie drzewek i nie skracać ich niepotrzebnie. Dlatego też należy żądać od szkółek, aby drzewka wykopywały starannie, z jaknajdłuższemi korzeniami. Obcinać korzenie należy o tyle, aby wygładzić poszarpane części.

Moczenie korzeni w papce z gliny i krowieńca w wielu wypadkach szkodzi drzewkom, dlatego też moczenia tego nie radzimy stosować.

Zupełnie inaczej przedstawia się sprawa przycinania korony. Zaznaczyć należy, że przycinanie korony czyni się tylko wczesną wiosną, mimo że drzewka mogły być posadzone jesie-

nią. Należy przy drzewach pestkowych (wiśnie, czereśnie i śliwy) odejmować 2/3 długości pędów korony, zaś przy ziarnkowych (jabłonie i grusze) odejmować połowę długości pędów. Cięcie wykonać należy tak, by nie zostawiać zbyt długich sęków, ale również nie ciąć bardzo blisko oczka, gdyż łatwo może ono zaschnąć. Cięcie powinno się wykonać nad oczkiem, zwróconem na zewnątrz korony.

Czy drzewka w pierwszym roku należy podlewać? Na glebach średnio zwięzłych, jeśli drzewka są młode i starannie, niezbyt późno posadzone, to podlewanie w czasie wzrostu nie jest rzeczą konieczną. Natomiast na glebach lżejszych lub też gdy drzewka posadzone były późno, wreszcie, gdy rosną między posianemi roślinami silnie zubożającemi glebę w wilgoć jak np.: w zbożu, koniczynie, murawie i t. p. i wogóle na glebach lżejszych, podlewanie jest konieczne. Pamiętać przytem należy, że lepiej **jest podlać drzewko rzadziej, lecz obficiej, niż często, a niedostatecznie.**

Chcąc uchronić glebę od nadmiernego wysychania i zaskorupienia się, co jest wysoce szkodliwe dla drzewek, **należy wysłać ziemię koło drzewka** w promieniu im większym tem lepiej, takim materjałem jak słoma, igliwie, mech, łęciny, perz wysuszony, prósz torfowy i t. p. Okrywanie ziemi wokół drzewek jest wskazane robić również w następnych latach, gdyż okrycie w silnym stopniu wpływa na strukturę gleby, a co zatem idzie na wzrost i zdrowie drzewek.

Paliki. Winny być dostosowane do wysokości drzewek. Po wbiciu w ziemię pal powinien sięgać pod koronę, tak jednak, żeby się o niego gałęzie nie ocierały. W celu przeciwdziałania szybkiemu gniciu pala, utrwala się go różnemi sposobami. Najczęściej opala się go, co wystarcza na parę lat. Również smaruje się dolną część pala smołą, poczem trzyma się go nad ogniem, żeby smoła lepiej przeniknęła drzewo. Smarowanie palika karbolineum jest niewskazane, gdyż szkodzi drzewu. Drzewka przywiązuje się do palika słomą, witkami, rzemieniami i t. p. Wiązać należy w ósemkę.

Co robić, gdy drzewka przyjdą w stanie zmarzniętym? Często jesienią, a niekiedy wiosną, w czasie dłuższego transportu łapie mróz i drzewka przychodzą w stanie zmrożonym. Łatwo jest to poznać, gdyż wilgotny mech w który opakowane są korzenie jest zlodowaciały. Należy wówczas pakunku nie rozpakowywać, a przenieść go do stodoły lub zimnej piwnicy, albo też zostawić go na dworze, okrywszy uprzednio grubą warstwą słomy lub innym materjałem, a nawet śniegiem i czekać, aż sam powoli odmiarznie. Drzewka nie boją się mrozu, szkodzi im natomiast szybkie odmarzanie. A więc przyspieszanie odmarzania drzewek przez wnoszenie ich do ciepłego mieszkania lub też, jak niektórzy radzą, przez zanurzenie ich na pewien czas do

zimnej wody (której temperatura jest jednak zawsze wyższa niż zmarzniętego drzewka) — jest rzeczą szkodliwą. W tych też wypadkach drzewa najczęściej giną.

Po dokładnem rozmarznięciu można je sadzić lub dołować.

Co robić gdy drzewka przyjdą zasuszone? Wiosną zdarza się niekiedy, że drzewka, będące przez dłuższy czas w drodze, zwłaszcza, gdy nastaną ciepłe lub suche dni, przychodzą w stanie zasuszonym, co łatwo jest poznać, gdyż kora drzewek nie jest gładka, a lekko pomarszczona. Zasuszenie może się również zdarzyć, gdy drzewka są niestarannie opakowane i wystawione na działanie słońca i wiatru. Z drzewkami tego rodzaju postępujemy w ten sposób, że zanurzamy je całe do wody, najlepiej do bieżącej, na jedną, dwie, a niekiedy trzy doby. Można również wykopać rów, ułożyć drzewka jedno przy drugiem, nakryć całkowicie ziemią i silnie podlać. W tym ostatnim wypadku radzę uprzednio odświeżyć rany na korzeniach, aby drzewko mogło łatwiej ciągnąć wodę. Drzewka takie muszą poleżeć tydzień a niekiedy dłużej, aby całkowicie odzyskały utraconą wilgoć, co można poznać po całkowitem wygładzeniu kory.

Drzewka, które w czasie drogi pokryły się liśćmi. Gdy drzewka są wiosną dłuższy czas opakowane, zaczynają rosnąć. Często rozwijają się na nich liście, a nawet kwiaty. Powiększenie pączków, a nawet rozwinięcie się kwiatów, aczkolwiek niepożądane, nie jest jednak tak szkodliwe, jak wypuszczenie liści. Liście takie, ponieważ rozwinęły się w ciemności, są blade i po posadzeniu zawsze zasychają. Nim to nastąpi, parują i drzewko traci sporo wilgoci, co może się odbić ujemnie na jego przyjęciu. Dlatego też powinno się liście rozwinięte w pakunku obciąć, pień drzewka owiązać najlepiej mchem, można też sianem, a nawet pomazać go papką z gliny. Od czasu do czasu takie posadzone drzewko spryskać należy całe wodą.

Jak zabezpieczyć drzewka przed zimą? Korzenie drzewek świeżo posadzonych należy zabezpieczyć przez usypanie kopczyków, wysokości 50—60 cm. Wiosną kopczyki powinny być rozgarnięte.

Pień drzewek, w pierwszych latach po posadzeniu, należy chronić od zajęcy, mrozów i bezpośredniego działania promieni w czasie mroźnych, a słonecznych dni wiosennych. Najprostszy i najtańszy sposób zabezpieczenia drzewek, to okręcenie ich prostą słomą, trzciną lub jałowcem. Ochrona taka zabezpieczy drzewko przed szkodnikami — zającami, chroni pień od zdradliwych promieni słonecznych w czasie zimy i wczesnej wiosny. Smarowanie pni drzewnych, aczkolwiek przez wielu stosowane, jednakże często bywa zawodne, przeto sposobów tych nie podaję.

Niewielkich uszkodzeń, wyrządzonych przez zające, nie należy wygładzać nożem, jak to często radzą, a zasmarować ma-

ścią ogrodniczą lub gliną z krowieńcem i zawiązać płótnem Rany zasmarowane i obandażowane znacznie szybciej się goją, niż rany pozostawione własnemu losowi.

Późniejsza opieka nad drzewami owocowemi. Wielki wpływ na urodzajność sadu wywiera żyzność gleby, dobra uprawa gleby, stałe i obfite nawożenie, nieuprawianie pod drzewami takich roślin, które są szkodliwe dla rozwoju drzew, a natomiast pożądany będzie płodozmian taki, w którym będą okopowe, warzywa i motykowe; wreszcie racjonalna walka z chorobami i szkodnikami drzew i owoców.

Jakie rośliny nie powinno się uprawiać w sadzie: Wszelkiego rodzaju zboża; z motylkowych — koniczyn i lucernę; z okopowych — mak, kukurydz i koński ząb; pozatem należy zaznaczyć, że murawa jest wysoce szkodliwa dla sadu.

Nawożenie sadu.

I. Przy nawożeniu gleby nawozem naturalnym raz na trzy lata; oraz wapnem raz na 5 lat. Na 1 ar czyli 100 metrów kwadratowych należy dawać:

1) kainit 6—8 kg lub sól potasowa 20% — 3—4 kg,

2) superfosfat lub tomasówka — 1 kg,

3) saletrzak lub nitrofos lub saletra sodowa syntetyczna — 4—5 kg.

II. Bez użycia obornika:

1) kainit 8—12 kg lub sól potasowa 20% — 4—6 kg,

2) superfosfat lub tomasówka — 1—1½ kg,

3) saletrzak, lub nitrofos lub saletra sodowa syntetyczna — 5—6 kg.

Uwaga: Zamiast kainitu lub soli potasowej można użyć popiołu drzewnego w ilości dwukrotnie większej niż dawka kainitu, a czterokrotnie większej niż soli potasowej.

Dobrze założony ogródek owocowy, przy odpowiedniej troskliwej i racjonalnej pielęgnacji, dawać będzie dużo owoców, upiększy własną siedzibę i da miły i zasłużony odpoczynek po znojnej pracy.

LITERATURA POPULARNA Z SADOWNICTWA

J. Brzeziński: Hodowla drzew i krzewów owoc. zł 12.—.

St. Brzozowski: Agrest, porzeczki, maliny, str. 30 — 1.80.

St. Brzozowski: Winogrona, brzoskwinie, morele, zł 1.60.

Komisja Pomologiczna. Tymczasowy wykaz najważniejszych odmian drzew owocowych — zł 0,50.

Książki te nabyć można w Książnicy dla Rolników, Warszawa, ul. Kopernika 30.

CZASOPISMA OGRODNICZE:

„Ogrodnik", 2-tygodnik, adres redakcji: Warszawa, ul. Boduena 2. Prenumerata rocznie zł. 28.

„Przegląd Ogrodniczy" 1-miesięcznik, adres redakcji: Lwów, ul. Kopernika 20. Prenumerata rocznie zł 18.

PRZETWORY OWOCOWE

WINA OWOCOWE.

Do wyrobu win owocowych nadają się wszelkie owoce. Jednakże najczęściej są używane porzeczki, jagody czarne zw. w niektórych okolicach borówkami, maliny, agrest, wiśnie i jabłka.

Do wyrobu win nadają się owoce całkowicie dojrzałe, owoce niedość dojrzałe dają niesmaczne wino i łatwo się psujące. Owoce winny być czyste i zdrowe.

Aby ułatwić sobie otrzymanie soku z owoców, należy je odpowiednio zmiażdżyć. Zmiażdżenie może być przeprowadzone w maszynce do mięsa lub na zwykłej tarce, byle nie zardzewiałej, owoce jagodowe mogą być zmiażdżone tłuczkiem drewnianym. Im owoce są dokładniej zmiażdżone (rozdrobnione) tem więcej otrzymuje się soku. Owoce takie jak np. jabłka, gruszki i in., nie obiera się ze skórki, gdyż znajduje się w niej bardzo dużo cennych składników, które przy dalszej przeróbce częściowo przejdą do moszczu.

Po zmiażdżeniu owoców, miazgę tę pozostawia się na pewien czas zwykle dobę do dwuch, celem sfermentowania, co wpływa na lepsze wydzielanie soku przy wygniataniu.

Celem otrzymania soku zwanego tutaj moszczem, należy miazgę poddać wygniataniu. Uskuteczniamy to w ten sposób, że miazgę wkłada się do uprzednio sparzonego woreczka płóciennego i wyciska się sok przez wykręcanie. Przy większej produkcji wina owocowego należy posiłkować się specjalnemi przyrządami. Następnie miazgę wyciśniętą zalewamy wodą w ilości podanej niżej i mocno wygniatamy.

Ponieważ większość owoców naszych posiada za dużo kwasów więc należy moszcz rozcieńczyć i jeżeli posiada za mało cukru — należy je osłodzić. Doprawianie moszczu wodą i cukrem na podstawie specjalnych obliczeń i badań różnemi przyrządami — nie podaję. Natomiast podaję tutaj nast. tablicę, w której wskazane są gotowe ilości wody i cukru, które należy dodać licząc na każdy litr czystego moszczu.

Na litr moszczu:	Wody litrów	Cukru gram.
Porzeczki białe	1 —1½	330
Porzeczki czerwone	1 —2	330
Porzeczki czarne	1½—2	330
Agrest	2/3—1	330
Jabłka	—	250—300
Gruszki	—	150—250
Wiśnie kwaśne	1 —1½	330
Ostrężyny (jeżyny)	½ —1	330
Maliny	½ —1	300
Jagody czarne (borówki)	½ —1	150—300

Wyciśnięty moszcz owocowy w temperaturze pokojowej, podlega fermentacji, czyli przemianie cukru na alkohol. Fer-

mentację powodują drożdże, które znajdują się zawsze na owocach. Proces fermentowania cieczy uwydatnia się w ten sposób, iż ciecz początkowo spokojna, po pewnym czasie pokrywa się maleńkiemi banieczkami, które wydobywają się coraz obficiej; temu zjawisku towarzyszy burzenie się i pienienie, które wzmaga się coraz bardziej, aż do osiągnięcia punktu najwyższego, poczem syczenie i pienienie maleje, w końcu ustaje i ciecz początkowo mętna zaczyna się powoli klarować.

Drożdże bywają różnych ras, z których każda posiada szczególne własności. Ktoby chciał fermentację prowadzić na szlachetnych drożdżach, może je sobie sprowadzić z Instytutu Fermentacyjnego przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, Warszawa, Krakowskie Przedmieście Nr. 66. Do drożdży dodawana jest instrukcja użycia ich.

Naczynia przeznaczone do fermentacji powinny być bardzo czyste, bo od tego zależy udanie się fermentacji. Przy wyrobie wina na niewielką skalę, najodpowiedniejszemi będą gąsiorki szklane, przy wyrobie win na większą skalę — beczki drewniane. Przed nalaniem moszczu do tych naczyń muszą być one starannie wymyte gorącą wodą. Szklane naczynia dobrze się myje rozczynem sody. Beczki po wymyciu winny być wysiarkowane. Beczek po kiszonej kapuście, ogórkach, occie — do wyrobu win nie można używać.

Moszcz doprawiony wlewa się do wyżej omówionych naczyń, w takiej ilości aby od góry zostawała przestrzeń wolna wielkości 1/5—1/10 całości naczynia.

Naczynie takie zamyka się czopem fermentacyjnym, a kto go nie posiada, ten winien otwór naczynia zatkać czystą wyjałowioną watą.

Fermentacja najlepiej przebiega w temperaturze przeciętnej mieszkania, t. j. około 18 stopni C. Czasami się zdarza, że moszcz nie może zafermentować, należy wtedy dodać drożdżom specjalnej pożywki w postaci forsforanu amonowego, który można nabyć w aptekach lub składach aptecznych. Dodaje się zwykle 0,2—0,4 gr. na każdy litr moszczu (20—40 gr. na 100 litrów). Proszek ten rozpuszcza się w małej ilości ogrzanej wody lub moszczu, wlewa do naczynia i zamiesza.

Po ukończeniu fermentacji, wino zaczyna się klarować, drożdże dotychczas zawieszone w płynie, powoli opadają na dno. Gdy osad na dnie naczynia będzie wyraźnie odbijał się od przejrzystości warstwy górnej wina, należy przystąpić do ściągania wina. Ściągać należy gumową rurką bacząc aby koniec jej nie opuścić do dna naczynia fermentacyjnego, bo można z winem ściągnąć również osad. Ściągając dobrze jest przesączyć wino przez watę włożoną do lejka.

Naczynie fermentacyjne należy dokładnie wymyć w sposób taki jak było wyżej mówione i wino może być zpowrotem

do niego ziane celem należytego dojrzenia. Wino to korkuje się lub zakłada czop fermentacyjny. Dojrzewanie wina trwa rok często dwa, albo i trzy. W czasie tym zatraca ostrość smaku, zaczyna nabierać zapachu (bukietu) i staje się powoli dobrem winem. Podczas dojrzewania wino ściąga się z osadu, który tworzy się w maleńkiej ilości przynajmniej 2 razy do roku: na wiosnę i w jesieni. Dojrzewanie winno się odbywać w miejscu chłodniejszem niż pokój, a więc najlepiej w piwnicy.

SOKI OWOCOWE

Materjałem do wyrobu soków służą najczęściej owoce jagodowe jak porzeczki wszelkich barw, (najodpowiedniejsze są białe), jagody czarne zwane niekiedy (borówkami), maliny, poziomki, pozatem sok każdego innego owocu może być również dobrze konserwowany. Sok wyciśnięty z owoców można konserwować kilkoma sposobami.

Niezależnie od sposobów, jakiemi będzie się sok konserwować, dobrze jest owoce uprzednio pogniecione poddać lekkiemu zafermentowaniu, co ma ten skutek, że łatwiej jest moszcz wygniatać oraz sprzyja to otrzymaniu bardziej klarownego soku. Zafermentowanie miazgi osiąga się w ten sposób, że owoce pogniecione pozostawia się na 1 dobę w ciepłym pomieszczeniu.

Następnie przystępuje się do wyciskania, w ten sam sposób jak przy wyrobie wina. Po wyciśnięciu, moszcz filtruje się przez woreczek wełniany lub flanelowy, celem oddzielenia osadu. Teraz można przystąpić do konserwowania.

KONSERWOWANIE SOKÓW OWOCOWYCH

Najczęściej rozpowszechniony jest sposób konserwowania przez gotowanie moszczu z dodatkiem odpowiedniej ilości cukru. Ponieważ sposób ten jest dobrze znany, więc omawiać go nie będę. Zwrócić tylko należy uwagę, że ten sposób konserwowania moszczu (soku) ma tę niedogodność, że najpoważniejszym wydatkiem jest cukier i nie wszystkich stać na ten więwszy jednorazowy wydatek. To powoduje, że ilość konserwowanego moszczu jest zwykle dużo mniejsza niż być może.

Są inne sposoby pozwalające konserwować sok owocowy bez cukru. Temi sposobami są pasteryzacja lub dodawanie środków chemicznych, konserwujących, nieszkodliwych dla zdrowia ludzkiego.

Pasteryzację moszczów dokonywa się w butelkach w następujący sposób. Sok owocowy bez żadnego dodatku cukru i wody, nalewa się w mocne butelki, najlepiej od wina (uprzednio dobrze wymyte ciepłą wodą z dodatkiem sody). Nalewa się niepełno, do szyjki, tak aby między korkiem a powierzchnią soku pozostała przestrzeń kilku centymetrów. Butelki

w ten sposób napełnione korkuje się mocnemi długiemi korkami, uprzednio sparzonemi we wrzącej wodzie. Po zakorkowaniu należy obwiązać szyjkę butelki szpagatem lub drutem w ten sposób, aby przy dalszych czynnościach korka nie wysadziło.

Do pasteryzacji używa się większego garnka. Dobrze jest na dno tego garnka położyć drugie dno, które chroniłoby butelki od zetknięcia się z gorącemi ściankami naczynia. W braku tegoż można użyć siano, którego troszkę kładzie się do garnka na dno, na tem stawia się butelki jedna obok drugiej i wreszcie zalewa się wodą, (najlepie już podgrzaną), aby tylko sam koniec korka wystawał po nad wodę. Następnie wodę zaczyna się podgrzewać. Przy pasteryzacji trzeba mieć odpowiedni termometr (na 120° C). Jedną butelkę należy mieć jako kontrolną (może być w niej woda). W butelkę tę wsuwamy termometr i obserwujemy temperaturę. Gdy temperatura dojdzie do 70 — 80° C utrzymujemy ją w ciągu pół godziny. Zaznaczyć należy, że temperatura nie powinna być wyższa nad 85° C. Po upływie tego czasu butelki wyjmujemy, dla lepszego zabezpieczenia korka — lakujemy lub oblewamy lakiem, parafiną i przechowujemy w chłodnem pomieszczeniu. Sok w ten sposób konserwowany może stać całemi latami.

Konserwowanie moszczu środkami chemicznemi. Do moszczu dodaje się kwasu benzoesowego w ilości 1½ grama na litr moszczu. Kwas benzoesowy należy rozpuścić w niewielkiej ilości moszczu dobrze zagrzanego Po dodaniu tego środka chemicznego, sok nalewa się w butelki, korkuje i wstawia do chłodnego pomieszczenia.

POWIDŁA I MARMOLADY

Miąsz wszelkich owoców wygotowany bez dodatku cukru lub z bardzo małym jego dodatkiem, do takiej gęstości, że w przechowaniu w suchem miejscu nie psuje się — nazywamy powidłami. Na powidła najczęściej używa się śliwek węgierek Im są one dojrzalsze, tem powidła są lepsze.

Owoce wkłada się do garnka, (im płytszy, tem lepszy), dolewa się trochę wody i gotuje aż do rozgotowania. Poczem przeciera się przez sito. Następnie znowu gotuje się na silnym ogniu stale mieszając. Pod koniec dogotować na słabym ogniu. Gotowe powidła nakłada się na gorąco do garnków stawia na gorącą blachę lub do pieca chlebowego, celem utworzenia po wierzchu skorupki. Następnie można zalać to woskiem, łojem, cerazyną, związać papierem pergaminowem i powidła gotowe. Przechowywać należy w miejscu chłodnem a suchem.

Marmelada jest to miąsz owocowy rozgotowany z większą lub mniejszą ilością cukru o konsystencji mniej gęstej niż powidła. W celu zachowania właściwej barwy marmelady cu-

kier należy dodawać pod sam koniec gotowania. Na marmelady nadają się wszelkiego rodzaju owoce. Można także różne owoce ze sobą mieszać.

Jeśli do marmelady dodaje się mało cukru, to może ona podlegać psuciu. Chcąc ją zabezpieczyć dodaje się na kilogram marmelady 1½ grama kwasu benzoesowego pod koniec gotowania. Po dodaniu należy marmeladę dobrze wymieszać.

SUSZENIE OWOCÓW I WARZYW

Suszenie — znaczy wyparowanie wody do tego stopnia, że produkt staje się trwalszy. Przez pozbycie się nadmiaru wody w produktach, stają się one objętościowo — mniejsze, wagowo — lżejsze, dzięki temu przechowanie ich jest łatwiejsze.

Suszyć należy tylko dobrze dojrzałe i dobrze wykształcone owoce i warzywa. Owoce niezupełnie dojrzałe, dają produkt mniej smaczny. To samo można powiedzieć o owocach popękanych, pobitych, robaczywych, uszkodzenia te mogą być usunięte, jednakże ładnego suszu takie owoce nie dadzą.

Owoce i warzywa przeznaczone do suszenia, winny być dokładnie wymyte, części uszkodzone usunięte. Jabłka obiera się, gniazda nasienne wykrawa. W celu ułatwienia procesu suszenia kraje się jabłka w poprzek na plasterki grubości około 1 cm., gruszki zaś większe przekrawa się po dłużnie na pół, lub ćwiartki, mniejsze — suszy się w całości. Inne owoce suszy się w całości. Ażeby przy krajaniu jabłka i gruszki nie siniały, wrzuca się je w lekko osoloną wodę.

Pokrajane owoce i warzywa dobrze jest przed suszeniem poddać blanszowaniu t. zn. krótkiemu spażeniu we wrzącej wodzie (od ½ do paru minut). Surowce blanszowane lepiej się suszą. Blanszowanie wykonuje się w ten sposób, że surowiec pokrajany nasypuje się do durszlaka lub przetaka i zanurza się we wrzącej wodzie. Z owoców poddaje się blanszowaniu niezupełnie dojrzałe gruszki, jabłka, które się suszy w całości i śliwki; z warzyw wszystkie za wyjątkiem pietruszki, selerów i kopru, poddaje się blanszowaniu.

Suszenie na słońcu w naszych warunkach bywa zawodne, dlatego zwykle suszy się przy sztucznem cieple. W warunkach domowych — będzie to przy blasze kuchennej lub też w piecu chlebowym. O specjalnych suszarkach mówić nie będę, niedlatego, że są one niepraktyczne, lecz dlatego, że są dosyć drogie. Suszarkę bardzo łatwo każdy może sobie sporządzić. Rama prostokątna wysokości 8 — 10 cm z przybitą na wierzchu siatką drucianą pobielaną lub siatką z okorowanej wikliny jest najpraktyczniejszą suszarką. Ramy te winny być tak zbudowane, aby nakładając je jedną na drugą dobrze do siebie pasowały. Kilka kondygnacji ramek nałożonych jedna na drugą stawia się na kuchni lub wsuwa się do pieca chlebowego.

Poszczególne rodzaje owoców mają różne wymagania odnośnie temperatury w której najlepiej się suszą. Ogólne wskazówki odnośnie tych temperatur mogą mieć praktyczne znaczenie w gospodarstwie domowem, dlatego wspomnę o nich. Jabłka i gruszki można suszyć w początkowej temperaturze wyższej (około 80° C), później przy dosuszaniu obniżając ją do mniej więcej 50° C; śliwki, morele, brzoskwinie, czereśnie, wiśnie i wszelkiego rodzaju owoce jagodowe należy suszyć odwrotnie, początkowa temperatura musi być niższa i nie powinna przekraczać 50° C, gdyż przy temperaturze wyższej, owoce odrazu pękają i wypływa z nich sok, pozostanie więc skórka i pestka. Dopiero gdy sok w owocu zgęstnieje, można owoce te dosuszać w temperaturze wyższej.

Owoce niedosuszone przy gnieceniu wydzielają sok, takie owoce źle się przechowywują, gdyż ulegają pleśnieniu; owoce zaś przesuszone, lub suszone w zbyt ostrym cieple — przy gotowaniu źle nasiąkają wodą, a więc są niesmaczne.

Po ususzeniu, winno się pozostawić owoce na 2 — 3 dni w cienkiej warstwie, celem nabrania elastyczności, co jest niezmiernie ważne przy pakowaniu. Przed zapakowaniem należy susz przebrać i owoce niedostatecznie dosuszone winny być jeszcze raz suszone.

Owoce i warzywa supszone najlepiej przechowywać w szczelnych drewnianych skrzyneczkach lub puszkach blaszanych. Przy pakowaniu należy ściśle układać i ugniatać.

Przed użyciem suszu, należy opłókać go w zimnej wodzie w celu usunięcia kurzu. Następnie zalewa się go letnią wodą celem nasiąknięcia nią i nabrania odpowiednej miąszności. Czas moczenia trwa w zależności od rodzaju owoców i warzyw i ich dobroci suszenia, niekiedy do 12 godzin. Następnie susz gotuje się w tej samej wodzie w której odbywało się moczenie.

Literatura popularna przetwórstwa owoców i warzyw.

Prof. T. Chrząszcz. Napoje chłodące (lemoniady, moszcze owocowe, kwas chlebowy i inne), str. 57, cena zł. 2.

Prof. T. Chrząszcz. Wina i napoje owocowe, str. 182, cena zł. 5.80.

E. Mering. Podręcznik przerobu owoców i warzyw, str. 324, cena zł. 6.50.

E. Mering. Przetwory warzywne (z uwzględnieniem przetworów z grzybów), str. 88, cena zł. 2.80.

E. Mering. Przetwory owocowe, str. 88, cena 2.80.

E. Mering. Przetwory domowe z owoców i warzyw str. 94, cena zł. 2.50.

Książki powyższe można nabyć w Książnicy dla Rolników Warszawa ul. Kopernika 30.

KUKURYDZA.

W ostatnich latach daje się zaobserwować zwiększenie uprawy kukurydzy zarówno w gospodarstwach rolnych jak ogrodniczych, a nawet maleńkich ogródkach. Ten wzrost uprawy jest uwarunkowany wszechstronnem zastosowaniem kukurydzy, jest to bowiem smaczny i posilny pokarm zarówno dla ludzi jak również dla wszelkich zwierząt gospodarskich.

Na glebę kukurydza nie jest specjalnie wybredna, udaje się na każdej, byle w niej było dostatek wilgoci i pożywienia. Wszędzie tam gdzie udają się żyto i kartofle — kukurydza róść i plonować będzie dobrze.

Uprawa gleby taka jak pod wszystkie warzywa, wobec omówienia tej sprawy w artykule o małych ogródkach, powtarzać tego samego nie będę. Natomiast zwrócić należy uwagę na nawożenie. Obornika można dawać bardzo wielkie dawki, bez obawy że kukurydza wylegnie. Najlepsze wyniki daje obornik doskonale przegniły dany jesienią, gdyż wtedy do wiosny ulegnie on dalszemu rozłożeniu i młode roślinki odrazu znajdą dość pożywienia i nie będą hamowane we wzroście. Jeśli nie rozporządza się dostateczną ilością nawozu, to można dać to co jest, a resztę uzupełnić w postaci gnojówki, zmieszanej z wodą, którą będzie się kukurydzę podlewać w czasie wzrostu. Na ziemiach lżejszych świetne rezultaty daje nawóz kloaczny.

Jeśli kukurydza jest uprawiania w drugim roku po nawozie, to należy dać nawozy sztuczne w ilościach podanych w artykule o małych ogródkach.

Siew należy wykonać pomiędzy 5 a 15 maja, ale jest to bardzo zależne od warunków pogody. Siew zbyt wczesny jest niebezpieczny, gdyż kukurydza boi się przymrozków, jakie w czasie wiosennym panują. Siew zbyt opóźniony jest również niebezpieczny, gdyż kukurydza może nie zdążyć dojrzeć. Siać należy w glębę pulchną, należycie ogrzaną i nie zbyt wilgotną. gleba zbyt wilgotna, jest jednocześnie, zimną i mało przewiewną. Po wysianiu, o ile panuje ciepła pora i w glebie jest oodostatkiem wilgoci, kukurydza kiełkuje zwykle w 10 dni; jeśli po wysianiu panują zimna, to kiełkowanie spóźnia się. Nadmierne opóźnienie kiełkowania na skutek zimna lub nadmiaru wilgoci, może spowodować pleśnienie nasion i ich zniszczenie.

Znacznikiem lub sznurem znaczy się linję co 50 cm wzdłuż i wszerz i na skrzyżowaniach tych linji wpycha się w ziemię po 2 — 3 ziarnka w dołki 3 — 5 cm. głębokie.

Na ziemiach bardziej wilgotnych, trzeba siać kukurydzę na redlinkach. Radełkiem wyciąga się redlinki co 50 cm jedna od drugiej i na nich dopiero sieje się kukurydzę, w odległościach jak wskazano wyżej. Po siewie redlinki należy lekko przywałować.

Przy tym sposobie siewu nasienia wychodzi 300—350 gr. na 1 ar. (100 m. kw.).

Odmian kukurydzy jest bardzo wiele. Do naszych warunków można polecić następ. odmiany: Kukurydza Podolska, Wczesna Bydgoska, Szeklera.

Po wzejściu kukurydzy, należy glebę natychmiast zgracować, najlepiej strzemiączkiem. Pracę tę należy wykonać nie czekając aż ukażą się chwasty. W tym czasie największym szkodnikiem w plantacji kukurydzy są wrony; jeśli nie są płoszone, to potrafią w krótkim czasie wszystkie rośliny zniszczyć Różne sposoby są polecane do uprawiania ziarna w celu ochrony ich przed wronami, lecz bezwzględnie skutecznego niema.

Ponieważ kukurydza była siana kupkowo, więc po wzejściu należy ją przerwać pozostawiając tylko po jednym egzemplarzu i to najsilniejszym. Wyrywać poszczególne rośliny należy ostrożnie, aby nie uszkodzić pozostałych. Rośliny wyrwane mogą być dosadzone w miejscach gdzie kukurydza nie wzeszła. Zaznaczyć jednakże należy, że przesadzane rośliny są słabsze od sianych. Wysadzać należy w czas pochmurny, po posadzeniu — podlać wodą.

Po przerywie, kukurydzę należy odrazu obsypać ziemią, chroni to częściowo od wron i przyśpiesza wypuszczenie korzeni przybyszowych.

Pielęgnacja kukurydzy polega na częstem spulchnianiu gleby, niedopuszczaniu do zachwaszczenia i kilkakrotnem obsypaniu roślin do wysokości pierwszego kolanka. Obsypanie to winno być ukończone przed kwitnieniem.

Kaczanów na łodydze bywa zwykle dwa, czasami trzy! Jeśli tworzyłoby się ich więcej, należy je wcześnie wyłamymać, gdyż nie dojrzeją, a będą tylko zabierać soki. Pędy boczne tak zwane wilki, wyrastające z ziemi, usuwać celem niedopuszczenia do zagęszczenia.

Ze zbiorem kaczanów kukurydzy można się nie spieszyć, gdyż nasiona przymrozków nie boją się a znajdując się na roślinie macierzystej lepiej dojrzewają. Zebrane za wcześnie są mniej pożywne i gorzej się przechowują. Zbiór kukurydzy odbywa się w ten sposób, że wyłamuje się kaczany, wiąże się je w warkocze i przechowuje w miejscu suchym, najlepiej w pozycji wiszącej. Nasiona mrozu nie obawiają się.

SUSZENIE GRZYBÓW SPOSOBEM DOMOWYM

Ta ilość grzybów, jaka się zbiera rokrocznie w naszych lasach i suszy, lub w inny sposób przerabia, stanowi zaledwie małą cząstkę tego, co daje nam darmo przyroda. A że grzyby suszone stanowią poważną pozycję wywozu w naszym

handlu z zagranicą i w tym zakresie istnieją duże możliwości zwiększenia tego wywozu, przeto należałoby zwrócić baczniejszą uwagę na ten produkt. Toć może on stać się poważnem źródłem dochodu dla licznych pracowników kolejowych mieszkających w pobliżu większych lasów.

W lasach naszych rośnie grzybów całe mnóstwo, lecz nie wszystkie gatunki są jednakowej wartości handlowej i nie wszystkie uzyskują takie ceny, któreby opłaciły zbiór i suszenie. Z pośród wielu gatunków najcenniejszym jest borowik, zwany również grzybem prawdziwym. Grzyb ten jest ceniony zarówno w stanie świeżym, jak i suszonym.

Grzyby w stanie świeżym są bardzo nietrwałe i ulegają w cieple zepsuciu w ciągu paru godzin, zaś w lodowni dają się przechować w stanie jędrności nie dłużej ponad dobę. Z tego to powodu o przewożeniu ich na dalsze odległości koleją, celem sprzedaży w dużych miastach, lub dostarczenia ich do dużych przetwórni celem odpowiedniego ich przerobu, nie może być mowy. To też użytkowanie ich w stanie zupełnie świeżym jest bardzo ograniczone.

Ale grzyby cenione są nietylko w stanie świeżym, są one ogromnie cenione jako suszone. Suszenie zaś jest tak łatwe, że może być wykonane wszędzie i przez wszystkich, wystarcza tu bowiem trochę staranności i sumienności.

Do suszenia najbardziej nadają się grzyby duże i średnie, gdyż posiadają one najwięcej aromatu, grzyby zaś zupełnie małe nadają się raczej na inne cele przetwórcze, a nie na suszenie.

Świeżo zebrane grzyby należy przesortować. Przedewszystkiem należy oddzielić borowiki (prawe) od innych grzybów. Bo chociaż wszystkie jadalne grzyby można suszyć i prawie wszystkie spotykają się w handlu, to jednak najlepszą cenę otrzymuje się za same borowiki. Jeśli się zdarza, a trzeba przewidzieć, że zdarza się często, że wśród suszonych borowików spotyka się zamieszane z niemi inne grzyby, to w tych wypadkach cenę za mieszaninę otrzymuje się dużo niższą. Należy każdy rodzaj grzybów suszyć oddzielnie, a przynajmniej oddzielnie suszyć prawe, a oddzielnie wszystkie pozostałe.

Po przesortowaniu grzybów według ich rodzajów, należy trzonki obciąć, zostawiając tylko niewielkie kawałki przy samym kapeluszu. Kapelusz obciera się wilgotną szmatką, moczoną od czasu do czasu w lekko osolonej wodzie, celem usunięcia z grzybów piasku, próchnicy i igieł sosnowych. Miejsca zepsute należy usunąć przez ucięcie ich nożem.

Mówiąc o sortowaniu, należy jeszcze wspomnieć, że najbardziej cenione są w handlu same kapelusze, natomiast trzonki cenione są dużo mniej. Za towar mieszany, t. zn. kapelusze i trzonki, płaci się zawsze mniej, niż za same kapelusze. Z te-

go należy wyprowadzić wniosek, że najlepiej suszyć osobno kapelusze i osobno trzonki. Te ostatnie mogą być suszone razem z innemi grzybami.

Jednocześnie przy sortowaniu, grzyby bardzo duże, przekrawa się na dwie albo trzy części, w zależności od wielkości grzyba.

Tak przesortowane grzyby i oczyszczone z brudu, nawleka się na nitki lub sznurki w ten sposób, aby pomiędzy poszczególnemi grzybami był niewielki odstęp; ma to wielki wpływ na na szybkość i dokładność suszenia.

Jeśli trafi się na pogodę ciepłą i słoneczną, to najlepiej suszyć grzyby na słońcu w miejscu przewiewnym i pozbawionem kurzu. Ponieważ suszy się zwykle najwięcej grzybów w okresie jesiennym, w którym to czasie pogoda ciepła i słoneczna bywa rzadsza, wtedy jeśli jest słonecznie, to suszenie rozpoczyna się od suszenia na słońcu, a gdy grzyby trochę podeschną, dosusza się je w piecu chlebowym, bądź też nad blachą kuchenną, gdy jednakże pogoda słoneczna nie sprzyja, całe suszenie grzybów od początku do końca, należy przeprowadzić przy sztucznem cieple, t. j. w piecu chlebowym lub nad blachą kuchenną. W tym ostatnim wypadku, aby grzyby zachowały swój właściwy aromat i smak, należy prowadzić suszenie z początku w umiarkowanej ciepłocie, a dopiero gdy przeschną, dosuszenie może być prowadzone w ciepłocie wyższej. Gdyby się od samego początku suszenia poddało grzyby ciepłocie bardzo wysokiej, to zamiast schnąć, ugotowaływałyby się w swoim soku, lub przypaliły zwierzchu; grzyby w ten sposób suszone tracą swój właściwy kolor, a po ugotowaniu stają się niesmaczne.

Na naszych kresach wschodnich spotkać można bardzo dobry sposób suszenia grzybów a mianowicie: cienkie rosochate gałązki, najczęściej sosnowe, obiera się z kory i na nie, jak na sznurek nawleka się grzyby. W ten sposób nawleczone grzyby na gałązki, wsunięte do pieca chlebowego lub ułożone na blachy kuchenne, nie brudzą się od popiołu i nie przypiekają się, a schną bardzo szybko.

Suszenie należy kończyć, gdy grzyby stały się kruche i nie zatraciły właściwego im koloru.

Grzyby suszone w sposób wyżej omówiony, zachowują zdrowy wygląd, mają swój właściwy i przyjemny zapach, a po namoczeniu łatwo nasiąkają wodą. Grzyby suszone w sposób nieodpowiedni, to znaczy w zbyt ostrem cieple, bądź też leżące bezpośrednio na dnie pieca lub na kuchni, są zwykle ciemniejsze, często nabierają zapachu spalenizny i bardzo źle nasiąkają wodą.

Przechowywać grzyby najlepiej w skrzyniach drewnianych, w miejscu suchem.

E. Kryńska

JEDWABNICTWO

AKCJA JEDWABNICZA NA TERENIE P. K. P.*).

Od lat paru, wzdłuż torów kolejowych, widzimy na niektórych odcinkach drogowych żywopłoty z krzewów dotychczas w tym celu nieużywanych — z morwy białej. Mają one podwójne zadanie: jako ochrona toru od śniegu i jako materjał do hodowli jedwabników, który może być użytkowany przez pracowników kolejowych.

Rozpoczęta przed 5-ciu laty akcja jedwabnicza Ministerstwa Komunikacji polegała narazie na zakładaniu szkółek morwowych dla wyhodowania sadzonek na żywopłoty, krzewów i drzewek morwy białej, tego „drzewa o złotych liściach", jak ją nazywają w krajach południa. Z materjału tego, liczącego obecnie kilka miljonów sadzonek, część została już wysadzona przy torach kolejowych, na przestrzeni około 20.000 metrów bieżących, i już w tym roku jako żywopłot 4-letni, mogła być użytkowana do hodowli jedwabników. Z każdym rokiem ilość użytkowego materjału morwowego powiększać się będzie.

Hodowla jedwabników, jako rzecz dla pracowników kolejowych nowa i rzadko dotychczas w Polsce spotykana, mogła budzić wśród nich pewne wątpliwości i niedowierzanie. Jednakże rozwój hodowli morwy w Polsce, w niektórych dzielnicach jest wprost żywiołowy: w 3-ch województwach południowych Małopolskie T-wo Rolnicze liczy do 14.000 hodowców morwy, którzy stopniowo przystępują do hodowli jedwabników W roku bieżącym w całej Polsce było 750 hodowców, a gdy w roku zeszłym zbiór oprzędów wynosił 12.000 kg wartości około 48.000 zł., w roku bieżącym dochodzi 20.000 kg. wartości 80.000 zł. Oprzędy te są w całości przerabiane na surowiec dla przemysłu tkackiego w kraju. Lecz czy hodowla jedwabników się opłaca? — oto pytanie, z którem spotykamy się na każdym kroku. Spróbujmy obliczyć: na terenie P. K. P., materjał z 20.000 metrów żywopłotu, jaki był do rozporządzenia w roku bieżącym, wystarczyłby do hodowli jedwabników z 2000 gramów jajeczek, (rozmiary hodowli oblicza się podług ilości użytych do wylęgania jajeczek), która powinnaby dać plonu przeciętnie 4000—5000 kg. oprzędów jedwabnych wartości obecnie od 16 do 20.000 złotych. W poprzednich latach cena oprzędów była

*) Jak przeprowadzić hodowlę jedwabników podaliśmy w Kalendarzu Z.K.P. na r. 1933, str. 62—71.

przeszło dwukrotnie wyższa, lecz wobec spadku cen wszystkich bez wyjątku płodów rolnych, cena oprzędów również musiała ulec zniżce, lecz jeszcze utrzymuje się o 100% zgórą wyższa od cen na rynkach zagranicznych.

Jeżeli więc w dzisiejszych czasach, gdy każdy grosz nabiera innej niż dawniej wartości i inną jest jego siła nabywcza, te 16 — 20.000 zł. przeszłoby do rąk pracowników kolejowych, jako dochód dodatkowy, w ilościach zależnych od rozmiarów prowadzonej przez każdego hodowli, — czyż należy pytać, czy się to opłaci?

Hodowla, jaką można przeprowadzić siłami jednej rodziny, bez donajmowania rąk roboczych, przy odpowiedniem pomieszczeniu (z 30 gramów jajeczek), może przy dzisiejszych cenach przynieść czystego dochodu około 200 złotych. Czyż do pogardzenia jest ta suma i porównajmy ją z dochodem z kur, pszczół, krów i t. p., które trzeba hodować cały rok, gdy jedwabniki tylko 5 tygodni. Nie należy jednakże rozumieć, że dochód ten osiągnie się odrazu w pierwszym roku, prowadząc dużą hodowlę z 30 gramów jajeczek. Byłby to wielki błąd i hodowla taka dałaby z pewnością rezultat lichy i zniechęcenie na przyszłość Ktoś, co osobiście nie miał sposobności przyjrzenia się hodowli jedwabników i zna ją tylko teoretycznie, z podręczników, lub z wykładów, powinien w 1-ym roku przeprowadzić tylko małą próbną hodowlę, od 1—5 gramów jajeczek, ażeby zapoznać się w praktyce z życiem gąsienicy, jego okresami, karmieniem, linieniem, oprzędzaniem się i t. p. Im mniejsza będzie ta hodowla, tem lepsze da rezultaty praktyczne i pozwoli obliczyć się z siłami, na jaką hodowlę można będzie pozwolić sobie na rok przyszły. Szczegółowy opis takiej próbnej hodowli jedwabników znajdują czytelnicy w pierwszym roczniku kalendarza Z. K. P na 1933 r., str. 62—70 w artykule p. t. „Jak przeprowadzać próbną hodowlę jedwabników?". Nakład na taką hodowlę z 1 gr jajeczek jest minimalny: 1 gram jajeczek kosztuje około 50 gr papier do hodowli około 1 zł., obielenie izby i, w razie chłodnej pogody, przepalanie w piecu. Przy większych hodowlach, w następnych latach doliczać należy koszt dezynfekcji i amortyzacji przyrządów i sprzętów.

Pracownicy kolejowi, jako hodowcy jedwabników, są wyjątkowo uprzywilejowani. Każdy hodowca musi zaczynać od posadzenia drzewek lub krzewów morwowych i pielęgnować je lat kilka (krzewy — 4 lata, drzewka — 9 lat), zanim morwy te użytkować zacznie do hodowli jedwabników. Kolejarze przychodzą do materjału gotowego, na który żadnych nakładów kosztów, ani pracy, nie ponosili. Prócz tego korzystać mogą z wykładów i kursów przygotowawczych, a w czasie hodowli ze wskazówek praktycznych udzielanych im na miejscu przez odpowiednich instruktorów. Po skończonej hodowli mają również zapewniony

zbyt oprzędów po możliwie najwyższych cenach. W takich warunkach nie wykorzystać możliwości przysporzenia sobie dodatkowego dochodu jest karygodną opieszałością, a rosnące przy torach kolejowych morwy, niewyzyskane do hodowli jedwabników, byłyby smutnem świadectwem naszego braku przedsiębiorczości i niezaradności w ciężkich warunkach gospodarczych, jakie obecnie przeżywamy. Gdy przeciwnie — rosnące z roku na rok wśród pracowników kolejowych zastępy hodowców jedwabników przyczynią się nietylko do podniesienia dobrobytu własnego, lecz i do powiększenia ogólnej produkcji tego surowca, niezbędnego zarówno dla rozwoju przemysłu jedwabniczego w kraju, jak i dla obrony państwa.

Akcja Ministerstwa Komunikacji jest jednym z najpoważniejszych odłamów propagandy jedwabnictwa w Polsce i winna znaleść pełne zrozumienie u pracowników kolejowych dla ich własnej korzyści i dla dobra kraju.

JAK PODNIEŚĆ OPŁACALNOŚĆ HODOWLI JEDWABNIKÓW

Według uzyskanych przez nas urzędowych danych, na terenie P. K. P. pracowników kolejowych prowadzących hodowlę jedwabników było w 1933 r. zaledwie 30, wyhodowano oprzędów około 250 kg., których wartość wynosi około 1000 złotych. Były to przeważnie hodowle próbne, od 1—5 gramów jajeczek, więc plon ich jest niewielki i znaczenie raczej dydaktyczne — nabycie doświadczenia na rok przyszły. Lecz co uderza w tych cyfrach, to niebywale mała liczba hodowców, którzy stanęli do apelu przy tym nowym dochodowym warsztacie pracy. Widzimy, że z wielkiej ilości krzewów morwowych, jakiemi rozporządzało w tym roku Ministerstwo Komunikacji (około 20.000 metrów żywopłotu) została wykorzystana do hodowli jedwabników tylko znikoma część, przeto możliwy do osiągnięcia dochód nie został wyzyskany przez hodowców nawet w 10%!

Przyczyną tego ma być niska cena oprzędów, niezachęcająca szerszego ogółu kolejarzy do zainteresowania się jedwabnictwem. Jestto brak wniknięcia w istotę rzeczy: wysoka cena oprzędów w latach poprzednich szła w parze z wysokiemi cenami innych płodów rolnych i jednocześnie wysokiemi kosztami utrzymania. Gdy spadły w cenie jedne i drugie, musiały ulec zniżce również i ceny oprzędów, lecz mimo to opłacają jeszcze dostatecznie pracę hodowcy w porównaniu z zyskami osiąganemi w innych gałęziach ubocznej pracy zarobkowej.

Nasuwa się jednak pytanie: czy niema możności podniesienia opłacalności hodowli jedwabników? Poza dążeniem do osiągania najwyższych plonów jednostkowych przez racjonalne metody hodowli, rada jest prosta i dla kolejarzy, mających łatwość wzajemnego porozumienia się dla wspólnych poczynań, niezbyt trudna do wykonania: **uniezależnić się od cen płaconych**

za oprzędy na rynku krajowym przez stworzenie własnych zakładów przemysłu przetwórczego. Uczyniło tak nasze więziennictwo, zakładając w więzieniu mokotowskiem własną rozwijalnię i warsztaty tkackie, gdzie nietylko przerabiane są oprzędy wyhodowane w kilkudziesięciu innych więzieniach, lecz, jak wiemy, również nabywane oprzędy hodowców kolejowych i innych. Czyż kolejarze nie mogliby pójść tą samą już wytkniętą drogą?

Dla wprowadzenia w czyn tej myśli należałoby wejść w porozumienie z powstałym w roku bieżącym **Związkiem hodowców jedwabników** w Polsce, który ma na celu ochronę interesów hodowców i zbiorową pracę nad zaspakajaniem tych potrzeb jedwabnictwa krajowego, jakie w danej chwili są najbardziej aktualne i palące. Byłoby wielce korzystnem dla hodowców kolejowych utworzenie w Związku **Oddziału hodowców jedwabników P. K. P.**, gdyż Statut Związku pozwala na tworzenie Odziałów, dając im zupełną niezależność organizacji własnych władz i funduszów. Zrzeszeni w Związku hodowcy kolejowi, mając możność korzystania z kierunku fachowego i pomocy Centrali, mogliby samodzielnie lub wspólnemi siłami wszystkich członków Związku, w najbliższej przyszłości stworzyć niezbędne dla racjonalnego rozwoju jedwabnictwa zakłady, jak: wspólną suszarnię oprzędów, ułatwiającą niesłychanie pracę hodowcy przez uwolnienie go od uciążliwego zamarzania oprzędów na parze i suszenia ich później całemi miesiącami w domu, — dostarczone do suszarni oprzędy zaraz po zbiorze, zostają zamorzone i wysuszone kompletnie w ciągu 12 godzin. Przy suszarni winna powstać składnica oprzędów i zorganizowany skup ich od hodowców, w następstwie zaś własna rozwijalnia i obróbka surowca dla przemysłu tkackiego. Taka organizacja jedwabnictwa przyniosłaby hodowcom znacznie wyższe zyski niż sprzedaż oprzędów surowych.

O ile rzucona tu myśl znalazłaby wśród hodowców kolejowych należyty oddźwięk i ocenione zostały korzyści płynące ze zrzeszenia ich w ogólnym Związku hodowców, mogą w tej sprawie uzyskać wszelkie informacje w Zarządzie Głównym Związku hodowców jedwabników w Polsce (Warszawa, Wilcza Nr. 54). Pamiętać należy, że tylko wspólnym wysiłkiem pokonać zdołamy trudności, jakie na drodze racjonalnego rozwoju jedwabnictwa, tego niedocenianego źródła bogactwa narodowego, stwarzają ciężkie warunki gospodarcze chwili obecnej.

Szczegółowy i wyczerpujący opis urządzenia hodowli jedwabników, sprzętów i przyborów do niej i przebiegu wszystkich czynności, wykonywanych przez hodowcę znaleźć można **w praktycznych podręcznikach hodowli jedwabników, zatwierdzonych przez Ministerstwo Komunikacji, jako instrukcja dla hodowców kolejowych w Polsce p. t. „Bibljoteczka jedwabnicza".**

DZIESIĘC PRZYKAZAŃ DLA HODOWCÓW JEDWABNIKÓW CZYLI O CZEM PRZY HODOWLI JEDWABNIKÓW ZAWSZE PAMIĘTAĆ NALEŻY*)

I. Zamawiając jajeczka do hodowli, trzeba mieć pewność, że rozporządzać się będzie **odpowiednią ilością** liści morwowych do wykarmienia gąsienic jedwabników i wystarczającem **pomieszczeniem.**

II. **Jajeczka** nie mogą być nigdy użyte z własnej hodowli zeszłorocznej, tylko nabywane z gwarantowanych źródeł celkowej produkcji systemu Pasteur'a**).

III. Przed rozpoczęciem hodowli w pierwszym roku obowiązkowo izbę **wybielić** wapnem i sprzęty wyszorować ługiem; w następnych latach należy przeprowadzić **dezynfekcję**, najlepiej siarką (3—5 klg. siarki na 100 metrów sześciennych przestrzeni).

IV. **Ożywianie jajeczek** przeprowadzać bardzo starannie, gdyż od tego zależy zdrowy rozwój gąsienic w dalszej hodowli. Zaopatrzeć się koniecznie w termometr. Jajeczka rozsypać bardzo cienką warstwą, najlepiej na kawałku flaneli lub barchanu obciągniętym na ramce tekturowej, i umieścić w miejscu o ciepłocie 12° C. Czuwać nad tem, żeby ciepłotę podnosić codzień o 1 lub 1½ stopnia aż do 21° C, którą utrzymać trzeba do wylęgnięcia gąsienic, co nastąpi po 12 — 14 dniach.

V. W czasie hodowli utrzymywać w izbie **ciepłotę od 20 do 25° C.** Jeżeli na dworze pogoda chłodna należy przepalać w piecu. Przy niższej temperaturze gąsienice mało jedzą i hodowla trwa znacznie dłużej, przez co marnuje się liście i pracę. Nadmiernie wysoka ciepłota przyspiesza hodowlę, lecz sprzyja rozwojowi niebezpiecznych chorób.

---

*) Patrz „Bibljoteczka jedwabnicza".

Dotychczas wyszły z druku:

Nr. 1. Krótkie wskazówki dla hodowców jedwabników, cena 50 gr.

Nr. 2. Przyrządy i sprzęty do hodowli jedwabników, cena 80 groszy.

Nr. 3. Choroby jedwabników i sposoby ich zwalczania, cena 60 groszy.

Nr. 4. Jedwabnik morwowy i jego rasy (w druku).

**) Jajeczka jedwabników nabywać można w Związku hodowców jedwabników — Warszawa, Wilcza 54.

VI. Pamiętać ciągle o dostarczaniu gąsienicom **czystego, świeżego powietrza,** które jest im równie potrzebne jak pokarm. Przewietrzać izbę oknami lub drzwiami, lecz unikać przeciągów, dla gąsienic szkodliwych. Okna od strony słonecznej zasłaniać choćby papierem, żeby słońce nie padało wprost na gąsienice.

VII. W czasie hodowli dostarczać gąsienicom potrzebną **przestrzeń** do rozwoju, w miarę ich wzrostu. W ostatnim okresie życia gąsienice z 1 gr. jajeczek potrzebują około 2 metrów kwadratowych przestrzeni na półkach zrobionych z drewnianych łat, wyplecionych drutem cynkowanym w kratkę. Półek nie umieszczać gęściej, niż 40 cm jedna nad drugą

VIII. **Czyścić półki** z gąsienicami należy codziennie za pomocą arkuszy dziurkowanego papieru, któremi przykrywa się gąsienice rano przed pierwszem karmieniem i posypuje liśćmi. Gdy przejdą przez dziurki wszystkie do liści na świeży arkusz, z podspodu usuwa się papier z nieczystościami z poprzedniego dnia. Gąsienice, które nie przejdą w ciągu 2-ch godzin, są chore i należy je z hodowli usunąć. Wszelkie chore lub nieżywe gąsienice natychmiast usuwać i palić, a nie wyrzucać na śmietnik.

IX. **Karmienie** odbywać się winno zawsze o ustalonych godzinach, najmniej 5 — 6 razy dziennie, od 6-ej rano do 11-ej w nocy, a w ostatnim okresie w miarę zjadania liści. Liście muszą być zawsze świeże, suche i czyste, z początku krajane drobno, potem coraz grubiej, wreszcie całe. W razie deszczu trzeba je przesuszać rozwieszając z gałązkami w przewiewnem miejscu. Starym gąsienicom nie dawać listków młodych z czubków gałązek, które są dla nich szkodliwe. Nie dawać pokarmu za dużo, tylko tyle, ile zjadają. Zawsze przed karmieniem myć ręce. W czasie linienia, t. j. zrzucania skórki, gąsienic nie karmić ani nie czyścić. Po każdem linieniu najlepiej **rozrzedzać:** rano, gdy połowa gąsienic przejdzie na nowy arkusz, przenieść je na inne miejsce, a pozostałe przykryć drugim arkuszem.

X. W 8 dni po 4-m linieniu dostarczyć gąsienicom **oprzędniki,** t. j. gałązki, na których będą snuć oprzędy. Gałązki te muszą być czyste, suche i bez zapachu, więc przygotowane zawczasu. Wkłada się je w wywiercone z 3-ch stron półki dziurki. Pamiętać, żeby oprzędników nie było za mało gdyż będą po 2—3 gąsienice razem snuć oprzędy t. zw „podwójne", które należą do braków. 9-go dnia od wejścia gąsienic na oprzędniki następuje **zbiór oprzędów, ich sortowanie** i koniec hodowli.

IV. CZŁOWIEK, ZDROWIE I HIGIENA

RADY I WSKAZÓWKI PRAKTYCZNE

prof. Aleksander Saloni

JAK ZACHOWAĆ ZDROWIE?

CO JEST PRZYCZYNĄ CHORÓB?

Wartość zdrowia rozumiemy wszyscy. Każdy z nas pragnie być zdrowym, aby mógł podołać zadaniom życia i wyjść zwycięsko z walki o egzystencję. A jednak tak niewielu cieszy się pełnem zdrowiem. Tak wielu pogrążonych jest w chorobie, pozbawionych energji, apatycznych, zrezygnowanych, nie mających ani ochoty radosnego życia, ani nie czujących w sobie energji do wzięcia się z losem za bary i ułożenia sobie stosunków życiowych tak, aby wiodły do zabezpieczenia egzystencji sobie i swojej rodzinie.

Gdzie szukać przyczyn tego ogólnego schorzenia? Według niepodzielonego zdania największych powag lekarskich przyczyny są następujące:

1. niezgodny z naturą tryb życia, wynikający z nieznajomości lub niedoceniania zasad higjeny, które dotyczą odżywiania, mieszkania, ubioru, pracy i wypoczynku, światła, wody i t. p.

2. zajęcia zawodowe, sprzeczne z naturą, lub wykonywane w warunkach szkodliwych dla organizmu ludzkiego; wreszcie

3. niedbałość o zdrowie.

Środki zaradzenia złemu nasuwają się same.

Przedewszystkiem potrzeba uwierzyć, że obowiązkiem każdego jest myśleć o zdrowiu nie wtedy dopiero, gdy się zachoruje, ale wtedy, gdy się jest zdrowym; wtedy starać się należy utrzymać zdrowie w stanie jaknajlepszym. Zaznajomienie się z zasadami higjeny wskaże drogę do życia, zgodnego z naturą i nauczy sposobów unikania, usuwania, lub wreszcie łagodzenia szkodliwych wpływów pracy zawodowej.

ODŻYWIANIE

Organizm człowieka powinien być dobrze odżywiany, bo tylko wtedy jest zdolny do wysiłków i bardziej odporny na otaczające go szkodliwe wpływy. Pokarmy dzielą się według pochodzenia na z w i e r z ę c e i r o ś l i n n e. Ani pierwsze ani drugie nie posiadają całego zasobu sił, potrzebnego do odżywiania organizmu. Przestrzec należy przed przywiązywaniem zbyt

wielkiej wagi do pokarmów mięsnych, które rzekomo są najważniejszem źródłem siły. Nadmierne używanie tych pokarmów sprowadza podagrę, reumatyzm, choroby wątroby i nerek, hipohondrję i t. p. Najstosowniejszy jest pokarm mieszany przeważnie roślinny z niewielkim dodatkiem pokarmów mięsnych.

a) Pokarmy mięsne.

M i ę s o stanowi nadzwyczaj ważny artykuł spożywczy. Zawiera ono białko, tkankę klejodajną, tłuszcz i ekstrakty, nadające mu smak właściwy. Ekstrakty utraca ono przez moczenie w wodzie, chociaż nic nie traci z wartości odżywczej. Niedocenia się zazwyczaj wartości mięsa ryb, które co do części odżywczych nie ustępują w niczem prawie wartości innych gatunków mięsa.

Nadzwyczaj ważny jest sposób przyrządzania pokarmów mięsnych. Gotowanie ma na celu lepszą ich strawność, a zarazem zabija bakterje, które mogą być niebezpieczne dla człowieka. Ciepłe pożywienie przyspiesza proces trawienia, a tłuszcze mięsne, rozpuszczone w gotowaniu, stają się łatwiej strawne, co podnosi jeszcze ich wartość odżywczą.

Podczas gotowania lub smażenia ciepło wnika w mięso bardzo powoli; powierzchownie może być mięso wrzące, a wewnątrz surowe i zimne i zawierać może najszkodliwsze pasożyty i bakterje, które potem rozwijają w organiźmie swą zgubną działalność.

Należy więc jeść mięso dobrze ugotowane lub usmażone.

Rosół zawiera w sobie nieznaczną ilość skrzepłego białka, które jeszcze w postaci szumowin niesłusznie się zbiera i odrzuca. Wartość odżywcza rosołu jest więc nieznaczna. Zawiera w sobie rozpuszczalne substancje mięsa, które działają pobudzająco na proces trawienia. Taka też jest i wartość buljonu. Mięso pieczone jest smaczniejsze i pożywniejsze.

Solenie mięsa w celu zakonserwowania zmniejsza jego wartość odżywczą. Lepiej konserwuje się mięso wędzeniem, które nie zmienia jego wartości odżywczej. Z pośród wędlin przestrzec należy przed używaniem kiełbasy, i o ile możności wstrzymać się od jej spożywania. Sposobność do używania przy sporządzaniu kiełbas materjału marnego, a nawet wprost szkodliwego, jest tak łatwa, że lepiej jest wyrzec się tego specjału.

Ekstrakty mięsne, rozpowszechnione w każdem gospodarstwie są zupełnie bezwartościowym artykułem spożywczym. Mięso nadpsute nie nadaje się na posiłek, gdyż zawiera trucizny, które się w niem wywiązały podczas gnicia.

M l e k o zawiera w sobie wszystkie części niezbędne do budowy organizmu, dlatego ma tak wielkie znaczenie dla niemowlęcia, którego organizm rośnie z dnia na dzień. Zawiera ono cukier mleczny, fosforan wapna i sole, więc gotowy materjał bu-

dowlany, niezbędny dla dziecka w pierwszym roku życia. Dla dorosłego nie przedstawia już takiej wartości. Mleko surowe jest smaczniejsze, niż gotowane. Ponieważ jednak pochodzić może od zwierzęcia gruźliczego, lub z chaty, gdzie zaszedł wypadek tyfusu albo szkarlatyny, nie należy go nigdy używać w stanie surowym.

Masło w stanie świeżym jest bardzo pożywne, bo zawiera prócz wody kazeinę i liczne tłuszcze, które nadają mu charakterystyczną woń i smak. W stanie zjełczałym jest przykre w smaku i może wywołać podrażnienie jelit. Poprawić je można, gniotąc w chłodnej wodzie z dodatkiem odrobiny sody. Masło, podobnie jak i mleko, może zawierać zarazki tuberkuliczne, jeżeli pochodzi od krowy, chorej na gruźlicę. Masło sztuczne nie posiada tej wartości odżywczej, jaką ma masło naturalne, prócz tego może zawierać rozmaite zarodki chorób.

Kefir, przyrządzany z mleka, jest bardzo przyjemnym i odświeżającym napojem i posiada wielką wartość odżywczą, zwiększoną jeszcze zawartością kwasu węglowego. Spożywać go należy najdalej dnia drugiego, gdyż trzydniowy wywołać może bóle żołądka i rozwolnienie.

Ser jest skoncentrowanym, polecenia godnym artykułem spożywczym i dla zdrowia zupełnie bezpiecznym, gdyż zamierają w nim po jego dojrzeniu wszelkie zarodki chorób, jakie się mogły znajdować w mleku. Unikać jednak należy sera, w którym zalęgły się robaki. Ser sztuczny, sporządzany z tłuszczów zwierzęcych i roślinnych nie ma żadnej wartości.

Jaja bywają zazwyczaj przeceniane, co do zawartości substancyj pożywnych. Oprócz białka jest w żółtku lecytyna, t. j. połączenie białka z fosforem i tłuszcz. Wartość odżywcza jajka wynosi tyle, co 40 gr. mięsa lub 150 gr. mleka. Świeże jaja przy przeglądaniu do światła są przejrzyste, zepsute zaś mętne. W wodzie świeże jaja toną, zepsute pływają z powodu zawartości gazów.

Kawior jest ikrą jesiotra. Jest bardzo pożywny i działa pobudzająco na apetyt.

b) Pokarmy roślinne.

Różnica między zwierzęcemi a roślinnemi pokarmami polega na tem, że roślinne zawierają mniej białka i tłuszczów, a więcej węglowodanów. Tłuszcze, spalając się, są wydatnem źródłem ciepła organizmu; węglowodany dostarczają dostatecznych sił do pracy, a nie wytwarzają zbyt wiele ciepła.

Ziarno zboża jest najlepszym przedstawicielem pokarmów roślinnych. Zawiera skrobję i białko w postaci glutenu, a w osłonie czyli plewie, lub łusce, włókienka celulozy, która chociaż sama nie jest pożywna, nie powinna być odrzucana w formie otrąb, bo swoją niestrawnością pobudza żołądek i je-

lita do wzmożonej pracy i zwiększa w ten sposób czynność trawienia. Dlatego też pieczywo z delikatnych gatunków mąki wstrzymuje trawienie. Dobra mąka pszenna zawiera najwięcej skrobji, a mąka owsiana najwięcej białka i tłuszczu i największą ilość włókienek celulozy, która pobudza działalność jelit i wywołuje szybsze przerabianie pokarmu i usuwanie resztek. Ludzie z powolnem trawieniem uczynią dobrze, jedząc chleb z mąki mieszanej z otrębami.

Bardzo dobrym chlebem jest Graham, wypieczony z śrótowej mąki pszennej. Musi być jednak, jak wogóle każde pieczywo, dobrze wypieczony, aby nie kwaśniał w jelitach i nie wywoływał parcia, bólów i biegunki.

Chleb należy przechowywać w suchem miejscu; spleśniały jest niezdatny do użytku.

Oprócz mąki wyrabia się z ziarna jeszcze grysik, kasze i krupy. Wartość spożywcza wszystkich tych produktów jest dość znaczna.

Rośliny strączkowe, groch, fasola i soczewica zawierają węglowodany, dużo białka i celulozę, znajdującą się głównie w łusce. Byłyby artykułem bardzo dobrym, gdyby nie za wielka zawartość celulozy, która obciąża jelita wytwarzanemi gazami.

Do gotowania należy używać wody, bez zawartości wapna, by nie zmniejszyć ilości białka. Nie szczędzić tłuszczu. Konserwy z roślin strączkowych są łatwiej strawne, aniżeli gotowane jarzyny.

Kartofle zawierają dość dużo skrobji i nieco białka, stąd też ich wartość odżywcza jest niewielka. Gdyby wypadło odżywiać się wyłącznie kartoflami, to trzebaby ich zjadać dziennie około 5 kg. Gotowane ziemniaki, a zwłaszcza tłuczone są łatwiej strawne, aniżeli smażone.

Ziemniaki niedojrzałe wywołują często biegunkę, zmarzłe są wogóle nieprzydatne do jedzenia; kiełkujące zużyć można tylko po dokładnem wycięciu kiełków, które zawierają bardzo silną truciznę, solaninę.

Owoce zawierają dużo wody, a mało białka, skrobji i tłuszczu. Kwasy roślinne i olejki eteryczne nadają im przyjemny smak i zapach, i działają orzeźwiająco. Cennym środkiem spożywczym są orzechy, które zawierają dużo białka i tłuszczów. Nie powinny być zjełczałe, gdyż mogą wywołać zaburzenia żołądkowe, lub ostre podrażnienie błony śluzowej ust i języka.

Jarzyny mają niewielką wartość odżywczą; bez dodania masła, cukru, soli i ekstraktów mięsnych znaczenie ich odżywcze byłoby niewielkie. Ich wartość, podobnie, jak owoców, polega na kwasach i olejkach eterycznych, które polepszają smak potraw.

Jarzyny, jak i owoce pobudzają jelita do większej ruchliwości i dobrze wpływają na proces trawienia. Niektóre nie każdemu dobrze służą, wywołując podczas trawienia bóle brzucha.

Szparagi są najdelikatniejszą jarzyną. Zapach ich pochodzi od zawartego w nich asparaginu, który pobudza czynność nerek. Osoby o słabych nerkach szparagów jeść nie powinny.

Szpinak zawiera organiczne żelazo, co czyni go bardzo wartościowym.

Owoce i jarzyny przechodzą przez bardzo wiele rąk i stykają się z wielu nieczystościami, należy więc myć je dokładnie przed spożyciem.

Najłatwiejszym sposobem konserwacji owoców i jarzyn jest ich suszenie, przez które nie zmieniają swej wartości odżywczej. Kwaszenie niektórych jarzyn jest dobrym sposobem konserwowania. Kapusta kwaszona służy bardzo dobrze osobom zdrowym; u ludzi o słabym narządzie trawienia wywołuje wzdęcia i drażni jelita.

Gotowanie owoców w słoikach lub smażenie konfitur, konserwuje owoce dobrze. Pamiętać jednak potrzeba, aby zamknięcie było hermetyczne w celu utrudnienia grzybkom i pleśni wstępu do słoja. Nie należy używać naczyń metalowych, gdyż cząsteczki metalu mogą się przedostać do konserw i wywołać po spożyciu zatrucie. Konserwy barwione roztworem miedzi są bezwarunkowo trujące. Gdy się w nie nóż włoży na chwilę, pokryje się wnet powłoką miedzi.

Grzyby są wspaniałą potrawą, ale może zanadto przecenianą. Oprócz wielkiej ilości wody zawierają sole fosforowe i nieznaczną ilość białka i cukru. Jadalne są tylko po ugotowaniu lub usmażeniu. Dla wielu ludzi są ciężko strawne.

Spożywanie grzybów jest zawsze niebezpieczne, gdyż często trudno jest odróżnić trujące gatunki od jadalnych.

Sprawdzanie grzybów przez wkładanie cebuli lub srebrnej łyżki, które rzekomo mają czernieć od grzybów trujących, nie ma żadnej wartości. Pamiętać trzeba, aby grzyby zawsze sparzyć przed gotowaniem wrzącą wodą i wodę tę odlać; tym sposobem zmniejszy się przynajmniej działanie znajdujących się przypadkowo między niemi trujących grzybów. Przyrządzać należy tylko młode i bez zarzutu świeże grzyby i nie jadać nigdy przygrzanych. Również należy unikać konserw grzybnych, gdyż oprócz jadowitych, mogą zawierać trutki metalowe.

Suszenie grzybów jest jedynym bezpiecznym sposobem ich konserwowania.

c) Sole.

Sole odżywcze mają wielkie znaczenie nietylko dla rozwoju organizmu dzieci, ale i dla utrzymania jego funkcyj u do

rosłych. Są to: potas, soda, wapno, magnezjum, żelazo, fluor, chlor, siarka i kwas krzemieniowy. Dla dziecka stanowią one materjał, z którego wzrasta budowa ciała, u dorosłych są konieczne dla umożliwienia procesów chemicznych, odbywających się w organiźmie. Pamiętać należy, że sole te organizm przyswoić sobie może tylko ze związków organicznych, i że zachwalane w handlu fabrykaty soli odżywczych są bezwartościowe.

Dla dziecka najlepszym pokarmem jest mleko, najbogatsze w sole. Wielkie znaczenie ma także dostarczanie organizmowi dziecięcemu dostatecznej ilości wapna, brak którego wywołuje choroby rachityzmu. I tutaj mleko okazuje się wystarczającym środkiem odżywczym, a wszelkie dodawanie do picia wody wapiennej nie ma żadnej wartości.

Umiarkowane używanie soli kuchennej, jest dobre, a nawet konieczne, ale jej nadużycie staje się niebezpieczne dla nerek. Zaniechać więc należy ostrego solenia potraw, gdyż nie odpowiada ono pod żadnym względem potrzebie fizjologicznej.

d) Cukier.

Cukier jest doskonałym artykułem spożywczym szczególniej dla dzieci. Pragnienie cukru u dzieci nie jest łakomstwem, ale zjawiskiem naturalnem, które zasługuje na uwzględnienie. Nie należy tylko przekarmiać dzieci słodyczami, ale dostarczać ich we właściwej porze w dostatecznej ilości.

e) Miód.

Miód jest najdoskonalszym naturalnym produktem, zawierającym cukier. Oprócz cukru owocowego zawiera jeszcze wosk, gumę i kwasy: jabłeczny, mleczny i mrówczany. Jest doskonałym środkiem odżywczym i działa dobrze na trawienie. Pobudza działalność jelit i jest łagodnym środkiem przeczyszczającym. Ma także znaczenie lecznicze przy zapaleniach gardła i krtani, których podrażnienie znakomicie łagodzi.

W y r o b y c u k i e r n i c z e bywają często fałszowane. Dla zwiększenia wagi dodają gipsu lub barytu; zamiast miodu używa się taniego cukru kartoflanego, zawierającego często arszenik; zamiast owoców używają esencyj, nie mających nic wspólnego z owocami; użyte nadto barwiki są często wprost trujące.

S a c h a r y n a, produkt sztuczny, 500 razy słodszy od cukru, jako produkt odżywczy, nie ma żadnej wartości. Podaje się ją jedynie chorym na cukrzycę, którym wzbronione jest używanie cukru

f) Korzenie.

Dla otrzymania smacznej potrawy używa się korzeni. Znaczenie ich polega na tem, że powiększają wydzielanie się soków trawiennych. Dla dzieci i młodzieży są szkodliwe, a i u dorosłych nadmierne ich używanie mści się, gdyż drażnią nietylko nerwy, ale szkodzą także nerkom.

Pieprz, goździki, cynamon, imbir, powinny być kupowane w stanie niemielonym, gdyż bywają często fałszowane szkodliwemi substancjami.

Tych dodatków do potraw nie należy odrzucać, ale używać ich umiarkowanie.

g) Pożywki.

Do pożywek należą: k a w a, h e r b a t a, i k a k a o. Nie mają one znaczenia odżywczego, ale tylko podniecające z powodu zawartości k o f f e i n y, t e i n y i t e o b r o m i n y. Podniecają one nerwy, więc używa się ich w celu usunięcia zmęczenia. Jest to bezwątpienia szkodliwe, bo najlepszem lekarstwem na zmęczenie jest spokój i spoczynek, a nie sztuczne podniecanie nerwów. Ale warunki życiowe zmuszają nieraz ludzi do użycia środków, które w nich pomimo zmęczenia utrzymują zdolność do pracy; stąd też płynie i konieczność posługiwania się środkami, pobudzającemi nerwy. Dla dzieci i młodzieży są stanowczo szkodliwe i niepotrzebne; dla starszych powinny być dozwolone tylko bardzo umiarkowanie.

Surogaty pożywek są zupełnie bezwartościowe, o wiele lepiej zastąpi je mleko.

Używanie t y t o n i u powinno być stanowczo zarzucone. Nadmierne jego użycie wywołuje zatrucie nikotyną.

Napoje a l k o h o l o w e nie są wcale źródłem siły; użyte w większej ilości działają szkodliwie na nerwy i inne organy ciała. Dla dzieci i młodzieży są wprost zabójcze.

POWIETRZE I SŁOŃCE.

Powietrze dobre i czyste jest nieodzownym warunkiem życia. Bez jedzenia można się obejść czas dłuższy, bez powietrza ginie się po kilku minutach. Do płuc przypływa krew, która po obiegnięciu całego ciała jest zepsuta. W płucach, w zetknięciu z tlenem powietrza, uwalnia się od zużytych i szkodliwych części i odświeżona wraca do serca, aby obiec cały organizm, zasilić go i odświeżyć. Powietrze powinno być zupełnie czyste, wolne od wszelkich szkodliwych przymieszek Bliskość stajni, kup gnoju i kloak zatruwa powietrze i jest przyczyną chorób i zwiększenia się śmiertelności.

Mieszkania powinnny być obszerne i nie przeładowane w nocy śpiącymi. Okna otwierać należy, jak często tylko można, i długo trzymać otwarte. Prócz tego potrzeba, ile możności, jaknajczęściej i najdłużej przebywać na wolnem powietrzu

Ś w i a t ł o s ł o n e c z n e działa ożywczo i pobudzająco na ciało i ducha. Inaczej się czujemy w dzień dżdżysty, ponury, aniżeli w jasny i pogodny. Wpływ powietrza na bakterje chorobotwórcze jest zabójczy; jest więc światło słoneczne najsilniejszym środkiem dezynfekcyjnym. Powinno mieć dostęp do wszystkich izb mieszkalnych, tak, aby miało możność działania

w całej pełni. Szczególnie należy możliwie często i długo przewietrzać pościel na słońcu.

Kąpiele słoneczne, tak korzystne dla zdrowia, rozpocząć należy od kąpieli powietrznych. W ciepły dzień wybiera się miejsca zacienione, ale przedtem ogrzane przez słońce i wychodzi się tam boso, tylko w płaszczu kąpielowym. Na chwilę zdejmuje się płaszcz i dozwala się, aby powietrze i światło oddziaływały na skórę całego ciała przez kilka minut. To powinno wystarczyć na pierwszy raz. Głowę osłonić należy lekkim jasnym kapeluszem. Taką kąpiel powietrzną przedłuża się z dnia na dzień o kilka minut, aż wreszcie przyzwyczai się skórę do wpływów powietrza i światła. Wtedy dopiero przejść można do naświetlań słonecznych. Są one znakomitym środkiem przeciwko złej przemianie materji, i stanom kataralnym różnego rodzaju. Zwalczają niedokrewność, blednicę, skrofuły, podagrę, i reumatyzm. Nie należy jednak przesadzać. We wszystkiem potrzeba zachować należytą miarę.

Kąpiel słoneczną urządza się w sposób następujący. Na materacu lub kocu układa się pacjent i co 5 minut obraca się na bok prawy, lewy, plecy lub brzuch. Po kwadransie takiego naświetlania owija się w koc i pozostaje tak 15 minut, poczem obmywa się chłodną wodą i ubiera.

Kąpieli słonecznej nie wolno, nawet już po przyzwyczajeniu się, przedłużać ponad 3/4 godziny

PIELĘGNOWANIE SKÓRY.

Pielęgnowanie skóry jest niezbędne, bo powierzchnia ciała pokryta jest nietylko wydzielinami, jak pot, łój i łupież, lecz także zanieczyszczeniami zewnętrznemi. Na powierzchni skóry gnieżdżą się w dużej ilości rozmaite bakterje, które usunąć można tylko przy pomocy wody i mydła. Konieczność codziennego mycia się i częstych kąpieli jest oczywista.

Mycie należy wykonywać dokładnie. O ile warstwa tłuszczu i kurzu nie zeszła zupełnie, to woda stoi na skórze w kroplach i małych wysepkach; po dokładnem obmyciu powierzchnia skóry jest jednostajnie mokra.

Przy umywaniu rąk, twarzy i piersi należy zmieniać wodę kilkakrotnie.

Zmiana bielizny i pościeli nie powinna odbywać się w stale oznaczonych terminach, ale zawsze wtedy, kiedy nagromadzenie brudu i potu tego wymaga.

Pielęgnowanie skóry twarzy, tak ważne u kobiet, zasadza się na masowaniu podczas mycia twarzy, pokrytej lekkiem mydłem. Masowanie odbywa się w kierunku poprzecznym do zmarszczek i daje wyniki bardzo dobre. Wszelkie drogie środki kosmetyczne napychają tylko kieszenie fabrykantom.

Zmywać należy całe ciało codziennie zimną wodą; jednak nigdy niżej 20° C.; tylko przy cierpieniach reumatycznych i newralgicznych stosuje się wodę letnią. Zmywanie odbywa się rano.

Całkowitą kąpiel powinno się brać przynajmniej raz na tydzień o ciepłocie 34 — 35° C. Każdą kąpiel zakończyć należy zimnem oblaniem, najlepiej z koneweczki, wodą o temperaturze 30° C.

Dobry sen jest jednym z warunków zdrowia. Dzieci powinny iść spać wcześnie, pomiędzy 8 — 9 godziną i spać od 9 — 12 godzin; starsi między 10 — 11 wieczorem. Sen przed północą pokrzepia najlepiej. Nie należy układać się do snu z pełnym żołądkiem, lecz w 2 — 3 godziny po ostatnim posiłku. Alkoholu, kawy i herbaty należy przed snem unikać. Dobrze robi wypicie szklanki wody z cukrem.

Spanie na lewym boku jest szkodliwe, bo utrudnia czynności serca, żołądka i wątroby. Nie należy czytać w łóżku, bo to psuje wzrok i sprowadza sny niepotrzebne. Wszelkie wzruszenia, jak przestrach, gniew, nadmierna radość i troski snu pozbawiają.

Temperatura sypialni 13 — 16° C. jest najodpowiedniejszą.

PIELĘGNOWANIE ZMYSŁÓW.

W z r o k jest najważniejszym zmysłem. Pielęgnowanie oka nie polega tylko na chronieniu go od urażenia, od wielkiego gorąca i zimna, od przeciągów, ostrych wyziewów, kurzu i dymu, ale i na umiejętnem stosowaniu światła przy pracy, ponieważ najwięcej chorób wywołuje za silne i rażące lub niedostateczne światło.

Jeżeli rażące światło nagle podrażni siatkówkę oka, po poprzedniem przebywaniu w ciemności, może nastąpić porażenie nerwu wzrokowego, a wskutek tego ślepota. Szkodliwe jest także światło odbite od świecących przedmiotów, a padające z dołu lub boku. Za słabe światło przy delikatnej robocie zmusza nas do zanadto wielkiego zbliżania oka do przedmiotu pracy i wywołuje wadę krótkowidztwa. Odległość ta powinna wynosić 30 cm. Gdy coś wpadnie do oka, to go trzeć nie należy, lecz otworzywszy powieki szeroko palcami, starać się ciało obce wydobyć końcem chusteczki, lub też spłukać przez mruganie nad powierzchnią wody w pełnej szklance Gdy zaś wpadnie do oka coś gryzącego, należy natychmiast oko przepłukać i posłać po lekarza.

N a r z ą d s ł u c h u jest tak ukryty, że szkodliwe urażania zagrażają mu tylko od zewnętrznego ucha. Częste są zatkania jamy usznej obcemi ciałami, jak: za głęboko wciśniętą watą, woskowiną, owadem, albo, jak u dzieci się zdarza, włożonym

grochem lub fasolką. Zdarza się nadwyrężenie błony bębenkowej przez dłubanie w uchu, lub nagły huk. Silne uderzenia w ucho lub głowę mogą sprowadzić porażenie nerwu słuchowego. Krzyknięcie w ucho, jak to dzieci bezmyślnie robią, może wywołać pęknięcie błony.

Tego wszystkiego należy unikać i pamiętać nadto, że przeciąg zimnego powietrza, gdy ucho jest rozgrzane, sprowadzić może przytępienie słuchu na całe życie.

P i e l ę g n o w a n i e p o w o n i e n i a. Przedewszystkiem nie należy dłubać w nosie Nieczystym palcem wprowadzić można do nosa jakiś pierwiastek zakaźny i zadraśnięciem błony przenieść go do krwi. Dzieci mają zły zwyczaj wtykania w nos czegobądź; fasolka lub groch, wprowadzone w ten sposób do nosa, musiano wyjmować przy pomocy noża chirurgicznego. Przy wąchaniu kwiatów uważać, aby owada nie wciągnąć do nosa. Przeziębienie i pył sprowadzają katar błony nosowej, który udziela się krtani, oskrzelom, a nawet jamie czołowej.

ODZIEŻ.

Zadaniem odzieży jest regulowanie wydzielonego przez organizm ciepła. W normalnych warunkach skóra spełnia to zadanie. Wobec zmienności temperatury w naszym klimacie, powinna odzież mieć własność ułatwiania wydzielania ciepła w czas gorący, a utrudniania podczas zimna. Odzież powinna mieć własność nietylko utrzymania ciepła ciała, ale i swobodnego przepuszczania powietrza. Musi ona być sucha, gdyż w stanie wilgotnym otworki między nitkami tkaniny zapełniają się wodą, która, jako dobry przewodnik ciepła, łatwo wydziela ciepło nazewnątrz. Utrata ciepła jest wtedy jeszcze zwiększona przez parowanie.

Płótna szybko przyjmują wilgoć i szybko ją wyparowują; bawełna wolniej wilgotnieje i schnie; wełna zaś przy przemoczeniu nie traci zawartego powietrza i nie wydziela wilgoci tak szybko, jak płótno i bawełna i zachowuje ciepło najdłużej.

Przy wyborze materjału decyduje więc pora roku.

Ważną jest także barwa materjału. Ciemne materjały wchłaniają więcej ciepła, aniżeli jasne; tamte odpowiednie są na zimę, te na lato.

Noszenie przez kobiety gorsetów, uciskających opasek i podwiązek, ściskających nogi, zasługuje na stanowcze potępienie, bo wywołuje chroniczne podrażnienia i zmiany w organiźmie, doprowadzające nieraz do rozpaczy.

Złe obuwie kobiet doprowadza do ułomności; rezultatem są odciski, zapalenia, wrośnięte paznokcie, a nawet rozwinięcie płaskiej stopy. Wysokie obcasy zmuszają miednicę do skośnego położenia i sprowadzają po dłuższym czasie zaburzenia w miednicy i jej krwiobiegu. Wybierać należy obuwie z miernie wysokiemi obcasami o szerokiej podstawie.

MIESZKANIE.

Domy wśród zieleni ogrodu, z dostępem słońca, zdala od kurzów ulicznych i wyziewów podwórzowych są najzdrowsze. Na sypialnię powinien służyć największy i najjaśniejszy pokój. Jeżeli pokój nie ma dostatecznej ilości powietrza, nie nadaje się bezwarunkowo na sypialnię.

Kuchnia powinna być możliwie duża i jasna, aby można w niej łatwo zauważyć wszelkie nieczystości, które mogą wywoływać choroby, trudne nieraz do wytłomaczenia.

Źle wietrzona kuchnia jest szkodliwa dla zdrowia.

Używanie kuchni do spania jest wstrętne i niehigjeniczne. Łóżka najlepsze są metalowe, z siatką drucianą, na którą się kładzie materac włosienny, złożony z trzech części, co ułatwia jego przekładanie. Piernaty i pierzyny mogą całkowicie odpaść. Poduszka włosieniowa i kołdra, a w zimie jeszcze pierzynka na nogi, są zupełnie wystarczające.

Hartowanie ciała, które umożliwia człowiekowi opieranie się wszelkim wpływom atmosfery, powinno się rozpocząć we wczesnym wieku dziecięcym. Skoro dziecko pocznie się dostatecznie poruszać, należy przyzwyczajać je do zmywań lekko ciepłą wodą, do lekkiej, przepuszczającej powietrze odzieży, a przedewszystkiem do świeżego powietrza, na które powinno się je wyprowadzać codziennie z wyjątkiem niepogody. Temperatura pokoju nie powinna przekraczać 20° C. Latem powinny być okna otwarte w dzień i w nocy.

W hartowaniu nie należy nigdy stosować przymusu lub gwałtu, aby nie wywoływać podrażnienia i zdenerwowania. Jeżeli zachęta nie pomoże, lepiej zaniechać hartowania.

WPŁYW ZATRUDNIEŃ ZAWODOWYCH NA ZDROWIE.

Są zatrudnienia, które szkodliwie wpływają na zdrowie nietylko z powodu obrabianego materjału, ale i z powodu ciasnoty miejsca pracy, lub wyziewów, jakie się wydobywają w czasie zatrudnienia.

Szkodliwem jest wdychiwanie pyłu z metalów, jak żelazo i miedź, przy ich obrabianiu, jakoteż pyłu węglowego przy ładowaniu; pyłu kamiennego przy obróbce kamienia i t. p. Nieraz wywiązują się szkodliwe gazy, trujące pracowników i grożące ich życiu. Lokale, w których robotnicy pracują, są najczęściej za ciasne i brudne, źle wentylowane i źle oświetlane i wskutek tych wad wywierają szkodliwy wpływ na ich zdrowie. Wprawdzie istnieją przepisy władz, biorące robotników w obronę, ale nigdzie tym wymaganiom nawet w przybliżeniu nie czyni się zadość. Gdy wejdziemy do większej pracowni, uderzy nas najczęściej zaduch niemal dławiący, a wieczorem jeszcze i kopeć lamp smrodliwych.

Jak temu zapobiec? Każdy robotnik powinien wiedzieć o szkodliwych wpływach swego zatrudnienia, a każdy pracodawca obowiązany jest dbać o to, aby pracownia była obszerna i należycie przewietrzana, temperatura odpowiednia, a oświetlenie dobre.

Przewietrzanie powinno być tak urządzone, aby nie było przeciągów, a lekki przewiew tak zastosowany, aby pył lub gazy, jakie się tworzą przy pracy, wprzód się wydostawały na zewnątrz, zanim się rozejdą w powietrzu pracowni.

Ci, którzy pracują w wysokiem cieple pocą się nadmiernie i są narażeni na przeziębienia, a przy tem uczuwają wielkie pragnienie, które muszą ugasić. Niechże nie używają do tego napojów alkoholowych, lecz tylko lekkiego piwa lub wody nie bardzo zimnej. Od czasu do czasu powinni odetchnąć chłodniejszem powietrzem, byle nie za chłodnem, a po pracy przywdziać cieplejsze ubranie wełniane.

Należy również zwracać uwagę na to, jak długo i w jakiem położeniu ktoś pracuje. Pracujący w siedzącej postawie, wgniatają sobie narządy krążenia i trawienia i oddychają płytko; powinni zatem zmieniać od czasu do czasu postawę siedzącą na stojącą i oddychać przez chwilę głęboko świeżem powietrzem, a po pracy używać gimnastyki, gry w kręgle i w bilard, pracować w ogrodzie lub robić dalekie przechadzki. Ci, którzy pracują w postawie zgarbionej, powinni się od czasu do czasu prostować, wstawać i głęboko oddychać. Pracujący klęcząco, powinni ochraniać kolana od ugniecenia zapomocą odpowiednich podkładek; ci zaś, co pracują stojąco, powinni od czasu do czasu wykonywać ruchy gimnastyczne nogami, aby zapobiec tworzeniu się żylaków.

Osoby, pracujące umysłowo, psują zdrowie długiem siedzeniem i natężeniem mózgu; powinni te złe wpływy zrównoważyć odpowiednim ruchem ciała na świeżem powietrzu i należytem odżywianiem.

GIMNASTYKA ZDROWOTNA [1]).

Narządem ruchu są mięśnie, gęsto unerwione i stawy, które łącznie z mięśniami, tworzą aparat ruchowy. Do mięśnia pracującego, więcej krwi przypływa, aniżeli do będącego w spoczynku, dlatego przemiana materji odbywa się w nim raźniej. Praca mięśni pobudza krążenie krwi, wzmaga zatem czynność serca i oddychania, zwiększa przemianę materji i pobudza wszelkie czynności organizmu ludzkiego. Ścisła łączność mięśni z nerwami sprawia, że ruchy mięśniowe nabierają również wielkiego znaczenia w pielęgnowaniu systemu nerwowego. Poprawia się samopoczucie, a przeświadczenie, że się posiada silną i wyćwiczoną muskulaturę, zwiększa energję, daję odwagę i pewność siebie.

---

[1]) Według M. Platon'a: Die neue Heilmethode.

Z zaniedbanym, słabym, chorobliwym systemem mięśniowym, łączy się brak energji, odwagi, — tchórzostwo. Tak częste dzisiaj choroby nerwowe występują głównie u ludzi o nierozwiniętej muskulaturze i to tem silniej, im więcej oddają się oni pracy jednostronnej, wymagającej stale natężenia lub nawet przesilenia aparatu nerwowego w pewnym kierunku. Metodycznie uprawiane ćwiczenia mięśni usuwają tę jednostronność, pobudzają zaniedbane strony życia organicznego, regulują i naprawiają to, co zepsuły sprzecze z naturą stosunki zawodowe. Dlatego to nie można przyznać słuszności zapatrywaniu, jakoby ćwiczenia cielesne były potrzebne tylko dla tych pracowników, którzy są skazani na niewytężającą mięśni pracę biurową, a były zupełnie niepotrzebne pracownikom fizycznym. Jednym i drugim są one potrzebne, jednych i drugich usprawnią do pracy i naprawią w organiźmie błędy, wynikłe z zajęć codziennych — dadzą zdrowie.

Nie należy również sądzić, że ćwiczenia gimnastyczne odpowiednie są tylko dla wieku młodocianego. Rozpocząć je można z pożytkiem w każdym roku życia, a zbawienny ich wpływ wnet każdy odczuje.

Ludzie chorzy na płuca, serce lub silną anemję, ćwiczyć mięśni nie powinni bez ordynacji lekarza.

PODZIAŁ ĆWICZEŃ*).

Ćwiczeniami gimnastycznemi należy objąć cały organizm. Stąd wynika ich podział według głównych części ciała ludzkiego. Stosować je należy świadomie, t. zn z całą znajomością skutków i zmian, jakie wywołują w organiźmie ludzkim. Należy unikać przemęczenia, dlatego przy każdem ćwiczeniu jest podana liczba ruchów: 1. w początkach, 2. po trzech tygodniach i 3. po ośmiu tygodniach ćwiczenia.

A. Ruchy głowy, ramion i rąk.

1. **Zwroty głowy** w lewo i prawo fig. 5 (10 razy).
2. **Krążenie głowy** w lewo i prawo fig. 5 (10—15 razy).

Ruchy te ćwiczą mięśnie i stawy szyi, usuwają sztywność karku i zapobiegają lub leczą osłabienie tych mięśni.

3. **Wznoszenie i opuszczanie barków** fig. 6 (15 — 25 — 40 r.) zaleca się przy poczynającym się katarze szczytów płucnych, również przy osłabieniu mięśni barków. Wznosi się energicznie obydwa barki równocześnie do góry i opuszcza je powoli. Jeżeli wskutek jakiejś wady organicznej jeden bark jest wyższy od drugiego, wykonywać należy ćwiczenie tylko jednostronnie barkiem niższym.

---

*) Dobór i podział ćwiczeń wraz z objaśnieniami fizjologicznemi, opiera się na dziele: „Aerztliche Zimmergimnastik" Dr. M. Schrebera.

I. TABELKA ĆWICZEŃ

Fig. 1. Postawa zasadna

Fig 2a Błędna postawa zasadna

Fig. 2b. Błędna postawa zasadna

Fig. 3. Skurcz ramion

Fig. 4. Ręce na biodrach

Fig 5. Ruchy głowy

Fig. 6. Podnoszenie barków

Fig. 7. Położenie ramion: a) w dół b) w dół skos, c) w bok, d) w pion skos, e) w pion

Fig. 8 Ramiona w pion

II. TABELKA ĆWICZEŃ

Fig. 9. Ramiona w bok

Fig. 10 a) Ramiona w przód b) ramiona w skrzyżowaniu (stecz)

Fig. 11 Podnoszenie ramion w pion

Fig. 12 Podnoszenie ramion w przód

Fig. 13. Podnoszenie ramion bokiem w pion

Fig. 14 Skłon tułowia napięty w przód

Fig. 15. Skłon tułowia w bok a) i b)

Fig. 16. Skłon tułowia w przód

Fig. 17. Skłon tułowia w bok

Fig. 18. Skłon tułowia w tył

Fig. 19 Przysiad

Fig. 20. Przysiad głęboki

III. TABELKA ĆWICZEŃ

Fig. 21. Rozkrok

Fig. 22. Podnoszenie nogi w przód

Fig. 23 Podnoszenie nogi w bok

Fig. 24. Podnoszenie nogi w tył

Fig. 25. Skurcz i prostowanie nogi

Fig. 26 Skurcz nogi

Fig. 27. Skurcz nogi.

4. **Jednostronne głębokie oddychanie** (4 — 6 — 8 r.) zaleca się wtedy, gdy ruchy oddechowe nie są równe po obydwu stronach klatki piersiowej, czy to wskutek zrostów, będących następstwem chorób płucnych, czy też wskutek jednostronnego osłabienia muskulatury klatki piersiowej. Wkłada się dłoń możliwie wysoko pod pachę po stronie normalnie funkcjonującego płuca i naciska silnie nią żebra; drugie ramię, po stronie niedomagającego płuca wznosi się ponad głowę. W ten sposób upośledza się czynność płuca zdrowego, a chore zmusza się do żywszej pracy. W tej postawie wciąga się powietrze powoli

w płuca i tak samo się je wydycha, przyczem naciska się silnie żebra ręką, umieszczoną pod pachą. Ćwiczenie to należy wykonywać dwa do trzech razy dziennie.

5. **Przekładanie laski** (8—10 r.) stosuje się dla większego usprawnienia oddychania i czynności stawów barkowych. Potrzebna jest do tego okrągła laska, sięgająca do pachy ćwiczącego. Chwyta się ją obu rękami niedaleko od końców, z grzbietami rąk ku górze zwróconemi, i przekłada się ją ponad głowę ku tyłowi w dół i z powrotem.

6. **Chód z laską** (8 — 10 minut) stosuje się, ażeby osiągnąć postawę prostą, nie zgarbioną. Wkłada się laskę na plecach pod łokcie i ściągą się energicznie ramiona.

7. **Przeginanie łokci wstecz** (3 — 5 — 10 r.) poprawia postawę, rozszerza klatkę piersiową, pogłębia oddychanie i wzmacnia tylne mięśnie barków. Przy tem ćwiczeniu opiera się ręce na biodrach i przegina łokcie wtył, aż do ich zetknięcia. Ćwiczeniu temu towarzyszy głęboki oddech; wciąga się powietrze powoli przy zbliżaniu łokci ku sobie, poczem następuje wydech wraz z odwrotnym ruchem ramion.

8. **Wyciąganie ramion wdół z położenia rąk na krzyżach** (3 — 5 — 10 r) wywołuje podobne, jak wyżej skutki. Ręce, złączone na plecach prostuje się wdół (wdychanie), poczem przenosi się je do poprzedniego położenia (wydech).

9. **Rzut ramion wpion** fig. 3 i 8 (3—5—10 r.) wykonuje się z postawy o ramionach skurczonych fig. 3. Prostuje się ramiona wpion blisko głowy. Wykonuje się ćwiczenie z siłą, ale bez szarpań i wstrząśnień.

10. **Rzut ramion wprzód** fig. 10 a i 3 (5 — 10 — 20 r.). Ramiona skurczone fig. 3, wyrzuca się ku przodowi. Dłonie zawsze są otwarte, a palce wyprostowane. Obydwa te ruchy wzmacniają mięśnie ramion, szczególniej przedramienia, usprawniają staw łokciowy, usuwają bóle reumatyczne i newralgiczne ramion.

11. **Krążenie ramion** (5 — 10 — 15 r.) wyrabia staw barkowy, pogłębia oddychanie i rozszerza klatkę piersiową. Zważać należy, aby ramiona w krążeniu bocznem przechodziły jak najbliżej głowy. Ruchy te wzmacniają mięśnie barków, okalające szczyty płucne; zaleca się je przy osłabieniu tej grupy mięśni, jak niemniej przy astmie, i poczynającym się katarze szczytów.

12. **Przenoszenie ramion bokiem wpion i opuszczanie** fig. 13 (5 — 10 — 20 r.), zaleca się przy astmie i jednostronnych zrostach płuc wskutek zapalenia.

13. **Przenoszenie ramion z położenia wbok** (5—10—15 r.) **ku przodowi i odwrotnie** wpływa na rozwój przednich i tylnych mięśni klatki piersiowej. Przenoszenie odbywa się w poziomie.

14. **Skręty ramion** (5 — 10 — 20 r). Ramionami w bok wzniesionemi (fig. 9) wykonuje się skręty, jakby się chciało wywiercać dziurę w ścianie.

15. **Ruch ósemkowy rąk** (10—15—20 r.). Ramiona są wbok wyciągnięte fig. 9, rękami wykonuje się ósemki.

16. **Skurcz i prostowanie palców u rąk** fig. 7 b (5 — 10 — 15 r.). Ramiona podniesione wdół, skos; palce prostuje się silnie i w pięść zaciska.

Trzy ostatnie ćwiczenia wzmacniają stawy ramion i palców; zapobiegają lub usuwają kurczowe schorzenia, np. skurcz pisarski; leczą reumatyczne schorzenia rąk i palców; odprowadzają krew z głowy i piersi, skutkują więc przy bólach głowy. Wykonywać je należy 2 — 3 razy dziennie.

17. **Tarcie rąk** (20 — 30 — 50 r.) rozgrzewa ręce, zmniejsza przypływ krwi do głowy i piersi; wzmacnia mięśnie kurczące ramion i mięśnie piersi.

18. **Przenoszenie ramion wprzód i wstecz** fig. 12 (15—30—50 r.) wzmacnia mięśnie ramion, barków, brzucha i grzbietu i pobudza obieg krwi. Stosować je należy przy osłabieniu mięśni ramion, pleców i brzucha, również przy zatkaniach w kiszkach. Przy wykonywaniu pochylać lekko tułów wprzód i wstecz. Silniejsze działanie można osiągnąć, jeżeli równocześnie każde ramię wznosi się w kierunku przeciwnym.

19. **Ruch traczy** (5 — 10 — 15 r.) pobudza wszystkie mięśnie ramion i tułowia, usuwa w piersiach i brzuchu przeszkody w krążeniu krwi. Wykonanie: skłon napięty fig. 14, ramiona skurczone fig. 3, rzut ramion naprzemian wdół, skos.

20. **Ruch kosiarzy** (5 — 10 — 15 r.) wzmacnia mięśnie tułowia, ramion i nóg. Wykonanie: postawa zasadna, ramiona wznosi się obydwa w jedną stronę wbok i ruchem ku dołowi przenosi na drugą stronę, jakby się kosiło trawę. Nie zmieniać przy tem postawy nóg i tułowia. Ćwiczenie to zaleca się przy poczynających się cierpieniach stosu pacierzowego, a mianowicie, gdy się daje odczuwać niepewność w chodzie.

B. Ćwiczenia tułowia.

Ćwiczenia te należy wykonywać łagodnie i spokojnie. Nogi powinny być silnie wyprostowane i nie zmieniać położenia.

21. **Skłon tułowia wprzód i wtył** fig. 16, 18 (5 — 10 — 15 r.) oddziaływa na narządy trawienia. Stosować go należy przy obstrukcji i zatkaniach. Wykonuje się naprzemian.

22. **Skłon tułowia wbok** fig. 15 a b, fig. 17 (5 — 10 — 15 r.) wpływa na czynności odbytnicy, wątroby i śledziony (5 — 10 — 15 r.).

23. **Krążenie tułowia** (3 — 5 — 15 r.) pobudza trawienie. Wykonywać w prawo i lewo. Jednak gdy chodzi o pobudzenie wydzielin, wykonywać należy tylko od prawej ku lewej. W postawie rozkrocznej pochyla się tułów wprzód, przenosi się wbok, wtył i wbok i wraca do pierwotnej postawy pochylonej.

24. **Zwroty tułowia w lewo i prawo** (5 — 10 — 15 r.) naprężają przednie mięśnie brzucha. Stopy w miejscu przy zwrotach.

25. **Ruch rębaczy** (5 — 10 — 15 r.) pobudza narząd trawienia. W rozkroku fig. 21 podnosi się ramiona wpion, energicznie pochyla się tyłów wprzód i silnie opuszcza ramiona tak, jakby się rąbało drzewo. Nogi ugina się lekko przy zamachu. Ćwiczenie to ożywia nerwy stosu pacierzowego. Nie powinni go wykonywać cierpiący na kongestje, chorzy na płuca i kobiety.

26. **Podnoszenie tułowia z leżenia do siadu** (3 — 5 — 10 r.) ćwiczy przedewszystkiem mięśnie brzucha i pobudza narząd trawienia. W postawie leżącej zakłada się ręce z tyłu głowy. Należy się podnieść do siadu, bez podniesienia nóg od ziemi. W początkach trudno to wykonać; ułatwia się ćwiczenie przez podłożenie poduszki pod głowę lub przytrzymanie stóp przy ziemi przez drugą osobę. Chorzy na przepuklinę ćwiczyć tego nie powinni bez zalecenia lekarza.

C. Ruchy nóg.

27. **Podnoszenie kolan wprzód** fig. 27 (3 — 5 — 10 r.) ma wielki wpływ na muskulaturę dolnych organów. Tułów pozostaje nieporuszony, ręce na biodrach fig. 4, a nogę, zgiętą w kolanie, ze stopą silnie w dół opuszczoną, wznosi się wysoko, możliwie najbliżej piersi.

Ćwiczenie to wyrabia mięśnie podnoszące nóg i głębiej położone mięśnie dolnej części tułowia. Zaleca się je przy wszelkich zboczeniach obiegu krwi, przy zatwardzeniu, hemoroidach, a u kobiet przy opóźnieniach dolegliwości miesięcznych Wzbronione jest przy zapaleniu dolnych organów tułowia, przy skłonności do krwawień i w dolnych przepuklinach.

28. **Skurcz i rzut nogi wprzód** fig. 25 (3 — 5 — 10 r.) zaleca się szczególniej w celu usprawnienia sztywnego stawu kolanowego, jeżeli przy ruchu nie uczuwa się bólu w kolanie. Wykonywać nogami naprzemian.

29. **Skurcz i rzut nogi wtył** fig. 24 (5 — 10 r.). Wykonywać wskazaną liczbę ćwiczeń nasamprzód jedną, a potem drugą nogą.

30. **Podnoszenie nogi wbok** fig. 23 (3 — 5 — 10 r.) zaleca się przy osłabieniach stawów, przy zastoinach w odbytnicy i przy zwiększeniu wątroby i śledziony. Dla kobiet niestosowne.

31. **Krążenie nogi** (3 — 5 r.) jest łagodniejsze od poprzedniego. W postawie zasadnej wykonuje się koło nogami naprzemian.

32. **Krążenie stopy** (10 — 15 — 20 r.). Każdą stopą z osobna wykonać wskazaną liczbę ćwiczeń. Noga wzniesiona ku przodowi, ruch kołowy stopą w lewo, w prawo.

33. **Ściąganie stóp** (3 — 5 r.) ćwiczy mięśnie łydek i ud. Z rozkroku ściąga się siłą obie stopy równocześnie do postawy zasadnej bez podskoku.

34. **Bieg w miejscu** (50 — 100 — 200 r.) odprowadza krew do nóg, reguluje krążenie krwi w dolnej części tułowia, przywraca u kobiet wstrzymaną menstruację, leczy chroniczne zimne nogi. Wykonywać na palcach!

35. **Przysiad głęboki** fig. 20 (10 — 15 — 20 r.) wyrabia wszystkie mięśnie nóg. Wykonanie: pięty razem, na palcach, tułów prosto bez pochylenia, ręce na biodrach.

36. **Przestępowanie laski** (3 — 5 — 8 r.). Laskę okrągłą, wysokości po barki, ujmuje się obu rękami w szerokości piersi i przekłada nogę środkiem wprzód i wtył naprzemian. Ćwiczenie to ma wielki wpływ na dolne części kiszek.

37. **Wyciąganie stopy i zginanie ku górze** (10 — 15 — 30 r.) wykonuje się z nogą wprzód podniesioną. Łączy się z tem zginanie i prostowanie palców.

Przy stanach zapalnych przewlekłych ćwiczyć wolno tylko pod kierunkiem doświadczonego lekarza.

WSKAZÓWKI DO WYKONYWANIA ĆWICZEŃ.

1. Przy każdem ćwiczeniu zaznaczona jest liczba ćwiczeń.
2. Ćwiczyć należy codziennie, najlepiej rano przed posiłkiem na 1 godz.
3. Żołądek powinien być o ile możności próżny, opróżnić należy również pęcherz i kiszki.
4. Ubranie powinno być wolne, swobodne, bez ucisku.
5. Jeżeli się praca serca zwiększa wskutek ćwiczeń, a oddech jest znacznie przyśpieszony, należy ćwiczenie wstrzymać, aż do uspokojenia. Czas ten zużytkować można na ćwiczenia w głębokiem oddychaniu.
6. Przy skłonności do kongestji, przy przepuklinach i chorobach zapalnych przewlekłych ćwiczyć wolno tylko pod kierunkiem doświadczonego lekarza.
7. Lżejsze schorzenia, nie wymagające leżenia w łóżku, nie przeszkadzają ćwiczeniom.
8. Kobiety w czasie menstruacji powinny zaniechać gimnastyki.
9. Ruchy gimnastyczne wykonywa się energicznie, ale spokojnie, bez wstrząsów.
10. Jeżeli ktoś tego lub owego ćwiczenia wykonać nie może, powinien się ograniczyć do ćwiczeń, które mu przychodzą z łatwością.
11. Wszystkie ćwiczenia są jednak tak dobrane, że pożytek przynosić mogą tak chłopcu, jak i starszemu, tak wątłemu, słabowitemu, jak i silnemu i względnie zdrowemu.
12. Po każdem ćwiczeniu powinno nastąpić lekkie znużenie, które przechodzi zupełnie po krótkim odpoczynku. Jeżeli

po ćwiczeniach występują bóle w mięśniach, to jest to oznaką, że się ćwiczyło za długo. Należy wtedy zmniejszyć liczbę ruchów przy następnem ćwiczeniu.

13. Po częstszem powtarzaniu mniejszej liczby ćwiczeń, dochodzi się powoli do możności zwiększania ich liczby bez odczuwania bólu.

14. Wyzbyć się jednak należy obawy, że tego lub owego ćwiczenia nie potrafi się wykonać. Jeżeli które ćwiczenie nie uda się odrazu, przy powtarzaniu stanie się łatwiejsze i dokładniejsze. Jeżeli ćwiczenie jest właściwie zastosowane, to skutek nastąpi powoli, niezawodnie. Nie należy przesadzać w gorliwości.

15. Ćwiczyć należy w dobrem, czystem powietrzu, na wolnej przestrzeni, a w pokoju przy otwartych oknach, lub w dobrze przewietrzonym lokalu.

Poniżej zestawione grupy ćwiczeń, mają na celu zapobieganie lub leczenie poszczególnych chorób. Nie można uważać ich za niewzruszone wzory, bo stan zdrowia i samopoczucie ćwiczącego, zawsze rozstrzyga w doborze ćwiczeń najwłaściwszych indywidualności pacjenta.

GRUPY ĆWICZEŃ NA POSZCZEGÓLNE NIEDOMAGANIA.

1.

Dla względnie zdrowych i lekko chronicznie chorych, których dolegliwości wynikają z niedostatecznego ruchu; dla niedokrewnych o słabych mięśniach i nerwach; dla otyłych.

Rzut ramion wprzód ćw. 10, fig. 10a (5—10—20) *)
Rzut ramion wpion ćw. 9, fig. 8 (3—5—10)
Rzut ramion wbok fig. 9 (5—10—20)
Krążenie ramion ćw. 11 (5—10—15)
Podnoszenie nogi wbok ćw. 30, fig. 23 (5—10)
Ściąganie stóp ćw. 33 (3—5)
Krążenie tułowia ćw. 23 (3—5—15)

Przenoszenie ramion z przodu wstecz i odwrotnie ćw. 18. fig. 12 (15—30—50)
Przysiad ćw. 35, fig. 20 (10—15—20)
Tarcie rąk ćw. 17 (20—30—50)
Podnoszenie kolana wprzód ćw. 27, fig. 27 (3—5—10)
Wyciąganie stopy wdół i podnoszenie w górę ćw. 37 (10—15—30)
Ruch traczy ćw. 19 (5—10—15)
Podnoszenie tułowia z leżenia do siadu ćw. 26 (3—5—10)
Bieg w miejscu ćw. 34 (50—100—200)
Ruch kosiarzy ćw. 20 (5—10—15).

---

*) Pierwsza liczba oznacza liczbę ćwiczeń w początkach, druga po 3 tygodniach, trzecia po ośmiu.

2.

Grupa ćwiczeń dla uzyskania normalnej budowy u dzieci obu płci w wieku od 5 — 6 lat.

Zwroty głowy w lewo i prawo ćw. 1, fig. 5 (10)
Krążenie głowy ćw. 2, fig. 5 (10—15)
Rzut ramion wpion ćw. 9, fig. 8 (3—5—10)
Rzut ramion wprzód ćw. 10, fig. 10 a (5—10—20)
Rzut ramion wdół fig. 7 a (5—10—20)
Rzut ramion wtył fig. 11 (3—5—10)
Rzut ramion wbok fig. 9 (5—10—20)
Krążenie nogi ćw. 31 (3—5)
Krążenie ramion ćw. 11 (5—10—15)
Podnoszenie ramion wbok i opuszczanie fig. 9 (5—10—20)
Przenoszenie ramion z boku wprzód i odwrotnie ćw. 13 (5—10—15)
Przenoszenie ramion z przodu wbok i odwrotnie ćw. 13 (5—10—15)
Przeginanie łokci wstecz ćw. 7 (3—5—10)
Wyciąganie ramion ku dołowi wtył z położeniem rąk na krzyżach ćw. 8 (3—5—10)
Podnoszenie nogi wbok ćw. 30, fig. 23 (3—5—10)
Ściąganie stóp z rozkroku ćw. 33 (3—5)
Krążenie stopy ćw. 32 (10—15—20)
Skłon tułowia wprzód i wtył ćw. 21, fig. 16, 18 (5—10—15)
Zwroty tułowia w lewo, w prawo ćw. 24 (5—10—15)
Skłon tułowia wbok ćw. 22, fig. 15 a, b, fig. 17 (5—10—15)
Skręty ramion podniesionych wbok ćw. 14 (5—10—20)
Ruch ósemkowy rąk w położeniu ramion bocznem ćw. 15 (10—15—20)
Skurcz i prostowanie palców ćw. 16 (5—10—15)
Podnoszenie kolana wprzód ćw. 27, fig. 27 (3—5—10)
Podnoszenie nóg wprzód i zginanie fig. 22 (3—5—10)
Podnoszenie nogi wtył i zginanie fig. 24 (5—10)
Przysiad ćw. 35, fig. 20 (10—15—20)
Chód z laską w łokciach ćw. 6.

3.

Grupa ćwiczeń, odprowadzających krew z głowy i piersi.

Krążenie stopą ćw. 32 (10—15—20)
Podnoszenie nogi wbok ćw. 30, fig. 23 (5—10)
Krążenie nogą ćw. 31 (3—5)
Tarcie rąk ćw. 17 (20—30—50)
Skręty ramion podniesionych wbok ćw. 14 (5—10—20)
Ruch ósemkowy rąk w położeniu ramion bocznem ćw. 15 (10—15—20)
Podnoszenie nogi wprzód i zginanie, fig. 22 (3—5—10)
Podnoszenie nogi wtył i zginanie (5—10)
Bieg w miejscu ćw. 34 (50—100—200)
Przysiad ćw. 35, fig. 20 (10—15—20)

Grupa ćwiczeń, pobudzających funkcje kiszek, leczących chroniczny katar żołądka i wszystkie te dolegliwości, które wynikają ze złego trawienia, jak: hipochondrja, histerja, hemoroidy i chronicznie zimne nogi i ręce.

Krążenie ramion ćw. 11 (5—10—15)
Przekładanie laski ćw. 5 (8—10)
Skłon tułowia wprzód i wtył ćw. 21, fig 16, 18 (5 — 10 — 15)
Skłon tułowia wbok ćw. 22, fig. 15 a, b, fig. 17 (5—10—15)
Wznoszenie kolana wprzód ćw. 27, fig. 27 (3—5—10)
Krążenie tułowia ćw. 23 (3—5—15)
Podnoszenie nogi wprzód i zginanie fig. 22 (3—5—10)
Podnoszenie tułowia z leżenia do siadu ćw. 26 (3—5—10)
Podnoszenie nogi wbok ćw. 30 fig. 23 (3—5—10)
Rzut ramion wbok fig. 9 (5—10—20)
Ruch rębaczy ćw. 25 (5—10—15)
Przestępywanie laski ćw. 36 (3—5—8)
Ruch traczy ćw. 19 (5—10—15)
Bieg w miejscu ćw. 34 (50—100—200)

5.

Grupa ćwicz. wywołujących opóźnioną menstruację u kobiet.

Rzut ramion wdół fig. 7 a (5—10—20)
Bieg w miejscu ćw. 34 (50—100—200)
Przenoszenie ramion z przodu wtył ćw. 18, fig. 12 (15 — 30 — 50)
Podnoszenie kolana wprzód ćw. 27, fig. 27 (3—5—10)
Ruch kosiarzy ćw. 20 (5—10—15)
Ruch traczy ćw. 19 (5—10—15)
Krążenie nogą ćw. 31 (3—5)

6.

Grupa ćwiczeń przeciw osłabieniu nerwów seksualnych.

Rzut ramion wpion ćw. 9, fig. 8 (3—5—10)
Rzut ramion wprzód ćw. 10, fig. 10 a (5—10—20)
Rzut ramion wbok fig. 9 (5—10—20)
Krążenie ramion ćw. 11 (5—10—15)
Podnoszenie ramion bokiem wpion ćw. 12, fig. 13 (5 — 10 — 20)
Ruch traczy ćw. 19 (5—10—15)
Ruch rębaczy ćw. 25 (5—10—15)
Przeginanie łokci wtył ćw. 7 (3—5—10)
Przenoszenie ramion z boku wprzód ćw. 13 (5—10—15)
Przenoszenie ramion z przodu w bok ćw. 13 (5—10—15)
Tarcie rąk ćw. 17 (20—30—50)
Ruch kosiarzy ćw. 20 (5—10—15)
Przysiad ćw. 35, fig. 20 (10—15—20).

7.

Grupa ćwiczeń, poprawiająca oddychanie, usuwająca dolegliwości piersi, lecząca nierozwiniętą wąską klatkę piersiową, wzmacniająca organ mowy.

Rzut ramion wpion ćw. 9, fig. 8 (3—5—10)
Rzut ramion w bok fig. 9 (5—10—20)
Przeginanie łokci w tył ćw. 7 (3—5—10)
Wyciąganie ramion ku dołowi w tył z położenia rąk na krzyżach ćw. 8 (3—5—10)
Wznoszenie i opuszczanie barków ćw. 3, fig. 6 (15 — 25 — 40)
Krążenie ramion ćw. 11 (5—10—15)
Skłon tułowia wbok ćw. 22, fig. 15 a, b, fig. 17 (5—10—15)
Podnoszenie ramion wbok i opuszczanie fig. 9 (5—10—20)
Krążenie tułowia ćw. 23 (3—5—15)
Przekładanie laski z przodu wtył i odwrotnie ćw. 5 (8—10)
Chód z laską w łokciach ćw. 6.

8.

Grupa ćwicz., usuwająca początkowy niedowład mięśni ramion.

Przeginanie łokci wtył ćw. 7 (5—10—20)
Wyciąganie ramion ku dołowi wtył z położenia rąk na krzyżach ćw. 8 (3—5—10)
Rzut ramion wpion ćw. 9, fig. 8 (3—5—10)
Rzut ramion wprzód ćw. 10, fig. 10 a (5—10—20)
Rzut ramion wdół fig. 7 a (5—10—20)
Rzut ramion wtył ćw. 7 (3—5—10)
Rzut ramion wbok fig. 9 (5—10—20)
Tarcie rąk ćw. 17 (20—30—50)
Podnoszenie i opuszczanie barków ćw. 3, fig. 6 (15 — 25 — 40)
Krążenie ramion ćw. 11 (5—10—15)
Skręty ramion podniesionych wbok ćw. 14 (5—10—20)
Podnoszenie ramion wbok fig. 9 (5—10—20)
Zginanie i prostowanie palców rąk ćw. 16 (5—10—15).

9.

Grupa ćwicz., usuwająca początki niedowładu mięśni **nóg**.

Podnoszenie nogi wbok ćw. 30, fig. 23 (3—5—10)
Krążenie nogi ćw. 31 (3—5)
Podnoszenie nogi wprzód i zginanie fig. 22 (3—5—10)
Podnoszenie nogi wtył i zginanie fig. 24 (5—10)
Ściąganie stóp ćw. 33 (3—5)
Wyciąganie stopy wdół i podnoszenie w górę ćw. 37 (10—15—30)
Ruch kosiarzy ćw. 20 (5—10—15)
Podnoszenie tułowia z leżenia do siadu ćw. 26 (3 — 5 — 10)
Przysiad ćw. 35, fig. 20 (10—15—20)
Bieg w miejscu ćw. 34 (50—100—200)
Krążenie stopy ćw. 32 (10—15—20).

SPORT

Doskonałem dopełnieniem gimnastyki jest sport; posiada on wszelkie zdrowotne wartości, gdy jest uprawiany rozumnie. Wprawiając w ruch pewne grupy mięśni, reguluje się rozmieszczenie i krążenie krwi, przyspiesza oddychanie, zwiększa wypociny, podnosi ciepło ciała, wzmaga przemianę materji i zasób białka, potrzebnego do tworzenia komórek. Wpływ jego na nerwy jest również bardzo dodatni: zmniejsza się pobudliwość, wzmaga się pogodny nastrój umysłu; słabną, a wreszcie znikają afekty i namiętności.

Tak dodatniego wpływu sportu oczekiwać można jednak tylko wtedy, gdy jest stosowany rozumnie, ostrożnie i wytrwale. Powinien być więc przedewszystkiem ściśle dostosowany do wieku i do indywidualnej właściwości naszego organizmu. Wszelka przesada i bezplanowość sprowadza dla organizmu wielkie szkody. Stosować go należy w początkach z największą ostrożnością i w najlżejszej formie, a dopiero w miarę wyrobienia stopniować i odpowiednio utrudniać. Źle i nadmiernie uprawiany sport wywołuje, szczególniej u młodocianych i źle odżywionych, — osłabienie, porażenie mięśni, a nawet częściowy ich zanik; wzmaga niedokrewność i błednicę, wywołuje rozstrój nerwowy, przerost serca, rozedmę płuc — prowadzi zatem wprost do charłactwa.

Dla dzieci najodpowiedniejsze są latem igraszki i zabawy na wolnem powietrzu, a zimą saneczki, łyżwy i narty w najprymitywniejszej technice sportowej. Jeżeli dzieci nie są zagrożone chorobą płuc, lub serca, nie należy obawiać się u nich zadyszenia lub spocenia, bo dziecko tyle biega i tyle się wysila, ile może, i o ile mu to sprawia przyjemność; we właściwej chwili samo ustanie i zapragnie wytchnienia. Dbać jednak potrzeba, aby zgrzane, piciem zimnej wody lub nagłem wystawieniem się na zbytni chłód nie zaszkodziło zdrowiu. Wytarcie ciała z potu i zmiana bielizny zazwyczaj wystarcza. Uprawianie przez dzieci gier ruchowych, wyrabia spryt i szybkość orjentacji. Z przyborów do gier najodpowiedniejsze są o b r ę c z e, p i ł k a i tak ulubiona przez dzieci „h u l a j n o g a". W tej ostatniej konieczna jest zmiana, łatwa zresztą do uskutecznienia, mianowicie: dłuższa poprzeczna rączka do chwytów, bo trzymanie rąk blisko siebie zwęża klatkę piersiową i utrudnia oddech. Ponadto zważać potrzeba, aby „jeździec" zmieniał nogę podskakującą. Dla uniknięcia wyrobienia jednostronnego, wszelkie biegi i podskoki wykonane być powinny zawsze na palcach. Młodzież uprawia latem z wielkiem upodobaniem gry w piłkę, a przedewszystkiem w p i ł k ę n o ż n ą; upodobanie to przechodzi u malców w jakąś manję kopania każdego napotykanego

przedmiotu. Jest to bezwarunkowo szkodliwe. Przeciwstawić temu potrzeba gry, w których używa się rąk do podbijania piłki, jak siatkówka lub pięstówka. A już grą najlepszą, bo harmonijnie rozwijającą organizm młodzieńczy, jest stary polski palant, tak niedoceniany przez młodzież. W wycieczkach pieszych, choćby górskich młodzież udział brać może pod warunkiem, że będą krótkie i nie będą wymagały od młodzieży długotrwałych wysiłków. Wychodzenie powinno się odbywać bardzo powoli, zakosami i z częstym odpoczynkiem. Pamiętać zawsze należy o tem, że rozwój serca trwa u człowieka do 21 roku życia, a wszelkie dłuższe wysiłki w czasie tego rozwoju zmuszają mięsień serca do nadmiernej pracy i wywołują niepożądany jego przerost. Ze względu na serce musi się także zdrowy sport rowerowy ograniczyć do przejażdżek w terenie łatwym, z pieszem wyprowadzaniem roweru na wzniesienia. Z tego samego powodu nie powinno się dozwalać młodzieży na długie natężające wycieczki narciarskie w terenie. Oddychać należy zawsze nosem; jeżeli zajdzie potrzeba oddychania ustami, to jest to oznaką, że tempo było za szybkie.

Pływanie odgrywa w wychowaniu fizycznem bardzo ważną rolę, gdyż wymaga udziału wszystkich grup mięśni. Wyrzutowe ruchy ramion rozszerzają klatkę piersiową; zwiększona praca płuc przyspiesza obieg krwi i czynność serca, a gdy dodamy do tego jeszcze wpływ zimnej, świeżej wody, ożywiające, tak zgnębione obecnie nerwy ludzkie, to zrozumiemy zbawienny wpływ pływania. Dla dziatwy uczęszczającej do szkoły pływanie jest środkiem zapobiegawczym, skrzywieniom stosu pacierzowego, które wywołuje złe siedzenie w szkole. Dzieci blade i słabowite nie powinny uprawiać pływania bez orzeczenia lekarza.

Pływanie jest przygotowaniem do pięknego sportu wioślarskiego, przy którym również pracuje prawie cała muskulatura ciała.

Przy sportach letnich unikać należy spieczenia skóry przez prażące promienie słoneczne. Głowa powinna być zawsze osłoniona jasnem okryciem, a reszta ciała jasnem ubraniem. Oparzenie skóry przez słońce, jest tem samem, co oparzenie jej przez ukrop lub żar, jest schorzeniem, które w razie oparzenia większej powierzchni skóry może być nawet śmiertelne.

Ubiór powinien być swobodny, nie za ciasny, ale też i nie za wolny; do sportów letnich, jak tennis i gra w piłkę jak najlżejszy, do dalszych wycieczek rowerowych i wycieczek górskich cieplejszy. Najlepsza jest bielizna z materjałów wełniano-bawełnianych, bo nie wstrzymuje transpiracji skóry i chroni od przeziębienia. Na wycieczki dalsze koniecznem jest mieć

w zapasie ciepły sweter wełniany i okrycie wierzchnie, zabezpieczające od deszczu. Płaszcze gumowe i impregnowane są szkodliwe.

Na dłuższe wycieczki górskie, w okolice, gdzie niema schronisk, należy wziąć z sobą koc wełniany, któryby zabezpieczył od zimna podczas uroczego noclegu pod gołem niebem przy ognisku.

O b u w i e powinno być z grubej skóry, o grubych podeszwach, sięgające do kostek i nie urażające nogi. Dla ułatwienia chodu podbija się je gwoździmi. Trzewiczki damskie o wysokich obcasach, lub schodzone, stare obuwie męskie, wnet się rozlatuje w górach, pozostawiając turystę w stanie godnym politowania.

Omówiliśmy tutaj sport dla dziatwy i młodzieży; mimowoli nasuwa się pytanie: a co dla starszych? Otóż wszystko to, co wymieniono dla dziatwy i młodzieży, jest odpowiednie i nader korzystne dla każdego i w każdym wieku. Ci, co rozpoczęli sport od dzieciństwa, powinni go nadal uprawiać wytrwale; ci co go nie zaznali, powinni rozpocząć od początków i być pewni, że się odżywią i poprawią stan swego zdrowia doskonale. Rozpocząć go można w każdym roku życia, byle tylko stosownie do swoich upodobań i sił.

Sądzą niektórzy, że sport zastąpić można, kilkakrotnem dziennie szybkiem wbieganiem po schodach na szóste piętro lub powałęsaniem się choćby kilkugodzinnem po ulicach miasta, pełnych pyłu, smrodu, dymu i wszelkich wyziewów. Tamci psują serce, a ci niszczą organizm wdychiwaniem szkodliwych miazmatów. A cóż dopiero powiedzieć o tych, którzy po pracy całodziennej szukają odpoczynku w zadymionej knajpie, zamiast czerpać odpoczynek bodaj w parku miejskim?

W sporcie jest skarbnica zdrowia — chciejmy i umiejmy z niej czerpać! W sporcie jest również skarbnica piękności — może to zachęci kobiety do jego uprawiania.

Na zakończenie słów parę o alkoholu W sporcie jest wykluczone używanie alkoholu. Już w zwykłych warunkach wywołuje on skutki opłakane i jest dla dziatwy zabójczy, dla młodzieży niebezpieczny, a może być tylko poniekąd tolerowany u starszych w minimalnej dawce. W sporcie zaś jest zabójczy! Znane są wypadki śmierci, spowodowane tylko użyciem małej ilości alkoholu dla pokrzepienia sił, podczas wytężającej wycieczki turystycznej. Alkohol pobudził zmęczone serce na krótko, a potem je sparaliżował! Więc precz z alkoholem nawet na krótkich niewytężających wycieczkach!

Sport dla zdrowia! — powinno być hasłem każdego.

PIERWSZA POMOC PRZY ZATRUCIU.

W wypadkach zatrucia, kiedy niema w domu żadnych innych odtrutek, daje się dwie łyżki stołowej musztardy, rozmieszanej w półkwarcie wody ciepłej; podobnie też dawać wielkiemi haustami ciepłe mleko lub wodę z oliwą, masłem albo słoniną. W razie możności, czekając przybycia doktora, dawajcie — co następuje:

Przeciwko truciznom:

Sublimat, Witryolej niebieski, Woda ołowiana, Saletra, Cukier ołowiany, Siarczan cynku, Czerwony precipitat rtęciowy, Karmin	Daje się mleko lub białko w wielkich ilościach.
Solucja Fowlera, Precipitat biały, Arszenik	Daje się prędko na wymioty musztardę z solą, po stołowej łyżce jednego i drugiego, potem zaś oliwę, masło albo mleko.
Wino antymonowe (emetykowe), Emetyk	Pije się ciepłą wodę dla wywołania wymiotów, dla powstrzymania zaś ich gran opium w wodzie.
Esencja octowa, Kwas szczawiowy, Witryol, Kwas saletrzany, Dwuwęglan potasu, Kwas solny, Fosfor — zapałki	Magnęzję albo mydło rozpuszczone w wodzie dawać co dwie minuty lub rozmąconą w wodzie kredę sproszkowaną lub wodę z sodą.
Gryzący sód, Gryzący potas, Alkalja lotne (amoniak)	Pić dużo wody z octem lub sokiem cytrynowym.
Kwas karbolowy	Wodę wapienną po ½ łyżki co 15 min. z olejem, ½ łyżki lub wodę z mąką czyli płyn klejowaty.
Chloroform, Chloral	Leje się zimną wodę na głowę i twarz; sztuczne oddychanie; stos elektryczny.
Kobalt, Koperwas, Węglan sodu	Szybkie wymioty; mydło albo płyny śluzowate.

Laudanum . . . . Morfina . . . . . Opium	Mocną kawę z gorczycą albo z tłuszczem w wodzie dla wywołania wymiotów. Utrzymywać pacjenta w ruchu.
Azotan srebra (lapis)	Rozczyn soli kuchennej w wodzie, białko solone, potem mleko.
Strychnina . . . . Tynktura (tinctura nucis vomicae) . .	Na wymioty musztardę albo siarczan cynku w wodzie ciepłej, tanina i przetwory, zawierające garbnik.
Otrucie grzybami . .	Wywołać wymioty. Przy bólach w brzuchu olej rycynowy po łyżce stołowej co parę godzin. Nie dawać kwaśnych napojów. W razie osłabienia kawa czarna.

Przeciwko otruciu gazami:

Zaczadzenie (tlenek węgla . . . . . Gaz kloaczny . . . Gaz oświetlający . .	Świeże powietrze. Sztuczny oddech. Skrapianie piersi zimną wodą, amoniak do wąchania. Jeżeli otruty jest przytomny, należy mu dać ciepłej herbaty, czarnej kawy, kieliszek wódki, lub kilkanaście kropel kropel Walerjana.

RATOWNICTWO ZRANIONYCH.

Raną nazywamy uszkodzenie ciała, które może być spowodowane różnorodnemi przyczynami. Czy rana jest ciężka, czy lekka, zależy od tego, w jakim miejscu zostało ciało uszkodzone i jak głęboko. Uszkodzenia klatki piersiowej, jamy brzusznej oraz okolic serca, płuc, wątroby, śledziony, żołądka i jelit uchodzą za b. ciężkie i wymagają pomocy chirurga, do czasu przybycia którego jednak pomoc doraźna może stać się w skutkach wprost zbawienną i uratować życie poszkodowanemu.

Bardzo ważną okolicznością jest tutaj utrzymanie rany w czystości i powstrzymanie upływu krwi. Zranienie winno być jaknajprędzej obnażone lekko obmyte wodą i zabezpieczone przed dalszem zanieczyszczeniem przez nałożenie wyjałowionego opatrunku. Jodyną można przy pomocy zapałki okręconej watą zapędzlować brzegi rany po usunięciu z niej ciał obcych, nigdy nie pędzlować samej rany, ani dotykać palcami. Waty na ranę nie kłaść, tylko wyjałowioną gazę lub czyste płótno.

Przy krwawieniach tętnicy, kiedy krew miarowo wytryska z rany, należy zastosować ucisk przez obwiązanie powyżej miejsca zranionego i mocne zaciśnięcie. **Przy krwawieniu szyi** zastosować ucisk poniżej rany. **Przy krwawieniach:** czaszki — punkt zaciskowy tętnicy — skroń, **szyi** — tętnica bliżej serca, **pachy** — dołek nad obojczykiem, **ramienia** — pacha, **przedramienia** — ramię, **nadgarstka** — przedramię, albo ramię, **palca** —

nasada palca, **zgięcia pachwinowego** — pachwina, **uda** — zgięcie pachwinowe, **podudzia** — udo, lub podkolanek, **stawu skokowego** — podudzie, lub podkolanek, **palca u nóg** — podudzie, lub staw skokowy, **z żył** — nałożyć opatrunek na samą ranę i mocno nacisnąć, **z nosa** — głowę unieść wysoko, spokój, wsiąkać przez nos zimną wodę z octem, zimne okłady na kark, **z gardła** — głowę i tułów unieść wysoko, nie poruszać chorego, nie pozwolić mówić, dać do picia sól z wodą oraz kawałki lodu do łykania.

Przy złamaniach, zwichnięciach, rozciągnięciach chorego nie poruszać niepotrzebnie, nie naprostowywać, organ ciała uszkodzony unieruchomić i wezwać pomocy lekarza.

CHOROBY ZARAŹLIWE I POSPÓLNE (EPIDEMICZNE).

Uśmierzy to nieraz niepokój matki, gdy się dowie, przez jak długi czas od chwili, gdy dziecko jej było wystawione na niebezpieczeństwo zarażenia się, można się jeszcze spodziewać wybuchu choroby. Niżej podana tablica wykazuje nam okresy wylęgania się (inkubacji) chorób, a więc okresy, w ciągu których można się jeszcze niepokoić. Nadto zawiera ona inne jeszcze wiadomości, dotyczące chorób ważniejszych.

Choroba	Objawy ukazują się zwykle w ciągu dni	Okres niepokoju dni	Chory nie przestaje być zaraźliwym
Ospa wietrzna . . .	14	10—18	aż do chwili zupełnego wyłuszczenia się.
Błonica . .	2	2—5	14 dni po zniknięciu błony.
Odra . . .	14	10—14	aż do chwili ustania łuszczenia się i kaszlu.
Zapalenie gardła . .	10—22	16—24	14 dni od początku choroby.
Szkarlatyna	4	1—7	do zupełnego wyłuszczenia się.
Ospa . . .	12—17	1—14	do zupełnego wyłuszczenia się.
Tyfus . . .	11	1—28	do ustania biegunki.
Koklusz . .	14	7—14	6 tygodni od początku choroby.

W odrze pacjent zaraźliwym jest na 3 dni przed okazaniem się wysypki. W kokluszu pacjent może być zaraźliwym w ciągu kaszlu pierwiastkowego, który przez 3 tygodnie poprzedzać może początek kokluszu właściwego.

OBJAWY CHORÓB ZARAŹLIWYCH.

Niniejsza tablica może dopomóc do określenia którejkolwiek z sześciu następujących chorób:

Charakter wyrzutów skórnych	Data ukazania się	Nazwa choroby	Dni rwania	U w a g i
Małe różowe pryszczyki zmieniające się w pęcherzyki.	W drugim dniu gorączki, albo też po 24 godz. niemocy.	Ospa wietrzna	6—7	Strupy tworzą się około 4-go dnia gorączki.
Rozpierzchła czerwoność i swędzenie.	Na 2-gi lub 3-ci dzień choroby.	Róża	—	Wysoka gorączka i silny ból.
Małe czerwone centki, jak gdyby od ukąszenia pcheł.	4-ty dzień gorączki, albo też po 72 godzinach niemocy.	Odra	6—10	Wysypka blednie na 3 dzień.
Jasno - purpurowa rozpierzchła czerwoność.	2-gi dzień gorączki, albo po 24 godzinach niedomagania.	Szkarlatyna	8—19	Wysypka blednie na 5 dzień.
Małe czerwone pryszczyki, zmieniające się w pęcherzyki, następnie zaś we wrzodzianki.	3-ci dzień gorączki, albo po 48-miu godzinach niedomagania.	Ospa	14—21	Strupy tworzą się 9-go lub 10-go dnia; odpadają około 14 dnia.
Różowe barwne plamy rozpierzchłe.	7-go do 14-go dnia choroby.	Tyfus	22—50	Towarzyszy mu biegunka.

DOKĄD SIĘ UDAĆ NA WYPOCZYNEK LETNI? DO WÓD? NA KURACJĘ?

Choroby	Nadają się do leczenia w zdrojowiskach i uzdrowiskach
Choroby serca i narządu krążenia	Ciechocinek, Delatyn, Iwonicz, Jaremcze, Jaworze, Krynica, Morszyn, Ojców, Rymanów, Szczawnica, Truskawiec, Druskieniki.
Choroby nosa, gardła, krtani, płuc i opłucnej	Bystra, Delatyn, Iwonicz, Jaśkowice, Jaworze, Jaremcze, Kamionka, Kosów, Nałęczów, Nowe Miasto, Ojców, Ojców, Rymanów, Szczawnica, Truskawiec, Druskieniki.
Choroby żołądka	Druskieniki, Krynica, Rymanów, Szczawnica, Żegiestów.
Choroby jelit	Druskieniki, Krościenko nad Dunajcem, Kamionka, Kosów, Krynica, Morsztyn, Nałęczów, Truskawiec, Rymanów, Szczawnica, Żegiestów.
Choroby wątroby i dróg żółciowych	Ciechocinek, Delatyn, Iwonicz, Krościenko nad Dunajcem, Morsztyn Szczawnica, Truskawiec.
Choroby śledziony	Iwonicz, Krynica, Szczawnica, Zakopane, Żegiestów.
Choroby nerek i pęcherza	Ciechocinek, Druskieniki, Delatyn, Krynica, Nałęczów, Rymanów, Szczawnica, Truskawiec.
Choroby kobiece	Busko, Ciechocinek, Czarniecka Góra, Delatyn, Druskieniki, Iwonicz, Jastrzębiec, Jaworze, Krynica, Lubień, Maryówka, Morszyn, Nałęczów, Rabka, Rymanów, Solec, Swoszowice, Truskawiec, Ustroń, Żegiestów.

Obacz przewodnik „Zdrojowiska i Uzdrowiska Polskie — Warszawa 1925" (Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia), „Przewodnik po rodzimych zdrojowiskach, zakładach kąpielowych i przyrodoleczniczych, latowiskach i t. p.". (Przewodnik Zdrowia, Czarnowski, Berlin, Hygea).

DOKĄD SIĘ UDAĆ NA WYPOCZYNEK LETNI? DO WÓD? NA KURACJĘ?

Choroby	Nadają się do leczenie w zdrojowiskach i uzdrowiskach
Choroby kości, mięśni i stawów na tle reumatycznem i gruźliczem	Busko, Ciechocinek, Delatyn, Druskieniki, Iwonicz, Inowrocław, Jaremcze, Jastrzębiec, Krynica, Krzeszowice, Lubień, Morszyn, Niemirów, Podgórze, Rabka, Rymanów, Solec, Swoszowice, Truskawiec, Ustroń.
Nerwice ogólne i przewlekłe choroby nerwowe z tłem anatomicznem.	Bystra, Ciechocinek, Czarniecka Góra Grodzisk, Inowrocław, Jaśkowice, Jaworze, Kiselka, Kosów, Krynica, Lubień, Maryówka, Morszyn, Nałęczów, Niemirów, Nowe Miasto, Ojców, Otwock, Podgórze, Solec, Szczawnica, Truskawiec, Zakopane, Żegiestów.
Choroby przemiany materji, jak otyłość, moczówka cukrowa i t. d.	Busko, Czarniecka Góra, Głębokie, Jaremcze, Krynica, Morszyn, Nałęczów, Ojców, Otwock, Rymanów, Solec, Szczawnica, Truskawiec, Ustroń, Żegiestów.
Choroby krwi	Bystra, Jaworze, Krynica, Morszyn, Nałęczów, Ojców, Szczawnica, Truskawiec, Wysowa, Zakopane, Żegiestów.
Zołzy — przymiot	Busko, Ciechocinek, Druskieniki, Inowrocław, Iwonicz, Lubień, Morszyn, Rabka, Rymanów, Solec, Swoszowice, Truskawiec.
Choroby skóry	Ciechocinek, Iwonicz, Lubień, Niemirów, Podgórze, Rabka, Rymanów, Solec, Swoszowice, Truskawiec.
Zatrucia morfinowe, wyskokowe, nikotynowe i rtęciowe	Grodzisk, Kiselka, Maryówka, Nowe Miasto, Solec, Swoszowice, Zakopane.
Kąpieliska morskie	Hel, Gdynia, Wielka Wieś.

Uwaga: Szczegółowych informacyj o każdem uzdrowisku udziela korespondencyjnie Zarząd danego uzdrowiska, ponadto wyczerpujące wiadomości otrzymać można we wszystkich biurach Polskiego Biura Podróży „Orbis".

V. TURYSTYKA

Marja Szachówna

CO ZWIEDZAĆ W POLSCE?

WSTĘP

Mając na uwadze popularyzujące się coraz bardziej wśród Kolejarzy, zamiłowanie do turystyki, postanowiliśmy w roku bieżącym dodać do naszego Kalendarza specjalny dział, poświęcony Turystyce.

Dział niniejszy obejmować będzie przedewszystkiem dokładny spis najciekawszych pod względem turystycznym miejscowości w Polsce, z podaniem objektów, które zasługują w nich przedewszystkiem na zwiedzenie w poszczególnych województwach.

Wobec ograniczonego miejsca, poprzestajemy jedynie na wymienieniu najważniejszych miejscowości zabytkowych i województwa, w którem dana miejscowość leży.

Celem dokładniejszego zorjentowania P. T. Czytelników co do położenia poszczególnych miejscowości, godnych zwiedzenia, dział niniejszy podzielony został na poszczególne województwa, na terenie których leżą dane miejscowości.

Redakcja.

WOJEWÓDZTWO BIAŁOSTOCKIE

Białystok, stolica województwa, centrum przemysłowe, o 80 000 mieszk. Stylowym zabytkiem jest gmach województwa, dawny pałac Branickich z XVIII w. **Supraśl,** posiada jedną z najpiękniejszych w Polsce cerkwi prawosławnych z XVI w. **Grodno** drugie co do wielkości miasto województwa (50.000 miesz.), malowniczo położone nad Niemnem. Kościół Pojezuicki, barok, jeden z ładniejszych w Polsce, zamek, słynny z odbywania w nim sejmów w Polsce przedrozbiorowej, malownicza cerkiew na Kołoży. Przez długie lata mieszkała tu słynna powieściopisarka polska Eliza Orzeszkowa. **Druskieniki** duże zdrojowisko.

Pewną odrębną całością na terenie województwa białostockiego są **Kurpie,** obejmujące teren Puszczy Kurpiowskiej (Zielonej) i miasta Łomżę, Nowogród Łomżyński, Kolno, Myszyniec, Przasnysz i Ostrołękę. Ludność uzdolniona artystycznie, nosi ładne stroje ludowe, ciekawe wyroby przemysłu ludowego zgrupowane są w Muzeum Kurpiowskiem w **Nowogrodzie Łomżyńskim. Łomża** (25.000 mieszk), miasto, położone nad Narwią, posiada okazały gmach katedry z XVI wieku.

Malowniczym terenem turystycznym jest **Pojezierze Suwalsko-Augustowskie,** kraina lasów i jezior. Najpiękniejszem i największem jest jezioro **Wigry,** ze stacją hydrobiologiczną i schroniskiem Pol. Tow. Krajoznawczego na brzegu. Punktem dojazdowym są **Suwałki,** miasto o 16.000 mieszk., w którem urodziła się poetka Marja Konopnicka. Niedaleko leży miasto **Augustów** o 11.000 mieszk, z kościołem z końca XVIII wieku,

Osobliwością przyrodniczą jest **Puszcza Białowieska,** największy dziś w Europie obszar leśny o powierzchni 2 500 km. kw. Puszcza obfituje w zwierzynę, na którą urządzane są co pewien czas reprezentacyjne polowania. Najpiękniejsza część Puszczy zamieniona jest na rezerwat przyrodniczy. Specjalnie chronione są w Puszczy żubry, umieszczone w oddzielnym rezerwacie. Ośrodkiem Puszczy jest miasteczko **Białowieża,** ze stacją kolejową, hotelem i restauracjami, punkt wyjścia w najpiękniejszą część Puszczy. Punktem oparcia dla wycieczek jest schronisko w parku i dawny pałac myśliwski carów rosyjskich z ciekawem muzeum zoologicznem.

WOJEWÓDZTWO KIELECKIE

Kielce, stolica województwa, miasto o 100.000 mieszk. malowniczo położone. Ładna katedra, barokowy pałac biskupów, obecnie województwo, muzeum archeologiczne Pol. Tow. Krajoznawczego. 2 km. za miastem wzgórze **Karczówka,** z którego rozciąga się malowniczy widok na miasto i okolicę. **Częstochowa,** centrum przemysłowe o 121.000 mieszk., słynne w Polsce miejsce odpustowe, dzięki cudownemu obrazowi Matki Boskiej, umieszczonemu w specjalnej kaplicy w kościele klasztoru OO. Paulinów na Jasnej Górze. Kościół i klasztor tutejszy wsławiły się w dziejach Polski waleczną obroną ks. Kordeckiego przeciwko wojskom szwedzkim w r. 1656. Zachowały się dotąd w doskonałym stanie mury i wały ochronne, na których ustawiono Stacje Męki Pańskiej dłuta Piusa Welońskiego. **Sandomierz,** zachował renesansowy ratusz, Bramę Opatowską, oraz kilka stylowych kościołów, wśród nich św. Jakóba z romańskim portalem. Dawny zamek zamieniony na więzienie, wznosi się malowniczo nad Wisłą.

Wśród malowniczych wapiennych skał Jury Krakowskiej leżą: **Ojców,** z resztkami zamku króla Kazimierza Wielkiego, otoczony skałami, pełnemi grot, pięknie położony i doskonale zachowany zamek **Pieskowa Skała,** oraz ruiny warownych niegdyś zamków obronnych, jak Bobolice, Mirów, Ogrodzieniec, Rabsztyn i kilka innych.

Do ciekawszych miejscowości tego województwa należą: **Wiślica,** ze słynną kolegiatą gotycką, **Szydłów** z kościołem gotyckim i ruinami zamku, resztkami murów miejskich. **Opoczno** z zamkiem z doby Kazimierza Wielkiego i „Domem

Esterki". **Drzewica** z okazałą ruiną zamku i kościołem gotyckim z XV wieku. **Ujazd** z największą w Polsce ruiną zamku „Krzyżtopór". **Miechów** ze wspaniałą bazyliką Bożogrobców z XVIII wieku. **Jędrzejów** z kościołem z XV wieku. Za miastem zabudowania kościoła i klasztoru Cystersów z XII wieku należą do piękniejszych pomników budownictwa w Polsce. **Chęciny** z ruinami zamku królowej Bony. **Olkusz** dawna osada przemysłowa z kopalniami srebra i ołowiu, punkt wyjścia wycieczek w dolinę Prądnika. **Złoty Potok** z pięknemi lasami i grotami w wapiennych skałach. **Zwoleń** posiada w kościele grobowiec poety Jana Kochanowskiego z pobliskiego Czarnolasu. **Opatów** ze wspaniałemi grobowcami rodziny Szydłowieckich w kolegiacie. **Ostrowiec** n/Kamienną, miasto przemysłowe z wielką odlewnią żelaza. **Szydłowiec** z ratuszem, zamienionym na więzienie zamkiem i kościołem z XV wieku, oraz łomami piaskowca w pobliżu.

Wielkim obszarem leśnym województwa są **Góry Świętokrzyskie,** dochodzące do 612 m. n. p. m., posiadające rezerwat lasu jodłowego, mającego być wkrótce zamienionym na park Narodowy im. Żeromskiego (słynna Puszcza Jodłowa). Najwyższy szczyt Łysica. Dawny klasztor na Św. Krzyżu zamieniony jest na więzienie.

Drugim co do wielkości obszarem leśnym jest **Puszcza Kozienicka.**

Zachodnią część województwa kieleckiego stanowi **Dąbrowskie Zagłębie Węglowe.** Jest to najbogatsza część województwa, obfitująca w płody kopalniane, szczególnie węgiel. Głównemi miastami, a zarazem ośrodkami przemysłu górniczego są: **Będzin** (60.000 mieszk.), **Sosnowiec** (112.000 mieszk.) i **Dąbrowa Górnicza** (45 000 mieszk.). Są to miasta zabudowane koszarowemi budynkami i całkowicie pozbawione wielkomiejskich urządzeń i zabytków z wyjątkiem Będzina, który zachował malownicze ruiny zamku.

W powiecie miechowskim leżą **Racławice,** pamiętne z bitwy i zwycięstwa Tadeusza Kościuszki nad Moskalami 4 kwietnia 1794 r.

Jedynemi zdrojowiskami na terenie województwa są **Busko** i **Solec,** a stacją klimatyczną **Czarniecka Góra.**

WOJEWÓDZTWO KRAKOWSKIE

Kraków, stolica województwa, miasto o 232.000 mieszk., które zachowało charakter miasta średniowiecznego. Rynek, największy w Polsce, zabudowany jest stylowemi kamienicami i pałacami. Środek zajmuje renesansowy gmach **Sukiennic,** zbud. 1558 r., mieszczący na dole sklepy, a na piętrze galerję obrazów mistrzów Polski z XIX i XX wieku. Obok Sukiennic wznosi się gotycka **wieża ratusza,** rozebranego w 1820 r. Niedaleko stoi

kościół Marjacki (N. Panny Marji), najpiękniejszy gotycki kościół w Polsce, zbudowany w XIV wieku. Wielki ołtarz wypełnia rzeźba Wita Stwosza z 1477 r., będąca najciekawszym zabytkiem rzeźby gotyckiej w Polsce.

Nad miastem góruje wapienne wzgórze **Wawel** z renesansowym zamkiem królów polskich i pięknym arkadowym dziedzińcem. Obok zamku wznosi się katedra z grobowcami królów polskich, relikwiami św. Stanisława, bogatym skarbcem. Do ciekawszych gmachów w mieście należą: gotycka bibljoteka Jagiellońska, mieszcząca niegdyś pierwszy w Polsce uniwersytet (XIV wiek), kilkadziesiąt stylowych i bogato urządzonych kościołów i klasztorów, Brama Florjańska i Barbakan. Dorobkiem kulturalnym Krakowa są jego muzea: Czartoryskich, Czapskich, Przemysłowe, Etnograficzne, a wreszcie Narodowe.

W okolicy Krakowa godne zwiedzenia: **Wieliczka** z największemi w Polsce kopalniami soli, ruiny klasztoru Benedyktynów w **Tyńcu,** klasztor i kościół Kamedułów na **Bielanach,** i **Kalwarja Zebrzydowska,** jako słynne miejsce odpustowe.

Najciekawszym etnograficznie terenem województwa jest **Podhale,** zamieszkałe przez malowniczo ubierających się górali. Ludność tutejsza zachowała całkowitą odrębność obyczajową, oraz posiada wysoko rozwinięte zdolności artystyczne. Wytworzył się tu specjalny styl budownictwa, zwany podhalańskim Stolicą Podhala jest miasteczko **Nowy Targ** z 10.000 mieszk. i dwoma kościołami z XIII i XIV wieku.

Wapienne pasmo gór **Pienin,** zostało w r. 1930 zakupione przez rząd i zamienione na rezerwat zwany Parkiem Narodowym, zarówno po stronie Polski, jak i Czechosłowacji. Przerzyna się przez nie wartko płynący Dunajec, będący doskonałym terenem sportu wędkarskiego ze względu na liczne pstrągi i łososie. Najwyższem wzniesieniem Pienin są Trzy Korony (982 m.), a najpiękniejszem Sokolica (746 m.). Jazda łodzią Dunajcem przez Pieniny jest największą atrakcją turystyczną w Polsce.

Zupełnie odrębny charakter mają granitowe **Tatry.** Pod względem trudności wspinanie na nie porównać można tylko z trudnemi wycieczkami alpejskiemi, gdyż dostarczyć one mogą silnych wrażeń turystycznych. Tatry posiadają blisko 100 jezior, z których najpiękniejszem jest Morskie Oko (1350 m. n. p. m.), a najgłębszem Czarny Staw nad Morskiem Okiem. Najpiękniejsze szczytowe wycieczki w Tatrach na Giewont (1900 m.), Czerwone Wierchy (2128 m.), Bystrą (2250 m.), Tylkowe Kominy (1826 m.), Zawrat (przełęcz), Świnicę (2305 m.), Orlą Perć (ścieżka idąca szczytami przez Kozi Wierch) (2295 m.), Granaty (2232 m.), Orlą Basztę (2180 m.), Rysy (2503 m.), które są najwyższym szczytem Polskich Tatr. Najładniejszemi dolinami tatrzańskiemi są: Za Bramką, Strążyska, Suchej Wody z Halą

Gąsienicową, Kościeliska, Chochołowska, oraz wodospady w dolinie Pięciu Stawów Polskich, oraz w dolinie Strążyskiej. Tatry niedługo będą zamienione na Park Narodowy, i w tym celu są stopniowo zakupywane przez rząd z rąk prywatnych właścicieli. Czesi robią to samo, dzięki czemu Tatry staną się wkrótce największym w Europie pogranicznym parkiem narodowym. Opiekę nad Tatrami sprawuje Polskie Tow. Tatrzańskie.

U stóp Tatr leży **Zakopane,** stacja sportów zimowych, turystyki górskiej i letnisko z roczną frekwencją 40.000 osób.

W Beskidach Zachodnich rozsiadło się kilkanaście, największych w Polsce, zdrojowisk, jak Krynica, Żegiestów, Szczawnica, Rabka, Swoszowice i kilka mniejszych. Poza zdrojowiskami województwo krakowskie posiada szereg letnisk, jak Poronin, Bukowina, Zawoja, Zaryte, Rytro, Jaszczurówka, Lanckorona i wiele innych.

Ciekawszemi miejscowościami na terenie województwa są: **Tarnów** z piękną gotycką katedrą, **Wiśnicz** z ruinami zamku i pięknym kościołem, **Tenczynek** z pięknemi ruinami zamku, **Alwernia** z klasztorem Bernardynów, **Mogiła** z pięknym kościołem Cystersów, **Lipowiec** z ruinami zamku, **Bochnia** z kopalniami soli, **Zator** z zamkiem piastowskim, wreszcie **Mników i Mydlniki** z pięknemi wąwozami.

W Beskidach Żywieckich, odznaczających się malowniczością krajobrazu i wspaniałemi lasami na wyróżnienie zasługują: **Żywiec,** malowniczo położony z ładnym kościołem farnym i stylowym zamkiem w parku, **Bystra,** stacja klimatyczna, **Węgierska Górka,** ładne letnisko, **Milówka,** miasteczko o dużem znaczeniu turystycznem, **Rajcza** — letnisko, wreszcie **Zwardoń** na przełęczy granicznej polsko-słowackiej, rozwijająca się w ostatnich latach stacja narciarska. Najważniejszemi szczytami w paśmie tym są: Pilsko (1557 m.), Romanka (1366 m.), Lipowska Góra (1324 m.), Rycerzowa (1207 m.), Wielka Racza (1236 m.) i Rachowiec (951 m.).

W Beskidach Sądeckich na wyróżnienie zasługują miasta: **Stary Sącz,** pełen starych zabytków, **Nowy Sącz,** pięknie położony oraz **Grybów,** malowniczo położony nad jarem Białej.

Ośrodkami przemysłowemi województwa są: **Mościce** z fabryką przetworów azotowych, **Chrzanów** z fabryką parowozów i wagonów, **Trzebinia, Jaworzno, Szczakowa, Biała** z hutami, kopalniami i fabrykami, wreszcie wymienione już **Wieliczka i Bochnia.**

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

Lublin, stolica województwa o 117.000 mieszk. Gotycki kościół Dominikanów z XIV w., w którym zawarta została w r. 1569 unja Polski z Litwą. Zamek, zamieniony na więzienie zachował kaplicę z cennemi malowidłami z r. 1413. Katedra

z XVII wieku z osobliwie akustyczną zakrystją. Stary ratusz z r. 1389, mieścił dawniej trybunał. Zabytkiem fortyfikacji miejskich jest brama Krakowska.

Do wybitniejszych miejscowości pod względem turystycznym należą: **Puławy** w końcu XVIII i pocz. XIX wieku słynne ognisko kultury, utworzone przez Izabellę ks. Czartoryską. Zamek mieścił przez długie lata zbiory, które stały się zaczątkiem Muzeum XX. Czartoryskich w Krakowie. Piękny park. Stylowy kościół z końca XVIII w. **Kazimierz,** miasteczko malowniczo położone na wzgórzu nad Wisłą. Zachowały się na wzgórzu ruiny zamku, kilka kamienic renesansowych i trzy kościoły. Ongiś był to port zbożowy. Słynne sady śliwkowe Od kilku lat prowadzona jest tu latem szkoła malarska prof. Pruszkowskiego. Kazimierz rozwija się jako letnisko. **Zamość,** miasto o 20.000 mieszk., założone w XVI wieku przez kanclerza Jana Zamoyskiego. Słynna twierdza. w której więziony był w r. 1824 Walerjan Łukasiński. W r. 1593 powstała tu z inicjatywy Jana Zamoyskiego akademja, która wywierała duży wpływ na rozwój kulturalny i oświatę Lubelszczyzny. Zachowały się piękny ratusz i kolegiata renesansowa. **Krasnystaw** ze starym kościołem Jezuitów. **Siedlce,** miasto o 30.000 mieszk. W r. 1780 zbudowała tu hetmanowa Aleksandra Ogińska pałac rokokowy we wspaniałym parku. Stylowy ratusz, brama tryumfalna, wystawiona na przyjazd króla Stanisława Augusta, kościół z r. 1740. **Chełm,** dawna stolica ziemi Chełmskiej. która w okresie rozbiorów była terenem zaciekłych wysiłków rusyfikacyjnych. Kościół katedralny z XIII wieku, przebudowany 1827 r. **Biała Podlaska,** słynęła niegdyś z akademji i pięknego pałacu Radziwiłłów. Posiada wielką fabrykę samolotów. **Radecznica,** zwana Częstochową Lubelską, posiada kościół i klasztor OO. Bernardynów z lat 1664 — 1671. **Radzyń,** z pałacem zbudowanym w r. 1730 przez Eustachego Potockiego z salami utrzymanemi w stylu rokoko, **Lubartów,** z pałacem bardzo zniszczonym w czasie wojny, **Zawieprzyce** posiadają malownicze ruiny zamku Firleyów, otoczone romantycznemi legendami, **Kąty** zachowały malownicze ruiny empirowego pałacu Puchałów z r. 1812, wreszcie **Wola Okrzeiska** z zachowanym domem rodzinnym Henryka Sienkiewicza, gdzie sypie się kopiec ku jego czci. **Liw,** osada z pięknym kościołem z XVIII wieku i ruinami zamku książąt Mazowieckich, oraz **Węgrów,** miasto będące w XVI wieku ośrodkiem propagandy kalwinizmu Kościół z r. 1707. **Nałęczów,** stacja klimatyczna, z zakładem wodoleczniczym.

WOJEWÓDZTWO LWOWSKIE

Lwów, stolica województwa, o 315.000 mieszk. Malowniczo położony na wzgórzach, zachował Lwów szereg cennych zabytków architektury i sztuki. Najcenniejszemi kościołami

w mieście są: katedra św. Jura (unicka), katedra rzymsko katolicka, katedra ormiańska, kościół Dominikanów oraz cerkiew Wołoska. Dorobkiem kulturalnym Lwowa jest szereg muzeów, a mianowicie: Króla Jana III (w Kamienicy Królewskiej), Miejskie Przyrodnicze im. Dzieduszyckich, Przemysłowe, Ossolineum, Ukraińskie, oraz kilka zbiorów prywatnych. Słynnym jest Cmentarz Obrońców Lwowa. Najpiękniejszy w Polsce Park Kilińskiego. Na terenie Targów Wschodnich Panorama Racławicka, dzieło Styki, Kossaka, Rozwadowskiego i Bollera. **Przemyśl,** miasto o 60 000 mieszk. do wojny europejskiej jedna z najsilniejszych twierdz w Austrji. Dwie katedry: grecko-katolicka (1630 r.) i rzymsko-katolicka (XV wiek). Kilka bogatych stylowych kościołów. Ładny park miejski. **Jarosław,** miasto o 30.000 mieszk. Piękny ratusz z XVII w., renesansowy dom Orsettich z r. 1570, klasztor Benedyktynek z r. 1622, oraz kilka stylowych. ciekawych kościołów. **Leżajsk,** miasto o 6 000 mieszk. Kościół Bernardynów z r. 1635 z największemi w Polsce organami.

Największemi rezydencjami magnackiemi na terenie województwa lwowskiego są: **Łańcut** z pałacem hr. Potockich, będącym istnem muzeum, **Krasiczyn** ze wspaniałym zamkiem ks. Sapiehów, oraz **Baranów** z renesansowym pałacem.

Bogactwem naturalnem Polski są **tereny naftowe,** które rozsiadły się koło miast **Borysławia** (ładne położenie, kopalnie nafty i wosku ziemnego, Instytut Doświadczalny Geologiczny), **Drohobycza** (dwie cerkwie drewniane stare, stylowy kościół katolicki, największe w Polsce rafinerje nafty), liczących po 40.000 mieszk. każde. Mniejszemi ośrodkami przemysłowemi są **Krosno, Jasło, Stebnik i Mecinka** (gaz ziemny). W pobliżu malownicze skały w **Uryczu.**

Najwiekszemi uzdrowiskami są: Truskawiec, Iwonicz, Rymanów, Lubień Wielki, Niemirów, oraz letnisko Brzuchowice pod Lwowem.

Do ciekawszych miejscowości należą pozatem: **Tarnobrzeg** ze zbiorami hr. Tarnowskich w **Dzikowie, Żółkiew,** miasteczko z zachowanym zamkiem, dwoma stylowemi kościołami, cerkwią Bazylianów, dużo pamiątek po królu Janie Sobieskim i hetmanie Żółkiewskim. **Przeworsk** z gotyckim kościołem i pałacem, **Podkamień** z wspaniałym klasztorem Dominikanów, **Bełz** z ciekawą synagogą, **Rzeszów i Dukla.**

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE

Łódź, stolica województwa, miasto o 604.000 mieszk., drugie co do wielkości w Polsce. Przeważają fabryki włókiennicze. Jest to główny ośrodek przemysłowy w Polsce, zwany Polskim Manchestrem. Zabytków żadnych miasto nie posiada. Elektryczne tramwaje łączą Łódź z kilkoma mniejszemi osadami fabrycz-

nemi, leżącemi w pobliżu, któremi są: **Pabjanice, Ozorków Zgierz, Zduńska Wola.**

Ciekawszemi pod względem turystycznym miejscowościami są: **Kalisz,** najstarsze miasto w Polsce, całkowicie spalone przez Niemców po wypowiedzeniu wojny Rosji. Miasto zostało po wojnie odbudowane. Trzy stylowe kościoły, nowoczesny gmach teatru, kilka banków, wzorowe gmachy szkolne, kilka dużych fabryk. Miasto ma charakter kulturalny. Liczy 55.000 mieszk. **Piotrków** z okazałemi staremi kościołami. W pobliżu **Sulejów** z kościołem romańskim z XIII w. i malowniczemi ruinami klasztoru Cystersów nad Pilicą. **Łask** z kolegiatą barokową z XVI wieku, **Sieradz** z zachowanemi w okolicznych wsiach Męka i Mnichów, malowniczemi strojami ludowemi, **Tomaszów** miasto przemysłowe, w pobliżu osobliwość przyrodnicza Jeziora Błękitne. **Spała,** letnia rezydencja Pana Prezydenta, położona wśród dużych lasów sosnowych. **Łęczyca** z ruinami zamku, w okolicy **Tum** ze wspaniałym kościołem romańskim. **Wieluń** z zachowanemi częściowo murami obronnemi i 6 kościołami, **Uniejów,** miasto z zamkiem arcybiskupów gnieźnieńskich z XIV w., **Koło,** miasto z ruinami zamku z czasów Kazimierza W., kościołem gotyckim z XV wieku i barokowym Bernardynów, **Konin** z gotycką farą z XV w. i kościołem Reformatów z XVIII w. **Stare Miasto,** wieś z romańskim kościołem z XII w. **Kazimierz Biskupi,** dwa ciekawe kościoły z XII i pocz. XVI w. W okolicy dużo jezior, t. zw. Pojezierze Kujawskie, najładniejsze jezioro Ślesin. **Ląd** ze słynnem niegdyś opactem Cystersów, zachował się kościół z końca XVII w. **Inowłódź** z romańskim kościołem z XI wieku.

WOJEWÓDZTWO NOWOGRÓDZKIE

Nowogródek, stolica województwa o 20.000 mieszk. Stare miasto, założone w XI wieku. Ruiny zamku zbud. w r. 1410. Dwa kościoły z XVI i XVIII wieku, oraz ratusz. **Okolice Nowogródka** wsławione są w twórczości Mickiewicza. Leżą tu: **jezioro Świteź,** słynne z malowniczego położenia (schronisko Pol. Tow. Krajoznawczego na brzegu), **Worończa** z pięknym dworem drewnianym z XVIII wieku, i kościołem z XVII w. i **Czombrów** z empirowym dworem. Kopiec Kościuszki.

Do miejscowości ciekawszych należą: **Lida** z ruinami zamku Giedymina i kościołami, **Turzec,** dawna rezydencja Chodkiewiczów, **Mir,** jeden z najlepiej zakonserwowanych zamków warownych na wschodzie, **Nieśwież,** główna siedziba ordynacji Radziwiłłów z zamkiem obronnym z XVI wieku, ratuszem, i szeregiem ciekawych kościołów, **Kleck,** z kościołami oraz strażnicami K. O. P., **Słonim** z kościołami z XVIII w. i Kanałem Ogińskiego w pobliżu, **Tuchanowicze,** gdzie pozostała altana lipowa i ka-

mień Filaretów. Na wyróżnienie zasługują jezioro Kromań i Synkowicze, słynne z kościoła z XV w.

Polecenia godnem jest w czasie pobytu na terenie województwa nowogródzkiego, odbycie wycieczki t. zw. Szlakiem Mickiewiczowskim, prowadzącym przez miejscowości, upamiętnione w jego utworach. Wiedzie on przez Nowogródek — Czombrów — Świteź — Worończę — Tuchanowicze — Horodyszcze — Kołdyczew (jezioro) — Zaosie — Stołowicze — do Baranowicz.

Największym obszarem leśnym na terenie województwa jest **Nalibocka Puszcza** (na północ od Niemna).

WOJEWÓDZTWO POLESKIE

Jest to kraj egzotyczny i niezmiernie ciekawy, jako teren turystyczny. Większą część województwa porastają odwieczne lasy, moczarowate łąki, tu i ówdzie poprzecinane leniwie płynącemi rzekami, Piną, Jasiołdą, Prypecią i innemi. Jest to najrzadziej zamieszkała część Polski. Ludność uboga z powodu małej ilości ziemi ornej. Dzięki obfitości lasów i łąk Polesie stało się idealnym terenem polowań. Komunikacja odbywa się najczęściej statkami, łodziami, lub drogami gruntowemi. Rzadka bardzo sieć kolejowa i szosowa.

Stolicą województwa jest **Brześć,** miasto o 50.000 mieszk. Do r. 1915 silna forteca, zniszczona w czasie wojny przez Niemców. Miasto żadnych zabytków nie posiada. W r. 1918 została tu podpisana słynna ugoda między Niemcami, Bolszewikami i Ukraińcami. Do ciekawszych miejscowości należą: **Pińsk,** miasto o 30.000 mieszk., ważne centrum intelektualne i ekonomiczne Polesia, malowniczo położony nad Piną i Prypecią, silnie zniszczony w czasie wojny. Wspaniały barokowy kościół Jezuitów z r. 1631 i barokowy z r. 1713. Wspaniałe zbiory mieszczą się w Domu Skirmuntów. Miasto posiada duży port drzewny i przystań dla statków pasażerskich, kursujących po rzekach Polesia. W **Mereczowszczyźnie** zachował się dom rodziny Tadeusza Kościuszki.

W XVIII wieku zbudowano na Polesiu kilka **kanałów,** celem ułatwienia komunikacji wodnej i połączenia Polesią z resztą Polski. Są to: Kanał Królewski, łączący Prypeć z Bugiem i Kanał Ogińskiego, łączący Prypeć z Niemnem.

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

Stolicą województwa jest **Toruń,** miasto o 70.000 mieszk Łączy w sobie bogate i dobrze zachowane zabytki średniowiecza z nowoczesnym wyglądem szerokich ulic i dzielnicą willową na Bydgoskiem Przedmieściu. Ratusz gotycki z XIII w mieści na I piętrze Muzeum Miejskie. Trzy gotyckie wspaniałe kościoły, ruiny zamku nad Wisłą, resztki murów miejskich

z Krzywą Wieżą. Do nowoczesnych gmachów należą: urząd wojewódzki, teatr, dzielnice willowe i dwa mosty na Wiśle. Na przeciwnym brzegu Wisły wznoszą się ruiny zamku **Dybów.**

Do ciekawszych miejscowości należą: **Grudziądz,** miasto przemysłowe o 40.000 mieszk. Słynna twierdza z okresu wojen napoleońskich. Kilka kościołów. Muzeum Miejskie, 20 klm. za miastem ruina zamku Radzyń. **Tczew,** miasto o 20.000 mieszk. z kościołem gotyckim z XIV wieku. **Chełmno,** miasto o 15.000 mieszk. Renesansowy ratusz, kilka cennych kościołów, oraz resztki murów miejskich. **Starogard,** miasteczko o 11 000 mieszk. z gotyckim kościołem z XIV wieku, resztkami murów miejskich i słynną fabryką wódek Winkelhausena. **Kościerzyna,** miasteczko o 10.000 mieszk., ośrodek ziemi Kaszubów i **Kartuzy,** miasteczko o 5.000 mieszk. nad malowniczem jeziorem tej nazwy z kościołem i klasztorem Kartuzów. W okolicy rozciąga się **Szwajcarja Kaszubska,** będąca najpiękniejszą częścią województwa Pomorskiego. Jest to kraj jezior, lasów i wzgórz, wśród których najwyższem jest Wieżyca (331 m.), zarazem najwyższy punkt w całem województwie.

Pod względem malowniczości niewiele ustępuje mu **Pojezierze Brodnickie** ze 100 jeziorami, otoczonemi lasami. Największem miastem jest tu **Brodnica,** o 10 000 mieszk Resztki zamku gotyckiego, z XIV wieku, kościół gotycki z XIII wieku, i rokokowy Reformatów, oraz gotycka Brama Miejska.

Na południe od Szwajcarji Kaszubskiej, oddzielone od niej pasmem nieurodzajnych piasków leżą **Bory Tucholskie,** największy obszar leśny województwa, obejmujący około 3.000 km. kw Osobliwością tych lasów jest wymierająca brekinia.

Mniejszemi miejscowościami są: **Świecie,** miasteczko o 10.000 m., z ruinami zamku i kościołem, **Fordon** (4.000 mieszk.) z najdłuższym do wojny mostem na Wiśle (1325 m.), **Koronowo** (6.000 mieszk.) z gotyckim kościołem Cystersów.

Największą osobliwością województwa Pomorskiego jest **brzeg morski,** wzdłuż którego rozsiadł się cały szereg letnisk nadmorskich, częściowo zbudowanych dopiero po wojnie, a częściowo rozbudowanych ze wsi rybackich. Należą do nich: Jastrzębia Góra. Orłowo, Karwia, Hel, Jastarnia, Wielka Wieś, oraz szereg mniejszych. Największym portem Polski, a jednym z największych nad Bałtykiem, jest **Gdynia,** miasto o 50.000 mieszk. z dużem letniskiem na Kamiennej Górze (5.000 letników). Na zwiedzenie zasługują: port, łuszczarnia ryżu, chłodnia, wędzarnie ryb, kilka monumentalnych gmachów publicznych i szkół, a wreszcie wspaniały widok z mola na morze i na znajdujące się w budowie miasto. **Puck,** małe miasteczko, ze średniowiecznym gotyckim kościołem, i ciekawemi staremi kamienicami i uliczkami. Przylądek **Rozewie,** z drugą co do siły światła w Europie latarnią morską. Polecenia godną dla tury-

słów jest jazda autem, niedawno zbudowaną szosą, biegnącą niemal bezpośrednio wzdłuż brzegu morskiego (Gdynia — Karwia), skąd ma się szereg przecudnych widoków na morze i leżące nad niem miejscowości.

WOJEWÓDZTWO POZNAŃSKIE

Poznań, stolica województwa, miasto o 248.000 mieszk. w X i XI wieku pierwsza stolica Polski. W czasie wojen i najazdów utraciło miasto całkowicie swój średniowieczny wygląd i większość zabytków z ubiegłych wieków. Renesansowy ratusz, katedra, kościół farny, kilka starych kościołów, bibljoteka Raczyńskich, Muzeum Wielkopolskie i Muzeum im. Mielżyńskiego, kilka nowoczesnych monumentalnych gmachów, jak zamek, teatr Wielki, urzędy, uniwersytet, szkoły i t. p. Nowocześnie zaprojektowany kompleks budynków na terenie Targów Poznańskich. Ciekawy ogród zoologiczny. Wyjątkowo ładne dzielnice willowe, zbudowane dokoła miasta.

Godnemi zwiedzenia przez turystów są: **Bydgoszcz,** miasto o 119.000 mieszk. o charakterze nowoczesnym, centrum przemysłowe i handlowe. Kilka ładnych stylowych kościołów. Ładny park miejski. Pod miastem zaczyna się Kanał Bydgoski, łączący Brdę z Notecią, wzdłuż którego ciągną się piękne promenady. Za miastem, przy ujściu Brdy do Wisły t. zw. Brdyujście z najlepszym w Polsce terenem dla regat wioślarskich, z krytemi trybunami na 3.000 osób, oraz port drzewny. **Gniezno,** miasto o 35.000 mieszk. z pierwszą co do czasu katedrą na ziemiach Polski, miejsce koronacji królów polskich, w kaplicy trumna z relikwiami św. Wojciecha oraz szereg bogatych kaplic i ciekawych zabytków. Kilka fabryk. **Kruszwica,** w IX wieku stolica Polski, zachowała romański kościół z XII wieku. Miasto liczy dziś około 4.000 mieszk. i leży nad jeziorem Gopłem, na którego wysepce do dziś zachowała się legendarna Mysia Wieża. **Leszno,** miasto, niegdyś siedziba Leszczyńskich posiada kościół parafjalny z XVII w. z grobowcami Leszczyńskich, barokowy ratusz z XVIII w. ,na miejscu wałów miejskich malownicze plantacje. **Ostrów,** miasto o 16.000 mieszk., z największą w Polsce fabryką wagonów i dużą stacją węzłową. **Krotoszyn,** miasto o 15.000 mieszk. z renesansowym kościołem z XVI w. i rokokowym z XVIII w. **Trzemeszno,** miasto o 7.000 mieszk. z rokokowym kościołem (freski Smuglewicza, bogaty skarbiec). **Środa,** miasto o 10.000 mieszk. z kościołem z XV wieku (bogate urządzenie) i kilku cukrowniami. **Szamotuły** z gotycką kolegiatą z XV wieku i resztkami zamku z XIV w **Strzelno,** miasto o 6.000 mieszk. z rokokowym kościołem. **Mogilno** miasto o 6.000 mieszk. z barokowym kościołem Benedyktynów, sprowadzonych tu w r. 1060. **Zbąszyń,** stacja graniczna, miasto o 6.000 mieszk. z kościołem rokokowym z XVIII w. **Przement**

z bogato urządzonym kościołem barokowym z końca XVII wieku, **Gostyń** z kościołem Filipinów, **Inowrocław,** największe w województwie uzdrowisko.

Na terenie województwa Poznańskiego leży kilka wspaniałych rezydencji magnackich, posiadających ciekawe zbiory artystyczne, dostępne dla publiczności. Należą do nich: **Gołuchów** (dojazd z Pleszewa lub Kalisza), **Kórnik** (pod Poznaniem), **Rogalin** (pod Poznaniem), posiadający wspaniałą galerję nowoczesnego malarstwa polskiego, wreszcie **Rydzyna** z najpiękniejszym w Polsce pałacem rokokowym, oraz kilka mniejszych.

Pod względem krajobrazowym malowniczo przedstawia się **Pojezierze Sierakowsko-Międzychodzkie,** składające się z grupy jezior.

WOJEWÓDZTWO STANISŁAWOWSKIE

Stanisławów, stolica województwa, miasto o 80.000 mieszk. z kilku kościołami rzymsko-katolickiego i grecko-katolickiego obrządku. Ładny park miejski. Miasto bardzo ucierpiało w czasie wojny.

Godnemi zwiedzenia przez turystów są: **Stryj,** miasto o 35.000 mieszk., ważny węzeł kolejowy. Na południe od Stryja malownicze **skały w Bubniszczu,** pełne grot. **Halicz,** miasto o 6.000 mieszk., jedno z najstarszych w Polsce, gdyż w wiekach średnich posiadało już około 100.000 mieszk. i wiele kościołów, dorównywując wielkością Kijowowi, w r. 1240 zniszczone bezpowrotnie przez Tatarów. Żyje tu garstka Karaimów. **Morszyn,** uzdrowisko.

Większą część powierzchni województwa stanisławowskiego zajmują góry. Najgroźniejszemi wśród nich są **Gorgany,** dzikie, rzadko zwiedzane pasmo, pozbawione urządzeń turystycznych i niezamieszkałe. Wycieczki w nie możliwe są dla osób silnych i wytrzymałych, gdyż prowiant trzeba zabierać ze sobą. Najwyższym szczytem jest Sywula (1835 m.). Punktem wyjścia w Gorgany jest schronisko Pol. Tow. Tatrzańskiego na Jalu. Dojazd od stacji kolejowej w Broszniowie, lub Nadwórnej. Najwyższem wzniesieniem jest pasmo **Czarnohora,** o łagodnie nachylonych zboczach i kopulastych szczytach, porosłych trawą (doskonałe tereny narciarskie). Najwyższym szczytem jest Howerla (2058 m.), ze schoniskiem Pol. Tow. Tatrzańskiego na Zaroślaku, po niej następują Turkuł (1937 m.), Szpyci (1864 m.), Pop Iwan (2026 m.). Trzecim pasmem są **Bieszczady,** uważane za idealne tereny narciarskie. Rozsiadły się tu wzdłuż doliny **Oporu** stacje sportów zimowych i letniska: **Sławsko, Skole, Hrebenów, Tuchla, i Różanka.** Najpiękniejszą doliną rzeczną na terenie województwa jest **dolina Prutu,** wzdłuż której rozsiadły się cały szereg letnisk i stacji sportów zimowych, jak: **Jaremcze, Worochta, Tatarów, Delatyn, Dora i Jamna,** oraz **Mikuliczyn**

Wszystkie trzy wymienione pasma górskie noszą ogólną nazwę Karpat Wschodnich.

Największą osobliwością województwa stanisławowskiego jest **Huculszczyzna**, ciekawy etnograficznie obszar, zamieszkały przez ruskich górali, zwanych Hucułami. Do dziś dnia żyją oni życiem pierwotnem plemion górskich. Rozwinęła się tu w wysokim stopniu swoista sztuka ludowa i swoiste budownictwo chat. Huculi noszą śliczne stroje ludowe, kobiety palą fajki, a od wojny Huculi nie schodzili dosłownie z konia. Dużą osobliwością były tutejsze całe orszaki ślubne i pogrzebowe na koniach, nie wyłączając księdza i trębaczy, zastępujących orkiestrę. Głównym ośrodkiem Huculszczyzny jest wieś **Żabie**, o 10.000 mieszk. Rozsiadł się tu pozatem szereg letnisk, jak **Kuty, Kosów, Kosmacz**, słynący z pięknych strojów ludowych, Hryniawa, i wreszcie **Burkut** ze źródłami mineralnemi.

Osobliwością geologiczną są kopalnie soli potasowych w **Kałuszu**, których wydobywano do niedawna 84.000 tonn rocznie, zatrudniające kilkuset robotników.

Osobliwością zabytkową województwa stanisławowskiego są malownicze, drewniane **cerkwie unickie**, z których najładniejsze leżą na terenie powiatów turczańskiego i skolskiego.

WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE

Katowice, stolica województwa, miasto o 128.000 mieszk. posiada całkowicie nowoczesny charakter. Miasto powstało na początku XIX wieku z małej wioski i dzięki temu posiada naogół gmachy nowoczesne i szerokie ulice. Urząd wojewódzki (1929), szkoła techniczna, teatr miejski, kilka gmachów publicznych i banków. Park Kościuszki z wieżą widokową. Szczególnie efektownie przedstawia się stąd widok wieczorem, kiedy na ciemnem tle nieba wybuchają raz po raz snopy iskier z kominów fabrycznych.

Katowice leżą w centrum **Górnośląskiego Zagłębia Węglowego**, dzięki czemu w pobliżu nich skupiły się największe ośrodki przemysłowe na Śląsku Polskim, jak **Mysłowice**, miasto o 20.000 mieszk., **Giszowiec**, wzorowa kolonja robotnicza o 10.000 mieszk., **Hajduki** (25.000 mieszk.), **Królewska Huta**, miasto o 80.000 mieszk., **Chorzów** (14.000 mieszk.), **Nowy Bytom** (16.000 mieszk.), **Brzeziny** (8.000 mieszk.), **Piekary** (10.000 mieszk.), zarazem największe na Śląsku miejsce odpustowe. Ludność zachowała śliczne stroje ludowe, stylowy kościół drewniany, **Szarlej** (12.000 mieszk.), **Nakło** (2.000 mieszk.) z pięknym pałacem ks. Donnersmarcka, **Tarnowskie Góry** (16.000 mieszk.) z kopalniami, istniejące już w XII wieku, w XVI wieku odkryto tutaj pokłady srebra. Jest to kolebka przemysłu górniczego na Śląsku. Kościół z XVI w. Wszystkie wyżej wymienione osady posiadają wygląd zewnętrzny bardzo do siebie zbliżony. Mają

one wszystkie charakter zachodnio-europejskich miast przemysłowych, jednostajny, pozbawiony jakichkolwiek zieleńców, lub wybitniejszych budynków.

Całkowicie odmienny charakter ma południowa część Śląska, t. zw. **Śląsk Zielony.** Zachował się cały szereg miejscowości z drewnianemi kościołami z XVI, XVII i XVIII wieku (Syryń, Lubomia, Brzezie, Knurów, Połomia Dolna i Marklowice). Do miejscowości godnych zwiedzenia należą: **Lubliniec**, miasto o 7.000 mieszk. z zamkiem i kościołem z XVI wieku, **Koszęcin** z pałacem hr. Hohenlohe-Ingelfingen i drewnianym kościołem, **Świerklaniec** z pałacem ks. Henckel-Donnersmarcka, otoczonym jednym z najpiękniejszych parków prywatnych w Polsce, **Pszczyna**, miasto o 7.000 mieszk., rezydencja księcia na Pszczynie, z jego pałacem, w którym w latach 1915 — 17 mieściła się główna kwatera niemiecka. Wspaniały park. Dwa śliczne kościoły rokokowe z drugiej połowy XVIII w. **Lasy Pszczyńskie** zajmują przestrzeń około 50.000 ha. i zamienione są częściowo na zwierzyniec z żubrami. W okolicy Pszczyny kościoły drewniane zachowały: Ćwiklice, Łąka, Brzeżce i Miedzna. **Olza** u spływu Obry i Olzy stanowi granicę polsko-niemiecko-czechosłowacką.

Największemi uzdrowiskami są: **Jastrzębie Zdrój i Goczałkowice.**

Południowy cypel województwa śląskiego zajmuje **Śląsk Cieszyński**, malowniczy kraj o łagodnie nachylonych pasmach górskich — Beskidów Śląskich. Ludność w **Istebnej** zachowała ładne stroje ludowe. Największemi miastami są: **Bielsko-Biała**, centrum przemysłowe o 50.000 mieszk., **Cieszyn**, miasto o 20.000 mieszk., przedzielone granicą polsko-czechosłowacką. Kilka ciekawych i cennych zabytków. W tutejszym pałacu arcyksięcia Fryderyka mieściła się w czasie wojny główna kwatera austryjacka (1918 r.). Leży tu kilka malowniczych letnisk i stacji sportów zimowych. **Cygański Lasek** (punkt wyjścia wycieczek na Klimczok), **Wisła** (punkt wyjścia na Baranią Górę i Stożek), **Ustroń, Jaworze i Bystra.**

WOJEWÓDZTWO TARNOPOLSKIE

Tarnopol, stolica województwa, miasto o 50.000 mieszk., zniszczone w czasie wojny. Zachowało mało zabytków. Rokokowy kościół Dominikanów z XVIII w., resztki zamku przebudowane na koszary, neogotycki kościół parafjalny z końca XIX wieku.

Do ciekawszych miejscowości w południowej części województwa należą: **Zaleszczyki**, miasteczko i letnisko o 16.000 mieszk., położone nad Dniestrem. Sady morelowe. Ratusz z XVIII w. Chłopi okoliczni noszą ładne stroje. **Okopy Św. Trójcy**, również stacja klimatyczna z pięknemi sadami morelowemi

położona u spływu Zbrucza i Dniestru, na granicy sowiecko-rumuńsko-polskiej. Rozegrać miała się tu akcja Nieboskiej Komedji. Niegdyś była to twierdza, z której pozostały dwie bramy, w której bronili się Konfederaci Barscy. **Krzywcze,** jedyne w Polsce gipsowe jaskinie krystaliczne i stalaktytowe. **Złote Bilcze,** zachowało mniejsze jaskinie, w których znaleziono ciekawe wykopaliska. **Czerwonogród** z pięknym pałacem i parkiem, oraz największym na Podolu wodospadem Dżurynki.

Godnemi zwiedzenia są miasta: **Zbaraż** z ruinami zamku, wsławionego w Trylogji Sienkiewicza, **Brzeżany** ze zniszczonym zamkiem Sieniawskich z XVI wieku i renesansową kaplicą zamkową z ich grobowcami, **Złoczów** z zamkiem Sobieskich z XVII w., zamienionym na więzienie, oraz barokowym kościołem z XVII w. i 2 cerkwiami z XVI i XVII wieku. **Buczacz** z pięknym rokokowym ratuszem, kościołami z XVIII w. Fabryka makat, wzorowanych na pasach słuckich. **Trembowla** z ruinami zamku na górze, wsławionego w r. 1675 bohaterską obroną Zofji Chrzanowskiej przeciw Turkom. Renesansowy kościół i klasztor z połowy XVII w. i modernistyczny monumentalny kościół z r. 1927. W pobliskich **Podgórzanach** zachowały się malownicze ruiny monasteru Bazylianów z XII wieku. **Podhorce** z barokowym pałacem z XVII w., w pięknym parku. Kościół z XVIII w. Malowniczy monaster Bazylianów na Pleśnisku. **Jazłowiec** z malowniczemi i wielkiemi ruinami zamku z XVI wieku, w pobliskim pałacu popularny zakład wychowawczy dla panien SS. Niepokalanek. **Olesko** z zamkiem z XVI w., w którym urodził się król Jan Sobieski i kościołem z XVIII wieku.

Do miejscowości mniej ciekawych należą: Czortków, Białykamień, Janów, Budzanów, Brody, Kamionka Strumiłowa, Podkamień, Husiatyn, Sidorów i Mikulińce.

WOJEWÓDZTWO WARSZAWA

Warszawa, stolica województwa, liczy dziś 1.200.000 mieszk. Charakter miasta nowoczesny, aczkolwiek założeniem swem sięga XIII wieku. Zabytków stosunkowo mało. Stara Warszawa koncentruje się koło **Rynku,** zabudowanego polichromowanemi kamienicami z XVII i XVIII wieku (najciekawsze wśród nich **kamienica** Fukierów, Baryczków i Książąt Mazowieckich). **Zamek** królewski, przebudowany w końcu XVIII w. z ówczesnem urządzeniem, **Pałac** króla Stanisława Augusta **w Łazienkach** z konca XVIII w., stanowiący całość pod względem architektury, malarstwa i rzeźby. Piękne **empirowe gmachy** Teatru Wielkiego, Ministerstwa Skarbu i Tow. Przyjaciół Nauk, oraz kilka mniejszych. Dorobkiem kulturalnym Warszawy są **muzea:** Narodowe (Al. Trzeciego Maja 13 i Podwale 15), Kolejowe (N. Zjazd 1), Etnograficzne (Krakowskie Przedmieście 66), Rzemiosł i Sztuki Stosowanej, Pocztowe, im. Krasińskich, Tow.

Zachęty Sztuk Pięknych, w Kamienicy Baryczków i szereg mniejszych. Wystawy bieżące malarstwa i rzeźby odbywają się w Instytucie Propagandy Sztuki (Królewska 13) i Tow. Zachęty Sztuk Pięknych. Ozdobą miasta jest szereg monumentalnych gmachów, zbudowanych po wojnie na pomieszczenie ministerstw, urzędów i szkół, oraz pozostałe z poprzednich okresów stylowe pałace. Miasto otacza szereg nowocześnie zaprojektowanych dzielnic willowych. Przedmieście Pragi, rozsiadły się kluby wioślarskie i plaże, a latem kipi tu giczny, jeden z bogatszych w Europie i piękny Park Paderewskiego. Po obu brzegach Wisły, która dzieli Warszawę od Pragi, rozsiadły się kluby wioślarskie i plaże, a latem kipi tu życie. Warszawę i Pragę łączy pięć mostów, w czem dwa kolejowe.

Najbliższemi punktami wycieczkowemi z Warszawy są: **Czersk** z zamkiem książąt Mazowieckich z XIV wieku, **Wilanów** z bogato urządzonym barokowym pałacem króla Jana III., **Jabłonna** z pałacykiem ks. Józefa Poniatowskiego, **Natolin** z pięknym parkiem i pałacykiem Natalji Potockiej, wreszcie **Bielany** z kościołem i eremami Kamedułów i **Młociny** z ładnym lasem Pozatem otacza Warszawę pierścień letnisk podmiejskich, z których najpopularniejszemi są: **Podkowa Leśna, Konstancin, Skolimów i Otwock.**

WOJEWÓDZTWO WARSZAWSKIE

Jedną z największych osobliwości nietylko województwa, ale i całej Polski jest **Księstwo Łowickie,** które od wieków było własnością arcybiskupów gnieźnieńskich przez nich zarządzaną. Ludność nosi malownicze stroje, posiada wybitne uzdolnienie artystyczne, swoistą budowę chat i odznacza się wielką zamożnością. Głównem miastem jest **Łowicz** (16.000 mieszk.) z barokową kolegiatą, ruinami pałacu arcybiskupów, kilku kościołami i ciekawem muzeum sztuki łowickiej. W pobliżu leżą: **Nieborów** z pałacem ks. Radziwiłła, pełnym zbiorów i pięknym parkiem, oraz **Arkadja,** słynąca w końcu XVIII wieku, jako jedna z najpiękniejszych w Polsce rezydencji magnackich. Dzisiaj pozostał tu tylko opuszczony park.

Do ciekawszych miejscowości w województwie należą: **Włocławek,** miasto o 60.000 mieszk. z katedrą z XIV wieku. **Płock,** malowniczo położony nad Wisłą, z katedrą z XII w., kilku kościołami i ciekawem muzeum, **Czerwińsk** z kościołem z XIII w., **Ciechocinek,** uzdrowisko, **Pułtusk** z kilku ciekawemi kościołami i gmachami publicznemi, **Ciechanów** z ruinami zamku ks. Mazowieckich, w sąsiedztwie **Opinogóra,** własność rodziny hr. Krasińskich, z kościołem z XIX wieku (bogate grobowce), w którym jest pochowany poeta Zygmunt Krasiński. Ciekawy cmentarz. **Sochaczew** z ruinami zamku ks. Mazowieckich,

w pobliżu leży **Żelazowa Wola** z domem rodzinnym Fryderyka Chopina (1810 r.), **Brochów** z obronnym niegdyś kościołem z XVI w.

Osobliwością przyrodniczą na terenie województwa jest **Puszcza Kampinoska,** której zwiedzanie ułatwia sieć znaczonych ścieżek

WOJEWÓDZTWO WILEŃSKIE

Wilno, stolica województwa, miasto o 201 000 mieszk., malowniczo położone na szeregu wzgórz. Nad miastem wznoszą się trzy góry, porosłe drzewami, a mianowicie: Zamkowa, z resztkami zamku książąt litewskich, Trzykrzyska i Bekieszowa. Najwięcej zabytków zachowały do dzisiaj **kościoły,** z których najpiękniejszym jest św. Pawła i Piotra na Antokolu (barok, wnętrze pokryte rzeźbami włoskich artystów), katedra z prochami kilku królów polskich i Barbary Radziwiłłówny, św. Kazimierza, św. Anny, św. Michała z XVI w., św. Jana z XVIII w. (wspaniały ołtarz); Bernardynów, św. Katarzyny z XVIII w. i kilkanaście innych. Kościoły wileńskie utrzymane są przeważnie w stylu barokowym i rokokowym. Arcydziełem gotyku jest kościół św. Anny. Meczet mahometański.

Miejscem kultu religijnego jest **cudowny obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej,** umieszczony w zewnętrznej ścianie murów obronnych miasta.

Z budynków świeckich wyróżniają się: Uniwersytet z XVI wieku z wspaniałym barokowym dziedzińcem, Pałac Rzeczypospolitej w którym w r. 1812 mieszkał Napoleon, obecnie rezydencja Pana Prezydenta. Z Wilnem związane są nierozdzielnie nazwiska Mickiewicza i Słowackiego, którzy spędzili tu swoją młodość, a Mickiewicz zaczął tu swoją działalność polityczną.

Do ciekawszych miejscowości w okolicy Wilna należą: **Troki** z ruinami zamku na jeziorze Trockiem, stacja sportów wodnych, **Werki** z pięknym parkiem, Zielone Jeziora, oraz Landwarowo, z pałacem hr. Tyszkiewicza.

Godnemi zwiedzenia miejscowościami są pozatem: **Berezwecz** z pięknym kościołkiem Bazylianów z XVII w., **Głębokie,** miasteczko położone między dwoma jeziorami z dwoma kościołami, oraz **Mołodeczno** z pałacem ks. Ogińskich, ważny węzeł kolejowy. Polecenia godną wycieczka Traktem Batorego przez **Michaliszki** (kościół bogato rzeźbiony), **Świr,** miasteczko i jezioro malownicze, **Narocz,** największe w Polsce jezioro o powierzchni około 85 klm. kw., **Mańkowicze** (stary i piękny dwór), **Łuczaj, Duniłowicze, Krykały i Mosarz** — wszędzie ciekawe zabytki architektury kościelnej i świeckiej. Ze względu na malownicze położenie polecenia godne są: **Niemieża, Borejkowszczyzna, Rukojnie i Miednik.** W odległości 40 klm. od Wilna leży **Puszcza Rudnicka,** mocno przetrzebiona, zachowała tylko miejscami swój dziki charakter. Na zwiedzenie zasługują

jeziora **Dryświaty i Nowiaty** (w kompleksie jezior Brasławskich). **Brasław,** malowniczo położony nad jeziorami, **Zawierze, Druja,** posiadająca najwięcej zabytków, **Międzyrzec, Leonpol, Ikaźń i Przedbrodzie.** Kajakowcy winni specjalną uwagę zwrócić na jeziora Brasławskie i szlak wodny od jez. Narocz, Naroczankę, Wilję do Wilna.

WOJEWÓDZTWO WOŁYŃSKIE

Łuck, stolica województwa, miasto o 30.000 mieszk. z zamkiem z XIV wieku w ruinie. Katedra przebudowana w XVIII w bogato urządzona, rokokowy kościół Bernardynów z XVIII w., zamieniony na prawosławny. Drewniana synagoga Karaimów z XVIII w., których garstka tu żyje do dzisiaj.

Godnemi zwiedzenia miejscowościami są: **Ołyka,** z zamkiem ks. Radziwiłła z połowy XVIII w. i kolegiata z XVII w., **Ostróg** z resztkami wspaniałego zamku Ostrogskich, i muzeum lokalnem w jednej z baszt, **Dubno,** z pięknemi ruinami zamku Ostrogskich z XVI w. i pałacem ks. Lubomirskich z XVIII w. zniszczonem w czasie wojny.Barokowy kościół Bernardynów z XVII wieku **Równe** z zamkiem ks. Lubomirskiego, zamienionym obecnie na szkołę. **Krzemieniec,** najładniejsze miasto Wołynia, zabudowane dworkami, tonącemi w sadach. Spędził tu swą młodość Juljusz Słowacki, a w kościele znajduje się jego grobowiec. Liceum obok dawnego kościoła Jezuitów, barok, Góra Bony z ruinami zamku, z której roztacza się malowniczy widok na miasto. **Poczajów** z pięknym gmachem rokokowym „Ławry", **Wiśniowiec** ze starym pałacem i kościołem, **Janowa Dolina** ze słynnemi kamieniołomami bazaltu. Osobliwością przyrodniczą Wołynia są słynne „pola azaliowe", które kwitną w czerwcu.

WOLNE MIASTO GDAŃSK

Gdańsk od wieków związany jest z Polską, a mimo, że posiadał swą autonomję, był zawsze jej portem, przez który spławiane Wisłą zboże i drzewo wysyłano stąd morzem w daleki świat, sprowadzając tędy wzamian do Polski szereg towarów zagranicznych. Do dzisiaj zachował Gdańsk wspaniały i ciekawy architektonicznie wygląd średniowiecznego miasta, dzięki szeregowi gotyckich i renesansowych kościołów, gmachów publicznych i t. p. Ciche i malownicze uliczki Gdańska, zabudowane stylowemi, staremi domami, uchodzą za osobliwość europejską. Wielką ozdobą Gdańska jest jego malownicze położenie nad morzem, w pobliżu dużego kompleksu lasów i pagórków.

Do najpiękniejszych gmachów Gdańska należą gotycki kościół Panny Marji, drugi co do wielkości w Europie, zbudowany w XIV wieku, wspaniały gotycki ratusz z renesansowem urządzeniem wewnętrznem, kilkanaście doskonale zachowanych gotyckich kościołów, jak np. św. Katarzyny, św. Jana, św. Trójcy i kilka innych. Wspaniały renesansowy gmach arsenału, go-

tycki Artushof z ciekawem wewnętrznem urządzeniem, wreszcie wspaniałe bramy i baszty miejskie, stanowiące dziś pozostałość dawnych murów miejskich. Z gmachów tych wiele fundowali jeszcze królowie polscy, a na chorągiewce ratusza widniał do niedawna orzeł polski, zrzucony dopiero po wojnie.

Dorobkiem kulturalnym Gdańska jest kilka ciekawych muzeów z galerją obrazów, oraz szereg wspaniałych zabytków sztuki, z których poważna część pochodzi z darów królów i rycerzy polskich, którzy otaczali Gdańsk zawsze specjalną pieczą i miłością.

Oddzielną częścią miasta jest port, bardzo rozległy, doskonale zaopatrzony w szereg nowoczesnych stoczni i urządzeń portowych, który wobec rozwoju Gdyni schodzi stopniowo na plan dalszy pod względem urządzeń i ilości obrotów handlowych i odwiedzających go okrętów zagranicznych.

Na terenie w. m. Gdańska leży poza Gdańskiem szereg letnisk, z których największemi są **Sopoty** (Zoppot) z doskonałą plażą i wielkim domem gry, robiące wrażenie raczej miasta, aniżeli letniska, dzięki kilkopiętrowym kamienicom, gęsto zabudowanym ulicom i wielkim magazynom. Mniejszemi letniskami są: **Oliwa** z pięknym kościołem (słynne organy) i malowniczym parkiem, **Heubude, Brösen,** oraz **Glettkau.** Wszystkie one położone nad morzem posiadają szereg ładnych willi i doskonałe plaże. a kursują do nich z Gdańska tramwaje elektryczne i autobusy

PRZEPISY, DOTYCZĄCE PRZEKRACZANIA GRANICY

a) Paszporty zagraniczne.

(Według zestawienia opracowanego przez Zw. Pol. Tow. Tur.).

Na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 kwietnia 1932 r. (D. U. z dnia 7 maja 1932 r. Nr. 38) zamieniającego ustawę z dnia 17 lipca 1924 r. dowody osobiste (paszporty) wymagane do wyjazdu zagranicę podlegają opłacie, którą ustala Minister Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

Paszporty dyplomatyczne i służbowe wolne są od opłaty.

Paszporty i świadectwa, wydawane osobom udającym się zagranicę w celach zarobkowych, robotnikom oraz emigrantom, wolne są od opłaty.

Paszporty dla osób, udających się zagranicę:

a) w celach handlowych i przemysłowych;

b) celem kształcenia się lub celem prowadzenia badań naukowych;

c) celem leczenia się, o ile chory jest niezamożny i o ile leczenie się zagranicą jest bezwzględnie konieczne;

d) celem uczestniczenia w zebraniach międzynarodowych, w zjazdach naukowych, zawodach sportowych i t. p.;

e) w celach społecznych;
podlegają opłacie, która wynosi w przypadkach wymienionych w punkcie a) 25%, zaś w przypadkach, wymienionych w punktach b), c), d) i e) — 20% opłaty ustalonej przez Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych na podstawie artykułu 1 ust. 1.

Rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych z dnia 7 maja 1932 r. (D. U. z dn. 7 maja 1932 r. Nr. 38/397) ustala na mocy wyżej przytoczonego rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 kwietnia 1932 r. opłaty za paszport na wyjazd zagranicę z terminem ważności do jednego roku, które wynoszą:

§ 1. a) za paszport, uprawniający do jednorazowego wyjazdu zagranicę, względnie za każde zezwolenie na ponowny wyjazd zł. 400.—;

b) za paszport, uprawniający do wielokrotnych wyjazdów zagranicę zł. 1.600.—;

c) za paszport uprawniający do jednorazowego wyjazdu zagranicę w celach przewidzianych w p. a) art. 2 rozp. Prezydenta Rzeczyposp. z dnia 30.IV.1932, względnie za każde zezwolenie na ponowny wyjazd zł. 100.—;

d) za paszport ulgowy, uprawniający do wielokrotnych wyjazdów zagranicę, w celach, o których mowa pod c) zł. 400.—;

e) za paszport, uprawniający do jednorazowego wyjazdu zagranicę w celach przewidzianych w p. b), c), d) i e) art. 2 rozp. Prez. Rzecz. z dnia 30.IV.1932 r. względnie za każde pozwolenie na ponowny wyjazd zł. 80.—;

f) za paszport ulgowy, uprawniający do wielokrotnych wyjazdów zagranicę w celach, o których mowa pod a) zł. 320.—;

g) za paszport, w celach żeglarskich i lotniczych zł. 3.—.

§ 2. Opłaty ulgowe, przewidziane w § 1 ust. 1 p. c) i d) będą stosowane przez Powiatowe Władze Administracji Ogólnej po stwierdzeniu potrzeby wyjazdu w celach handlowych lub przemysłowych przez wojewódzkie władze przemysłowe, a w m. st. Warszawie przez Komisarjat Rządu (Oddział Przemysłowy).

§ 3. Opłaty ulgowe przewidziane w § 1 ust. 1 p. g) będą pobierane przez Powiatowe Władze Administracji Ogólnej tylko od:

a) żeglarzy, o ile pływają na statkach zapisanych w przystaniach, znajdujących się na obszarze Państwa Polskiego;

b) pilotów, zatrudnionych na statkach obcokrajowych;

c) pracowników w przedsiębiorstwie „Polskie Linje Lotnicze LOT", jeżeli wyjeżdżają w sprawach związanych z lotnictwem.

Paszporty te upoważniają do wielokrotnego przekraczania granicy drogą wodną (powietrzną).

§ 4. 1) Opłaty ulgowe, przewidziane w § 1 ust 1 w punktach e) i f) będą stosowane przez powiatowe władze administracji ogólnej względem osób, udających się zagranicę w celach:

a) kształcenia się w szkołach średnich, ogólnokształcących zawodowych i wyższych na podstawie dowodów, stwierdzających przyjęcie do danego zakładu, lub studjowanie w danym zakładzie, względnie dowodu uzależniającego przyjęcie od osobistego zgłoszenia się;

b) prowadzenia badań naukowych na podstawie zaświadczeń władz i instytucji państwowych, organizacji naukowych, lub naukowo-zawodowych;

c) leczenia się, o ile dana osoba przedstawia zaświadczenie, stwierdzające konieczność przeprowadzenia kuracji zagranicą, wystawione przez lekarza powiatowego, a powiatowa władza administracji ogólnej w porozumieniu z właściwym urzędem skarbowym stwierdzi jej niezamożność;

d) towarzyszenia niezamożnej osobie chorej, o ile konieczność opieki w podróży jest stwierdzona przez lekarza powiatowego;

e) uczestniczenia w zebraniach międzynarodowych, zjazdach naukowych, zawodach sportowych i t. p., jakoteż w celach reprezentacyjno-propagandowych, uczestniczenia w wycieczkach (pielgrzymkach), zwiedzania wystaw i urządzeń zagranicznych — oraz w celach społecznych, o ile dane osoby nie są delegowane przez instytucje państwowe — na podstawie decyzji Ministerstwa Skarbu;

f) społecznych, o ile osoby te delegowane są przez instytucje państwowe.

2) Osoby wyjeżdżające zagranicę w celach wymienionych w ust. 1 punktach a) b) i f) mogą być zupełnie zwolnione od opłat paszportowych według uznania wojewody (Komisarza Rządu) w porozumieniu z prezesem Izby Skarbowej, osoby zaś wyjeżdżające zagranicę w celach wymienionych w punkcie e) mogą być zwolnione od opłat paszportowych na podstawie decyzji Ministerstwa Skarbu.

b) Opłaty stemplowe.

Podanie o wydanie paszportu, uprawniającego do wyjazdu zagranicę podlega opłacie stemplowej w wysokości zł. 5.— oraz po 50 groszy od każdego załącznika (art. 145 u. o. s.). Świadectwa, od których złożenia urząd, załatwiający takie podanie, uzależnia decyzję, podlegają zasadniczo opłacie w wysokości zł. 5.— (art. 154 u. o. s. w brzmieniu ust. z dnia 18.III.1932).

Podanie o wydanie zezwolenia na otrzymanie paszportu zagranicznego przez osobę podlegającą powszechnemu obowiązkowi służby wojskowej, oraz zezwolenie wydane na skutek te-

go podania, są wolne od opłat stempowych na mocy art. 142 p. 3, względnie art. 160 p. 1 u. o. s. z dnia 1.VII.1926 (Dz. Ust. Nr. 98/570/26).

Świadectwo niezamożności, wydane przez władze policyjne osobie, ubiegającej się o paszport ulgowy lub bezpłatny podlega zasadniczo opłacie stemplowej, przewidzianej w art. 154 u. o. s. w wysokości zł. 5.—. Tylko wówczas, gdy istnieją warunki wydania paszportu ulgowego i zarazem uiszczenie powyższej opłaty nie jest możliwe bez dodatkowego uszczerbku majątkowego, może być świadectwo niezamożności wydane bez pobrania tej opłaty. (Art. 160 p. 1 w związku z art. 142 p. 17 u. o. s. z dnia 1.VII.1926 r.).

Ministerstwo Skarbu wyjaśniło okólnikiem z dnia 14 października 1931 r. L. D. V. 17868/1, że maksymalną granicą, powyżej której osobę ubiegającą się o paszport należy uważać za zamożną stanowi: co do osób samotnych roczny dochód w kwocie zł. 7.200.—, co do osób utrzymujących rodzinę, roczny dochód w kwocie 9.600.— zł., a wogóle majątek o wartości zł. 30.000.—.

Po za opłatami, przewidzianemi powyżej przytoczonemi rozporządzeniami, opłatami na koszta blankietów paszportowych, oraz opłatami stemplowemi od podań i załączników, nie wolno pobierać żadnych innych opłat na jakikolwiek cel przy wydawaniu paszportów (§ 11).

ASOCJACJA SŁOWIAŃSKICH TOWARZYSTW TURYSTYCZNYCH

(Siedziba: Praha, Mikulandska 7).

Asocjacja została założona w r. 1925 z inicjatywy Klubu Czeskosłowackich Turystów popartej przez Polskie Tow. Tatrzańskie. Jednoczy ona wyłącznie te towarzystwa turystyczne krajów słowiańskich, które opiekują się turystyką górską.

Do Asocjacji należą:

Klub Ceskoslovenskych Turistu, Praha 55, Mikulandska 7, liczący w r. 1932 około 100.000 członków w 320 oddziałach.

Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, Kraków, ul. Potockiego 5, jednoczące w 30 oddziałach i 38 kołach około 20.000 człon

Bulgarsko Turisticzesko Drużestvo, Sofja, ul. Solunska 23, które wraz z organizacją młodzieży „Junaczeskij Turisticzeskij Sojuz" liczy 17.000 członków.

Związek Klubów Alpejskich w Jugosławji (Savez Planinarskich Druzstava), obejmujący 11 towarzystw. posiadających ogółem 35.000 członków. Należą do niego samodzielne kluby alpejskie: Słoweński w Lublanie, Kroacki w Zagrzebiu, Serbski w Belgradzie, Bośniacki w Serajewie i mniejsze towarzystwa turystyczne.

Zjazdy Asocjacji odbywają się kolejno w każdym z czterech reprezentowanych państw. Zjazd organizacyjny w r. 1925

odbył się w Zakopanem. Na Zjazdach Asocjacji obok spraw dotyczących ułatwienia kontaktu państw słowiańskich w dziedzinie turystyki (np. konwencje turystyczne), omawiane są żywo sprawy ochrony przyrody, w szczególności tworzenie pogranicznych parków narodowych.

KONWENCJA TURYSTYCZNA POLSKO-CZECHOSŁOWACKA

(Legitymacje konwencyjne).

Członkowie Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w ciągu całego roku, a członkowie Polskiego Związku Narciarskiego w sezonie zimowym, t. j. od 1 grudnia do 30 kwietnia, na nartach lub z nartami, mają prawo przekraczania granicy polsko-czechosłowackiej w pasie turystycznym na mocy legitymacji członkowskich ustalonego typu, zaświadczonych przez władze administracyjne I instancji, oraz odnośne urzędy konsularne.

(Patrz: Protokół Krakowski z dnia 6 maja 1924 r. — Dz. U. z dnia 31 grudnia 1925 r. Nr. 133/952, konwencja turystyczna z dnia 30.V 1925 — Dz. U. z dnia 11 czerwca 1926 r. Nr. 57/333, oraz protokół spisany 9, 10, 11 marca 1926 r. w Krakowie w sprawie przepisów wykonawczych do Konwencji Turystycznej z dnia 30 maja 1925 r.). Pas turystyczny oznaczony jest w legitymacjach Polskiego Tow. Tatrzańskiego.

Takie same uprawnienia przysługują członkom Klubu Czechosłowackich Turystów i Svazu Czeskoslovenskych Lyżaru

Uwaga: a) Zatwierdzenie przepustek turystycznych (legitymacji konwencyjnych) tak przez władze I instancji, jak i urzędy konsularne otrzymuje się bezpłatnie (art. XVI, ust. 6 aneksu A. protokółu z dnia 6.V.1924 oraz art. 4 Konwencji z dnia 30.V.1925 r.);

b) zatwierdzenie tych legitymacji, jak również i podanie o zatwierdzenie nie podlegają opłacie stemplowej (art. 154 ust. 2 u. o. s. z dnia 1.VII.1926 r.).

MAŁY RUCH GRANICZNY

Ludność, stale mieszkająca w pasie pogranicznym polsko-czechosłowackim może korzystać z ułatwień przy przekraczaniu granicy, które są przewidziane w Konwencji o Małym Ruchu Granicznym z dnia 30 maja 1929 r. (Dz. U. Nr. 43/263/26 (rozp. wykon. Dz. U. Nr. 82/720/27).

Uwaga: Podania o wydanie świadectw na przekroczenie granicy wolne są od opłaty stemplowej.

PRZEKRACZANIE GRANICY POLSKO-RUMUŃSKIEJ

Dotąd Konwencja o ruchu turystycznym z Rumunją nie została zawarta, natomiast została zawarta **konwencja o małym ruchu granicznym** 7 grudnia 1929 r. (Dz. U. Nr. 61/492 z dnia 15.VII.1931). na mocy której ludność stale zamieszkała w pasie

nadgranicznym rumuńskim może korzystać z ułatwień przy przekraczaniu granicy polsko-rumuńskiej.

LEGITYMACJE TATRZAŃSKIE

Osobom, które w sezonie letnim lub zimowym zamieszkują w jednej z miejscowości klimatycznych tatrzańskich, wolno przekraczać granicę polsko-czechosłowacką i zatrzymywać się w letniskach tatrzańskich, położonych na obszarze Czechosłowacji, w ciągu 3 miesięcy na podstawie t. zw. „Legitymacji Tatrzańskiej".

Osoby zaś, które zamieszkują we wspomnianych miejscowościach tylko chwilowo (turyści) mogą otrzymywać legitymacje tatrzańskie z ważnością na 6 dni.

Legitymacje Tatrzańskie wydają: starostwo w Nowym Targu, zarząd uzdrowiska w Zakopanem, Komisja Klimatyczna w Szczawnicy, i Komisarjat Straży Celnej w Krościenku.

Uwaga: Legitymacje Tatrzańskie wydawane są tylko za zwrotem własnych kosztów (art. XVI ust. 6 Aneksu A. do protokółu Krakowskiego z dnia 6 V.1924.

LEGITYMACJE ZBIOROWE DLA WYCIECZEK SZKOLNYCH

Właściwe władze administracyjne I instancji mogą wydawać specjalne legitymacje zbiorowe dla wycieczek szkolnych na przeciąg 6 dni, upoważniające do swobodnego ruchu w pasie turystycznym z zastrzeżeniem, że kierownik wycieczki wykaże się poświadczeniem dyrekcji szkoły i dołączeniem listy imiennej uczestników wycieczki, oraz legitymacją osobistą, o której mowa w ust. o przepustkach turystycznych (legitymacjach konwencyjnych), wydaną przez Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, lub Polski Związek Narciarski, (art. 5 Konwencji z 30 maja 1925 r.).

BESKIDÓWKI

Na mocy porozumienia starostów powiatów, położonych po obydwóch stronach granicy na Śląsku Cieszyńskim, członkowie towarzystw turystycznych, mających siedzibę w tychże powiatach, o ile są przynależnymi do gmin śląskich, mogą w niedzielę i święta oraz dni poprzedzające je, przedsiębrać wycieczki także po drugiej stronie granicy, wyłącznie na Śląsku Cieszyńskim, za przepustkami zwanemi „Beskidówki".

Prawo to zostało przyznane po stronie polskiej Oddziałom Polskiego Tow. Tatrzańskiego i Tow. Beskidenverein w Bielsku i Cieszynie, po stronie zaś czechosłowackiej kilkunastu oddziałom Klubu Czechosłowackich Turystów, mających mających siedzibę w miastach Śląska Cieszyńskiego, Tow. Beskidenverein w Morawskiej Ostrawie, oraz Polskiemu Tow. Turystycznemu „Beskid Śląskiej w Orłowej".

Konwencja z dnia 30 maja 1925 r., art. 11 pozostawiła porozumienie powyższe w mocy.

VI. STOWARZYSZENIA OGÓLNEJ UŻYTECZNOŚCI SPOŁECZNEJ

Jerzy Kamiński

LIGA OBRONY POWIETRZNEJ I PRZECIWGAZOWEJ L. O. P. P.

„Popierajmy L.O.P.P.! Bądźmy gotowi!"

Istniejące od początku 1928 r. w Polsce dwa odrębne stowarzyszenia: „Liga Obrony Powietrznej Państwa", zajmująca się sprawami rozwoju lotnictwa i drugie „Towarzystwo Obrony Przeciwgazowej", służące sprawie obrony ludności cywilnej przed gazami trującemi, połączyły się 10 lutego 1928 r. w jedną organizację pod nazwą: „Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej", w skróceniu zwaną L. O. P. P., która jednoczy i rozwija wysiłki wszystkich obywateli w obu kierunkach Obronv Państwa na wypadek wojny.

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej liczy obecnie przeszło 700 tysięcy członków, zgrupowanych w przeszło 7.000 kołach miejscowych L. O. P. P., założonych przez ludność miast i wsi Rzeczypospolitej Polskiej.

Ze skromnych 10 i 50 groszowych składek członkowskich obywateli i ich dzieci oraz z imprez dochodowych, urządzanych każdorocznie podczas tygodnia L. O. P. P., dotychczas zdołano zebrać zgórą 40 miljonów złotych, które obrócono na najpilniejsze wydatki, związane z akcją L. O. P .P., t. j. z obroną ludności cywilnej na wypadek wojny, na wypadek najazdu lotniczego i ataku gazowego wroga.

Do najważniejszych dzieł L. O. P. P. zaliczyć należy wybudowanie w Warszawie i uruchomienie 2-ch Instytutów: 1) **Aerodynamicznego** dla badania nowych samolotów i ich części i 2) **Chemicznego** dla badania nad gazami trującemi i środkami obrony przed niemi.

Bez tych badań, jak wiadomo, nie mógłby istnieć nasz rodzimy przemysł lotniczy i chemiczny — przeciwgazowy.

Poza tem, do najważniejszych dzieł L. O. P. P. zaliczyć trzeba wybudowanie całego szeregu mniejszych lądowisk i większych lotnisk w Polsce do użytku lotnictwa cywilnego i wojskowego, wyposażonych w odpowiednie urządzenia, jak hangary, stacje benzynowe, bocznice kolejowe, warsztaty lotnicze i t. p.

Dalej, w dziedzinie obrony powietrznej, praca L. O. P. P. obejmuje: szkolenie pilotów na szybowcach i aeroplanach, subsydjowanie pracy polskich konstruktorów i wynalazców w dzie-

dzinie lotnictwa, budowy warsztatów lotniczych i samolotów sportowych, jak nprz. R. W. D. 6, na którym nasi świetni lotnicy ś. p. Żwirko i Wigura zdobyli dla Polski pierwszą nagrodę na międzynarodowym konkursie lotniczym w 1932 roku.

Następnie idą prace L. O. P. P. w dziedzinie obrony przeciwgazowej: szerzenie wśród ludności uświadomienia o sposobach obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej, szkolenie szerokich mas, jak się zachowywać należy podczas ataku lotniczego i gazowego, jak niszczyć gazy, odkażać zakażone tereny tworzenie i szkolenie specjalnych ratowniczych drużyn przeciwgazowych i t. p. oraz zaopatrzenie ludności w sprzęt ochronny przeciwgazowy i takież maski.

Wyliczyliśmy tutaj tylko najważniejsze doniosłe zadania społeczno - państwowe, które L. O. P. P. spełnia należycie w miarę posiadanych środków, powstających z ofiarności naszego społeczeństwa.

W tej ofiarnej i zbożnej pracy obywatelskiej członków i Zarządów L. O. P. P., pracownicy kolejowi od samego początku powstania połączonych organizacyj obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej, biorą czynny i wydatny udział, za pomocą swoich komitetów kolejowych L. O. P. P.

Organizacja komitetów kolejowych L. O. P. P. jest oparta ściśle na organizacji administracji kolejowej, przyczem podział kół kolejowych L. O. P. P. jest dokonany nietylko terytorjalnie, lecz i według rodzajów służby, co wpływa dodatnio na akcję zjednywania nowych członków i ułatwia administrację i rachunkowość komitetów kolejowych L. O. P. P.

Z licznych komitetów kolejowych dyrekcyjnych tylko trzy komitety Warszawski, Krakowski i Wileński uzyskały prawa samodzielnych Komitetów wojewódzkich L. O. P. P., a więc prowadzą samodzielnie gospodarkę funduszami zebranemi, w obrębie ich wpływu, z ofiarności członków L. O. P. P., pracowników kolejowych. Fundusze pozostałych komitetów kolejowych są przelewane do kas związków komitetów wojewódzkich L.O.P.P., i figurują łącznie z funduszami innych miejscowych komitetów w sprawozdaniach finansowych L. O. P. P. Wskutek tego dla zobrazowania udziału pracowników kolejowych w pracy L. O. P. P. musimy z konieczności oprzeć się jedynie na sprawozdaniach wymienionych samodzielnych komitetów kolejowych, centralnego bowiem komitetu kolejowego L. O. P. P. dotychczas niema, jak również w łonie Zarządu Gł. L. O. P. P. specjalna sekcja kolejowa L. O. P. P. niestety nie istnieje.

W zestawieniu wojewódzkich komitetów L. O. P. P. za okres X-lecia L. O. P. P. 1923—1933, zamieszczonego w organie oficjalnym L. O. P. P. i A. R. P. p. t. „Lot Polski" podajemy tutaj zestawienie wpływów i wydatków wojewódzkich komitetów kolejowych:

WPŁYWY W ZŁOTYCH

Komitety wojewódzkie	Składki i wpisowe	Tydz. L.O.P.P. netto	Ofiary	Subwencje	Imprezy netto	Odsetki	Inne wpływy	Razem
Warszawski kol.	1093817	103144	10445	—	10122	2716	23569	1243813
Krakowski kol.	474330	—	3232	2000	—	—	15004	494566
Wileński kol.	174136	9597	536	—	—	1297	—	185566
Razem	1742283	112741	14213	2000	10122	4013	38573	1923945

WYDATKI W ZŁOTYCH

Komitety wojewódzkie	Lotnictwo	O.P.L.G.	Organ. placówek i ich ruchom.	Propaganda i modelarstwo	Administracja	Inne wydatki	Zarz. Gł. L.O.P.P.	Gotówka w K. K. W. i K. K.	Razem
Warszawski kol.	270782	198722	9914	52863	34234	15211	652413	9674	1243813
Krakowski kol.	152471	20143	11550	24077	4128	33879	183750	64568	494566
Wileński kol.	40016	8112	2869	6720	18225	846	87943	20835	185566
Razem	463269	226977	24333	83660	56587	49936	924106	95077	1923945

Omówimy teraz pokrótce działalność poszczególnych wojewódzkich komitetów kolejowych L. O. P. P. na podstawie sprawozdań szczegółowych wymienionych komitetów, zamieszczonych w organie oficjalnym L. O. P. P. i A. R. P. p. t. „Lot Polski" Nr. 6 — 1932 r. i Nr. 5 — 1933 r.

WARSZAWSKI KOMITET KOLEJOWY L. O. P. P.

Dyrekcyjny komitet kolejowy L. O. P. P. powstał w Warszawie w październiku 1924 r. w pracy L. O. P. P. brał jednak udział od samego początku istnienia L. O .P. P. i T. O. P.

W dniu 27 sierpnia 1924 r. uzyskano zezwolenie Dyrekcji Kolejowej w Warszawie na dokonywanie potrąceń składek członkowskich na rzecz L. O. P. P. z list płacy na uposażenie. Wówczas 6 kół kolejowych posiadało 1258 członków. Koła kolejowe L.O.P.P. wchodziły jako komitet kolejowy w skład Komitetu stołecznego L. O. P. P. na prawach komitetu kolejowego, który dopiero z chwilą usamodzielnienia się w 1927 r. doszedł do kulminacyjnego punktu rozwoju w 1929 r. do liczby 34.650 członków. Od roku 1930 aż do chwili obecnej wskutek zmiejszania się ilości pracowników Dyrekcji Kolejowej zmiejsza się również liczba członków Komitetu kolejowego L. O. P. P.

W okresie czasu od 1924 r. do 1926 r. Komitet Kolejowy żadnych wydatków na administrację nie miał. Wszystkie czynności biurowe i administracyjne, kasowe, rachunkowe i inne wykonywane były przez członków Zarządu K-tu bezinteresownie. Od chwili uzyskania uprawnień Komitetu Wojewódzkiego do chwili obecnej biuro Zarządu K-tu składa się z kierownika biura i maszynistki.

Ogólne wydatki na administrację t. j. wynagrodzenie personelu biura, wydatki kancelaryjne, djety dla delegatów na zgromadzenia i t. p. wynosiły za cały czas ubiegły 2,3% ogólnych wpływów Komitetu.

Na prowadzenie propagandy i modelarstwo Komitet wydał ogółem 52.863 zł. t. j. 3,14% ogólnych wpływów.

Od roku 1927 Komitet wprowadził naukę modelarstwa lotniczego w szkołach technicznych kolejowych na terenie Warszawy i w szkole powszechnej kol. w Ostrołęce. Ilość zatrudnionych w 3-ch modelarniach uczniów wynosi 128. W tymże okresie do chwili obecnej zorganizowano szereg odczytów zgórą 650, na których liczba słuchaczy wynosiła około 60 tysięcy.

Poza tem zorganizowano 6 akademji uroczystych i wiele wycieczek turystycznych i pokazów w zakresie obrony powietrznej i przeciwgazowej.

Komitet posiada własny aparat kinowy, film sprawozdawczy oraz przeszło 500 przezroczy.

Z funduszów Komitetu wybudowano i uruchomiono w 1930 roku wagon szkolny normalnotorowy obrony przeciwgazowej,

a w r. 1932 ufunduwano dwa samoloty R. W. D. 5 „Kolejarz I" i „Kolejarz II' (35319 zł. 85 gr.) sportowo turystyczne, przekazane Aeroklubowi Warszawskiemu.

Na wydatki z lotnictwem związane Komitet wydał 270.272 zł. t. j. 16,08% ogólnych wpływów, a łącznie z 652 413 zł. przekazanemi do Zarządu Gł. L. O. P. P. i Komitetu Społecznego, które prawie w całości poszły na budowę Instytutu Aerodynamicznego, wynika, że na lotnictwo Komitet wydał około 48% swych wpływów.

Komitet subsydjował budowę warsztatów lotniczych 25.000 zł, budowę szkoły pilotów w Radomiu (20.000 zł.), konkursy krajowe samolotów sportowo turystycznych (5 000 zł.), budowę pomnika ku czci Poległych Lotników (2 000 zł.), na akcję Challenge 1934 r. (17.000 zł.). Na ten dział pracy Komitet wydatkował 198.722 zł. 47 gr. co stanowi 11,8% ogólnych wpływów.

W utworzonym w 1930 r., staraniem Komitetu, Inspektoracie O. P. G., jako ośrodka pracy techniczno - fachowej, w dziedzinie obrony przeciwgazowej indywidualnej i zbiorowej, wyszkolono 12.361 osób. Na koszty z tem związane Komitet wydatkował 47,786 zł. 85 gr. W r. 1932 rozpoczęto budowę wąskotorowego wagonu szkolnego obrony przeciwgazowej. Na budowę i zaopatrzenie obu wagonów normalnotorowego i wąskotorowego obrony przeciwgazowej wydatkowano ogółem 140 935 zł. 62 gr.

Poza tem Komitet subsydjował budowę cywilnej szkoły Obrony przeciwgazowej (10.000 zł.).

Na czele Komitetu kolejowego Warszawskiego stoi inż. E Zienkiewicz, Dyrektor Kolei Państwowych w Warszawie. Kierownikiem biura jest p. Piotr Kołakowski.

KRAKOWSKI KOMITET KOLEJOWY L. O. P. P.

Dyrekcyjny Komitet kolejowy L. O. P. P. zaczął swoją działalność 26 września 1928 r. W dniu tym odbyło się I zebranie Organizacyjne Komitetu, ilość członków którego wynosiła wówczas 14.781 osób.

27 września tegoż roku Dyrekcja K. P. zezwoliła na potrącanie składek członkowskich z list płac, co ułatwiło Komitetowi Kolejowemu gospodarkę finansową i organizacyjną.

W 1929 r. podporządkowano się Zarządowi Głównemu L. O. P. P. w Warszawie i przekazano 50% wpływów na jego cele.

W r. 1930 Komitet Kolejowy L. O. P. P. doszedł do kulminacyjnego punktu rozwoju, do liczby 18.000 członków zgrupowanych w 71 kołach w okręgu Dyrekcji Krakowskiej K. P.

Do ważniejszych dzieł Komitetu zaliczyć należy subsydjowanie budowy lotniska w Białej-Bielsku (10.000 zł.), ustalenie nagród dla zwyciesców w zawodach 2 pułku Lotniczego w Krakowie (600 zł.), subsydjowanie Aeroklubu Akademickiego w Kra-

kowie (2.000 zł.) oraz Komitetu dla spraw Lotnictwa Cywilnego w Krakowie (8.000 zł.), zakup w 1931 r. 2-ch awjonetek P.Z.L. 5, dla kształcenia pilotów z pośród pracowników kolejowych, członków L. O. P. P., wyposażenie sumptem Komitetu wagonu O. P. G., uruchomionego w 1932 r., stypendja dla 4-ch studentów Politechniki (2 w Warszawie i 2 we Lwowie) studjujących awjatykę, subwencje na sport lotniczy (32.000 zł.), na propagandę (6.644 zł.), na stypendja (1.800 zł.), na szybownictwo (3.000 zł.), na pomnik ku czci Poległych Lotników (2.000 zł.) i t. p.

Na czele Komitetu Kolejowego Krakowskiego stoi inż. Aleksander Bobkowski, Dyrektor Kolei Państwowych w Krakowie.

WILEŃSKI KOMITET KOLEJOWY L. O. P. P.

Początek działalności Wileńskiego Komitetu Kolejowego, to pierwsza połowa 1924 r., kiedy około 1500 pracowników Dyrekcji Kolejowej Wileńskiej zorganizowało się w Komitet Kolejowy L. O. P. P. i T. O. P., który w 1925 r. zakupuje 2 aparaty lotnicze dając w ten sposób zaczątek sportu lotniczego na wileńszczyźnie.

Następnie w 1926 r. Wojew. Kom. L. O. P. P. rozszerza zakres pracy Komitetu Kolejowego, nadając mu prawa Komitetu Okręgowego, który skupia szereg kół na terenie Dyrekcji i przemianowywa Kolejowe Koła L. O. P. P. i T. O. P. na Komitety Oddziałowe Kolejowego L. O. P. P., dzięki czemu po złączeniu się obu Komitetów w 1928 r. Wileński Komitet Kolejowy posiada już około 8.000 członków i dąży do usamodzielnienia się.

Uchwałą z dnia 4 czerwca 1930 r. Rada Główna L.O.P.P. w Warszawie nadaje Komitetowi Kolejowemu w Wilnie prawa Komitetu Wojewódzkiego.

Wileński Komitet Kolejowy L. O. P. P. obecnie posiada zgórą 11.296 członków, zgrupowanych w 67 kołach na terenie 4 województw kresowych, leżących na obszarze sieci kolejowej Dyrekcji Wileńskiej.

Do najważniejszych dzieł Wileńskiego Komitetu Kolejowego zaliczyć należy doprowadzenie do stanu używalności lotniska i hangaru na Porubanku (100.000 zł.) zostawionego przez okupantów w stanie zniszczonym, budowę hangaru w Baranowiczach i urządzenie tamże lotniska, organizację lotnisk w Mołodecznie i Słonimie, zakup terenu na lotnisko w Postawach i t. p.

Pozatem, w dziedzinie obrony przeciwgazowej — wyekwipowanie wagonu normalnotorowego O. P. G.

Działalność Wileńskiego Komitetu Kolejowego rozwija się równolegle w kilku kierunkach, a mianowicie: 1) w kierunku pobudzenia społeczeństwa do większej współpracy z L O.P.P., 2) w kierunku ulepszenia form organizacyjnych Kolejowego Komitetu, 3) w kierunku podniesienia ofiarności społecznej i wzrostu

funduszów na cele lotnictwa i obrony przeciwgazowej Państwa, 4) w kierunku wyszkolenia i zaopatrzenia w sprzęt i urządzenie obrony przeciwgazowej wszystkich kolejarzy Dyrekcji Wileńskiej P. K. P., 5) w kierunku popierania rozwoju rodzimego sportu lotniczego, szybowcowego i dopływu nowych sił do lotnictwa polskiego. Na czele Wojewódzkiego Komitetu Kolejowego Wileńskiego L.O P.P. stoi inż. Kazimierz Falkowski, Dyrektor Kolei Państwowych w Wilnie.

Jak widzimy z powyższego doniosłe są cele i zadania L.O.P.P., rzetelny jest wysiłek w tej pracy kolejarzy polskich, możemy więc z dumą patrzeć w przyszłość i jednocząc coraz bardziej nasze wysiłki w pracy nad rozwojem rodzimego lotnictwa i obrony przeciwgazowej, szerzmy wszędzie hasło: „L. O. P. P. Bądźmy Gotowi"!

Popierajmy L. O. P P.!

LIGA MORSKA I KOLONJALNA

Wszyscy frontem ku morzu!

Powstała w zaraniu niepodległości naszego państwa, jako T-wo „Bandery Polskiej", obecna Liga Morska i Kolonjalna pomimo ostrego kryzysu gospodarczego, dotykającego wszystkie warstwy społeczne, stale powiększa zasięg swego działania. Świadczy to wyraźnie o postępie idei morskiej w społeczeństwie naszem, które objawia całkowitą jednomyślność w obronie naszego dostępu do morza, po który sięga wróg, nie cofający się przed fałszerstwem danych historycznych, etnograficznych i gospodarczych w swojej propagandzie. Coraz postępujący rozwój pracy polskiej na morzu, pracy, gwarantującej utrzymanie naszej niezawisłości ekonomicznej i politycznej, oto zagadnienia, które jednoczą dziś wszystkich obywateli Rzeczypospolitej w walce z wrogą propagandą i dają na nią skuteczną odpowiedź naszą: „Wszyscy frontem ku Morzu".

O wielkiej żywotności Ligi Morskiej i Kolonjalnej oraz o wzrastającej z dnia na dzień popularności głoszonych przez nią haseł, świadczą najlepiej cyfry jej rozwoju organizacyjnego, które, mimo kryzysu, przedstawiają się doprawdy imponująco. W dn. 1 kwietnia 1932 roku liczba Oddziałów wynosiła niespełna 200, a na 1 kwietnia 1933 r. Oddziałów czynnych, zarejestrowanych było już 434 oraz około 60 Oddziałów, będących w stanie organizacji. Od tego momentu rozwój organizacji odbywa się w tem samem tempie, a okres ostatni — po tegorocznem „Święcie Morza" — znamionuje jeszcze większy rozmach. W ciągu 1 miesiąca, lipiec 1933 r., zarejestrowano ponad 60 nowych

Oddziałów Ligi na prowincji. To też stan z dn. 1.IX.1933 r obejmował już 567 Oddziałów zarejestrowanych. W niektórych okolicach kraju, jak np. na terenie województwa Kieleckiego, Śląska, Lublina czy Warszawy, rozwój organizacji zaznaczył się w sposób naprawdę żywiołowy. Do szeregów Ligi garnie się nietylko inteligencja, ale również sfery robotnicze i włościańskie. Objaw to niezmiernie dodatni, świadczący o tem, że stajemy się naprawdę państwem i narodem morskim.

Zupełnie analogiczny, rzadko spotykany rozwój można zaobserwować również i w innych dziedzinach pracy Ligi. Weźmy dla przykładu nakład miesięcznika „Morze", oficjalnego organu L. M. K.:

w r. 1931 nakład ten wynosi od 31.000 do 34.000;

„ „ 1932 wahał się w granicach 29.000 — 41 000;

w połowie 1933 r. osiągnął rekordową cyfrę 80.000 egzemplarzy.

W działalności swej Liga wkroczyła już poza granice Rzeczypospolitej, ujmując w orbitę swych wpływów również Polaków, zamieszkałych zagranicą, zrzeszając ich w Oddziały Przyjaciół Morza Polskiego, bądź w Koła Ligi Morskiej i Kolonjalnej. Wymienić tu należy w pierwszym rzędzie kilkanaście b. ruchliwych Oddziałów w Stanach Zjednoczonych A. P. (New-Jork, Chicago, Philadelphia, Buffalo, Scranton i t. p.), pozatem istnieją Oddziały w Ameryce Południowej (stan Parana w Brazylji), Australji, Francji, Czechosłowacji, a nawet w Niemczech (Berlin). Placówki te szerzą skutecznie propagandę morza polskiego oraz przemysłu i wytwórczości polskiej zagranicą, a równocześnie prowadzą wytrwałą i energiczną akcję przeciwko rewizjonistycznym zapędom Niemiec.

Na specjalne podkreślenie zasługuje fakt, że Liga Morska i Kolonjalna, prowadząc zakrojone na szeroką skalę prace o charakterze ogólno-państwowym jest organizacją prawdziwie społeczną, utrzymującą się niemal wyłącznie ze składek członkowskich i wszelkiego rodzaju imprez, a nie opierającą swego bytu na subwencjach państwowych. W r. 1929 subwencje rządowe wynosiły 13,7% ogólnej sumy wpływów, a w r. 1932 spadły do 7,4% — przyczem proces ten odbywa się w dalszym ciągu.

Prace Ligi składają się z trzech zasadniczych dziedzin, żeglugi śródlądowej i wychowania wodnego młodego pokolenia, spraw morza oraz naszej ekspansji zamorskiej, zarówno ludzkiej, jak i gospodarczej. Prace te mogą rozwijać się i przynosić rzeczywisty pożytek dzięki temu, że Liga zdołała zgromadzić w swoich szeregach, i to zarówno we władzach centralnych, jak i w Okręgach oraz Oddziałach znaczniejszą ilość specjali-

stów, jednostek przygotowanych fachowo, oddających bezinteresownie swój czas i zapał dla realizacji wielkiej idei Polski — mocarstwa morskiego.

Dziedzina pierwsza prac Ligi, to wykorzystanie dla Państwa sieci naszych wód śródlądowych, tej ważnej, a niestety zaniedbanej części naszego bogactwa narodowego. Nie mogąc na tem polu działać praktycznie, Liga stara się uzgodnić akcję zainteresowanych sfer rządowych i społecznych, przeprowadzić odpowiednią propagandę, wprowadzić w życie zasadniczy postulat, komercjalizację dróg wodnych. Obok tego postępuje naprzód akcja wychowania wodnego, mająca na celu tężyznę młodego pokolenia, oswojenia go z żywiołem wodnym na naszych rzekach i jeziorach, a co zatem idzie skierowania jego wzroku ku morzu. O rozmiarach tej akcji, prowadzonej w ścisłem porozumieniu z organizacjami sportu i turystyki wodnej, świadczy liczba wzniesionych i prowadzonych przez Ligę zgórą 50 przystani, pływalni i schronisk turystycznych.

Jeśli chodzi o kwestję polskiego morza, zagadnienie tak wielkiej doniosłości dla naszego państwa, Liga objawia zainteresowanie wszelkiemi przejawami życia polskiego na wybrzeżu i morzu. Będzie to zarówno troska o rozwój pracy polskiej na Bałtyku, rozwój ekonomiczny wybrzeża, o rozbudowę Gdyni, jako miasta ośrodka życia gospodarczego i kulturalnego, jak i obronę wojskową Pomorza, wyrażającą się hasłami zbiórki na naszą marynarkę wojenną, hasłami, które wobec zbrojeń niemieckich na morzu, stają się niezwykle aktualne. W niedługim już czasie Liga przejmie na siebie całą techniczną stronę zbiórki, po ostatecznem zlikwidowaniu b. Komitetu Floty Narodowej.

Podkreślić również wypadnie zadania takie, jak opieka nad marynarzem, wyrażająca się założeniem „Domów Marynarza" w Gdańsku i Gdyni, kontakt i pomoc niesiona Polskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku, stypendja dla uczniów szkoły morskiej, akcja wycieczkowa na wybrzeże, utrzymanie żywej łączności z pokrewnemi instytucjami w państwach sprzymierzonych, bałtyckich i słowiańskich i t. d. Jeśli chodzi o propagandę, to tutaj należy podkreślić sukces zorganizowanego przez Ligę po raz pierwszy w r. 1932 w Gdyni „Święta Morza", które odtąd stanie się doroczną manifestacją całej Polski na rzecz nierozerwalności związków jej z morzem.

Postępy propagandy rewizjonistycznej niemieckiej, skierowanej głównie przeciwko Pomorzu nałożyły na Ligę, będącą wyrazem solidarnej opinji społeczeństwa polskiego w tej dziedzinie, obowiązek zdecydowanego przeciwdziałania, uruchomienia wszelkich dostępnych form propagandy radjowej, prasowej, drogą publikacyj i t. p., celem wykazania nicości zarzutów, po-

zbawionych najmniejszych pozorów prawdy, jeśli chodzi o polskość i przynależność ziemi pomorskiej do Polski.

Wysunięte przez Ligę hasła w zakresie kolonjalnym, hasła wzmożenia naszej ekspansji na tereny zamorskie, wykorzystania dla kraju olbrzymich sił żywotnych, jakie reprezentuje Polonja zagraniczna, znalazły podobnie, jak kwestja morza, pełne zrozumienie w społeczeństwie. Wyrazem tego zrozumienia jest powodzenie zbiórki na „Fundusz Kolonjalny", która w przeciągu niespełna 9 miesięcy przyniosła około 90 tys. złotych, dając możność organizacji realizacji programu, nawiązania współpracy ekonomicznej łączności z Polonją Południową - Amerykańską, dania inicjatywy na tamtejszym terenie do wszczęcia akcji kolonizacyjnej, opartej narazie wyłącznie o kapitały społeczne, zasilenia terenu odpowiednim elemetem fachowym.

Równocześnie Liga przyczyniła się w dużym stopniu do spotęgowania przedsiębiorczości polskiej na terenie Afryki oraz dała początek współpracy polsko-francuskiej w dziedzinie kolonjalnej. Rzeczy te dzisiaj jeszcze stosunkowo drobne, z czasem mogą i powinny przynieść rzeczywisty pożytek Państwu, które do tej pory, jeśli chodzi o akcję kolonjalną, nie miało możności zająć się żywiej temi sprawami bez odpowiedniej inicjatywy społecznej, która musi torować drogi dla polskiej ekspansji, polskiego pochodu w szeroki świat.

Prace programowe realizuje Zarząd Główny L. M. K., mając do współpracy i pomocy szereg Wydziałów (Morski, Żeglugi Śródlądowej, Kolonjalny), które z kolei dzielą się na sekcje obejmujące konkretne działy zagadnień.

W połowie 1933 r. został utworzony Wydział Marynarki Wojennej, który zajął się organizacją zbiórki na Fundusz Obrony Morskiej. Z chwilą likwidacji Komitetu Floty Narodowej — uchwałą Prezydjum Rady Ministrów — zbiórka ta przekazana została Lidze Morskiej i Kolonjalnej; zasługuje również na podkreślenie fakt, że w ostatnich miesiącach nastąpiła fuzja Ligi z Komitetem Zbiórki na okręt „Dar Szkoły Polskiej", obejmującym nauczycielstwo i młodzież szkolną.

W tych warunkach, jako jedno z najpoważniejszych zadań Ligi wysuwa się realizacja hasła wychowania wodnego młodego pokolenia w Polsce. Powstanie w tym celu specjalna agenda, która zajmie się energicznie tą zaniedbaną dotąd dziedziną pracy.

Z ciekawszych wydarzeń prac, jakie miały miejsce w ciągu roku 1933 należy wymienić:

1) Walny Zjazd Delegatów L .M. K., odbyty w czasie od 25.V do 27.V. Zjazd odbył się przy udziale 300 Delegatów z całej Polski i był żywą propagandą spraw żeglugi śródlądowej, bowiem odbywał się na statkach, płynących Wisłą na tra-

sie Warszawa — Gdańsk — Gdynia, skupiając przez cały czas żywą uwagę społeczeństwa na sobie i podkreślając dominujące znaczenie królowej rzek polskich dla naszego gospodarstwa narodowego;

2) „Święto Morza", które odbyło się w dniu 29 czerwca na terenie całej Rzeczypospolitej oraz we wszystkich ośrodkach polskich zagranicą. Było ono imponującą manifestacją wszystkich bez wyjątku Polaków, głoszących przed całym światem nigdy nie przedawnione prawa narodu polskiego do własnego wybrzeża. Do chwili obecnej napłynęło do Komitetu „Święta Morza" w Warszawie ponad 40.000 rezolucyj, protestujących przeciwko niemieckim tendencjom rewizjonistycznym.

3) Wielki spływ „Przez Polskę — do morza", który zakończył się w dniu 12 sierpnia r. b. w Gdyni, gromadząc 913 jednostek wodnych i około 2.000 uczestników. Spływ ten był widomem świadectwem olbrzymiej popularności haseł, głoszonych przez Ligę i wielkim sukcesem organizacyjnym.

Najbliższe prace L. M. K. obejmą w pierwszym rzędzie następujące dziedziny:

1) rozpoczęcie zakrojonej na szeroką skalę akcji zbiórki na marynarkę wojenną w związku z powołaniem do życia Zarządu Funduszu Obrony Morskiej, w/g. planów do końca roku 1934 ma być zebrana na ten cel kwota 7 miljonów złotych.

2) Realizacja szeregu nowych pomysłów na wybrzeżu: obozy nadmorskie, schronisko w Gdyni, dom rybaka w Wielkiej Wsi, praca kulturalno-oświatowa wśród kaszubów, propaganda sportów zimowych na wybrzeżu i t. p.

3) Nawiązanie ścisłej współpracy kulturalnej i gospodarczej z wychodźtwem polskiem, zdobycie nowych terenów w Ameryce Południowej i przystąpienie do planowej akcji osadniczej, przygotowanie materjałów do rewizji mandatów kolonjalnych i t. p.

4) Wciągnięcie w orbitę bezpośrednich wpływów Ligi najszerszych mas młodzieży i w związku z tem realizacja wychowania wodnego młodego pokolenia.

Liga Morska i Kolonjalna rozwija się, rośnie w siły i znaczenie, wybija się na czoło organizacyj społecznych polskich. Rozwój jej, to wzmożenie w społeczeństwie zrozumienia dla spraw morza, opartego nietylko na sentymencie, ale i na realnym czynie, czynie, którego wymaga obecna chwila dziejowa.

Hasło „Niemasz Polski bez morza" musi dotrzeć do wszystkich Polaków, przepoić ich przeświadczeniem głębokiem, że przyszłość nasza leży nad Bałtykiem, że wybrzeże nasze to „okna na świat" jest najcenniejszem dziedzictwem Rzeczypospolitej.

KOLEJOWE PRZYSPOSOBIENIE WOJSKOWE

„Wyścigiem pracy do potęgi jutra!"

Nowoczesne środki i taktyka prowadzenia wojny zmienia zupełnie układ sił, biorących udział w walce. Gdy dotychczas na niebezpieczeństwo w czasie działań wojennych wystawiony był tylko żołnierz w pierwszej linji bojowej i w strefie przyfrontowej, to w przyszłej wojnie teren bojowy obejmować będzie obszar prawie całego kraju, a więc każdy obywatel stanie w obliczu skutków „wyścigu krwi i żelaza"; nie armje, a całe narody znajdą się w pierwszej linji walk.

W tej sytuacji byłoby samobójstwem szkolić armję, a nie przygotowywać do obrony ogółu obywateli, lub w każdym razie choćby tylko znacznej ich większości. Na tem właśnie podłożu, na podłożu zrozumienia niebezpieczeństw przyszłej wojny powstało przysposobienie wojskowe.

Przysposobienie wojskowe w Polsce, wyrosłe z instynktu samozachowawczego, rozwija się planowo, za wzór zaś służyć może rozwój specjalnego działu p. w., działu wręcz od innych odmiennego, p. w. kolejowego, które prowadzi z poprostu imponującymi wynikami organizacja p. n. Kolejowe Przysposobienie Wojskowe (K. P. W.).

Celem K. P. W., którego działalność i rozrost organizacyjny datuje się od 1928 r., jest przygotowanie kolejarzy do zadań, jakie przypadną im w udziale w czasie wojny. Zadania te pozostają w ścisłym związku z obowiązkami zawodowemi; dlatego też ogólny program p. w., t. j. wyszkolenie piechoty, stanowi tylko wstęp do programu wyszkolenia K. P. W., które drogą kursów i ćwiczeń prowadzi szkolenie wojskowo-kolejowe, które opiera się na przystosowaniu wykształcenia zawodowego członków do zadań, jakie przypadną im w udziale w czasie wojny. Państwo, które nie posiada sprawnie funkcjonującej komunikacji, nie wygra żadnej wojny. Szkoląc kadry kolejarzy, K. P. W. przyczynia się wydatnie do podniesienia sprawności kolei, a tem samem czyni je bardziej przystosowanemi do zadań w czasie wojny, równolegle jednak przeprowadza wyszkolenie w kierunku budowy, utrzymania i niszczenia torów, mostów i innych objektów kolejowych i t. p.; działania te mogą mieć duże zastosowanie w potrzebie opóźnienia pochodu wroga lub przyśpieszenia marszu naszych oddziałów wojskowych.

Całość przysposobienia wojskowego kolejarzy jest jednak tak pomyślana, że oddziały kolejowe potrafią przyjąć i walkę wręcz, w polu.

Pożyteczność działalności K. P. W. na wypadek wojny jest bezsprzeczna. Dowodzi tego stanowisko naczelnych władz kolejowych, które przyznały „kapewiakom" prawo ćwiczeń technicznych w czasie zajęć służbowych po 2 godziny tygodniowo.

Czas ten nie jest zmarnowany. Pracownicy P. K. P. pomnażając wiadomości fachowe, stają się tembardziej cennym materjałem dla kolei, które — należy to podkreślić — zyskują w ten sposób na sprawności.

Jeśli chodzi o osobiste korzyści członków K. P. W., to przygotowując się do pełnienia obowiązków na wyższym szczeblu służbowym (np. st. konduktor do pełnienia funkcji dyżurnego ruchu na małej stacji, robotnik drogowy — torowego i t. p.) zyskują oni możność awansu w pracy zawodowej.

W ścisłym związku z p. w. pozostaje wychowanie fizyczne K. P. W. zastosowało u siebie powszechność ćwiczeń cielenych i sportu, nie dążąc wcale do rekordów, lecz do masowego podniesienia kondycji fizycznej wśród członków, którzy na stukilkudziesięciu własnych boiskach, bieżniach i torach mają możność urzeczywistnienia starej życiowej maksymy „w zdrowem ciele — zdrowy duch".

Mimo tego „nierekordowego" nastawienia, K. P. W., dzięki systematycznym ćwiczeniom, posiada w swem gronie mistrzów Polski i to zarówno w różnych działach atletyki, jak i w strzelectwie, które także rozwija się znakomicie.

Poza tą pracą, stanowiącą zasadnicze cele i zadania K. P. W., wynikające z samej istoty organizacji, prowadzi K. P. W. również pracę kulturalno-oświatową i humanitarną

Tak w krótkim zarysie przedstawia się praca w Kolejowem Przysposobieniu Wojskowem. Cechuje ją na każdem polu bezinteresowność, boć żadnych zaszczytów i rang niezasłużonych nikomu nie przynosi, hasłem jej zaś jest dążenie „Wyścigiem pracy do potęgi jutra".

Członkowie K. P. W., do którego już w chwili powstania przystąpili w znacznej większości członkowie Z. K. P., wypłacają dług należny Ojczyźnie, w pełnej wartości, a tworząc kilkudziesięciotysięczną kadrę obywateli-żołnierzy, są wiernymi obrońcami Majestatu Rzeczypospolitej.

VII. KOMUNIKACJE

KOMUNIKACJE ŚWIATA

KOLEJE ŻELAZNE W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH W 1930 R.

Kraje	Długość eksploatacyjna linij		Wagony		Przewóz pasażerów		Przewóz towarów	
	w tys. km.	w km. na 100 km²	osobowe	towarowe	osób	pasażero-km	tonn	tonno-km
			w tysiącach		miljonów	w miljardach	miljonów	w miljardach
Anglja	34,0	13,9	51	690	1,318	2,6	331	29,1
Austrja	6,7	8,0	6	34	104	3,5	31	3,9
Belgja	9.7	32,3	9	116	241	6.4	80	7,1
Czechosłow.	13,6	9,6	9	108	333	8,8	94	10,4
Francja	43,5	7,9	35	537	795	29,1	331	45,0
Hiszpanja	15,9	3,2	5	70	117	—	48	—
Jugosławja	10,1	4 0	4	58	46	2,3	20	3.8
Niemcy	5[illegible],4	12,4	68	676	1.900	44,3	438	61.6
Polska	19,6	5 0	12	162	154	6,7	73	19.9
Rumunja	11,1	3,8	3	55	35	2,6	20	4,3
Szwajcarja	5.3	12,9	4	17	178	3,5	26	2,2
Szwecja	16,5	3,7	4	56	70	2.4	43	4,4
Węgry	8,7	9,3	3	3[illegible]	121	3,1	38	3,3
Włochy	22.1	7,1	8	155	105	7,4	65	12,8
Z. S. R. R.	77,6	0,4	24	487	509	47,5	—	—
Australja	44.2	0,6	8	88	364	5,4	32	5,8
Indje Bryt.	68,0	1 4	20	234	576	33,0	112	33,4
Japonja	20,2	5,3	14	79	1,250	23,0	—	—
Kanada	67,7	0.[illegible]	6	215	35	3.9	120	48,6
St. Zj. Am.	400.8	5 1	52	2,306	708	43 2	107	563,2

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

NAJDŁUŻSZE TUNELE NA ŚWIECIE

Simplon	19.803 m	Giovi	8.260 m
St. Gotthard	14.990 „	Hauensteinbasis	8.134 „
Loetschberg	14.536 „	Andy	8 100 „
Mont Cenis	13 636 „	Col di Tenda	8.080 „
Arlberg	10.270 „	Karawanki	8.016 „
Tauern	8.550 „	Hoosac (St. Zj.)	7.645 „
Ricken	8.520 „	Pirenejski	7.600 „
Otira (N. Seland.)	8.450 „	Severn (Anglja)	7.250 „

NAJDŁUŻSZE MOSTY NA ŚWIECIE

Na Dunaju koło Czerny Wody (Rumunja)	3.850 m
Na Lagunach (Wenecja)	3.500 „
W zatoce Galweston (St. Zjedn.)	3.400 „
Na Hoangho koło Tsinan (Chiny)	3.245 „
Na Ohio koło Cairo (St. Zjedn.)	3 220 „
Na Frith of Tay (Szkocja)	3 214 „
Na Godawari (Indje)	2 775 „
Na rzece św. Wawrzyńca k. Montrea	2 622 „
Na Firth of Forth (Szkocja)	2.466 „
Na East River w N. Yorku	1.818 „
Na Dunaju w Belgradzie	1 280 „
W Sydney	1.149 „

Most w Sydney jest mostem o największej rozpiętości: jego łuk środkowy ma 502 m.

W N. Yorku jest w budowie na rzece Hudson most o długości 2.031 m.

Źródło: Kalendarz Ilustr. Kurjera Codziennego, I. K. C. za 1932 i 1933 r.

NAJWIĘKSZE PORTY ŚWIATA

(Liczby obok nazwy portu oznaczają przeciętny roczny obrót towarowy portu w miljonach ton reg. netto w 1929 r.).

Rotterdam — 43; Nowy Jork — 41; Singapor — 41; Antwerpja — 41; Londyn — 41; Hamburg — 39; Hongkong — 39; Szanghaj — 33; Port Said — 32; Buenos Aires — 29; Kobe — 29; Liverpool — 27; Marsylja — 23; Colombo — 23; Montevideo — 23; Las Palmas — 22; Cherbourg — 22; Lizbona — 21; Soutompton — 21; Jokohama — 20; Rio de Janeiro — 20; Oran — 20; Sydney — 19; Neapol — 18; Genua — 16; Melbourne — 15; Konstantynopol — 15; Alger — 15; Santos — 15; Modżi — 14; Plymouth — 14; Cardiff — 13; Newcastle — 13; Gilbraltar — 12; Havana — 12; Amsterdam — 11; Dairen — 11; Osaka — 11; Batawja — 11; Aden — 11; Aleksandrja — 10; Surabaja — 10; Semarauk — 10; New Orleans — 10; Rosario — 10; Gdańsk — 8; Gdynia — 5.

Źródło: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. S. Romera, J. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach“ za 1932 r.

KANAŁY OCEANICZNE

K a n a ł S u e s k i: Port Said-Sues, długość 160 km, szerokość w zwierciadle 70—110 m, u podstawy 38,5 m, głębokość 9,5—10,5. Rok otwarcia 1869.

K a n a ł P a n a m s k i: Colon-Panama, długość 81,2 km, szer. u podstawy 91,4, głębokość 12,5—13,7 m, 6 śluz. Rok otwarcia 1914.

K a n a ł K i l o ń s k i: Brunsbuettel-Holtenau, dł. 99 km, szer. w zwierciadle 102 m, u podstawy 44 m, głęb. 11 m. Rok otwarcia 1895.

K a n a ł K o r y n c k i: Poseidonia-Isthmia, dł. 6,3 km szer. w zwierciadle 21—25 m, głęb. 8 m. Rok otwarcia 1893.

NAJDŁUŻSZE ARTERJE RZECZNE ŚWIATA

Missisippi - Missouri	długość	6.600	klm
Nil — Kagera	„	6.000	„
Amazonka — Ucayali	„	5.500	„
Ob — Irtysz	„	5.300	„
Jenisej — Selanga	„	5.200	„
Jang-cy-kiang	„	5.100	„
Mackmzie	„	4.600	„
Amur — Karulen	„	4.500	„
Kongo	„	4.200	„

Źródło: Kalendarz Ilustrowany Kurjera Codziennego I. K. C. za 1932 i 1933 r.

DROGI WODNE W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH

K r a j	Rzek żeglownych w km	Kanałów w km
Z. S. R. R.	90,045	3,986
Brazylja	60.000	—
Stany Zjednoczone	49 575	2 813
Chiny	21.000	4,000
Polska	16.125	264
Niemcy	10,004	2,213
Francja	6,781	5,252
Argentyna	8,000	—
Szwecja	5,600	1,255
Indje brytyjskie	10,000	1,993
Finlandja	5,450	57
Kanada	5,400	2,565
Rumunja	2,840	—
Holandja	1 640	3,561
S. H. S.	1,597	291
Włochy	1,000	920
Belgja	923	735
Austrja	837	21
Czechosłowacja	744	—
Węgry	550	—
Wielka Brytanja	203	5,911

Źródło: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera, J. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" za 1932 r

ŚWIATOWA FLOTA HANDLOWA MORSKA W L. 1914—1932

Państwa	1914	1931	1932	1914	1931	1932
	w tys. reg ton brutto			w odsetkach		
Ogółem	**49,090**	**70,131**	**69,734**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
w tem:						
Anglja	21,045	24,380	22,784	42,9	33,6	32,7
St. Zj. Am.	5,368	13,641	13,547	10.9	20,2	19,4
Japonja	1 708	4,276	4,255	3,5	6,2	6,1
Niemcy	5,459	4,255	4,164	11 1	6 1	6,0
Norwegja	2,505	4,065	4,167	5,1	5,3	6.0
Francja	2 319	3,566	3,557	4,7	5,1	5,1
Włochy	1,668	3,336	3,391	3,4	4,8	4,9
Holandja	1,496	3,118	2,964	3 0	4,4	4,2
Szwecja	1.118	1,704	1,716	2,3	2,3	2,5
Danja	820	1,145	1,181	1,7	1,6	1,7
Gdańsk	—	53	51	—	0,1	0,1
Polska	—	65	68	—	0,1	0,1

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

DROGI BITE W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH.

Kraj	Długość dróg bitych	
	w tys. km.	na 100 km²
Austrja	34	40,7
Belgja	10	32,8
Czechosłowacja	54	38,8
Danja	46	106.1
Francja	585	106,1
Hiszpanja	25	5 0
Niemcy	211	44,7
Norwegja	30	9,3
Polska	46	11,1
Szwajcarja	15	36,3
Szwecja	68	15,1
Węgry	30	32,3
Wielka Brytanja	285	125,0
Włochy	150	48,4
Z. S. R. R. (część europ.) . . .	30	5,6

Źródło: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera, I. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" za 1932 r.

SAMOCHODY W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH W L. 1931, 1932

PAŃSTWA	I/I 1931	I/I 1932
	Ogólna liczba samochodów w tysiącach	
St. Zj. Am.	26,697	25,986
Francja	1,400	1,713
Anglja	1,529	1,570
Kanada	1.224	1,187
Niemcy	679	673
Australja	564	523
Argentyna	366	331
Włochy	292	294
Hiszpanja	190	175
Belgja	159	171
Indje Bryt.	174	170
Zw. Poł. Afr.	149	157
Szwecja	145	149
Holandja	119	12[illegible]
Danja	114	123
Japonja	96	101
Szwajcarja	81	89
Meksyk	81	67
Norwegja	46	50
Algier	50	47
Egipt	30	29
Polska	39	28

PAŃSTWA	I/I 1931	I/I 1932
	Liczba samochodów na 1,000 mieszkańców	
St. Zjedn. Am.	217,9	210,1
Kanada	12[illegible],0	115 3
Australja	90,9	80,4
Francja	35,7	40,9
Danja	32,2	34,5
Anglja	33,7	34.0
Argentyna	33.3	28.3
Szwecja	23,8	24,3
Szwajcarja	20,0	21,9
Belgja	19.6	21.1
Zw. Południ. Afr.	19 2	19,4
Norwegja	16,3	17,7
Holandja	15,1	15,8
Niemcy	10 6	10,4
Hiszpanja	8,4	7,4
Algier	8,0	7.2
Włochy	7,0	7.2
Meksyk	4,8	4,1
Egipt	2,1	2,0
Japonja	1,6	1.6
Polska	1,3	1,0
Indje Bryt.	0,5	0,5

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

LOTNICTWO NA LINJACH PASAŻERSKICH W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH W LATACH 1929 — 1931

Państwa	Przebyta droga w tys. km			Liczba wykonanych pasażero-km w tys.		
	1929	1930	1931	1929	1930	1931
Anglja	1,876	1,778	2,431	11,499	9.660	11,279
Austrja	673	728	663	1,845	1,825	1,906
Belgja	570	1.016	1.142	778	1.80	2,102
Francja	9 363	9.704	9,471			
Niemcy	9 992	9,581	8,85[illegible]	22,116	24,[illegible]79	27,175
Polska	1,422	1,419	1,492	3,841	3,250	3 707
St. Ziedn. Am.	36,017	51,847	68.808		135.210	171,303
Włochy	3,009	4.439	4 400	8 506	13,036	12,102

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

WAŻNIEJSZE STACJE RADJOFONICZNE NA ŚWIECIE

Państwo	Stacja	Fala m	Często-tliwość kc *)	Moc kW.
Anglja	Deventry (National) . .	1554,4	193,0	35,0
	Deventry (Regional) . .	398,9	752,0	38.0
	Londyn (National) . . .	261,5	1147,0	67,0
	Londyn (Regional) . . .	356,9	843,0	70,0
	Manchester - Slaithwaite (National)	301,5	995,0	70.0
	Manchester - Slaithwaite (Regional)	480,0	625,0	70,0
Austrja	Wiedeń	517,3	580,0	20,0
Belgja	Bruksela (franc)	509 3	589,0	15,0
	Bruksela (flam)	337,8	888,0	20,0
Bułgarja	Sofja	318,8	941,0	1,0
Czechosłowacja	Berno	341 7	878,0	36,0
	Bratysława	278,8	1076.0	14,0
	Morawska Ostrawa . . .	263,8	1137,0	11,0
	Praga	488,6	614,0	120,0
Danja	Kalleundborg . . .	1153,8	260,0	12,3
Estonja	Tallinn	500,8	599,0	10,0
Finlandja	Lahti	1796 4	167,0	54,0
Francja	Algier	364,5	823.0	16,0
	Bordeaux - Lafayette . .	304.3	9 6,0	20.0
	Leyon	287,6	1046.0	30,0
	Paryż (Tour-Eiffel) . . .	1445,8	207,5	15,0
	Paryż (Radio-Paris) . . .	1724,1	174,0	80,0
	Strasbourg	345,2	869,0	12,0
	Tuluza	385,1	779,0	15,0
Hiszpanja	Barcelona	348,8	860,0	7,6

*) Kilocykl — 1000 okr./sek.

Państwo	Stacja	Fala m.	Częstotliwość kc *)	Moc kW.
Holandja	Hilversum	296,1	1013,0	8,5
	Huizen	1875,0	160,0	8,5
Italja	Medjolan	501,7	598,0	8,5
	Rzym	441,2	680,0	75,0
	Triest	247,7	1211,0	15,0
	Turyn	273,6	1096,0	8,5
Jugosławja	Belgrad	431,7	695,0	2,8
	Lublana	574,4	522,0	2,8
Litwa	Kowno	1935,0	155,0	7,0
Łotwa	Ryga	524,5	572,0	12,0

*) Kilocykl — 1000 okr./sek.

Źródło: Kalendarz Wojskowy za 1928 r.

ILOSTAN RADJOABONENTÓW W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH NA POCZĄTKU 1932 R.

	w tysiącach		w tysiącach		w tysiącach
St. Zj. Am.[1]	12.825	Danja	489	Szwajcarja	167
W. Brytanja	4.557	Austrja	461	Finlandja	117
Niemcy	4.168	Czechosłow.	400	Norwegja	108
Z. S. R. R.	2.764	Z. Australijski	338	Rumunja	51[1]
Japonja	982	Węgry	337	Jugosławja	50
Kanada	599	**Polska**	**310**	Łotwa	44
Szwecja	565	Włochy	238	Estonja	16
Holandja	524	Belgja	232	Litwa	12

[1]) 1930 r.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

KOMUNIKACJE POLSKI ODRODZONEJ

STAN I PRACA TABORU KOLEJOWEGO W POLSCE W LATACH 1928—1932

Wyszczególnienie		1928	1929	1930	1931	1932
Polskie Koleje Państwowe						
A. Normalnotorowe						
Długość eksploat. linij w tys. km		17,2	17,2	17,4	17,6	17,6
Tabor kolejowy	parowozy w tys.	5,2	5,3	5,3	5,4	5,4
	wagony osobowe w tys.	11,9	11,9	12,1	12,3	12,2
	wagony towar. w tys.	144,6	150,9	153,4	156,[illegible]	155,9
Przebieg	parowozów[1])	157	164	146	14[illegible]	119
	wagonów ogółem[2])	7.482	7.736	6.804	6.677	5.180
	" osobowych[2])	1.715	1.786	1.781	1.687	1.494
	" towarowych[2])	5.767	5.950	5,0[illegible]3	4.990	3.686
	pociągów ogółem[3])	119	124	115	111	94
	" w ruchu osob.[3])	60	63	64	64	60
	" w ruchu tow.[3])	59	61	51	47	34
Przewóz	pasażer. milj. osób	174	167	15[illegible]	142	113
	pasażerów milj. pas.-km	7.077	7.073	6.717	5.585	4.665
	towar. i bag. milj. tonn	81,1	86,2	69,8	64,2	48,8
	" " " ton.-km	21.[illegible]68	23.548	9.874	20.065	
B. Wąskotorowe						
Długość eksploat. linij w tys. km		2,3	2,3	2,2	2,3	2,4
Tabor kolejowy	parowozy w tys.	0,36	0,37	0,3[illegible]	0,[illegible]5	0,35
	wagony osobowe w tys.	0,34	0,35	0,35	0,36	0,36
	wagony towar. w tys.	8,0	8,2	8,1	8,3	8,2
Przebieg	parowozów[1])	4,4	4,1	3,[illegible]	3,2	2,8
	wagonów osobowych[2])	27,0	24,0	23,3	2[illegible],0	22,0
	" towarow.[2])	85,7	83,9	59,0	50,2	32,8
Przewóz	pasażer. milj. osób	1,6	1,1	0,9	0,8	—
	" " pas.-km	34,4	25,4	22,8	19,3	—
	towarów milj. tonn	5,1	4,7	3,6	2,8	—
	" " tonno-km	98,9	87,2	66,6	52,5	—
Koleje dojazdowe prywatne i komunalne						
Długość eksploat. linij w tys. km		1,13	1,17	1,18	1,39	1,52
Tabor	parowozy w tys.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
	wagony osobowe w tys.	0,56	0,56	0,58	0,[illegible]9	0,63
	wagony towar. w tys.	2,25	2,32	2,33	3,0[illegible]	3,11
Przewóz	pasażerów milj. osób	40,5	49,9	59,9	59,1	51,7
	towarów milj. tonn	1,61	1,61	1,78	1,08	1,08

[1]) W miljonach parowozo-km. [2]) W miljonach osio-km. [3]) W miljonach pociągo-km.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

DROGI WODNE ŚRÓDLĄDOWE W POLSCE

A. Długość dróg w km

Dorzecza Kanały	Ogółem	Rzeki żeglowne	Rzeki spławne
Rzeki[1])	**14 177**	**4 949**	**9 228**
Wisła	5 536	2.76	2 773
Warta	607	442	165
Dniestr	1.016	361	6[illegible]5
Prut	214	—	214
Prypeć	2.688	674	2.014
Niemen	3.521	626	2 895
Dźwina	595	83	512
Kanały[2])	**185**	—	—

B. Przewóz towarów w 1931 i 1932

Wyszczególnienie		1931	1932
		w tysiącach	
Ogółem	tonn	**496**	**479**
	sztuk	**94**	**80**
Wyładowano w kraju	tonn	205	224
	sztuk	94	80
Wyszło za granicę	tonn	291	255
	sztuk	—	—

Źródła: [1]) Inż. T. Tillinger, Mapa Polskich Dróg Wodnych. [2]) Min. Komunikacji oraz Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

KANAŁY ŻEGLOWNE W POLSCE

Nazwa i rok założ.		Łączy rzeki	Długość w klm.
Bydgoski w	1774 r.	Brda — Noteć	27
Augustowski	1824 r.	Hańcza — Biebrza	102
Królewski	1715 r.	Muchawiec — Pina	81
Ogińskiego	1783 r.	Szczara — Jasiołda	54
		Razem	264 km[1])

PORT GDYŃSKI. RUCH OKRĘTÓW.

Rok	Wpłynęło			
	okrętów	reg tonn net'o	ładunków tonn	pasażerów
1927	530	422 939	6 072	1.514
1928	1.103	985 133	190.133	3.062
1929	1.541	1,445.288	324 298	5 683
1930	2 238	2,031 366	506.037	6.781
1931	3.144	2,649 566	558.342	7.873
	Wypłynęło			
1927	519	416.322	878.183	7.900
1928	1.093	973.641	1,767 215	20.066
1929	1.551	1.457.685	2,452.672	17.555
1930	2 219	2 014 574	3,122 249	17.388
1931	3.148	2,665 399	4,372.107	7.603

Źródło: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera I. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" za 1932 r.

POLSKA FLOTA HANDLOWA I RZECZNA

Tonn rejestr. brutto 69 729; statków 31, w tem: statki nad 2.000 T. R. N. Polonja T. R. B. 7.500, Kościuszko 6 522; Pułaski 6.345; Premjer 3.540; Niemen 3108; Wisła 3.108; Warta 2.574; Warszawa 2 486; Łódź 2.450; Rewa 2.376; Robur VI 2.088; Kraków 2.018; Toruń 2.018; Wilno 2.018; Poznań 2.017.

DROGI BITE I GRUNTOWE W POLSCE W 1929 R.

Województwo	Drogi bite				Drogi grunt.	
	ogółem	państw.	wojewodz.	powiat.	ogółem	państw.
	w kilometrach					
Polska	**46 813**	**13 519**	**9.538**	**21 677**	**38.657**	**3 945**
Warszawa	4.077	1.329	1.189	1 55[illegible]	1.682	42
Łódź	2 715	7[illegible]2	798	1.155	544	3
Kielce	2.82[illegible]	921	984	917	2.077	31
Lublin	2 095	1.071	637	387	2 721	202
Białystok	2.559	1.345	528	[illegible]86	1 6[illegible]6	174
Wilno	51[illegible]	318	92	104	3.284	961
Nowogródek	715	5[illegible]2	54	79	2 65[illegible]	644
Polesie	815	614	55	146	3.727	1.117
Wołyń	922	73[illegible]	9[illegible]	95	3.82[illegible]	675
Poznań	6.0[illegible]4	1.189	1.442	4[illegible]3	1.886	—
Pomorze	4.2[illegible]6	9[illegible]7	[illegible]18	2.731	8	—
Kraków	5.882	1 090	880	3.912	5.312	—
Lwów	4.990	1.154	1.105	2.731	5.489	49
Stanisławów	3.495	682	4[illegible]2	2 331	1.562	—
Tarnopol	2 773	780	582	1.411	2.204	47
Śląsk	2.0[illegible]9	—	—	—	6.257	—

POJAZDY MECHANICZNE[1]) W POLSCE W LATACH 1928 — 1933

Rodzaj pojazdów	1928	1929	1930	1931	1932	1933
	Stan na 1 stycznia w tysiącach					
Pojazdy mechan. ogółem	**27,7**	**34,3**	**43,3**	**47,3**	**36 7**	**34,2**
Samochody ogółem	**21 8**	**29 4**	**37,0**	**38,8**	**28,0**	**25,3**
„ osobowe	**10,3**	**64.5**	**70 3**	**31,4**	**22,2**	**19,7**
„ ciężarowe	**3,5**	**5,9**	**6,7**	**7,4**	**5,8**	**5,6**
Motocykle	**3,8**	**4,6**	**5.9**	**7,9**	**8,0**	**8,2**
Inne pojazdy mechaniczne	**0,1**	**0,3**	**0,4**	**0,6**	**0,7**	**0,7**

[1]) Zerejestrowane, bez samochodów wojskowych.

Źródło: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera I. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" za 1932 r. oraz Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

PASAŻERSKA MIĘDZYMIASTOWA KOMUNIKACJA AUTOBUSOWA W POLSCE W LATACH 1928 — 1932

Wyszczególnienie	1928	1929	1930	1931	1932
Liczba linij	2,041	1,607	1,545	1,420	1,193
„ przedsiębiorstw	1,717	2,009	2,112	1,810	1,399
„ autobusów . . .	2,121	3,224	4,223	2,652	2,170
Długość szlaków aut. tys. km	2,3	25,7	26,9	24,9	22,2
Liszba aut.-km w tys. na dobę	286	431	459	287	244

TRAMWAJE W POLSCE W LATACH 1928 — 1932

Wyszczególnienie	1928	1929	1930	1931	1932
Długość ekspl. linij km .	239,5	352,5	254,6	272,4	265,0
Liczba wozów ogółem .	1,500	1,538	1,530	1,770	1,748
Przebieg wozów miljon wozo - km.	61,5	71,0	62,5	72,4	68,7
Przewóz pasażerów milj.	458,1	465,1	440,8	403,6	348,3

LOTNICTWO W POLSCE
POLSKIE LINJE LOTNICZE „LOT" W LATACH 1928 — 1932

Wyszczególnienie	1928[1]	1929	1930	1931	1932
Liczba linij	8	15	15	19	20
Liczba lotów wykonanych	3,425	6,584	6 052	5,895	5,474
Przebyta droga w tys. km	964	1,422	1,419	1,492	1,316
Liczba przewiezionych pasażerów	6,876	16,428	13,682	14,687	11,187
Przewiezione towary i bagaże w tonnach . . .	216	335	429	370	339
Przewieziona poczta w tonnach	23	36	39	36	25
Wykonano pasażero - km w tys	—	3,841	3,250	3,707	2,865
Wykonano tonno - km. w tys.	—	398	357	381	308

[1]) Dane dla tow.: „Aero" i „Aerolot".

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

RADJO W POLSCE W LATACH 1927 — 1933

Rok[1])	Liczba radjoabonentów	Rok	Liczba audycyj: odczytowych	Liczba audycyj: muzycznych ogółem	Liczba audycyj: muzycznych w tem z płyt gramofonow.
1927	48.033	1927	2.388	1.581	45
1928	119.948	1928	4.490	2.472[2])	544[2])
1929	184.300	1929	6.332	4.581	2.100
1930	202.586	1930	5.510	7.383	5,015
1931	245.900	1931	6.672	9.554	6.901
1932	310.214				
1933	296.255				

[1]) Stan z dnia 1.I. [2]) Brak danych o audycjach z płyt gramofonowych ze stacyj poznańskiej i krakowskiej.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny za 1933 r.

POCZTA, TELEGRAF I TELEFON W POLSCE W 1929 R.

Województwo	Urzędy pocztowe	Stacje telegraf.	Telefon międzymiast.	Urząd poczt. na km²	Stacja telefon. na km²	Urząd telefon. na km²
Polska	**3.315**	**3.685**	**3.659**	**110**	**105**	**106**
M. Warszawa	26	27	16	5	4	8
Warszawa	218	203	203	135	145	145
Łódź	155	143	138	123	133	138
Kielce	204	181	181	126	142	142
Lublin	234	210	210	133	148	148
Białystok	175	166	166	185	195	195
Wilno	176	168	168	165	173	173
Nowogródek	117	116	116	194	196	196
Polesie	119	116	116	355	364	304
Wołyń	140	122	122	216	248	250
Poznań	531	662	692	52	40	40
Pomorze	347	690	690	47	24	24
Śląsk	154	220	220	27	19	19
Kraków	335	187	180	52	93	97
Lwów	319	241	241	85	113	112
Stanisławów	126	97	96	146	189	191
Tarnopol	159	136	136	102	119	120

Źródło: Rocznik III Instytutu Kartograficznego im. E. Romera, J. Wąsowicz i A. Zierhoffer „Świat w cyfrach" za 1932 r.

POLSKA TARYFA POCZTOWA

ważna od 1-go czerwca 1933 r.

Listy:

Obrót wewnętrzny i z W. M. Gdańskiem: miejscowe: do 20 g. 15 gr., do 100 g. 20 gr., do 250 g. 30 gr., do 500 g. 40 gr.; zamiejscowe: do 20 g. 30 gr., do 100 g. 45 gr., do 250 g. 60 gr., do 500 g. 80 gr. Największe 45×45 cm; rulony 75×10 cm.

Obrót zagraniczny: do 20 g. 60 gr., za każde dalsze 20 g. 30 gr., do Austrji, Czechosłowacji, Węgier i Rumunji do 20 g. 50 gr., za każde dalsze 20 g. 30 gr.

Pocztówki:

Obrót wewnętrzny i z W. M. Gdańskiem: miejscowe: pojedyńcze 10 gr., z odpowiedzią 20 gr.; zamiejscowe: pojedyńcze 20 gr., z odpowiedzią 40 gr. Największe 15×10×5 cm.; najmniejsze 10×7 cm.

Obrót zagraniczny: pojedyńcze 35 gr., z odpowiedzią 70 gr., do Austrji, Czechosłowacji, Węgier i Rumunji: pojedyńcze 30 gr., z odpowiedzią 60 gr.

Druki:

Obrót wewnętrzny i z W. M. Gdańskiem: do wagi 25 g. 5 gr., do 50 g. 10 gr., do 100 g. 15 gr., do 250 g. 25 gr., do 500 g. 50 gr., do 1000 g. 60 gr., do 2000 g. 70 gr. Wymiary jak dla listów. Jednorazowo nadawane druki (np. zaproszenia), próbki towarów, względnie mieszane druki i próby łącznie w ilości: ponad 100 sztuk 60%, ponad 500 szt. 50%, ponad 1000 szt. 40%, powyższej stawki z napisem: **opłacono gotówką.**

Obrót zagraniczny: za każde 50 g. 10 gr., dla ociemniałych za każde 1000 g. 5 gr., do Austrji, Czechosłowacji i Węgier do 5 kg. (max.) 5 gr.

Druki dla ociemniałych:

Obrót wewnętrzny i z W. M. Gdańskiem: do 5 kg. (waga maxymalna) 5 gr.

Próbki towarowe, papiery handlowe i przesyłki mieszane:

Obrót wewnętrzny i z W. M. Gdańskiem: do 100 g. 15 gr. do 250 g. 25 gr., do 500 g. 50 gr., do 1000 g. 60 gr. Wielkość maxym. 45×20×10 cm.; rulony 45×15 cm. A nadawane jednorazowo ponad 100 szt. 60%, ponad 500 szt. 50%, ponad 1000 szt. 40%.

Obrót zagraniczny: papiery handlowe: za każde 50 g. 10 gr. minimum 60 gr.; próbki towarów i druki (mieszane) za każde 50 g 10 gr., minimum 20 gr.

Paczki:

Obrót wewnętrzny i z W. M Gdańskiem:

Waga	I strefa 100 km.	II strefa do 300 km.	III strefa do 600 km.	IV strefa ponad 600 km
do 1 kg	0,50 zł.	0,60 zł.	0,60 zł.	0,60 zł
do 3 kg	0,70 zł.	1,00 zł.	1,30 zł.	1,60 zł.
do 5 kg	1,00 zł.	1,50 zł.	2,00 zł.	2,50 zł.
do 10 kg	1,50 zł.	2,50 zł.	3,50 zł.	4,00 zł.
do 15 kg	2,00 zł.	3,50 zł.	5,00 zł.	6,00 zł.
do 20 kg	2,50 zł.	4,50 zł	6,50 zł.	8,00 zł

Paczki żywnościowe:	do 100 km	ponad 100 km
do 5 kg	0,50 zł.	1,00 zł.
do 6 kg	0,60 zł.	1,20 zł.
do 7 kg	0,70 zł.	1,40 zł.
do 8 kg	0,80 zł.	1,60 zł.
do 9 kg	0,90 zł.	1,80 zł.
do 10 kg	1,00 zł.	2,00 zł.

Za paczki ochronne opłata od wagi jest o 50% wyższa.

Obrót zagraniczny: opłatę za paczki oblicza się w walucie francuskiej, a to opłatę od wagi: zależnie od kraju przeznaczenia i drogi przewozu. Wartość paczki, podana w walucie polskiej, przelicza się na franki. Wartość podana nie może przekraczać 1000 franków (w obrocie pocztowym obowiązują franki szwajcarskie). Przed nadaniem paczki trzeba poinformować się w urzędzie pocztowym, czy do odnośnego państwa jest dozwolony wywóz towarów i w jaki sposób ma być sporządzone opakowanie.

Przekazy pocztowe:

Obrót wewnętrzny i z W. M. Gdańskiem: do 10 zł. 20 gr., do 25 zł. 35 gr., do 50 zł. 50 gr., do 100 zł. 70 gr., do 250 zł. 95 gr., do 500 zł. 1,35 zł., do 750 zł. 1,80 zł., do 1000 zł. 2,20 zł., do 1250 zł. 2,55 zł., do 1500 zł. 2,90 zł., do 1750 zł. 3,25 zł., do 2000 zł. 3,55 zł.

Obrót zagraniczny: przekazy przeznaczone zagranicę wystawia się na blankietach międzynarodowych, pisanych w języku polskim i francuskim. Kwoty przekazowe muszą być wypisane w walucie kraju przeznaczenia w języku polskim lub francuskim, słowami i cyframi, literami łacińskiemi, a cyframi arabskiemi, bez podskrobywań i poprawek. Opłata zależy od ilości sumy wysyłanej do danego kraju.

Reklamacje przesyłki pocztowej 1 zł.

Przekazy telegraficzne:

a) opłata jak przy przekazach pocztowych,
b) dodatkowo 20 gr.,,
c) za telegram według ilości słów i
d) opłata za pośpieszne doręczenie.

Telegramy:

Obrót wewnętrzny i z W. M. Gdańskiem: miejscowe — opłata zasadnicza 25 gr. i za każde słowo 5 gr.; zamiejscowe — opłata zasadnicza 50 gr. i za każde słowo 15 gr.; listowe — opłata zasadnicza 25 gr. i za każde słowo (najmniej 20 słów) 5 gr.; gratulacyjne — opłata zasadnicza 25 gr. i za każde słowo (najmniej 15 słów) 5 gr. Pilne telegramy: każde słowo liczy się podwójnie.

Opłaty dodatkowe (wewn.). Polecenie 50 gr. Zwrotne poświadczenie odbioru 50 gr. Doręczenie pośpieszne (Express) 80 gr. Poste restante 10 gr. Pobranie 50 gr. Pobranie przy paczkach żywnościowych 30 gr. Po godzinach urzędowych 50 gr. Wartościowe (paczki i listy) 50 gr. Paczki wartościowe opłata asekuracyjna za każde 100 zł. 20 gr. Paczki wartościowe opłata manipulacyjna do 200 zł. 20 gr., ponad 200 zł. 40 gr. Za korespondencje na blankietach nadawczych (czekach) — oprócz celu wpłaty 20 gr. Reklamacje przesyłki pocztowej 50 gr.

ZNIŻKA TARYFY NA TELEGRAF I TELEFON

1.VI — 1933 r. (Dz. U. M. P. T. T. Nr. 14).

1) **Telegramy pilne:**

a) miejscowe z 15 na 10 gr. od wyrazu.
b) zamiejscowe z 45 na 30 gr. od wyrazu.

2) nadawanie telegramów przez abonentów w drodze telefonicznej z 50 na 30 gr. za każde 100 słów.

3) **Odtelefonowywanie telegramów abonentom** odbywa się bezpłatnie, za niezwłoczne doręczenie odtelefonowanego telegramu z 50 gr. na 30 gr.

4) Opłaty wstępne przy zakładaniu telefonu za każde 100 metrów linji w strefie drugiej z 20 do 15 złotych.

5) Konserwację linji położonej w II-ej strefie na odcinku ponad 5 klm. z 15 na 10 gr. miesięcznie za każde 100 metrów.

INOWACJE

1) Telegramy z życzeniami zaopatrzone znakiem XLT z 5 groszową opłatą od wyrazu.

2) Abonament aparatów telegraficznych dalekopisów na sieciach miejscowych i międzymiastowych.

3) Rozmowy miejscowe z wezwaniem do rozmównicy.

4) Rozmowy abonowane w porze dziennej.

5) Rozmowy abonowane na zgóry oznaczoną godzinę

VIII. CHARAKTERYSTYKA 1933 R.

SYTUACJA GOSPODARCZA POLSKI W 1933. R.

Rok 1932 był dla całego świata, a także i dla Polski okresem bardzo ciężkim, cechującym się dalszym rozwojem zjawisk głębokiego kryzysu gospodarczego, który od jesieni 1929 r. z potęgującą się siłą wciąż jeszcze gnębi i trapi całą ludzkość. Jest to okres tem cięższy, tem gorszy, że w związku z przewlekłością kryzysu, trwającego już powyżej czterech lat, społeczeństwa i jednostki całkowicie wyczerpały już swoje rezerwy finansowych i towarowych zasobów, a pozatem — po zupełnem nieudaniu się międzynarodowej konferencji gospodarczej w Londynie — **zniknęła na dłuższy czas wszelka nadzieja co do solidarnej współpracy wszystkich narodów świata w dziele walki z kryzysem ekonomicznym.** Fiasco londyńskie polegało przedewszystkiem na tem, że Stany Zjednoczone nie zgodziły się na ulgi w spłatach długów europejskich, których wyczerpane przez kryzys i przez niewypłacalność niemiecką państwa starego świata regulować nie mogły. Też Stany Zjednoczone, które nie chciały okazać żadnego zrozumienia dla finansowych kłopotów Europy, następnie obniżyły swoją walutę (dolara) i ogrodziwszy się w ten sposób murem ochrony walutowej, przed przywozem obcym, podjęły akcję odbudowy gospodarczej wyłącznie dla siebie. W ten sposób gospodarcza jedność świata, która oddawna rozszczepiana była przez fakty tego rodzaju, jak izolacja systemu ekonomicznego Sowietów, jak odcięcie zanarchizowanych Chin, jak rosnący protekcjonizm gospodarczy krajów europejskich — przez wyłamanie się Stanów Zjednocz., została definitywnie rozbita; **po konferencji londyńskiej każdy został pozostawiony własnemu już tylko sprytowi i losowi, własnym siłom i inicjatywie.**

W tym stanie rzeczy międzynarodowa walka ekonomiczna w finansach i handlu uległa znacznemu zaostrzeniu. Wzmogła się rywalizacja w handlu eksportowym, w żegludze morskiej i komunikacji kolejowej; mury celne wzrastały w dalszym ciągu, odcinając rynki zbytu od dostawców; rozwijały się ograniczenia importowe (system kontyngentowania przywozu, ograniczenia dewizowe, wymiana kompensacyjna i t. d.); wreszcie cały szereg krajów, jak nprz. Anglja, Szwecja, Danja, Japonja i in. celowo utrzymywały nizki kurs swojej waluty, aby tą drogą szachować w handlu i przewozie kraje parytetu złota, do których m. in. należy i Polska.

Na tle takich chaotycznych i wysoce powikłanych stosunków sytuacja ekonomiczna Polski nie mogła przedstawiać się pomyślnie. Przedewszystkiem więc obserwowano dalszy kata-

strofalny spadek eksportu polskiego: oto tabela, która daje bardzo wiele do myślenia, a która przedstawia spadek wartości eksportu polskiego w ostatnich latach:

1929 — 2.813.359.000 zł.
1930 — 2.433.244.000 zł.
1931 — 1.878.597.000 zł.
1932 — 1.083.801.000 zł.
1933 — 683.716.000 zł. (za 9 mies.)

Przyjmując, że za cały rok 1933 wartość eksportu dosięgnie sumy pełnego miljarda złotych, otrzymujemy wysoce posępny obraz sytuacji: **w porównaniu z 1929 r. wartość naszego wywozu zmalała o blizko dwa miljardy (1,8) złotych.** Wprawdzie ten ścieśniony bilans handlu zagranicznego Polski jest dodatni (w 1931 r. rezultat wynosił + 410,4 milj. zł., w 1932 r. + + 221,8 milj. zł., a w ciągu dziewięciu miesięcy 1933 r. nawet + 268,5 milj. zł.), jednakże dla napięcia naszej wytwórczości, dla naszego rynku pracy, dla naszego handlu eksportowego i dla przewozu ten **spadek eksportu jest wysoce niepomyślny. Nadomiar w ostatnich czasach jest to eksport za bezcen:** jeszcze nprz. w 1932 r. tona węgla w eksporcie kalkulowała się przeciętnie 21,2 zł. (w 1929 r. ca 30 zł.), a w 1933 r. już tylko 18,6 zł. Także fatalnie przedstawiała się sprawa eksportu żyta, bo chociaż w ciągu dziewięciu miesięcy 1933 r. eksportowano z Polski prawie dwukrotnie większą ilość żyta, niż w tymże okresie 1932 r., ale gdy w 1932 r. eksport 1 tony żyta dawał 183 zł. (w 1929 r. aż 295 zł.!), to w 1933 r. tona eksportowanego żyta przynosiła już tylko ca 117 zł. Analogicznie miała się rzecz i z innemi artykułami naszego wywozu. **Światowy spadek cen czynił nasz eksport wielce nierentownym.**

Równocześnie dawało się wyczuwać dalsze kurczeni. się rynku wewnętrznego. O tem kurczeniu się wewnętrznego rynku spożywczego poucza nas następujące ilustracyjne zestawienie zbytu miesięcznego szeregu artykułów (liczby zaokrąglone w tonach):

Artykuł	1931	1932	1933
Papier	10.050	9.000	8.800
Cement	46.538	30.670	21.830
Węgiel	1.889.830	1.525.000	1.388.000
Cegła (1000 szt.). . .	82.011	66.751	40.486

Liczb tych niema potrzeby dalej mnożyć. To samo, co z węglem, cementem, cegłą i t. d., działo się z cukrem, tytoniem, obuwiem, nawozami sztucznemi, tekstylem, spirytusem meblami, naczyniami blaszanemi i porcelanowemi, szkłem i t. d. Zmniejszała się frekwencja w kinach i teatrach, obniżała się sprzedaż gazet, spadała liczba pasażerów w tramwajach i pociągach, tracili klijentelę lekarze, dentyści, adwokaci, zmniejszała się liczba kursujących samochodów i t. d.

Krótko mówiąc: **ubożejące społeczeństwo coraz silniej ograniczało swoje potrzeby, wskutek czego produkcja i handel, a wraz z niemi i transport zwolna zamierały.**

Rzućmy okiem, jak to odbijało się na transporcie kolejowym. Liczby porównawcze wykazują tutaj stałe obniżanie się transportów kolejowych i biorąc za podstawę porównań m-c wrzesień dochodzimy do następującej tabeli naładowania dziennego (w ilości wagonów 15-tonowych) w obrębie kraju:

1929 r.	—	17.028 wag.
1931 r.	—	13.286 wag.
1932 r.	—	10.256 wag.
1933 r.	—	11.035 wag.

Widzimy więc ogromny spadek pracy kolejowej. W statystyce wymownie świadczą o tem nprz. liczby unieruchomionego taboru kolejowego, które wykazują, że **przeszło połowa wagonów towarowych była w 1932 r. wycofana z ruchu, w czem 75.000 wagonów unieruchomiono z powodu braku przewozów (pięciokrotnie więcej, niż w 1928 r.).** To samo jest z lokomotywami, gdzie na ogólną liczbę 5.400 lokomotyw unieruchomionych było aż 3.120 (w czem 2.368 z powodu braku pracy).

Sytuacja powyższa odbijać się musiała bardzo ujemnie na finansach państwowych wzgl. na budżecie państwowym. **Budżet państwowy kurczył się w tym okresie bardzo szybko,** o czem przekonywa nas poniższa tabela: są to kwoty wydatków administracyjnych zwyczajnych, zawarte w corocznych ustawach skarbowych, oraz kwoty wydatków, rzeczywiście wykonanych, które stale były mniejsze od sum preliminowanych (liczby zaokrąglone):

	w/g ustawy:	wykonanie:
1930 — 31	2.750.600.000	2.658.585.000
1931 — 32	2.739.000.000	2.386.400.000
1932 — 33	2.392.615.000	2.173.785.000
1933 — 34	2.373.245.000	979.220.000 *)
1934 — 35 (projekt)	2.065.771.000	?

*) Za sześć miesięcy okresu budżetowego.

Jak z powyższego widać, budżet kurczy się dość szybko: w porównaniu z 1930 — 31 r. projekt budżetu na okres 1934 — 35 wykazuje zmniejszenie prawie o 700 miljonów. W realizacji budżetu to zmniejszenie będzie jeszcze większe i może dojdzie do miljarda złotych.

Obniżka budżetu państwowego była i jest wynikiem zamierania życia gospodarczego wzgl. zmniejszaniem się jego dochodowości, jakoteż wynikiem stałego biednienia szerokich warstw społecznych. Ta ogólna bieda wywoływała zmniejszanie się i wysychanie źródeł podatkowych oraz źródeł innych dochodów państwowych. Dla przykładu można wskazać, że gdy jeszcze w 1930 — 31 dochód z monopoli wyniósł 804,7 miljona złotych, to w 1931 — 32 już spadł do 677,9 miljonów, a w 1932 — 33 obniżył się dalej do 625,0 miljonów, zaś w ciągu pierwszego półrocza 1933 — 34 dał około 315,5 miljonów. Dochody z przedsiębiorstw państwowych (koleje, poczty, lasy, kopalnie, drukarnie i t. d.) spadły z 117,7 miljonów w okresie 1930 — 31 do 42,2 miljonów w okresie 1932 — 33, a w okresie 1933 — 34 obniżają się dalej do kwoty około 35 miljonów.

Ten stan rzeczy pociągał, rzecz naturalna, fatalne skutki dla tych szerokich rzesz pracowniczych, których lasy są związane z organizacją państwową oraz, ze Skarbem Państwa. Skutki te wyrażały się początkowo (w 1931 — 32 r.) w obniżkach uposażeń i świadczeń dodatkowych, w rewizji systemu emerytalnego i t. d., a następnie — w redukcjach bądź dni pracy, bądź personelu. Można śmiało przyjąć, że w zmniejszeniu ogólnem rzeczywistych wydatków Państwa i jego przedsiębiorstw od 1931 r. oszczędności, dokonane różnemi sposobami na pracownikach (obniżki uposażeń, wstrzymanie awansów, redukcje personalne, skracanie dni pracy, odbieranie szeregu świadczeń dodatkowych i t. d.), wynoszą conajmniej 350 — 400 miljonów rocznie. Jest to **suma wprost olbrzymia, ofiara wprost niesłychana, która ciężkiem brzemieniem trosk i kłopotów legła na głowach i duszach rzeszy pracowników państwowych, kolejowych, pocztowych.** Schyłek 1933 r. okazał, że to nie był jeszcze kres ofiar i doświadczeń, skoro rząd przystąpił do wydawania nowych zasad uposażeniowych, niosących ponowne straty dla warstwy pracowniczej.

Cała ta polityka, której przejawy obserwuje się od dłuższego czasu w Polsce w postaci kurczenia się budżetu państwowego, zmniejszania obiegu pieniędzy, utrudnianiu kredytu, wstrzymywaniu większych prac inwestycyjnych, cofaniu szeregu zdobyczy socjalnych i praw społecznych i t. d. — **cała ta polityka zmierza świadomie do kurczenia życia społeczno-gospodarczego dla zmniejszenia frontu nacisku kryzysu. Jest to, mówiąc obrazowo, kurczenie frontu walki** w celu uniknięcia silniejszych wstrząsów i niebezpieczeństw. Taka polityka nazywa się de-

flacją i stanowi biegunowe przeciwieństwo polityki inflacyjnej, gdy mnoży się pieniądz, podnieca ruch, ułatwia kredyt, rozwija wielkie prace inwestycyjne i t. d. Takiej metody jęły się wiosną 1933 r. Stany Zjednoczone, szukając w niej (dotychczas bezskutecznie) ratunku przed niszczącym naciskiem zastoju i bezrobocia.

Polska wskutek woli swoich rządów idzie inną drogą. Droga ta wywołuje znane powszechnie trudności: bezrobocie, niskie dochody, kurczenie się rynku potrzeb i kurczenie się produkcji Równocześnie daje ona te dobre strony, że mamy stałą walutę i niskie ceny. Jednakże niskie ceny i stała waluta, stanowiące w zasadzie korzyść świata pracy, byłyby tylko wtedy rzeczywiście korzystne, gdyby równocześnie istniała możność pracy i zarobkowania. Ta jednak możność obniża się w Polsce bardzo szybko. **Dobre strony programu deflacji nie dadzą się wykorzystać ludziom pracy, ponieważ z jednej strony panuje wielkie bezrobocie, a z drugiej — zarobki są niezwykle nizkie.** Rok 1933 doprowadził pod tym względem do zupełnego absurdu W przemyśle i rzemiośle, na kolejach, na poczcie, w rolnictwie zarobki spadły do sum nierzadko kilkudziesięciozłotowych, wskutek czego obniżenie kosztów utrzymania nie daje się zupełnie wykorzystać. **Ludność pracująca jest w biedzie i w niedostatku, na czem cierpi handel, rzemiosło, a pośrednio także i Skarb Państwa.**

Jak się przedstawia przyszłość — trudno przepowiadać. Jedno jest niewątpliwe: rok 1933 sprowadził kraj nasz na samo dno kryzysu. Zastój i kurczenie się życia doszły do takich granic, że niepodobna myśleć, aby się to mogło posuwać dalej! Fatalne rezultaty tej sytuacji zaczynają już podcinać nasz byt narodowy. **W połowie 1933 r. statystyka wskazała raptowne zmniejszenie się przyrostu naturalnego w Polsce, co oznacza, że nędza i troski zaczynają wyludniać nasz kraj!** Zanik przyrostu ludności osłabia nasze siły obronne i stawia nas wobec posępnych perspektyw odwrotu od naszych aspiracyj mocarstwowych. Spada równocześnie frekwencja dziatwy w szkołach, obniża się zdrowotność społeczeństwa — czyli, że kryzys zaczyna przeradzać się w katastrofę narodową.

Jest najwyższy czas, aby myśleć o ratunku. Rok 1933 przyniósł dwa posunięcia, które mogłyby skutecznie oddziałać na ożywienie robót inwestycyjnych: powstanie Funduszu Pracy oraz Pożyczka Narodowa. Obydwa te pociągnięcia finansowe zmierzają do mobilizacji środków społecznych dla celów ożywienia życia gospodarczego. Fundusz Pracy dawać ma kapitały na finansowanie robót inwestycyjnych, które mogą dać zatrudnienie bezpośrednio dla tysięcy bezrobotnych, a pośrednio mogą ożywić wytwórczość cementu, żelaza, cegły, drzewa budul-

cowego, wapna, szkła i t. d., zaś środki z Pożyczki Narodowej mają dać Skarbowi Państwa warunki zaspokojenia bieżących wydatków państwowych bez dalszych obniżek uposażeń pracowniczych, wzgl. bez redukcyj personalnych, co mogłoby w dalszym ciągu wyniszczać rynek spożywczy krajowy.

Utrzymując linję wytyczną polityki deflacyjnej, Rząd w 1933 r. w dalszym ciągu oddziaływał na zachowanie niskich cen. Obok niezwykle niskich cen artykułów rolniczych i hodowlanych, które zresztą na istniejącym poziomie mają takie same ujemne działanie, jak niskie płace pracowników państwowych, (obniżenie zdolności nabywczej 65% ludności kraju) — **Rząd kontynuował kontrolę nad przemysłem, zwłaszcza nad przemysłem skartelizowanym.** Przykładem było tutaj rozwiązanie jednego z najpotężniejszych karteli polskich, kartelu cementowego, co spowodowało odrazu obniżkę cementu na rynku krawym o 30 — 35 proc. Silnej kontroli państwowej poddane zostały stosunki w górnictwie węglowem, w hutnictwie oraz w przemyśle naftowym, a więc w przemysłach surowcowych.

Perspektywy 1934 r. są mimo wszystko bardzo trudne. Ożywienie tętna życia gospodarczego będzie mogło postępować jedynie bardzo powoli, gdyż z jednej strony zakłady przemysłowe i handel są finansowo wyczerpane, a kredyt bankowy skurczył się niebywale, a z drugiej strony zasobność rzeszy spożywczej spadła, wskutek czego zbyt jest trudny wzgl. niebezpieczny. **Do trwalszego uzdrowienia gospodarstwa narodowego w Polsce potrzebne będzie: stopniowe zwiększanie rentowności uprawy rolnej i hodowli, zniżenie cen wytworów przemysłowych do poziomu zdolności nabywczej szerokich mas społecznych, stworzenie warunków zdrowego taniego kredytu, otworzenie dróg rentownego eksportu, zwiększenie zatrudnienia i utrzymanie minimum egzystencji, zwalczanie przerostu pośrednictwa handlowego i finansowego, obniżenie ciężarów publicznych, wyczerpujących dziś siły społeczne, ożywienie ruchu budowlanego i inwestycyjnego i t. d.**

Jest to program olbrzymi. Przerasta on niewątpliwie siły naszego pokolenia. Aby go zrealizować, trzeba dłuższego czasu, wielkich środków finansowych i znacznej dyscypliny społecznej. Narazie tedy należy sobie dobrze uświadomić, że **oddziaływanie kryzysu, które tak mocno dawało się odczuwać w r. 1932, będzie napewno odczuwane także i w 1934 r.** i będzie działało paraliżująco także na działalność społeczno-zawodową, która, wobec tak potężnych trudności, musi zadawalać się celami skromniejszemi i czuwać nad oględnością taktyczną.

Skoro całe państwa i narody żyją dziś pod hasłem: nie hazardować, ale starać się przetrwać, to i ruch zawodowy musi hasło to mieć na uwadze.

POŁOŻENIE PRACOWNIKÓW P. K. P. W 1933 R.

Zdawało się, że po oszczędnościach, przeprowadzonych na wydatkach osobowych w latach 1931 i 1932, które doprowadziły do obniżenia uposażeń kolejowców o 28% — 48%, a budżet personalny przedsiębiorstwa P. K. P. zredukowały z 811,3 milj. zł. (rok budżetowy 1930/31) na 543,1 milj. zł. (preliminarz na rok 1933), czyli o olbrzymią kwotę 268,2 milj. zł., że zatem po tak ogromnych redukcjach kredytów osobowych, Rząd nie będzie poszukiwał już więcej oszczędności na uposażeniach pracowników, że przeto obniżki płac kolejowców można uważać za doprowadzone do ostatecznych granic i że nic więcej pracownikom w tym kierunku grozić nie może.

Praktyka roku 1933 dowiodła jednak, że wobec postępującego nadal spadku wpływów eksploatacyjnych kolei nie zawahano się przed dalszemi zamachami na tak już ukrócony stan posiadania kolejowców, gdyż w ciągu tego roku przeprowadzono pod osłoną koniecznych oszczędności dalsze ograniczenia w dziedzinie materjalnych uprawnień pracowników P. K. P.

Zaraz bowiem 1 stycznia 1933 r. zaszedł fakt, który stał się niejako zapowiedzią nowych uszczupleń uprawnień kolejowców, bo przypadające na ten termin awanse, mianowania i ustalenia, które od roku 1930 odbywały się, w ograniczonym coprawda zakresie, jednakże w każdym razie choćby tylko nieznacznej liczbie kolejowców przynosiły pewną poprawę bytu — zostały zupełnie zaniechane i do chwili obecnej, a więc w ciągu całego ubiegłego roku ani jeden pracownik P. K. P. nie uzyskał posunięcia w płacy, jakkolwiek wielka ich liczba z uwagi na uzyskane wyższe stanowiska, ukończoną praktykę i złożone egzaminy służbowe osiągnęła wszelkie warunki do posunięcia w grupach lub do mianowania, względnie do uzyskania stałości.

Jednakże zupełne zaniechanie awansów przy trwającem nadal od 1 stycznia 1932 r. zawieszeniu posunięć w szczeblach było zaledwie jednym tylko ze szczegółów całości dalszych posunięć oszczędnościowych, w które obfitował rok 1933.

Najdotkliwszym bowiem i najbezwzględniej stosowanym środkiem, zmierzającym do obniżenia wydatków osobowych stało się coraz intensywniejsze używanie § 134 pragm. służb w dążeniu do obniżenia stanu faktycznego personelu.

Każdy miesiąc ubiegłego roku przynosił setki dekretów przenoszących pracowników w stan nieczynny, poczem w 6 względnie 3 miesiące później następowało zwolnienie danego pracownika ze służby.

Dotkliwy ten i sam w sobie dla pracownika poniekąd uwłaczający, gdyż motywowany względami na dobro służby,

sposób usuwania kolejowców z ich pracy zawodowej, stosowano przedewszystkiem do pracowników nieetatowych, nie posiadających z reguły, wobec objęcia ich dopiero od 1 października 1926 r. rozporządzeniem emerytalnem, uprawnień zaopatrzeniowych.

Ten przeto system obniżania etatów, mimo stałego zwalczania go przez nasz Związek, pozbawił tysiące kolejowców przeważnie zdolnych jeszcze do pracy i nie obciążonych żadnemi zarzutami, ani natury służbowej, ani ogólnej, nie tylko sposobu zarobkowania w swym zawodzie, lecz w dobie trwającego kryzysu, uniemożliwiającego uzyskanie jakiegokolwiek zajęcia, rzucił ich wraz z rodzinami na pastwę losu, utrudniając im w dodatku otrzymanie jakiejkolwiek pracy, gdyby się ona wyjątkowo nastręczyła, gdyż naznaczono ich niejako piętnem szkodników, których z uwagi na dobro służby musiało się z grona kolejowców usunąć.

Jakkolwiek stosowanie bezwzględne § 134 pragm. służb. dało poważny efekt oszczędnościowy, gdyż wraz z naturalnym ubytkiem (emerytowania wskutek podeszłego wieku i choroby oraz wypadki śmierci) obniżyło stan personelu kolejowego ze 151.993 stanowisk, preliminowanych na rok 1933 do 144.058 stanowisk, przewidzianych w planie finansowo-gospodarczym na rok 1934, czyli o okrągło 8.000 pracowników, to jednak i ta oszczędność budżetowa nie uchroniła kolejowców od dalszych strat materjalnych.

Niezależnie bowiem od tych redukcyj personalnych trwały w ciągu całego okresu 1933 w niezmniejszonych rozmiarach ograniczenia dni pracy, przeprowadzane we formie tak zwanych przymusowych świętówek, które obniżały zarobki miesięczne dziennie płatnych pracowników o 50% i więcej, uniemożliwiając im z kilkudziesięcio-złotowych wypłat nawet najnędzniejsze wyżywienie rodzin.

Do tego systemu oszczędnościowego, godzącego przedewszystkiem w stan posiadania dziennie wynagradzanych kolejowców, dołączyły się dalsze zarządzenia w kierunku obniżenia dochodów służbowych, w szczególności pracowników, utrzymujących liczniejsze rodziny lub pełniących służbę w ośrodkach, odznaczających się specjalnie trudnemi warunkami życia.

Do rzędu tych zarządzeń należy sprawa ograniczeń zapomóg dla kolejowców od IX gr. upos. wdół, obarczonych większą liczbą dzieci oraz tak zwanych zasiłków klimatycznych.

Zapomogi powyższe wprowadzono, jako bieżące dodatki miesięczne od lipca 1931 r., t. j. od chwili zniesienia dodatku stołecznego i obniżenia o 50% dodatków kresowych, zaś zasiłki klimatyczne wypłacano w czasie sezonu letniego wszystkim pracownikom, pełniącym służbę w uzdrowiskach i kąpieliskach.

Mimo, iż omawiane zapomogi i zasiłki były bardzo niewielkie i uzasadniały je szczególniej ciężkie warunki egzystencji objętych niemi pracowników, to jednak w ciągu roku 1933 zastąpiono je indywidualnemi zapomogami, dostępnemi jedynie ograniczonej liczbie pracowników, w zależności od dobrej lub złej woli przełożonych; uczyniono zatem z tych dodatków czynnik uposażeniowy zupełnie niestały i niepewny w miejsce należności, na którą przy zbiegu z góry określonych waruków i wymogów dany pracownik mógł niewątpliwie liczyć.

Jeszcze boleśniejszem zarządzeniem, podrywającem budżety domowe licznych, zwłaszcza w b. zaborze rosyjskim, kolejowców, kształcących dzieci w prywatnych zakładach naukowych średnich, stało się zniesienie od początku bieżącego roku szkolnego zwrotów opłat szkolnych i przerzucenie całkowitego ciężaru kształcenia dzieci na wyczerpanych obniżkami płac pracowników.

Zarządzenie to zmusiło wielu ojców rodzin do wycofania dzieci z zakładów naukowych, do przerwania rozpoczętych studjów, lub zaniechania zamierzonych wpisów, powodując te fatalne i głębiej sięgające skutki, iż poziom wykształcenia dzieci pracowników państwowych będzie się musiał gwałtownie obniżyć, a możność zapewnienia młodzieży sposobu do samoistnego zarobkowania stanie się daleko trudniejszą, niż to było dotychczas.

Starania zaś nasze, by pracownikom, zmuszonym posyłać dzieci do zakładów prywatnych, (dla braku szkół państwowych na miejscu) — przyjść z pomocą, czy to we formie wyjątkowych bieżących zasiłków, czy choćby przez udzielenie bezprocentowych zaliczek na opędzenie wpisów szkolnych, trafiają dotychczas na nieprzezwyciężone trudności.

Musimy bowiem na tem miejscu zaznaczyć, że nawet uzyskanie zaliczek na uposażenia stało się obecnie rzeczą niezmiernie ciężką, gdyż wobec wstrzymania potrąceń spłat, udzielonych już poprzednio zaliczek, na okres spłacania rat deklarowanej przez kolejowców pożyczki narodowej, kredyty przeznaczone na zaliczki nie odnawiają się, a zwiększenia kredytu z wpływów eksploatacyjnych nie można było dotychczas osiągnąć. Wobec zaś nadspodziewanie pomyślnego wyniku udziału kolejowców w subskrypcji pożyczki narodowej i wobec rozmaitych zapowiedzi co do wpływu udatnie przeprowadzonej pożyczki na uchronienie pracowników państwowych od dalszych zamachów na ich stan posiadania, mają nasze starania, by przynajmniej przez czas opłacania rat pożyczkowych zaniechano redukcyj personelu i czasu pracy oraz innych oszczędności osobowych — pełne uzasadnienie.

Tymczasem jednak nawet zabiegi nasze co do obniżenia czynszów za mieszkania skarbowe i dzierżawione grunty, jak

również opłat za deputaty opałowe odpowiednio do spadku wynagrodzeń pracowników nie odnoszą pożądanego skutku, ani też nie rozciągnięto dotychczas pomocy leczniczej na rodziny emerytów kolejowych, których zaopatrzenia po przerachowaniu od 1 sierpnia 1933 r. wedle zasad rozporządzenia emerytalnego z lipca 1933 r. uległy bardzo poważnym obniżkom i uczyniły przyznanie rzeczonej opieki lekarskiej, rzeczą tem bardziej piekącą i pożądaną.

Natomiast w ciągu 1933 r. ogłoszono, względnie przygotowano do ogłoszenia w najbliższym czasie szereg ustaw i rozporządzeń, które wywrą poważny wpływ na warunki pracy kolejowców.

Do już ogłoszonych tego rodzaju zarządzeń należy rozporządzenie Rady Ministrów z 17 czerwca 1933 r. o nadawaniu stanowisk w cywilnej służbie państwowej, samorządowej i w przedsiębiorstwach państwowych wysłużonym podoficerom zawodowym, co utrudni w wysokim stopniu ustalanie, etatowanie i osiąganie lepiej dotowanych stanowisk w służbie kolejowej tym pracownikom, którzy czekają od szeregu lat na tego rodzaju poprawę swego położenia służbowego.

Szczególniej zaś odbije się to rozporządzenie na pracownikach próbnych, których prawa i obowiązki służbowe, a także uposażenia unormowano wprawdzie od 1.IV.1933 r. rozporządzeniami M. K. z 31 marca 1933 r. Nr. P. U. II. 158/9 (pragmatyka służbowa) oraz z dnia 31 marca 1933 r. Nr. P. U. II. 44/2 (przepisy uposażeniowe), jednakże przez zastrzeżenie pierwszeństwa do mianowań na stałe stanowiska kolejowe, zwłaszcza w służbie wykonawczej, zawodowym wojskowym — odebrano pracownikom próbnym w znacznej mierze wszelką nadzieję na osiągnięcie etatów lub ustalenia.

Dalszemi ustawami, które pogorszą warunki pracy kolejowców od 1 stycznia 1934 r., są trzy ustawy sejmowe z dnia 22 marca 1933 r., z których pierwsza zmienia dotychczasowe normy, dotyczące czasu pracy w przemyśle i handlu (również i na P. K. P.) przez wprowadzenie 48-godzinnego tygodnia pracy (zamiast 46-godzinnego) i obniżenie wynagrodzeń za pracę w godzinach nadliczbowych z 50% na 25% za dwie pierwsze godziny takiej pracy, oraz z 100% na 50% dodatek do płacy normalnej za dalsze godziny nadliczbowe, względnie za pracę pozagodzinową nocną lub przypadającą na niedziele i święta.

Pierwszym skutkiem tej ustawy będzie skasowanie od 1 stycznia 1934 r. tak zwanych sobót angielskich oraz obostrzenie dotychczasowych spółczynników pracy, jak to widać z opracowanego już przez M. K. i ogłoszonego przez nas w Nr. Nr. 20, 22 i 23 „Głosu Kolejowca" projektu nowych spółczynników pracy na P. K. P., w dalszym zaś ciągu nastąpi obniżenie personelu, a co za tem idzie, także i dalsze redukcje pracowni-

ków oraz większe jeszcze niż dotychczas przeciążenie pracą personelu służby wykonawczej.

Druga z powyższych ustaw wprowadza obostrzenia norm urlopowych, odnośnie pracowników w przemyśle i handlu, co odbije się na dotyczących uprawnieniach kolejowców, nie podlegających przepisom pragmatycznym, t. j. na pracownikach kontraktowych i czasowych.

Wreszcie trzecia z omawianych ustaw zmienia pod wielu względami rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z 24.X.1927 r o ubezpieczeniu pracowników umysłowych i wraz z tak zwaną ustawą scaleniową, ogłoszoną dnia 11 lipca b. r. (Dz. U. R. P. Nr 51), wprowadzającą jednolite dla całego państwa zasady ubezpieczeń społecznych na wypadek choroby i macierzyństwa, braku pracy i niezdolności do zarobkowania lub śmierci osoby ubezpieczonej, nie realizuje w należytej mierze uzasadnionych postulatów klasy pracującej co do rozbudowy ubezpieczeń, a natomiast wprowadza wiele ograniczeń w stosunku do stanu obecnego tych uprawnień.

Również i te ostatnie przepisy dotyczyć będą tych tylko kolejowców, którzy nie są objęci kolejowem rozporządzeniem emerytalnem i kolejową pomocą leczniczą, a więc pracowników niestałych.

Wreszcie też w bieżącym roku nastąpiło pewne ukrócenie praw kolejowców w dziedzinie ulg przejazdowych, gdyż przez wprowadzenie z dniem 1 maja 1933 r. (rozporz. M. K. z 9 lutego 1933 r. Nr. P. U. III/62/21) tak zwanych książeczek biletowych ograniczono zasadniczo ilość wolnych biletów jazdy dla pracowników do 12 rocznie i uzależniono wydawanie dalszych biletów wolnych od wyjątkowych i zasługujących na szczególne uwzględnienie przypadków, a jednocześnie utrudniono uzyskanie zezwoleń na przejazdy pociągami pośpiesznemi.

Nie możemy wreszcie nie wspomnieć i o tem, iż w chwili, gdy piszemy te uwagi, opracowywuje się nowe rozporządzenie uposażeniowe i nowe przepisy emerytalne dla pracowników P. K. P., które, wzorując się na rozporządzeniach Prezydenta Rzplitej z 28 października b. r., normujących te same zagadnienia na nowych, niestety bardzo niekorzystnych, zasadach odnośnie funkcjonarjuszów państwowych, ustalą na nowych podstawach płace i prawa emerytalne kolejowców.

Nie znając dziś jeszcze tych zasadniczych rozporządzeń, trudno wdawać się w ich ocenę.

Wszystkie jednak wiadomości, jakie się pod tym względem przedostają nazewnątrz, wskazują na to, iż uposażenia kolejowców, a w związku z tem i ich uprawnienia emerytalne, ulegną bardzo znacznemu pogorszeniu.

Tak zatem i te jeszcze ciosy, mające spaść w najbliższej przyszłości na pracowników P. K. P., muszą pójść na rachunek

prawdziwie feralnego roku 1933, którego dalszą ujemną cechą stała się ta okoliczność, iż upłynął na bezskutecznem oczekiwaniu ostatecznego uregulowania wielu spraw, które od lat pozostają w zawieszeniu i które przy dobrej woli dawno powinnyby były już być uporządkowane.

Wspomniemy tu tylko o najważniejszych z nich, a mianowicie o nieprzeprowadzeniu dotychczas zmian w statucie Kolejowej Kasy Emerytalnej, obowiązującej w dzielnicy zachodniej. Nieskoordynowanie bowiem tego statutu z ogólnemi przepisami emerytalnemi kolejowców doprowadza do tego, iż zwolnieni dla niezdolności do służby kolejowej członkowie tej Kasy nie mogą w wielu wypadkach otrzymać rent inwalidzkich etc. Ponadto nie można pominąć milczeniem ciągnącej się od 15 lat bez widocznych rezultatów sprawy likwidacji Kas Przezorności i rozmaitych funduszów b. zaborczych kolei i t. p.

Tak przeto przedstawia się bilans wszystkich najważniejszych posunięć Zarządu P. K. P. w stosunku do swych pracowników, bilans zaiste bardzo wymowny po stronie zarządzeń, godzących w prawa kolejowców, a nieomal nic nie mówiący, o ile chodzi o pozytywne i korzystne dla nich decyzje.

Jakkolwiek nie przeczymy, iż rok ten pozostawał podobnie jak i dwa poprzednie lata pod przemożnym wpływem ogólnego kryzysu i związanego z tem obniżenia się dochodowości przedsiębiorstwa P. K. P., to jednak stwierdzić musimy, iż najdotkliwiej godzące w pracowników zarządzenia na podłożu oszczędnościowem straciłby wiele na swej ostrości i powodowałyby daleko mniejsze rozgoryczenie, bez udaremnienia samych wskazań oszczędnościowych, gdyby były przeprowadzane z uwzględnieniem tych wszystkich względów i z tem poczuciem ludzkości i sprawiedliwości w rozstrzyganiu wszystkich zagadnień, wyłaniających się między pracodawcą i pracownikiem, winno być zawsze naczelną i kierującą wskazówką.

IX. WAŻNIEJSZE PRZEPISY SŁUŻBOWE NA P. K. P.

INFORMACJE I WSKAZÓWKI PRAKTYCZNE O UMUNDUROWANIU

Wyciąg z Przepisów o odzieży służbowej pracowników przedsiębiorstwa P. K. P., wprowadzonych od 1 października 1931 r. instrukcją Nr. A. 8, zatwierdzoną rozp. M. K. z 28.IX.1931. Nr. P. 2/1253/31. Dz. U. M. K. Nr. 20/3, poz. 155.

(Paragrafy, zawierające wskazówki dla Dyrekcyj i jednostek administracyjnych, wydających mundury, a więc nie obchodzące bezpośrednio pracowników opuszczono, zachowując jednak pierwotną numerację §-fów).

CZĘŚĆ I.

ROZDZIAŁ I.

Postanowienia ogólne.

§ 1. Pracownicy przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" otrzymują stosownie do wykonywanych przez nich czynności służbowych, odzież służbową w naturze, na zasadach ustalonych w niniejszych przepisach.

§ 2. Przepisy niniejsze odnoszą się do pracowników, objętych rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1929 r. o stosunku służbowym przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" (Dz. U. R. P. z 1929 r., Nr. 57, poz. 447) [1] [2] [3].

Pracownicy zatrudnieni na podstawie umowy o pracę mogą korzystać z uprawnień do odzieży służbowej

---

[1] Pracownikom próbnym przysługuje odzież służbowa według niniejszych przepisów tak, jak pracownikom etatowym, kandydatom i nieetatowym na mocy rozporządzenia M. K z 29.VIII.1932. Nr. P. U. V. 87/21/32. (Dz. U. M. K. Nr. 21/32, poz. 149),

[2] Przepisy niniejsze nie odnoszą się do sił żeńskich. Rozporz. M. K. z 4 VI.1932 r. Nr. P. U. V. 87/6.

[3] Wszyscy pracownicy zaopatrzeni w broń palną powinni być bezwarunkowo umundurowani podczas pełnienia wykonawczej służby zewnętrznej. Rozporz. M K. z 16.III.1933 r. Nr. T. III. 161/23.

w zakresie, przewidzianym w §§ 8 i 9 niniejszych przepisów.

§ 4. Odzież służbową otrzymują pracownicy:

1) na własność:

a) za zwrotem 25% kosztów P. K. P.

b) za zwrotem pełnych kosztów P. K. P.

2) bezpłatnie z inwentarza, wyłącznie do użytku służbowego.

ROZDZIAŁ II.

Uprawnienia pracowników do otrzymywania odzieży służbowej.

§ 5. Kategorje pracowników uprawnionych do otrzymywania odzieży służbowej w naturze, za zwrotem 25% kosztów P. K. P. wymienione są w wykazie dołączonym do niniejszych przepisów.

§ 6. Pracownicy etatowi nie wymienieni w wykazie mogą nabyć umundurowanie za zwrotem pełnych kosztów P. K. P. i nosić je w służbie i poza służbą [4].

Prawo do nabywania umundurowania za zwrotem pełnych kosztów nie przysługuje zasadniczo pracownikom etatowym uprawnionym do otrzymywania odzieży służbowej, za zwrotem 25% kosztów P. K. P.

§ 7. Prawo do otrzymywania odzieży służbowej za zwrotem 25% kosztów P. K. P., nabywa pracownik z chwilą przydzielenia go do pełnienia obowiązków służbowych tej kategorji pracowników, której to prawo przysługuje, jeżeli czas spełniania danych czynności służbowych przez pracownika przewiduje się przynajmniej na przeciąg pół roku.

§ 8. Pracownicy wyznaczeni imiennie na stałych *zastępców* tych kategoryj pracowników, które mają prawo

---

[4]) Członkom kolejowego przysposobienia wojskowego może być wydane umundurowanie za pełną opłatą na spłatę należności w 12 ratach miesięcznych i przy terminach noszenia obowiązujących pracowników P. K. P. Rozporządzenie M. K z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/9781/31 i z dnia 6.VI.1933 r. Nr. P. U. II/60/4.

do otrzymywania odzieży służbowej, otrzymują za zwrotem 25% kosztów P. K. P. odzież służbową, należną danej kategorji pracowników, *jeżeli czas zastępstwa ma trwać conajmniej pół roku bez przerwy*. Wykaz stałych zastępców w rozumieniu niniejszych przepisów ustalają D. O. K. P. osobnem zarządzeniem.

§ 9. Pracownicy nieobjęci wykazem stałych zastępców mogą otrzymywać w razie powołania ich do zastępstwa pracowników mających prawo do otrzymywania odzieży służbowej, tylko czapki mundurowe.

Ponadto mogą oni otrzymywać, jeżeli zajdzie konieczność, odzież ochronną oraz ciepłą odzież z inwentarza na czas faktycznej potrzeby [5]).

Czapki mundurowe i odzież ochronną wydaje się za zwrotem 25% kosztów P. K. P.

§ 10. Pracownicy wybrani do ciał ustawodawczych w charakterze posłów lub senatorów, pracownicy pozostający na urlopie bezpłatnym, pracownicy zawieszeni w służbie, pracownicy przeniesieni w stan nieczynny oraz pracownicy powołani do pełnienia obowiązkowej służby wojskowej, nie otrzymują w tym czasie odzieży służbowej. Okresów czasu od 3-ch miesięcy, nie bierze się w rachubę.

ROZDZIAŁ III.

Czas noszenia i terminy wydawania odzieży służbowej.

§ 11. Czas noszenia poszczególnych części odzieży służbowej, wydawanej tak za zwrotem 25% kosztów P. K. P., jak i za zwrotem pełnych kosztów, oznacza się jak następuje:

1) czapki mundurowej granatowej . na 1 rok [6])
dla dyżurnych ruchu otrzymujących

---

[5]) Czynni członkowie drużyn strażackich kolejowych mają prawo do bezpłatnych ubrań ochronnych z inwentarza na czas potrzeby. Rozporz. M. K. z 24.VI 1933 r. Nr. P. U. II. 57/7.

Wydawanie im mundurów może mieć miejsce na warunkach rozporz. M. K. z 25.VII.1931 r. Nr. P. 2/10860/31.

[6]) Czas noszenia czapki mundurowej granatowej przedłużono na 2 lata. Rozporz. M. K. z 29.IV 1933 r. Nr. P. O. V 87/19/33. (Dz. U. M. K. Nr. 10/33, poz. 82).

czapkę czerwoną okres noszenia czapki granatowej oznacza się . . „ 2 lata

2) czapki mundurowej czerwonej . . „ 2 lata

3) spodni mundurowych . . . . . . „ 1 rok

4) kurtki mundurowej sukiennej . . „ 2 lata
dla pracowników otrzymujących również kurtki letnie . . . . . „ 2½ roku

5) kurtki mundurowej płóciennej letniej . . . . „ 2 lata

6) płaszcza mundurowego . . . . . „ 3 lata[*])

7) płaszcza ciepłego . . . . „ 3 lata[*])

8) kurtki ciepłej . . . . „ 3 lata[*])

9) kożucha krytego . . . . „ 5 lat
dla strażników kolejowych (stróżów, wartowników) . . . . . . „ 6 lat

10) kożuszka krytego . . . . „ 5 lat

11) butów filcowych i skórzanych . . „ 3 lata

12) ubrania ochronnego (kurtki i spodni) i płaszcza ochronnego zarówno z materjału bawełnianego, jak i nieprzemakalnego (brezentu) . . „ 1 rok [7])

§ 12. Termin wydawania mundurów sukiennych, ciepłej odzieży i odzieży ochronnej przyznawanych za opłatą 25% kosztów P. K. P. wyznacza się na dzień 1 października; termin zaś wydawania kurtek letnich na dzień 1 kwietnia [8]).

Pracownikom otrzymującym kurtki letnie, należy wydawać kurtki sukienne 1 kwietnia lub 1 października, stosownie do upływu czasu noszenia tych kurtek.

---

*) Dla pracowników, otrzymujących równocześnie kożuchy, kożuszki, płaszcze ciepłe lub kurtki, okres noszenia oznacza się — 4 lata.

7) Czas noszenia ubrań ochronnych z tkaniny lnianej ustalono na 2 lata. Rozporz. M. K. z 12.X.1932 r. Nr. P. U. V. 133/P.

8) Termin wydawania pracownikom kolejowym odzieży służbowej za 25% kosztów przesunięto z dnia 1 października 1933 r. na 1 stycznia 1934 r., zaś upływające z dniem 30 września 1933 r. okresy noszenia odzieży służbowej, przyznanej w poprzednich terminach, z wyjątkiem odzieży letniej, przesunięto

Te same terminy winny być zachowane przy wydawaniu umundurowania pracownikom za zwrotem pełnych kosztów P. K. P.

§ 13. Uprawnienia do odzieży służbowej w wyższym gatunku sukna, dotyczący pracownicy nabywają po upływie terminu noszenia posiadanej odzieży służbowej.

W razie nabycia przez pracownika uprawnień do odzieży służbowej w pierwszych 6-ciu miesiącach (dla kurtek letnich — w pierwszych 3-ch miesiącach) od normalnego terminu wydawania odzieży, okres noszenia odzieży liczy się od tego terminu; w przypadkach nabycia tych uprawnień po upływie 6-ciu (trzech) miesięcy okres noszenia liczy się od najbliższego następnego terminu wydawania odzieży.

Okres noszenia kożuchów, kożuszków, ciepłych płaszczy, ciepłych kurtek i butów filcowych liczy się tym pracownikom, którzy nabyli prawo do ich otrzymywania pomiędzy 1-szym października, a 31 grudnia, od 1 października wstecz, zaś tym pracownikom, którzy nabyli to prawo po 31 grudnia, od najbliższego 1 października.

Ciepłą odzież należy wydawać tylko w miesiącach zimowych, t. j. pomiędzy 1 października, a 31 marca.

§ 14. W przypadkach skradzenia pracownikowi lub zagubienia przez niego odzieży służbowej, należy wydać w miejsce skradzionej lub zagubionej nową odzież służbową za zwrotem 25% kosztów P. K. P., a okres noszenia tej odzieży liczy się według postanowień, zawartych w § 13.

ROZDZIAŁ IV.

Obowiązki pracowników, otrzymujących odzież służbową za zwrotem 25% kosztów P. K. P.

§ 15. Pracownicy otrzymujący umundurowanie za zwrotem 25% kosztów P. K. P. obowiązani są do bez-

---

do 31 grudnia 1933 r. Rozporz. M. K. z 19.IX.1933 r. Nr. P. U. II 57/39/33 (Dz. U. M. K. Nr 15/33, poz. 120).

Jest to zarządzenie przejściowe, narazie obowiązuje tylko w tym roku.

względnego noszenia w czasie pełnienia służby pełnego umundurowania [9]).

§ 16. Pracownicy pełniący służbę dyżurnych ruchu, obowiązani są nosić w czasie pełnienia służby czerwoną czapkę.

§ 17. Do złożenia przyrzeczenia służbowego pracownicy otrzymujący umundurowanie obowiązani są jawić się w pełnem umundurowaniu.

§ 18. Używanie w służbie przez pracowników otrzymujących pełne umundurowanie jakichkolwiek części ubiorów cywilnych, jest bezwarunkowo wzbronione.

Pracownicy nie otrzymujący ciepłej odzieży, mogą nosić w porze zimowej kołnierze futrzane, nakładane na kołnierze płaszczy mundurowych.

§19. Pracownicy umundurowani winni się przy spotkaniu pozdrawiać. Pierwszy pozdrawia pracownik na niższem stanowisku służbowem.

Pozdrawianie odbywa się na sposób wojskowy, przez podniesienie dwóch palców prawej ręki, wskazującego i środkowego, do daszka czapki.

§ 20. Pracownikom pozostającym w czynnej służbie nie wolno pozbywać otrzymywanej odzieży służbowej przed upływem okresu jej noszenia.

ROZDZIAŁ V.

Należności za odzież służbową i zatrzymanie odzieży służbowej po wygaśnięciu warunków jej nabycia.

§ 23. Należności z tytułu zwrotu 25% kosztów P. K. P. za otrzymaną odzież służbową, potrąca się z poborów pracownika wedle postanowień zawartych w § 54 niniejszych przepisów.

§ 24. Pracownikom, którzy z tytułu swego stanowiska służbowego otrzymali odzież służbową za zwrotem

---

[9]) Dla orjentacji publiczności, którzy pracownicy pełnią w danej chwili służbę, wprowadzono czapki z opuszczaną opaską, przyczem postanowiono, iż pracownicy, pełniący służbę winni opuszczać tę opaskę, pod brodę. Pracownicy ci są wówczas zwolnieni od zdejmowania czapek przy wejściu do lokali służbowych. Rozporz. M. K. z 20.V.1933 r. Nr. P. U. V. 87/26.

25% kosztów P. K. P., a następnie przeniesieni zostali ze względów służbowych lub na własną prośbę na inne stanowisko służbowe na którem nie mają prawa do otrzymywania niektórych części odzieży służbowej, skraca się okres noszenia tych części odzieży do dnia zwolnienia z dotychczasowego stanowiska, przyczem nie mają obowiązku jakiejkolwiek dopłaty, jeżeli uiścili należność z tytułu zwrotu 25% kosztów P. K. P.

§ 25. Pracownicy zwolnieni ze służby zatrzymują otrzymaną odzież służbową bez obowiązku jakiejkolwiek dopłaty, jeżeli uiścili już 25% kosztów P. K. P.

Przepis ustępu 1 ma również zastosowanie do pracowników objętych § 10.

§ 26. Pracownicy, którzy przed upływem przepisanego okresu noszenia odzieży służbowej zostali wydaleni, lub też dobrowolnie wystąpili ze służby, winni uiścić dopłatę do pełnej wartości (100%) za niewynoszoną odzież służbową za czas od wydalenia, względnie wystąpienia ze służby do upływu terminu przepisanego okresu noszenia odzieży.

§ 27. Za odzież skradzioną pracownikowi lub zagubioną, uiszcza pracownik dopłatę, odpowiadającą pozostałemu okresowi noszenia.

§ 30. Pracownicy nabywający umundurowanie za zwrotem pełnych kosztów P. K. P. winni uiścić należność najwyżej w 6-ciu ratach miesięcznych.

ROZDZIAŁ VI.

Opodatkowanie odzieży służbowej.

§ 31. Odzież służbowa otrzymana przez pracowników w naturze za zwrotem 25% kosztów P. K. P. nie podlega opodatkowaniu w myśl rozporządzenia Ministerstwa Skarbu z dnia 25 listopada 1927 r. L. D. V. 872/2.

ROZDZIAŁ VII.

Sposób wydawania odzieży służbowej.

§ 42. Wszelkie reklamacje z tytułu nieotrzymania należnych części odzieży służbowej pracownik powinien zgłaszać na piśmie w drodze służbowej.

Władza służbowa, po stwierdzeniu słuszności reklamacji, obowiązana jest na reklamowaną część odzieży służbowej sporządzić dodatkową listę odzieżową.

Sposób potrącania należności za odzież służbową.

§ 54. Należność 25% kosztów P. K. P. za odzież służbową potrąca się z uposażenia (wynagrodzenia) pracownika, *najwyżej w czterech ratach* miesięcznych, począwszy od 1 listopada względnie 1 maja każdego roku.

Potrącenia należności za odzież służbową, wydaną pracownikom miesięcznie płatnym, uskutecznia Wydział Finansowy, wpisując przypadającą należność do arkuszy likwidacyjnych.

Pracownikom dziennie płatnym potrącają należności urzędy w listach na wypłatę zarobków, wpisując je jednocześnie do kart osobistych.

ROZDZIAŁ VIII.

Odzież inwentarjalna.

§ 55. Wyznaczone przez D. O. K. P. urzędy wykonawcze winny mieć pewną ilość ciepłej i ochronnej z brezentu odzieży służbowej, oraz czapek czerwonych, jako odzież inwentarjalną na pokrycie nieprzewidzianego, czasowego zapotrzebowania.

§ 59. Przydzielona urzędom odzież inwentarjalna powinna być wydawana pracownikom jedynie na czas faktycznej potrzeby.

C Z Ę Ś Ć II.

ROZDZIAŁ IX.

Krój i opis poszczególnych części odzieży służbowej.

§ 61. Oprócz odznak, odpowiadających przepisom o odznakach starszeństwa oraz godła państwowego i kolejowego nie wolno umieszczać na czapce żadnych innych odznak.

§ 78. Krój i zewnętrzny wygląd mundurów i ubiorów służbowych powinny odpowiadać ustalonym i zatwierdzonym przez Ministerstwo Komunikacji wzorom.

§ 79. Szycie mundurów z 1-go gatunku sukna uskutecznia się na miarę według kartek miar krawieckich, szycie mundurów z 2-go i 3-go gatunku sukna, ubrań ochron-

nych, ciepłych płaszczy i ciepłych kurtek wedle numerów wielkości [10]) [11]).

Szycie kożuchów, kożuszków uskutecznia się według 3-ch wielkości: małe, średnie i wielkie.

ROZDZIAŁ X.

Podział pracowników według uprawnień do odzieży z I, II i III gatunku sukna.

§ 81. Do otrzymywania umundurowania z I-go gatunku sukna na warunkach określonych w części I „Przepisów o odzieży służbowej pracowników przedsiębiorstwa P. K. P." uprawnieni są pracownicy, zajmujący następujące stanowiska służbowe względnie pełniący następujące czynności służbowe:

1) w służbie dyrekcyjnej i we wszystkich działach służby.

Dyrektor Kolei Państwowych, dyrektor centralnego Biura Rozrachunków P. K. P., naczelnik Biura Projektów i Studjów P. K. P., naczelnik Centralnego Biura Statystyki Przewozów P. K. P., wicedyrektor Kolei Państwowych, naczelnik Centralnego Biura Obrachunków Wagonowych w Warszawie, naczelny komisarz Rządowy przy wytwórniach taboru, naczelnik Wydziału, zastępca Dyrektora Centralnego Biura Rozrachunków P. K. P. w Bydgoszczy, zastępca naczelnika Biura Projektów i Studjów P. K. P., Komisarz Rządowy przy wytwórniach taboru,

---

[10]) Dla pracowników nadmiernej tuszy i t. p. należy szyć mundury na miarę indywidualną bez dopłaty. Nadmierną tuszę lub wzrost stwierdza magazynier Magaz. Umundurowania i zwierzchnik służbowy. Rozporz. M. K. z 12.V.1933 r. Nr. P. U. V. 87/22.

[11]) Pracownikom, upoważnionym do otrzymywania mundurów według numerów wielkości, można wydawać na ich prośbę mundury szyte wedle indywidualnych miar, jeżeli zobowiążą się pokryć różnicę kosztów szycia wedle numerów, a na miarę. Dotyczące deklaracje należy składać przed 1 stycznia każdego roku. Na miarę mogą być szyte tylko: spodnie, kurtka sukienna, kurtka letnia i płaszcz. Wypadające dopłaty będą potrącane z uposażenia w 4-ch ratach. Rozporz. M. K. z 20.VII.1932 r. Nr. P. U. V. 87/19 (Dz. U. M. K. Nr. 17/32, poz. 129).

inspektor odbiorca materjałów konstrukcyjnych, zastępca naczelnika wydziału, radca Kolei Państwowych, kasjer dyrekcyjny, lekarz sanitarny, kierownik działu, starszy kontroler i kontroler ruchu, mechaniczny, drogowy, osobowy, przewozowy, taryfowy, dochodów, zasobów, elektrotechniczny, naczelnik oddziału, zastępca naczelnika oddziału, starszy referendarz kolei państwowych, referendarz kolei państwowych, asesor referendarski, geometra I i II kl., starszy asesor, asesor, starszy dyspozytor ruchu, dyspozytor ruchu, adjunkt, starszy technik, technik i pomocnik techniczny, rewizor biletów, maszynista-instruktor.

2) w służbie drogowej.

Starszy zawiadowca odcinka drogowego, zawiadowca odcinka drogowego I i II klasy, pomocnik zawiadowcy odcinka drogowego, zawiadowca budynku.

3) w służbie stacyjnej.

Zawiadowca stacji Warszawa—Główna Osobowa, zawiadowca stacji I, II, III, IV klasy i mijanki, zastępca zawiadowcy stacji Warszawa—Główna Osobowa i zastępca zawiadowcy stacji I klasy, Dyżurny Ruchu, Kierownik biura telegrafu, Kierownik biura wagonowego.

4) w służbie handlowej.

Kierownik ekspedycji I kl., kasjer stacyjny I i II klasy, kasjer towarowy, bagażowy i biletowy.

5) w służbie konduktorskiej.

Instruktor drużyn konduktorskich, dyspozytor drużyn konduktorskich.

6) w ajencjach celnych.

Kierownik ajencji celnej I i II klasy, zastępca kierownika ajencji celnej I kl., starszy deklarant w ajencji celnej, deklarant w ajencji celnej, korespondent w ajencji celnej.

7) w służbie trakcji.

Naczelnik parowozowni I klasy, pomocnik naczelnika parowozowni I klasy, zawiadowca parowozowni II i III klasy, pomocnik zawiadowcy parowozowni II klasy, dyspozytor parowozowni.

8) w służbie warsztatowej.

Naczelnik i zastępca naczelnika warsztatów głównych I i II kl., kierownik działu I i II klasy warsztatu głównego, starszy zawiadowca i zawiadowca sekcji warsztatów I i II kl., pomocnik zawiadowcy sekcji warsztatów.

9) w służbie elektrotechnicznej.

Zawiadowca warsztatu elektrotechnicznego lub sygnałowego I i II kl., starszy zawiadowca odcinka sygnałowego, zawiadowca odcinka sygnałowego I i II kl., zawiadowca elektrowni I i II klasy, starszy elektrotechnik, elektrotechnik I i II klasy; starszy werkmistrz, werkmistrz I i II kl.

10) w służbie zasobów.

Naczelnik głównego magazynu zasobów I i II kl., zawiadowca pomocniczego magazynu zasobów I i II klasy, zawiadowca składnicy zasobów.

11) w służbie sanitarnej.

Lekarz rejonowy I i II kl.

12) na kolejach wąskotorowych.

Naczelnik warsztatów I klasy kolei wąskotorowych, zarządzający koleją wąskotorową I, II i III kl., kierownik trakcji kolei wąskotorowych, kontroler kolei wąskotorowych, zawiadowca odcinka drogowego I kl. kolei wąskotorowych, Zawiadowca stacji I, II i III kl. kolei wąskotorowych, kierownik ajencji celnej kolei wąskotorowych, zawiadowca parowozowni I i II klasy kolei wąskotorowych, maszynista-instruktor kolei wąskotorowych, dyspozytor parowozowni kolei wąskotorowych, zawiadowca warsztatów kolei wąskotorowych, pomocnik zawiadowcy warsztatów kolei wąskotorowych, zawiadowca magazynu I i II kl. kolei wąskotorowych, zawiadowca elektrowni kolei wąskotorowych.

13) w stacjach miejskich.

Zawiadowca stacji miejskiej.

§ 82. Do otrzymywania umundurowania sporządzonego z II gatunku sukna uprawnieni są pracownicy zajmujący następujące stanowiska względnie zajęcia służbo-

we: starszy asystent, asystent, starszy kancelista, kancelista I i II kl., mostowniczy I i II kl., telegrafista, starszy magazynier, magazynier, kierownik pociągu I i II kl., konduktor I i II kl., pełniący służbę konduktora bagażowego przy wszystkich pociągach i konduktora rewizyjnego przy pociągach pasażerskich, maszynista I i II kl., maszynista wagonu motorowego I i II kl., starszy rewident wagonów, rewident wagonów I i II kl., konwojent wagonów salonowych, starszy monter sygnalizacji, monter sygnalizacji I i II kl., starszy nadzorca przewodów i nadzorca przewodów, starszy elektromonter, elektromonter I i II kl., maszynista I i II kl. elektrowni lub gazowni, starszy magazynier zasobów, magazynier zasobów, spisywacz wagonów, pisarz ceduł ładunkowych, bileter, odźwierny i szofer.

§ 83. Pracownicy nie wymienieni w §§ 81 i 82 otrzymują umundurowanie uszyte z III gatunku sukna.

ROZDZIAŁ XI.

Dystynkcje i odznaki starszeństwa.

§ 84. Wszyscy pracownicy P. K. P. noszą na czapkach, kurtkach i płaszczach mundurowych wypustki względnie wyłogi koloru amarantowego.

§ 85. Odznaki starszeństwa, gwiazdki, godła państwowe i kolejowe oraz paski na mundurach pracowników od IV do IX grupy uposażenia włącznie, tudzież pracowników I kategorji wynagrodzenia mogą być haftowane złotem lub wykonane z żółtego metalu. Guziki zaś sporządzone z żółtego metalu.

Odznaki starszeństwa, gwiazdki, godła państwowe i kolejowe oraz guziki na mundurach pracowników od X do XVI grupy uposażenia włącznie i od 2 do 8 kategorji wynagrozdenia winny być sporządzone z białego metalu, a paski haftowane. [12]).

---

[12]) Odznaki służbowe, ustalone rozp M. K. z 8.IX.1921 r. Nr. I/11.595/21 między innemi i dla aspirantów (praktykantów) w Małopolsce, mają analogiczne zastosowanie do praktykantów również w pozostałych Dyrekcjach (pasek żółty bez gwiazdki i żółte guziki). Rozporz. M. K. z 31.X.1931 r. Nr. I/21368/2/27.

WYKAZ

pracowników przedsiębiorstwa „P.K.P." uprawnionych do otrzymywania odzieży służbowej, za zwrotem 25% kosztów P.K.P.

Nr. porządkowy	Dział służby	Kategorja pracowników względnie rodzaj czynności służbowych	Części składowe odzieżv służbowei															Uwaga
			Czapka	Czapka czerwona	Spodnie	Kurtka mundurowa	Płaszcz mundurowy	Kożuch kryty	Kożuszek kryty	Płaszcz ciepły	Kurtka ciepła	Buty filcowe	Buty skórzane	Bluza ochronna	Spodnie ochronne	Płaszcz ochronny (kitel)	Kurtka letnia	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Wszystkie działy służby	Starszy woźny i woźny . .	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2		Starszy strażnik kolejowy i strażnik kolejowy (wartownik) *)	1	—	1	1	1	1*)	—	—	—	1*)	—	—	—	—	—	*) Tylko pełniący obowiązki stróżów
3		Drukarz (litograf)	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	
4		Szofer i motorniczy drezyn motorowych	1	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	1	1	—	—	
5		Odźwierny	1	—	1	1	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	
6		Goniec	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

1	Służba drogowa	Starszy zawiadowca odcinka drogowego, zawiadowca odcinka drogowego I i II kl. i pomocnik zawiadowcy odcinka drogowego	1	—	1	1	1	1	—	—	—	—	-	—	—	—	—
2		Zawiadowca budynków . . .	1	—	1	1	1	—	-	—	—		—	—	—	—	—
3		Mostowniczy I i II kl. . . .	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	-	—
4		Starszy torowy i torowy . . .	1	—	1	1	1	1	—	-	1	—	1	—	—	—	—
5		Dróżnik obchodowy	1	—	1	1	1	—	1	—	1	—	1	—	—	—	-
6		Dróżnik przejazdowy, tunelowy i mostowy	1	—	1	1	1	—	-	1	-	1	—	—	—	—	—
7		Dróżnik — kasjer przystankowych	1	—	1	1	1	-	—	1	-	—	—	—	—	-	—
8		Rzemieślnik w warsztatach drogowych	1	—	—	—	—	—	-	—	—	-	-	1	1	—	—
9		Robotnik w magazynach i warsztatach drogowych	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
10		Przodownik robotników drogowych	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
11		Robotnik	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Nr. porządkowy	Dział służby	Kategorja pracowników względnie rodzaj czynności służbowych	Części składowe odzieży służbowej															Uwaga
			Czapka	Czapka czerwona	Spodnie	Kurtka mundurowa	Płaszcz mundurowy	Kożuch kryty	Kożuszek kryty	Płaszcz ciepły	Kurtka ciepła	Buty filcowe	Buty skórzane	Bluza ochronna	Spodnie ochronne	Płaszcz ochronny (kitel)	Kurtka letnia	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Służba ruchu	Zawiadowca stacji I, II, III, IV kl. i zastępca zawiadowcy stacji oraz zawiadowca mijanek	1	1*)	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*) Tylko pełniący służbę ruchu
2		Starszy dyspozytor i dyspozytor ruchu **)	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—		—	—	—	—	**) Zatrudnieni również w służbie dyrekcyjnej
3		Instruktor ruchu	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4		Dyżurny ruchu (stały i rezerwowy)	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—		—	—	—	—	
5		Rewizor pociągów (kontroler biletów)	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

6	Kierownik biura telegraficznego i telegrafista	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Kierownik biura wagonowego i kontroler wagonów	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Spisywacz wagonów	1	—	1	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
9	Pisarz ceduł ładunkowych	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Starszy ustawiacz	1	—	1	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—
11	Ustawiacz	1	—	1	1	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—
12	Starszy przetokowy i przetokowy	1	—	1	1	—	—	1		1	—	1	—		—	
13	Nastawniczy	1	—	1	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
14	Starszy zwrotniczy, zwrotniczy I i II kl.	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Bileter	1	—	1	1	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
16	Lampiarz	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
17	Robotnik stacyjny	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
18	Robotnica stacyjna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—

Nr. porządkowy	Dział służby	Kategorja pracowników względnie rodzaj czynności służbowych	Części składowe odzieży służbowej: Czapka	Czapka czerwona	Spodnie	Kurtka mundurowa	Płaszcz mundurowy	Kożuch kryty	Kożuszek kryty	Płaszcz ciepły	Kurtka ciepła	Buty filcowe	Buty skórzane	Bluza ochronna	Spodnie ochronne	Płaszcz ochronny (kitel)	Kurtka letnia	Uwaga
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Służba handlowo-taryfowa	Kierownik ekspedycji i pracownik wyznaczony do jego zastępstwa (ekspedytor) . .	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2		Kasjer stacyjny	1		1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3		Pracownik zarządzający ekspedycją bagażową, kasjer bagażowy i biletowy	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4		Kasjer towarowy	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5		Starszy magazynier i magazynier	1	—	1	1	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
6		Starszy magazynowy i magazynowy	1	—	1	1	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	

7		Robotnik w służbie przewozowej zajęty naładunkiem i wyładunkiem towarów	1	–	—	-	—	—	—	—	-	-	-	1	1	—	–	
8		Przodownik robotników w ekspedycji towarowej	1	—	–	-	—	–	-	-	1	1	-	—	—	—	-	
9		Robotnik w magazynie towarowym	1	—	—	-	-	-	—	—	—	—	-	1	1	—		
10		Robotnik w ekspedycji bagażowej, zajęty stale i wyłącznie naładunkiem i wyładunkiem bagażu przy pociągach osobowych i pośpiesznych	1	—	-	-	—	-	—	—	—			1	1	-	—	
1	Służba konduktorska	Instruktor drużyn konduktorskich	1	–	1	1	1	—	—	-	-	—	-	—	-	-	—	
2		Kierownik I i II kl. pociągów osobowych	1	-	1	1	1	1	—	—	—	-	—		—	—	1	
3		Kierownik I i II kl. pociągów towarowych	1		1	1	1	1	-	—	-	1	-	—	—	—	1	
4		Konduktor I i II kl.	1	—	1	1	1	1		-	—	-	—	-	—	-	1	
5		Hamulcowy	1	—	1	1	1	1	—	—		1	—	-	-	1*)	1	*) Przy pociągach zbiorowych
6		Konduktor przy wszystkich pociągach, pełniący służbę konduktora bagażowego . . .	1	—	1	1	1	1	—	-	—	1	—	—	—	1	1	

Nr. porządkowy	Dział służby	Kategorja pracowników względnie rodzaj czynności służbowych	Części składowe odzieży służbowej															Uwaga
			Czapka	Czapka czerwona	Spodnie	Kurtka mundurowa	Płaszcz mundurowy	Kożuch kryty	Kożuszek kryty	Płaszcz ciepły	Kurtka ciepła	Buty filcowe	Buty skórzane	Bluza ochronna	Spodnie ochronne	Płaszcz ochronny (kitel)	Kurtka letnia	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Ajencje celne	Kierownik ajencji celnej I i II kl., deklarant ajencji celnej, korespondent w ajencji celnej	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—		—	—	
2		Robotnik ajencji celnej, zajęty naładunkiem i wyładunkiem towarów	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
1	Służba trakcji ogólna	Maszynista instruktor	1	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2		Dyspozytor parowozowni .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

3		Maszynowy I i II kl. i palacz I i II kl. stałych kotłów .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
4		Czyściciel maszyn i przemywacz kotłów *).	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	*) otrzymuje z brezentu
5		Robotnik w parowozowni . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
6		Starszy palacz parowozowni i palacz parowozowni	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
1	Służba parowozowa	Maszynista I i II kl.	1	—	1	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	
2		Pomocnik maszynisty I i II kl. i palacz parowozowy I i II kl.	1	—	1	1	—	—	1	—	—	1	—	1	1	—	—	
3		Maszynista wagonu motorowego I i II kl.	1	—	1	1	—	1	—	—	—	1	—	1	1	—	—	
1	Służba wagonowa	Starszy rewident i rewident wagonów I i II kl.	1	—	1	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	
2		Smarownik wagonów stacyjny i pociągowy	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	
3		Konwojent wagonów	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Nr. porządkowy	Dział służby	Kategorja pracowników względnie rodzaj czynności służbowych	Części składowe odzieży służbowej: Czapka	Czapka czerwona	Spodnie	Kurtka mundurowa	Płaszcz mundurowy	Kożuch kryty	Kożuszek kryty	Płaszcz ciepły	Kurtka ciepła	Buty filcowe	Buty skórzane	Bluza ochronna	Spodnie ochronne	Płaszcz ochronny (kitel)	Kurtka letnia	Uwaga
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
4	Służba wagonowa	Robotnik zajęty napełnianiem wagonowych zbiorników gazu świetlnego	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
5		Robotnik plombujący wagony cysterny, napełnione naftą i smarami	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1*)	1*)	—	—	*) z brezentu
6		Czyściciel wagonów	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
7		Czyścicielka wagonów . .	—	—	—	—	—		—	—	—	—		—	—	1	—	

1	Warsztaty podręczne parowozowni	Starszy zawiadowca sekcji warsztatów, zawiadowca sekcji warsztatów I i II kl., pomocnik zawiadowcy sekcji warsztatów	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1*)	1*)	—	—	*) Wzamian ubrań ochronnych mogą otrzymywać płaszcze ochronne (kitle)
2		Rzemieślnik i robotnik w warsztatach	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
1	Służba warsztatowa	Starszy zawiadowca sekcji warsztatów, zawiadowca sekcji warsztatów I i II kl., pomocnik zawiadowcy sekcji warsztatów	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1*)	1*)	—	—	*) Wzamian ubrań ochronnych mogą otrzymywać płaszcze ochronne (kitle)
2		Rzemieślnik i robotnik w warsztatach	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
1	Służba elektrotechniczna	Starszy zawiadowca odcinka sygnałowego i zawiadowca odcinka sygnałowego I i II kl.	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
2		Starszy werkmistrz, werkmistrz I i II kl. i rzemieślnik w warsztatach sygnałowych	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1*)	1*)	—	—	*) Wzamian ubrań ochronnych mogą otrzymywać płaszcze ochronne (kitle)
3		Starszy elektromonter i elektromonter I i II kl. . . .	1	—	1	1	1	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	

Nr. porządkowy	Dział służby	Kategorja pracowników względnie rodzaj czynności służbowych	Części składowe odzieży służbowej															Uwaga
			Czapka	Czapka czerwona	Spodnie	Kurtka mundurowa	Płaszcz mundurowy	Kożuch kryty	Kożuszek kryty	Płaszcz ciepły	Kurtka ciepła	Buty filcowe	Buty skórzane	Bluza ochronna	Spodnie ochronne	Płaszcz ochronny (kitel)	Kurtka letnia	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
4	Służba elektro-techniczna	Starszy monter sygnalizacji i monter sygnalizacji I i II kl.	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	
5		Starszy nadzorca i nadzorca przewodów	1	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	
6		Maszynista I i II kl. elektrowni lub gazowni, palacz elektrowni	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	
7		Robotnik zatrudniony remontem i rewizją maszyn i kotłów w elektrowniach	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	

7		Robotnik w warsztatach sygnałowych	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
8		Lampiarz	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
1	Służba zasobów	Starszy magazynier zasobów i magazynier zasobów . . .	1	—	1	1	1	—	—	—	1	1		—	—	—	—
2		Starszy magazynowy zasobów i magazynowy zasobów . . .	1	—	1	1	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—
3		Robotnik w magazynach zasobów	1	—	—	—	—	—		—	—	—	—	1	1	—	—

U w a g a: do otrzymywania umundurowania mają prawo również pracownicy kolei wąskotorowych na analogicznych stanowiskach.

PRZEPISY
Nr. A. 6.
O PRZEJAZDACH I PRZEWOZACH ULGOWYCH DLA PRACOWNIKÓW P. K. P. I ICH RODZIN

(Rozporz. M. K. z 4.XII.1929 r. Nr. P/3296/2/29 Dz. U. M. K Nr. 1 z 1930 r. poz. 3).

§ 3 *).

Osoby uprawnione do korzystania z przejazdów i przewozów ulgowych.

Do korzystania z dokumentów przejazdowych i przewozowych na zasadach, wyszczególnionych w niniejszych przepisach uprawnieni są:

1) pracownicy etatowi, kandydaci i pracownicy nieetatowi przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" (P. K. P.) objęci Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1929 r. (Dz. U. Nr. 57, poz. 447) bez względu na czas ich służby, tudzież inni pracownicy (próbni, kontraktowi, czasowi), po upływie dwuletniej nieprzerwanej służby na P. K. P.: wszystkich tych pracowników w dalszym ciągu niniejszych Przepisów określa się nazwą „pracownicy" [1] [2] [3] [4] [5] [6] [7] [8] [9] [10];

---

*) §§ 1 i 2 opuszczono, jako zawierające jedynie wyliczenie rodzajów przejazdów ulgowych i dotyczących dokumentów

[1]) a) Warunek dwuletniej nieprzerwanej służby dla uzyskania ulg przez pracowników próbnych, kontraktowych i czasowych nie dotyczy wyjazdów na delegacje w sprawach służbowych oraz przejazdów ich, ich rodzin i służby domowej w razie przyjęcia lub zwolnienia albo przeniesienia pracownika na inne stanowisko służbowe, wreszcie w razie przeniesienia w stan spoczynku.

W tych wszystkich wypadkach prawo do ulg przejazdowych i przewozowych przysługuje i przed upływem dwuletniej nieprzerwanej służby pracownika.

Nie dotyczy to jednak pracowników, zwolnionych ze służby za karę.

b) Pracownicy próbni, kontraktowi i czasowi zwolnieni ze służby wskutek powołania do obowiązkowej służby wojskowej, którzy przed zwolnieniem nabyli prawo do przejazdów ulgowych, zachowują to prawo nadal po ponownem przyjęciu na P. K. P.

c) Pracownicy, zawieszeni w służbie, mają zasadniczo wraz z rodzinami prawo do ulg przejazdowych i przewozowych, jed-

2) byli pracownicy oraz wdowy i sieroty po nich, po-erający ze Skarbu Państwa zaopatrzenie emerytalne, zględnie wdowie lub sieroce, albo dar z łaski albo wresz-

---

ik otrzymują te ulgi dla siebie tylko w razie uzyskania zezwo-lnia władzy na opuszczenie miejsca zamieszkania. Pracownicy awieszeni w służbie i posiadający bilety okresowe imienne inni je bezzwłocznie zwrócić i w razie potrzeby powinni ubie-ać się o bilety jednorazowe. Rozporz. M. K. z 15.IV.1932 r. Nr. O. A. IV/153/11 (Dz. U. M. K. Nr. 13/32, poz. 97).

[2]) Agenci, pełniący służbę na przystankach na podstawie mowy są uważani za pracown. kontraktowych i jako tacy na-bywają prawo do ulg po dwuletniej nieprzerwanej służbie, zaś agenci, którzy są byłymi kolejarzami, lub wdowami po nich, którzy więc korzystają z ulg według § 3 p. 2 niniejszych prze-pisów, nabywają uprawnienia od chwili przyjęcia na służbę agenta. Rozporz. M. K. z 29 IV.1931 r. Nr. P. 2/23114/30.

[3]) Lekarzom kolejowym i pomocn. personelowi (dentyści nie posiadający stopnia doktora medycyny, felczerzy i t. p.) le-karskiemu przysługują ulgi przyznane okólnikiem z 22.VIII.1928 r. Nr. S. 382/28 (Dz. U. M K. Nr. 21/28, poz. 266) bez względu na to, czy zajmują stanowisko etatowe, czy nieetatowe lub kon-traktowe. Rozporz. M. K. z 30 III.1932. Nr. O. A. IV. 153/9 (Dz. U. M. K. Nr. 9/32, poz. 63). Ponadto zobacz uwagę 56.

[4]) Członkom Kol. Przyspos. Wojsk., delegowanym na wszelkiego rodzaju uroczystości i imprezy sportowe, wydaje się w drodze wyjątku od Przepisów A. 6. jednorazowe bilety bez-płatne niezależnie od charakteru służbowego i czasu służby da-nego pracownika. Rozporz. M K. z 11.VIII.1930 r. Nr. I/1/5024/30

[5]) Pracown. kontrakt., próbnym i czasowym, których cha-rakter pracy ma cechy stałości, można wydawać bezpłatne bi-lety okresowe na przejazd od miejsca zamieszkania do miejsca pracy przed upływem dwuletniego okresu służby na P K. P. Rozporz. M. K. z 15 X.1930 r. Nr. I/1/8478/30. (Zobacz uwaga 22).

[6]) Pracownikom czasowym, pracującym w większej odle-głości, niż — 100 klm. od miejsca swego zamieszkania, oraz tym, których rodziny mieszkają w odległości większej, niż 100 klm., od miejsca pełnienia służby przez tych pracowników, można wydawać według uznania jednorazowe bilety bezpłatne do miejsca zamieszkania pracownika względnie rodziny i z po-wrotem, chociaż pracownicy ci nie nabyli jeszcze uprawnień do ulg przejazdowych. Rozporz. M. K. z 11 I.1932 r. Nr. P. U. III/62/10, (Dz. U. M. K, Nr. 3/32, poz. 15) i Rozporz. z 5.VII.1933 Nr. P. O. II. 55/12.

cie odszkodowanie z tytułu nieszczęśliwego wypadku (ren tę) [11] [12] [13];

---

[7]) Upoważnia się Dyrekcje do udzielania ulg przejazdowych uczniom warsztatowym po przesłużeniu 2 lat. Rozporz. M. K. z 1.IV.1931 r. Nr. P/2/3169/31.

[8]) Odbywającym praktykę letnią studentom i stypendystom wydaje się jednorazowe bilety bezpłatne z miejsca uczelni do miejsca praktyki i z powrotem oraz z miejsca praktyki do miejsca zamieszkania.

Bilety te należy zaopatrywać w stempel: „ważny za okazaniem legitym. akadem. lub szkolnej" lub „ważny za okazaniem paszportu".

Praktykantom, studentom szkół akademickich, przyznaje się bilety II kl, zaś uczniom szkół średnich (technicznych) III kl. Rozporz. M. K. z 9.IV.1930 r. Nr. P. 2/7381/30.

[9]) Personel nauczycielski Średniej Techn. Szkoły Kolej. w Warszawie otrzymuje 2 bilety roczne za 1/5 ceny taryfowej dla siebie wspólnie z rodziną oraz 5 takich biletów tylko dla samych nauczycieli. Rozporz. M. K. z 1.III.1933 r. Nr. G. B. pj. 498.

[10]) Pracownikom czasowym P. K. P., którzy nie nabyli jeszcze uprawnień do ulgowych przejazdów, nie należą się ani bezpłatne bilety na przejazdy do miejscowości, gdzie ordynuje lekarz Kasy Chorych, ani też nie mogą oni korzystać z zaświadczeń, uprawniających do bezpłatnych przejazdów do lekarzy kolejowych. Rozporz. M. K. z 15.III.1932 r. Nr. O. A. Bus./8. (Dz. U. M. K. Nr. 9/32, poz. 62).

[11]) a) Wdowa po pracowniku P. K. P., pozostająca na służbie państwowej lub samorządowej, ma prawo do ulg przejazdowych tylko wtedy, jeżeli pobiera ze Skarbu Państwa zaopatrzenie wdowie (dar z łaski, rentę) z tytułu służby kolejowej męża.

b) Byli pracownicy P. K. P., którzy korzystają z ulg przejazdowych (§ 3 p. 2) nabywają w chwili przyjęcia na P. K. P. w charakterze pracown. kontraktowych, prawo do wszystkich ulg, przysługujących pracownikom w służbie czynnej, przyczem służy im prawo do biletów tej klasy, z której korzystali, jako emeryci. Rozporz. M. K. z 15.IV.1932 r. Nr. O. A. IV/153/1! (Dz. U. M. K. Nr. 13/32, poz. 97).

[12]) Na czas wstrzymania wypłaty emerytury, zawiesza się korzystanie z ulg przejazdowych i deputatów opałowych. Rozporz. M. K. Nr. P. 2/14.230/31.

[13]) Wdowa po pracowniku P. K. P., pobierająca ze Skarbu Państwa zaopatrzenie wdowie (dar z łaski, rentę) i będąca równocześnie pracownicą P. K. P., ma prawo wyboru korzystania z ulg przejazdowych, przysługujących jej jako pracownicy

3) członkowie rodzin osób wymienionych pod 1) i 2), mianowicie:

a) żony, żyjące z mężem w wspólności małżeńskiej [14];

P. K. P., lub jako wdowie po pracowniku P. K. P. Analogiczne prawo wyboru ma była (zemerytowana) pracownica P. K. P., będąca żoną pracownika P. K. P.

Pracownica P. K. P., która wybrała prawo do ulg przejazdowych, przysługujących jej jako żonie pracownika, lub jako wdowie po pracowniku P. K. P., traci prawo do wszelkich ulg przejazdowych z tytułu swej służby kolejowej. Rozporz. M. K. z 15 IV 1932 r. Nr. O. A. IV/153/11 (Dz. U. M. K. Nr. 13/32, poz. 97).

[14]) O przyznaniu ulg przejazdowych dla żony pracownika decyduje wspólność małżeńska (istnieje ona tak długo, dopóki nie nastąpi separacja sądowa) Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

b) dzieci ślubne, uprawnione i pasierby do 18 roku życia, a poza tym rokiem życia, jeśli z powodu choroby lub ułomności fizycznych lub umysłowych niezdolne są do zarobkowania i są na całkowitem utrzymaniu osoby wymienionej pod 1) lub 2) lub odbywają studja w zakładach naukowych, w tym ostatnim przypadku nie dłużej niż do ukończenia 24 lat życia; jako zakłady naukowe uważać należy prócz uczelni państwowych także uczelnie prywatne, uznane przez Państwo [15]) [16].

[15]) Dzieci (pasierby), kształcące się w wojskowych zakładach naukowych (Korpus Kadetów, Szkoła Marynarki Wojennej), są uprawnione do korzystania z ulg przejazdowych na zasadach, określonych w tej pozycji.

Dowody tożsamości dzieci chorych lub ułomnych winny być wystawione, wzgl. prolongowane, na okres czasu, w ciągu którego — w myśl orzeczenia komisji lekarskiej — trwa niezdolność dziecka do zarobkowania, w żadnym wypadku jednak nie ponad 24 rok życia. W dowodzie tożsamości należy w takim przypadku wpisać czerwonym atramentem w odpowiedniej rubryce datę dnia, do którego dowód zachowuje ważność. Rozporz. M. K. z 15.IV 1932 r. Nr. O. A. IV/153/11. (Dz. U. M. K, Nr, 13/32, poz, 97),

[16]) Okoliczność, czy dzieci żyją wspólnie z ojcem, nie jest decydującą przy przyznawaniu ulg.

Prawo do ulg dla dzieci nie jest uzależnione od przyznania dodatku ekonomicznego dla tych dzieci.

Dowody tożsamości dzieci należy odbierać z końcem tego roku kalendarzowego, w którym dziecko kończy 18 względnie 24 rok życia. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

Żonie emerytowanego pracownika, który zawarł związek małżeński już po przejściu w stan spoczynku i któremu przyznano na żonę dodatek ekonomiczny, służy prawo do ulg przejazdowych na czas wspólności małżeńskiej a dzieciom zrodzonym z takiego związku jedynie do śmierci ojca;

4) stałe (nie „dochodzące") sługi domowe osób wymienionycn pod 1) i 2) [17]) [18]) [19]).

Pracownica P. K. P., której mąż jest również zatrudniony na P.K.P., ma prawo wyboru korzystania z ulg przejazdowych, przysługujących jej jako pracownicy lub jako żonie pracownika.

Pracownikom, pozostającym na urlopie bezpłatnym (§ 54 cytowanego pod 1 rozp. Rady Ministrów) nie służy prawo do korzystania z przejazdów i przewozów ulgowych [20]).

Do występowania z prośbą o udzielenie ulg dla osób wymienionych powyżej pod 3-a) i b) i 4) uprawnione są jedynie osoby wymienione pod 1) i 2) z tem uzupełnieniem, że w imieniu sierot bez ojca i matki prawo to służy ich opiekunowi [21]).

---

[17]) Pracownik, mający 2 sługi, może otrzymać tylko jedno zaświadczenie imienne (§ 12) w miesiącu dla którejkolwiek z nich. Pracownicy emerytowani mogą wnosić prośby o zaświadczenie imienne dla sług tylko do Dyrekcji macierzystej (w której ostatnio pełnili służbę). Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

[18]) Bezpłatny przejazd dla piastunki mogą uzyskać tylko pracownicy (nie emeryci). Rozporz. M. K. z 3.III.1931 r. Nr. P. 2/25504/30.

[19]) Dokumenty przejazdowe dla sług wydaje się tylko po przedstawieniu dowodu ubezpieczenia sługi w Kasie Chorych. Rozporz. M. K. z 8.II.1933 r. Nr. P. U. III/62/14.

[20]) Zmieniając brzmienie niniejszego ustępu postanawia się, że pozostającym na bezpłatnym urlopie pracownikom, oraz członkom ich rodzin, nie przysługuje prawo do korzystania z przejazdów i przewozów ulgowych, z wyjątkiem, jeśli pozostają na urlopie bezpłatnym z powodu wyboru do ciał ustawodawczych (posłowie, senatorowie). Rozporz. M. K. z 4.III.1931 r. Nr. P. 2/5391/31. (Dz. U. M. K. Nr. 5/31, poz. 46).

[21]) Prośby o ulgi przejazdowe dla dzieci (pasierbów) mogą wnosić tylko osoby, uprawnione do występowania z takiemi prośbami po myśli postanowień § 3 ust. ostatni (pracownik względnie opiekun).

Prośby o ulgi dla byłych pracowników, chorych umysłowo, wnoszą osoby, ustanowione przez sądy kuratorami chorych.

§ 4.

Bezpłatne bilety okresowe imienne.

Bilety okresowe imienne (§ 2 p. 1-a) wydaje się:

1) z ważnością na całą sieć P. K. P.

a) wszystkim pracownikom, którym służy prawo przejazdu w przedziałach I klasy (§ 15 ust. 1) oraz

b) tym z pracowników wymienionych w § 3 p. 1, którzy z tytułu swego stanowiska zmuszeni są często przedsiębrać podróże służbowe po całej sieci P. K. P.;

2) z ważnością na część sieci P. K. P. tym z pracowników wymienionych w § 3 p. 1, którzy z tytułu swego stanowiska zmuszeni są często przedsiębrać podróże służbowe, w zależności od tego, jakiej części sieci one dotyczą;

3) pracownikom wymienionym w § 3 p. 1, którzy mieszkają poza stałem miejscem pracy i celem przejazdu do służby muszą posługiwać się pociągami, na odcinki od miejscowości zamieszkania do miejsca pełnienia służby, jednakowoż na odległość nieprzekraczająca 100 km. [22]);

4) pracownikom, wymienionym w § 3 p. 1 i członkom ich rodzin, jeżeli zmuszeni są z powodu choroby na polecenie lekarza kolejowego, przez dłuższy przeciąg czasu poddawać się badaniom lekarskim lub leczniczym zabiegom w szpitalu, w klinice, w kąpielach i t. p., na odcinki od miejsca ich zamieszkania do miejscowości, w której znajduje się przychodnia lekarza, względnie szpital, klinika, zakład kąpielowy i t. p.;

5) dzieciom i sierotom, wyszczególnionym w § 3 p. 3-b, dojeżdżającym do szkół oraz na praktykę rzemieślniczą lub inną, na odcinki od miejsca ich zamieszkania do miejscowości, w której znajduje się szkoła wzgl., w której odbywają tę praktykę, jednakowoż na odległość nieprzekraczającą 100 km.

Biletów imiennych, wymienionych w tym punkcie (bilety szkolne), nie wolno wydawać na klasę I-szą [23]).

Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103),

[22]) Bezpłatne bilety okresowe mogą też być wydawane dla przejazdu do służby tym pracown. kontraktowym, próbnym i czasowym, których praca ma cechy stałości. Rozporz. M. K z 15.X.1930 r. Nr. I/1/8478/30. (Zobacz uwagę 5).

[23]) Dzieci, uczęszczające do szkół prywatnych, którym Minist. Wyznań Relig. i Oświec. Publicznego nadało prawa szkół państwowych, mają prawo do biletów akresowych (szkolnych). Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P/2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

6) studentom wyższych i średnich zakładów naukowych, przyjętym na P. K. P. na praktykę letnią na odcinki, na których studenci ci odbywają tę praktykę. Niezbędność wydania biletu musi być uznana przez właściwą Dyrekcję Okręgową Kolei Państwowych.

Bilety te wydaje się na klasę II-gą.

Biletów wymienionych powyżej **pod 3)** nie wolno wydawać na czas dłuższy niż na 1 rok; biletów wymienionych **pod 4)** nie na dłużej, niż na czas nieodzownego leczenia; biletów wymienionych **pod 5)** nie na dłużej niż trwa rok szkolny; biletów wymienionych **pod 6)** nie dłużej niż trwa praktyka letnia.

§ 5.

Bezpłatne bilety okresowe bezimienne.

Bilety okresowe bezimienne (§ 2 p. 1-b) na przejazd po całej sieci Polskich Kolei Państwowych, lub jej części wydaje się urzędom kolejowym dla wyjazdów służbowych pracowników, wymienionych w § 3 p. 1, którzy nie posiadają bezpłatnych biletów imiennych (§ 4).

Znajdujący się przy biletach tych notatnik winien być każdorazowo wypełniony przez urząd, wydający pracownikowi bilet do użytku, otrzymujący go zaś pracownik powinien równocześnie podpisać się w notatniku atramentem [24]).

§ 6.

Bezpłatne bilety jednorazowe imienne.

Bilety jednorazowe imienne (§ 2 p. 1-c) wydaje się na przejazd jednorazowy w obrębie sieci P. K. P. w pewnym określonym kierunku, a mianowicie:

1) pracownikom wymienionym w § 3 p. 1, delegowanym w sprawach służbowych [25]).

2) pracownikom, wymienionych w § 3 p. 1 jakoteż ich rodzinom i służbie domowej w razie przyjęcia lub zwolnienia pracownika albo przeniesienia go na inne stanowisko służbowe, wreszcie przeniesienia go w stan spoczynku. Nie dotyczy to pracowników, zwolnionych ze służby za karę [26]) [27]);

---

[24]) Nazwiska osób korzystających z bezimiennych biletów okresowych, powinny być wpisane atramentem, a nie ołówkiem.

W razie ujawnienia w pociągu biletu podpisanego ołówkiem, należy zażądać podpisu atramentem od osoby uprawnionej, zaś od osoby nieuprawnionej należy bilet odebrać i pobrać podwójną opłatę. Rozporz. M. K. z 25.V.1931 r. Nr. I/1/4570/31.

[25]) i [26]) Zobacz uwagę 1. a, b, c).

[27]) B. pracownikom zwolnionym lub wydalonym w drodze dyscyplinarnej a wzywanym ponownie na Komisję Dyscyplinarną, nie przysługują bilety bezpłatne. W wypadkach, zasługu-

3) pracownikom wymienionym w § 3 p. 1 i wyjeżdżającym na jakikolwiek urlop, tudzież w dni wolne od pracy [28]) [29]) [30]);

4) pracownikom w czynnej służbie, którym zasadniczo wedle § 3 p. 1 nie służy prawo do ulg przejazdowych, na wyjazd z okazji świąt: Bożego Narodzenia, Wielkiejnocy, Zielonych Świąt, Wszystkich Świętych i Dnia Zadusznego, pozatem na wyjazd na urlop wypoczynkowy [31]) [32]);

5) członkom rodziny (§ 3 p. 3-a i b) pracowników wymienionych w § 3 p. 1, wyjeżdżającym w sprawach osobistych, w ilości nie większej niż trzy bilety rocznie, wystawione wspólnie dla całej rodziny.

W razie przewozu dzieci do lat 10-ciu wraz z piastunką, pracownik ma prawo do uzyskania również dla niej bezpłatnego przejazdu w granicach powyższych trzech biletów [33]);

6) studentom wyższych i średnich zakładów naukowych, przyjętych na P. K. P. na praktykę letnią, od miejscowości zamieszkania do miejsca wyznaczonej praktyki i z powrotem po ukończeniu praktyki [34]);

7) osobom wymienionym w § 3 p. 2 nie więcej jednak niż jeden, wspólnie dla całej rodziny wystawiony bilet rocznie;

---

jących na uwzględnienie, przesyła Dyrekcja prośbę zainteresowanego z wnioskiem do M. K. Rozporz. M. K. z 15 XII.1932 r. Nr. G. IV/153/20.

[28]) Na urlop wypoczynkowy wolno wydawać tyle bezpłatnych biletów, w ilu częściach urlop jest wykorzystany. Rozporz. M. K. z 1.IV.1931 r. Nr P. 2/12959/30.

[29]) W myśl tego ustępu należy wydawać pracownikom bezpłatne bilety zarówno na urlop, jak i w razie wyjazdu w dni wolne od pracy. Rozporz. M. K. z 1.VI.1931. Nr. P. 2/13431/31.

[30]) Pracownikom czasowym należy wydawać do użytku prywatnego nie więcej, niż 12 biletów bezpł. rocznie, ponadto zaś tylko w wypadkach wyjątkowych. Rozporz. M. K z 4 VII.1933. Nr. P. U. II/55/49/33. (Dz. U. M. K. Nr. 12/33, poz. 99).

[31]) Pracownikom, nie mającym prawa do ulg przejazdowych, należy wydawać bilety bezpłatne ważne tylko na czas trwania urlopu. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr .P. 2/8024/31. (Dz. U. M K. Nr. 13/31, poz. 103).

[32]) Upoważnia się Dyrekcje do wydawania bezpłatnych biletów jednorazowych członkom Związków Zawod. z okazji zjazdów, posiedzeń i t. p. ewent. z ważnością na pociągi pospieszne. Rozporz. M. K. z 13.VI.1933 r. Nr. P. U. II. 55/38/33

[33]) Zobacz uwagę [18]).

[34]) Zobacz uwagę [8]).

8) pracownikom, wymienionym w § 3 p. 1, oraz członkom ich rodzin (§ 3 p. 3-a i b) jakoteż tym emerytowanym pracownikom, którym służy prawo do kolejowej opieki lekarskiej w przypadkach, gdy udają się do lekarza kolejowego dla zasięgnięcia porady lekarskiej, przyczem przejazd może odbywać się na podstawie zaświadczenia uprawniającego do bezpłatnego przejazdu dla zasięgnięcia porady lekarskiej (§ 9).

Bilety jednorazowe ważne są w ciągu trzech miesiecy od daty ich wystawienia [35]) [36]).

Bilety, których termin ważności upłynął, mogą być prolongowane najwyżej na trzy miesiące i to tylko w granicach roku kalendarzowego, w którym bilet był wystawiony.

Na podstawie bezpłatnego biletu jazda może być dwa razy przerwana, zarówno podczas podróży do stacji docelowej jak podczas podróży powrotnej za zgłoszeniem przerwy u dyżurnego ruchu bezzwłocznie po przyjeździe pociągu.

§ 7.

Bilety żywnościowe

Pracownicy, wymienieni w § 3 p. 1 zamieszkali w miejscowościach, znajdujących się zdala od większych ośrodków handlowych, otrzymują bilet żywnościowy (§ 2 p. 1-d)

---

[35]) Bilety, posiadające rubrykę „podpis właściciela", powinny być podpisane przed ich użyciem, przyczem bilety wspólne (dla kilku członków rodziny) podpisuje pracownik, jako głowa rodziny, a bilety, wydane dla samych członków rodziny, najstarszy z jadących członków, zaś niepiśmienny stawia znak (krzyżyk, kółko i t. p.).

To samo dotyczy dowodów tożsamości osoby. Rozporz M. K. z 6.IV.1932. Nr. O. A. Bun 7/32. (Dz. U. M. K. Nr. 10/32. poz. 78).

[36]) Jeżeli pracownik, który zamówił miejsce sypialne w wagonie sypialnym na podstawie bezpłatnego biletu sypialn. (permis), nie może z ważnych powodów odbyć tej podróży — winien natychmiast powiadomić o tem agenturę Wagonów Syp., w której było miejsce zamówione, lub bezpośrednio konduktora wagonów syp. na dworcu, conajmniej na pół godziny przed odejściem pociągu.

Niestosujący się do powyższego przepisu będą zmuszeni — niezależnie od konsekwencyj służbowych — opłacić pełną należność Towarzystwu Wagonów Sypialn. za zamówione, a nie zajęte i nie odwołane we właściwym czasie miejsce. Rozporz. M. K. z 3.II.1933 r. Nr. G. B. st. 20.

w formie książeczki, upoważniający ich, lub jednego z członków ich rodziny, albo ich sługi nie częściej niż 2 razy na miesiąc do przejazdu klasą III od miejsca zamieszkania do najbliższego większego ośrodka handlowego [37] [38]).

Wspomniane większe ośrodki handlowe oraz stacje kolejowe, przydzielone do każdego z nich, wyznacza właściwa Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w swoim okręgu i ogłasza je w Dzienniku Zarządzeń.

Pracownicy, zamieszkali na stacjach, uznanych za większe ośrodki handlowe, nie mogą korzystać z biletów żywnościowych.

§ 8.

Bezpłatny przewóz bagażu lub ruchomości albo zwłok.

A. Bezpłatny przewóz bagażu.

Zaświadczenia na bezpłatny przewóz bagażu o wadze ponad 30 kg. do 500 kg. wydaje się pracownikom, wymienionym w § 3 p. 1 przy ich powołaniu do służby, przeniesieniu, zwolnieniu lub przeniesieniu w stan spoczynku [39]).

Do tych zaświadczeń nie mają prawa pracownicy zwolnieni ze służby za karę.

Pracownicy, którzy z powyżej określonej ulgi korzystali, nie mają w tym wypadku prawa do bezpłatnego przewozu ruchomości, określonego poniżej pod B.

Bilety okresowe imienne (§ 4), okresowe bezimienne (§ 5) i jednorazowe imienne (§ 6) uprawniają właściciela

---

[37]) Bilety żywnościowe upoważniają do przejazdu tylko pracowników lub członków ich rodzin, wymienionych w § 3 p. 3 niniejszych przepisów, względnie ich sługi. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

[38]) Od otrzymania biletów żywnościowych nie są wyłączeni: a) pracownicy, przebywający w czasie urlopu wypoczynkowego w miejscowościach, odpowiadających określonym w tym §-fie warunkom, bilety żywnościowe mogą im być przyznane w przypadkach, zasługujących na uwzględnienie;

b) rodziny pracowników, pełniących służbę w miejscowościach, uznanych za większe ośrodki handlowe, jeśli miejsce zamieszkania rodziny znajduje się zdala od tych ośrodków handlowych.

Powrót na podstawie biletu żywnościowego winien nastąpić najpóźniej w dniu, następującym po dniu wyjazdu. Rozporz M. K. z 15.IV.1932 r. Nr. O. A. IV/153/11. (Dz. U. M. K. Nr. 13/32, poz. 97)

[39]) Zobacz uwagę 1 a.

każdorazowo do bezpłatnego przewozu bagażu wagi 30 kg. na każdą osobę wymienioną w bilecie. Prawo do bezpłatnego przewozu bagażu winno być uwidocznione na danym bilecie [40]).

B. Bezpłatny przewóz ruchomości.

Zaświadczenie na bezpłatny przewóz ruchomości wydaje się pracownikom, wymienionym w § 3 p. 1, w razie przyjęcia ich do służby, przeniesienia, zwolnienia, albo przeniesienia w stan spoczynku, nie więcej niż na 1 wagon o sile nośnej 15 ton. Nie dotyczy to pracowników zwolnionych ze służby za karę [41]).

Prawo do takiego samego przewozu służy również jednorazowo wdowom i sierotom po tych pracownikach.

Pracownikom, którzy chcą przewieść swoje ruchomości w wozie meblowym, może być przyznany bezpłatny przewóz wozu meblowego tak z meblami, jak próżnego.

Przy przesiedleniu służy pozatem pracownikowi prawo do bezpłatnego przewozu należących do niego zwierząt domowych i plonów rolnych o łącznej wadze do 15 ton [42]).

Do składania podań o przewóz rzeczy obowiązuje jednoroczny termin od daty przyjęcia do służby, przeniesienia, zwolnienia, przeniesienia w stan spoczynku lub śmierci pracownika.

C. Bezpłatny przewóz zwłok.

Zwłoki osób, wymienionych w § 3 pp. 1, 2 i 3 są przewożone bezpłatnie [43]).

D. Bezpłatny przewóz okopowizny, warzywa i produktów rolnych.

Osobom wymienionym w § 3 p. 1 i 2 w czasie między 1.IX a 31.XII każdego roku przysługuje prawo do bezpłatnego przewozu okopowizny, warzywa i produktów rolnych; w szczególności pracownikom mającym co najmniej 3 członków rodziny do 600 kg. wagi, bezdzietnym do 400 kg.

---

[40]) Psów, jako „bagażu bezpłatnego do 30 kg." nie wolno przewozić. Rozporz. M. K. 26.III.1931 r. Nr. P. 2/7857/31.

[41]) Zobacz uwagę 1.a.

[42]) Na podstawie wydanego pracownikowi zaświadczenia na drugi wagon o sile nośnej 15 ton, może on przewieść tylko zwierzęta domowe i plony rolne. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

[43]) Ustęp ten nie przewiduje co do odległości żadnych ograniczeń przy przewożeniu zwłok. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

wagi, a samotnym prowadzącym własne gospodarstwo do wagi 200 kg. [44]).

§ 9.

Zaświadczenie uprawniające do bezpłatnego przejazdu do lekarzy kolejowych w sprawie porady, lub do zakładów leczniczych.

Pracownicy wymienieni w § 3 p. 1, oraz członkowie ich rodzin (§ 3 p. 3-a i b), jakoteż emerytowani pracownicy etatowi, kandydaci i nieetatowi (§ 1 rozp. Rady Ministrów z dn. 8.VII.1929 r. Dz. U. R. P. Nr. 57, poz. 447), emeryci jednak z wyłączeniem członków ich rodzin, udający się do lekarza rejonowego na podstawie zaświadczenia zwierzchnika służbowego, lub do lekarza specjalisty, wzgl. do zakładów leczniczych na podstawie zaświadczenia lekarza rejonowego uprawnieni są do bezpłatnego przejazdu do miejscowości, w której ordynuje lekarz rejonowy lub lekarz specjalista, względnie znajduje się zakład leczniczy i z powrotem, pociągiem osobowym tej klasy, jaka przysługuje tym pracownikom w myśl § 15 [45]).

Dowody tożsamości osoby oraz karty tożsamości osoby.

Dowody tożsamości osoby wydawane w formie książeczki i zaopatrzone fotografją właściciela, uprawniają osobę wymienioną w niej do każdorazowego zakupienia kolejowego biletu zniżkowego.

Cena kolejowego biletu zniżkowego będzie każdorazowo ustanawiana przez Ministra Komunikacji.

Do posiadania takiego dowodu tożsamości osoby, którego ważność musi co roku być potwierdzona, uprawnione są osoby, wymienione w § 3 pp. 1, 2 i 3 oraz dzieci po ukończeniu 7 roku życia [46]).

Zamiast każdorazowego zakupu biletów wymienionych w ustępie 1 pracownicy emerytowani, mieszkający w miejscowościach podmiejskich, mogą na podstawie swoich dowodów tożsamości osoby nabywać w kasach

---

[44]) W wierszu czwartym po słowach „produktów rolnych" dodaje się słowa: „tudzież ich przetworów: mąki, kaszy i krup, oraz owoców w stanie surowym". Rozporz. M. K. z 29.IX 1932 r. Nr. P. U. III/62/15. (Dz. U. M. K. Nr. 23/32, poz. 162).

[45]) Osoby, towarzyszące z polecenia lekarza chorym pracownikom, nie mają z tego tytułu prawa do bezpłatnego lub ulgowego przejazdu. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. N. P. 2/8024/31 (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

[46]) Dzieci, które ukończyły 7 rok życia, powinny posiadać własne dowody tożsamości. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

stacyjnych okresowe bilety miesięczne (§ 2 p. 2b) za cenę kolejowego biletu zniżkowego na przejazd do 100 km. [47]).

Pracownicy nie mający dwóch lat służby, nie posiadający skutkiem tego prawa do dowodu tożsamości osoby oraz sługi domowe (§ 3 p. 4) otrzymują celem legitymowania się przy przejazdach karty tożsamości osoby zaopatrzone w fotografię właściciela (format wizytowy na kartonie). Karty te bez osobnych zaświadczeń ulgowych nie uprawniają do kupna jakichkolwiek biletów zniżkowych [48]) [49]).

§ 11.

Bezpłatne bilety tygodniowe.

Bezpłatne bilety tygodniowe wydawane są wyłącznie na III kl. pracownikom nie mającym dwóch lat służby i nieposiadającym dowodów tożsamości osoby, a mieszkającym poza miejscem swego zatrudnienia i dojeżdżającym do służby na odległość nie przekraczającą 100 km.

Bilety powyższe upoważniają w terminie ich ważności i na oznaczonym w nich odcinku do przejazdu tylko w dnie powszednie.

Bilety te uprawniają do jazdy w niedziele i święta, jeżeli na nich umieszczono dopisek: „ważny na niedziele i święta".

§ 12.

Zaświadczenia upoważniające do jednorazowego zakupu kolejowego biletu zniżkowego.

Zaświadczenia imienne, upoważniające do jednorazowego zakupu kolejowego biletu zniżkowego po cenie ustanowionej dla pracowników kolejowych, są wydawane wy-

---

[47]) Postanowienie to dotyczy również wdów i sierot. Rozporz. M. K. z 15.II.1932 Nr. P. U. III/160/8.

[48]) Karty tożsamości (nie wyłączając kart wydawanych w miejsce dowodów tożsamości) nie uprawniają posiadaczów do nabywania jakichkolwiek biletów ulgowych, lecz służą jedynie do stwierdzenia tożsamości osoby (przy korzystaniu z biletu ulgowego wzgl. z biletu bezpłatnego). Rozporz. M. K. z 15.IV.1932 r. Nr. O. A. IV/153/11. (Dz. U. M. K. Nr. 13/32, poz. 97).

[49]) Członkowie rodzin pracowników muszą przy przekraczaniu granicy polsko-gdańskiej legitymować się „wykazem osobistym", wystawionym przez władze polityczne, posiadane bowiem przez nich kolejowe dowody tożsamości osoby (wystarczające dla samych pracowników) nie są dla rodzin wystarczające. Okólnik D. O. K. P. Gdańsk z 14.III.1927 r.

mienionym w § 3 p. 4 sługom domowym pracowników nie częściej, niż raz na miesiąc [50]).

Przejazdy sług, przyjętych do służby i z niej zwolnionych zalicza się do wymienionej w poprzednim ustępie ogólnej ilości dwunastu biletów rocznie.

Bilety dla sług wstępujących na służbe i z niej wystepujących ważne są bez okazania karty tożsamości osoby.

Na podstawie zaświadczeń, przewidzianych w niniejszym §-fie jazda może być dwa razy przerwana zarówno podczas podróży do stacji docelowej, jak podczas podróży powrotnej.

Jeżeli posiadacz biletu zamierza skorzystać z tego uprawnienia, powinien wykupić bilet do stacji pośredniej, w której chce się zatrzymać, a która leży na drodze docelowej. Tak samo powinien postąpić, jeżeli zamierza przerwać podróż powrotną.

Ustęp przedostatni § 6 ma w niniejszym przypadku analogiczne zastosowanie.

§ 13.

Zaświadczenia jednorazowe na przewóz ruchomości za opłatą zniżoną.

Pracownikom, wymienionym w § 3 p. 1 oraz członkom ich rodzin, wyjeżdżającym na letnisko, służy prawo raz w roku do przewozu jako bagaż rzeczy domowych według każdoczesnej taryfy gospodarczej, licząc po 100 kg na osobę, nie więcej jednak, niż 500 kg. na rodzinę.

§ 14.

Wydawanie wtórników.

W miejsce zagubionych lub skradzionych biletów okresowych (§ 4 i 5), dowodów i kart tożsamości osoby (§ 10) oraz biletów żywnościowych (§ 7) wydaje się ich wtórniki na prośbę pracownika [51]) [52]) [53]).

---

[50]) Zobacz uwagi: 17, 18 i 19.

[51]) Paragraf ten otrzymuje jako ustęp pierwszy następujące postanowienie:

„Dyrekcje O. K. P. zamieszczają ogłoszenia o zgubieniu lub kradzieży dokumentów, upoważniających do przejazdów i przewozów ulgowych w okólnikach, wydawanych w tym celu w dniu 1-go i 15-go każdego miesiąca, a wystosowanych do zainteresowanego personelu". Rozporz. M. K. z 14.II.1931 r. Nr. P. 2/4268/31. (Dz. U M. K. Nr. 4/31, poz. 33).

[52]) Dyrekcje O. K. P. mogą wydawać pracownikom, przynależnym do innych okręgów dyrekcyjnych, bezpłatne bilety jedynie w niecierpiących zwłoki i zasługujących na uwzględnienie wypadkach. O wydaniu takiego biletu należy zawiadomić

Wtórniki dowodów tożsamości osoby i biletów żywnościowych wydaje się po upływie 6 miesięcy od dnia zamieszczenia ogłoszenia o ich zgubie lub kradzieży w okólniku, zaś karty tożsamości osoby w miejsce dowodów tożsamości osoby oraz wtórniki kart tożsamości osoby zaraz po zgłoszeniu pracownika o ich zgubie lub kradzieży.

§ 15.

Klasy biletów przysługujące pracownikom poszczególnych grup uposażenia.

Pracownikom wyszczególnionym w § 3 p. 1, zaliczonym do VI-ej grupy uposażenia włącznie, służy prawo do biletów na przejazd bezpłatny lub ulgowy w przedziałach I-ej klasy, zaliczonym do grupy uposażenia: VII, VIII i IX, a jeżeli chodzi o pracowników nieetatowych, do odpowiadającej tym grupom pod względem wysokości uposażenia kategorji płacy, w przedziałach II klasy, wreszcie pozostałym w przedziałach III klasy [54]) [55]) [56]) [57]) [58]) [59]).

Członkowie rodzin pracowinka mają prawo do biletów

---

bezzwłocznie Dyrekcję macierzystą. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

[53]) Zobacz uwagę 48.

[54]) Podwyższanie klasy biletów dla pracowników jest niedopuszczalne. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. N. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103). Takich wniosków nie należy przedstawiać M. K. Rozporz. M. K. Nr. I/1/4527/31. z 20.V.1931 r.

[55]) Zobacz uwagę 11 b.

[56]) Uprawnienia lekarzy kolejowych i lekarskiego personelu pomocniczego do przejazdów służbowych, normuje rozporz. M. K. z 22.VIII.1928 r. Nr. S. 382/28. (Dz. U. M. K. Nr. 21/28, poz. 266).

[57]) Urzędnicy M. K. VII. st. służb., korzystający wyjątkowo z tytułu służby w M. K. z biletów bezpłatnych kl. I, jakoteż i urzędnicy X, XI i XII st. służb., korzystający z ulg przejazdowych w klasie II. na mocy rozp. M. K. Ż. z 30.VI.1920 i 31.V.1921. (Monitor Polski Nr. 147/1920 i Nr. 183/1921) z chwilą przeniesienia ich na stanowiska pracowników P. K. P. z tym samym stopniem służbowym tracą prawo do korzystania ze wzmiankowanych klas biletów. Klasa biletów wymienionych pracowników i członków ich rodzin powinna być stosowana na zasadach ogólnych, przewidziaych w niniejszym ustępie przepisów A. 6. Rozporz. M. K. z 17.III.1932 r. Nr. O. A. IV/153/4. (Dz. U. M. K. Nr. 12/32, poz. 88).

[58]) Pracownicy próbni, którym w dniu 1 kwietnia 1933 r. przysługiwało, w myśl § 15 Przepisów A. 6, z tytułu posiadanej grupy uposażenia prawo do przejazdów ulgowych i bezpłatnych

tej samej klasy, która przysługuje w myśl pierwszego ustępu niniejszego §-u pracownikowi.

Emerytowanym pracownikom służy prawo do biletów tej klasy, która się im należała bezpośrednio przed rozwiązaniem stosunku służbowego.

Wdowy i sieroty po pracownikach uprawnione są do biletów tej klasy, z której korzystał ostatnio za życia pracownik.

Pracownicy kolejowi wszystkich trzech byłych zaborów, którzy przed 1 lipca 1920 r. byli w służbie P. K. P. i zajmowali wtedy takie stanowisko służbowe, które na mocy przepisów o ulgach przejazdowych danego państwa zaborczego uprawniało do biletu wyższej klasy, niż według niniejszych przepisów, zatrzymują wraz z rodzinami nadal to prawo

Każdemu posiadającemu bilet bezpłatny lub zniżkowy przysługuie prawo przejazdu w wagonie wyższej klasy za uiszczeniem pełnej dopłaty według obowiązującej taryfy normalnej.

§ 16.

Przejazd w pociągach pośpiesznych.

Bilety okresowe zarówno imienne (§ 4) jak bezimienne (§ 5) są ważne na pociągi pośpieszne.

Bilety bezpłatne jednorazowe ważne są zasadniczo na przejazd tylko w pociągach osobowych.

Na pociągi pośpieszne wydaje się bilety bezpłatne wy-

---

w II kl., będą korzystali wraz z rodzinami nadal z tego prawa, bez względu na to, do jakiej kateg. wynagrodzenia zostaną oni zaliczeni w myśl rozporz. M. K. z 31.III.1933. Nr. P. U. II. 44/2 o wynagrodzeniu prac. próbn.

Wszystkim innym pracown. próbnym, mającym prawo do ulg przejazdowych, będzie przysługiwało prawo przejazdu w III klasie Rozporz. M. K. z 31.III.1933 r. Nr. P. U. III. 62/54. (Dz. U. M. K. Nr. 5/33, poz. 40).

[69]) a. Przyznaje się pracownikom **mianowanym** na stanowiska: zastępców naczeln. Oddziałów i Warsztatów Gł. II kl. oraz kontrolerów bilety okresowe imienne I kl. na macierzystą Dyrekcję na czas zajmowania tych stanowisk. Dowody zaś ich i ich rodzin, pozostają ważne na II kl. Rozporz. M. K. z 10.XII.1932 r. Nr. P. U. III. 62/41 i z 4.II.1933 r. Nr. P. U. III. 62/12.

b. Przyznaje się pracownikom, którym **M. K. powierzyło** pełnienie obowiązków Kierowników Działów w DOKP. bilety okresowe imienne I kl. na wszystkie okręgi dyrekcyjne na czas pełnienia tych obowiązków. Nie wpływa to na uprawnienia ulgowe ich rodzin. Rozporz. M. K. z 20.IX.1932 r. Nr. P. U. III/62/13.

jątkowo w przypadkach takich, jak krótki urlop pracownika lub konieczność nagłego wyjazdu n. p. choroba w rodzinie.

Jeżeli bilet ma mieć ważność na pociąg pośpieszny, powinien być na nim umieszczony dopisek „ważny na pociągi pośpieszne".

Pozatem może być odbyta podróż w pociągu pośpiesznym tylko po uiszczeniu pełnej dopłaty według obowiązującej taryfy normalnej.

§ 17.

Stwierdzenie tożsamości osoby.

Osoby korzystające z ulg przejazdowych obowiązane są na żądanie uprawnionych do tego organów kolejowych okazać bilety jazdy, jakoteż swoje dowody tożsamości osoby, względnie karty tożsamości osoby (§ 10), a to celem umożliwienia tym organom stwierdzenia identyczności osób korzystających z tych dowodów [60]).

Od okazania dowodu lub karty tożsamości wolne są jedynie osoby, posiadające bilety lub zaświadczenia, zaopatrzone w wyraźny dopisek „ważne bez okazania dowodu lub karty tożsamości osoby".

§ 18.

Odpowiedzialność za nadużycia.

Podróżni ujawnieni w pociągu z przewidzianemi w niniejszych przepisach biletami, dowodami tożsamości osoby lub zaświadczeniami opiewającemi nie na ich osoby lub dokumentami przedawnionemi i wogóle nieprawidłowemi, uważani będą za osoby nieposiadające biletów i skutkiem tego pociągani będą do uiszczenia przewidzianej taryfą grzywny i do odpowiedzialności sądowej narówni z podróżnymi jadącymi bez biletów.

Pracownicy kolejowi ponadto karani będą w drodze administracyjnej (dyscyplinarnej).

Niezależnie od powyższych rygorów pracownicy kolejowi i członkowie ich rodzin, uznani winnymi przejazdów za dokumentami nielegalnemi, mogą być pozbawieni ulg przejazdowych na przeciąg jednego roku, a w razie ponownego popełniania nadużycia — na dwa lata.

§ 19.

Urzędy, upoważnione do wydawania dokumentów przejazdowych lub przewozowych.

Do wydawania wszystkich dokumentów przejazdowych i przewozowych przewidzianych w niniejszych przepisach uprawnione są D. O. K. P. [61]).

---

[60]) Zobacz uwagi 8, 11b, 49.

[61]) Zobacz uwagę 52.

ODDZIAŁY, warsztaty główne a tam, gdzie oddziały nie zostały wprowadzone w życie, parowozownie I klasy oraz Sekcja Utrzymania Kolei upoważnione są do samodzielnego wydawania dotyczącym pracownikom bezpłatnych biletów jednorazowych w następującym zakresie [62]) [63]):

1) pracownikom wymienionym w § 3 p. 1, delegowanym w sprawach służbowych;

2) pracownikom wymienionym w § 3 p. 1 oraz członkom ich rodzin (§ 3 p. 3-a i b) w razie przyjęcia pracownika do służby, jego translokacji lub zwolnienia go ze służby;

3) pracownikom wymienionym w § 3 p. 1, w razie otrzymania urlopu w sprawach osobistych;

4) członkom rodzin pracowników, wymienionym w § 6 p. 5.

Wymienione w ust. 2 urzędy upoważnione są ponadto do wydawania biletów bezpłatnych tygodniowych dla robotników i rzemieślników, a to dla każdego pracownika osobno, a nie dla kilku łącznie.

Zaświadczenia, uprawniające do bezpłatnego przejazdu dla zasięgnięcia porady lekarskiej wydaje zwierzchnik służbowy pracownika lub właściwy lekarz rejonowy (§ 9).

Na podaniach pracowników o wydawanie dokumentów przejazdowych i przewozowych powinni ich bezpośredni przełożeni stwierdzić prawdziwość przytoczonych przez pracowników okoliczności.

---

[62]) Oddziały nie są uprawnione do wydawania kart tożsamości.

Poza swój okręg Dyrekcje O. K. P. mogą wydawać jedynie bilety okresowe bezpłatne „szkolne" (§ 4. p. 5), jeżeli zachodzi tego istotna potrzeba. Wszelkie inne bezpłatne bilety okresowe D. O. K. P. mogą wydawać tylko na przejazdy w granicach własnego okręgu. Rozporz. M. K. z 30.V.1931 r. Nr. P. 2/8024/31. (Dz. U. M. K. Nr. 13/31, poz. 103).

[63]) Bezpłatne bilety jednorazowe dla pracown. służby handl. na stacjach wydają Oddziały Ruchu.

Bilety, wydawane przez Oddziały i Warsztaty Główne, podpisują — jako wystawcy — naczelnicy wymienionych urzędów lub ich zastępcy.

Urzędy, upoważnione do wydawania dokumentów przejazdowych i przewozowych, przechowują „grzbiety" wydanych biletów i zaświadczeń przez przeciąg 5 lat. Rozporz. M. K. z 15.IV.1932 r. Nr. O. A. IV/153/11. (Dz. U. M. K. Nr. 13/32, poz. 97).

W szczególności należy zwracać uwagę na datę i liczbę rozporządzenia, lub telegramu, zarządzającego delegację, przyjęcie, translokację lub zwolnienie ze służby i t. p.

Wydane bilety podlegają ścisłej rejestracji. Wszystkie formularze oraz blankiety biletowe wraz z dokumentami, stanowiącemi podstawę wydania biletów, tudzież wszelkie wykazy, winny być przechowywane pod zamknięciem.

Wszystkie dokumenty (podania), na podstawie których wydano bilety, mają przylegać do dotyczących bloków z biletami i winny być ułożone według numerów porządkowych biletów danego bloku [64]).

§ 20.

Opłaty.

Za wystawianie dokumentów wymienionych w § 2 oraz wtórników przewidzianych w § 15 pobierać się będzie od osób, korzystających z tych dokumentów, opłatę w wysokości ustalonej przez Ministerstwo Komunikacji osobnem rozporządzeniem [65]).

§ 21.

Przepisy niniejsze wchodzą w życie z dniem ogłoszenia [66]).

Jednocześnie tracą moc obowiązującą wszystkie rozporządzenia i przepisy w przedmiocie objętym niniejszemi Przepisami.

Wyjątki od postanowień niniejszych Przepisów dopuszczalne są jedynie za wyraźnem zezwoleniem Ministerstwa Komunikacji.

---

[64]) Sprawę zaopatrywania pracowników w książeczki biletowe i opłat za nie regulują rozporz. M. K. z 9 lutego 1933 r. Nr. P. U. III. 62/21, oraz rozp. M. K. z 14 lutego 1933 r. Nr. P. U. III, 62/23. (Dz. U. M. K. Nr. 4/33, poz. 30 i 31).

[65]) Opłaty ustalono, jak następuje:

a) za dowód tożsamości osoby . . . . . 1.00 zł.
b) za bilet żywnościowy . . . . 0.50 zł.
c) za wydanie wtórnika dowodu tożsamości osoby lub biletu żywność. . . . . 5.00 zł.
d) za wydanie wtórnika biletu okresowego imiennego § 4 i bezimiennego § 5 . . . 3.00 zł.
e) za wydanie wtórnika karty tożsamości osoby 2.00 zł.

Rozporz. M. K. z 4.XII.1929 r. Nr. P./3296/2/29. (Dz. U. M. K, Nr, 1/30, poz. 3).

[66]) T. j. z dniem 30 stycznia 1930 r.

WYKAZ

Kolei zagranicznych, które na zasadzie wzajemności wydają bilety bezpłatne i ulgowe dla pracowników kol. i ich rodzin (Dodatek do przepisów Nr. A. 6).

WYKAZ

Nr. porz.	Nazwa Kolei	BILETY Bezpłatne A	BILETY Ulgowe B	Uwagi
1	Czesko - słowackie państwowe Dyrekcja C. S. D. Praha Jih.	raz do roku wszystkim pracownikom etatowym oraz lekarzom etatowym i robotnikom, którzy przesłużyli bez przerwy 10 lat.	raz do roku za ½ ceny robotnikom, którzy przesłużyli bez przerwy 5 lat oraz rodzinom wszystkich wymienionych pod „A".	

Rozporządzenie M. K. z dnia 30 IV.1931 r. Nr. I/I-3143/31 o wydawaniu pracownikom P. K. P. bezpłatnych biletów jednorazowych na podstawie „pism polecających" na st. granicznych: Petrowice u Bohumina, Ceskiy Tesiu, Skaliste, Sucha - Hora, Arlov Plavec u P. Medzilaborce, Użok, Volovec i Jasina.

2	Austrjackie państwowe Dyrekcja Austrjackic Związkowych Kolei Państwowych w Wieniu.	pracownikom etatowym	za ½ ceny żonom i dzieciom, niezaopatrzonym do lat 21 pracowników pod „A" **Lekarze i ich rodziny od ulg wyłączeni.**	

3	Rumuńskie państwowe A La Direction des Chemins de Fer à Bucuresti	raz do roku wszystkim pracownikom etatowym oraz robotnikom i rzemieślnikom, którzy przesłużyli w kolejnictwie conajmniej 10 lat.	za ½ ceny rodzinom pracowników wymienionych pod „A"	obowiązuje od 1.X.1931 r.

Rozporządzenie M. K. z dnia 14.IX.1931 r. Nr. 1/I—1991/31 o wydawaniu pracownikom P. K. P. bezpłatnych biletów jednorazowych na podstawie „pism polecających: na st. granicznych: Grigore Gnica Voda i Schit.

4	Niemieckie państwowe Dyrekcja Niemieckich Kolei Państwowych Osten w Frankfurt n/O.	1) raz do roku pracownikom etatowym, objętym wykazem stanowisk (Tabela A) w Dz. Urzędowym M K. Nr. 2, z dn. 12 marca 1925 r. 2) raz do roku dla każdego członka rodziny pracowników, wymienionych pod 1) posiadającego uprawnienie do ulg. 3) osobom, które z polecenia lekarza towarzyszą chorym pracownikom lub członkom ich rodzin.		

Nr. porz.	Nazwa Kolei	BILETY Bezpłatne A	BILETY Ulgowe B	Uwagi
4		4) emerytowanym pracownikom P. K. P. tak urzędnikom, jak i robotnikom na wszystkie Państwowe Koleje Niemieckie jednorazowy bezpłatny przejazd. 5) pracownikom nieetatowym P. K. P. wraz z rodzinami Pismo M. K. z dnia 12.I.28 r. Nr. 426/28.	rodzinom nie	
	Niemieckie prywatne „Direktion der „Lübeck-Büchener Eisen bahngesell - Schaft in Lübeck Deutschland.	etatowym pracownikom kol. Nieetatowym po 2-ch latach pracy raz do roku.	za ½ ceny żonom, dzieciom (pasierbom) do lat 24 uczącym się, stanu wolnego, raz do roku.	
5	Jugosłowiańskie państwowe A La Direction des Chemins de Fer a Beograd.	etatowym urzędnikom, pracownikom i służbie	za ½ ceny rodzinom, pracowników wymienionych pod „A" **robotnicy i lekarze wyłączeni**	

	Na statkach Żeglugi „Jadrańska Plovidba" D. D. w Susaku (Jugosławja)	dla Dyrektorów Kolei Państwowych bilety bezpłatne	za ½ ceny etatowym pracownikom P. K. P., nieetatowym po 2 latach pracy na kolei i członkom rodzin (żona, dzieci, pasierby) do lat 24
6	Włoskie państwowe	pracownikom	za ½ ceny rodzinom dzieci do lat 25 (nieżonate i niezamężne, będące na utrzymaniu pracownika)
	Direzione Compartimentale Delle		
	Ferrovie Dello Stato Servizio Movimeato e Trafico á Trieste		
7	Węgierskie państwowe	pracownikom stałym oprócz robotników	za ½ ceny rodzinom pracowników wymienionych pod „A"
	La Direction des Chemins de Fer Royaux de l'Etat Hongrois á Budapest		
8	Francuskie:		
	a) Tow. Kolei Północnej (Compagnie des Chemins de Fer du Nord á Paris),	urzędnikom i robotnikom stałym oprócz lekarzy	za ½ ceny rodzinom pracowników, wymienionych pod „A"

Nr. porz.	Nazwa Kolei	BILETY Bezpłatne A	BILETY Ulgowe B	Uwagi
8	b) Tow. Kolei Wschodniej (Compagnie des Chemins de Fer de l'Est á Paris),	urzędnikom	za ½ ceny rodzinom pracowników, wymienionych pod „A". Dla uczącej się młodzieży do lat 21. Rozp. M. K. Nr. 24635/2/26 z dnia 31.I.27 r.	
	c) Tow. Kol. Orleańskiej (Compagnie des Chemins de Fer d'Orleans á Paris),	pracownikom oprócz lekarzy		
	d) Francuskie Koleje państwowe (Chemins de Fer de l'Etat français á Paris)	raz do roku pracownikom etatowym w służbie czynnej **oprócz lekarzy**	raz do roku za ½ ceny rodzinom pracowników wymienionych pod „A"	
	Marokańskie Compagnie des Chemins de Fer du Maroc a Paris 280 Bould Saint Germain	raz do roku etatowym pracownikom PKP. w służbie czynnej nieetatowym po 2-ch latach pracy na kolei.	za ½ ceny dla rodziny (żony, dzieci, pasierby do lat 24 raz do roku)	

9	Belgijskie państwowe (Societe Nationale Chemins de Fer Belges rue Louavin Nr. 7 Bruxelles)	pracownikom	ulgi dla rodzin i lekarzy— wyłączone
10	Holenderskie (Chemins de Fer Neerlandaes à Utrecht	pracownikom	ulgi dla rodzin wyłączone
11	Dońskie państwowe	urzędnikom oraz robotnikom, którzy przesłużyli w kolejnictwie conajmniej 10 lat.	lekarze i rodziny kolejarzy — wyłączeni
12	Szwedzkie państwowe La Administration royale des Chemins de fer de l'Etat de Suede Stockholm	urzędnikom i pracownikom	ulgi dla rodzin wyłączone
13	Norweskie państwowe (Direction Generale des chemins de fer de l'Etat Norvegien à Oslo)	funkcjonarjuszom stałym Zarządu Kolei i linji, będących w eksploatacji	wyłączeni ze wszelkich ulg rodziny pracowników wymienionych pod „A" oraz funkcjonarjusze linji budujących się kolei ich rodziny i lekarze kolejowi

Nr. porz.	Nazwa Kolei	BILETY		Uwagi
		Bezpłatne A	Ulgowe B	
14	Estońskie państwowe Direction Générale des Chemins de Fer de l'Etat d'Estonie à Tallin	etat. pracownikom i nieetatowym po 2-ch latach pracy na P. K. P.	ulgi dla rodzin: żonom, dzieciom i pasierbom do 18 względnie 24 roku życia.	**Uwaga:** bilety dla Estonji wydaje Dyr. Wil D. U. 14/32 poz. 109.
15	Finlandzkie państwowe (Chemins de fer de l'Etat de Finlande Direction Generale à Helsingfors)	urzędnikom	ulgi dla rodzin wyłączone	
16	Greckie państwowe La Direction des Chemins de fer de l'Etat Hellenique à Athenes	pracownikom oraz robotnikom, którzy przesłużyli w kolejnictwie conajmniej 10 lat.	za ½ ceny rodzinom pracowników, wymienionych pod „A"	

17	a) Szwajcarskie Związkowe A la Direction Generale des Chemins de Fer Federaux suisses a Bern,	raz do roku stałym pracownikom w służbie czynnej	wyłączeni z ulg praktykanci rodziny pracowników oraz lekarze, o ile nie są stałymi urzędnikami zatrudnionymi wyłącznie w służbie kolejowej
	b) Rhätische - Bahn (Direction in Bern)	pracownikom 1 raz do roku bezpłatny bilet	rodziny wykluczone
18	Bułgarskie państwowe La Direction Generale de Chemins de Fer et de Ports de l'Etat Bulgare à Sopfie	pracownikom raz do roku	za ½ ceny żony, córki niezamężne i synowie — żonaci do lat 24 utrzymywane przez pracown.
19	Łotewskie Direction Generale des Chemins de Fer de l'Etat Lettonie à Riga	etatowym pracownikom, nieetatowym pracownikom po 2-ch latach raz do roku	za ½ ceny żony, jakoteż dzieci do lat 24 (pasierby) — raz do roku

Nr. porz.	Nazwa Kolei	BILETY — Bezpłatne A	BILETY — Ulgowe B	Uwagi
20	Kolej Dunaj — Sawa Adrjatyk w granicach Austrji i Węgier (Donau — Save — Adria Eisenbahn — Gesellschaft, Potrzeby — Dyrektion Wien (dla Austrji), Budapest (dla Węgier)	pracownikom służby czynnej	za ½ ceny rodzinom	
21	Jadranska — Plovidba (Zarząd Żeglugi po Adrjatyku) Susak, Jugosławja		za 50% raz do roku urzędnikom i ich rodzinom	

PRZEPISY EMERYTALNE PRACOWNIKÓW PRZEDSIĘBIORSTWA P. K. P.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1932 r. o zaopatrzeniu emerytalnem pracowników przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" i o zaopatrzeniu pozostałych po tych pracownikach wdów i sierot, oraz o odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki.

(Dz. U. R. P. Nr. 61 — 1932 r., poz. 577).

Na podstawie art. 25 i 26 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 września 1926 r. o utworzeniu przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" (Dz. U. R. P. z 1930 r. Nr. 89, poz. 705), w brzmieniu zmienionem art. 11 ustawy z dnia 18 marca 1932 r. o zmianie niektórych przepisów, dotyczących zaopatrzenia emerytalnego funkcjonarjuszów państwowych i zawodowych wojskowych (Dz. U. R. P. Nr. 26, poz. 239) zarządza się co następuje:

Rozdział I. Postanowienia ogólne.

§ 1. Pracownicy przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", jako też pozostałe po nich wdowy i sieroty mają prawo do zaopatrzeń według zasad określonych niniejszem rozporządzeniem pod warunkiem, że są obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej, lub Wolnego Miasta Gdańska.

Rozporządzenie niniejsze nie obejmuje pracowników, zatrudnionych na podstawie umowy o pracę, a ponadto tych pracowników zatrudnionych na obszarach województw: poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, oraz na obszarze Wolnego Miasta Gdańska, którzy na podstawie przepisów, tamże obowiązujących, podlegają ustawowemu obowiązkowi ubezpieczenia na starość, na wypadek niezdolności do zarobkowania i śmierci[1]).

---

[1]) Za pracowników przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", objętych rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1932 r. uważa się pracowników tego przedsiębiorstwa o charakterze publiczno-prawnym, a więc pracowników: a) etatowych, b) nieetatowych, c) kandydatów na pracowników etatowych i d) pracowników próbnych.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1932 r. nie obejmuje pracownikkw kontraktowych i czasowych, ponadto na obszarze województw: poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, oraz na obszarze Wolnego Miasta Gdańska, pracowników fizycznych, wymienionych w ustępie 1 pod b), c) i d). Rozporz. MK. z 12.I.1933 r. Nr. P. Z. I/2/1 (Dz. U. MK. Nr, 2. poz. 10),

Umysłowi pracownicy kontraktowi i czasowi należą do Zakł Ubezp. Pracown. Umysł.

Opłata.

§ 2. Pracownicy miesięczni płatni, nieobjęci ust. 2, wnoszą miesięczną opłatę w wysokości 8% sumy uposażenia łącznie z dodatkami, wypłacanemi na obszarze Rzeczypospolitej wszystkim miesięcznie płatnym pracownikom przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" w wymiarze dla samotnych.

Opłata miesięczna płatnych miesięcznie pracowników parowozowych, zajętych stale na parowozie, oraz miesięcznie płatnych pracowników w służbie konduktorskiej, zajętych stale przy obsłudze pociągów, wynosi 12% sumy uposażenia łącznie z dodatkami, wypłacanemi na obszarze Rzeczypospolitej wszystkim miesięcznie płatnym pracownikom przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" w wymiarze dla samotnych (§ 13 ust. 3).

Pracownicy dziennie płatni, nieobjęci ust. 4, wnoszą miesięczną opłatę w wysokości 8% sumy ostatniej płacy dziennej pomnożonej przez obowiązkową miesięczną ilość dni roboczych łącznie z dodatkami, wypłacanemi na obszarze Rzeczypospolitej wszystkim dziennie płatnym pracownikom przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" w wymiarze dla samotnych.

Opłata miesięczna dziennie płatnych pracowników parowozowych, zajętych stale na parowozie, oraz dziennie płatnych pracowników w służbie konduktorskiej, zajętych stale przy obsłudze pociągów, wynosi 12% sumy ostatniej płacy dziennej pomnożonej przez obowiązkową miesięczną ilość dni roboczych łącznie z dodatkami, wypłacanemi na obszarze Rzeczypospolitej wszystkim dziennie płatnym pracownikom przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" w wymiarze dla samotnych (§ 13 ust. 4).

Jako pracowników stale zajętych na parowozie, względnie stale zajętych przy obsłudze pociągów (ust. 2 i 4) uważa się tych wszystkich pracowników parowozowych względnie w służbie konduktorskiej, których na stałe przydzielono do tej służby i to tak długo, dopóki przydzielenie to nie zostanie cofnięte.

Pracownicy, zatrudnieni na obszarze Wolnego Miasta Gdańska, objęci niniejszem rozporządzeniem, wnoszą miesięczną opłatę określoną w powyższych ustępach w takiej wysokości, w jakiej wnoszą pracownicy tych samych grup i szczebli uposażenia zatrudnieni w m. st. Warszawie.

W razie zwiększenia się sumy podstawy wymiaru opłaty miesięcznej wskutek osiągnięcia przez pracownika wyższej grupy lub szczebla uposażenia, pracownik wnosi w dwunastu ratach miesięcznych, niezależnie od opłaty ustalonej w powyższych ustępach, dodatkową opłatę w wysokości sześciokrotnej

---

Fizycznie zaś pracujący kolejowcy kontraktowi i czasowi oraz tego rodzaju pracown. nieetatowi, kandydaci i próbni należą w b. dzielnicy pruskiej do Kolejowej Kasy Emer.

(ust. 1 i 3), względnie dziewięciokrotnej (ust. 2 i 4) różnicy między poprzednią a zwiększoną sumą podstawy wymiaru opłaty miesięcznej[2]).

Wysługa emerytalna.

§ 3. Okresy służby państwowej lub samorządu terytorjalnego, okresy państwowej służby kolejowej, jako też kolejowej służby prywatnej, tak w Państwie Polskiem jak i w jednem z byłych państw zaborczych[3]), obowiązkowo opłacone opłatą, składkami emerytalnemi, zabezpieczeniowemi lub ubezpieczeniowemi, oraz okresy ubezpieczenia w Państwie Polskiem na

---

[2]) Pracownicy, którym stosownie do postanowień art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 maja 1932 r. (Dz. U. R. P. Nr. 43, poz. 419) wypłaca się 10%-wą podwyżkę uposażenia (wynagrodzenia) na podstawie art. 8 ustawy z dnia 18 grudnia 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 125, poz. 725), wnoszą opłatę obliczoną i od tej podwyżki.

Pracownicy, wymienieni w ust. 3 i 4 tego paragrafu, pobierający 5%-wy zasiłek, wnoszą opłatę obliczoną i od tego zasiłku.

Pracownicy, pobierający dodatek mieszkaniowy, wnoszą opłatę obliczoną od tego dodatku w wymiarze dla samotnych.

Jako obowiązkową ilość dni roboczych należy uważać:

a) u pracowników opłacanych według tabeli A rozporządzeń Ministra Kolei z dnia 14 grudnia 1923 r. o uposażeniu nieetatowychh pracowników dziennie płatnych (Dz. U. R. P. Nr. 137, poz. 1142 i poz. 1143) — 25 dni w ciągu każdego miesiąca,

b) u pracowników opłacanych według tabeli B wspomnianych rozporządzeń — 30 dni w ciągu każdego miesiąca.

Za czas urlopów i choroby, oraz za czas wszelkich przerw w pracy, niespowodowanych rozwiązaniem stosunku służbowego, uiszczają pracownicy opłaty w tym samym wymiarze, jak za czas faktycznej służby. Opłacie nie podlegają urlopy bez uposażenia z wyjątkiem urlopów udzielonych w przypadkach, przewidzianych w § 3 ust. 12 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1932 r., za okres których pracownikowi przysługuje prawo uiszczenia opłaty. Rozporz. M. K. z 12.I.1933. Nr. P. Z. I/2/1 (Dz. U. M. K. Nr. 2 poz. 10).

[3]) Za służbę zaborczą w jednem z państw zaborczych liczy się.

a) w b. zaborze rosyjskim do dnia 31.12.1917 r.,

b) w b. zaborze austrjackim do dnia 31.10.1918.

Tak samo w b. państwie węgierskiem i na kolejach bośniacko-hercegowińskich.

c) w Poznańskiem do dnia 10.I.1920 r.,

d) na Pomorzu do dnia 30 III.1920 r.,

e) na Górnym Śląsku do dnia 1.VIII.1922 r.

podstawie przepisów o powszechnem ubezpieczeniu społecznem, zalicza się do wysługi emerytalnej bez opłaty, jeżeli pracownik składek tych nie podjął, za te okresy, nie otrzymuje emerytury lub renty, ani też nie otrzymał odprawy (§ 46). Wskutek zaliczania okresów służby kolejowej, odbytej w jednem z byłych państw zaborczych, obowiązkowo opłaconych opłatą, składkami emerytalnemi lub zabezpieczeniowemi, pracownik traci wszelkie prawa, przysługujące mu z tytułu uiszczenia rzeczonych opłat lub składek; opłaty te i składki przypadają przedsiębiorstwu „Polskie Koleje Państwowe". Okresy opłacone składkami ubezpieczeniowemi na podstawie przepisów o powszechnem ubezpieczeniu społecznem, oraz okresy opłacone składkami lub opłatą wzamian za zapewnienie pracownikowi praw emerytalnych przez pracodawcę, zalicza się do wysługi emerytalnej, jeśli składki te lub opłaty podlegają w myśl obowiązujących przepisów przekazywaniu na rzecz przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" przez daną instytucję ubezpieczeniową, względnie przez danego pracodawcę.

Jeżeli pracownik podjął wpłacone składki, lub za dane okresy otrzymuje emeryturę (rentę), lub otrzymał odprawę, albo też jeśli wpłacone przez pracownika opłaty przekazano instytucji ubezpieczeniowej lub pracodawcy (§ 11 ust. 4), zalicza się okresy te według zasad ust. 4, 9, 10, względnie 11.

Okresy służby w Wojsku Polskiem a mianowicie: służby obowiązkowej, na ćwiczeniach, oraz w czasie mobilizacji lub częściowego uzupełnienia wojsk do stopy wojennej, zalicza się do wysługi emerytalnej bez opłaty. Okresy służby odbytej przed powstaniem Państwa Polskiego w formacjach lub organizacjach wojskowych, uznanych przez Państwo Polskie jako polskie, względnie zaliczalne do polskiej służby wojskowej — uważa się jako okresy wojskowej służby polskiej.

Okresy służby państwowej lub samorządu terytorjalnego, oraz okresy państwowej służby kolejowej, jako też kolejowej służby prywatnej, tak w Państwie Polskiem jak i w jednem z byłych państw zaborczych, nieopłacone obowiązkową opłatą, składkami emerytalnemi, zabezpieczeniowemi lub ubezpieczeniowemi, zalicza się na żądanie uprawnionego do wysługi emerytalnej opłatnie. Należność za to zaliczenie wynosi sume opłat, określonych w § 2 ust. 1, względnie 3, obliczonych od sumy podstawy wymiaru opłaty w miesiącu zgłoszenia odnośnego żądania za cały okres podlegający zaliczeniu, wraz z odsetkami składanemi. Odsetki te oblicza się w stosunku miesięcznym według miesięcznej stopy 0,5% za okres podlegający zaliczeniu, w stosunku zaś rocznym według rocznej stopy 6% za resztę okresu wysługi emerytalnej, osiągniętej na podstawie tego zaliczenia w dniu formalnego dokonania zaliczenia. Jeśli okres podlegający zaliczeniu leży między poszczególnemi okresami

zaliczonemi już do wysługi emerytalnej, odsetki w stosunku rocznym oblicza się od pierwszego dnia następującego po ostatnim dniu okresu, podlegającego zaliczeniu. Przy obliczaniu procentów składanych w stosunku miesięcznym nie uwzględnia się ułamków miesiąca, zaś przy obliczaniu procentów składanych w stosunku rocznym ułamków roku (§ 48).

Okres studjów na jednym z wydziałów uniwersytetów, lub w równorzędnym zakładzie naukowym, zalicza się na żądanie uprawnionego do wysługi emerytalnej opłatnie, lecz tylko w przypadkach całkowitego zakończenia studjów przepisanemi egzaminami, jednak w ilości nie większej jak 4 lata. Należność za to zaliczenie oblicza się według przepisu ust. 4.

Wdowa i sieroty po pracowniku lub emerycie, który nie uiścił w całości należności za zaliczenie okresu służby, pracy lub studjów, korzystają z zaliczenia okresu odpowiadającego części należności uiszczonej z tytułu tego zaliczenia, pragnąc zaś korzystać z zaliczenia pełnego okresu, muszą uiścić zaległą część tej należności.

Emeryt, wdowa, oraz sieroty korzystają z zaliczenia dopiero od pierwszego dnia miesiąca następującego po całkowitem wpłaceniu należności za to zaliczenie.

Pracownikowi, który przed zupełnem wpłaceniem należności za zaliczenie zrzeknie się tego zaliczenia, zwraca się całą wpłaconą sumę. Po rozwiązaniu stosunku służbowego zwraca się tę sumę uprawnionemu (uprawnionym), jeśli nie nabył (nie nabyli) prawa do zaopatrzenia na podstawie niniejszego rozporządzenia.

W razie przyjęcia na służbę emeryta uprawnionego do pobierania zaopatrzenia emerytalnego z funduszów przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" i objęcia go na podstawie § 1 niniejszem rozporządzeniem, zalicza się bezpłatnie do jego wysługi emerytalnej cały okres, który stanowił podstawę wymiaru zaopatrzenia (§ 16 p. 1).

W razie przyjęcia na służbę i objęcia na podstawie § 1 niniejszem rozporządzeniem byłego pracownika kolejowego, byłego funkcjonarjusza państwowego, lub byłego zawodowego wojskowego, z którymi rozwiązano swego czasu stosunek służbowy, lub których swego czasu przeniesiono w stan spoczynku i którym z tego powodu wypłacono odprawę na podstawie § 18 niniejszego rozporządzenia, albo na podstawie innych przepisów emerytalnych, zalicza się do ich wysługi emerytalnej cały okres poprzedniej wysługi emerytalnej po uprzednim zwrocie sumy otrzymanej tytułem odprawy.

W razie przyjęcia na służbę i objęcia na podstawie § 1 niniejszem rozporządzeniem byłego pracownika kolejowego, byłego funkcjonarjusza państwowego, lub byłego zawodowego wojskowego, których opłaty emerytalne i wpłacone należności

za zaliczenie przekazano na podstawie § 11 ust. 4 niniejszego rozporządzenia, albo na podstawie innych przepisów, właściwej instytucji powszechnego ubezpieczenia społecznego lub pracodawcy, zalicza się do ich wysługi emerytalnej okresy, za które swego czasu wniesiono opłatę lub należność za zaliczenie, jeśli obowiązujące przepisy przewidują przekazanie przedsiębiorstwu „Polskie Koleje Państwowe" sumy przekazanej poprzednio instytucji powszechnego ubezpieczenia społecznego, względnie pracodawcy.

Do wysługi emerytalnej nie zalicza się okresu urlopu bez uposażenia; wyjątek stanowią urlopy uzyskane na okres piastowania mandatu poselskiego, senatorskiego, lub w samorządzie terytorjalnym, albo też na okres sprawowania czynności w związkach zawodowych lub w spółdzielniach, jeżeli pracownik uiszczał w czasie tych urlopów opłaty miesięczne określone w § 2 lub jeżeli po ukończeniu urlopu uiści je w terminie trzymiesięcznym, licząc od dnia objęcia służby.

Jeden i ten sam okres czasu może być zaliczony do wysługi emerytalnej tylko raz jeden. W razie, jeśliby pracownikowi (wdowie) służyło na podstawie niniejszego rozporządzenia z dwu lub więcej tytułów prawo do zaliczenia jednego i tego samego czasokresu, zaliczenie następuje z tego tytułu, jaki wskaże uprawniony[4]).

---

[4]) Ustalenie okresu, który ma być zaliczony bezpłatnie do wysługi emerytalnej na podstawie § 3 powinno być dokonane przedewszystkiem na podstawie dokumentów lub zapisków urzędowych, a w braku tychże na podstawie dowodów, dostarczonych przez pracowników. Co do pracowników byłych kolei rosyjskich, którzy udowodnią dokumentami urzędowemi, że dnia 1 stycznia 1918 r. pozostawali jeszcze na kolejowej służbie w Rosji, lub wskutek działań wojennych pozostawali na terenach okupowanych i do Rosji nie wyjeżdżali co najmniej do 1 stycznia 1918 r. — uważa się, że wpłaconych swego czasu składek emerytalnych albo zabezpieczeniowych nie podjęli.

Za czas służby w wojsku polskiem przed powstaniem Państwa Polskiego należy uważać czas spędzony na służbie w formacjach lub w organizacjach wojskowych, uznanych przez Państwo Polskie, a w szczególności z mocy rozporządzenia Ministra Spraw Wojskowych z dnia 19 stycznia 1927 r. o wykonaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1926 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 11 grudnia 1923 r. o zaopatrzeniu emerytalnem funkcjonarjuszów państwowych i zawodowych wojskowych (Dz. U. R. P. Nr. 9, poz. 72) i rozporządzenia Ministra Spraw Wojskowych z dnia

Zaświadczenie o wysłudze emerytalnej.

§ 4. Przedsiębiarstwo „Polskie Koleje Państwowe" obowiązane jest wydać każdemu pracownikowi zaświadczenie, stwierdzające jaki czas liczy się do jego wysługi emerytalnej.

---

13 października 1929 r. o uzupełnieniu rozporządzenia z dnia 19 stycznia 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 75, poz. 568). Formacje te, względnie organizacje, są następujące:

A. Formacje:

1) Legjony Polskie (Polski Korpus Posiłkowy Polska Siła Zbrojna) od 1 sierpnia 1914 r.
2) Bojończycy od 21 sierpnia 1914 r. do 22 sierpnia 1915 r.
3) Legjon Puławski od 18 października 1914 r.
4) Brygada Strzelców Polskich od 13 października 1915 r.
5) Dywizja Strzelców Polskich od 21 lutego 1917 r.
6) I Korpus Polski od 6 sierpnia 1917 r. do 7 lipca 1918 r.
7) II Korpus Polski od 8 grudnia 1917 r. do 12 maja 1918 r.
8) III Korpus Polski od 15 stycznia 1918 r. do 22 sierpnia 1918 r.
9) Oddział Polski w Odessie od 23 listopada 1917 r. do 20 kwietnia 1918 r.
10) Polska Oddzielna Brygada na Kaukazie od 25 grudnia 1917 r. do 26 lipca 1918 r.
11) Oddział na Murmanie od 29 czerwca 1918 r.
12) Oddział na Kubaniu od 24 sierpnia 1918 r.
13) Dywizja Generała Żeligowskiego od 23 października 1918 r.
14) V Dywizja Syberyjska od 23 czerwca 1918 r.
15) Armja Polska we Francji od 4 czerwca 1917 r.
16) P. O. W. od 1 sierpnia 1914 r.
17) Zarządy Związków Wojskowych Polaków od 24 marca 1917 r. do 1 lipca 1918 r.
18) Naczelny Polski Komitet (Naczpol) od 21 czerwca 1917 r. do 31 stycznia 1918 r.
19) Naczelna Rada Polskiej Siły Zbrojnej od 1 lutego 1918 r. do 4 marca 1918 r.
20) Organizacja bojowa Polskiej Partji Socjalistycznej od 1 sierpnia 1904 r. do 1 sierpnia 1914 r.

B. Organizacje:

1) Związek Walki Czynnej od 1 czerwca 1908 r.
2) Związek Strzelecki od 1 grudnia 1910 r.
3) Strzelec od 1 grudnia 1910 r.
4) Armja Polska od 1 października 1910 r.
5) Polskie Drużyny Strzeleckie od 31 lipca 1911 r.
6) Sokole Drużyny Polowe od 1 lipca 1912 r.
7) Drużyny Bartoszowe od 1 lipca 1912 r.
8) Drużyny Tow. im. Kościuszki od 1 lipca 1912 r.

W zaświadczeniu nie uwzględnia się okresów, które mają być zaliczone opłatnie, oraz okresów ubezpieczenia na podstawie przepisów o powszechnem ubezpieczeniu społecznem, do-

---

9) Drużyny Podhalańskie od 1 lipca 1912 r.

Pracownicy, którzy ubiegają się o zaliczenie do wysługi emerytalnej okresu służby w jednej z powyższych formacji lub organizacji wojskowych, powinni przedstawić dowody, stwierdzające dokładnie czas służby, odbytej w tych formacjach lub organizacjach. W przypadku nieposiadania takich dowodów, czas powyższej służby może być stwierdzony w drodze zaświadczenia, potwierdzonego co do prawdziwości danych podpisami conajmniej dwóch wiarogodnych świadków z grona etatowych pracowników kolejowych, lub z grona ustalonych funkcjonarjuszów państwowych, lub zawodowych wojskowych. Świadkowie powinni w zaświadczeniu przytoczyć źródło posiadanych wiadomości, przyczem podpisy świadków mają być urzędownie uwierzytelnione.

Czas każdej służby wojskowej polskiej zalicza się do wysługi emerytalnej bez względu na to, kiedy pracownik ją odbył.

Ustalenie okresu, który ma być zaliczony opłatnie na podstawie § 3 powinno być dokonane na podstawie dokumentów lub zapisków urzędowych względnie dokumentów, dostarczonych przez pracownika. O ile pracownik nie posiada żadnych dokumentów w tym względzie, należy zażądać od niego zaświadczenia dwóch wiarogodnych świadków(z grona pracowników kolejowych) stwierdzających daty, podane przez pracownika.

Przy obliczaniu należności za zaliczenie posługiwać się będą Dyrekcje załączonemi dwoma tabelami, a mianowicie: tabelą wartości współczynnika dla obliczania sumy opłat wraz z miesięcznemi procentami składanemi za okres podlegający zaliczeniu (tab. A), oraz tabelą wartości współczynnika dla obliczenia należności za zaliczenie wraz z rocznemi procentami składanemi za resztę okresu wysługi emerytalnej, osiągniętej na podstawie tego zaliczenia w dniu formalnego dokonania zaliczenia. Iloczyn kwoty miesięcznej opłaty ustalonej na zasadach § 2 i współczynnika odpowiedniej ilości miesięcy (tab. A), daje sumę opłat wraz z miesięcznemi procentami składanemi za okres podlegający zaliczezeniu. Iloczyn sumy opłat wraz z miesięcznemi procentami składanemi za okres podlegający zaliczeniu i współczynnika odpowiedniej ilości lat (tab. B) daje ostateczną sumę należności za zalicznie. Przy ustalaniu należności za zaliczenie dwóch lub więcej okresów służby, leżących między poszczególnemi okresami opłaconemi lub zaliczonemi, należy obliczać należność za każdy

póki należność za to zaliczenie nie zostanie całkowicie wpłacona (§ 3 ust. 1, 4, 5, 10, 11 i 12).

Prawo wyboru zaopatrzeń.

§ 5. Z funduszów państwowych można pobierać tylko jedno zaopatrzenie. W razie, gdyby pracownikowi, względnie pozostałej po nim rodzinie, służyło prawo do dwu lub więcej zaopatrzeń, wypłacanych z funduszów państwowych — uprawniony ma prawo wyboru[5]).

---

okres oddzielnie. Należność za zaliczenie należy pracownikom na ich prośbę rozłożyć na raty miesięczne. Ilość rat — nie przekraczająca sześćdziesięciu — ustalać należy indywidualnie, zależnie od wysokości kwoty, jaką pracownik ma wpłacić i od wysokości jego uposażenia.

Zaliczenie do wysługi emerytalnej okresu służby wojskowej (z uwzględnieniem postanowień § 13 ust. 5), jak również (do dnia 1 sierpnia 1932 r.) w półtorakrotnym wymiarze liczących się okresów służby konduktorskiej, na parowozach, oraz innej służby, opłaconej składkami (opłatą) półtokrotnemi, wreszcie okresu stażów tym pracownikom którzy do dnia 1 września 1929 r. byli na etatowej służbie przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" — wpływa nietylko na wymiar zaopatrzenia emerytalnego (wdowiego, sierocego) lecz i na uzasadnienie roszczenia o to zaopatrzenie.

Za zakłady naukowe równorzędne z uniwersytetem, w rozumieniu postanowień rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1932 r., uważa się zakłady naukowe ,wymienione w § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 listopada 1929 r. o zakładach naukowych i egzaminach szkolnych, wystarczających do osiągnięcia stanowiska urzędniczego w państwowej służbie cywilnej. (Dz. U. R. P. Nr. 88, poz. 664). Rozporz. MK. z 12.I.1933 Nr. P. Z. z I/2/1 (Dz. U. MK. Nr. 2 poz. 10).

[5]) O ile inwalidzie (wojennemu lub wojskowemu) względnie pozostałym, przysługuje prawo do zaopatrzenia pieniężnego na zasadzie innej ustawy o zaopatrzeniu z funduszów państwowych z innego tytułu, jest dopuszczalne pobieranie obu zaopatrzeń ze Skarbu Państwa, lecz tylko do łącznej wysokości zasadniczej renty zupełnego inwalidy.

W wypadkach, zasługujących na szczególne uwzględnienie, Minister Skarbu może udzielić zezwolenia na pobieranie zaopatrzenia w łącznej sumie, przekraczającej normę przewidzianą w ust. 1.

Ustawa z 17.III.1932 r. o zaopatrzeniu inwalidzkiem, art. 17 i 34. (Dz.U. R. P. Nr. 26, poz. 238).

Powyższe prawo zaopatrzeń realizuje uprawniony w formie zrzeczenia się prawa do jednego z nich.

Wyjątek stanowią odszkodowania, przyznane na podstawie niniejszego rozporządzenia (§ 42, 43 i 44), oraz zaopatrzenia, przyznane na podstawie ustawy z dnia 23 marca 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 26, poz. 212), których pobieranie nie wyklucza możności równoczesnego pobierania zaopatrzenia na podstawie niniejszego rozporządzenia[6]).

Właściwość urzędu.

§ 6. Czynności urzędowe wynikające ze stosowania niniejszego rozporządzenia, z wyjątkiem czynności zastrzeżonych Ministrowi Komunikacji i Ministrowi Skarbu, wykonywają urzędy upoważnione do tego przez Ministra Komunikacji.

Wypłata zaopatrzeń.

§ 7. Zaopatrzenia, należne na podstawie niniejszego rozporządzenia, wypłaca przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" każdego miesiąca zgóry.

Zmiany wysokości przyznanych zaopatrzeń.

§ 8. Ogólne zmiany uposażenia miesięcznie względnie dziennie płatnych pracowników przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", lub wysokości dodatków podlegających opłacie (§ 2), przyznanie miesięcznie względnie dziennie płatnym pracownikom tego przedsiębiorstwa nowych dodatków podlegających opłacie, lub wstrzymanie wypłaty rzeczonych dodatków dotyczasowych, będzie stosowane do odnośnych zaopatrzeń, wypłacanych na podstawie niniejszego rozporządzenia.

Natomiast wszelkie zmiany wysokości uposażenia lub dodatków podlegających opłacie, spowodowane tylko stosunkami lokalnemi, albo też dotyczące tylko pracowników poszczególnych gałęzi służbowych, nie mają wpływu na wysokość zaopatrzeń, do których powstało prawo przed terminem wprowadzenia tych zmian.

---

[6]) Prawo wyboru zaopatrzeń realizuje uprawniony przez zrzeczenie się jednego z nich, składając w tym celu następujące oświadczenie pisemne:

O ś w i a d c z e n i e

Celem korzystania z zaopatrzenia należnego mi na podstawie . . . . . . zrzekam się w myśl postanowień § 5 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1932 r. (Dz. U. R. P. Nr. 61, poz. 577) prawa korzystania z zaopatrzenia należnego mi na podstawie . . . .

Dnia . . . . (podpis)

Rozporz. MK. z 12.I.1933 r. Nr. P. Z. I/2/1 (Dz. U. M. K. Nr 2, poz. 10).

Zapowiedzenia i zajęcia.

§ 9. Świadczenia, wypłacane na podstawie niniejszego rozporządzenia, nie ulegają zapowiedzeniu, ani zajęciu, z wyjątkiem zapowiedzenia i zajęcia sądowego z tytułu alimentów, oraz zajęcia administracyjnego z tytułu należności Skarbu Państwa lub przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", obciążających uprawnionego.

Wysokość zapowiedzeń i zajęć z tytułu należności Skarbu Państwa lub przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", wynosi najwyżej 1/5 zaopatrzeń a 2/5 odprawy.

Sumy należne tytułem pośmiertnego lub zwrotu kosztów pogrzebu (§ 41), tytułem zwrotu kosztów przesiedlenia (§ 40), jak również tytułem odszkodowania za nieszczęśliwe wypadki (§ 42, 43, 44, 45 i 50), nie ulegają żadnemu zapowiedzeniu ani zajęciu [7]).

---

[7]) Do zapowiedzenia i zajęcia sądowego mają zastosowanie, począwszy od dnia 1 stycznia 1933 r. postanowienia art. 65, 67, 68 i 69 rozporz. Prezydenta Rzplitej z dnia 27.X.1932 r. Prawo o sądowem postępowaniu egzekucyjnem (Dz. U. R. P. Nr. 93, poz. 803). Przepis powyższy nie ma zastosowania, o ile chodzi o zajęcie administracyjne z tytułu należności Skarbu Państwa lub przedsiębiorstwa P. K. P., obciążających uprawnionego. Rozporz. M. K. z 12.I.1933 r. Nr. P. Z. I/2/1 (Dz. U. M. K, Nr, 2, poz. 10). Postanowienia powyższego prawa o postępowaniu egzekucyjnem brzmią:

Art. 65. Nie podlegają egzekucji:

1) uposażenia służbowe, wpłacone na konto czekowe P. K. O. lub innych instytucyj, wykonywujących czynności bankowe;

2) sumy i świadczenia w naturze, przeznaczone na pokrycie wydatków, lub wyjazdów w sprawach służbowych oraz wydatków, związanych z przesiedleniem emerytów;

3) żołd i należności uboczne niezawod. wojskowych;

4) stypendja na kształcenie się;

5) należności z tytułu ubezpieczenia na wypadek choroby i zasiłki pieniężne z tytułu zabezpieczenia na wypadek bezrobocia;

6) wsparcia, wyznaczone dłużnikowi dla poratowania jego lub rodziny jego z powodu choroby, śmierci lub innej klęski.

Art. 67. Należności pośmiertne, wypłacone tytułem zapomogi lub zaopatrzenia jednorazowego pod jakąkolwiek nazwą. albo z tytułu ubezpieczenia kosztów pogrzebu, podlegają egzekucji tylko na zaspokojenie kosztów pogrzebu.

Art. 68 § 1. Uposażenie służbowe i **zaopatrzenie emerytalne** (uposaż. emerytalne, pensja wdowia i sieroca) osób, będących w publiczno-prawnym stosunku służbowym, pracown. sa-

Odwołanie.

§ 10. Przeciw orzeczeniom i zarządzeniom, wydanym w sprawach unormowanych niniejszem rozporządzeniem, służy prawo odwołania w terminie czternastodniowym, w normalnym toku instancji.

Bieg terminu rozpoczyna się z dniem następującym po dniu doręczenia orzeczenia.

Jeśli koniec terminu przypada na niedzielę lub święto ustawowe, termin upływa następnego dnia powszedniego. Termin uważa się za dotrzymany, jeśli przed jego upływem odwołanie wysłano pocztą.

---

morządopych oraz diety posłów i senatorów, wynagrodzenie pracown. umysłowych i robotników, tudzież świadczenia powtarzające się, których celem jest zapewnienie utrzymania, należnego z tytułu: alimentów, renty za utratę zdolności do pracy, ubezpieczenia, wsparcia lub z jakiegokolwiek innego tytułu prawnego, jeżeli nie przewyższają 1.200 zł. miesięcznie — **podlegają egzekucji w 1/5 części,** a na zaspokojenie należności alimentarnych także w drugiej piątej części, **przyczem zawsze suma 100 zł. miesięcznie wolna jest od egzekucji, chyba że dochodzone są należności alimentarne.** Jeżeli dłużnik otrzymuje miesięcznie powyżej 1.200 zł., egzekucji podlega nadto połowa całej przewyżki, a na zaspokojenie należności alimentarnych również i druga połowa.

§ 2. Przy zbiegu egzekucji należności alimentarnych z egzekucją innych należności jedna piąta część podlega egzekucji za wszystkie długi ogółem, druga zaś część piąta na zaspokojenie samych tylko należności alimentarnych, o ileby pierwsza część na nie przy zbiegu z innemi wierzytelnościami nie wystarczała. Według tej samej zasady podlega egzekucji przewyżka ponad 1.200 zł. miesięcznie.

§ 3. Dodatki, które dłużnik otrzymuje na utrzymanie członka rodziny, podlegają w całości egzekucji na zaspokojenie należności alimentarnych tego członka przed innemi należnościami.

Art. 69 § 1. Dochody, wymienione w art. poprzednim, oblicza się wraz z wszystkiemi dodatkami i wartością świadczeń w naturze, lecz po potrąceniu podatków, składek emerytalnych i opłat publicznych, należnych z ustawy.

§ 2. Jeżeli dłużnik otrzymuje dochody z kilku źródeł, wymienionych w art. poprzednim, podstawę obliczenia stanowi suma dochodów.

Rozdział II. 1. Zaopatrzenia emerytalne. Prawo do zaopatrzenia emerytalnego.

§ 11. Prawo do zaopatrzenia emerytalnego nabywa pracownik przez rozwiązanie stosunku służbowego, jeśli osiągnął co najmniej 15 lat wysługi emerytalnej. Pracownik nie nabywa tego prawa, jeśli stosunek służbowy rozwiązano przez wydalenie lub przez dobrowolne wystąpienie ze służby, tudzież w przypadkach rozwiązania stosunku służbowego wskutek samowolnej nieobecności na służbie.

Przed osiągnięciem 15 lat wysługi emerytalnej nabywa pracownik prawo do zaopatrzenia emerytalnego przez rozwiązanie stosunku służbowego, spowodowane fizyczną lub umysłową niezdolnością do pełnienia obowiązków służbowych, jeśli osiągnął co najmniej 5 lat wysługi emerytalnej.

Przed osiągnięciem 5 lat wysługi emerytalnej nabywa pracownik prawo do zaopatrzenia emerytalnego przez rozwiązanie stosunku służbowego, spowodowane fizyczną lub umysłową niezdolnością do pełnienia obowiązków służbowych, powstałą skutkiem nieszczęśliwego wypadku z powodu służby. W tym przypadku pracownik nie nabywa prawa do zaopatrzenia emerytalnego, jeśli nieszczęśliwy wypadek, który uczynił go niezdolnym do pełnienia obowiązków służbowych, spowodował rozmyślnie lub wskutek popełnienia czynu karalnego, stwierdzonego w drodze sądowo-karnej[8]).

W razie, jeśli pracownik, z którym rozwiązano stosunek służbowy, nie nabył prawa do zaopatrzenia emerytalnego, ani prawa tego przy rozwiązaniu stosunku służbowego nie utracił, przekaże na jego żądanie przedsiębiorstwo „Polskie Koleje

---

[8]) Jako nieszczęśliwy wypadek „z powodu służby" uważa się każdy nieszczęśliwy wypadek, jakiemu uległ pracownik jeśli wypadek ten spowodowały okoliczności, pozostające w jakimkolwiek związku z wykonywaniem przez poszkodowanego obowiązków służbowychh.

Jeżeli pracownik uległ nieszczęśliwemu wypadkowi w drodze z domu do swego miejsca lub lokalu służbowego, udając się na służbę, lub też w drodze ze swego miejsca bądź lokalu służbowego, wracając do domu ze służby — uważa się, że wypadek ten zdarzył się z powodu służby, jeżeli pracownik użył w tym przypadku tej drogi, jakiej zwykł był stale używać, udając się bez zboczenia z niej z domu na służbę i odwrotnie.

Nieszczęśliwy wypadek uważa się również za zgłoszony, jeśli zostało w tej sprawie przeprowadzone dochodzenie służbowe lub gdy o wypadku odnotowano w aktach osobowych pracownika. Rozporz. MK. z 12.I.1933 r. Nr. P. Z. I/2/1. (Dz. U. MK. Nr. 2 poz. 10).

Państwowe" właściwej instytucji ubezpieczeniowej, względnie właściwemu pracodawcy sumę opłat uiszczonych przez pracownika na podstawie § 2, oraz sumy uzyskane na podstawie § 3, jeśli pracownik ten podejmie w granicach Rzeczypospolitej pracę, uzasadniającą ustawowy obowiązek ubezpieczenia (zaopatrzenia go) na przypadek niezdolności do pracy, na starość i na wypadek śmierci. Przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" zwolnione jest od obowiązku wpłacenia powyższych sum instytucji ubezpieczeniowej, względnie pracodawcy, jeśli pracownikowi wypłaciło odprawę na podstawie § 18.

Były emeryt, który na podstawie § 16 p. 3 lub 4 utracił prawo do zaopatrzenia emerytalnego, odzyskuje to prawo w razie darowania mu skutków skazania, względnie dyscyplinarnego ukarania (§ 14 ust. 2).

Podstawa wymiaru zaopatrzenia emerytalnego.

§ 12. Dla ustalenia podstawy wymiaru zaopatrzenia emerytalnego przyjmuje się sumę, od której uprawniony ostatnio wniósł opłatę określoną w § 2 ust. 1, 2, 3, 4, względnie 6, oraz ustalony okres wysługi emerytalnej.

Wymiar zaopatrzenia emerytalnego.

§ 13. Za okres 15 lat wysługi emerytalnej zaopatrzenie emerytalne wynosi 40% sumy przyjętej na podstawie § 12 dla ustalenia podstawy wymiaru. Za każdy następny rok wysługi do lat 25 włącznie wzrasta zaopatrzenie o 2,4%, za każdy następny rok po latach 25 o 2,8% sumy przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru tak, że po osiągnięciu 35 lat lub więcej wysługi emerytalnej wynosi 92% tej sumy (pełne zaopatrzenie emerytalne).

W przypadku nabycia prawa do zaopatrzenia emerytalnego przed osiągnięciem 15 lat wysługi emerytalnej (§ 11 ust. 2 i 3) zaopatrzenie wynosi za okres wysługi do 10 lat włącznie 30% sumy przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru (§ 12), za każdy następny rok wysługi do 15 lat włącznie wzrasta zaopatrzenie o 2% tej sumy.

Ułamki roku wynoszące więcej niż 6 miesięcy, liczy się przy wymiarze zaopatrzenia jako pełny rok, wynoszących zaś 6 miesięcy lub mniej nie uwzględnia się.

Każdy pełny rok opłacony 12% opłatą (§ 2 ust. 2 i 4) liczy się przy wymiarze zaopatrzenia jako 18 miesięcy. Ułamki roku liczy się pojedyńczo.

Okres wojskowej służby polskiej od dnia rozpoczęcia działań wojennych do dnia podpisania traktatu pokoju liczy się przy wymiarze zaopatrzenia podwójnie. Również podwójnie liczy się przy wymiarze zaopatrzenia okres kolejowej służby polskiej, oraz innej polskiej służby cywilno - państwowej, odbytej na terenie operacyjnym, podporządkowanym dowództwu armji,

w czasie od dnia rozpoczęcia działań wojennych do dnia podpisania traktatu pokoju[9]).

Wysokość zaopatrzenia emerytalnego, do którego powstało prawo przez rozwiązanie stosunku służbowego na podstawie orzeczenia dyscyplinarnego, jak również wysokość zaopatrzenia emeryta, ukaranego prawomocnie orzeczeniem dyscyplinarnem, opiewającem na zmniejszenie zaopatrzenia, wynosi sumę ustaloną na podstawie powyższych przepisów niniejszego paragrafu, względnie część tej sumy stosownie do brzmienia orzeczenia dyscyplinarnego.

Prócz zaopatrzenia emerytalnego służy emerytom prawo do pobierania dodatku ekonomicznego na żonę analogicznie i tak długo, jak pracownikom przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", pozostającym na służbie. Emeryt nie ma prawa do pobierania tego dodatku, jeśli związek małżeński zawarł po rozwiązaniu stosunku służbowego[10])

W przypadku, gdy emeryt rości sobie prawo do zaopatrzenia emerytalnego w wyższym wymiarze, aniżeli wynika to z danych zawartych w jego aktach osobowych, ma udowodnić swe roszczenia dokumentami. Wyższe zaopatrzenie otrzymuje emeryt od dnia pierwszego następującego miesiąca po udowodnieniu tego roszczenia.

Termin początkowy korzystania z prawa do zaopatrzenia emerytalnego.

§ 14. Prawo pobierania zaopatrzenia emerytalnego nabywa uprawniony od dnia następującego po dniu wstrzymania wypłaty uposażenia służbowego.

W przypadkach określonych w § 11 ust. ostatni prawo to uprawniony odzyskuje od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu darowania skutków skazania, względnie dyscyplinarnego ukarania.

---

[9]) Postanowienie tego ustępu interpretuje MK. w łączności z wyjaśnieniem zawartem w uwadze 3 ustep przedostatni w ten sposób, iż zaliczone podwójnie okresy kolejowej służby polskiej, oraz innej polskiej służby cywilno - państwowej, odbytej na teterenie operacyjnym, podporządkowanym dowództwu armji, w czasie od dnia rozpoczęcia działań wojennych do dnia podpisania traktatu pokoju — wpływają tylko na wymiar emerytury a nie na uzasadnienie roszczenia o zaopatrzenie emerytalne: (Pismo MK z 22.6.1933 Nr. P. Z. I/12/18).

[10]) Postanowienia ust. 7 tego paragrafu mają zastosowanie, począwszy od dnia 1 sierpnia 1932 r. i do tych emerytów, którzy przed tym terminem nabyli prawo do pobierania zaopatrzenia emerytalnego z funduszów przedsiębiorstwa P. K. P (Idzie tu o dodatki ekonom. na żonę). Rozporz. MK. z 12.I.1933 r. Nr. P. Z. I/2/. (Dz. U. M. K. Nr. 2 poz. 10).

Poddawanie emerytów oględzinom lekarskim oraz powołanie ich na służbę.

§ 15. Przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" może poddawać oględzinom lekarskim emeryta, który nabył prawo do zaopatrzenia emerytalnego przez rozwiązanie stosunku służbowego spowodowane fizyczną lub umysłową niezdolnością do pełnienia obowiązków służbowych, a który nie ukończył jeszcze 55 lat życia. W razie stwierdzenia, że emeryt odzyskał zdolność do pełnienia obowiązków służbowych przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" ma prawo powołać go na służbę, jednak z uposażeniem nie niższem od tego uposażenia, które przyjęte było dla ustalenia podstawy wymiaru zaopatrzenia emerytalnego (§ 16 p. 5, § 17 ust. ostatni).

Emeryt, który nabył prawo do zaopatrzenia emerytalnego przez rozwiązanie stosunku służbowego, nie spowodowane fizyczną lub umysłową niezdolnością do pełnienia obowiązków służbowych, a który nie ukończył jeszcze 55 lat życia, może być każdej chwili powołany na służbę kolejową, jednak z uposażeniem nie niższem od tego uposażenia, które przyjęte było dla ustalenia podstawy wymiaru zaopatrzenia emerytalnego (§ 16 p. 5)[11].

Wygaśnięcie prawa do zaopatrzenia emerytalnego

§ 16. Prawo do zaopatrzenia emerytalnego gaśnie:

1) w razie śmierci emeryta,
2) jeśli emeryt utraci obywatelstwo polskie, lub obywatelstwo Wolnego Miasta Gdańska,
3) gdy emeryt zostanie wyrokiem sądowym prawomocnie skazany na karę dodatkową utraty praw publicznych. W razie zawieszenia w wyroku sądowym wykonania kary gaśnie prawo do zaopatrzenia tylko wówczas, jeśli zostało następnie zarządzone wykonanie zawieszonej kary; w tych przypadkach gaśnie to prawo od pierwszego dnia miesiąca następującego po zarządzeniu wykonania zawieszonej kary (§ 11 ust. ost., § 22, § 31)
4) gdy emeryt zostanie orzeczeniem dyscyplinarnem prawomocnie ukarany, a orzeczenie opiewa na utratę prawa do pobierania zaopatrzenia emerytalnego,

---

[11]) Emerytów, którym przyznano zaopatrzenie emerytalne z powodu rozwiązania stosunku służbowego z przyczyny fizycznej lub umysłowej niezdolności do pełnienia obowiązków służbowych, a którzy nie ukończyli jeszcze 55 lat życia, mogą Dyrekcje poddawać oględzinom lekarskim jednak nie częściej, jak w terminach rocznych, celem stwierdzenia, czy emeryt odzyskał zdolność do pełnienia obowiązków służbowych.

W razie uchylenia się emeryta od tych oględzin wchodzą w zastosowanie postanowienia ostatniego ustępu § 17. Rozprz. MK. z 12.I.1933 Nr. P. Z. I/2/1. (Dz. U. M. K. Nr. 2 poz. 10).

5) jeśli emeryt powołany na służbę (§ 15), nie uczyni zadość wezwaniu w terminie trzydziestodniowym, licząc od dnia otrzymania wezwania,
6) w razie przyjęcia emeryta na służbę kolejową i objęcia go na podstawie § 1 niniejszem rozporządzeniem, lub w razie przyjęcia go na inną stałą służbę państwową (§ 3 ust. 9),
7) w razie zrzeczenia się na podstawie § 5.

Wstrzymanie wypłaty zaopatrzenia emerytalnego.

§ 17. Wypłatę zaopatrzenia emerytalnego wstrzymuje się:
1) na okres przebywania ponad 6 miesięcy poza granicami Rzeczypospolitej i Wolnego Miasta Gdańska z wyjątkiem, jeśli Minister Skarbu udzieli zezwolenia na pobieranie tego zaopatrzenia,
2) na okres przebywania w zakładzie dla umysłowo chorych, jeśli połączone z tem koszta ponosi przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" (§ 20, 29, 38),
3) na okres pobierania uposażenia (płacy okresowej) z funduszów państwowych na podstawie umowy o pracę. lub jakiegokolwiek uposażenia (płacy okresowej) z funduszów samorządu terytorjalnego, gospodarczego, lub z funduszów instytucji powszechnego ubezpieczenia społecznego. W danym przypadku wstrzymuje się wypłatę tylko takiej części zaopatrzenia emerytalnego, która łącznie z pozostałą cześcią tego zaopatrzenia i z pobieranem uposażeniem (płacą okresową) przekraczałaby 150% sumy przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru danego zaopatrzenia emerytalnego. Jednak zaopatrzenie emerytalne nie może być zmniejszone poniżej sumy 300 złotych miesięcznie.

Po ustaniu przyczyny wstrzymania wypłaty zaopatrzenia emerytalnego lub jego części wznawia się wypłatę zaopatrzenia, względnie wstrzymanej jego części od pierwszego dnia miesiąca następującego po zgłoszeniu się o nie.

Nadto można czasowo wstrzymać wypłatę zaopatrzenia emerytalnego emerytowi, który w przypadku przewidzianym w § 15 ust. 1 uchyla się od oględzin lekarskich. Wypłatę wstrzymanego czasowo zaopatrzenia emerytalnego wznawia się dopiero wówczas, gdy emeryt podda się tym oględzinom. W razie wznowienia wypłaty zaopatrzenia, wypłaca się je za cały okres przerwy od dnia następującego po dniu czasowego wstrzymania tego zaopatrzenia, jeśli emeryt usprawiedliwi zwłokę w poddaniu się oględzinom lekarskim, w przeciwnym razie wypłaca się je od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu dokonania oględzin lekarskich.

Odprawa.

§ 18. W razie rozwiązania stosunku służbowego otrzymuje pracownik, który nie nabył prawa do zaopatrzenia eme-

rytalnego (§ 11), na żądanie za każdy pełny rok wysługi emerytalnej ,opłaconej opłatą, jednorazową odprawę w wysokości sumy przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru zaopatrzenia emerytalnego (§ 12). Wysokość odprawy nie może przekraczać dwunastokrotnej sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru zaopatrzenia. emerytalnego.

Pracownikowi, z którym rozwiązano stosunek służbowy na podstawie orzeczenia dyscyplinarnego, opiewającego na przyznanie tylko części odprawy, służy prawo tylko do jej części, stosownie do brzmienia orzeczenia dyscyplinarnego.

Pracownik nie ma prawa do odprawy w przypadkach, gdy stosunek służbowy rozwiązano przez wydalenie, przez dobrowolne wystąpienie ze służby, lub wskutek samowolnej nieobecności na służbie, oraz w razie wypłacenia instytucji ubezpieczeniowej lub pracodawcy sum na podstawie § 11 ust. 4.

2. Zaopatrzenie wdowie. Prawo do zaopatrzenia wdowiego.

§ 19. Prawo do zaopatrzenia służy:

1) wdowie po emerycie,
2) wdowie po pracowniku, który w dniu śmierci osiągnął co najmniej 5 lat wysługi emerytalnej ,
3) wdowie po pracowniku bez względu na okres jego wysługi emerytalnej, jeśli przyczyną śmierci był nieszczęśliwy wypadek, uprawniający do zaopatrzenia emerytalnego (§ 11 ust. 3).

Wdowa nie ma prawa do zaopatrzenia wdowiego:

1) jeśli w dniu śmierci męża nie żyła z nim w wspólności małżeńskiej, rozdział zaś małżeństwa przeprowadzono sądownie bez obowiązku męża do jej utrzymania,
2) jeśli zawarła związek małżeński z emerytem, o ile emeryt po zawarciu tego związku nie wstąpił na służbę przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" i nie został objęty na podstawie § 1 niniejszem rozporządzeniem

Wdowa, która na podstawie § 25 p. 3 utraciła prawo do zaopatrzenia wdowiego, odzyskuje to prawo w razie darowania jej skutków skazania (§ 24 ust. 2).

Zaopatrzenie żony emeryta umieszczonego w zakładzie dla umysłowo chorych.

§ 20. Żonie emeryta, umieszczonego w zakładzie dla umysłowo chorych (§ 38), służy według zasad niniejszego rozporządzenia, na okres wstrzymania wypłaty zaopatrzenia emerytalnego męża, prawo do zaopatrzenia w wysokości zaopatrzenia wdowiego (§ 17 ust. 1 p. 2).

Zaopatrzenie żony zaginionego emeryta.

§ 21. Żonie zaginionego bez wieści emeryta Minister Komunikacji może przyznać według zasad niniejszego rozporządzenia zaopatrzenie w wysokości zaopatrzenia wdowiego.

Wypłatę zaoparzenia tego wstrzymuje się, jeśli uprawniona po upływie okresu wymaganego ustawowo do sądowego uznania zaginionego za zmarłego nie złoży dowodów, że wdrożyła kroki we właściwym sądzie celem uzyskania odnośnej uchwały.

Zaopatrzenie żony w razie skazania męża.

§ 22. Żonie byłego emeryta, jako też wdowie po byłym emerycie, który na podstawie § 16 p. 3 i 4 utracił prawo do zaopatrzenia emerytalnego, Minister Komunikacji może przyznać według zasad niniejszego rozporządzenia zaopatrzenie w wysokości zaopatrzenia wdowiego.

Wymiar zaopatrzenia wdowiego.

§ 23. Zaopatrzenie wdowie wynosi 50% tego zaopatrzenia emerytalnego, które mąż pobierał ostatnio przed śmiercią, względnie, do którego miałby prawo na podstawie niniejszego rozporządzenia, gdyby z dniem jego śmierci rozwiązano z nim stosunek służbowy.

Postanowienia ostatniego ustępu § 13 mają analogiczne zastosowanie do wymiaru zaopatrzeń wdowich.

Termin początkowy korzystania z prawa do zaopatrzenia wdowiego.

§ 24. Prawo pobierania zaopatrzenia wdowiego służy od dnia następującego po dniu wstrzymania wypłaty uposażenia służbowego, względnie zaopatrzenia emerytalnego męża.

W przypadkach, określonych w § 19 ust. ostatni, służy to prawo od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu darowania skutków skazania.

Wygaśnięcie prawa do zaopatrzenia wdowiego.

§ 25. Prawo do zaopatrzenia wdowiego gaśnie:

1) w razie śmierci wdowy,
2) jeśli wdowa utraci obywatelstwo polskie lub obywatelstwo Wolnego Miasta Gdańska,
3) gdy wdowa zostanie wyrokiem sądowym prawomocnie skazana na karę dodatkową utraty praw publicznych. W razie zawieszenia w wyroku sądowym wykonania kary gaśnie prawo do zaopatrzenia tylko wówczas, jeżeli zostało następnie zarządzone wykonanie zawieszonej kary: w tych przypadkach gaśnie to prawo od pierwszego dnia miesiąca następującego po zarządzeniu wykonania zawieszonej kary (§ 19 ust. ostatni),
4) jeśli wdowa ponownie zawrze związek małżeński (§ 27 ust. 2),
5) w razie zrzeczenia się na podstawie § 5.

Wstrzymanie wypłaty zaopatrzenia wdowiego.

§ 26. Wypłatę zaopatrzenia wdowiego wstrzymuje się na okres przebywania ponad 6 miesięcy poza granicami Rzeczypospolitej i Wolnego Miasta Gdańska z wyjątkiem, jeśli Minister Skarbu udzieli zezwolenia na pobieranie tego zaopatrzenia

Po ustaniu przyczyny wstrzymania wypłaty zaopatrzenia wdowiego wznawia się wypłatę tego zaopatrzenia od pierwszego dnia miesiąca następującego po zgłoszeniu się o nie.

Odprawy wdowie.

§ 27. Wdowa (§ 19 ust. 1), która nie nabyła prawa do zaopatrzenia wdowiego, otrzymuje jednorazową odprawę w wysokości sześciokrotnej sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru zaopatrzenia emerytalnego (§ 12). Wdowa nie ma prawa do tej odprawy, jeśli prawa do zaopatrzenia wdowiego nie nabyła z powodów określonych w § 19 ust. 2.

W razie ponownego zawarcia związku małżeóskiego otrzymuje wdowa jednorazową odprawę w wysokości jednorocznej sumy zaopatrzenia wdowiego (§ 25 p. 4).

3. Zaopatrzenie sieroce. Prawo do zaopatrzenia sierocego.

§ 28. Prawo do zaopatrzeń sierocych służy dzieciom ślubnym i uprawnionym:

1) emeryta, który w dniu śmierci miał prawo do zaopatrzenia emerytalnego,
2) pracownika, który w dniu śmierci miał co najmniej 5 lat wysługi emerytalnej,
3) pracownika bez względu na okres wysługi emerytalnej jeśli przyczyną śmierci jego był nieszczęśliwy wypadek, uprawniający do pobierania zaopatrzenia (§ 11 ust. 3).

Prawo do zaopatrzeń sierocych służy pod warunkami wskazanemi w p. 1, 2 i 3 ust. 1 dzieciom także po matce (pracownicy). Jeżeli sierota nabyła prawo do zaopatrzenia sierocego po ojcu i po matce, wypłaca się sierocie zaopatrzenie wyższe.

Sierota, która na podstawie § 34 p. 5 utraciła prawo do zaopatrzenia sierocego, odzyskuje to prawo w razie darowania jej skutków skazania (§ 33 ust. 2).

Zaopatrzenie dzieci emeryta umieszczonego w zakładzie dla umysłowo chorych.

§ 29. Dzieciom emeryta umieszczonego w zakładzie dla umysłowo chorych (§ 38), służy według zasad niniejszego rozporządzenia, na okres wstrzymania wypłaty zaopatrzenia ojca (matki) (§ 17 ust. 1 p. 2), prawo do zaopatrzeń w wysokości zaopatrzeń sierocych.

Zaopatrzenie dzieci zaginionego emeryta.

§ 30. Dzieciom emeryta zaginionego bez wieści Minister Komunikacji może przyznać według zasad niniejszego rozporządzenia zaopatrzenie w wysokości zaopatrzeń sierocych.

Wypłatę powyższych zaopatrzeń wstrzymuje się, jeśli uprawnieni po upływie okresu, wymaganego ustawowo do sądowego uznania zaginionego (zaginionej) za zmarłego, nie złożą dowodu, że wdrożyli kroki w właściwym sądzie, celem uzyskania odnośnej uchwały.

Zaopatrzenie dzieci w razie skazania emeryta.

§ 31. Dzieciom byłego emeryta, jako też sierotom po byłym emerycie, który na podstawie § 16 p. 3 i 4 utracił prawo do zaopatrzenia emerytalnego, Minister Komunikacji może przyznać według zasad niniejszego rozporządzenia zaopatrzenie w wysokości zaopatrzeń sierocych.

Wymiar zaopatrzenia sierocego.

§ 32. Zaopatrzenie sieroce na każdą sierotę wynosi:

1) w razie śmierci ojca, jeśli pozostała wdowa ma prawo do pobierania zaopatrzenia wdowiego, 25% sumy zaopatrzenia wdowiego z tem ograniczeniem, że suma zaopatrzeń, przyznanych wszystkim sierotom, nie może przekraczać 100% sumy zaopatrzenia wdowiego;

2) w razie śmierci ojca, jeżeli wdowa nie żyje lub też nie ma prawa do zaopatrzenia wdowiego (§ 19 i 25) albo też na podstawie § 26 nie pobiera zaopatrzenia wdowiego, 1/3 część sumy zaopatrzenia emerytalnego, które ojciec pobierał, względnie do którego miałby był prawo na podstawie niniejszego rozporządzenia, gdyby z dniem jego śmierci rozwiązano z nim stosunek służbowy. Łączna suma zaopatrzeń sierocych, wymierzonych na podstawie niniejszego punktu, nie może przekraczać 100% sumy zaopatrzenia emerytalnego ojca;

3) w razie śmierci matki (pracownicy, emerytki), 1/3 część sumy zaopatrzenia emerytalnego, które zmarła pobierała względnie do którego miałaby prawo na podstawie niniejszego rozporządzenia, gdyby z dniem jej śmierci rozwiązano z nią stosunek służbowy. Łączna suma zaopatrzeń sierocych, wymierzonych na podstawie niniejszego punktu, nie może przekraczal 100% sumy zaopatrzenia emerytalnego matki.

Jeśli pozostało więcej niż czworo (p. 1), lub więcej niż troje (p. 2, 3) sierot, mających prawo do zaopatrzeń sierocych i wskutek tego suma normalnych zaopatrzeń sierocych przekraczałaby sumę, wynikłą z ograniczenia ustanowionego w p. 1, 2 i 3 ust. 1, zmniejsza się odpowiednio i równomiernie poszczególne zaopatrzenia sieroce.

W myśl powyższego postanowienia zmniejszone zaopatrzenie sieroce podwyższa się odpowiednio i równomiernie, aż do normalnej wysokości, w miarę jak poszczególne sieroty tracą prawo do pobierania zaopatrzeń.

Początkowy termin korzystania z prawa do zaopatrzenia sierocego.

§ 33. Prawo do pobierania zaopatrzeń sierocych służy od dnia następującego po dniu wstrzymania wypłaty uposażenia

służbowego ojca (matki), względnie zaopatrzenia emerytalnego ojca (matki).

W przypadkach, określonych w § 28 ust. ostatni, służy to prawo od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu darowania skutków skazania.

Wygaśnięcie prawa do zaopatrzenia sierocego.

§ 34. Prawo do zaopatrzenia sierocego gaśnie:

1) w razie śmierci sieroty,
2) jeśli sierota utraci obywatelstwo polskie lub obywatelstwo Wolnego Miasta Gdańska,
3) z dniem ukończenia przez sierotę 18 roku życia z wyjątkiem przypadków, określonych w § 36,
4) jeśli sierota zawrze związek małżeński,
5) gdy sierota zostanie wyrokiem sądowym prawomocnie skazana na karę dodatkową utraty praw publicznych. W razie zawieszenia w wyroku sądowym wykonania kary gaśnie prawo do zaopatrzenia tylko wówczas, jeżeli zostało następnie zarządzone wykonanie zawieszonej kary; w tych przypadkach gaśnie to prawo od pierwszego dnia miesiąca następującego po zarządzeniu wykonania zawieszonej kary (§ 33 ust. 2),
6) w razie przyjęcia sieroty na służbę kolejową i objęcia jej na podstawie § 1 niniejszem rozporządzeniem, lub w razie przyjęcia jej na inną stałą służbę państwową,
7) w razie zrzeczenia się na podstawie § 5.

Wstrzymanie wypłaty zaopatrzenia sierocego.

§ 35. Wypłatę zaopatrzenia sierocego wstrzymuje się na okres przebywania ponad 6 miesięcy poza granicami Rzeczypospolitej i Wolnego Miasta Gdańska z wyjątkiem, jeśli Minister Skarbu udzieli zezwolenia na pobieranie tego zaopatrzenia.

Po ustaniu przyczyny wstrzymania wypłaty zaopatrzenia sierocego wznawia się wypłatę tego zaopatrzenia od pierwszego dnia miesiąca następującego po zgłoszeniu się o nie.

Przyznanie zaopatrzenia sierocego po ukończeniu 18 roku życia sieroty.

§ 36. Sierota, która ukończyła 18 rok życia, ma w/g zasad niniejszego rozporządzenia prawo do zaopatrzenia sierocego:

1) jeśli z powodu choroby, albo ułomności fizycznych lub umysłowych nie jest zdolna do zarobkowania i nie ma własnych źródeł utrzymania,
2) jeśli uczy się w szkołach, albo też odbywa bezpłatną praktykę, wymaganą odnośnemi przepisami celem nabycia kwalifikacyj koniecznych dla wykonywania danego zawodu; w tych przypadkach jednak nie dłużej jak do ukończenia 24 roku życia.

Zaopatrzenie sieroce przyznaje się na podstawie niniejszego paragrafu tylko z roku na rok[12])

Odprawa sieroca.

§ 37. Ślubne i uprawnione dzieci pracownika, nie mające prawa do zaopatrzeń sierocych, otrzymują łącznie jednorazową odprawę, w wysokości sześciokrotnej sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru zaopatrzenia emerytalnego (§ 12), o ile w dniu śmierci ojca nie ukończyły 18 lat życia i były do jego śmierci na jego utrzymaniu, oraz jeśli wdowa nie żyje lub też nie ma prawa do odprawy z mocy § 27 ust. 1.

Uprawnienie z ustępu 1 służy dzieciom także po matce (pracownicy), nie mającym po niej, ani też po ojcu prawa do zaopatrzeń sierocych, jeśli ojciec ich nie żyje, oraz jeśli w dniu śmierci matki (pracownicy) nie ukończyły 18 lat życia i były do jej śmierci na jej utrzymaniu.

4. Inne prawa emerytów, wdów i sierot.

Koszta utrzymania i leczenia emeryta umieszczonego w zakładzie dla umysłowo chorych.

§ 38. W razie umieszczenia umysłowo chorego emeryta (emerytki) w zakładzie dla umysłowo chorych, koszta utrzymania i leczenia ponosi przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" (§ 17 ust. 1 p. 2, § 20 i 29).

Przepis powyższy nie ma zastosowania, jeśli emeryta (emerytkę) umieszczono w zakładzie prywatnym o charakterze przedsiębiorstwa zarobkowego.

Korzystanie z opieki lekarskiej oraz z innych praw przysługujących pracownikom na służbie.

§ 39. Emeryci, pobierający zaopatrzenia na podstawie niniejszego rozporządzenia, mają prawo korzystania z opieki lekarskiej, narówni z pracownikami przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", pozostającymi na służbie.

Prawo korzystania z ulg w zakresie przejazdów i przewozów państwowemi środkami komunikacyjnemi normują osobne przepisy, wydane przez Ministra Komunikacji.

---

[12]) Zaopatrzenie sieroce poza 18 rok życia sieroty, z powodu niezdolności do zarobkowania, przyznaje się na podstawie zaświadczenia, wydanego przez lekarza kolejowego.

Pod mianem szkoły należy uważać prócz szkół państwowych także i szkoły prywatne, uznane przez Państwo.

Bezpłatną praktykę w urzędach, sądach (aplikantura), adwokacką, wolontarjuszy w instytucjach prywatnych i rzemieślniczą uważa się jako bezpłatną praktykę w rozumieniu postanowień tego paragrafu. Rozporz. MK. z 12.I.1933 Nr. P Z I/2/1 (Dz. U. M. K. Nr. 2, poz. 10).

Zwrot kosztów przesiedlenia.

§ 40. Emeryt ma prawo do zwrotu udowodnionych kosztów przesiedlenia się z rodziną z miejscowości ostatniego zamieszkania przed dniem wstrzymania wypłaty uposażenia służbowego do innej miejscowości w granicach Rzeczypospolitej i Wolnego Miasta Gdańska, do wysokości przysługującej pracownikom przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", jeżeli dokona przesiedlenia w ciągu roku, licząc od dnia rozwiązania stosunku służbowego.

Takie samo prawo służy wdowie, a w braku jej niepodzielnie sierotom po pracowniku, względnie emerycie, który nie skorzystał z prawa, służącego na podstawie ustępu 1, jeżeli osoby te mają prawo do zaopatrzeń na podstawie niniejszego rozporządzenia, oraz jeżeli dokonają przesiedlenia w ciągu roku, licząc od dnia śmierci męża, względnie ojca.

Z prawa służącego na podstawie niniejszego paragrafu mogą skorzystać uprawnieni tylko raz jeden (§ 49 ust. ostatni).

Pośmiertne.

§ 41. Wdowie po emerycie należy się pośmiertne, jeśli pozostawała do jego śmierci na jego utrzymaniu.

Pośmiertne wynosi trzymiesięczną sumę emerytalnego zaopatrzenia męża.

W braku wdowy należy się pośmiertne w tej samej wysokości łącznie pozostałym sierotom, które w dniu śmierci ojca (matki) nie ukończyły 18 roku życia.

W braku osób uprawnionych do pośmiertnego należy się osobie, która poniosła koszta pogrzebu emeryta (emerytki), zwrot udowodnionych kosztów pogrzebu do wysokości sumy pośmiertnego (§ 49 ust. ostatni).

Rozdział III. Odszkodowania za nieszczęśliwe wypadki.

Odszkodowanie pracownika.

§ 42. Pracownik, który skutkiem nieszczęśliwego wypadku, jakiemu uległ z powodu służby, utracił zdolność do zarobkowania, ma prawo do odszkodowania, niezależnie od zaopatrzenia emerytalnego należnego na podstawie niniejszego rozporządzenia, jeśli wypadek ten zgłoszony został przedsiębiorstwu „Polskie Koleje Państwowe" w ciągu roku, licząc od dnia jego zdarzenia się.

Jako nieszczęśliwy wypadek, uprawniający do tego odszkodowania, uważa się każde nagłe zdarzenie, wywołane przyczyną zewnętrzną, które spowodowało pośrednio lub bezpośrednio śmierć, obrażenie ciała, lub chorobę pracownika.

Dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania przyjmuje się 50% sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru zaopatrzenia emerytalnego.

Odszkodowanie za nieszczęśliwy wypadek wynosi w razie utraty 100% zdolności do zarobkowania — 100% sumy przy-

jętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania; w razie utraty części zdolności do zarobkowania część sumy przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania, odpowiadającą procentowi utraty tej zdolności. Odszkodowanie to wypłaca się od dnia następującego po dniu wstrzymania wypłaty uposażenia służbowego, względnie, jeśli niezdolność do zarobkowania spowodowana nieszczęśliwym wypadkiem powstała po tym terminie, od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu stwierdzenia jej.

Pracownik nie ma prawa do odszkodowania, jeśli wypadek spowodował rozmyślnie, lub wskutek popełnienia czynu karalnego, stwierdzonego w drodze sądowo - karnej.

Przedsiębiorstwu „Polskie Koleje Państwowe" służy prawo poddawania oględzinom lekarskim osób, którym wypłaca się na podstawie niniejszego paragrafu odszkodowania, celem stwierdzenia stopnia niezdolności do zarobkowania, spowodowanej danym wypadkiem. W ciągu trzech lat, licząc od dnia rozpoczęcia wypłaty odszkodowania (ust. 4) może przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" poddawać oględzinom lekarskim wymienione osoby każdego czasu, a po upływie tego okresu tylko raz na trzy lata. Na żądanie poszkodowanego obowiązane jest przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" poddać go tym oględzinom w każdym czasie.

W razie stwierdzenia zmiany stopnia niezdolności do zarobkowania, spowodowanej nieszczęśliwym wypadkiem, podwyższa się lub obniża odpowiednio odszkodowanie, a to od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu stwierdzenia tej zmiany.

Jeśli pobierający odszkodowanie uchyla się od oględzin lekarskich, wstrzymuje się czasowo wypłatę odszkodowania i wznawia się ją, albo wstrzymuje na stałe dopiero wówczas, gdy poszkodowany podda się tym oględzinom. W razie wznowienia wypłaty odszkodowania wypłaca się je za okres przerwy w wysokości, ustalonej na podstawie wyniku ostatnich oględzin lekarskich.

Odszkodowanie wdowy.

§ 43. Wdowa po pracowniku lub emerycie, który zmarł skutkiem nieszczęśliwego wypadku, uprawniającego do odszkodowania na podstawie § 42, ma niezależnie od zaopatrzenia wdowiego, należnego na podstawie niniejszego rozporządzenia, prawo do odszkodowania w miesięcznej wysokości 30% sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania (§ 42 ust. 3)[13].

Odszkodowania te wypłaca się od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu śmierci męża.

Wdowa nie ma prawa do odszkodowania:

1) jeśli w dniu wypadku, względnie w dniu śmierci męża

[13]) Zobacz uwagę [8]).

nie żyła z nim w wspólności małżeńskiej, a rozdział małżeństwa przeprowadzono sądownie bez obowiązku męża do jej utrzymania,

2) jeśli małżeństwo zostało zawarte po wypadku, który w skutkach swych spowodował śmierć męża.

Wzamian za pobierane odszkodowanie otrzymuje wdowa na żądanie jednorazową oprawę w wysokości jednorocznej sumy tego odszkodowania.

W razie wypłacenia tej odprawy traci wdowa wszelkie prawa z tytułu tego odszkodowania, natomiast otrzymuje jednorazową odprawę w wysokości jednorocznej sumy tego odszkodowania.

Odszkodowanie sierot.

§ 44. Sieroty po pracowniku lub po emerycie, który zmarł skutkiem nieszczęśliwego wypadku, uprawniającego do odszkodowania na podstawie § 42, mają, niezależnie od zaopatrzeń sierocych należnych na podstawie niniejszego rozporządzenia, prawo do odszkodowania w miesięcznej wysokości po 10% sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania (§ 42 ust. 3). Łączna suma tych odszkodowań nie może przekraczać 70% sumy przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania. W razie, jeśli suma tych odszkodowań przekracza 70% sumy przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania, zmniejsza się poszczególne odszkodowania sieroce odpowiednio i równomiernie. W miarę kolejnego zaprzestania pobierania odszkodowania przez poszczególne sieroty podwyższa się odpowiednio i równomiernie odszkodowania pozostałych sierot, aż do normalnej wysokości.

Odszkodowania te wypłaca się od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu śmierci ojca do ukończenia 18 roku życia sieroty[14]).

Odszkodowania krewnych wstępnych, wnuków i rodzeństwa.

§ 45. Krewni wstępni w linji prostej, wnuki i rodzeństwo pracownika, lub emeryta, który zmarł skutkiem nieszczęśliwego wypadku, uprawniającego do odszkodowania na podstawie § 42, mają prawo do odszkodowania w łącznej miesięcznej wysokości 20% sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania (§ 42 ust. 3), jeśli zmarły był ich żywicielem.

Prawo to służy krewnym wstępnym od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu śmierci danego pracownika (emeryta) tak długo, jak długo nie posiadają żadnych źródeł utrzymania; wnukom zaś i rodzeństwu od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu śmierci pracownika (emeryta) do ukończenia 18 roku życia.

Prawo do odszkodowania mają przedewszystkiem rodzice (z wyłączeniem dalszych wstępnych krewnych zmarłego), a na-

[14]) Zobacz uwagę [8]).

stępnie wnuki, gdy niema uprawnionych wstępnych krewnych zmarłego, wreszcie rodzeństwo, gdy niema innych uprawnionych do odszkodowania na podstawie niniejszego paragrafu.

Jeśli jest kilka uprawnionych osób tej samej kategorji, dzieli się sumę odszkodowania, ustalonego ustępem pierwszym, równomiernie.

Łączna suma odszkodowań krewnych wstępnych, wnuków i rodzeństwa wraz z sumą odszkodowań wdowy (§ 43) i sierot (§ 44) nie może przekraczać sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania (§ 42 ust. 3). Odszkodowania krewnych wstępnych, wnuków i rodzeństwa wypłaca się o tyle, o ile odszkodowania wdowy i sierot nie wyczerpują całej sumy, przyjętej dla ustalenia podstawy wymiaru odszkodowania (§ 42 ust. 3) [14]).

Rozdział IV. Postanowienia przejściowe.

§ 46. Tym pracownikom, którzy bezpośrednio przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia pozostawali na służbie przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", lub na innej służbie państwowej polskiej, zalicza się bezpłatnie do wysługi emerytalnej osiągniętej na podstawie tego rozporządzenia, te wszystkie rzeczywiste okresy służby, pracy i studjów, które zaliczały się na podstawie przepisów, jakiemi objęci byli bezpośrednio przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia, albo też, które zaliczone im już zostały do ich wysługi emerytalnej, z tem ograniczeniem, że okresy opłacone składkami ubezpieczeniowemi na podstawie przepisów o powszechnem ubezpieczeniu społecznem zaliczy się do wysługi emerytalnej, jeśli obowiązujące przepisy przewidują przekazywanie składek danego pracownika na rzecz przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" przez instytucję, która te składki ma w swem posiadaniu [15]).

Okresy służby spędzone na kolei Koszycko - Bogumińskiej od dnia 1 listopada 1918 r. do dnia podjęcia służby na Polskich Kolejach Państwowych, najdłużej jednak do końca roku 1922, zalicza się do wysługi emerytalnej bezpłatnie.

Okresy służby kolejowej liczone do dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia dla ustalenia podstawy wymiaru za-

---

[15]) Na końcu tego ustępu dodaje się zdanie następujące:

„Ograniczenie to względem pracowników, z którymi stosunek służbowy został lub będzie rozwiązany w okresie od dnia 1 sierpnia 1932 r. do końca grudnia 1934 r. stosuje się od chwili wejścia w życie przepisów normujących przekazywanie składek ubezpieczeniowych na rzecz przedsiębiorstwa P. K. P." (Rozporz. Rady Ministrów z 28.6.1933 r. Dz. U. R. P. Nr. 46 poz. 359).

Ponieważ powyższe postanowienie weszło w życie z dniem 1 lipca 1933 r. więc dopiero od tego dnia jest ono stosowane w praktyce.

opatrzenia emerytalnego w wymiarze: pełny rok jako 18 miesięcy, zalicza się do wysługi emerytalnej osiągniętej na podstawie niniejszego rozporządzenia w wymiarze: pełny rok jako 18 miesięcy.

Minister Komunikacji ma prawo zaliczyć bezpłatnie do wysługi emerytalnej osiągniętej na podstawie niniejszego rozporządzenia okres pracy zawodowej, zgłoszony na mocy ustaw o uposażeniu z dnia 13 lipca 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 65, poz. 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436) dla uzyskania dodatku za wysługę lat tym pracownikom, którzy bezpośrednio przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia byli na etatowej służbie przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" lub na polskiej służbie państwowej, najwyżej jednak jeden rok pracy zawodowej za każdy pełny rok służby w Państwie Polskiem zaliczalny do wysługi emerytalnej, o ile zaliczenia pewnego okresu pracy zawodowej nie dokonano już przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia.

§ 47. Pracownikom, którzy bezpośrednio przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia byli na służbie przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe", lub na polskiej służbie państwowej, a z którymi po uzyskaniu przez nich co najmniej piętnastoletniej wysługi emerytalnej rozwiązany zostanie stosunek służbowy z powodu fizycznej lub umysłowej niezdolności do pełnienia obowiązków służbowych, nie spowodowane nieszczęśliwym wypadkiem uprawniającym do odszkodowania z mocy § 42, doliczy się przy wymiarze zaopatrzenia emerytalnego w granicach § 13 ust. 1, 10 lat do okresu wysługi emerytalnej, osiągniętej na podstawie tego rozporządzenia, jeśli utracili bez własnego przyczynienia się co najmniej 95% zdolności do zarobkowania.

§ 48. Do pracowników (emerytów, wdów), którzy na podstawie przepisów obowiązujących do dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia, w dniu wejścia w życie tego rozporządzenia rozpoczęli już spłacanie należności za zaliczenie do ich wysługi emerytalnej okresów służby, pracy lub studjów, nie stosuje się przepis § 3 ust. 4 o sposobie obliczania wysokości należności za zaliczenie. Ci pracownicy (emeryci, wdowy) uiszczają za to zaliczenie należność obliczoną na podstawie przepisów, jakiemi objęci byli do dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia.

Do pracowników (emerytów, wdów), którzy w dniu wejścia w życie niniejszego rozporządzenia rozpoczęli już spłacanie składek, jakie swego czasu podjęli z kasy emerytalnej jednego z byłych państw zaborczych, celem zaliczenia im do wysługi emerytalnej okresu przynależenia do tej kasy, oraz do pracowników, którzy podjęli składki z funduszów emerytalnych kolei Koszycko - Bogumińskiej, za okres przynależenia do tych funduszów przed dniem 1 listopada 1918 r., nie stosuje się prze-

pis § 3 ust. 4 o sposobie obliczania wysokości należności za zaliczenie. Ci pracownicy uiszczają za to zaliczenie należność w sumie równoważnej w myśl rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 stycznia 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 11, poz. 77) sumie, podjętej swego czasu tytułem zwrotu rzeczonych składek.

§ 49. Zaopatrzenie emerytalne, wdowie i sieroce wypłacane do dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia z funduszów przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" przeracnowuje się począwszy od dnia 1 lipca 1933 r. na podstawie niniejszego rozporządzenia (§ 13). Do zaopatrzeń wypłacanych do dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia na obszarze Wolnego Miasta Gdańska przyjmuje się przy przerachowaniu zasadę, że z powyżej określonym terminem uprawnieni otrzymują takie zaopatrzenie (emerytalne, wdowie, sieroce), do jakiego mają prawo z tytułu tej samej wysługi emerytalnej i tych samych grup i szczebli uposażenia emeryci (wdowy i sieroty), którzy ostatnio jako pracownicy przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" zatrudnieni byli w m. st. Warszawie. Zaopatrzenie wypłacane za okres wysługi emerytalnej, krótszy, aniżeli lat 15, przerachowuje się przy analogicznem zastosowaniu postanowień § 13 ust. 2. Przerachowania powyższe nie dotyczą zaopatrzeń emerytalnych i wdowich, których wysokość nie przekracza 50 zł., a sierocych 25 miesięcznie. Jeśliby przy zastosowaniu tych przerachowań zaopatrzenie emerytalne, względnie wdowie, miało wynosić mniej, aniżeli 50 zł., a sieroce mniej aniżeli 25 zł. miesięcznie, ulegają one zmniejszeniu tylko do 50 zł., względnie 25 miesięcznie.

Począwszy od dnia 1 sierpnia 1932 r. do czasu przerachowania tych zaopatrzeń, oznaczonego w ustępie 1 obniża się te zaopatrzenia o 8% z tem ograniczeniem, że obniżenie to nie dotyczy zaopatrzeń emerytalnych i wdowich, których wysokość nie przekracza 50 zł., a sierocych 25 zł. miesięcznie. Jeśliby przy zastosowaniu tego obniżenia zaopatrzenie emerytalne, względnie wdowie miało wynosić mniej, aniżeli 50 zł., a sieroce mniej aniżeli 25 zł. miesięcznie. ulegają one zmniejszeniu tylko do 50 zł., względnie 25 zł. miesięcznie.

Okresy opłacone składkami ubezpieczeniowemi na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznem, a zaliczone już do wysługi emerytalnej na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 lipca 1929 r. o zaopatrzeniu emerytalnem etatowych pracowników przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" i o zaopatrzeniu pozostałych po nich wdów i sierot, oraz o odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki (Dz. U. R. P. Nr. 57, poz. 448) uwzględni się dla ustalenia wysokości zaopatrzenia dopiero od pierwszego dnia miesiąca następującego po przekazaniu przedsiębiorstwu „Polskie Koleje Państwowe" udziału

(składek wraz z dopłatą pracodawcy) danego pracownika przez instytucję, która te udziały ma w swem posiadaniu[16]).

Wysokość powyższych zaopatrzeń ulegać będzie zmianom stosownie do zaistnienia warunków określonych w § 8.

Począwszy od dnia 1 lipca 1933 r. wstrzymuje się wypłatę dodatków wyrównawczych, przyznanych na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 września 1930 r. o dodatkach do zaopatrzeń emerytalnych przerachowanych na zasadzie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 lipca 1929 r. o zaopatrzeniu emerytalnem etatowych pracowników przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" i o zaopatrzeniu pozostałych po nich wdów i sierot, oraz o odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki (Dz. U. R. P. Nr. 66, poz. 522)

Zaopatrzenia emerytalne, wdowie i sieroce, wypłacane do dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia z funduszów przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" jedynie z tytułu służby w jednym z byłych państw zaborczych wypłaca się pod warunkiem, że uprawnieni są obywatelami polskimi w myśl art. 2 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz. U. R. P. Nr. 7, poz. 44), lub uznani zostali w myśl art. 3 tejże ustawy za obywateli Państwa Polskiego.

Do osób objętych ust. 1 i 2 stosują się przepisy § 40 tylko wówczas, jeśli osoby te nie skorzystały z analogicznych uprawnień na podstawie przepisów, któremi były objęte przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia, a przepisy § 41 tylko w przypadkach śmierci zaszłych po dniu wejścia w życie tego rozporządzenia[17]).

§ 50. Byłym pracownikom kolejowym oraz pozostałym po nich członkom rodziny, którzy do dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia pobierali z funduszów przedsiębiorstwa

[16]) Na końcu tego ustępu dodaje się zdanie następujące:

„Przepis ten ma zastosowanie od chwili wejścia w życie przepisów, normujących przekazywanie składek ubezpieczeniowych na rzecz przedsięb. P.K.P. (Rozporz. Rady Ministrów z 28.VI.1933 r. Dz. U. R. P. Nr. 46 poz. 359).

Ponieważ powyższe postanowienie weszło w życie z dniem 1 lipca 1932 r. więc dopiero od tego dnia jest ono stosowane w praktyce.

[17]) Postanowienia tego paragrafu nie mają zastosowania do dodatków ekonomicznych i odszkodowań za nieszczęśliwe wypadki.

Wprzypadku, gdy przerachowane zaopatrzenie emerytalne (wdowie) ulega naskutek zgłoszonego roszczenia zwiększeniu z tytułu postanowień § 13 ust. 5 (podwójne zaliczenie służby w czasie wojny) mają zastosowanie rygory, przewidziane w ustępach ostatnich §§ 13 i 23.

Przy ocenie wysokości zaopatrzeń wdowich i sierocych, które nie podlegają przerachowaniu i obniżaniu na podstawie

„Polskie Koleje Państwowe" odszkodowania za nieszczęśliwe wypadki, wypłaca przedsiębiorstwo „Polskie Koleje Państwowe" od dnia wejścia w życie tego rozporządzenia rzeczone odszkodowania w wysokości i według zasad określonych tem rozporządzeniem. Przepis ten nie ma zastosowania do tych byłych pracowników kolejowych, oraz do pozostałych po nich członków rodzin, którzy zatrudnieni byli na służbie na podstawie umowy o pracę.

Rozdział V. Postanowienia końcowe.

§ 51. Rozporządzenie niniejsze nie narusza w niczem praw pracowników (emerytów, wdów i sierot), przyjętych do służby polskiej na obszarze Wolnego Miasta Gdańska na zasadzie postanowień wykonawczych z dnia 22 października 1921 r. do decyzji Wysokiego Komisarza Ligi Narodów z dnia 15 sierpnia i 5 września 1921 r. W stosunku do innych obywateli Wolnego Miasta Gdańska, objętych niniejszem rozporządzeniem opłaty i wypłaty, obliczone na zasadzie tego rozporządzenia, uskutecznia się w walucie gdańskiej w relacji: 1 gulden równa się 1 złotemu.

§ 52. Wykonanie niniejszego rozporządzenia porucza się Ministrowi Komunikacji, a co do § 17 ust. 1 p. 1, § 26 ust. 1 i § 35 ust. 1 — Ministrowi Skarbu.

§ 53. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu ogłoszenia.

Z dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia tracą moc obowiązującą: rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 września 1926 r. o zaopatrzeniu emerytalnem nieetatowych pracowników „Polskich Kolei Państwowych" i o zaopatrzeniu pozostałych po nich wdów i sierot oraz o odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 551), rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 lipca 1929 r. o zaopatrzeniu emerytalnem etatowych pracowników przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" i o zaopatrzeniu pozostałych po nich wdów i sierot oraz o odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki (Dz. U. R. P. Nr. 57, poz. 448), rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 1930 r. o dodatkach do zaopatrzeń emerytalnych przerachowanych na zasadzie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 lipca 1929 r. o zaopatrzeniu emerytalnem etatowych pracowników przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe" i o zaopatrzeniu pozostałych po nich wdów i sierot, oraz o odszkodowaniu za nieszczęśliwe wypadki (Dz. U. R. P. Nr. 66, poz. 522). Względem osób objętych niniejszem rozporządzeniem, tracą moc obowiązującą w przypadkach unormowanych tem rozporządzeniem wszelkie inne przepisy normujące sprawę odszkodowania za nieszczęśliwe wypadki.

---

postanowień ust. 1 i 2 tego paragrafu, przyjmuje się oddzielnie zaopatrzenie wdowie i oddzielnie zaopatrzenie sieroce. Rozporz. MK. z 12.I.1933 Nr. P. Z. I/2/1 (Dz. U. M. K. Nr. 2 poz. 10).

TABELA A.

współczynników dla obliczania należności za zaliczenie opłatne lat wedle § 3 ust. 4.

Po miesiącach	Współczynnik	Po miesiącach	Współczynnik	Po miesiącach	Współczynnik	Po miesiącach	Współczynnik	Po miesiącach	Współczynnik
1	1,00000	37	40,53238	73	87,84000	109	144,45220	145	212,19886
2	2,00500	38	41,73504	74	89, 7920	110	146,17446	146	214,2 984
3	3,01502	39	42,94370	75	90,72558	111	147,90532	147	216,33112
4	4,03 08	40	44, 5840	76	92,17920	112	149 64484	148	218,41276
5	5,0 022	41	45,37918	77	93,64 08	113	151,39306	149	220,50482
6	6,07546	42	46,60606	78	95,1 828	114	153,15002	150	222,60734
7	7,10582	43	47,83908	79	96, 8332	115	154,9 5 6	151	224,72036
8	8,14134	44	49,07826	80	98,06672	116	156,69032	152	226,84396
9	9,18204	45	50,32364	81	99,55704	117	158,47376	153	228,97816
10	10,22794	46	51,57524	82	101,05182	118	160,26612	154	231,12304
11	11,27906	47	52,83310	83	102,56008	119	162,06744	155	233,27864
12	12,33544	48	54,09726	84	104,07288	120	163,87776	156	235,44502
13	13,39710	49	55,36774	85	105,59324	121	165,69714	157	237,62224
14	14,46408	50	56,64456	86	107,12120	122	167,52562	158	239,81034
15	15,53640	51	57,92778	87	108,65680	123	169,36324	159	242,00938
16	16,61408	52	59,21740	88	110,20008	124	171,21004	160	244,21942
17	17,697 4	53	60,51348	89	111,75108	125	173,06608	161	246,44050
18	18,7 562	54	61,81604	90	113,30982	126	174,93 40	162	248,67270
19	19,87954	55	63,12512	91	114,87636	127	176,80604	163	250,91606
20	20,97892	56	64,44074	92	116,45074	128	178,69006	164	253,17064
21	22,08330	57	65,76294	93	118,03298	129	180,58350	165	255,43648

22	23,19420	58	67,09174	94	119,62314	130	182,48640	166	257,71366
23	24,31016	59	68,42718	95	121,22124	131	184,39382	167	260,00222
24	25,43170	60	69,76930	96	122,82734	132	186,32080	168	262,30222
25	26,55834	61	71,11814	97	124,44146	133	188,25210	169	264,61372
26	27,69162	62	72,47372	98	126,06366	134	190,19366	170	266,93678
27	28,83006	63	73,83608	99	127,69396	135	192,14162	171	269,27146
28	29,97420	64	75,20526	100	129,33242	136	194,10534	172	271,61780
29	31,12406	65	76,58128	101	130,97903	137	196,07586	173	273,97588
30	32,27968	66	77,96418	102	132,63396	138	198,05622	174	276,34574
31	33,44106	67	79,35400	103	134,29712	139	200,04650	175	278,72746
32	34,60826	68	80,75076	104	135,96860	140	202,04672	176	281,12108
33	35,78130	69	82,15450	105	137,64844	141	204,05694	177	283,52668
34	36,96020	70	83,55526	106	139,33668	142	206,07722	178	285,94430
35	38,14500	71	84,93308	107	141,03336	143	208,10760	179	288,37402
36	39,33572	72	86,40798	108	142,73852	144	210,14812	180	290,81588

TABELA B.

Po latach	Współczynnik	Po latach	Współczynnik	Po latach	Współczynnik	Po latach	Współczynnik	Po latach	Współczynnik
1	1,06000000	6	1,41851911	11	1,89829856	16	2,54035168	21	3,39956360
2	1,12360000	7	1,50363026	12	2,01219647	17	2,69277279	22	3,60353742
3	1,19101600	8	1,59384807	13	2,13292826	18	2,85433915	23	3,81974956
4	1,26247696	9	1,68947896	14	2,26090396	19	3,02559950	24	4,04893454
5	1,33822558	10	1,79084770	15	2,39655819	20	3,20713547	25	4,29187072

POPULARNY WYKŁAD O TARYFACH KOLEJOWYCH P. K. P.

WIADOMOŚCI Z ZAKRESU TARYF TOWAROWYCH, ZASADY ICH STOSOWANIA I PRAWIDŁA OBLICZANIA PRZEWOŹNEGO ZA PRZESYŁKI TOWAROWE W WEWNĘTRZNEJ KOMUNIKACJI POLSKICH KOLEI PAŃSTW.

Taryfy kolejowe stanowią w kolejnictwie jeden z najpoważniejszych działów wiedzy fachowej, niezbędnej nietylko dla odnośnych pracowników kolejowych, lecz również i dla sfer handlowo - przemysłowych, gdyż ścisłe wiadomości o kosztach przewozu kolejami są konieczne dla kalkulacyj handlowych.

Dokładna znajomość taryf kolejowych, poznanie się z zasadami taryfy i podstawowemi postanowieniami taryfowemi, zwłaszcza zaś należyte stosowanie taryf i właściwe ich komentowanie wymaga czasu i pracy i wiadomości te zdobywa się kilkuletnią praktyką.

Mając na celu ułatwienie pracownikom kolejowym i osobom interesującym się tą dziedziną wiedzy orjentowania się przy studjowaniu taryfy towarowej P. K. P. jak również i przy stosowaniu jej w praktyce, podaje się w niniejszem główniejsze wiadomości z zakresu tej taryfy oraz wskazówki i prawidła obliczania opłat przewozowych za przesyłki towarowe.

1. UKŁAD TARYFY TOWAROWEJ P. K. P.

Taryfa towarowa P. K. P. składa się z 2-ch części, a każda część z oddzielnych zeszytów, a mianowicie: Część I tej taryfy obejmuje dwa zeszyty oznaczone literami A i B, a Część II — cztery zeszyty, oznaczone liczbami 1a. 1b, 2 i 3, oraz aneks.

Część I A, obowiązująca od 1 XII.1928 r. zawiera Regulamin przewozu przesyłek towarowych wraz z postanowieniami wykonawczemi.

Część I B, obowiązująca od 1.V.1932 r., zawiera postanowienia taryfowe, klasyfikację towarów i wykaz opłat dodatkowych i miejscowych.

Część II, Zeszyt 1a, zawiera ogólne prawidła obliczania przewoźnego, postanowienia refakcyjne i tabele opłat normalnych klas taryfowych.

Część II, Zeszyt 1b — taryfy wyjątkowe.

Część II, Zeszyt 2 -- taryfy wyjątkowe w komunikacji z portami morskiemi Gdynia i Gdańsk.

Część II, Zeszyt 3 — taryfy przeładunkowe w komunikacji z portami śródlądowych dróg wodnych.

Aneks do Części II — zawierający czasowe ulgi taryfowe.

Taryfa ta obowiązuje na wszystkich kolejach toru normalnego, otwartych do użytku publicznego na obszarach Rzeczypospolitej Polskiej i Wolnego Miasta Gdańska.

2. PODZIAŁ PRZESYŁEK TOWAROWYCH POD WZGLĘDEM RODZAJU PRZEWOZU, WAGI I TARYFOWYM.

Pod względem rodzaju przewozu przesyłki dzielą się na **zwyczajne**, przewożone zwykłemi pociągami ruchu towarowego za zwyczajnemi listami przewozowemi ustalonego wzoru na białym papierze i na **pośpieszne**, nadawane do przewozu pociągami towarowemi przyśpieszonymi za listami przewozowemi pośpiesznemi z czerwonym paskiem u góry i u dołu.

Podane rodzaje przesyłek dzielą się w zależności od ich wagi i warunków przewozu na **drobne**, czyli drobnicę i **wagonowe**.

Za przesyłkę drobną uważa się towar nadany za jednym listem przewozowym o wadze mniejszej 5000 kg. Przesyłki drobne przyjmowane są do przewozów w zależności od właściwości towaru w opakowaniu lub bez opakowania, lecz w obu przypadkach sztuki obowiązkowo muszą być cechowane i zanumerowane, z oznaczeniem w liście przewozowym ilości sztuk, cech i numerów, jakiemi oznaczone są sztuki, i rodzaj opakowania.

Cechowanie i numerowanie sztuk przesyłek drobnych oraz wskazanie w liście przewozowym ilości sztuk, ich cech, numerów i rodzaju opakowania jest wymagane dla uniknięcia zamiany towaru na kolei, a także dla zastosowania odpowiedniej klasy taryfy, zwłaszcza w przypadkach, jeżeli taryfikacja jest uzależniona od rodzaju i sposobu opakowania towaru.

Za wagonowe uważa się przesyłki: a) o wadze conajmniej 5000 kg., b) których przewóz w osobnym wagonie wymagany jest regulaminem przewozu (Cz. IA. TT.), przepisami policyjnemi, celnemi i podatkowemi lub specjalnemi postanowieniami taryfowemi, c) które składają się z towarów załadowanych luzem, a których kolej nie przyjmuje bez opakowania do przewozu jako drobnicy (§ 12 Cz. IA. TT.), d) przewożone w osobnym wagonie na zamówienie nadawcy, zaznaczone w liście przewozowym, do wyłącznego użytku nadawcy, e) załadowane przez nadawcę w sposób uniemożliwiający kolei doładowanie innej przesyłki, chociaż ani pojemność, ani ładowność wagonu nie zostały przez nadawcę wykorzystane, f) przewożone w wagonie zamkniętym na kłódki lub zamki nadawcy, o czem powinna być zamieszczona przez nadawcę wzmianka w liście przewozowym, g) przewożone w wagonach konwojowanych przez dozorcę, zajmującym miejsce w tym samym wagonie, h) określone przez nadawcę w liście przewozowym jako wagonowe, np „wagon luzem", „zsypem", albo też nadane bez podania w liście przewozowym sztuk, z oznaczeniem cech i znaków i i) przewożone na dwóch i więcej wagonach.

Przesyłki pośpieszne pod względem taryfowym dzielą się na **normalne i ulgowe.** Towary wyszczególnione w zał. II (str.

215 Cz. IB. TT.) nadawane za listami pośpiesznemi, stanowią przesyłki **pośpieszne ulgowe**, a wszystkie inne towary — przesyłki **pośpieszne normalne.**

Przesyłki pośpieszne tak ulgowe jak i normalne na żądanie nadawcy, wyrażone w liście przewozowym, mogą być przewożone pociągami osobowemi lub osobowo - pośpiesznemi na całej drodze lub na części drogi przewozu Zabroniony jest jednak przewóz takich przesyłek na różnych częściach drogi przewozu pociągami ruchu osobowego różnych kategorji. Np. przesyłka pośpieszna nie może być przyjęta do przewozu w razie żądania przewiezienia jej na części drogi pociągiem osobowym i na dalszej części drogi przewozu pociągiem osobowo - pośpiesznym, natomiast może być zgłoszona i przewieziona na części drogi przewozu pociągiem przyśpieszonym ruchu towarowego i na dalszej części drogi przewozu pociągiem osobowym lub odwrotnie.

Przewóz pociągami ruchu osobowego towarów nadawanych stale na te pociągi w przesyłkach pośpiesznych ustala Dyrekcja i podaje do wiadomości w rozkładach jazdy tych pociągów, przy zgłaszaniu zaś do przewozu pociągami ruchu osobowego pojedyńszych przesyłek pośpiesznych wymagane jest uprzednie porozumienie ze stacją nadawczą.

Zwyczajne przesyłki towarowe pod względem taryfowym t. j. ich klasyfikacji dzielą się na normalne klasy taryfowe. Dla przesyłek **drobnych** — taryfa ustala trzy klasy I, II i III, a dla **wagonowych** 21 klas normalnych, z których 18 klas oznaczone są numerycznie od 1 do 18, a trzy klasy specjalne literami A, B i C.

O zaliczeniu towaru przesyłki do właściwej klasy normalnej objaśnia klasyfikacja towarów (Rozdz. C str. 39 — 178 Cz IB. TT.).

3. PODSTAWY DO OBLICZANIA PRZEWOŹNEGO.

Do obliczania przewoźnego za przesyłki towarowe bierze się za podstawę: a) rodzaj przesyłki (pośpieszna lub zwyczajna, pośpieszna - normalna lub ulgowa lub też nadana na pociąg ruchu osobowego, wreszcie drobna lub wagonowa),

b) zawartość przesyłki, t. j. nazwę towaru, a w niektórych przypadkach rodzaj i sposób opakowania,

c) ilość towaru, t. j. wagę przesyłki łącznie z opakowaniem lub inne dane, oznaczające ilość towaru i brane w rachubę przy taryfikacji (waga jednostkowa, waga wymagana),

d) rodzaj i ładowność względnie powierzchnię podłogi lub podłóg wagonu, i

e) odległość taryfową pomiędzy stacją nadania i stacją przeznaczenia oraz drogę przewozu, według listu przewozo-

wego, jeżeli została wskazana przez nadawcę w liście przewozowym.

Po ustaleniu, wg. listu przewozowego, odległości taryfowej i właściwej klasy taryfowej w zależności od rodzaju przesyłki, nazwy towaru i innych określeń zawartości przesyłki, przyjmuje się do obliczenia odpowiednią wagę towaru oraz stawkę odpowiedniej klasy za odległość taryfową przewozu i po przemnożeniu wagi przez stawkę otrzymujemy sumę przewoźnego.

4. KLASYFIKACJA TOWARÓW.

Klasyfikacja towarów (Rozdz. C, str. 39 — 17 Cz. IB. TT.) wyszczególnia wszystkie towary, które kolej przewozi na podstawie przepisów zawartych w Regulaminie przewozów towarów (Cz. IA. TT.) i w postanowieniach taryfowych. Klasyfikacja dzieli wszystkie towary wg. poszczególnych dziedzin wytwórczości i produkcji rolniczej, przemysłowej, fabrycznej, rzemieślniczej i innych na 20 działów, oznaczonych dużemi literami od A do U, i na 88 grup, zanumerowanych liczbami rzymskiemi. Grupy zaś towarowe podzielone są na pozycje, ponumerowane liczbami arabskiemi, a niektóre pozycje na podpozycje, oznaczone małemi literami.

Każda pozycja i podpozycja zawiera nazwy i określenia poszczególnych rodzaji towarów, ze wskazaniem obok nich klas taryfowych — drobnicowej i wagonowej, do których towar został zaliczony.

Dla zaliczenia więc towaru poszczególnej przesyłki, wg. nazwy podanej w liście przewozowym, do odpowiedniej klasy taryfowej, należy przedewszystkiem ustalić jego przynależność do pewnej pozycji lub podpozycji klasyfikacji towarów a następnie, po upewnieniu się, że zawartość przesyłki odpowiada ściśle nazwie, oznaczonej w tej pozycji lub podpozycji — zastosować dla otaryfowania przesyłki odpowiednią klasą tejże pozycji lub podpozycji.

Dla ułatwienia w odszukiwaniu i zaliczeniu towaru do właściwej pozycji i klasy taryfowej służy „Skorowidz towarów do Taryfy Towarowej", stanowiący podręcznik użytku służbowego, w którym nazwy towarów są podane w porządku alfabetycznym, ze wskazaniem przy każdej nazwie numeru pozycji, klas normalnych, wg. klasyfikacji towarów, oraz innych taryf stosowanych do każdego poszczególnego towaru.

Ponieważ taryfikacja przesyłek uzależniona jest od oznaczenia zawartości przesyłki w liście przewozowym, należy więc zawartość przesyłek określać w listach przewozowych zgodnie z rzeczywistością i w sposób tak dokładny, ażeby ustalenie przynależności towaru przesyłki do pewnej pozycji lub podpozycji klasyfikacji towarów i zaliczenie do odpowiedniej klasy taryfowej nie nastręczało żadnych trudności.

o taryfowaniu towarów w wielu bowiem przypadkach stanowi nietylko jego nazwa, lecz również sposób opakowania (patrz przykłady na str. 39 Cz. IB. TT.), wymiary (długość, grubość, szerokość), stopień wykończenia (surowy, obrobiony i t. p.), lub przeznaczenie towaru (do przetarcia na tartaku) i t. p. Wszystkie więc tego rodzaju okoliczności, mające wpływ na zastosowanie taryfy, należy szczegółowo określić w liście przewozowym.

W zasadzie koniecznem jest ażeby, dla zastosowania do przewożonego towaru właściwej klasy taryfowej, zawartość przesyłki była określona w liście przewozowym ściśle wg. brzmienia tej pozycji lub podpozycji klasyfikacji towarów, pod którą dany towar jest wymieniony. Dla określenia zawartości przesyłki można użyć zbiorowej nazwy towaru, zamiast szczegółowego jego określenia, z powołaniem się jednak na odpowiednią pozycję i podpozycję klasyfikacji towarów. Np. zamiast szczegółowej nazwy „futryny drzwiowe i okienne, drzwi pełne, okna, parapety i t. p. wszystko z okuciem i bez okucia, niemalowane i niepoliturowane" wystarcza oznaczyć nazwą ogólną „wyroby stolarskie budowlane z poz. 933 K. t.".

W razie niedostatecznie ścisłego określenia w liście przewozowym zawartości przesyłki, kiedy dopuszcza się stosowanie dwóch lub więcej klas, stosuje się wówczas z pomiędzy nich klasę najwyższą. Jeżeli zaś zawartość przesyłki została oznaczona nazwą, której klasyfikacja towarów nie zawiera i nazwa ta nie daje możności stwierdzenia przynależności towaru do pewnych pozycyj klasyfikacji towarów, to do takich przesyłek, w zależności od ich rodzaju, — stosuje się najwyższą klasę pierwszą drobnicową lub wagonową.

5. ODLEGŁOŚCI TARYFOWE.

Przewoźne za przesyłki towarowe oblicza się za odległość wskazaną w „Wykazie odległości taryfowych dla ruchu towarowego", obowiązującym od 1.V 1933 r. Wskazówki, jak należy posiłkować się tym podręcznikiem oraz sposób obliczania odległości pomiędzy stacjami podane są w objaśnieniach do tego wykazu.

Nadawca ma prawo wskazać w liście przewozowym drogę przewozu przesyłki lub stację, na której mają być uskutecznione formalności celne i inne wymagane przez władze państwowe. W tych przypadkach przewoźne oblicza się za odległość drogi istotnie użytej do przewozu.

Jeżeli nadawca nie skorzystał z tego prawa, przewóz przesyłki z reguły powinien być dokonany drogą najkrótszą i najwygodniejszą dla strony. Za przesyłki, których przewóz został dokonany drogą wskazaną przez kolej, przewoźne oblicza się za odległość drogi najkrótszej i wygodniejszej, która

daje opłatę najtańszą, — nawet w tych przypadkach, kiedy przewóz został dokonany drogą dalszą — okrężną. Wyjątek w tym względzie stanowią przesyłki wysyłane drogą dalszą w razie przeszkód na drodze krótszej. Za przewóz drogą dalszą, wybraną przez kolej z urzędu z powodu przeszkody na drodze krótszej, kolej pobiera oprócz przewoźnego za drogę krótszą jeszcze opłatę za różnicę długości obu dróg, wg. stawek, podanych w § 14b Cz. IB. TT.

Za przesyłki w komunikacji pomiędzy stacjami P. K. P. oraz w komunikacji ze stacjami kolei prywatnych, pozostających w zarządzie P. K. P. i wymienionych we wstępie Cz. II, Zeszyt 1a TT. (Punkt II — 2 A) przewoźne oblicza się za łączną odległość przewozu, a w komunikacji pomiędzy stacjami P. K. P. oraz stacjami kolei prywatnych, wymienionych pod lit. A w podanym wstępie z jednej strony i stacjami kolei prywatnych, wymienionych pod lit. B i C tegoż wstępu z drugiej strony, — przewoźne oblicza się oddzielnie za odległości jednych i drugich kolei, przyczem, jeżeli przesyłka przechodzi przez odcinki sieci taryfowo-zjednoczonej, oddzielone od siebie koleją, stanowiącą odrębną jednostkę taryfową, — przewoźne na rzecz sieci taryfowo-zjednoczonej oblicza się na łączną długość takich odcinków.

Stawki taryfy towarowej stosuje się za rzeczywiste odległości kilometryczne od 6 do 50 km. włącznie, lub wg. stref 5-cio kilometrowych od 51 do 100 km. i 10-cio kilometrowych powyżej 100 km. Najmniejszą odległość taryfową stanowi — 5 km.

6. WAGA PRZYJMOWANA DO OBLICZENIA PRZEWOŹNEGO.

Przewoźne zasadniczo oblicza się za rzeczywistą wagę przesyłki, zaokrągloną przy przesyłkach drobnych do 10 kg., a przy wagonowych — do 100 kg. wzwyż. W wielu jednak przypadkach do obliczenia przewoźnego tak za przesyłki drobne, jak i wagonowe przyjmują się ustalone taryfą minimalne normy wagi, czyli t. zw. wagę wymaganą lub ładowność wagonu. Najniższa waga wymagana do obliczenia przewoźnego za przesyłkę drobą zwykłą lub pośpieszną wynosi — 10 kg., pozatem taryfa przewiduje następujące normy wagi wymaganej: dla przesyłek drobnych klasy I — 500, 1000 i 2000 kg., a dla wagonowych — 5000, 10000, 15000, 25000 kg., oraz ładowność wagonu.

Od wyżej podanych zasadniczych norm wagi wymaganej szczególne postanowienia taryfowe (Rozdz. B. Cz. I. B. TT) przewidują odchylenia dla szeregu różnych towarów oraz zwiększanie lub zmniejszanie wagi rzeczywistej, a także wagi wymaganej lub ładowności wagonu.

Przy przewozie pojedyńczych sztuk zwierząt żywych domowych — przyjmują się wagi jednostkowe wskazane w § 48 Cz. IB. TT., przyczem waga wymagana dla tych przesyłek stanowi 1.200 kg.

7. STAWKI TARYFOWE I TABELE OPŁAT NORMALNYCH KLAS DROBNICOWYCH I WAGONOWYCH.

Stawki taryfowe zawarte są w tabelach opłat, podanych w Rozdziale III Cz. II, Zeszyt 1a TT. (od 1.IV.1933, obowiązują nowe tabele opłat, podane w załączniku do poz. 103 Dz. T. i Z. K. Nr. 17 — 1933 r.).

Stawki normalnych klas drobnicowych i wagonowych z wyjątkiem klasy wagonowej 18-tej, obliczone są w groszach za 100 kg. wagi, a klasy wagonowej 18-tej — za 1 m² powierzchni podłogi wagonu i za odległości kilometryczne i strefowe.

Tabela opłat na str. 3 — 6 wyszczególnionego załącznika zawiera stawki klas normalnych dla przesyłek drobnicowych — pospiesznych i zwyczajnych.

Układ tej tabeli jest następujący: w rubryce 1-szej oznaczone są odległości w kilometrach, w rubryce 2-giej — stawki klasy P1 dla przesyłek pospiesznych normalnych, następne rubryki 3, 4, 5 i 6 zawierają stawki klasy I dla przesyłek zwyczajnych i klasy P II dla przesyłek pospiesznych-ulgowych, przyczem każda z tych rubryk mieści stawki dla przesyłek określonej wagi, a mianowicie: w rubryce 3 pod literą **a** stawki dla wagi mniejszej 500 kg., w rubryce 4-tej lit. **b** — dla wagi najmniej 500 kg., w rubryce 5 pod lit. **c** — dla wagi najmniej 1.000 kg. i w rubryce 6-tej pod lit. **d** — dla wagi 2.000 kg. i więcej; pozostałe rubryki 7 i 8 zawierają stawki klas II i III dla przesyłek drobnicowych zwyczajnych.

Tabela na str. 7 — 9 tegoż załącznika zawiera stawki klas wagonowych P1 dla przesyłek pospiesznych normalnych i P2 dla przesyłek pośpiesznych ulgowych. W rubryce 1-szej tej tabeli podane są odległości kilometryczne, a w następnych 6-ciu rubrykach stawki tych klas z podziałką dla każdej klasy na trzy rubryki: a), b) i c) — dla wagi wymaganej 5.000, 10.000 i 15.000 kg.

Tabela na str. 10 — 29 wymienionego załącznika zawiera stawki normalnych klas wagonowych od 1 do 18 i specjalnych klas A. B. C. W rubryce 1-szej tej tabeli oznaczone są odległości w kilometrach, a w następnych stawki, przyczem każda klasa obejmuje trzy rubryki, oznaczone literami a), b) i c) i zawiera stawki, wg. wagi, wymaganej dla ich stosowania.

Wyjątek stanowi klasa 18-ta, której stawki rubryk a), b) i c) ustalone są dla poszczególnych gatunków żywych zwierząt domowych.

8. NAJMNIEJSZA KWOTA PRZEWOŹNEGO I ZAOKRĄGLANIE SUMY PRZEWOŹNEGO.

Za przewóz przesyłki zwyczajnej lub pośpiesznej ulgowej najmniejsza opłata przewoźnego stanowi 50 gr., a na obszarze W. M. Gdańska 30 fenigów gd., od przesyłki zaś pośpiesznej normalnej — 1 zł. lub 60 fenigów gd., przyczem kwoty te pobierane są w pojedynczej wysokości i w tych przypadkach, kiedy obliczenie dokonywa się oddzielnie za poszczególne części drogi przewozu (§ 14 Cz. IB. TT.).

Przewoźne w ogólnej sumie z każdej przesyłki zaokrągla się wten sposób, że grosze lub fenigi gd. od 1 do 4 odrzuca się, a od 5 do 9 podwyższa się do 10 gr. lub fen. (§ 13 Cz. IB. TT.).

9. ZASADY I PRAWIDŁA OBLICZANIA PRZEWOŹNEGO.

Według postanowień taryfowych (§§ 18, 19, 20, 21 i dalsze Cz. IB. TT.) obowiązuje zasada taryfowa, że kolej stosuje ten sposób obliczania przewoźnego, który przy stosowaniu właściwej klasy taryfowej jest najwygodniejszy, t. j., który daje opłatę tańszą.

Przewoźne za przesyłki towarowe oblicza się z reguły za wagę rzeczywistą odpowiednio zaokrągloną, wg. stawek właściwych klas taryfowych. Odchylenia od tej zasady mają zastosowanie w przypadkach, jeżeli obliczenie, wg. niższej stawki tej samej klasy taryfowej lub klasy wagonowej dla danego towaru za wagę wymaganą da opłatę tańszą, niż za wagę rzeczywistą, albo jeżeli inny sposób obliczenia jest podany w poszczególnych taryfach lub szczególnych postanowieniach taryfowych.

Przy taryfikacji przesyłek dla orjentowania się, — jaki sposób obliczenia należy zastosować do poszczególnej przesyłki, służy waga rzeczywista przesyłki. Jeżeli rzeczywista waga przesyłki zbliża się do wagi wymaganej, lecz jest od niej mniejsza, należy przeprowadzić dwa obliczenia — pierwsze za wagę rzeczywistą, a drugie za wagę wymaganą, stosując tak przy pierwszem, jak i drugiem obliczeniu odpowiednie stawki właściwych klas, a następnie, po porównaniu, który sposób obliczenia dał opłatę tańszą, przyjąć mniejszą sumę przewoźnego do pobrania za przewóz.

10. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA ZWYCZAJNE PRZESYŁKI DROBNICOWE, ZAWIERAJĄCE JEDNOLITY TOWAR.

Przewoźne za przesyłki drobnicowe zwyczajne towarów zaliczonych do klasy 1, oblicza się na następujących zasadach:

1) o wadze do 500 kg. wg. stawek rubryki a) za wagę rzeczywistą przesyłki, — o ile obliczenie wg. stawek rubryki

b) tejże klasy za wagę wymaganą — 500 kg. nie da opłaty tańszej;

2) o wadze od 500 do 1.000 kg. wg. stawek rubryki b) za wagę rzeczywistą przesyłki, najmniej jednak za wagę wymaganą 500 kg., o ile obliczenie wg. stawek rubryki c) tejże klasy za wagę wymaganą 1.000 kg. nie da opłaty tańszej;

3) o wadze od 1.000 do 2.000 kg. wg. stawek rubryki c) za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za wagę wymaganą 1.000 kg., — o ile obliczenia wg. stawek rubryki d) tejże klasy za wagę wymaganą 2.000 kg. nie da opłaty tańszej; i

4) o wadze 2.000 kg. i większej wg. stawek rubryki d) za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za wagę wymaganą 2.000 kg., — o ile obliczenie wg. stawek rubryki a) odpowiedniej klasy wagonowej dla danego towaru za wagę wymaganą 5.000 kg. nie da opłaty tańszej.

Przykład 1. Za przesyłkę towaru kl. I wagi 280 kg., przewiezioną na odległości 150 km. — przewoźne powinno być pobrane w kwocie 13,70 zł. z obliczenia za wagę rzeczywistą, gdyż za wagę wymaganą 500 kg. wypadłoby drożej — 23,20 zł.

Przykład 2. Za przesyłkę towaru kl. I wagi 1.920 kg. na odległości 820 km. przewoźne powinno być pobrane w kwocie 301,60 zł. z obliczenia za wagę wymaganą 2.000 kg. wg. stawki rubryka d), gdyż za wagę rzeczywistą wyniosłoby drożej — 309,70 zł.

Za drobnicowe przesyłki zwyczajne, składające się z jednolitego towaru kl. II lub III, przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą przesyłki wg. odpowiednich stawek tych klas, — o ile obliczenie wg. stawek rubryki a) właściwej kl. wagonowej dla danego towaru za wagę wymaganą — 5.000 kg. nie da opłaty tańszej (§ 18 Cz. IB. TT.).

Przykład 1. Za przesyłkę drobnicową farb malarskich suchych z poz. 608 K. t. wagi 1.560 kg., przewiezioną na odległości 250 km. przewoźne powinno być pobrane z obliczenia za wagę rzeczywistą wg. stawki kl. II w sumie 86,90 zł., gdyż z obliczenia za wagę wymaganą 5.000 kg., wg. stawki rubryki a) kl. wagonowej 8 wyniosłoby drożej — 229 zł.

Przykład 2. Za przesyłkę soli kuchennej w workach wagi 3.960 kg., przewiezionej na odległości 650 km., — przewoźne powinno być pobrane z obliczenia za wagę wymaganą 5.000 kg., wg. stawki rubryki a) kl. 12 wraz z zaliczeniem dodatkowych opłat — za naładunek, wyładunek i ważenie, w kwocie — 294,50 zł., gdyż za wagę rzeczywistą wg. stawki drobnicowej kl. III wyniosłoby drożej — 366,90 zł.

Przy stosowaniu do przesyłek drobnicowych stawek rubryki a) właściwych kl. wagonowych dla danego towaru za wagę wymaganą 5.000 kg., należy zaliczać również opłaty do-

datkowe za naładunek, wyładunek i za ważenie, wg. rzeczywistej wagi przesyłki, gdyż opłaty te nie są włączone do stawek klas wagonowych.

11. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA POŚPIESZNE PRZESYŁKI, ZAWIERAJĄCE JEDNOLITY TOWAR.

Przewoźne za drobnicowe przesyłki pośpieszne normalne oblicza się wg. stawek kl. P1 za wagę rzeczywistą odpowiednio zaokrągloną, — o ile obliczenie wg. stawek rubryki a) kl. wagonowej P1 za wagę wymaganą — 5.000 kg. nie da opłaty tańszej (§ 26 Cz. IB. TT.).

Za drobnicowe przesyłki pośpieszne ulgowe, zawierające towary wyszczególnione w zał. 11 do Cz. IB. TT., — przewoźne oblicza się na tych samych zasadach, jak podano wyżej w poprzednim tytule 10 za drobnicowe przesyłki zwyczajne kl. I, — gdyż klasa PII jest identyczna z kl. I — dla przesyłek zwyczajnych i stawki tych klas podane są w jednej i tej samej tabeli w rubrykach a), b), c) i d). Pewna różnica zachodzi tylko przy stosowaniu stawek rubryki d), — a mianowicie stawki tej rubryki stosują się przy przesyłkach pośpiesznych ulgowych za wagę rzeczywistą najmniej za 2.000 kg., — o ile obliczenie wg. stawek rubryki a) kl. wagonowej P2 za wagę wymaganą 5.000 kg. nie da opłaty tańszej (§ 26 Cz. IB. TT.). Za przesyłki pośpieszne, przewożone na żądanie nadawcy pociągami osobowemi, — przewoźne, obliczone na powyższych zasadach, zwiększa się o 25%.

12. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA DROBNICOWE PRZESYŁKI ZWYCZAJNE I POŚPIESZNE, ZŁOŻONE Z RÓŻNYCH TOWARÓW.

Za przesyłki drobnicowe zwyczajne i pośpieszne, składające się z towarów różnych, lecz taryfowanych wg. tej samej kl. taryfowej, — przewoźne oblicza się za łączną wagę przesyłki, jak za towar jednolity, na zasadach §§ 18 i 26 Cz. IB. TT., podanych wyżej w dwóch poprzednich tytułach W tych przypadkach zaokrągla się łączną wagę przesyłki (§ 31 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki tej kategorji, złożone z towarów taryfowanych wg. różnych klas, lecz opakowanych razem lub oddzielnie, jeżeli nadawca nie podał w liście przewozowym osobno wagi towarów każdej klasy, — przewoźne oblicza się za łączną wagę przesyłki wg. klasy najwyżej taryfowanego towaru na zasadach §§ 18 lub też 26-go Cz. IB. TT. (§§ 32 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki drobnicowe złożone ztowarów taryfowanych wg. różnych klas i taryf wyjątkowych, jeżeli nie są razem opakowane i nadawca podał w liście przewozowym osobno wagę towarów każdej klasy, — przewoźne oblicza się na zasadach

§ 18 lub też § 26 Cz. IB. TT. za łączną wagę towarów każdej klasy, zaokrągloną w sumie do 10 kg. z osobna, wg. stawek właściwej klasy drobnicowej i odpowiedniej rubryki, która odpowiada łącznej wadze towarów tej klasy, lub rubryki, lub też wg. stawek wyjątkowej taryfy (§ 33 Cz. IB. TT.).

Przy stosowaniu stawek rubryki a) odpowiednich klas wagonowych do przesyłek drobnych zbiorowych o wadze mniejszej, niż 5.000 kg., brakującą wagę do wymaganej dla zastosowania stawek tej rubryki dodaje się do wagi towaru, którego w przesyłce jest najwięcej.

13. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA WAGONOWE PRZESYŁKI ZWYCZAJNE, ZAWIERAJĄCE JEDNOLITY TOWAR.

Za przesyłki wagonowe zwyczajne jednolitego towaru przewoźne oblicza się na następujących zasadach:

1) wg. stawek rubryki a) klas wagonowych za wagę rzeczywistą przesyłki, najmniej jednak za wagę wymaganą — 5.000 kg., — o ile obliczenie, wg. stawek rubryki b) tej samej klasy za wagę wymaganą — 1 000 kg., nie da opłaty tańszej;

2) wg. stawek rubryki b) klas wagonowych za wagę rzeczywistą przesyłki, najmniej jednak za wagę wymaganą — 1.000 kg., — o ile obliczenie, wg. stawek rubryki c) tej samej klasy za wagę wymaganą — 15.000 kg., nie da opłaty tańszej;

3) wg. stawek rubryki c) kl. wagonowych za wagę rzeczywistą przesyłki, najmniej jednak za wagę wymaganą — 15.000 kg. (§ 18 Cz. IB. TT.).

Powyższa ogólna zasada rozróżnia cztery sposoby obliczenia przewoźnego za przesyłki wagonowe, które stosują się w zależności od rzeczywistej wagi przesyłki, a mianowicie:

1) jeżeli waga przesyłki wynosi 5.000 kg. lub mniej, przewoźne oblicza się zawsze za wagę wymaganą, t. j. — za 5.000 kg., wg. stawek rubryki a) odpowiedniej kl. wagonowej;

2) jeżeli waga przesyłki jest większa, niż 5 000 kg., lecz mniejsza, niż 10.000 kg., przewoźne oblicza się albo za wagę rzeczywistą, wg. stawek rubryki a), albo za wagę wymaganą — 10.000 kg. wg. rubryki b) tej samej klasy i po porównaniu sum przewoźnego, wg. jednego i drugiego obliczenia, przyjmuje się sumę mniejszą;

3) jeżeli waga przesyłki jest większa, niż 10.000 kg., lecz mniejsza, niż 15.000 kg., przewoźne oblicza się w ten sam sposób, jak w punkcie 2), przyjmując dla wagi rzeczywistej stawkę rubryki b) a dla wagi wymaganej 15 000 kg. rubrykę c) tejże kl.; mniejszą sumę przyjmuje się jako należne przewoźne;

4) jeżeli waga przesyłki wynosi 15.000 kg. lub więcej, to przewoźne oblicza się zawsze za wagę rzeczywistą przesyłki najmniej za 15.000 kg., — wg. stawki rubryki c) odpowiedniej kl. wagonowej.

Te same zasady obliczania przewoźnego stosuje się do przesyłek wagonowych przy przewozie w wagonach o ładowności mniejszej, niż 15.000 kg., jeżeli w odnośnych taryfach nie przewidziano inaczej.

Wyjątek od powyższej zasady stanowią przesyłki wagonowe towarów, wymienionych w załączniku I do Cz. IB. TT., nadawanych bez opakowania i załadowywanych do wagonów o ładowności większej, niż 15.000 kg.

Za tego rodzaju przesyłki, — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za wagę wymaganą — 10.000 kg., wg. stawek rubryki b) odpowiedniej klasy wagonowej dopóty — dopóki obliczenie najmniej za ładowność podstawionego wagonu wg. rubryki c) tej samej klasy nie da opłaty tańszej.

Za przesyłki tych towarów, załadowanych do wagonów o ładowności 15.000 kg. lub mniejszej, przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą najmniej jednak za wagę wymaganą — 10.000 kg., wg. stawek rubryki b) odpowiedniej klasy wagonowej dopóty — dopóki obliczenie za wagę wymaganą — 15.000 kg., wg. stawek rubryki c) tej samej klasy, nie da opłaty tańszej.

Obliczenie przewoźnego za wagę wymaganą — 5.000 kg. wg. stawek rubryki a) w tych przypadkach niema zastosowania. Jeżeli waga przesyłki jest mniejsza nawet od 5.000 kg., przewoźne oblicza się najmniej za 10.000 kg., wg. stawek rubryki b) odpowiedniej klasy wagonowej (§ 19 Cz. IB. TT.).

Powyższy wyjątek przewiduje trzy sposoby obliczenia przewoźnego za wagonowe przesyłki towarów bez opakowania w wagonach o ładowności większej, niż 15.000 kg., a mianowicie:

1) jeżeli waga przesyłki wynosi mniej, niż 10.000 kg. lub pełne 10.000 kg., przewoźne oblicza się zawsze za wagę wymaganą 10.000 kg., wg. stawki rubryki b) odpowiedniej klasy wagonowej;

2) jeżeli waga przesyłki jest większa, niż 10.000 kg., lecz mniejsza od ładowności wagonu 20.000 kg., przewoźne należy obliczyć za wagę rzeczywistą, wg. stawki rubryki b), albo za ładowność wagonu wg. rubryki c) tejże klasy wagonowej i następnie przyjąć opłatę mniejszą;

3) jeżeli waga rzeczywista przesyłki jest identyczna z ładownością wagonu, lub przekracza jego ładowność, — przewoźne oblicza się zawsze za wagę rzeczywistą wg. stawki rubryki c) właściwej klasy wagonowej.

W taki sam sposób przeprowadza się obliczenie przewoźnego za przesyłki tych towarów, załadowane do wagonów 15.000 kg. i mniejszej, z tą tylko różnicą, że dla zastosowania

stawki rubryki c) przyjmuje się nie ładowność wagonu, lecz waga wymagana 15.000 kg.

Przesyłki wagonowe towarów niewymienionych w zał. I do Cz. IB. TT., jak i wymienionych, lecz nadanych w opakowaniu i załadowanych do wagonów większej ładowności, niż 15.000 kg., na żądanie nadawcy, wyrażone w liście przewozowym lub zamówieniu pisemnem, — stanowią również wyjątek od ogólnej zasady obliczania przewoźnego, podanej w § 18 Cz. IB. TT.

Za przesyłki wymienionych towarów, załadowanych do wagonów o ładowności powyżej 15.000 do 20.000 kg., przewoźne oblicza się:

1) przy przesyłkach o wadze do 15.000 kg. włącznie — za wagę rzeczywistą przesyłki najmniej za 10.000 kg., wg. stawek rubryki b) odpowiedniej klasy wagonowej, — o ile obliczenie najmniej za 15.000 kg., wg. stawek rubryki c) tejże klasy wagonowej, nie da opłaty tańszej;

2) przy przesyłkach o wadze powyżej 15.000 kg. za wagę rzeczywistą przesyłki, wg. stawek rubryki c) odpowiedniej klasy wagonowej.

Przy załadowaniu tych towarów do wagonów o ładowności powyżej 20.000 kg. do 30.000 kg. włącznie, podstawionych przez kolej na żądanie nadawcy, wyrażone w liście przewozowym lub w zamówieniu pisemnem, — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą przesyłki najmniej jednak za 15.000 kg. wg. stawki rubryki b) odpowiedniej klasy wagonowej dopóty, — dopóki obliczenie najmniej za 25.000 kg., wg. stawki rubryki c) tejże klasy wagonowej, nie da opłaty tańszej (§ 20 Cz. IB. TT.).

W razie podstawienia przez kolej w obu powyższych przypadkach wagonu o większej ładowności, niż tego żądał nadawca, — przewoźne oblicza się tak, jakby kolej podstawiła wagon o żądanej ładowności.

Podstawienie wagonu o większej ładowności, niż żądanej przez nadawcę, powinno być stwierdzone przez kolej w liście przewozowym.

14. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA WAGONOWE PRZESYŁKI POŚPIESZNE NORMALNE I ULGOWE, ZAWIERAJĄCE TOWAR JEDNOLITY.

Za wagonowe przesyłki pośpieszne, tak normalne, jak i ulgowe towarów jednolitych, t. j. taryfowanych wg. tej samej klasy taryfowej przewoźne oblicza się na następujących zasadach:

1) za przesyłki o wadze od 5.000 kg. do 10.000 kg. wg. stawek rubryki a) klasy wagonowej P1 lub P2 za wagę rzeczywistą przesyłki najmniej jednak za wagę wymaganą

5.000 kg., o ile obliczenie za wagę wymaganą — 10.000 kg. wg. stawek rubryki b) tej samej klasy, nie da opłaty tańszej;

2) za przesyłki o wadze od 10.000 kg. do 15.000 kg., — wg. stawek rubryki b) kl. wagonowej P1 lub P2 za wagę rzeczywistą przesyłki, najmniej jednak za wagę wymaganą 10.000 kg., — o ile obliczenie za wagę wymaganą — 15.000 kg., wg. stawek rubryki c) tej samej klasy, nie da opłaty tańszej;

3) za przesyłki o wadze 15.000 kg. i większej, — wg. stawek rubryki c) klasy wagonowej P1 lub P2 za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za wagę wymaganą 15.000 kg. (§ 26 Cz. IB. TT.).

Przy przewozie przesyłki pośpiesznej na żądanie nadawcy, wyrażone w liście przewozowym, pociągiem osobowym lub osobowo-pośpiesznym przewoźne, obliczone wg. zasad § 26 Cz. IB. TT., podwyższa się o 25%.

Za przewóz przesyłki pośpiesznej na żądanie nadawcy na jednej części drogi przewozu pociągiem ruchu osobowego, a na drugiej części pociągiem ruchu towarowego do przewoźnego, obliczonego za całość drogi przewozu, wg. odpowiedniej klasy pośpiesznej, dolicza się 25% przewoźnego za tę część drogi przewozu, na której przesyłka została przewieziona pociągiem osobowym (§ 29 Cz. IB. TT.).

Za pośpieszne przesyłki wagonowe towarów, wyszczególnionych w uwadze na str. 11 i 12 Cz. I B. TT., przewożone pociągami pośpiesznemi ruchu towarowego, — przewoźne oblicza się według klas wagonowych, przewidzianych dla zwyczajnych przesyłek tych towarów w K. t. lub w Rozdz. B. Cz. I B TT., o ile jednak te klasy są tańsze od kl. 8, stosuje się stawki kl. 8.

Jeżeli takie przesyłki, na żądanie nadawcy wyrażone w liście przewozowym kolej przewozi pociągami ruchu osobowego, to przewoźne, obliczone według prawideł wyżej określonych, podwyższa się:

przy przewozie pociągiem osobowym — o 25%;

przy przewozie pociągiem pośpiesznym — o 50%, — o ile obliczenie wg. normalnych lub ulgowych klas taryfowych dla przesyłek pośpiesznych, P1 lub P2, nie da opłaty tańszej.

15. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA WAGONOWE PRZESYŁKI ZWYCZAJNE I POŚPIESZNE, ZŁOŻONE Z RÓŻNYCH TOWARÓW.

Przy taryfikacji przesyłek wagonowych, złożonych z różnych towarów obowiązują zasady, podane w § 31, 32, i 33 Cz. IB. TT.

Na ich podstawie za przesyłki, składające się z towarów różnych, lecz taryfowanych wg. tej samej klasy taryfowej, — przewoźne oblicza się, wg. stawek tejże klasy za łączną wagę

przesyłki, jak za towar jednolity, na zasadach § 18 lub też § 26 Cz. IB. TT., podanych wyżej w dwóch poprzednich tytułach.

Za przesyłki wagonowe, złożone z towarów taryfowanych wg. różnych klas, jeżeli są opakowane razem lub osobno, lecz nadawca nie podał w liście przewozowym oddzielnie wagi towarów każdej klasy, — przewoźne oblicza się za łączną wagę przesyłki, wg. klasy najwyżej taryfowanego towaru, znajdującego się w przesyłce, na zasadach § 18 lub też 26 Cz. IB. TT.

Za przesyłki zaś wagonowe, złożone z towarów taryfowanych, wg. różnych klas i taryf wyjątkowych, jeżeli nie są razem opakowane i nadawca podał w liście przewozowym oddzielnie wagę towarów każdej klasy, — przewoźne oblicza się za łączną i w sumie zaokrągloną do pełnych 100 kg. wagę towaru każdej klasy lub taryfy wyjątkowej z osobna, wg. stawek właściwych klas wagonowych i taryf wyjątkowych i tej rubryki każdej z tych klas, która odpowiada łącznej wadze wszystkich towarów, stanowiących przesyłkę, przyczem, jeżeli łączna waga przesyłki jest niższa od wagi, wymaganej do stosowania rubryki klas wagonowych, dającej najkorzystniejszą opłatę przewoźnego, wagę brakującą dolicza się do wagi tego towaru, którego w przesyłce jest najwięcej, — a w razie gdyby najwyższą wagę miały dwa towary lub więcej, — do wagi tego towaru z nich, który jest najdrożej taryfowany.

Przykład 1. Przesyłka z Warszawy-Ws. do Kowla (odległość 331 km.) o łącznej wadze 13 400 kg. składa się z 25 beczek olejów roślinnych z poz. 306 K. t. wagi 4 050 kg., 30 beczek tłuszczów zwierzęcych z poz. 314 K. t. wagi 3.240 kg., 25 skrz. mydła do prania z poz. 621 K. t. wagi 2.175 kg. i 35 beczek farb malarskich suchych z poz 608 K. t. wagi 3,935 kg.

Dla otaryfowania tej przesyłki należy przyjąć stawki rubryki b) odpowiednich klas wagonowych, gdyż waga jej jest większa, niż 10 000 kg. Przy obliczeniu wg. stawek rubryki b) przewoźne za wagę rzeczywistą towaru każdej klasy wyniesie: za oleje roślinne, wg. klasy 6 wyjątkowej taryfy G8 — 233.29 zł., za tłuszcze zwierzęce. wg. klasy 5 — 202,62 zł., za mydło do prania, wg. kl. 4 — 146,30 zł. i za farby suche, wg. kl. 8 — 192,40 zł. Razem 774 60 zł.

Dla porównania przeprowadzamy drugie obliczenie, wg. stawek rubryki c) za wagę wymaganą 15.000 kg. Brakującą wagę 1 400 kg. należy dodać do wagi olejów roślinnych, których waga jest największa i obliczyć za 5.500 kg., co wyniesie, wg. stawki rubryki c) klasy 6 — 287,75 zł., za tłuszcze, wg. stawki tejże rubryki kl. 5 — 186.12 zł., za mydło — 134,20 zł. i za farby — 176,80 zł. Razem 784,90 zł Zatem za powyższą przesyłkę należy pobrać opłatę w kwocie 774,60 zł.,

otrzymaną z obliczenia wg. stawek rubryki b) odpowiednich klas, gdyż jest tańszą.

Za przesyłki, złożone z różnych towarów, w których znajdują się towary wymienione w zał. I do Cz. IB. TT., — przewoźne oblicza się na zasadach § 19 tejże części IB. TT., a mianowicie: za wagę rzeczywistą towaru każdej klasy zaokrągloną do pełnych 100 kilogramów, wg. rubryki b) właściwych klas wagonowych, lecz najmniej za 10.000 kg., przyczem jeżeli rzeczywista łączna waga przesyłki jest mniejsza od wagi wymaganej, brakującą wagę dolicza się do wagi tego towaru, którego w przesyłce jest najwięcej.

Obliczenie przewoźnego za tego rodzaju przesyłki o rzeczywistej łącznej wadze większej niż 10.000 kg., wg. stawek rubryki c) właściwych klas wagonowych, najmniej jednak za wagę wymaganą 15.000 kg. — przy załadowaniu do wagonów o ładowności 15.000 kg. lub mniejszej, albo za ładowność wagonu — przy załadowaniu wagonu o ładowności większej, niż 15.000 kg., — ma zastosowanie w tych tylko przypadkach, jeżeli ten sposób obliczenia da opłatę tańszą, niż za wagę rzeczywistą, wg. rubryki b) właściwych klas wagonowych, przyczem, jeżeli rzeczywista łączna waga przesyłki jest mniejsza, niż waga wymagana — 15.000 kg. lub ładowność użytego wagonu (powyżej 15.000 kg.), — brakującą wagę dolicza się do wagi tego towaru, którego jest najwięcej w przesyłce.

Jeżeli w przesyłce zwyczajnej, złożonej z towarów różnych i przewożonej w wagonie krytym znajdują się towary, wymienione w zał. III do Cz. IB. TT. w ilości, przekraczającej 50% ogólnej wagi przesyłki, — suma przewoźnego, przypadającego za tego rodzaju towary, podwyższa się o 10% za wagon kryty (§ 33 i 37 Cz. IB. TT.).

Wyżej podanych zasad obliczenia nie stosuje się do przesyłek, złożonych chociażby w części z towarów, podpadających pod postanowienia Rozdz. B. Cz. IB. TT., z wyjątkiem towarów lekkich i przestrzennych oraz płynów, przewożonych w cysternach o dwóch lub więcej komorach.

Przewoźne za takie przesyłki oblicza się dla każdej kategorji lub każdej kl. towarów tak, jakgdyby one stanowiły przesyłki, nadane za oddzielnemi listami przewozowemi.

16. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA PRZESYŁKI ZWŁOK.

Za przesyłki zwłok z karawanem lub bez karawanu, — przewoźne oblicza się za 5.000 kg od trumny, a przy nadaniu dwóch lub więcej trumien — za 10.000 kg. od przesyłki:

przy przesyłkach zwyczajnych — wg. kl. wagonowej 1;

przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych także pociągami osobowemi, wg. klasy P1;

przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych pociągami osobowemi pośpiesznemi, — wg. klasy P1 z podwyższeniem o 25% (§ 44 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki zwłok, przesyłane przez urzędy policyjne, zakłady karne, szpitale, więzienia i t. p. do wyższych zakładów naukowych, lub przez te zakłady posyłane dalej, — przewoźne oblicza się za wagę 1.000 kg., od każdej skrzyni ze zwłokami:

przy przesyłkach pośpiesznych, wg. kl. — PI lub P1 i

przy przesyłkach zwyczajnych, — wg. drobnicowej kl. I lub wagonowej klasy 1 (§ 45 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki popiołów zwłok z krematorjów, — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą:

przy przesyłkach pośpiesznych, wg. kl. PI lub P1;

przy przesyłkach zwyczajnych, wg. kl. drobnicowej I lub kl. wagonowej 1.

17. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA PRZESYŁKI ŻYWYCH ZWIERZĄT, PTACTWA I DROBIU DOMOWEGO.

Za przesyłki zwierząt domowych, drobiu i ptactwa domowego w kojcach, klatkach, koszach, skrzyniach i t. p., — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą przesyłki łącznie z opakowaniem:

przy nadaniu za listem przewozowym zwyczajnym, wg. kl. drobnicowej II i klasy wagonowej 7;

przy nadaniu za listem przewozowym pośpiesznvm, wg. klasy drobnicowej PII lub wagonowej P2 (§ 47 Cz. IB. TT.).

Za przewóz żywych zwierząt domowych luzem, — przewoźne oblicza się za wagę jednostkową, wskazaną dla każdego gatunku zwierząt w punkcie d) § 48 Cz. IB. TT., najmniej jednak za 1.200 kg. od listu przewozowego:

a) przy przesyłkach zwyczajnych i pośpiesznych, przewożonych pociągami ruchu towarowego, wg. kl. II drobnicowej, — o ile obliczenie za powierzchnię podłogi wagonu, wg. klasy 18, nie da opłaty tańszej;

b) przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych na żądanie nadawcy, wvrażone w liście przewozowym, pociągami osobowemi, — wg. klasy drobnicowej II lub też klasy wagonowej 18, podwyższonej o 25%;

c) przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych na żądanie nadawcy, wyrażone w liście przewozowym, pociągami pośpiesznemi ruchu osobowego, — wg klasy drobnicowej II lub też wagonowej 18, podwyższonej o 50% (§ 48 Cz. IB. TT.).

Klasę wagonową 18 stosuje się na następujących zasadach:

Przewoźne oblicza się wg. stawek tej klasy za ilość metrów kwadratowych powierzchni podłogi użytego wagonu,

a jeżeli wagon ma dwie lub więcej podłóg — za ilość metrów kwadratowych powierzchni pojedynczej podłogi.

Miarodajną do obliczenia przewoźnego jest powierzchnia podłogi, uwidoczniona na bocznej ścianie wagonu.

Jeżeli brak jest na wagonie oznaczenia powierzchni podłogi, powierzchnię oblicza się, mnożąc długość pudła wagonowego przez jego szerokość.

Jeżeli wagon ma dwie lub więcej podłóg, do obliczenia przewoźnego przyjmuje się powierzchnię dolnej podłogi. Jeżeli na wagonie o kilku podłogach oznaczona jest powierzchnia w ogólnej sumie wszystkich podłóg, — to sumę tę dzieli się na ilość podłóg i do obliczenia przyjmuje się otrzymany w ten sposób rezultat, stanowiący powierzchnię jednej podłogi.

W razie podstawienia przez kolej zamiast zamówionego jednego wagonu o dwóch lub więcej podłogach — dwóch wagonów zwykłych — przewoźne oblicza się za połowę sumy powierzchni podłóg obu użytych wagonów.

Rubryki a), b) i c) klasy 18-tej stosują się:

rubryka a) — do przesyłek koni, źrebiąt, kuców, mułów, osłów oraz do przesyłek drobnych zwierząt domowych, jak owce, kozy, króliki psy, jeżeli do ich załadowania użyto dwóch lub więcej podłóg albo też, jeżeli na żądanie nadawcy kolej podstawiła wagon specjalny;

rubryka b) — do przesyłek byków, wołów, krów, jałowizny i cieląt oraz do przesyłek drobnych zwierząt — owiec, kóz, królików, a także świń i prosiąt, załadowanych w zwykłym wagonie, lub na jednej podłodze piętrowego wagonu;

rubryka c) — do przesyłek świń i prosiąt, jeżeli do załadowania użyto dwóch lub więcej podłóg, do przesyłek drobiu i ptactwa domowego — gęsi, gołębi, indyków, kaczek, kur i t. p. bez względu na ilość zajętych podłóg, wreszcie do przesyłek żywych świń, prosiąt, drobnych zwierząt domowych i drobiu, nadawane przez jednego nadawcę do jednego odbiorcy i załadowane do dwóch wagonów zwykłych, zamiast zamówionego jednego wagonu o dwóch lub więcej podłogach.

Jeżeli do jednego wagonu załadowano zwierzęta różnych gatunków, — przewoźne oblicza się, wg rubryki, ustanowionej dla zwierząt najdrożej taryfowanych, znajdujących się w przesyłce.

Za przesyłki zwyczajne i pośpieszne drobiu luzem, przewożone pociągami ruchu towarowego, przewoźne oblicza się,— wg. klasy 18. Opłatę tę podwyższa się przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych na żądanie nadawcy pociągami osobowemi, — o 25%, a przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych pociągami osobowemi pośpiesznemi, — o 50% (§ 49 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki koni, przewożonych na żądanie nadawcy w wagonach ze specjalnemi urządzeniami dla koni kosztownych, — przewoźne, obliczone wg. § 48 Cz. IB. TT., — podwyższa się o 50% (§ 51 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki, złożone ze zwierząt domowych luzem i drobiu lub zwierząt w opakowaniu, — przewoźne oblicza się osobno za zwierzęta luzem za wagę jednostkową i osobno za drób lub zwierzęta w opakowaniu. Jeżeli jednak dla zwierząt domowych luzem stosuje się klasę 18, to za doładowany drób lub zwierzęta w opakowaniu nie pobiera się osobnej opłaty (§ 52 Cz. IB. TT.).

Łączny przewóz zwierząt domowych luzem z innemi towarami może się odbywać ze jednym listem przewozowym tylko w przesyłkach wagonowych, którym towarzyszy dozorca, jadący w tym samym wagonie. Przewoźne za takie przesyłki oblicza się na zasadach § 33 Cz. IB. TT., a jeżeli przesyłka zawiera inwentarz żywy przy przesiedleniach, — wg. poz. 1862 K. t. (§ 53 Cz. IB. TT.).

Przy przewozie zwierząt żywych nadawca ma prawo przewieźć bezpłatnie w tym samym wagonie paszę, karmę i przybory stajenne w ilościach, podanych w punktach a — f § 55 Cz. IB. TT.

Za zwierzęta zarodowe — konie, bydło rogate, świnie, owce i kozy, przewożone przy zachowaniu warunków, zastrzeżonych w § 64 Cz. IB. TT., przewoźne, obliczone wg. postanowień § 47 lub też §§ 48 i 51 Cz. IB. TT., obniża się o 50% (§ 63 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki koni wyścigowych i sportowych, wysyłanych na wyścigi konne lub zawody sportowe, lub też powracających z nich na warunkach, podanych w § 65 Cz. IB. TT.,— przewoźne oblicza się wg. postanowień § 48 i § 51 tejże Cz. IB TT., ze zniżką na odległościach do 75 km. 25%, od 76 do 150 km. — 33 i 1/3%, od 151 do 200 km. — 40% i ponad 200 km. — 50%.

18. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA PRZESYŁKI RYB ŻYWYCH I RYB OBSADOWYCH.

Przewóz ryb żywych i ryb obsadowych w naczyniach z wodą uskutecznia się na warunkach, podanych w tytule III Rozdz. II Cz. IB. TT.

Za ryby żywe w naczyniach z wodą przewoźne oblicza się:

a) przy przesyłkach zwyczajnych, wg. stawek klasy drobnicowej II i wagonowej 7;

b) przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych także pociągami osobowemi, — wg. stawek klasy drobnicowej PII i wagonowej P2;

c) przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych na żądanie nadawcy pociągami osobowemi pośpiesznemi, — wg. klasy PII plus 25%, względnie P2 plus 25%.

Do obliczenia przewoźnego za tego rodzaju przesyłki ryb żywych, jeżeli do przewozu użyto naczyń urzędowo cechowanych, przyjmuje się taką ilość kilogramów, — jaką ilość litrów mieści naczynie, — jeżeli zaś do przewozu użyto naczyń zwykłych, — stosuje się wagę brutto naczynia, wody i ryb, przyczem w obu wypadkach przyjętą wagę zmniejsza się o 25%.

Za przesyłki żywych ryb w wodzie w specjalnych wagonach, — przewoźne oblicza się, wg. stawek wyżej podanych klas wagonowych za $^2/_3$ części ładowności wagonu, najmniej za 10.000 kg.

We wszystkich wyżej podanych przypadkach do obliczenia przewoźnego stosują się stawki z tej rubryki odpowiedniej klasy wagonowej albo drobnicowej, która odpowiada pełnej wadze przesyłki lub ładowności wagonu.

Za ryby żywe, przewożone w nieprzemakalnych oponach (brezentach), przewoźne oblicza się za wagę brutto opon, wody i ryb, obniżoną o 25%, najmniej jednak za 5.000 kg. od przesyłki:

a) przy przesyłkach zwyczajnych, — wg. klasy wagonowej 7;

b) przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych także pociągami osobowemi, — wg. stawek kl. wagonowej P2;

c) przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych na żądanie nadawcy pociągami osobowemi pośpiesznemi, — wg. stawek klasy wagonowej P2, zwiększonych o 25% (§ 56 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki ryb obsadowych — ikry wszelkich gatunków ryb, przewożonej wyłącznie dla celów hodowlanych, narybku szklistego węgorzy, narybku i kroczków (do 25 cm. długości sztuka) wszelkich gatunków ryb, przewożonych w wodzie dla celów hodowlanych, — przeważnie oblicza się na zasadach § 56 Cz. IB TT. ze zniżką 50%, przyczem przy przewozie ryb obsadowych w wodzie w specjalnych wagonach, — przewoźne oblicza się za połowę ładowności wagonów, najmniej jednak za 10 000 kg. Zniżki powyższe są udzielane przy zachowaniu i wypełnieniu przez nadawców warunków, podanych w końcowych ustępach § 60 Cz. IB. TT.

19. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA PRZESYŁKI PSZCZÓŁ W KOSZACH I ULACH.

Pszczoły w koszach i ulach przyjmują się do przewozu tylko wtedy, gdy otwarte części opakowań są zaopatrzone w urządzenia, zabezpieczające przed ucieczką pszczół.

Za przesyłki te przewoźne oblicza się za łączną wagę wraz z opakowaniem:

a) przy przesyłkach zwyczajnych, — wg. stawek klasy drobnicowej II i klasy wagonowej 7;

b) przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych także pociągami osobowemi, wg. stawek klasy drobnicowej PII i wagonowej P2 i

c) przy przesyłkach pośpiesznych, przewożonych na żądanie nadawcy pociągami osobowemi pośpiesznemi, — wg. stawek tychże klas PII i P2, podwyższonych o 25% (§ 61 Cz. IB. TT).

20. OBLICZANIE PRZEWOŹNEGO ZA PRZESYŁKI TOWARÓW, PRZEWOŻONYCH WEDŁUG POSTANOWIEŃ SZCZEGÓLNYCH ROZDZ. B. Cz. IB. TT., OPRÓCZ WYŻEJ WYSZCZEGÓLNIONYCH W POPRZEDNICH TYTUŁACH 16, 17, 18 i 19.

1) Za nasiona kwalifikowane siewne zbóż i roślin oraz ziemniaki do sadzenia, przewożone na warunkach, podanych w § 66 Cz. IB. TT. w przesyłkach drobnicowych i wagonowych zwyczajnych i pośpiesznych, — przewoźne oblicza się na zasadach §§ 18 i 26 Cz. IB. TT., wg. stawek odpowiednich **normalnych** klas taryfowych za połowę wagi, stanowiącej podstawę do obliczenia przewoźnego. Przy obliczeniu przewoźnego za tego rodzaju przesyłki wg. klas drobnicowych I i PII oraz wagonowych, stosują się stawki tych rubryk, które odpowiadają pełnej wadze przesyłek (§§ 66 i 67 Cz. IB. TT.).

2) Za przesyłki pośpieszne drobnicowe mleka świeżego, śmietany, śmietanki, serwatki, maślanki i świeżego pieczywa na warunkach podanych w §§ 68 Cz. IB. TT. za specjalnemi wykazami przesyłkowemi, — przewoźne oblicza się za mleko, śmietankę i t. p. na podstawie taryfy wyjątkowej, a za przewóz pieczywa świeżego wg. klasy drobnicowej I, wszystko za wagę rzeczywistą, lecz najmniej za 10 kg , przyczem nie ma zastosowania postanowienie § 14 Cz. IB. TT. o pobieraniu najmniejszego przewoźnego.

Za przewóz pociągami osobowemi tych przesyłek dopłaty się nie pobiera. Opłata za przewóz uiszcza się z góry przy nadaniu.

Powrotny przewóz próżnych naczyń i skrzyń lub koszy dokonywa się w ciągu tygodnia od chwili przybycia przesyłki bezpłatnie na podstawie wykazu przesyłkowego na zwrotny przewóz tych przedmiotów opakowania.

3) Za przesyłki piwa i wód mineralnych, przewożone w specjalnych wagonach z częściowym odładunkiem na warunkach podanych w § 69 Cz. IB. TT., — przewoźne oblicza się na zasadach ogólnych (§§ 18 i 26 Cz. IB. TT.), wg. stawek normalnych klas taryfowych, przewidzianych dla przewożonego towaru za całkowitą wagę ładunku, wskazaną w liście przewozo-

wym, najmniej jednak za 3.000 kg., a także za całą odległość przewozu od stacji nadawczej do końcowej stacji przeznaczenia. Przewoźne powinno być opłacone z góry na stacji nadawczej (punkt g § 69 Cz. IB. TT.).

Opłaty za zwrotny przebieg niezaładowanych piwem lub wodą mineralną specjalnych wagonów do stacji nadawczej pobiera się, wg. punktu h § 91 Cz. IB. TT.

Opróżnione od piwa lub wody naczynia oraz środki ochronne od ciepła i od zimna przewożą się do stacji nadania w takich zwrotnych wagonach bezpłatnie na warunkach, przewidzianych w § 42 Cz. IB. TT.

4) Za wozy meblowe na własnych kołach lub bez kół w przesyłkach zwyczajnych przewoźne oblicza się:

a) w stanie próżnym, jednak łącznie z przyborami do ładowania lub ochrony przesyłki, wg klasy 11 rubr. a) za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za 3000 kg. od wozu meblowego;

b) w stanie ładownym — za wagę rzeczywistą wozów meblowych i załadowanych w nich towarów, najmniej jednak za 3.000 kg., wg. klasy, ustanowionej dla załadowanego towaru. Jeżeli przewoźne w ten sposób obliczone jest tańsze, niż przewoźne za 5.000 kg. od wozu meblowego, wg. klasy 11, — pobiera się to ostatnie.

Za przesyłki zaś pośpieszne wozów meblowych próżnych lub ładownych — za rzeczywistą wagę przesyłki, najmniej jednak za 3.000 kg. od wozu meblowego, wg. kl. PI lub P1 (§ 70 Cz. IB TT.).

5) Za wozy obnibusy, furgony, powozy i t. p. wszystko bez własnego popędu w przesyłkach zwyczajnych, — przewoźne oblicza się:

a) w stanie próżnym, jeżeli nie mogły być załadowane do wagonu krytego przez jego drzwi boczne, — za przesyłki drobne za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za 3.000 kg., wg. klasy I, a od przesyłek wagonowych za wagę wymaganą wg. klasy wagonowej 5;

b) w stanie próżnym przy załadowaniu do wagonu krytego, jeżeli waga rzeczywista wynosi mniej, niż 3000 kg. — za wagę rzeczywistą, podwyższoną o 50%, najwyżej jednak za wagę 3.000 kg., jeżeli zaś waga rzeczywista wynosi 3.000 kg. lub więcej — za wagę rzeczywistą — przy drobnicy wg. klasy I, a przy wagonowej przesyłce za wagę wymaganą wg. klasy wagonowej 5;

c) w stanie ładownym — za rzeczywistą wagę pojazdu i załadowanego w niem towaru wg. klasy, przewidzianej dla tego towaru. Jeżeli przewoźne w ten sposób obliczone jest tańsze, niż przewoźne za pojazdy próżne (punkt a i b) pobiera się to ostatnie. Jeżeli w liście przewozowym podano osobno wagę pojazdu i osobno wagę załadowanego towaru, to przewoźne

oblicza się oddzielnie za wagę towaru i oddzielnie za pojazd, jeżeli obliczenie za wagę pojazdu łącznie z towarem nie okaże się tańsze.

Za przesyłki pośpieszne tych pojazdów próżnych i ładownych, — przewoźne oblicza się wg. klas PI lub Pl, z przyjęciem do obliczenia tychże norm wagi jak i przy przesyłkach zwyczajnych, stosownie do wyżej podanych w punktach **a i b** (§ 71 Cz. IB. TT.).

6) Za pojazdy z własnym popędem — osobowe i towarowe w przesyłkach zwyczajnych, przewoźne oblicza się:

a) w stanie próżnym — od przesyłek drobnicowych za wagę rzeczywistą najmniej jednak za 3000 kg., wg. klasy I, a od przesyłek wagonowych za wagę wymaganą wg. klasy 2,

b) w stanie ładownym — na tych samych zasadach jak wyżej w punkcie 5 c,

Za przesyłki pośpieszne tych pojazdów w stanie próżnym i ładowanym, — za wagę rzeczywistą przesyłki najmniej jednak za 3000 kg. wg. klas PI lub P1 (§ 72 Cz. IB. TT.).

Postanowieniom §§ 71 i 72 Cz. IB. TT. nie podlegają pojazdy i przedmioty wyszczególnione w punkcie **d** § 73 Cz. IB. TT., za które przewoźne oblicza się na zasadach ogólnych.

Przesyłki zwyczajne, zawierające furgony menażeryjne, cyrkowe, teatrów wędrownych, panoram, karuzel, kinematografów i t. p. widowisk wraz z dekoracjami przewozi się pociągami pośpiesznemi ruchu towarowego bez dopłaty (patrz uwagę do §§ 71 i 72 Cz. IB. TT.).

7) Za parowozy, elektrowozy i wagony kolejowe, toczące się na własnych kołach, — przewoźne oblicza się wg. odnośnych klas wskazanych w K. t. za 2/3 części wagi rzeczywistej, najmniej jednak za 5000 kg. od wagonu (sztuki).

Za przedmioty załadowane do taboru kolejowego, toczącego się na własnych kołach i stanowiącego przedmiot przewozu — przewoźne oblicza się oddzielnie na ogólnych zasadach (§ 74 Cz. IB. TT.).

8) Za przesyłki zwyczajne drobne środków komunikacji wodnej — statki, łodzie, dragi (pogłębiarki) i t. p. — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą najmniej jednak za 3000 kg., wg. klasy drobnicowej I, a za zwyczajne wagonowe — za wagę wymaganą, wg. klasy 5.

Za przesyłki pośpieszne tych przedmiotów — za wagę rzeczywistą najmniej jednak za 3000 kg. wg. klasy PI lub wagonowej PI.

Przy przesyłkach wagonowych okrętów, łodzi i t. p., załadowanych na dwóch i więcej wagonach, do których dodane są wozy ochronne, stosuje się, oprócz powyższych, zasady §§ 79 i 80 Cz. IB. TT. (§ 75 Cz. IB. TT.).

9) Za przesyłki zwyczajne drobne środków komunikacji powietrznej — balony i samoloty, także w stanie rozebranym oraz za poszczególne ich części, o ile nie mogą się zmieścić do wagonu krytego i przewozi się je na jednym wagonie otwartym, — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą najmniej jednak za 3000 kg., wg. klasy drobnicowej I, a za wagonowe zwyczajne najmniej za 5000 kg., wg. klasy 5.

Za pośpieszne przesyłki tych przedmiotów przewoźne oblicza się — za wagę rzeczywistą najmniej jednak za 3000 kg od przesyłki, wg. klasy PI lub wagonowej PI.

Przy przesyłkach tych przedmiotów, niemieszczących się na jednym wagonie lub wymagających dostawienia wagonów ochronnych, stosują się, oprócz powyższych, zasady §§ 79 i 80 Cz. IB. TT. (§ 76 Cz. IB. TT.).

10) Za przesyłki zwyczajne drobne i wagonowe przedmiotów, stanowiących opakowanie towarów, jak próżne beczki drewniane, żelazne lub z masy papierowej, skrzynie, kojce, klatki, pudła i t. p. wszystko używane, — przewoźne oblicza się wg. klasy 14, przyczem stawki rubryki a) stosują się za wagę rzeczywistą, najmniej za 10 kg. stawki rubryki b) za wagę rzeczywistą najmniej za 5000 kg., a stawki rubryki c) za wagę rzeczywistą najmniej za 10000 kg. Przy przesyłkach drobnicy w ten sposób obliczane przewoźne podwyższa się o 50 gr. od przesyłki.

Za przesyłki pośpieszne tych przedmiotów, — wg. klasy P2, przyczem wstawki rubryki a) tej klasy stosuje się za wagę rzeczywistą najmniej za 10 kg., stawki rubryki b) za wagę rzeczywistą, najmniej za 5000 kg. i stawki rubryki c) za wagę rzeczywistą, najmniej za 10000 kg. Przy przesyłkach drobnych przewoźne podwyższa się o 50 gr. od przesyłki.

Przedmioty opakowania używanego lekkie i przestrzenne, wymienione w załączniku VII do Cz. IB. TT., nie podlegają postanowieniom § 78 Cz. IB. TT. — t. j. waga ich nie zwiększa się o 50 proc., natomiast przedmioty opakowania, nie mogące się zmieścić w wagonie krytym, podlegają postanowieniom § 79 tejże Cz. IB. TT. Jeżeli drobnicową przesyłkę opakowania używanego ładuje sam nadawca i wyzyska pojemność wagonu, to stawki klasy 14 rubryki a) stosuje się nawet przy braku cech i numerów na poszczególnych sztukach przesyłki (§ 77 Cz. IB. TT.).

11) Za przesyłki drobne zwyczajne i pośpieszne towarów lekkich i przestrzennych (zał. VII do Cz. IB. TT.) przewoźne oblicza się wg. odpowiednich klas taryfowych za wagę rzeczywistą przesyłki, podwyższoną o 50 proc. i odpowiednio zaokrągloną. Jeżeli przesyłka składa się z towaru lekkiego i przestrzennego oraz jeszcze z innego towaru i oba towary te są

opakowane w jedną sztukę — przewoźne oblicza się za całą przesyłkę z 50 proc. podwyższeniem rzeczywistej wagi przesyłki, natomiast jeżeli w przesyłce znajdują się towary przestrzenne i nie przestrzenne oddzielnie opakowane, podwyższa się o 50 proc. tylko wagę towarów przestrzennych (§ 78 Cz. IB. TT.).

12) Za przedmioty rozmiarów niezwykłych, których nie można załadować do wagonu krytego oraz za towary załadowane na dwóch lub więcej wagonach otwartych i nadane za jednym listem przewozowym, jako przesyłki zwyczajne i pośpieszne, przewoźne oblicza się wg. właściwych klas taryfowych za wagę następującą:

a) przy przesyłkach drobnicowych — za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za 2000 kg, — o ile obliczenie, wg. stawek taryfy wagonowej za wagę wymaganą, nie da opłaty tańszej;

b) przy przesyłkach wagonowych —

jeżeli towar załadowano na jednym wagonie — za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za wagę wymaganą na zasadach §§ 18 i 26 Cz. IB. TT.,

jeżeli towar załadowana na dwóch lub więcej wagonach, nie wyłączając wagonów sprzężonych, — za wagę rzeczywistą najmniej jednak za 5000 kg. od każdego użytego do przewozów wagonu,

do obliczenia przewoźnego rzeczywistą wagę przesyłki rozkłada się równomiernie na wszystkie wagony, na których załadowano przesyłkę, i stosuje się stawki tej rubryki, która odpowiada wadze poszczególnego wagonu.

Jeżeli przy tego rodzaju przesyłkach konieczne jest wstawienie wagonów ochronnych, oprócz opłaty za towar, obliczonych wg podanych zasad, pobiera się jeszcze po 30 gr. od każdego wagonu ochronnego i od kilometra.

Jeżeli na wagon ochronny załadowano towary nadane za osobnym listem przewozowym dla tego samego odbiorcy i do tej samej stacji przeznaczenia, co i przesyłka główna, za wagon ochronny nie pobiera się już osobnej opłaty 30 gr. od wagonu i kilometra, lecz tylko samo przewoźne za towar, jednak przewoźne to nie może być mniejsze, niż opłata ustanowiona za wagon ochronny (§§ 79 i 80 Cz. IB. TT.).

13) Za przesyłki mięsa świeżego i wnętrzności z poz. 114 K. t. i świeżo ubitego bydła rogatego w drobnych ilościach bez opakowania, przewożone na warunkach podanych w Cz. IB. TT., — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za 3000 kg. od przesyłki, wg. odpowiednich klas drobnicowych (§ 81 Cz. IB. TT.).

14) Za przesyłki zsypem zboża, ziarna roślin strączkowych, otrąb, słodu, nasion oleistych i pastewnych oraz mieszanki zbo-

żowej pastewnej, przewożone na warunkach podanych w § 82 Cz. IB. TT., — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą, najmniej za 10000 kg., wg. stawek właściwych klas wagonowych.

15) Za przesyłki materjałów wybuchowych i strzelniczych, wyszczególnionych w Rozdziale 1aA, grupa 2 i Rozdziale 1aB grupa 2 zał. A. do Cz. IA TT., — przewoźne oblicza się za rzeczywistą wagę przesyłki, najmniej jednak za 3000 kg., wg. stawek klasy wagonowej 1, podwyższonych o 50 proc. O ile do przesyłek materjałów wybuchowych i strzelniczych dodane są wagony ochronne, za dodane wagony pobiera się dopłatę po 30 gr. od każdego wagonu i kilometra (§ 80 Cz IB. TT.).

16) Za przesyłki drobne (pośpieszne i zwyczajne) kwasu siarkowego lub siarkowego kwasu azotowego i mieszanek z nich, kwasu solnego i octowego, ługów gryzących, wody amonjakalnej oraz płynnych związków arszenikowych w naczyniach szklanych, kamionkowych lub glinianych, umieszczonych w koszach o wadze przewyższającej 75 kg. w jednej sztuce, — przewoźne oblicza się za rzeczywistą wagę całej przesyłki, najmniej jednak za 1000 kg. od listu przewozowego, wg. odpowiednich klas drobnicowych względnie klasy PI, w pozostałych zaś przypadkach — za rzeczywistą wagę przesyłki (§ 84 Cz. IB. TT.).

17) Za przesyłki okazów towarów, zwierząt, przeznaczonych na wystawy lub targi wystawy, przewożone na warunkach, podanych w § 85 Cz. IB. TT., — przewoźne za towary przewożone na wystawy oblicza się w pełnej wysokości, wg. odpowiednich taryf obowiązujących, a przewóz powrotny z wystawy dokonywa się bezpłatnie na tym samym szlaku, na którym uskuteczniony był przewóz pierwotny na wystawę.

Bezpłatny przewóz towarów dokonywa się tylko w przesyłkach zwyczajnych, a zwierząt domowych żywych i drobiu również w przesyłkach pośpiesznych, o ile przewóz tych okazów na wystawę dokonany był za listem przewozowym pośpiesznym (§ 85 Cz. IB. TT.).

18) Za przesyłki towarów przewożonych w wagonach kotłach (cysternach) przewoźne oblicza się:

a) za gazy, wg odpowiedniej dla załadowanego towaru klasy wagonowej rubryka b) za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za 5000 kg.

b) za ciecze (płyny), wg. odpowiedniej dla załadowanego towaru klasy wagonowej rubryka c) za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za 10000 kg. (§ 87 Cz. IB. TT.) .

Za przewozy w innych wagonach specjalnych, oprócz kotłów, przewoźne oblicza się wg. odpowiedniej dla załadowanego towaru klasy wagonowej na ogólnych zasadach dla przesyłek wagonowych, — o ile w innych postanowieniach taryfowych nie jest przewidziany odmienny sposób obliczenia (§ 88 Cz. IB. TT.).

Za przesyłki towarów, przewożone w wagonach o ładowności 35.000 kg. i większej z powodu wagi, objętości, lub niezwykłych rozmiarów na warunkach podanych w § 89 Cz. IB. TT., — przewoźne oblicza się za wagę rzeczywistą, najmniej jednak za 25.000 kg. wg. rubryki c) klasy przewidzianej dla przewożonego towaru za odległość drogi przewozu wskazanej przez kolej. Przy przewozie w wagonach o ładowności 50.000 kg., oprócz przewoźnego obliczonego wg. powyższej zasady, pobiera się dopłatę w zależności od przebiegu przesyłki w następującym wymiarze: do 50 km. — 50 zł., od 51 km do 300 km — 100 zł. i powyżej 300 km. — 150 zł.

19) za przesyłki towarów łatwo ulegających zepsuciu, przewożonych w wagonach lodowniach na warunkach, podanych w § 90 Cz. IB. TT., — przewoźne oblicza się wg. klas taryfowych, ustanowionych dla przewozu danych towarów na ogólnych zasadach obliczania przewoźnego za przesyłki drobne i wagonowe o wadze najmniej 5.000 kg. z podwyższeniem — jeżeli lodu dostarcza kolej — o 15% i jeżeli lodu kolej niedostarcza o 5%.

W razie użycia wagonu lodowni P. K. P. do przewozu poza granice państwa, oprócz podanych wyżej opłat za odległości kolei polskich, pobiera się opłatę ryczałtowo, wg. podanej w tymże § 90 tabeli, — stosownie do tego, do którego kraju jest przeznaczona przesyłka.

20) Za przesyłki ryb z częściowym odładunkiem lub doładunkiem, przewożone na warunkach, podanych w § 95 Cz. IB. TT., — przewoźne oblicza się za całą odległość przewozu od początkowej stacji nadania do końcowej stacji przeznaczenia na zasadach taryf, obowiązujących przy przewozie danego towaru, z tem, że za przewóz ryb w wagonach zwykłych lub wagonach lodowniach liczy się za całkowitą wagę ładunku, wskazaną w liście przewozowym, najmniej za 5.000 kg., a za przewóz ryb w wagonach specjalnych $^2/_3$ ładowności tych wagonów. W obu wypadkach przewoźne powinno być opłacone z góry przy nadaniu.

21. TARYFY WYJĄTKOWE I OGÓLNE WARUNKI ICH STOSOWANIA.

Taryfy o opłatach przewozowych niższych od normalnych, stosowane z pewnemi odchyleniami od ogólnych norm i zasad taryfowych — są taryfami wyjątkowemi. Obowiązujące na P. K. P. taryfy wyjątkowe, zawarte w Cz. II Zeszyt 1b. TT., są ustanowione na przewozy szeregu towarów wewnątrz kraju, na wywóz za granicę, przywóz z zagranicy oraz na przewóz tranzytem przez obszar państwa polskiego. Taryfy te są podzielone na grupy, wg. poszczególnych rodzai grupowych

towarów, i oznaczone dużemi literami od A do R oraz kolejnemi numerami dla każdej litery (A2, B3, G4 i t. p.).

Taryfy wyjątkowe zamieszczone w Cz. II Zeszyt 2 TT. dla towarów, które przed przewozem koleją odbyły lub po nim odbędą drogę morską przez porty Gdynię i Gdańsk, czyli t. zw. taryfy portowe również dzielą się na grupy, oznaczone dużemi literami z kolejną numeracją dla każdej litery z dodaniem na początku litery P (PB1, PD2).

Taryfy wyjątkowe zawarte w Cz. II Zeszyt 3 TT. dla towarów, które przed przewozem koleją odbyły lub po nim odbędą drogę wodną na rzekach lub kanałach państwa polskiego i W. M. Gdańska, — oznaczone są również dużemi literami i kolejną numeracją dla każdej litery, z dodaniem na początku litery Ż (ŻB2, ŻD4).

Wreszcie czasowe ulgi taryfowe w postaci oddzielnych pozycji, oznaczone małemi literami dla każdej grupy, zamieszczone są w Aneksie do Cz. II TT.

Spisy taryf wyjątkowych, ze wskazaniem, jakie towary lub przedmioty obejmują, zamieszczone są na początku każdego z wymienionych zeszytów.

Każda taryfa wyjątkowa w swym układzie zawiera: przedmiot przewozu, obszar ważności, opłaty i warunki stosowania, a niektóre z nich także ulgi specjalne.

Według taryf wyjątkowych są stosowane do towarów objętych temi taryfami, klasy taryfowe niższe od klas, przewidzianych dla danego towaru, wg. K. t., albo specjalne stawki podane w tabelach do tych taryf, albo stawki stacyjne, albo też opłaty oblicza się wg. jednostkowej stawki od 100 kg i 1 km.

Odchylenia od ogólnych norm i zasad taryfowych, obowiązujące przy stosowaniu taryf wyjątkowych, do których zaliczają się również ulgi czasowe, przewidziane w Aneksie do Cz. II TT., — są wskazane w osnowie każdej poszczególnej taryfy lub w poz. Aneksu. Niezależnie jednak od specjalnych warunków, wskazanych w poszczególnych taryfach wyjątkowych, obowiązują niektóre ogólne warunki stosowania taryf wyjątkowych, podane szczegółowo w tytule 1 Cz. II. Zeszyt 1b TT.

Postanowienia taryfowe zawarte w Cz. IB. TT. i ogólne prawidła obliczania przewoźnego, wskazane w Cz. II Zeszyt 1a TT. obowiązują w całej rozciągłości, o ile w ogólnych warunkach stosowania taryf wyjątkowych lub w poszczególnych taryfach wyjątkowych nie ustalono zmian lub odchyleń.

Jedna i ta sama przesyłka nie może korzystać z ulg taryfowych, wynikających ze stosowania dwóch lub więcej taryf wyjątkowych. Wypadki, dozwalające na stosowanie więcej niż jednej ulgi taryfowej, muszą być wyraźnie przewidziane

w odnośnych taryfach. Taryfy wyjątkowe stosują się tylko do przesyłek towarów wymienionych w każdej poszczególnej taryfie wyjątkowej lub pozycji Aneksu i w granicach ich obszaru ważności, t. j. tylko pomiędzy temi stacjami, które są podane w samej taryfie i przy zachowaniu warunków, jakie wymagane są każdą z poszczególnych taryf wyjątkowych lub poz. Aneksu.

Przy stosowaniu więc taryf wyjątkowych i obliczaniu przewoźnego na zasadach tych taryf — należy początkowo zbadać, czy zawartość przesyłki odpowiada nomenklaturze danej taryfy wyjątkowej, t. j., czy nazwa towaru w liście przewozowym odpowiada nazwie zawartej w tytule „Przedmiot" danej taryfy, czy przewóz przesyłki został dokonany w granicach obszaru ważności taryfy, i wreszcie czy zostały wypełnione wszystkie warunki, zastrzeżone taryfą. Po upewnieniu się, że przesyłka odpowiada wymaganiom danej taryfy wyjątkowej, przewoźne należy obliczyć, wg. stawek, przewidzianych tą taryfą dla danego towaru i na warunkach stosowania tej taryfy.

Jeżeli taryfa wyjątkowa jest stosowana w drodze zwrotu w określonych terminach po dokonaniu przewozu, to przy nadaniu przesyłki do przewozu lub jej wydaniu, przewoźne oblicza się wg. taryf normalnych na ogólnych zasadach. Sposób likwidowaia różnic taryfowych, wynikających z taryf wyjątkowych, stosowanych w drodze zwrotu, podany jest w punkcie 2 na str. 12 Cz. II Zeszyt 1b TT.

22. ULGI REEKSPEDYCYJNE.

Do przesyłek towarów, wymienionych w wykazie na str. 16 — 30 Cz. II Zeszyt 1a, wysyłanych do składów zawozowych, wyszczególnionych w tymże wykazie, stosują się ulgi reekspedycyjne przy ponownem nadaniu tych towarów ze składów do dalszego przewozu koleją do ostatecznej stacji przeznaczenia.

Ulgi reekspedycyjne stosuje się tylko do przesyłek wagonowych zwyczajnych lub pośpiesznych.

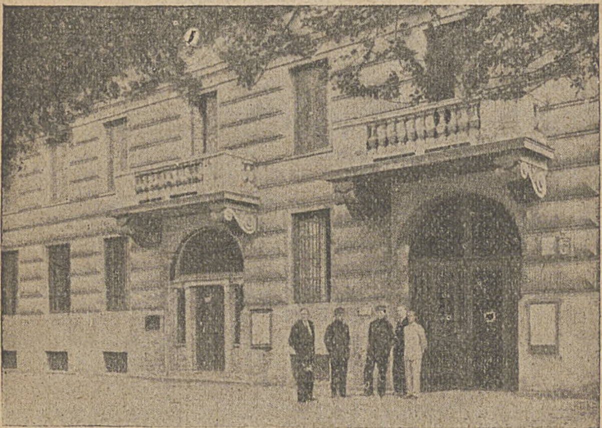
Przewoźne za przesyłki tych towarów początkowo oblicza się oddzielnie od pierwotnej stacji nadawczej do stacji reekspedycyjnej i oddzielnie za dalszy przewóz przesyłki od stacji reekspedycyjnej do ostatecznej stacji przeznaczenia. Przy ponownem nadaniu przesyłki do dalszego przewozu na stacji reekspedycyjnej przeprowadza się w drodze rozliczenia się z reekspedjentem nowe obliczenie, wg bezpośredniej stawki opłat przewozowych za sumę odległości taryfowych od pierwotnej stacji nadawczej do stacji reekspedycyjnej i od tej ostatniej do właściwej stacji przeznaczenia, — różnicę jak wypada, wg. tych obliczeń, wypłaca się reekspedjentowi.

Dla ustalenia bezpośredniej stawki reekspedycyjnej, bierze się za podstawę drogę, którą przesyłka ostatnio przebyła lub ma przebyć na linjach P. K. P. i taryfę obowiązującą na tej drodze w dniu reekspedjowania odnośnej przesyłki. Jeżeli na drodze reekspedycyjnej są koleje prywatne, wymienion we wstępie punkt II — 2 lit. B i C, stosuje się dla nich oddzielnie obliczenie przewoźnego na zasadzie postanowień punktów 8 i 9 Rozdział I Cz. II Zeszyt 1a TT.

Przy obliczaniu różnicy między przewoźnem normalnem, a reekspedycyjnem miarodajną jest waga przesyłki, nadanej na stacji reekspedycyjnej do dalszego przewozu.

Jeżeli waga ta jest mniejsza, niż waga przy wysłaniu z pierwotnej stacji nadawczej, to do obliczenia różnicy przewoźnego, które było pobrane od stacji nadawczej do stacji reekspedycyjnej przyjmuje się tę mniejszą wagę, wg. kl. i rubryki, zastosowanej pierwotnie.

W razie gdy waga przesyłki przekracza najwyżej 2% wagę pierwotną przesyłki, do obliczenia różnicy między przewoźnem normalnem, a reekspedycyjnem bierze się wagę pierwotną, a za nadwyżkę wagi oblicza się przewoźne oddzielnie od stacji reekspedycyjnej do ostatecznej stacji przeznaczenia, wg. opłat taryfy wagonowej, obowiązującej dla towaru reekspedjowanego. (Rozdz. II. Cz. II Zeszyt 1a TT.).

Dom Zjednoczenia Kolejowców Polskich w Warszawie.
Siedziba Zarządu Głównego Z. K. P., Al. Jerozolimskie 101.

X. ŚWIAT SŁOWIAN

Dr. Marja Skolimowska

I. DZIEJE SŁOWIAŃSZCZYZNY

MOTTO:

Do braci Słowian.

Na sojusz bratni, na święto zgody
Kiedyż się zbierze słowiański lud?
Kiedyż się spełnią te wielkie gody,
Na które patrząc, inne narody,
Podziwem zdjęte, wykrzykną: Cud!
O, przyjdzie chwila: rzesza słowiańska
Przymierze zawrze na wieczny zbrat
I będzie radość wielka, niebiańska,
Jakby z szafirów tam Święta Pańska
Błogosławieństwo słała na świat.

(Miron).

1. PIERWOTNE DZIEJE SŁOWIAN.

Początki Słowian. Słowianie są pochodzenia aryjskiego, należą do wielkiej rodziny ludów indoeuropejskich. Przybyli do Europy z dalekiego wschodu, prawdopodobnie jeszcze w czasach przedchrystusowych. Pierwotne ich dzieje są prawie nieznane. U pisarzy starożytnych znajdujemy tylko krótkie i niedokładne wzmianki o poszczególnych plemionach słowiańskich, które oni nazywają Antami, Wenetami, Sklawenami lub Serbami.

W pierwszych wiekach po narodzeniu Chrystusa Słowianie zamieszkiwali ziemie między Wisłą a Dnieprem; dopiero w okresie wędrówki ludów rozeszli się szerzej po Europie.

Pierwotni Słowianie państwa nie tworzyli, mieli organizację rodową. Z rodów rosły plemiona, na czele których stali wodzowie.

Słowianie posługiwali się wspólnym językiem. Stąd powstała hipoteza, że nazwa Słowianie pochodzi od „słowo" i wskazuje właśnie na wspólnotę językową tych ludów.

Słowianie odznaczali się łagodnością, pracowitością i prostotą obyczajów; brak jednak dyscypliny i zmysłu organizacyjnego oraz niezgoda, zwłaszcza w sprawach publicznych, przy braku doświadczenia, nie pozwoliły im wytworzyć silniejszej organizacji politycznej, to też w okresie wędrówki ludów między wiekiem IV i VII nie zdołali oprzeć się barbarzyńskim hordom, ciągnącym od wschodu na zachód. Pod naporem Hunnów, Awarów i innych mongolskich ludów oraz na skutek przesiedlania się Germanów Słowianie musieli posunąć się na zachód poza Łabę i Sołę, na południu zaś przekroczyli Dunaj i zajęli północną część półwyspu Bałkańskiego.

Hordy dzikich Awarów ujarzmiły najpierw Słowian, siedzących między Prypecią, Dnieprem, a dolnym Dunajem, następnie zaś, pobiwszy Słowian zachodnich, usadowiły się między Dunajem i Karpatami, skąd robiły dalsze wyprawy. Niektóre plemiona słowiańskie, wypchnięte ze swych siedzib przez Awarów, którym nie chciały ulec, zajęły opuszczoną przez Hunnów zachodnią część półwyspu Bałkańskiego, gdzie rozpoczęły wytrwałą pracę osadniczą.

Część Słowian, mieszkająca na wschodzie półwyspu Bałkańskiego, uległa podbojowi mongolskich Bułgarów, którzy pod koniec wieku VII utworzyli tam niezawisłe państwo bułgarskie. Podbici przez nich Słowianie byli liczniejsi i wyżsi kulturalnie, to też Bułgarzy coraz bardziej zaczęli ulegać ich wpływowi, przyjmując ich zwyczaje i język, aż w ciągu trzech wieków zupełnie się zeslawinizowali, zachowując tylko dawną nazwę Bułgarów. Państwo to doszło do wielkiego rozkwitu politycznego i kulturalnego, szczególnie za panowania Symeona Wielkiego.

W podobny sposób, lecz znacznie później na ziemiach wschodnich Słowian powstało państwo ruskie, założone przez najeźdźców ze Skandynawji Warego-Rusów (Normanów). Z czasem Normanowie, podobnie jak Bułgarzy, zesłowiańszczyli się zupełnie.

Podział Słowian. Przesuwanie się Słowian na zachód i północ od swych dawnych siedzib, zmieszanie się ich z żywiołami niesłowiańskiemi, wreszcie wytwarzanie się, izolowanych ośrodków politycznych i kulturalnych — były to czynniki, które wpłynęły na zróżniczkowanie się jednolitych niegdyś plemion słowiańskich. I tak np. języki poszczególnych plemion, nie tracąc podobieństwa, zaczęły nabierać cech odrębności; z czasem różnice te pogłębiały się coraz bardziej i w ten sposób powstawały odrębne języki słowiańskie.

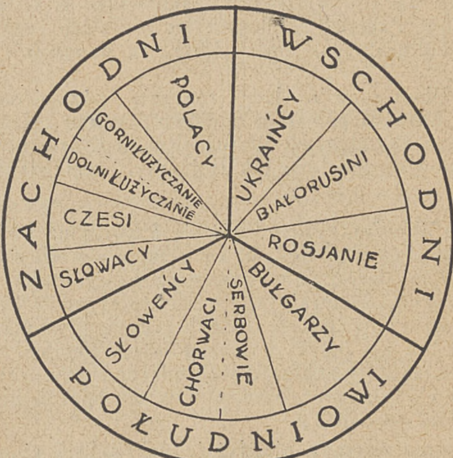
Słowianie, tworzący niegdyś jedną całość etnograficzną, pod wpływem wyżej omówionych czynników rozpadli się na trzy grupy: zachodnią, południową i wschodnią. W skład pierwszej, która zajęła kraj między Łabą, Solą, Dunajem, Karpatami oraz dorzecze Wisły i Odry, weszły plemiona lechickie, pomorskie, łabskie, morawskie i czeskie. Południową grupę utworzyły plemiona, mieszkające nad Drawą, Sawą i dolnym Dunajem w północnej części półwyspu Bałkańskiego; byli to Chorwaci, Serbowie, Słoweńcy i późniejsi Bułgarzy. Grupa wschodnia powstała z licznych plemion, zamieszkujących olbrzymie przestrzenie, ciągnące się od Dniestru aż po Wołgę; plemiona te z czasem otrzymały nazwę ruskich.

Ten sam podział dotyczy również języków słowiańskich, które z biegiem czasu powstały w obrębie każdej z tych trzech

grup: grupa zachodnia wytworzyła języki polski, słowacki, czeski oraz dwa języki łużyckie: górny i dolny; grupa południowa — języki bułgarski, serbsko-chorwacki (jeden język o dwu pisowniach) i słoweński; grupa wschodnia — rosyjski, ukraiński (ruski) i białoruski.

Pomimo takiego zróżniczkowania wszyscy Słowianie jeszcze i dziś mogą porozumieć się ze sobą i nie zaginęło w nich poczucie wspólnoty językowej.

Szczep słowiański liczy obecnie przeszło 200 miljonów ludzi, którzy tworzą dziesięć odrębnychh narodów, bliżej lub dalej ze sobą spokrewnionych, co ilustruje poniżej umieszczony wykres, nie uwzględniający jednak stanu liczebnego poszczególnych narodów.

Pierwsze państwa słowiańskie. Przez długi czas Słowianie nie występowali jako narody lub politycznie zorganizowane całości, lecz jako pojedyncze rozproszone szczepy, pozostające pod władzą książąt. Pod wpływem ucisku najeźdźców zrozumieli jednak konieczność zorganizowania się celem zrzucenia jarzma awarskiego.

Już w wieku VII widzimy pierwszą próbę realizacji tego celu: plemiona słowiańskie, mieszkające w Czechach, pod wodzą, jak mówi tradycja, frankońskiego kupca Samona pokonały Awarów, zdobywając wolność dla Słowian czesko-morawskich oraz części południowych, zamieszkujących nad Drawą i Sawą. Samon

utworzył państwo, które jednak po jego śmierci upadło; część Słowian dostała się ponownie pod władzę Awarów, tylko Czesi i Słoweńcy, mieszkający w dzisiejszej Styrji, Koryntji i Krainie, zachowali swą niepodległość aż do czasu pierwszych Karolinów.

W wieku VIII Awarowie zostali rozbici przez Karola Wielkiego, a Słowianie, wyswobodziwszy się z pod ich jarzma, popadli w zależność od Frankonji. Inne plemiona słowiańskie jak Obotryci, Wilcy i Serbowie również uznały zwierzchnictwo Karola Wielkiego. (Śladem tej zależności jest słowiański wyraz król, pochodzący od imienia Karola Wielkiego).

Po śmierci swego twórcy wielka monarchja frankońska zaczęła ulegać rozkładowi; walki w rodzinie Karolingów wykorzystał jeden z książąt słowiańskich Mojmir, który w wieku IX zorganizował pierwsze historyczne państwo słowiańskie. Zjednoczyło ono sąsiednie plemiona Morawian, Czechów, część plemion połabskich oraz część Słowian z nad górnej Odry i górnej Wisły. Państwo to zostało nazwane Wielko - Morawskiem, a stolicą jego był Welehrad. Niemcy nieodrazu jednak wyrzekli się swego panowania nad Słowianami, zrzeszonymi w państwie Wielko-Morawskiem; zupełną niepodległość uzyskał dopiero książe Świętopełk. Państwo Wielko - Morawskie nie było jednak dziełem trwałem: podzielone po śmierci Świętopełka na trzy części osłabło i uległo dzikim hordom Madziarów, którzy kraj zniszczyli, wyludnili i wbili się klinem w jednolity organizm słowiański, oddzielając raz na zawsze Słowian północno-zachodnich od południowo-wschodnich. Słowaczyzna i Panonja pozostały w rękach Madziarów, na gruzach zaś reszty państwa Wielko-Morawskiego po długich walkach wewnętrznych powstało państwo czeskie ze stolicą w Pradze.

Przyjęcie chrześcijaństwa. W ciągu swego kilkudziesięcioletniego istnienia państwo Wielko - Morawskie spełniło ważną rolę w dziejach Słowiańszczyzny, stając się zupełnie dobrowolnie terenem szerzenia wiary chrześcijańskiej. Wprawdzie już w wieku VIII pierwsze misje apostolskie wśród Czechów i Morawian zaczęli podejmować Niemcy chcąc w ten sposób utrwalić swoje wpływy polityczne, lecz książe wielkomorawski Rastik (Rościsław) postarał się o zaprowadzenie chrześcijaństwa niezależnie od Niemców i w tym celu sprowadził do swego państwa dwóch misjonarzy Greków: Konstantego i Metodego, którzy przetłumaczyli na język słowiański Pismo Św. i część Biblji, używając wynalezionego przez Konstantego alfabetu, zwanego głagolicą. Jest to najstarszy pomnik języka starosłowiańskiego. Apostołowie ci nawrócili Morawian, Słowaków i Czechów, wszędzie zaprowadzając obrządek grecki ze słowiańskim językiem, a w jedności z Rzymem. Jednak na skutek intryg i działalności duchowieństwa niemieckiego obrządek słowiański został wyparty z pań-

stwa Wielko - Morawskiego, jak również z powstałego na jego gruzach państwa czeskiego. Czesi przyjęli chrześcijaństwo od Niemców, a z obawy przed Madziarami uznali zwierzchnictwo cesarza niemieckiego. Ta polityczna i kościelna zależność od Niemiec wywarła silny wpływ na kształtowanie się ducha i kultury czeskiej.

Na innych ziemiach słowiańskich Niemcy zaprowadzali chrześcijaństwo zapomocą licznych wypraw zbrojnych, których skutkiem było całkowite wytępienie połabskich Obotrytów i Lutyków, trwających uporczywie w pogaństwie prawie do końca XII wieku.

W czasie tych walk z Połabianami niespodziewanie zetknęli się Niemcy z już zorganizowanem państwem Polan, na czele którego stał książę Mieszko I. Państwo jego obejmowało prócz kraju Polan także ziemie Kujawian, Mazowszan, Sieradzan, Łęczycan, Ślęzan i Wiślan; plemiona te, zajmując sam środek Słowiańszczyzny, nie stykały się dotychczas z żywiołami obcemi, odgraniczone były także od centrów cywilizacji. Po pierwszem zetknięciu z Niemcami, którzy pod wodzą margrabiego Gera wdarli się do kraju Polan, Mieszko uznał narazie zwierzchnictwo cesarza niemieckiego, a chcąc uniknąć losu pobratymców z nad Łaby, przyjął w roku 966 chrześcijaństwo za pośrednictwem Czech.

Tak więc Słowiane zachodni przyjęli chrześcijaństwo w obrządku łacińskim. Natomiast obrządek grecko - słowiański rozszerzył się wśród Słowian południowych — Bułgarów i Serbów, następnie przyjęli go Słowianie wschodni, mieszkający w dorzeczu Dniestru i Dniepru, gdzie w wieku X powstało państwo ruskie, założone przez najeźdźców Normanów. Chrześcijaństwo, które zaprowadził na Rusi w roku 988 ks. Włodzimierz Wielki, przyczyniło się niemało do wzmocnienia spójni między plemionami, wchodzącemi w skład nowego państwa, obejmującego ziemie od morza Czarnego do górnego biegu Dźwiny.

W ten sposób w ciągu IX i X wieku cała prawie Słowiańszczyzna weszła do Kościoła chrześcijańskiego. Nadmienić należy, że Chorwaci i Słoweńcy już znacznie wcześniej przyjęli chrześcijaństwo w obrządku zachodnim.

Rozłam kulturalno - religijny. Tymczasem w wieku XI nastąpiło ostateczne oddzielenie kościoła greckiego od łacińskiego, co spowodowało rozbicie całego chrześcijaństwa na dwa wrogie obozy. Cała Słowiańszczyzna uległa również rozdwojeniu religijnemu i kulturalnemu: Ruś, Bułgarja i Serbja, przyjąwszy obrządek grecki, uznały patrjarchę carogrodzkiego za głowę kościoła i znalazły się pod wpływami starej kultury bizantyjskiej; natomiast Czechy, Polska, Łużyce, Chorwacja i Słowenja wraz z obrządkiem rzymskim przejęły kulturę zachodnią.

Ten rozłam kulturalno - religijny nietylko stał się główną przyczyną wzajemnej niechęci i zatargów między sąsiadującemi ze sobą Polakami i Rusinami, lecz rozdzielił także Serbów i Chorwatów, mających wspólny język, na dwa, niestety, często wrogie narody o dwóch odrębnych kulturach; różne były także ich losy polityczne; dopiero po wielkiej wojnie złączyli się Serbowie i Chorwaci w jednem państwie jugosłowiańskiem.

2. DZIEJE PAŃSTW SŁOWIAŃSKICH W WIEKACH ŚREDNICH.

Warunki tworzenia się państw słowiańskich. Państwa słowiańskie tworzyły się z wielkim trudem wśród tarć wewnętrznych i walk z Niemcami, Węgrami i cesarstwem Bizantyjskiem. Najgorszym wrogiem Słowian zachodnich było cesarstwo niemieckie, które postawiło sobie za cel ich podbicie. Czechy i Polska stanowiły już państwa zorganizowane, więc pomimo ciągłych walk z Niemcami całkowicie nie uległy ich przewadze, choć Polska przejściowo, a Czechy przez czas dłuższy uznawały zwierzchnictwo cesarza niemieckiego; natomiast plemiona połabskie, systematycznie gnębione przez Niemców, choć raz po raz chwytały za oręż, zaciekle broniąc swej wolności i wiary pogańskiej, nie zmogły jednak przewagi niemieckiej i albo jej wreszcie uległy, albo zostały doszczętnie wytępione, jak Lutycy i Obotryci. Jedynie resztki Łużyczan dotrwały w okolicach Budziszyna do dnia dzisiejszego i jeszcze obecnie toczą zaciekłą walkę o swój byt i język.

Ostatecznie utworzyły się następujące państwa słowiańskie: na zachodzie Czechy i Polska, na wschodzie Ruś kijowska, na południu zaś Bułgarja, Serbja i Chorwacja.

Państwa południowe. Byt samodzielny państw południowych był krótkotrwały: Chorwację po krótkim, lecz świetnym okresie rozwoju opanowali w roku 1097 Węgrzy; królestwo Bułgarskie, któremu też podlegała Serbja, osłabione walkami wewnętrznemi, uległo Cesarstwu Bizantyjskiemu, tracąc niepodległość na przeciąg stu kilkudziesięciu lat; dopiero w roku 1183 odradza się jako cesarstwo Nowobułgarskie. Najpomyślniej rozwijało się królestwo Serbskie, które powstało z chwilą upadku Bułgarji w 1040 roku. Najświetniejszym okre em dla Serbji było panowanie Stefana IV Duszana (1331 — 1355), który zajął znaczną część półwyspu Bałkańskiego i przyjął tytuł cara Serbów i Greków, chcąc zaznaczyć, iż celem jego jest opanowanie Konstantynopola. W chwili, kiedy zdawało się, że Serbja zajmie miejsce Cesarstwa Bizantyjskiego, umiera Stefan Duszan. Państwo jego, podzielone na drobne dzielnice, osłabione waśniami wewnętrznemi, nie zdołało oprzeć się potędze Turków osmańskich. Klęska na Kosowem Polu (1389 r.) pociągnęła za sobą upadek nietylko Serbji, lecz i Bułgarji. Przez setki lat musiały

te narody słowiańskie znosić jarzmo tureckie, nigdy jednak nie przestały dążyć do odzyskania wolności.

Jedynie tylko na wybrzeżu Adrjatyku zachowały swój byt niepodległy dwa małe państewka słowiańskie: ukryte w górach księstwo Czarnogórskie i można, choć szczupła terytorjalnie rzeczpospolita — miasto Dubrownik (Raguza), współzawodniczące z Wenecją. Dzielne to miasto przetrwało wielkie burze dziejowe, broniąc swej niepodległości aż do 1806 (Po upadku Napoleona zagarnięte zostało przez Austrję).

Czechy, Polska i Ruś. Ciężkie, lecz jednak pomyślniejsze były losy pozostałych państw słowiańskich, Czech, Polski i Rusi. Od chwili powstania w w. X szybko rozwijają się, dochodzą nawet do znacznej potęgi, lecz, niestety, równie szybko ulegają wewnętrznemu rozbiciu, całkowicie jednak nie tracą swej niepodległości.

Z pośród tych państw najwyżej kulturalnie stały Czechy, od nich też Polska przez długie lata czerpała kulturę zachodnią, dopóki nie dogoniła Europy i nie stworzyła swej własnej, samodzielnej struktury duchowej.

Stojąc niżej kulturalnie, politycznie jednak Polska wyprzedziła Czechy za panowania Bolesława Chrobrego (992 — 1025), który nietylko nie uznał zwierzchnictwa cesarza niemieckiego, nietylko odebrał Czechom Śląsk, stanowiący od samego początku kość niezgody w stosunkach polsko-czeskich, lecz zajął Łużyce i przejściowo Czechy, pragnąc stworzyć wielką Rzeszę narodów słowiańskich, któraby objęła wszystkich Słowian zachodnich. Niestety, niezgoda wśród Słowian połabskich i ciążenie Czechów ku Niemcom, których zwierzchnictwo musiały uznać, pozwoliły cesarzowi niemieckiemu, obawiającemu się powstania wielkiego państwa słowiańskiego, zniweczyć genjalny plan Chrobrego.

Myśl tę w kilkadziesiąt lat później podjął książę czeski Brzetysław, który pragnął stworzyć wielkie państwo słowiańskie pod hegemonją Czech. Lecz i tym razem Niemcy nie dopuścili do zrealizowania tego śmiałego planu politycznego.

Tymczasem na wschodzie Ruś pod panowaniem Jarosława Mądrego (1018 — 1054) organizuje się, rozszerza swoje granice i rozwija się pomyślnie, tworząc w Kijowie i w Nowogrodzie ośrodki kultury.

Panujące wówczas dynastje Przemyślidów w Czechach, Piastów w Polsce, Rurykowiczów na Rusi, choć niezawsze przyjazne, utrzymują ze sobą bliskie stosunki, spokrewniając się przez częste związki małżeńskie.

Granice Polski z Czechami i Rusią są bardzo płynne i często toczą się walki: z Czechami o Śląsk, a z Rusią o Grody Czerwieńskie, które to terytorja przechodzą stale z rąk do rąk.

Okres walk dzielnicowych. W wieku XII i XIII po okresach rozkwitu, a nawet i chwilowej potęgi dla młodocianych państw słowiańskich nastają czasy wielkiej niedoli. Ruś, Czechy i Polska rozpadają się na dzielnice, gdyż władcy tych państw, książę Brzetysław czeski i Jarosław Mądry na Rusi już w XI wieku, a Bolesław Krzywousty w pierwszej połowie XII w., chcąc zapobiec rozterkom wewnętrznym w swych krajach, podzielili je między swych synów, ustanawiając prawo starszeństwa rodowego. System ten zamiast wprowadzić ład i porządek podkopał jedność państwową, wywołał szereg krwawych walk bratobójczych o tron wielkoksiążęcy i doprowadził do zupełnego osłabienia tych państw, a na Rusi nawet do upadku stołecznego Kijowa.

Po długich latach walk i zamieszek wewnętrznych pierwsze wyszły z zamętu podziałowego Czechy (pod koniec wieku XII) dzięki księciu Przemysławowi Ottokarowi I (1197 — 1230), który po ciężkich walkach zdobył Pragę i złączył rozpadłe dzielnice, a prawo starszeństwa rodowego zmienił na dziedziczenie tronu z ojca na syna. Do wielkiej potęgi dochodzą Czechy pod rządami Przemysława Ottokara II (1253 — 1278); znacznie rozszerza on granice swego państwa i nie chce uznać zwierzchnictwa Niemiec, co jest przyczyną ciągłych wojen z cesarzem Rudolfem Habsburgiem. W ostatniej walce pod Dürkrut (1278), w której brali udział i Polacy, wezwani przez Ottokara w imię wspólnego języka i pochodzenia, ginie on. Syn jego Wacław II, dopiero po kilkunastu latach uniezależnia się od Niemiec, i, korzystając z zamieszek w Polsce, osłabionej wojnami domowemi i napadem Tatarów, wkracza do Małopolski, następnie opanowuje inne rozdarte dzielnice, a w roku 1300 koronuje się na króla polskiego.

Panowanie jednak Czechów w Polsce było krótkotrwałe, po wygaśnięciu bowiem linji Przemyślidów (1306 r.), pomimo roszczeń do korony polskiej ich następcy Jana Luksemburczyka, udaje się wreszcie Władysławowi Łokietkowi, księciu brzesko-kujawskiemu, powoływanemu już uprzednio przez rycerstwo na tron wielkoksiążęcy, pokonać wszystkich wrogów zewnętrznych i wewnętrznych i połączyć pod swojem berłem znów rozpadające się dzielnice. Koronacja królewska Władysława Łokietka w r. 1320 jest początkiem nowej ery w dziejach Polski.

Pod rządami Łokietka i Kazimierza Wielkiego Polska stopniowo odbudowuje się, podnosi kulturalnie i przygotowuje się do odegrania w niedalekiej przyszłości doniosłej roli dziejowej.

Okres walk dzielnicowych najdłużej trwał na Rusi, która rozpadła się na mnóstwo drobnych książstewek, nie uznających już zwierzchnictwa księcia kijowskiego. (Liczba ich w w. XIII doszła do 72).

Po upadku władzy senjoralnej Ruś, dotychczas politycznie, narodowo i kulturalnie jednolita, ulega rozdwojeniu. W północno-wschodniej części ziem ruskich, zdobytych przez podbój drobnych plemion fińskich pochodzenia mongolskiego, które zmieszawszy się z kolonistami ruskimi, zesłowiańszczyły się wprawdzie, lecz wytworzyły jednak odrębny naród, nazwany później moskiewskim, powstały nowe księstwa dzielnicowe, odrazu niechętnie poddające się władzy Kijowa; po jego upadku zaczęło wśród nich wybijać się księstwo suzdalskie, którego książę przywłaszczył sobie godność wielkoksiążęcą, a Włodzimierz nad Klazma uczynił swoją stolicą. Był to zawiązek przyszłego państwa moskiewskiego.

Południowo - zachodnie księstwa ruskie, stojąc bez porównania wyżej kulturalnie i mając za sobą tradycję historyczną, nie chciały jednak uznać zwierzchnictwa książąt suzdalskich. Najpotężniejszem wśród nich po upadku Kijowa było rozszerzone terytorjalnie księstwo halickie, które znajdowało się pod wpływami politycznemi i kulturalnemi Polski. Wewnętrzna niezgoda i buta możnych bojarów podkopywały jednak byt i znaczenie tego księstwa, a władcom jego utrudniały pracę kulturalną.

Najazd Tatarów. Tymczasem na Ruś, rozbitą wewnętrznie, spadło nowe nieszczęście — napad dzikich hord tatarskich. Straszliwa klęska nad Kałką w r. 1223 była zapowiedzią 250-letniego jarzma. Następne najazdy zastały książąt ruskich nieprzvgotowanych do wspólnego wysiłku, celem odparcia groźnego wroga i Ruś została doszczętnie spustoszona i zniszczona; odtąd wszyscy książęta musieli uznawać zwierzchnictwo chana Złotej Ordy, który ich zatwierdzał lub usuwał, ludność zaś płaciła Tatarom haracz i oddawała w jasyr część młodzieży.

Napady tatarskie srogo dotknęły też Polskę i Węgry, lecz krwawa bitwa pod Lignicą (1241) choć zakończyła się zupełną klęską Polaków, powstrzymała jednak napór najeźdźców na zachód. Polska wycierpiała jeszcze kilka najazdów tatarskich, które ją na długo osłabiły, lecz niepodległości swojej nie straciła, stała się natomiast prawdziwem przedmurzem chrześcijaństwa.

Niewola tatarska na Rusi nie zapobiegła niezgodzie wewnętrznej, którą Tatarzy potrafili wyzyskać dla umocnienia swej władzy i która uniemożliwiała podjęcie jakiejkolwiek próby zrzucenia jarzma tatarskiego. Jedynie tylko książę halicki Daniel usiłował wyłamać się z pod władzy najeźdźców, a licząc na pomoc Zachodu, nawiązał stosunki z Rzymem, przyjął katolicyzm i szerzył go na Rusi, pragnąc w ten sposób włączyć swe państwo do krajów o zachodniej kulturze. Nie otrzymawszy jednak żadnej pomocy, poniósł straszną klęskę, a zrujnowane jego księstwo dostało się ponownie pod jarzmo tatarskie.

Brak jedności państwowej i ciągłe zamieszki wewnętrzne wykorzystała także sąsiadująca z Rusią Litwa i narzuciła swe zwierzchnictwo najpierw najbliższym księstwom ruskim, a następnie po zwycięskiej wojnie z Tatarami rozszerzyła swe panowanie na Rusi aż do morza Czarnego. Ruś wolała uznać hegemonję Litwy, niż znosić jarzmo dzikich Tatarów. W skład państwa litewskiego w w. XIV wchodziły: Polesie, Podlasie, Wołyń, wschodnie Podole, późniejsza Ukraina, oraz Połock, Witebsk i Smoleńsk.

Rozłam kulturalny i narodowy między Rusią i Moskwą zaczął pogłębiać się.

Głównym ośrodkiem wschodnich ziem ruskich, znajdujących się pod panowaniem tatarskiem, było księstwo moskiewskie, któremu chan, zwiedziony pozorną uległością, przyznał zwierzchnictwo nad innemi dzielnicami, a jego władcy godność wielkiego księcia. Uzyskawszy przewagę nad innemi, księstwo to doszło do znacznej potęgi i dążyło do zrzucenia jarzma tatarskiego. Pierwszą próbę podejmuje w. książę Dymitr Doński, który osłabił wprawdzie Tatarów bitwą na Kulikowem Polu (1380), lecz niepodległości dla swego państwa jeszcze nie uzyskał. Całkowite wyzwolenie nastąpiło dopiero w r. 1480 za panowania Iwana III Srogiego. Odmówił on płacenia daniny osłabionym wewnętrznemi zamieszkami Tatarom, położył kres walkom dzielnicowym, przybrał tytuł cara i uczynił z Moskwy rozległą i silną monarchję; nie wyrzekł się także pretensyj do tych ziem ruskich, które weszły w skład Litwy, połączonej unją z Polską, co zapoczątkowało długoletnie walki między Moskwą, a Polską, o panowanie nad Rusią.

3. DZIEJE PAŃSTW SŁOWIAŃSKICH W W. XV — XVIII

Rozkwit polityczny i kulturalny. Od kiedy Czechy, Polska i Ruś, przetrwawszy niebezpieczną epokę podziałów, spoiły się w jednolite państwa, rozpoczęły się dla nich czasy wspaniałego rozwoju.

W wieku XV i XVI z pośród państw słowiańskich najważniejszą rolę odgrywa Polska, znajdująca się naówczas w pełni rozkwitu, zarówno pod względem kulturalnym, jak i politycznym. Wzmocniona unją z Litwą w r. 1386, objęła olbrzymie połacie ziem od morza do morza. Świetnem zwycięstwem pod Grunwaldem w r. 1410 [1]) złamała przemoc zakonu krzyżackiego, co uchroniło Słowiańszczyznę przed zwycięskim dotychczas zalewem germańskim.

Polska staje się mocarstwem europejskiem, z którem się liczą sąsiednie państwa, szukając nieraz jej pomocy i opieki.

---

[1]) W bitwie pod Grunwaldem brali udział Czesi pod wodzą Žižki.

Węgry, zagrożone bezpośrednio przez Turków, którzy opanowali już półwysep Bałkański, w Polsce szukają obrony i ofiarowują królowi Władysławowi Jagiellończykowi koronę węgierską. Zachęcony przez papieża, podejmuje on, jako król węgierski i polski, wielką misję walki z półksiężycem w obronie zagrożonej Europy.

Na Polskę zwracają też oczy południowe państwa słowiańskie, uciemiężone przez Turków. Wybitniejsi Bułgarzy po upadku swego państwa szukają schronienia w Polsce. Wyprawa warneńska ożywia nadzieje południowych pobratymców, a nawet poniesiona przez Władysława klęska nie osłabi ich sympatji dla Polski. Pamięć Warneńczyka żyje do dziś w pieśniach ludów słowiańskich.

Za panowania pierwszych Jagiellonów gruntują się również wpływy Polski w Czechach. Dotychczas stosunki polsko-czeskie układały się raczej wrogo, ich punktem najważniejszym pozostawała sprawa Śląska, który ostatecznie za Kazimierza Wielkiego został włączony do państwa czeskiego.

Niezależnie jednak od stosunków politycznych wzajemne sympatje wśród młodzieży czesko-polskiej zrodziły się na terenie Uniwersytetu Praskiego, do którego licznie uczęszczali Polacy. Następnie uczeni czescy pomagali zakładać i urządzać Uniwersytet Krakowski, gdyż ciągle Czechy wyprzedzały Polskę pod względem kulturalnym. Między Pragą i Krakowem zapanowała ożywiona wymiana myśli. Wpływy wzajemne czesko-polskie wzrastają w okresie humanizmu.

Natomiast zmiana sytuacji politycznej nastąpiła w czasie wojen husyckich. Ruch ten częściowo przeniknął i do Polski, budząc tam żywe sympatje. Do wzrostu popularności husytów przyczyniło się znacznie to, że głosili oni hasło walki z Niemcami, groźnymi dla wszystkich ludów słowiańskich. Od husytów wyszła myśl zawarcia z Polską unji, a sejm czeski, nie chcąc uznać cesarza niemieckiego Zygmunta Luksemburczyka swym królem, ofiarował koronę czeską Władysławowi Jagielle, lecz możnowładztwo polskie ze Zbigniewem Oleśnickim na czele sprzeciwiło się temu ze względów religijnych.

W Czechach rozpętała się długoletnia wojna domowa, mająca charakter nietylko religijny, lecz narodowy i polityczny.

W Polsce natomiast zaczęto zwalczać husytów, co doprowadziło do zerwania z Czechami.

Dopiero za panowania Kazimierza Jagiellończyka, który był przeciwnikiem mieszania się władzy kościelnej do spraw świeckich, znów wzrastają wpływy Polski w Czechach.

Kazimierz Jagiellończyk nie dał się wciągnąć do krucjaty przeciwko husytom i tak sobie tem zyskał Czechów, że po śmierci swego króla narodowego Jerzego z Podjebradu (1471) wybrali najstarszego syna Kazimierza Jagiellończyka, Władysła-

wa, który w kilkanaście lat później został powołany także na tron węgierski.

Objęcie przez Jagiellonów tronów czeskiego i węgierskiego podniosło jeszcze bardziej powagę Polski w Europie.

Panowanie ich w Czechach i na Węgrzech trwało zaledwie lat kilkadziesiąt, gdyż po wygaśnięciu czesko-węgierskiej linji Jagiellonów (1526) i w myśl ugody wiedeńskiej z r. 1515 przeszły te kraje pod panowanie dynastji Habsburgów i od tego czasu ustały bezpośrednie stosunki polityczne Polski z Czechami.

Upadek Czech. Dynastja Habsburgów dążyła do utrzymania w swych krajach bezwzględnej przewagi katolicyzmu, co doprowadziło w Czechach do wybuchu rewolucji w r. 1618, krwawo stłumionej w bitwie pod Białą Górą (1620).

Od tego czasu państwo czeskie straciło swój byt niepodległy; Habsburgowie zostali dziedzicznymi królami czeskimi. Naród uległ niebywałym prześladowaniom, bogata literatura czeska, której i Polska dużo zawdzięcza, została zniszczona, około 120.000 osób musiało opuścić kraj, poczęści chroniąc się do Polski [1]). W całym kraju zapanował ucisk polityczny, religijny i narodowy, Czechy uległy zupełnie germanizacji.

Nastaje dłuższa przerwa w tradycji stosunków czesko-polskich, odżyły one z całą siłą dopiero w w. XIX.

Wzrost Moskwy i rywalizacja jej z Polską o panowanie nad Rusią. Na widowni dziejowej pozostały dwa państwa słowiańskie: Rzeczpospolita Polska, w skład której wchodziła także Litwa i Ruś, oraz Carstwo moskiewskie, które nietylko zjednoczyło wszystkie północno-wschodnie i północno-zachodnie kraje ruskie, lecz podbiło Kazań i Astrachań, rozszerzając swe granice aż do morza Kaspijskiego.

Dawna Ruś Kijowska, starsza od Moskwy, miała swoją własną odrębną kulturę, która jednak po wysokiem napięciu w w. XI i XII uległa zupełnemu skostnieniu i Ruś, znajdująca się od w. XIII pod jarzmem tatarskiem, była odcięta zupełnie od świata cywilizowanego. Wpływy sąsiadującej z nią Polski narazie oddziaływały słabo, gdyż różnica wyznania wykopała tak głęboką przepaść między bratniemi narodami, że utrudniła wszelkie porozumienie; jedynie do Grodów Czerwieńskich, stanowiących od najdawniejszych czasów powód zatargów i wojen między Rusią a Polską, przenikała powoli kultura zachodnia. Od kiedy Polska objęła je w wieczyste posiadanie, rozpoczęła się tam systematyczna praca cywilizacyjna, której wynikiem było zaszczepienie na tych ziemiach kultury zachodniej.

---

[1]) Jest rzeczą charakterystyczną, że właśnie w owym pamiętnym 1620 r. był wydany we Wrocławiu I słownik polsko-czeski, który miał służyć do porozumiewania się czeskiej emigracji z Polakami

Ekspansja kulturalna Polski objęła niebawem i inne ziemie ruskie, gdy przez połączenie Polski z Litwą olbrzymia część Rusi również znalazła się pod panowaniem Jagiellonów.

Od tego czasu rozłam, jaki istniał już wcześniej między Rusią a Moskwą, kiedy one stanowiły jeszcze pewną etnograficzną i polityczną całość, zaczął pogłębiać się coraz bardziej; na rozwoju cywilizacyjnym i kulturalnym Moskwy zaciążyły poważnie wpływy mongolskie; Ruś zaś, znacznie wcześniej uwolniona od jarzma tatarskiego, zaczęła ulegać wpływom Litwy, a następnie Polski, co ostatecznie doprowadziło do skrystalizowania się trzech odrębnych, choć bliskich sobie narodów: rosyjskiego, ukraińskiego i białoruskiego, mówiących trzema pokrewnemi, lecz jednak różnemi językami.

Moskwa tej odrębności nie uznawała, dążyła więc do oderwania Rusi od Polski i wcielenia jej do państwa moskiewskiego w imię swoiście pojętego „zjednoczenia ziem ruskich".

Wpływy kulturalne Polski na Wschodzie. Ruś, choć wyznaniem i językiem bliższa Moskwie, nie znajdując w niej jednak przeciwwagi kulturalnej, ciążyła raczej ku Polsce przez swe najwyższe warstwy, które korzystały ze wszystkich urządzeń państwowych, z praw i przywilejów polskich.

Poważną zasługą Polski jest wytrwała praca cywilizacyjna na Rusi oraz czynne pośredniczenie w nawiązywaniu przez Ruś kontaktu kulturalnego z Zachodem.

Przez Polskę przedostawała się na Ruś i reformacja; pociągnęła ona prawie całą szlachtę ruską i wywołała zbliżenie się jej do kultury łacińskiej oraz bezpośrednie zetknięcie z kulturą, językiem i literaturą polską.

Wynikiem współżycia Polski z Rusią jest powstanie bogatej ilościowo literatury ruskiej (ukraińskiej) na podłożu polskiem.

Do szerzenia kultury zachodniej przyczynili się niemało jezuici, przybyli na Ruś dla zwalczania reformacji i przygotowania gruntu do unji kościelnej z Polską; zakładając liczne kolegja, gdzie kształciła się szlachta ruska, wpływali bardzo dodatnio na podniesienie oświaty na Rusi.

Dążenia do zasymilowania kultury polsko-łacińskiej na Rusi zdradzają sami Rusini. Tak np. metropolita kijowski Piotr Mohiła, zagorzały przeciwnik unji kościelnej, otworzył w r. 1631 w Kijowie Kolegjum, urządzone całkowicie na wzór jezuickich, z językiem łacińskim i polskim na pierwszem miejscu, o charakterze jednak nawskroś wyznaniowym ruskim (prawosławnym).

Było to oczywiście zwycięstwem ducha polskiego na kresach, nie wszyscy jednak zdawali sobie z tego sprawę, byli tacy, co Ruś prawosławną, garnącą się do kultury łacińskiej, odpychali ze względów wyznaniowych i tem samem czynili ją podatniejszą na wpływy Moskwy, która korzystała z każdej okazji, by oderwać Ruś od Polski.

Tymczasem unja kościelna (1595), nieudolnie przeprowadzona, zamiast wpłynąć na połączenie się bratnich narodów, utrudniała ich porozumienie się, odzywając się przez długie lata fałszywym zgrzytem w stosunkach polsko-ruskich.

Wpływ jednak kultury polskiej był tak silny, że przekroczył granice terytorjalne Polski i przedostał się do wrogiej Moskwy, która z Polską od końca XV wieku toczyła ciągle wojny o panowanie nad Rusią.

Stosunki polityczne polsko-moskiewskie. Dzięki świetnym zwycięstwom Stefana Batorego [1]) Moskwa musiała na długo wyrzec się pretensyj nietylko do ziem ruskich, lecz także do Inflant.

Po śmierci Iwana Groźnego, który, nawiasem mówiąc, dwukrotnie kandydował na króla polskiego, Stefan Batory dążył do przeprowadzenia z Moskwą unji, podobnej do tej, jaka łączyła Polskę z Litwą; dalszym jego celem było złamanie raz na zawsze potęgi tureckiej. Przedwczesna śmierć Batorego zniweczyła jego wielkie plany.

Myśl połączenia Polski z Moskwą unją jeszcze raz odżyła i była bliska urzeczywistnienia, gdy po wygaśnięciu dynastji Rurykowiczów, nastąpił w państwie moskiewskiem krótki okres zamieszek. Polska jednak pomimo świetnych konjunktur politycznych i zwycięstw Żółkiewskiego nie wyzyskała możliwości ugruntowania swych wpływów politycznych, choć królewicz Władysław został powołany na tron carski. Niezdecydowanie Zygmunta III, żądającego uznania siebie za cara, zniechęciło bojarów moskiewskich i skłoniło ich do wyboru Michała Romanowa.

W ten sposób utraciła Polska możność utrwalenia swych wpływów politycznych w Moskwie.

Pokój Polanowski (1634) zakończył szereg wojen o tytuł cara i był szczytem powodzenia w stosunkach polsko-moskiewskich. Moskwa zrzekła się pretensyj nietylko do ziem ruskich, lecz także do Inflant, Kurlandji i Estonji.

Na dalszy przebieg stosunków polsko-moskiewskich miała silny wpływ sprawa kozacka, która, wywoławszy szereg wojen domowych, osłabiła wewnętrznie Polskę, zadrażniła stosunki

---

[1]) W wojnach Stefana Batorego z Moskwą brały udział zaciężne pułki chorwackie, które niesłychanem wsławiły się męstwem; długi czas uchodziły one za wojska siedmiogrodzkie, rzekomo składające się z Węgrów, lub Rumunów, tymczasem listy płatnicze w Archiwum Komisji Skarbu wskazują wyraźnie na narodowość chorwacką tych wojsk.

Również znane przysłowie: „Węgier i Polak dwa bratanki i do korda i do szklanki", dotyczy Chorwatów, a nie Węgrów.

z Moskwą, roszczącą sobie pretensje do zwierzchnictwa nad Ukrainą, a w drugiej połowie XVII w. zmusiła Polskę do wielkich ustępstw na rzecz Moskwy. Polska straciła Ukrainę Zadnieprzańską i Kijów.

Rola przodownicza Polski w Słowiańszczyźnie. A jednak okres ten — to czasy najwyższego wpływu kulturalnego Polski na Wschodzie: literatura polska znajduje tam chętnych czytelników i tłumaczy, popularną się staje na dworze cara Aleksieja Michajłowicza, w języku rosyjskim pojawiają się liczne polonizmy w słowach „kulturalnych".

Wpływy Polski nie ograniczają się tylko do Wschodu, Polska nie przestaje być ośrodkiem całej Słowiańszczyzny. Zwycięskie wojny z Turcją znów czynią z niej „przedmurze chrześcijaństwa" i budzą ożywcze nadzieje wśród Słowian południowych.

Zwycięstwo pod Chocimem w r. 1621 natchnęło poetę dubrownickiego Gondulica do opiewania sławnych czynów Polaków w eposie bohaterskim p. t. „Osman". Główny bohater tego poematu, królewicz Władysław, jest tu przedstawiony jako idealny obrońca chrześcijaństwa, powołany do obalenia potęgi tureckiej.

Wielka krucjata przeciwko Turkom była istotnie jednym z głównych punktów programu politycznego Władysława IV. W związku z tem przybyli do Polski posłowie bułgarscy, którzy prosili króla Władysława o podjęcie wyprawy zbrojnej na Bałkany dla wyzwolenia ludów słowiańskich, zapewniając jednocześnie o gotowości swego narodu do podniesienia powstania przeciwko Turkom. Poselstwo to przychylnie zostało przyjęte przez króla. Królowa Marja Ludwika ofiarowała Bułgarom swe klejnoty na cele walki oraz wręczyła im sztandar polsko-bułgarski, Władysław IV zaś nawiązał rokowania z Paryżem i Wenecją i czynił zbrojne przygotowania do wojny z Turcją, lecz stanowczy opór szlachty i rychła śmierć udaremniły te wielkie plany.

Odżyły one w całej pełni za czasów Sobieskiego, który zmazał hańbę traktatu buczackiego świetnem zwycięstwem pod Chocimem, a odsieczą wiedeńską, mającą znaczenie ogólno-europejskie, złamał na zawsze przewagę Turcji.

Pamięć wyprawy wiedeńskiej i króla Jana Sobieskiego, jako pogromcy Turków, żyje dotychczas w ludowej poezji Chorwatów, Bułgarów, Słoweńców i Serbów

W dziejach Polski przedrozbiorowej był to jednak ostatni jej triumf orężny, gdyż osłabiona nierządem wewnętrznym i trwającemi przez cały wiek XVII wojnami ze Szwecją, Turcją, Tatarami, Kozakami, Moskwą oraz innymi wrogami, zaczęła się chylić do upadku, ulegając coraz wyraźniej przewadze Rosji.

Wzrost potęgi moskiewskiej i upadek Polski. Tymczasem państwo moskiewskie pod panowaniem dynastji Romanowych wzrastało do niebywałej potęgi, rozprzestrzeniając się nietylko na wschód, gdzie kolonizowało olbrzymie obszary Syberji i wdzierało się w sam środek Azji, lecz także rozszerzając kosztem Polski swe granice zachodnie (pokój Grzymułtowskiego)

Piotr Wielki uczynił z Moskwy potężne nowożytne mocarstwo. Wielkie Imperjum Rosyjskie zaczęło wywierać silny wpływ na stosunki wewnętrzne w Polsce, czemu sprzyjała panująca tam anarchja.

Za Sasów Polska popadła bezwiednie w stan półniewoli, gdyż mimo pozorów samodzielnego bytu, w rzeczywistości ulegała całkowicie Rosji.

Taki stan rzeczy doprowadził do rozbiorów. Pomimo wewnętrznego odrodzenia się, którego pierwsze objawy widoczne są już w czasie panowania Augusta III, pomimo orężnych protestów (konfederacja Barska, wojna w obronie konstytucji 3 maja, powstanie kościuszkowskie) Polska w r 1795 utraciła zupełnie polityczną samodzielność, podzielona między Rosję, Prusy i Austrję. Największe przestrzenie Polski znalazły się pod władzą Rosji.

Państwo polskie zniknęło z mapy Europy. Tak w ciągu kilku wieków stopniały szeregi państw słowiańskich, a pod koniec XVIII stulecia została tylko jedna Rosja, która swą potęgą polityczną zaćmiła wszystkie państwa Europy, podczas gdy inne narody słowiańskie pogrążone były w mrokach niewoli.

4. WIEK XIX. — ODRODZENIE NARODOWE SŁOWIAN.

Obudzenie się dążności liberalnych i narodowościowych w Europie. Wiek XIX nowe tchnął życie w całą Słowiańszczyznę i przyniósł odrodzenie narodowe wszystkich ludów słowiańskich.

Oprócz czynników wewnętrznych, innych dla każdego narodu, odegrały tu poważną rolę czynniki zewnętrzne, w pierwszym rzędzie hasła rewolucji francuskiej — wolność, równość i braterstwo, które we wszystkich krajach Europy obudziły dążności liberalne i narodowościowe. Poza tem na rozwój samowiedzy narodowej wpłynęły silnie nowe prądy zachodnio-europejskie, a przedewszystkiem romantyzm, budził on bowiem tęsknotę do wolności, miłość ojczyzny, wiarę w posłannictwo narodów.

Pod wpływem tych czynników narody podbite, a więc i Słowianie dochodzą do samowiedzy narodowej oraz dążą do zrzucenia obcego jarzma i odzyskania niepodległości; to jest wspólną cechą odrodzenia słowiańskiego.

Poczucie to budzi się nietylko w tych narodach, które miały za sobą długie wieki samodzielnego istnienia, lecz nawet wśród takich, które bardzo już dawno utraciły swą niepodległość (Chorwacja, Serbja, Bułgarja) ,albo nigdy nie posiadały samoistnego bytu politycznego (Słoweńcy, Słowacy, Ukraińcy).

Ruch ten ogarnia wszystkie narody słowiańskie. Szczególnie niezwykłem zjawiskiem jest odrodzenie narodu czeskiego, który, po klęsce pod Białogórą (1620), uległ zupełnej germanizacji.

Odrodzenie wewnętrzne Polski. W Polsce odrodzenie narodowe poprzedziło ostateczny upadek polityczny, objawiając się najpełniej w uchwałach Konstytucji 3-go maja oraz powstaniu kościuszkowskiem, które głosząc hasła wolności i równości, objęło cały naród.

Poniesiona klęska nie zniszczyła jednak zdrowej myśli politycznej i społecznej, ani nie osłabiła dążenia do zrzucenia obcego jarzma i odzyskania niepodległości.

Okres 123-letniej niewoli — to łańcuch nieprzerwanych, ciągle wznawianych walk o wolność. Legjony Dąbrowskiego, udział w kampanjach Napoleońskich, spiski patrjotyczne w Królestwie Kongresowem i w Wilnie, zakończone wybuchem powstania listopadowego, lata 1846 i 1848 w Małopolsce i Poznańskiem, powstanie styczniowe 1863 r., wreszcie udział w Rewolucji 1905, działalność Związku Walki Czynnej i Legjony Piłsudskiego — wszystko to świadczy, że Polacy nie poddali się biernie losowi, lecz wytrwale dążyli do odzyskania utraconej wolności. To też żaden naród nie przelał tyle krwi w obronie swej niepodległości, co polski.

Przykład Polski, która nieustannie walczyła ze swymi ciemięzcami, oddziałał i na inne narody słowiańskie: dodawał im otuchy, budził patrjotyzm i wreszcie przyczynił się niemało do wywołania powszechnego ruchu wolnościowego wśród Słowian.

Odrodzenie Czechów i Słowaków. Pierwsze odruchy budzącego się poczucia narodowego czeskiego zdradzają dążność oparcia się o Polskę. Czesi biorą udział w powstaniu kościuszkowskiem. Mazurek Dąbrowskiego — pieśń legjonów polskich, walczących na obczyźnie, staje się dla Czechów hymnem narodowym, hasłem odrodzenia, pobudką bojową.

W r. 1848 Czesi porywają za broń. Praga zostaje opanowana przez powstańców, lecz w krótkim czasie Austrja krwawo tłumi ten poryw zbrojny. Po „wiośnie ludów" panuje w Czechach przez lat kilkanaście straszliwy ucisk.

Dopiero przebudowa Austrji w r. 1867 na zasadach konstytucyjnych zapewnia Czechom przewagę w Sejmach Krajowych i pozwala podjąć stanowczą walkę o rozszerzenie samodzielności politycznej i prawa językowe. Słowacy, zbliżeni bardzo pod względem językowym do Czechów, też zaczynają od-

czuwać swą odrębność, choć w ciągu długich wieków niewoli zostali pozbawieni nietylko znacznej części swego obszaru narodowościowego, ale i wszystkich warstw zamożniejszych. Nieliczna inteligencja słowacka, broniąc się przeciwko gwałtownej madziaryzacji, tworzy narodową literaturę, niezależną od piśmiennictwa czeskiego. Późniejsze prześladowania Słowaków przez władze madziarskie znów ich zbliżają do Czechów.

Odrodzenie Słowian południowych. Ruch wolnościowy ogarnął także Słowian południowych: Serbów, Chorwatów, Słoweńców.

Choć mniej kulturalni, pierwsi do walki stanęli Serbowie, którzy, znajdując się od kilku wieków pod panowaniem Turków, zachowali jednak swoją odrębność narodową i religijną.

Pod wodzą przyszłego bohatera narodowego, Jerzego Czarnego, porywają się do walki z Turkami w r. 1804; pomimo, że powstanie zostało zgniecione, po raz drugi chwytają za broń w r. 1815, i, choć tracą swego bohaterskiego wodza, który dostaje się do niewoli, część ich kraju dzięki Miłoszowi Obrenowiczowi otrzymuje autonomję (1820).

W roku 1875 wybucha nowe powstanie, oprócz Serbji bierze w niem udział Bułgarja i Czarnogórze.

Po długotrwałych ciężkich walkach, w których Rosja poparła powstańców, część Serbji i Czarnogórze uzyskują zupełną niepodległość, natomiast północna Bułgarja — autonomję (1878).

Skorzystała na tych walkach Austrja, która w podstępny sposób zagarnęła południowo-słowiańskie ziemie: Bośnię i Hercegowinę.

Małe państewko serbskie, znajdujące się między dwoma wrogami: Turcją i Austrją, przygotowuje się do nowej walki, zbyt bowiem drogim kosztem uzyskana częściowa wolność, nie zaspakaja Słowian bałkańskich.

Stosunkowo później nieco ruch narodowy ogarnął Słowian, znajdujących się pod panowaniem Austrji (Chorwatów, pozostałych Serbów, Słoweńców i Słowaków). Dotychczas byli oni usilnie germanizowani i madziaryzowani, skutkiem czego ulegli zupełnemu niemal wynarodowieniu. Pod wpływem jednak prądów, nurtujących całą Europę, i tu zaczyna się stopniowe odrodzenie.

Przejściowe rządy Napoleona, który z ziem słowiańskich, leżących na północno-wschodniem wybrzeżu Adrjatyku, utworzył królestwo Iliryjskie [1]), rozbudziły narazie w jednostkach dążenie do wolności i poczucie odrębności narodowej.

---

[1]) Warto zaznaczyć, że pierwszy projektował utworzenie niepodległych stanów południowo-słowiańskich przez wywołanie powstania przy pomocy legjonów polskich, generał Henryk Dąbrowski, w memorjale, złożonym Napoleonowi.

Wśród Słowian południowych najbardziej uświadomieni politycznie byli Chorwaci. Od nich też wychodzi myśl utworzenia wielkiego państwa południowo-słowiańskiego, któreby zjednoczyło Chorwatów, Serbów i Słoweńców.

Twórcą tego kierunku, zwanego iliryzmem, jest niejaki Ludwik Gaj, który działał na terenie Zagrzebia, stanowiącego od upadku Dubrownika główne ognisko południowej Słowiańszczyzny.

W odrodzeniu Słowian południowych dość znaczną rolę odegrali Polacy: ich pieśń niepodległościowa „Jeszcze Polska nie zginęła", tłumaczona na wszystkie języki południowe i zachodnio słowiańskie, budziła pobratymców do nowego życia.

Poezja wielkich wieszczów, znajdując wszędzie naśladowców i tłumaczy, działała rewolucyjnie. Polacy, przebywający na ziemiach słowiańskich, czy to w celach naukowych, czy też zesłani przez władze austrjackie na pobyt przymusowy, zawsze byli obok Czechów „budzicielami" nowego życia i przyczynili się niemało do zeslawinizowania silnie przez Austrję zgermanizowanych krajów słowiańskich. I tak Słoweńcy zawdzięczają swe odrodzenie narodowe w dużej mierze działalności polskiego emigranta Emila Korytki. W końcu wieku silnie zaczyna oddziaływać na piśmiennictwo słoweńskie Henryk Sienkiewicz, który zyskał sobie tak wielką popularność i uwielbienie, że niema prawie wsi słoweńskiej, gdzieby nie znano jego trylogji lub Krzyżaków.

Ruch ukraiński. Prądy narodowe, które doszły do najwyższego napięcia w roku 1848, ogarnęły także Rusinów, dotychczas nie zdradzających wyraźnych dążności separatystycznych ani wobec Rosji, ani wobec Polski. Obecnie budzi się w nich samowiedza narodowa. Pomimo bliskiego pokrewieństwa z Rosjanami, odczuwają swoją odrębność. Powstaje literatura w języku ukraińskim (ruskim), która staje się głównym bodźcem odrodzenia narodowego. Na spiskowych zebraniach t. zw. cyrylometodystów pod wpływem Mickiewicza Ksiąg Narodu i Pielgrzymstwa Polskiego, kursujących w przeróbce ukraińskiej Kostomarowa, omawiają sprawę niepodległości Ukrainy.

Rząd rosyjski wszelkiemi siłami starał się stłumić ruch ukraiński.

Serbowie łużyccy. Ze wszystkich Słowian w najsmutniejszem położeniu znajdowali się Serbowie łużyccy, czyli Łużyczanie, których liczba w XIX w. wynosiła zaledwie 140.000.

Stanowiąc wysepkę słowiańską wśród morza niemieckiego nie mogli nawet marzyć o wyzwoleniu, choć poczucie samowiedzy narodowej silnie w nich było rozbudzone. Pielęgnują jednak język swój, tworzą literaturę, broniąc się zawzięcie przed wynarodowieniem.

I tu spotykamy się z działalnością Polaków. Łużyczanie z prawdziwą wdzięcznością wspominają imiona Alfonsa Parczewskiego i J. I. Kraszewskiego, którzy położyli duże zasługi koło obudzenia ruchu umysłowego i narodowego na Łużycach. Zamożniejsi Polacy dopomogli pieniężnie do zbudowania Domu Macierzy łużyckiej.

I tu przedostała się polska pieśń wolnościowa, którą przetłumaczył na język łużycki Smoler, a której parafraza, dokonana przez Zajlera, stała się hymnem narodowym Łużyczan.

„Hisce Serbstwo nje zhubjene", jest istotnie wyrazem nadziei wierzących, wbrew wszelkiemu prawdopodobieństwu.

Przykład tej garstki słowiańskiego narodu dodawał otuchy innym uciemiężonym krajom słowiańskim.

Idea wzajemności słowiańskiej. Wiek XIX przyniósł wszystkim Słowianom odrodzenie narodowe. Podobieństwa w losach narodów słowiańskich stały się podstawą ich zbliżenia. We wszystkich powstaniach polskich biorą udział Czesi; Polacy walczą w Serbji najpierw w szeregach Jerzego Czarnego, następnie w późniejszem powstaniu (1876 — 77) o wolność nietylko Serbów, lecz i Bułgarów. Idea braterstwa, wyrażająca się w haśle: „za waszą i naszą wolność" zmusza ich do wzięcia udziału we wszystkich rewolucjach europejskich przeciwko despotyzmowi rządów, a po stronie narodów, dążących do niepodległości.

Braterstwo orężne zostało wzmocnione silnym prądem ideowym, który pod postacią panslawizmu czyli słowianofilstwa ogarnął wszystkie narody słowiańskie.

Początkowo ruch ten miał charakter kulturalno-literacki: głosił kult wszystkiego, co słowiańskie, odrzucał obce wpływy i wzory, zachęcał natomiast do badań naukowych nad Słowiańszczyzną, do poznawania dziejów, literatur i języków słowiańskich, do zbierania pieśni i podań.

Idea słowiańska nie znalazła całkowitego urzeczywistnienia w życiu, za to ogarnęła wszystkie niemal literatury słowiańskie.

Ta postać słowianofilstwa znajduje wielu zwolenników w Polsce wśród uczonych i poetów (Skorochód-Majewski, Chodakowski, Surowiecki, Brodziński, Zaleski i inni) i oddziaływa silnie na literaturę polską. Słowianofilstwo cieszy się wielkiem powodzeniem w Warszawskiem Towarzystwie Przyjaciół Nauk.

Słowianie już dawniej czuli się spowinowaceni; w w. XIX pod wpływem uświadomienia sobie wspólnej niedoli oraz zaszczepionego przez romantyzm rozmiłowania w przeszłości poczucie wspólnoty potęguje się; rozbrzmiewają hasła wzajemnej zgody, miłości i pobłażania; zjawia się potrzeba porozumienia się wszystkich Słowian celem szukania wspólnych dróg ratunku.

Na skutek tego, panslawizm staje się zczasem ruchem politycznym, mającym na celu zjednoczenie wszystkich Słowian dla walki z obcą przemocą.

Największy zapał dla idei słowiańskiej zdradzają jej twórcy — Czesi. Panslawizm ich ma jednocześnie charakter kulturalny i polityczny. Każdy donioślejszy wypadek w świecie słowiańskim budzi w nich żywe odczucie. Opierając się na wynikach badań naukowych, twierdzą, że gdyby Słowianie połączyli się w jeden związek, utworzyliby największą w Europie potęgę i odegraliby w całym świecie przodującą rolę.

Inny nieco charakter ma panslawizm rosyjski: zdradza on wybitne tendencje polityczne. Uciemiężonym Słowianom wskazuje jako jedyną drogę ratunku oparcie się o Rosję.

Koncepcja zjednoczenia Słowian pod egidą Rosji cieszy się powodzeniem wśród Czechów, Słowaków i Słowian południowych. Słowianie bałkańscy, których Rosja popiera w powstaniach, od niej wyczekują wyzwolenia.

Początkowo myśl ta znajdowała zwolenników i w Polsce. Najpierw ks. Adam Czartoryski, niezależnie jeszcze od panslawizmu dążył do unji dynastycznej z Rosją, następnie gorący słowianofil, Staszic, choć dawniej wróg Rosji, głosił hasło połączenia się wszystkich Słowian pod jej egidą „Myśli o równowadze politycznej Europy 1815).

Miała więc Rosja możność ujęcia tego ruchu w swoje ręce, nie potrafiła jednak spełnić roli, jakiej się od niej spodziewano.

Rządzona despotycznie przez carów, chciała narzucić swoją supremację państwową i swój język całej Słowiańszczyźnie Wyłączając ze swego słowianofilstwa miłość do Polski, gnębiąc ją bezlitośnie, nie mogła stać się aniołem opiekuńczym innych uciemiężonych narodów. Na zjazdach słowianofilskich głos Rosji brzmiał zawsze faszywie.

Rola Polski w ruchu wszechsłowiańskim. To też Polska bardzo prędko odsunęła się od panslawizmu rosyjskiego, nie przestała jednak pracować na gruncie słowiańskim.

Na emigracji w Paryżu powstało w r. 1834 Towarzystwo Słowiańskie, które miało na celu nawiązanie stosunków z innymi pobratymcami.

Największe usługi oddawały Słowiańszczyźnie prace historyczne Lelewela oraz wykłady literatur słowiańskich Mickiewicza w Sorbonie paryskiej.

Wszyscy wybitniejsi poeci polscy z trzema wieszczami na czele — to szczerzy słowianofile. Poezja polska tego okresu działała silnie w całej Słowiańszczyźnie, dodając siły, otuchy i bodźca.

Polacy sumiennie zajmowali się sprawami słowiańskiemi i niemało przyczynili się do wzbogacenia wiedzy o Słowiańszczyźnie.

W ciągu XIX w. wyszło około 5 tysięcy prac z dziedziny słowianoznawstwa, przyczem nie pominięto w nich ani jednego narodu słowiańskiego, nawet najbardziej oddalonych Bułgarów

Niesłusznie więc zarzucano Polsce „dotkliwy chłód" dla idei słowiańskiej.

Polacy mają czyste sumienie wobec swych współbraci. Gdy Polakom z zaboru austrjackiego udawało się czasem uzyskać wpływ jaki na ster rządów, zużywali go zawsze dla polepszenia doli pobratymców, działając na rzecz autonomji krajów słowiańskich, na rzecz wolności i sprawiedliwości.

Polscy emigranci, dość licznie rozsiani w zaborach austrjackich, przenosili wszędzie tęsknotę do wolności i zapał patrjotyczny.

Artystycznym wyrazem zrośnięcia się Polski z całą Słowiańszczyzną jest obraz Grottgera p. t. „Slavia". Widzimy tam przedstawicieli narodów słowiańskich, wspólnie pracujących nad wykonaniem olbrzymiego posągu Słowiańszczyzny. Polski robotnik jest w danej chwili nieczynny, gdyż obwiązuje właśnie zranioną rękę, a bez niego posągu nie można wykonać.

Tak więc wyglądało polskie słowianofilstwo — jego cechą znamienną — zmierzanie do celów realnych.

Zjazdy słowiańskie. Na pierwszy kongres ogólno-słowiański, zorganizowany z inicjatywy Czech w r. 1848 w Pradze, przybyli Polacy, uważając za rzecz pożyteczną porozumieć się z innymi Słowianami, dążącymi do tych samych celów. Kongres ten pomimo tendencji oparcia się o Rosję potępił bezwzględnie rozbiory Polski, nie doprowadził jednak do ostatecznego porozumienia.

Gdy panslawizm zaczął przybierać charakter coraz bardziej rusofilski, Polska po zawodach, doznanych ze strony Rosji w czasach Królestwa Kongresowego, uciskana coraz bardziej przez rząd rosyjski po upadku powstania listopadowego, nie mogła dążyć do współpracy ze swym ciemięzcą.

Na następny zjazd słowiański w Moskwie (1867), który wobec tylko co zgnieciomego przez Rosję powstania styczniowego zakrawał na szyderstwo, Polska delegatów swych już nie wysłała.

Propaganda panslawistyczna działała najsilniej wśród Słowian bałkańskich, których Rosja uważała za przyszły swój spadek po rozpadającej się Turcji.

Plany zaborcze Rosji, kryjące się pod etykietą panslawizmu, zostały zniweczone przez mocarstwa zachodnie, które jej narzuciły traktat berliński 1878.

Rosja próbowała przez pewien czas jeszcze wywierać swe wpływy w Bułgarji i Serbji, lecz despotyczne metody jej przedstawicieli wywołały gwałtowną reakcję: narzucony przez Rosję ks. Batteberski został w Bułgarji zamordowany. W wyzwolonej Serbji wpływy rosyjskie też się zachwiały. Niezręczne posunięcia i zachłanność Rosji w stosunku do mniejszych narodów słowiańskich zadały cios panslawizmowi.

Dopiero na początku XX w. po wojnie rosyjsko-japońskiej odżył on w postaci smutnej pamięci neoslawizmu.

Dążenia do wyzwolenia się z pod panowania niemieckiego skłoniły Polskę i Czechy do wzięcia udziału w tym ruchu W r. 1908 odbył się w Pradze nowy zjazd słowiański, lecz utopijny program neoslawizmu nie mógł dać żadnych wyników.

W przededniu wyzwolenia. W tym właśnie czasie dla narodów słowiańskich zbliżała się chwila zupełnego wyzwolenia. W Serbji król Piotr, potomek Jerzego Czarnego, który wstąpił na tron w r. 1903 po usunięciu Obrenowiczów, nawiązuje do tradycyj iliryjskich. Wzmaga się ruch wielko-serbski, który dąży do zjednoczenia wszystkich ziem południowo słowiańskich.

Małe naówczas królestwo serbskie podnosi protest przeciwko aneksji Bośni i Hercegowiny przez Austrję (1909).

W r. 1908 Bułgarja ogłosiła się niepodległem cesarstwem. Odtąd wraz z Serbją i Czarnogórzem dążą do zupełnego wyparcia Turków z półwyspu Bałkańskiego i w tym celu tworzą koalicję.

Zwycięstwo nad Turcją wywołuje konflikt między Serbją, Bułgarją i Grecją na tle podziału zdobytych krajów, a w następstwie wojnę między temi państwami, która kończy się zwycięstwem Serbji i zjednoczeniem jej ziem, znajdujących się dawniej pod panowaniem tureckiem.

Nie zadowoliło to całkowicie Serbów, gdyż pod zaborem austrjackim pozostała jeszcze większa część ich ziem.

5. ODRODZENIE POLITYCZNE SŁOWIAN PO WOJNIE ŚWIATOWEJ

Wojna światowa i jej następstwa dla Słowian. W niedługim czasie burza światowa, rozpętana przez Niemcy, wywołuje przewrót w losach Słowiańszczyzny i przynosi upragnione wyzwolenie.

Bohaterskie zmagania się Serbów, broniących każdej piędzi ziemi wobec przeważających sił nieprzyjaciół, zostają uwieńczone odzyskaniem niepodległości dla reszty Serbów, Chorwatów i Słoweńców, zjednoczonych po upadku Austrji w nowoutworzonem państwie jugosłowiańskiem. Niestety, nie weszły w jego skład zamieszkałe przez Słoweńców (500.000) Istrja, Grecja i część Karyntji, przyłączono je bowiem do Włoch. (Obecnie stosuje się tam wobec Słowian polityka eksterminacyjna).

Upadek Austrji umożliwił również Czechom i Słowakom utworzenie samodzielnej Republiki Czechosłowackiej, w skład której weszła także Ruś Podkarpacka, jako autonomiczna prowincja.

Czyn zbrojny legjonów stał się dla Polski podstawą uzyskania niepodległości. Klęska Niemiec i rozpadnięcie się monarchji austrjackiej ułatwiły złączenie polskich ziem z trzech za-

borów w jedną całość. Po 123 latach niewoli odradza się Polska, jako najsilniejsze państwo narodowo-słowiańskie. Dzieło wyzwolenia narodów Słowiańskich nie jest jednak doprowadzone do końca: wewnątrz Niemiec pozostali w niewoli Serbowie łużyccy (Łużyczanie), których sprawę wolnościową traktat wersalski pominął milczeniem. Ani oni, ani Polacy, których część została pod panowaniem niemieckiem (Mazury pruskie, Górny Śląsk), nie korzystają nawet z praw, przysługujących mniejszościom narodowym w innych państwach, obecnie zaś jedni i drudzy narażeni są na wszelkie gwałty hitlerowskie.

Największy kraj słowiański — Rosja utworzyła państwo komunistyczno-federalne (Z. S. S. R.), w którem wobec międzynarodowych tendencyj rządu hasła słowiańskie narazie zaniemiały.

Rzeczypospolita ukraińska, utworzona w r. 1918 dzięki rewolucji rosyjskiej, uległa bolszewikom, wchodząc jako Republika Związkowa ze stolicą w Charkowie w skład Z. S. S. R.

Nie udały się też próby zorganizowania narodowego państwa białoruskiego; wschodnie ziemie białoruskie weszły również w skład Z. S. S. R., jako autonomiczna republika ze stolicą w Mińsku.

Po wielkiej wojnie. Po wojnie światowej w odrodzonych politycznie organizmach słowiańskich rozpoczął się bujny rozkwit pracy we wszystkich dziedzinach życia narodowego. Równocześnie powoli zaczął odżywać w narodowych państwach słowiańskich dawny ruch wszechsłowiański, narazie przejawiający się w dążeniu do zbliżenia kulturalnego.

W pierwszych rzędzie odrodzone państwa słowiańskie zajęły się gorliwie pracą w zakresie opieki kulturalnej nad swemi mniejszościami w obcych państwach, czego dowodem są wielkie zjazdy organizacyjne Związku Światowego Polaków i Czechosłowaków.

Tymczasem szybka odbudowa ekonomiczna Niemiec i wzrastający imperjalizm Włoch wywołały kwestję rewizji traktatów, a przez to samo bezpośrednio zagroziły wolności narodów słowiańskich na zachodzie i na południu. W związku z tem usamodzielnione i narazie każde z osobna wzmacniające się odwewnątrz narodowe państwa słowiańskie: Polska, Czechosłowacja, Jugosławja i Bułgarja zaczęły odczuwać coraz silniej nietylko potrzebę wzajemnej współpracy kulturalnej, lecz także konieczność zacieśnienia więzów politycznych i gospodarczych. Odżywający „Drang nach Osten" Niemiec, Austrji i Węgier i ich wyraźne plany odwetowe skłoniły przedewszystkiem Jugosławję i Czechosłowację do utworzenia wespół z Rumunją politycznego Związku Małej Ententy. Zkolei nastąpiło zacieśnienie więzów przyjaźni między Polską i Czechosłowacją, a ostatnio doszło do odprężenia stosunków bułgarsko jugosłowiańskich.

Przemiana zaś, jaka się dokonała w ostatnim roku w stosunkach między Polską a Z. S. S. R., i wyraźne nastawienie wszystkich społeczeństw słowiańskich w kierunku wzajemnej współpracy świadczą wymownie o możliwości nadejścia nowej ery, w której Słowiańszczyzna odegra większą niż dotychczas rolę dziejową.

Przyszłość Słowiańszczyzny. Jeszcze na szereg lat przed wojną zaznaczył się wśród uczonych ogromny zwrot w kierunku zainteresowania się Słowiańszczyzną.

W Anglji, w Niemczech, we Włoszech, we Francji, a nawet w obu Amerykach powstały nietylko katedry, ale samodzielne instytuty słowianoznawstwa. Po wojnie zaś Z. S. S. R., który trudno pomawiać o prowadzenie polityki narodowej, utworzył Instytut Słowianoznawczy w Leningradzie.

Słowiańszczyzna w oczach Zachodu przedstawia się nietylko jako młody, ale i wybitnie twórczy organizm. Najlepszym tego dowodem jest fakt, że kiedy po wojnie światowej we wszystkich prawie państwach słowiańskich zaczęła ponownie kiełkować idea posłannictwa dziejowego Słowiańszczyzny w zespole odrodzonych politycznie organizmów, narody, które nie chciały i nie chcą zrezygnować ze swych planów zaborczych, budzą w przeciwieństwie do wszechsłowianizmu takie prądy, jak faszyzm lub hitleryzm, oparty na teorji ras.

Nic jednak nie powstrzyma zwycięskiego pochodu idei słowiańskiej, która nietylko ogarnia coraz silniej wszystkie narodowe państwa słowiańskie, jest bodźcem do życia dla pozbawionych samoistnego bytu Serbów łużyckich, lecz także zaczyna przenikać powoli do krajów sowieckich. Praca wzajemności słowiańskiej ze zjazdów, odbywanych dawniej w gronie ledwie jednostek, przeszła dziś na szersze tereny różnych dziedzin życia. Przedewszystkiem uderza rozwijanie strony praktycznej w dziele wzajemności słowiańskiej. Poszczególne związki i towarzystwa Słowiańskie szukają wzajemnej łączności nietylko dla wymiany myśli, ale dla urzeczywistnienia konkretnych zadań kulturalno-społecznych. (Narodowy Park Tatrzański, wymienna turystyka, stypendja, wymiana uczonych i studentów, wspólne słowniki terminologji technicznej i t. p.). Oprócz zrzeszeń ścisłych naukowców, literatów, dziennikarzy, powstało szereg organizacyj wzajemności wszechsłowiańskiej o praktycznem znaczeniu, np. federacje słowiańskich związków turystycznych, związków nauczycielskich, miast słowiańskich, straży pożarnych, farmaceutów, lekarzy, weterynarzy, kolejarzy, inżynierów, harcerzy, muzykologów i wiele innych.

To wszystko świadczy wyraźnie o zrozumieniu znaczenia łączności bratniej narodów słowiańskich przez szerszy ogół.

Ruch słowiański w Polsce współczesnej. Polskie tradycje słowianofilskie sięgają końca XVIII stulecia (Societas Jablonoviana w Lipsku 1768 r. założone dla badania starożytności sło-

wiańskich). Już na początku XIX w. powstają pierwsze próby założenia towarzystwa słowianofilów. W r. 1822 Ludwik Nabielak zakłada we Lwowie w celach polityczno-literackich tajne „Towarzystwo Zwolenników Słowiańszczyzny"..

Polacy i ich literatura, zwłaszcza w dobie emigracji, odgrywają wybitnie niepodległościową rolę w kształtowaniu się ideowego oblicza literatur innych ujarzmionych narodów słowiańskich.

W pierwszych latach po wojnie światowej tradycje słowianofilskie podtrzymują w odrodzonej Polsce pisma o kierunku mesjanistycznym.

Zainteresowanie sprawami słowiańskiemi wzrasta po wojnie bolszewickiej.

Wśród młodzieży akademickiej rozpoczyna się ruch słowianofilski; do wywołania go przyczynia się w znacznej mierze przyjazd premjera bułgarskiego Stambulińskiego do Warszawy i jego zetknięcie się z kołami polskiej młodzieży akademickiej, zwłaszcza z jej odłamem filareckim.

W r. 1921 powstaje w Warszawie Stowarzyszenie Młodych Słowian, które zapoczątkowuje nowy etap ideologji słowianofilskiej, zwany młodosłowianizmem.

„Młodosłowianizm — to praca nad ideowem zbliżeniem narodów słowiańskich na tle współpracy kulturalnej, to wstępny bój o wszechsłowiańską unję kulturalną, to orędownictwo przyszłej federacji wolnych ludów słowiańskich, to wreszcie ideał, którego kanonem ponad związkami krwi i ciała, języka i rodu jest braterstwo ducha i zasad sprawiedliwości, odrzucające politykę zagłady narodowościowej, zmierzające ku rozbudowie indywidualności narodowych w Słowiańszczyźnie, a ze sprawy słowiańskiej czyniące ogniwo między sprawą narodową, a przymierzem ludów" [1]) — tak brzmi teza, ujmująca właściwie program młodosłowianizmu. Działacze tego ruchu stworzyli cały szereg towarzystw słowiańskich, a w końcu 1931 r. powołali do życia Instytut Słowiański, który ma na celu szerzenie wiedzy słowianoznawczej i rozpowszechnianie znajomości języków słowiańskich wśród szerszych mas społeczeństwa polskiego. Obecnie Instytut liczy około 900 słuchaczów. Nauka odbywa się bezpłatnie [2]). (Warszawa, Hoża 27).

Zainteresowanie dla Słowiańszczyzny wzrosło szczególnie w ostatnim roku i wywołało tak wielką przemianę nastrojów, że

---

[1]) Wyjęte z deklaracji ideowej Stow. Młodych Słowian.

[2]) Wszystkie wiadomości, dotyczące ruchu młodosłowiańskiego zawdzięczam p. A. Opęchowskiemu, prezesowi Stow Młodych Słowian

w prasie odbywa się coraz częściej dyskusja nad możliwością urzeczywistnienia zniesienia granic celnych między państwami słowiańskiemi oraz wprowadzenia do szkół średnich obowiązkowej nauki dwóch języków słowiańskich.

Dotychczasowe wyniki pracy Polaków na terenie wszechsłowiańskim dowodzą osiągania coraz większych sukcesów, które zachęcają do zdwojenia wysiłków i budzą wiarę, że przy pełnem poszanowaniu zasady „równi z równymi" i szczerym wysiłku twórczym zasłuży Polska na miano najlepszej siostry słowiańskiej. Zjednoczenie Słowian przy dzisiejszym układzie stosunków europejskich nie jest bynajmniej mrzonką, ale najlepszem, a może i jedynem, zabezpieczeniem całości i wolności bytu narodowo uświadomionej Słowiańszczyzny, a tem samem rękojmią pokoju.

Bibljografja.

Cz. Nanke — Historja średniowieczna.

Cz. Nanke — Historja nowożytna cz. I i II.

L. Wasilewski — Współczesna Słowiańszczyzna (książki dla wszystkich).

J. Karàsek — Dzieje literatur Słowiańskich (książki dla wszystkich).

Lubor Niederle — La race slave (przekład z czeskiego Lours Leger, Paryż, 1911).

Tad. St. Grabowski — Polska a Słowiańszczyzna, Warszawa, 1927 r.

Tad. St. Grabowski — Romantyzm polski wśród Słowian — Lwów, 1911 oraz następujące prace z dzieła zbiorowego p. t. „Polska w kulturze powszechnej", zredagowanego przez F. Konecznego z cz. I-ej.

B. Limanowski — Udział Polaków w walkach wolnościowych w dobie porozbiorowej.

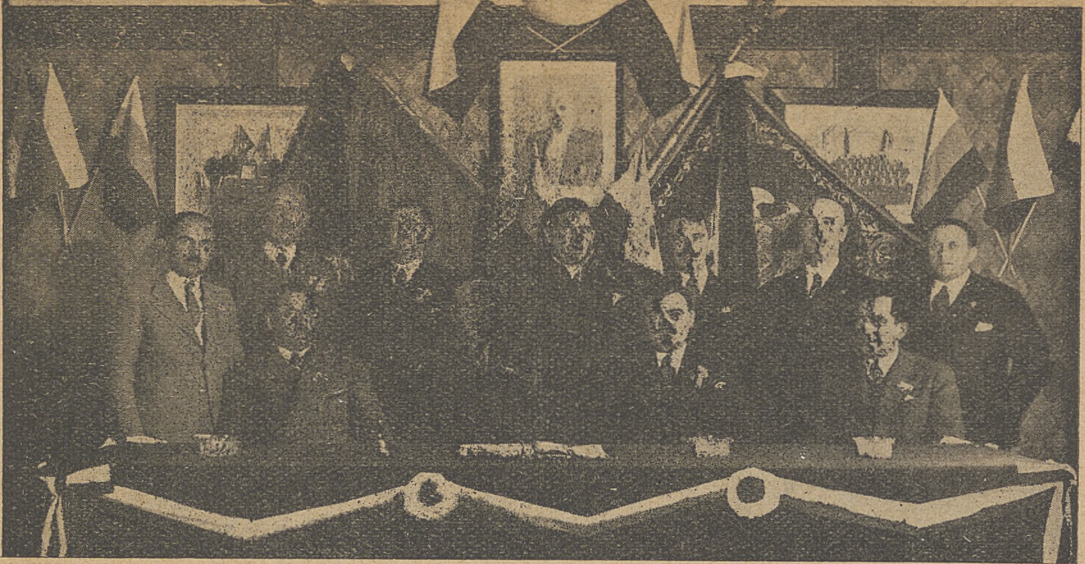
St. Kutrzeba — Swoistość polskiej kultury i jej stosunek do Zachodu.

F. Koneczny — Wpływy polskie w zachodniej Słowiańszczyźnie (prócz literackich).

Al. Brückner — Wpływy polskie na Litwie i Słowiańszczyźnie wschodniej.

J. Grzegorzewski — Działalność Polaków na Bałkanie i na dalszym wschodzie, z cz. II.

F. Koneczny — Wpływy literatury polskiej w Słowiańszczyźnie

PREZYDJUM KONGRESU LIGI KOLEJOWCÓW SŁOWIAŃSKICH, Warszawa, d. 9.IX.33 r. Siedzą od lewej strony: **Ottokar Jawornicky** — I-szy Sekretarz Ligi; **inż. Mieczysław Łopuszański** — I-szy Vice-prezes Ligi; **Javo Bakić** — II-gi Sekretarz Ligi; **Borys Wiekilski** — Prezes Związku Kolejarzy bułgarskich. Stoją od lewej strony, Członkowie Ligi: **Radomir Jankowić, inż. Ivan Derzić, Jan Prażak, inż. Bozidar Ribić, Tadeusz Zagajewski, Piotr Nowakowski i Jan Wasikowski.**

II. LIGA NARODOWYCH SŁOWIAŃSKICH ORGANIZACYJ PRACOWNIKÓW KOLEI I ŻEGLUGI

Jednym z bardzo charakterystycznych objawów żywotności idei słowiańskiej wśród szerszych mas są wysiłki, idące w kierunku wzajemnego zbliżenia się narodowych organizacyj kolejarzy słowiańskich.

Pierwsze próby w tym kierunku widoczne są już w roku 1931, kiedy to na uroczystości jubileuszowe 30-lecia **„Stowarzyszenia Urzędników Kolei Czechosłowackich Spolek“** zostało między innemi organizacjami słowiańskiemi zaproszone **„Zjednoczenie Kolejowców Polskich“**, które wysłało do Pragi swoich delegatów.

Od tego czasu rozpoczęła się ożywiona korespondencja informacyjna między organizacjami polską i czeską. W rezultacie powstał projekt stworzenia **Ligi**, do której przystąpić miały narodowe organizacje kolejowców z Polski, Czechosłowacji, Jugosławji i Bułgarji.

Pierwszym etapem na drodze realizacji tego projektu było porozumienie się czechosłowackich organizacji kolejowców **„Jednota“** oraz **„Spolek“** z jugosłowiańską organizacją kolejowców **„Udriženjem“**, do którego walnie przyczynił się zlot wszechpolski w 1932 r. w Pradze, stwarzając atmosferę dla tego zbliżenia bardzo podatną. Dalszą konsekwencją tego porozumienia było nawiązanie kontaktu organizacji czechosłowackich ze **„Zjednoczeniem Kolejowców Polskich“**, który doprowadził do przyjazdu delegatów **„Jednoty“** oraz **„Spolku“** do Warszawy, gdzie na wspólnem posiedzeniu z reprezentantami **„Z. K. P.“** zadecydowano o stworzeniu **„Ligi Kolejowców Słowiańskich“**, postanawiając zwołanie wkrótce konstytucyjnego Zjazdu.

W Zjeździe tym, zwołanym w listopadzie do Pragi wzięli udział delegaci organizacji czechosłowackich **„Jednota“** i **„Spolek“**, delegaci Związku jugosłowiańskiego **„Udriženje“** oraz delegaci związku polskiego **„Z. K. P.“**.

Zjazd ten powołał do życia **„Ligę narodowych słowiańskich organizacyj pracowników kolei i żeglugi“**, w skład której weszły narazie następujące słowiańskie organizacje kolejowe: **„Jednota“**, zamenstranen es drah“, **„Spolek“** Ceskoslovenskeho urednictwa zeleznicnito“, **„Udruženje“** jugoslovanskih narodnih zeleznicarjev in brodarjev, oraz **Zjednoczenie Kolejowców Polskich.** Liczba członków wszystkich tych organizacyj wynosi przeszło 200.000. Siedziba Ligi, w myśl postanowień statutu zmieniać się ma co trzy lata, przenosząc się kolejno z jednego kraju słowiańskiego do drugiego. Na początek obrano jako siedzibę „Ligi“ miasto Pragę.

Oblicze Ligi charakteryzują organizacje wchodzące w Jej

skład, są to organizacje o charakterze narodowym przeciwstawiające się wszelkim koncepcjom internacjonalnym. Powtóre organizacje te są organizacjami o charakterze ogólnym, a więc organizacjami skupiającemi kolejowców bez względu na ich hierarchję służbową, a tem samem przeciwstawiającymi się wszelkim organizacjom kastowym. Wreszcie organizacje te są organizacjami, które na swoim sztandarze wywiesiły hasło Zjednoczenia kolejowego ruchu zawodowego. Nic też dziwnego, iż organizacje, które na terenie własnych organizmów państwowych dążyły i dążą do zcalenia ruchu zawodowego w kolejnictwie musiały w konsekwencji wyjść poza granice państw własnych i szukać zbliżenia i zjednoczenia na platformie szerszej, na platformie wspólnoty interesów zawodowych oraz wielkiej idei zbliżenia narodów słowiańskich. I w tem tkwi istotna treść i waga powstania **„Ligi"**, która reprezentując szerokie szerze pracowników kolejowych, a zatem element z natury rzeczy w każdem społeczeństwie najruchliwszy, staje się siłą faktu — nie uwzględniając nawet celów i zadań ściśle zawodowych — bardzo poważnym czynnikiem propagandy wielkiej idei słowiańskiej.

Przechodząc do bardziej szczegółowego przedstawienia celów i zadań **„Ligi narodowych słowiańskich organizacyj pracowników kolei i żeglugi"** stwierdzić należy, iż stworzenie **Ligi** jest bardzo poważną próbą realizacji na jednym z odcinków życia słowiańskiego zasady organizowania i koordynowania sił. **Liga** pragnie współdziałać w organizowaniu kolejnictwa we wszystkich państwach słowiańskich, aby w ten sposób doświadczenia jednego narodu zużytkować dla rozwoju innych narodów, dlatego też współpraca jej członków musi być oparta na zasadach solidarności. Idea zorganizowanych narodowo kolejowców jest ideą miłości pracy i wspólnoty słowiańskiej. Pracą społeczną na polu socjalnem, kulturalnem i humanitarnem członkowie **Ligi** pragną zabezpieczyć kolejowcom i ich rodzinom poprawę warunków życiowych, a przez wzajemny kontakt i osobiste poznanie dążą do pobudzenia całej kolejarskiej społeczności do prawdziwej przyjaźni i miłości ku narodom słowiańskim. Zjazdy, odbywające się kolejno w różnych państwach słowiańskich, mają umożliwić wszystkim członkom **Ligi** poznanie piękna i bogactwa słowiańskich krajów, ich dorobku kulturalnego, stosunków gospodarczych etc. Dotychczas odbyły się dwa zjazdy: 1) konstytucyjny w Pradze (listopad, 1932), 2) w Warszawie (wrzesień, 1933), w którym oprócz delegatów jugosłowiańskich, czechosłowackich i polskich, wzięli udział po raz pierwszy w charakterze gości przedstawiciele **„Sojuzu"**, organizacji kolejowców bułgarskich.

Cel **„Ligi"** to nie propagowanie walki klas, ale haseł szczytnych: braterskiej słowiańskiej miłości i współpracy na polu zawodowem, gospodarczem i kulturalno-oświatowem.

OPINJA CENTRALI ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH W POLSCE O KALENDARZU Z. K. P. NA 1933 ROK

U N J A
ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH
PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH
W A R S Z A W A
Nr. 2809/33.

Warszawa, dn. 21 grudnia 1933 r
Marszałkowska 87

Do Zarządu Głównego
Zjednoczenia Kolejowców Polskich

w miejscu

Z zainteresowaniem zapoznaliśmy się z treścią Kalendarza Zjednoczenia Kolejowców Polskich na rok 1933 i wyrażamy przekonanie, że dzięki wszechstronnemu uwzględnieniu wszystkich dziedzin wiedzy o Polsce współczesnej jest on pożytecznym informatorem dla każdego pracownika umysłowego.

Z koleżeńskiem pozdrowieniem
Wiceprezes *(—) Szczepański*

Sekretarz Generalny
(—) Stefan Gacki

SPIS RZECZY

Strona

Kalendarz Zjednoczenia Kolejowców Polskich na 1934	1
Akt Zjednoczenia w dniu 9 maja 1929 r.	2
Przedmowa	3
Opinja Centrali Związków pracowników państwowych w Polsce o Kalendarzu Z.K.P. na 1933 r. . . .	4
I. KALENDARJUM NA ROK 1934	5—77
Charakterystyka r. 1934	5
Święta narodowe w Polsce	5
Dnie świąteczne w Polsce	6
Święta ruchome w 1934 r.	6
Suche dni, o poście, czasy zakazane	7
Święta grecko-katolickie i prawosławne w 1934 r. .	7
Święta ruchome rzymsko-katolickie w ll. 1934—1942	8
Alfabetyczny wykaz imion	9—13
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Styczeń** 1934 r.	14—17
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Luty**	18—21
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Marzec**	22—25
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Kwiecień**	26—29
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Maj**	30—33
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Czerwiec**	34—37
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Lipiec**	38—41
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Sierpień**	42—45
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Wrzesień**	46—49
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Październik**	50—53
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Listopad**	54—57
Kalendarjum, złote myśli, kalendarzyk historyczny i notatnik na m-c **Grudzień**	58—61
Wieczny kalendarz dla lat 1801 — 1980	62
Zapiski rodzinne , " " . . .	64
Zapiski rodzinne " " " . .	63
Zapiski różne i notatnik telefoniczny	65
Notatnik adresowy	66
Ważnieisze telefony służbowe	67

Strona

Zapiski służbowe posiadacza niniejszego kalendarza 68
Dokumenty służbowe i dowody tożsamości osoby 69
Skorowidz ważniejszych instrukcyj służbowych, obowiązujących posiadacza niniejszego kalendarza . 70
Terminy i czas noszenia umundurowania 71
Tablica uposażenia i potrąceń w 1934 r. . . . 72—73
Terminarz regulacji zobowiązań pieniężnych . . . 74
Kalendarzyk rybacki na 1934 r. 75
Kalendarz myśliwski na 1934 r. . . . . . . 76—77

II. ŚWIAT I POLSKA W LICZBACH . . . 78—138

Poznaj świat! Glob ziemski w liczbach . . . . 78—103
Właściwości fizyczne ziemi 78
Obszar kontynentów i oceanów 78
Powierzchnia i głębokość oceanów 79
Rozmieszczenie lądów i mórz na globie 79
Podział lądu świata 79
Największe wyspy świata 79
Średnie roczne temperatury na świecie . . . . 79—80
Średnie okresy zamarzania rzek na świecie . . . 80
Zlewiska wód świata 80
Największe dorzecza na świecie 80
Długość wybrzeży części świata 81
Najwyższe góry świata 81
Wulkany na świecie 81
Najwyższe góry w Europie 81
Najważniejsze jeziora świata 82
Największe rzeki świata . . . . . . 82—83
Rola, łąki, lasy i nieużytki na świecie 83
Zaludnienie ziemi 83
Rasy świata 83
Narody świata . . . . 83—84
Główne języki świata 84
Religje świata 84
Ustroje polityczne państw na świecie . . . . . 84—85
Święta narodowe różnych państw 85
Hymny narodowe różnych państw 85
Barwy różnych państw 86
Państwa i kolonje (powierzchnia, ludność, import, eksport, koleje, urzędy pocztowe, linje telegraficzne, samochody, stolice i główne porty ważniejszych państw na świecie) . . . . 87—89
Obszar i ludność państw kolonjalnych 90
Ludność niektórych państw według języka lub narodowości w odsetkach 91
Ludność niektórych państw według grup wieku . . 92

Strona
Ludność niektórych państw w miljonach 92
Gęstość zaludnienia niektórych państw na 1 km. pow. 93
Miasta liczące powyżej miljona mieszkańców . . . 93
Użycie ziemi w %% ogólnej powierzchni państw . . 94
Produkcja ważniejszych państw: . . . . 94—100
Pszenica, ... 94
Jęczmień, żyto, owies, kukurydza, ryż, ziemniaki, cukier 95
Buraki cukrowe, wino, kawa, herbata, tytoń, bawełna, konopie, len 96
Jedwab, konie, bydło rogate, trzoda chlewna, owce 97
Wełna, rybołówstwo morskie, węgiel kamienny, ropa naftowa, węgiel brunatny 98
Stal, żelazo, rudy żelaza, ołów hutniczy, miedź, rudy cyny, cynk, aluminjum 99
Siarka, fosforyty, sole potasowe, sól kuchenna, nikiel, srebro, platyna, złoto, diamenty, wydobycie złota i srebra w ll. 1906 — 1930 . . . 100
Majątek narodowy niektórych państw 101
Budżety niektórych państw europejskich w 1931 r. . 101
Obciążenie długami niektórych państw w 1931 r. . . 101
Handel zagraniczny niektórych państw w 1930 r. . 102
Związki zawodowe w niektórych państwach w 1931 r. 102
Bezrobocie w niektórych państwach europejskich . 103
Poznaj Polskę! Polska w liczbach . . . . . . 104—138
Położenie geograficzne Polski 104
Czas narodowy Polski 105
Struktura naturalna ziem Polski 105
Kształt Polski 105
Misja historyczna i kulturalna Polski 106
Klimat Polski 107
Dorzecza i wysokość bezwzględna 107
Najwyższe góry w Polsce 108
Najważniejsze jeziora Polski 108
Rzeki Polski 108
Powierzchnia i podział administracyjny Polski . . 109
Wolne miasto Gdańsk 109
Rola, łąki, lasy i nieużytki w Polsce 110
Ludność Polski według języka ojczystego w 1931 r. . 110
Ludność Polski poza granicami kraju . . . . . 110—111
Ruch wychodźczy w Polsce 111
Polityczny ustrój Polski 112
Najwyższe władze państwowe . . . . 112—113
Ruch naturalny ludności w Polsce 113

Strona
Skład zawodowy ludności Polski w 1921 r. 113
Większe miasta w Polsce 114
Produkcja Polski odrodzonej . . . . 114—121
Wielka własność rolna w 1921 r. 114
Gospodarstwa wiejskie w 1921 r. 114
Reforma rolna w ll. 1919 — 1929 115
Gospodarka leśna 116
Produkcja drewna 115
Zbiór i wydajność najważniejszych ziemiopłodów . 115
Obszar obsiany i zbiór ważniejszych ziemiopłodów . 116
Hodowla zwierząt domowych 117
Górnictwo i przemysł . . . . 117—121
Produkcja górnicza w ll. 1913 — 1930 117
Zatrudnienie w górnictwie i przemyśle 118
Silniki w zakładach przemysłowych I — VII kat. . 118
Przemysł hutniczy i mineralny w ll. 1913 — 1930 . . 119
Przemysł włókienniczy (łódzki i warszawski) . . . 119
Przemysł drzewny i papierniczy: a) tartaki; b) fabryki celulozy, masy drzewnej, tektury i papieru w 1930 119
Przemysł zapałczany 119
Produkcja nawozów sztucznych w 1928 r. 119
Fabryki tytoniu i cygar w 1930 r. 119
Przemysły spożywcze (Browarnictwo, Gorzelnictwo, Cukrownictwo, Drożdżownictwo, Octownie) . . 120
Polska w światowej produkcji . . . . 120—121
Pszenica, żyto 120
Jęczmień, Owies, Ziemniaki, Buraki cukrowe, Len nasienie, włókno, Konopie nasienie, włókno, Cukier bur., Spirytus, Ropa naftowa, Surowiec żelaza, Stal, Cynk, Ołów, Sól, Węgiel kam., Węgiel brun., Tytoń, Zapasy węgla kamiennego . . 121
Polska wśród państw Europy pod względem obszaru, długości granic, ludności, gęstości zaludnienia, naturalnego przyrostu, wartości majątku narodowego i obciążenia wydatkami i długami państwowemi 122
Handel zagraniczny Polski 122
Majątek skarbowy Polski w dn. 1.I.1927 r. 123
System monetarny w Polsce . . . . 123—124
Długi państwowe Polski w latach 1928 — 1933 . . 125
Dochody i wydatki budżetowe w Polsce 125
Upadłości w Polsce ogłoszone w ll. 1927 — 1932 . . 126
Wydatki i dochody państwowe w Polsce 126
Płatnicy podatku dochodowego w Polsce według dochodu w ll. 1930 — 1931 127

Strona

Dochód płatników podatku dochodowego w Polsce, ustalony przez władzę wymiarową w latach 1929 — 1931 127
Płatnicy podatku dochodowego w Polsce według wysokości dochodu w 1929 r. 128
Konsumcja na głowę surowców w 1932 r. w klg. . . 128
Ruch cen w Polsce w ll. 1927 — 1932 128
Wahania cen hurtowych i kosztów utrzymania w Polsce w ll. 1925 — 1932 129
Ceny artykułów pierwszej potrzeby w handlu detalicznym w Polsce w ll. 1929 — 1932 . . . . . 129—130
Ceny detaliczne niektórych artykułów przemysłowych w Polsce, wyrażone w kilogramach żyta, kilogramach wieprza i w płacy robotnika rolnego 130—131
Wskaźniki płac w Polsce w ll. 1924 — 1932 . . . 132
Porównanie kosztów żywności w niektórych miastach 132
Budżety rodzin robotniczych w Polsce w ll. 1927—1928 133—134
Przeciętne roczne spożycie niektórych artykułów w rodzinach robotniczych w Polsce na jednostkę konsumcyjną w ll. 1927 — 1928 134
Budżety domowe rodzin pracowników umysłowych 135—136
Struktura budżetów rodzin robotniczych w Polsce i w niektórych państwach 136
Bezrobocie w Polsce w ll. 1925 — 1932 (poszukujący pracy, zarejestrowani w P. U. P. P.) 137
Związki zawodowe w Polsce w ll. 1930/31 . . . 137
Zawodowe związki kolejowe w 1932 r. 138

III. GOSPODARSTWO DOMOWE . . . 139—175

Jak zdobyć dobrobyt? 139
Kolejarz-hodowca, inż. Józef Lewandowski, kierownik Wydz. Hodowli Warsz. Izby Rolniczej. Rady i wskazówki praktyczne dla początkujących hodowców, drobiu, królików, kóz, świń i bydła . 140—145
Chów drobiu 141
Chów królików 142
Chów kóz 143
Chów trzody chlewnej . . . . 143—144
Chów bydła . . . . 144—145
Małe ogródki, inż. E. Błaszczyk, Inspektor Ogrodniczy Warszawskiej Izby Rolniczej.
Rady i wskazówki praktyczne dla zakładających ogródki warzywne i owocowe na własny użytek 146—169
Ogródek warzywny: 146
Pólko I, Pólko II, Pólko III 147
Schemat rozplanowania warzyw dla małego ogródka . 148

Strona

Ile należy wysiewać nasion? . . . . 149—150
Tablica średniego plonu z 1. ara z poszcz. upraw . 150
Tablica zapotrzebowania nasion dla 3-ch różnej wielkości ogródków . . . . 151—152
Literatura popularna z warzywnictwa 152
Ogród owocowy . . . . 153—159
Co to są drzewa karłowe? 153
Jakie sadzić drzewka? czy na silnie, czy na słabo rosnących podkładach? 154
Do kogo zwracać się po informacje w sprawach gatunków i odmian? 154
Jak gęsto można sadzić drzewka owocowe? . . . 155
Jakie drzewka sadzić? wysokie, czy niskie? . . . 155
Najodpowiedniejszy wiek drzewek do sadzenia . . 155
Uprawa gleby pod sad i zaprawianie dołów . . . 155
Jaka jest najwłaściwsza pora do sadzenia? . . . 156
Przycinanie korzeni i koron przy sadzeniu 156
Czy drzewka w pierwszym roku należy podlewać? . 157
Co robić, gdy drzewka przyjdą w stanie zmarzniętym? 157
Co robić, gdy drzewka przyjdą zasuszone? . . . 158
Drzewka, które w czasie drogi pokryły się liśćmi . . 158
Jak zabezpieczyć drzewka przed zimą? 158
Późniejsza opieka nad drzewami owocowemi . . . 159
Jakie rośliny nie powinno się uprawiać w sadzie? . . 159
Nawożenie sadu 159
Literatura popularna z sadownictwa. Pisma ogrodnicze 159
Przetwory owocowe . . . . 160—165
Wina owocowe . . . . 160—162
Soki owocowe 162
Konserwowanie soków owocowych 162
Powidła i marmolady . . . . 163—164
Suszenie owoców i warzyw . . . . 164—165
Literatura popularna przetwórstwa owoców i warzyw 165
Kukurydza . . . . 166—167
Suszenie grzybów sposobem domowym . . . . 167—169
Jedwabnictwo. E. Kryńska . . . . 170—175
Akcja jedwabnicza M. K. na terenie P. K. P. . . 170—172
Jak podnieść opłacalność hodowli jedwabników? . 172—173
Dziesięć przykazań dla hodowców jedwabników . . 174—175

IV. CZŁOWIEK, ZDROWIE I HIGJENA. RADY I WSKAZÓWKI PRAKTYCZNE . . . 176—208

JAK ZACHOWAĆ ZDROWIE? — prof. A. Saloni . 176—202

Co jest przyczyną chorób? 176
Odżywianie: . . . . 176—182
a) Pokarmy mięsne . . . . 177—178

Strona

b) Pokarmy roślinne . . . . 178—180
c) Sole . . . . 180—181
d) Cukier 181
e) Miód 181
f) Korzenie . . . . 181—182
g) Pożywki 182
Powietrze i słońce 182
Pielęgnowanie skóry . . . . 183—184
Pielęgnowanie zmysłów . . . . 184—185
Odzież 185
Mieszkanie 186
Wpływ zatrudnień zawodowych na zdrowie . . 186—187
Gimnastyka zdrowotna . . . . 187—199
Podział ćwiczeń . . . . 188—195
I—II i III tabelka ćwiczeń . . . . 189—191
a) Ruchy głowy, ramion i rąk 188
b) Ćwiczenia tułowia 193
e) Ruchy nóg . . . . 194—195
Wskazówki do wykonywania ćwiczeń . . . . . 195—196
Grupy ćwiczeń na poszczególne niedomagania . . 196—199
Sport . . . . 200—202
Ratownictwo . . . . 203—206
Pierwsza pomoc przy zatruciu . . . . 203—204
Ratownictwo zranionych . . . . 204—205
Choroby zaraźliwe i pospólne (epidemiczne) . . . 205
Objawy chorób zaraźliwych 206
Dokąd się udać na wypoczynek letni? Do wód na kurację? . . . . 207—208

V. TURYSTYKA — Marja Szachówna . . 209—232

Co zwiedzać w Polsce? . . . . 209—227
Województwo białostockie . . . . 209—211
" kieleckie . . . . 210—211
" krakowskie . . . . 211—213
" lubelskie . . . . 213—214
" lwowskie . . . . 214—215
" łódzkie . . . . 215—216
" nowogródzkie . . . . 216—217
" poleskie 217
" pomorskie . . . . 217—219
" poznańskie . . . . 219—220
" stanisławowskie . . . . 220—221
" śląskie . . . . 221—222
" tarnopolskie . . . . 222—223
" Warszawa . . . . 223—224
" warszawskie . . . . 224—225

Strona

Województwo wileńskie . . . . 225—226
" wołyńskie 226
Wolne miasto Gdańsk . . . . 226—227
Przepisy, dotyczące przekraczania granicy . . . 227—232
a) Paszporty zagraniczne, b) Opłaty stemplowe 227—230
Asocjacja słowiańskich towarzystw turystycznych . 230—231
Konwencja turyst. polsko - czechosławcka . . . 231
Mały ruch graniczny 231
Przekraczanie granicy polsko - rumuńskiej . . . 231—232
Legitymacje tatrzańskie 232
Legitymacje zbiorowe dla wycieczek szkolnych . . 232
Beskidówki 232

VI. STOWARZYSZENIA OGÓLNEJ UŻYTECZNOŚCI SPOŁECZNEJ . . . . 233—245

Liga obrony powietrznej i przeciwgazowej L.O.P.P. . 233—239
Warszawski Komitet Kolejowy L. O. P. P. . . . . . 236—237
Krakowski Komitet Kolejowy L. O. P. P. . . . . 237—238
Wileński Komitet Kolejowy L. O. P. P. . . . . . 238—239
Liga Morska i Kolonjalna . . . . 239—243
Kolejowe Przysposobienie Wojskowe . . . . . . 244—245

VII. KOMUNIKACJE . . . . 246—260

Komunikacje świata . . . . 246—252
Koleje żelazne w niektórych państwach w 1930 r. . 246
Najdłuższe tunele na świecie 246
Najdłuższe mosty na świecie 247
Największe porty świata 247
Kanały oceaniczne . . . . 247—248
Najdłuższe arterje rzeczne świata 248
Drogi wodne w niektórych państwach 248
Światowa flota handlowa morska w ll. 1914, 1931, 1932 249
Drogi bite w niektórych państwach 249
Samochody w niektórych państwach w 1931, 1932 r. . 250
Lotnictwo na linjach pasażerskich w niektórych państwach w ll. 1929 — 1931 250
Ważniejsze stacje radjofoniczne na świecie . . . 251—252
Ilostan radjoabonentów w niektórych państwach . 252
Komunikacje Polski Odrodzonej . . . . 253—260
Stan i praca taboru kolejowego w Polsce 253
Drogi wodne, śródlądowe w Polsce 254
Kanały żeglowne w Polsce 254
Port Gdyński — Ruch okrętów 254
Polska flota handlowa morska i rzeczna 255
Pojazdy mechaniczne w Polsce w ll. 1928—1933 . 255
Pasażerska międzymiastowa komunikacja autobusowa 256

Strona

Tramwaje w Polsce w ll. 1928 — 1932 256
Lotnictwo w Polsce 256
Radjo Polskie w ll. 1927 — 1933 257
Poczta, telegraf, telefon w Polsce w 1929 r. 257
Polska taryfa pocztowa, ważna od 1.VI.1933 r. . . . 258—260

VIII. CHARAKTERYSTYKA 1933 R. . . . . 261—272

Sytuacja gospodarcza Polski w 1933 r. . . . . . . 261—266
Położenie pracowników P. K. P. w 1933 r. . . . . 266—272

IX. WAŻNIEJSZE PRZEPISY SŁUŻBOWE NA P. K. P. Informacje i wskazówki praktyczne 273—289

O umundurowaniu.

Wyciąg z Przepisów o odzieży służbowej pracowników przedsiębiorstwa P. K. P. . . . . . . 273—297
Postanowienia ogólne . . . . 273—274
Uprawnienia pracowników do otrzymywania odzieży służbowej . . . . 274—275
Czas noszenia i terminy wydawania odzieży służbowej 275—277
Obowiązki pracowników, otrzymujących odzież służbową za zwrotem 25% kosztów P. K. P. . . . 277—278
Należności za odzież służbową i zatrzymanie odzieży służbowej po wygaśnięciu warunków jej nabycia 278—279
Opodatkowanie odzieży służbowej 279
Sposób wydawania odzieży służbowej . . . . . . 279—280
Odzież inwentarjalna 280
Krój i opis poszczególnych części odzieży służbowej . 280—281
Podział pracowników według uprawnień do odzieży z I, II i III gatunku sukna . . . . 281—284
Dystynkcje i odznaki starszeństwa 284
Wykaz pracowników przedsiębiorstwa P. K. P., uprawnionych do otrzymywania odzieży służbowej, za zwrotem 25% kosztów P. K. P. . . 285—297

O przejazdach ulgowych na P.K.P. (Przepisy Nr. A. 6) 298—326
Osoby uprawnione do korzystania z przejazdów i przewozów ulgowych . . . . 298—302
Bezpłatne bilety okresowe imienne . . . . . . 303—304
Bezpłatne bilety okresowe bezimienne 304
Bezpłatne bilety jednorazowe imienne . . . . . . 304—306
Bilety żywnościowe . . . . 306—307
Bezpłatny przewóz bagażu lub ruchomości albo zwłok 307—308
Bezpłatny przewóz okopowizny, warzywa i produktów rolnych . . . . 308—309
Zaświadczenia, uprawniające do bezpłatnego przejazdu do lekarzy kolejowych w sprawie porady, lub do zakładów leczniczych 309

Strona

Dowody oraz karty tożsamości osoby . . . . 309—310
Bezpłatne bilety tygodniowe 310
Zaświadczenia, upoważniające do jednorazowego zakupu kolejowego biletu zniżkowego . . . . 310—311
Zaświadczenia jednorazowe na przewóz ruchomości za opłatą zniżoną 311
Wydawanie wtórników . . . . 311—312
Klasy biletów, przysługujące pracownikom poszczególnych grup uposażenia . . . . 312—313
Przejazd w pociągach pośpiesznych . . . . . 313—314
Stwierdzenie tożsamości osoby 314
Odpowiedzialność za nadużycia 314
Urzędy upoważnione do wydawania dokumentów przejazdowych lub przewozowych . . . . 314—316
Opłaty 316
Wykaz kolei zagranicznych, które na zasadzie wzajemności wydają bilety bezpłatne i ulgowe dla pracowników kolejowych i ich rodzin . . . 317—326
Przepisy emerytalne pracowników przedsiębiorstwa P. K. P. . . . . 327—359
Postanowienia ogólne 327
Opłata . . . . 328—329
Wysługa emerytalna . . . . 329—332
Zaświadczenie o wysłudze emerytalnej . . . . 333—335
Prawo wyboru zaopatrzeń . . . . 335—336
Właściwości urzędu 336
Wypłata zaopatrzeń 336
Zmiany wysokości przyznanych zaopatrzeń . . . 336
Zapowiedzenia i zajęcia 337
Odwołanie 338
Zaopatrzenia emerytalne. Prawo do zaopatrzenia emerytalnego . . . . 339—340
Podstawa wymiaru zaopatrzenia emerytalnego . 340
Wymiar zaopatrzenia emerytalnego . . . . . 340—341
Termin początkowy korzystania z prawa do zaopatrzenia emerytalnego 341
Poddawanie emerytów oględzinom lekarskim oraz powołanie ich na służbę 342
Wygaśnięcie prawa do zaopatrzenia emerytalnego . 342—343
Wstrzymanie wypłaty zaopatrzenia emerytalnego . 343
Odprawa . . . . 343—344
Zaopatrzenie żony emeryta, umieszczonego w zakładzie dla umysłowo chorych 344
Zaopatrzenie żony zaginionego emeryta . . . . 344—345
Zaopatrzenie żony w razie skazania męża 345

Strona

Wymiar zaopatrzenia wdowiego 345
Termin początkowy korzystania z prawa do zaopatrzenia wdowiego 345
Wygaśnięcie prawa do zaopatrzenia wdowiego . 345
Wstrzymanie wypłaty zaopatrzenia wdowiego . . 345—346
Odprawy wdowie 346
Zaopatrzenie sieroce. Prawo do zaopatrzenia sierocego 346
Zaopatrzenie dzieci emeryta, umieszczonego w zakładzie dla umysłowo chorych 346
Zaopatrzenie dzieci zaginionego emeryta 346
Zaopatrzenie dzieci w razie skazania emeryta . . . 347
Wymiar zaopatrzenia sierocego 347
Początkowy termin korzystania z prawa do zaopatrzenia sierocego . . . . 347—348
Wygaśnięcie prawa do zaopatrzenia sierocego . . 348
Wstrzymanie wypłaty zaopatrzenia sierocego . . . 348
Przyznanie zaopatrzenia sierocego po ukończeniu 18 roku życia sieroty . . . . 348—349
Odprawa sieroca 349
Inne prawa emerytów, wdów i sierot:
Koszty utrzymania i leczenia emeryta, umieszczonego w zakładzie dla umysłowo-chorych 349
Korzystanie z opieki lekarskiej oraz z innych praw, przysługujących pracownikom na służbie 349
Zwrot kosztów przesiedlenia 350
Pośmiertne 350
Odszkodowanie za nieszczęśliwe wypadki . . . 350—351
Odszkodowanie wdowy . . . . 351—352
Odszkodowanie sierot 352
Odszkodowania krewnych wstępnych, wnuków rodzeństwa . . . . 352—353
Postanowienia przejściowe . . . . 353—357
Postanowienia końcowe 357
Tabela A i B współczynników dla obliczania należności za zaliczenie opłatne lat wedle § 3 ust. 4 358—359
Popularny wykład o taryfach kolejowych P. K. P. . . 360—389
1. Układ taryfy towarowej P. K. P. 360
2. Podział przesyłek towarowych pod względem rodzaju przewozu, wagi i taryfowym . . . 361—362
3. Podstawy do obliczania przewoźnego . . . . 362—363
4. Klasyfikacja towarów . . . . 363—364
5. Odległości taryfowe . . . . 364—365
6. Waga przyjmowana do obliczenia przewoźnego . 365—366
7. Stawki taryfowe i tablice opłat normalnych klas drobnicowych i wagonowych 366

Strona

8. Najmniejsza kwota przewoźnego, zaokrąglanie sumy przewoźnego 367
9. Zasady i prawidła obliczania przewoźnego . . 367
10. Obliczanie przewoźnego za zwyczajne przesyłki drobnicowe, zawierające jednolity towar . . . 367—369
11. Obliczanie przewoźnego za pośpieszne przesyłki, zawierające jednolity towar 369
12. Obliczanie przewoźnego za drobnicowe przesyłki zwyczajne i pośpieszne, złożone z różnych towarów . . . . 369—370
13. Obliczanie przewoźnego za wagonowe przesyłki zwyczajne, zawierające jednolity towar . . . 370—372
14. Obliczanie przewoźnego za wagonowe przesyłki pośpieszne normalne i ulgowe, zawierające towar jednolity . . . . 372—373
15. Obliczanie przewoźnego za wagonowe przesyłki zwyczajne i pośpieszne, złożone z różnych towarów . . . . 373—375
16. Obliczanie przewoźnego za przesyłki zwłok . . 375—376
17. Obliczanie przewoźnego za przesyłki żywych zwierząt, ptactwa i drobiu domowego . . . 376—378
18. Obliczanie przewoźnego za przesyłki ryb żywych i ryb obsadowych . . . . 378—379
19. Obliczanie przewoźnego za przesyłki pszczół w koszach i ulach . . . . 379—380
20. Obliczanie przewoźnego za przesyłki towarów przewożonych wlg. postanowień szczególnych . 380—386
21. Taryfy wyjątkowe i warunki ich stosowania . . 386—388
22. Ulgi reekspedycyjne . . . . 388—389

X. ŚWIAT SŁOWIAN, Dr. Marja Skolimowska 390—419

I. Dzieje Słowiańszczyzny . . . . 390—416
1. **Pierwotne dzieje Słowian** . . . . . . 390—395
2. **Dzieje państw słowiańskich w wiekach średnich** . . . . 395—399
3. **Dzieje państw słowiańskich w w. XV — XVIII** 399—405
4. **Wiek XIX — Odrodzenie narodowe Słowian** . 405—412
5. **Odrodzenie polityczne Słowian** . . . . . 412—416
Bibljografja 416
Prezydjum Kongresu Ligi Kolejowców Słowiańskich 417

II. Liga narodowych słowiańskich organizacyj pracowników kolei i żeglugi . . . . 418—419

Opinja Centrali Pracowników Umysłowych w Warszawie o Kalendarzu Z. K. P. na 1933 r. 420

Spis rzeczy . . . . 421—432